

Coll. Num. Soc. Lett. cat. inscrip. ex Bibl. Murati

DE REBUS
OCEANICIS
ET NOVO ORBE, DE
CADES TRES, PETRI MAR-
TYRIS AB ANGLERIA
MEDIOLANENSIS.

ITEM EIVSDEM,
DE BABYLONICA
LEGATIONE, LIBRI III.

ET ITEM
DE REBUS AETHIOPICIS,
Indicis, Lusitanicis & Hispanicis, opuscula quedā
Historica doctissima, quæ hodiè non facile
alibi reperiuntur, DAMIANI
A GOES Equitis
Lusitani.

Quæ omnia sequens pagina latius demonstrat.

Cum duplici locupletissimo INDICE.

45

COLONIAE,
Apud Geruinum Calenium & hæredes
Quentelios. M. D. LXXIIII.

Cum gratia & Privilegio Caesareo.

CATALOGVS EORVM,

QVAE HOC VOLVME
CONTINENTVR.

PETRI MARTYRIS AB ANGLERIA Mediolanensis, Oratoris clarissimi, Fernandi & Elisabeth Hispaniarum quondam Regum à consilijs, ac Proto-
tarij Apostolici:

DE REBVS OCEANICIS & Orbe nouo, Decades tres:
quibus, quicquid de inuentis nupèr terris traditum, no-
uarum rerum cupidum lectorem retinere possit, copiosè,
fideliter, eruditeq, docetur. Pagina 1.

DE INSVLIS nupèr inuentis, & de moribus incolarum
earundem, liber. 329.

LEGATIONIS BABYLONICAE libri tres: vbi pra-
ter Oratorij muneris pulcherrimum exemplum, etiam
quicquid in variarum gentium moribus & institutis in-
signiter praeclarum vidit, quaq, terra marique accide-
rant, omnia lectu mirè iucunda, genere dicendi poli-
tissimo traduntur. 365.

DAMIANI A GOES Equitis Lusitani, opuscula ali-
quot historica, lectu iucundissima, videlicet:

DE FIDE, Religione, moribúsque Aethiopum. 454.

DE PLORATIO Lappiana gentis. 522.

LAPPIAE descriptio. 526.

DIENSIS vrbs oppugnatio, seu bellum Cambaicum pri-
mum. 528.

DE BELLO Cambaico secundo, Commentarij tres. 563.

DE REBVS & Imperio Lusitanorum, ad Paulum Ioui-
um disceptatiuncula. 554.

DE HISPANIAE vbertate & potentia. 615.

PRO Hispania aduersus Munsterum defensio. 643.

REVERENDO
AC GENEROSO DO-
MINO, DOMINO ANTONIO CO-
MITI IN HOLSTEIN, SCHAVVEN-
BURG ET STERNENBERG, DOMINO
*in Gemen, ac Metropolitana Eccle-
sia Colonien. Decano &c. Do-
mino suo Clementissimo*
S. P. D.

V M OMNES homi-
nes qui student sese
præstare cæteris ani-
mâibus, summa ope
niti deccat, Reue-
rende & Illustris D.
Decane, nè præsent
solùm, quæ brevis, fluxa, & fragilis est, vi-
ta perfruantur: sed vt ea exacta & corpo-
re laxati, in illum cœtū beatorum, vbi
felices ac beati vitam agant, transferan-
tur: Tum illud in primis diligenter pro-
uidendum, nè à recta, ad veram illam bea-
titudinem ducente via, quæ sola est reli-
gio & fides Catholica, latum vnguē dis-
cedamus. Vnum quippe rerum omniū
conditorem Deum, & Saluatorē nostrū

EPISTOLA

IESVM Christū agnoscere, ac fateri non esse aliud nomen sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, in eo solo spem omnē salutis ac fidutiā collocatā habere: id demū est, quod nos felices vereq; beatos efficere possit, & sine quo nullus, quātauis iustitiæ & sanctitatis laude excellēs, salutē cōsequi potuit. Hæc est enim vita æterna, inquit is, cuius verbū, cū sit ipsa veritas, fallere neminē potest, vt cognoscāt te solum Deū verū, & quem misisti IESVM Christū. Ornetur eximia laude virtutis Scīpio ille, qui Senatūs decreto Romę inter ciues vir optimus iudicatus est. Laudetur virginū Vestalium castitas, & Phocionis apud Græcos incredibilis continentia: Sit & suus Aristidi honos, qui ex virtute cognomētum, vt Iustus diceretur, gloriosè obtinuit. Nullius tamen iustitia, sanctitas, & virtus apud nos tanti erit, quā existimamus vllum hominē coram Deo beatum efficere potuisse, sine veri Dei cognitiōe, & fide vnus mediatoris IESV Christi. Atq; vt omnis iustitia & sanctitas, sine fide superuacanea est: itā & ipsa fides, nisi in ecclesia Catholica, nemini ad salutem proficere potest: cū certū sit, extra eam
non

DEDICATORIA.

non maiorē, quàm tempore diluuij extra arcā Noë, spem salutis vlli mortaliū esse propositā, Ex ea re factū est, vt aduersarius noster diabolus, quo intelligebat nobis ad salutē plus præsidij esse in fide solius ecclesiæ Catholicæ, hoc ampliùs laborauit perpetuò, vt eā quibus possēt artibus & dolis opprimeret, ac funditùs dederet. Multis modis ab initio Christianos afflixit, horrendis cū Iudæorū tū Gentilium & Barbarorū infestationibus. Auferbat per illos opes, libertatē, patriam: carcere, metallis, tormētis excruciat: vitam, qua nihil suauius, nouis mortibus eripiebat. Res ipsa tūc tēporis planissimē comprobauit, nō minui Ecclesiā persecutionibus, sed augeri: non secūs, atquē vitē nimia quasi luxuria se in omnes partes profundētem, dum ars agricolarum ferro amputans coërcet, nè siluescat samentis, non perditū iri, immò ad maiorē vbertatem fructuū, prouocari videmus. Dum hac minùs succederet versutissimo illi serpenti, alia aggressus est via, & quos persecutionibus Tyrānorum frustra tentauerat, eos cepit dolis & blanditijs hæreticorum ad fidem deferendā sollicitare per insidias. Nō afficiebatur cor-

EPISTOLA

rum laniena in persecutionibus: sed per
mortes nostras ad animarū internecio-
nem viam affectabat: animas cupiebat
iugulare, non corpora. Videbat q̄ hēresis
tātūm improbos ac sceleratos apostaras
faceret: persecutio etiam sanctos Marty-
res daret. Nō ignorabat, tyrannum aper-
tum hostē, dū carceres, gladios, laqueos
obiectat, quēcunq; Christianū, si vellet,
cauere posse: hæreticorum insidias, qui
sub amici persona, aut specie pietatis ob-
repunt, paucissimos aut prouidere satīs,
aut effugere. Vndē ex historijs Ecclesia-
sticis cōstat, multo maiorē vastitatem &
calamitatem attulisse Arrium, Donatū,
Iouinianū, & cæteras pestes Reip. Chri-
stianæ, nefarijs suis dogmatibus, q̄ Nero-
nem, Domitianū, Deciū, aliosq̄ tyran-
nos acerbissima persecutione. Quod &
hac nostra tempestate, proh dolor, vide-
mus & experimur, consilijs & persuasio-
nibus sceleratis quorundā impurissimorū
hominum, maiorem ab ecclesia Ca-
tholica breui tēpore esse factā discessio-
nē, quantā nulla vis etiā immanissimi ty-
rāni cōficere potuisset. Ac mihi quidē, vt
verum fatear, quantū acerbitalis adfert
hæc cogitatio de Germaniæ nostræ exi-
tio,

tio, tantum ex altera parte spei & solatii accedere solet, ex diuinę illius & immęse bonitatis cōsideratione. Etenim sic apud animū cogitare soleo, Deū p̄ sua omnipotentia dilectissimę sponse sue ecclesię Catholicę pręstare posse, nè persecutio- nū aut hęceseon procellis atteratur: sed p̄cul dubio secūs visum suę diuinę prouidentię expedire. Commodū hīc occur- rebat D. Pauli ad Corinth. dictum: Opor- tet hęceses esse, vt qui probati sint, mani- festi fiant, in vobis. Vndē colligere licet, Deo Opt. Max. visum esse cōueniētissi- mum, vt ecclesię suę fidē, q̄ fit firma, con- stans, & stabilis, hęceticorū malevolentia & calliditate probaret: atq; itā aduersa- rijs, solam ecclesiā Catholicā, illā ipsam esse domum, quam, licet pluuia descēde- rit, flauerint vēti, & irruerint in illam, dis- iicere tamen atq; euertere omninō non potuerint, cō quod fundata esset super fir- mam petram: solā Catholicā esse illā Ec- clesiā, cōtra quam portę inferi non prę- ualebunt: solam deniquē Catholicā esse illam, quę Apostolo ad Timotheum dici- tur Ecclesia Dei viui, columna & firma- mentū veritatis. Extra quā quicquid est, perfidia, mendaciū, impietas est: fides, ve-
a 4
ritas,

ritas, religio esse nō potest. Ad hanc cogi-
 tationē, quā sensi nō mediocriter cuius-
 que hominis pij animū cōfirmare posse,
 accedebat illa diuini fauoris in hāc can-
 dē tot modis affliētā ecclesiā indubitata
 testificatio, q̄ nō multo antē q̄ cœpit san-
 ctissimæ religionis sinceritas in Europa
 schismatibus labefactari, terras nouas
 Maioribus incognitas, Regibus Catholi-
 cis, ductu atq; auspicijs cū aliorū, tū in
 primis Christophori Coloni siue Colūbi,
 & Alberici Vespucij, patefecit. In quibus
 innumera penē barbararū gentiū regna,
 magna alacritate ad eā fidē accedant, quā
 nostri homines in Europa velut idolola-
 triā, nō sine detestāda ingratitude no-
 ta, respuunt, & cōtumeliosē aspernātur.
 De rebus istarū gentiū, quemadmodū
 primū & nostris hominibus cognitę, &
 ab idololatria ad Catholicā religionem
 cōuersæ fuerint: itēq; de totius terrę situ
 & qualitate, incolarū quoquē ritu & mo-
 ribus: adhuc de fide, religione & mori-
 bus Aethiopū: itēq; de rebus Indicis, Ba-
 bylonicis, Lusitanicis & Hispanicis, cū
 mihi nup̄ oblati essent aliquot libelli
 accuratissimē cōscripti, Petri Martyris,
 & Damiani à Goes, multo tēpore à doctis-
 simis plerisq; viris desiderati: operę præ-

DEDICATORIA.

cium me facturū sum arbitratus, si eos ob argumenti similitudinē coniungerē, & nō mihi soli eorū lectionē, ac quę indē pfluit ac promānat voluptatē retinerē, sed cū pijs omnibus & Christianæ religionis amātibus viris cōmunicarē. Quorū librorū lectionē, cūm C.T. pro singulari in Catholicā religionē studio ac zelo, haud ingratos fore cōsiderem, visum est mihi, sub nominis tui felicissimis auspicijs in lucē hoc tēpore emittere: vt C.T. grauioribus occupationibus Ecclesiæ lassā, haberet, quo nō sine maxīma vtilitate animū colligere, & tēporis tedium summa cū voluptate fallere posset. Nūc quod restat, Reuerēde & Illustris D. Decane, Deū precor, qui C.T. summā iuuā-dæ Ecclesiæ suę voluntatem, propter liberalem & Catholicā primę ætatis institutionem tribuit, vt eam mentem C.T. velit esse perpetuā. Huc C.T. inuitat nobilissima & antiqua Schavuenburgensīū familia: quā vt Crantzius noster nō vno in loco magnificis laudibus meritō extollit, itā satis celebrē reddiderūt duo illa nō vestrę solū familię, vt ego arbitror, sed totius penē Germanię magna columnina, felicissimę recordationis Principes

EPISTOLA DEDICATORIA.

ac Domini lōgè Optimi & Clementiss.
 D.D. Adolphus & Antonius, ambo Co-
 loniensis Ecclesiæ laudatissimi Archie-
 piscopi, & C.T. Patruī. Quorū imagines
 semper cū C.T. ante oculos positas in-
 tueatur, vehemēter C.T. animū ad virtu-
 tem accēdere & inflāmare debēt, vt quū
 ea sit eiisdē stirpis & nominis, cupidissi-
 mē sequatur illorū fidē, & vitā innocen-
 tissimē actā, donēc corū famā & gloriā
 C.T. virtute sua adēquauerit. Huc vocat
 C.T. p̄terita ētas, quā itā egit, vt nihil in
 ea sordidū & deforme spectatū fuerit: vn-
 dē bonos oēs in eam spem C. T. adduxit,
 vt à reliqua C.T. vita, ampla omnia, exi-
 mia & p̄clara porrò expectare non dubi-
 tent: Porrò ea, quā cū amplissima digni-
 tate sustinēs, persona, C.T. cohortatur ac
 monet, vt ad Catholicæ religionis cōser-
 uationē, omni studio & labore incūbat,
 vt corrigere nobis & restituere studeat
 illa, q̄ vel hominū improbitas deprauauit,
 vel temporū nostrorū iniquitas & mali-
 tia deleuit, aut certē nō parū obscurauit.
 Benè valeat C.T. & nostrū conatū atque
 animū boni cōsulat. Datū Colonię III.
 Non. Augusti, Anno 1574.

R. T. C. Officiosissimus,

Geruinus Calenius Lippicnsis, I. Licent.

ILLVSTRISS. PRIN-
CIPi CAROLO REGI
CATHOLICO, PETRVS
MARTYR.

SERVAUIT diuina prouidentia, ex quo fabricare vniuersum constituit, immensa vastitatis occidentalis Oceani agnitionem ad nostra vsque tempora: in quibus tibi, potentissime Rex, matronorum aorum felicibus auspicijs, patefacta est. Eadē, nescio quo urgente fato, ex natali patria Mediolano, mox ex vrbe Roma, vbi ferē decennium egeram, ad Hispaniam me videtur impulisse, vt hac ego miranda, nouaq; particulatim colligerem, qua fortē aliās, in voraces fauces obliuionis demersa, latuissent: historicis Hispanis, egregijs quippe viris, de generalibus tantum harum rerum inuentis curam habētibus. Non tamen soli mihi huius sumpti laboris gratiam vendicare intendo: Ascanio vicecomiti Cardinali vicecancellario prima debetur: qui me discedere iam volentē ex Vrbe, vt Granatensi bello interesssem, dissuasit abitum primō: mox videns id mihi animo fixum sedere, hortatus est, immō & rogans imperauit, vt quacung; in Hispania emergerent, ad eum conscriberem. In Hispaniā concessi, expeditionis eius visenda studio, quodd in hostes nostra fidei sumpta esset, nilq; mihi iuueni & rerum nouarum cupido praberet Italia, vndē ingenium pascere, ob eius principes discordes. Bello interfui: per epistolas diarias, qua gerebantur, à me Ascanius Cardinalis habebat. Fortuna eius ex altrice mutata in nouercam, cessi à scribendo. Purgata, stratis hostibus, Hispania, Mauróque

rōque malo gramine extirpato, nè labentes annos ocio
 indecenti contererem, in Italiā regredi meditabar. Am-
 borum regis & regina catholicorum, vita functorum,
 singularis erga me benignitas, & simul ampla pollicita,
 post reditum præcipuè à legatione mea Babylonica, me
 detinuerunt. Fixisse tamen pedem haudquaquam pœ-
 nitet: tum quia nullibi terrarū hoc tempore aquè præ-
 claras res fieri videbam, tum etiam quòd ex Christia-
 norum principum dissidijs ruere omnia in præceps, de-
 populari agros in vniuersa ferè Italia, & humano san-
 guine impinguari, atque vrbes hostiliter diripi, virgi-
 nes, nuptasq; cum bonis patrijs in prædam trahi, mise-
 ros innocentes viros ac genitores intra proprios lares
 inermes etiam & gratuitò crudeliter trucidari, que-
 rulis clamoribus nò audiebam modò, sed penè sentiebā.
 Neq; enim affinium & propinquorum meorum sanguis
 ab ea fera seuitia immunis euasit. Dum sic morarer,
 Cardinalis Aragonius Frederici regis patrui sui nomi-
 ne, sequentes prima Decadis octo libellos epistolares,
 visis duobus Ascanianis, à me exegit. Vacuū omni cu-
 ra demum de rebus Oceaneis, Apostolici nuncij viri ce-
 leberrimi, nostri summi Pontificis Leonis Decimi no-
 mine, (cuius felici consilio & authoritate, speramus
 erummosis tot calamitatibus Italiam aliquandò finem
 imposituram) me dormientē excitârunt. Ad eius San-
 ctitatem breuib; epistolaribus libellis compactas duas
 Decades addidi prima, qua me inconsulto pralis fuit
 impressorū exposita. Nūc ad te venio, serenissime Rex,
 à quo parumpèr vagatus sum. Quòd vniuersam tibi aui
 materni subdiderim Hispaniam, angulo excepto: quòd
 pulchram tibi, cum feracibus nostri maris insulis, Par-
 thenopen reliquerint, magnum quidem, & ea nos per
anna-

PRAEFATIO.

annales annotauimus: sed pace Maiorum dictum velim, quicquid ab initio mundi gestum scriptumq; reperio, meo iudicio parum est, si pensitauerimus, quasi tibi, Rex potentissime, nouas terras, qua noua maria, quam varias nationes & linguas, quales aurifodinas, qua margaritarum viuaria, prouentibus alijs omisiss, pararunt. Quae, qualia quantaq; sint, tres Decades ha patefacient. Veni ergo, veni Rex, electe à superis, ad nondum ab hominibus intellectum rerum aliquod culmen: veni & propera. Aequinoctialem tibi circulū latentem hactenus, & furentem, atque ardore Solis adustam, antiquorum opinione, zonam, paucis exceptis, tibi paratam habemus, populis refertissimam, amœnā, vberem, fortunatissimam, auro & candentibus margaritis coronatas mille insulas: & vno putato continenti tres Eutopas offeremus. Veni, nouū orbem amplexurus, nec tuī nos desiderio vltcrius macerato. Hinc hinc, tennelle Rex clarissime, instrumenta, quibus totus tibi pateat orbis, comparabuntur. Valeat feliciter tua Maestas, cuius gustui si sapidas fore cultura nostra sationes intellexerimus, vberiore indies illarum copiam plenius canistris offeremus. Qui sis, libellorum indices aperient. Ex Mantua Carpetana, vulgò Madrid, pridie Cal. Octob. Anno M. D. XVI.

RERVM

RERVM MEMORABILIVM EARVMQVE PRAECIPVE QVAE AD GEOGRAPHIAM PERTINENT, INDEX.

Diligenter tamen interim obseruati sunt gentium
mores & instituta, neque quicquā omissum,
quod lectorem vel iuuare, vel
delectare possit.

A Benamachei regul' captus. 157 b. 158 a.
Abibeibę regis Cananastulę arx in arbore. 158 a.
abibeibę Regis ditio. 158.
abibeiba rex multis suorū captis elabitur. 161 b
abraibę cōsiliū de Christianis opprimēdis. 161 a b. quomodo cesserit. ibidem.
aburema regio aurifera. 245 a.
aburema fluuius. 201 a.
aburema portus. 244 b.
Acateba flumen. 246 a.
acbardini obitus. 413 a.
acicularum preciū. 239. b
acicularum vsus apud nudos homines. 89 b.
accentus quandoquē Latinarum dictionū significationes mutant. 286 a.
achemenides Virgilianus. 203 a. 249 a.
Adelantatus, qualis apud

Hispanos magistratus. 10 a. 270 a.
adriaticum mare. 250 b.
adulteram vbi maritus diuendere soleat. 339 a.
Aegypti descriptio. 404 a.
ęgyptiorum monarchię mutationes. 405 b.
ęgyptus cur vrbibus infrequens. 404 a. quomodo in seruorum dominiū venerit. 404 a b. 405 a.
ęgyptij quando Gręcorum seruitute liberati. 405 b.
ęgyptiorum hodię pabulandi mos. 435 b.
ęquinoctium perpetuum vbi. 197 b.
ęquinoctium apud Canibales mēse Decēb. 26 b.
aērem subindē mutare pestiferum. 167 a.
ęthiopum ornatus. 71 b.
ęthiopes nigrum colorem candido elegantiorē iudicant.

INDEX IN PETRI MARTY. LIB. SEQV.

- æstas ubi sit, quandò nobis
 est hyems. 217 b.
 Affectuum vis in idioma-
 te etiam non intellecto.
 428 a.
 aphricus vêtus. 70 a. 95. b.
 aphri oratores, Martyri
 inuidiam apud Solda-
 num concitant. 417 b.
 Agathyrsi populi. 80 b.
 240 b.
 ages radicis genus. 7 a.
 148 b. 240 b. 261 b.
 agium varix species, ea-
 rumq; vñus. 263 b. 302 a.
 agnaneo insula. 202 b.
 Aiagutin fluuius. 246 a.
 Alcinoi patria. 384 b.
 alexandriæ Aegypti situs.
 388 ab. 389 a.
 alexandria Aegypti empo-
 rium. 373 b. 391 a.
 alexandriæ Aegyptiacæ di-
 rutæ ratio. 390 a b.
 alexandrinorum arrogan-
 tia. 447 a.
 algiubbæ vestes. 401 a.
 algodon quid. 134 a.
 algodonũ idem quod gos-
 sipium. 14 b.
 alica potus ex quibus con-
 ficiatur. 148 b.
 almericus Hierosolymo-
 rum rex Caliphum Ae-
 gyptium bello premit.
 405 b.
 almericus à Sultano pelli-
 tur. 405 b.
 almirantus magistratus
 apud Hispanos. 10 a.
 almohadda, & Almohaza,
 Arabica vocabula. 286 a.
 aloës lignum suaue olfa-
 ctu. 28 a.
 aloisius Cadamustus, Ve-
 netus scriptor, carpi-
 tur. 251 b.
 alpes Italiæ quousq; terra-
 rum se distendât. 251 b.
 alpha α, cur quæ insula sic
 dicta. 34 b. 35 a.
 alpha α, Cubæ principium.
 38 a.
 alpheus fluuius. 198 b.
 alpheus fons. 305 b.
 alphonfi Fogedæ peregrini-
 tio. 122 a.
 altus bellus insula. 308 a.
 Amachæ penfiles lodices.
 234 b.
 amaguei regio. 286 b.
 amaisauna, id est, antrum
 angustius. 103 b.
 americus Vespucius geo-
 graphiæ peritus. 199 b.
 Ancisi naufragium. 130. b
 ana fluuius. 185 b.
 anaboriæ, mercenarij me-
 tallici. 127 a.
 anacaonæ reginx thesau-
 rus.

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- rus. 64 b.
 anachaona vates 303 b.
 andaluzia Noua, quæ olim
 Vraba. 189 b.
 anata regulus. 321 b.
 animal quoddam mirificè
 mōstrosū. 100 b. 192 a.
 animal ferens secum sobo-
 lem in vterali crumena.
 192 a.
 animal cercopitheco ferè
 simile arboribus inuo-
 litans. 244 a.
 animis post migrationem
 præmia & supplicia cō-
 stituta esse, etiam ab ex-
 tremis ijsq; nudis ho-
 minib. creditū est. 44 a.
 animen album quid. 102 a.
 animen album gummi vbi
 nascatur. 306 b.
 anates capite purpureo
 vbi. 8 a.
 anniuici regio. 286 b.
 annus vbi ab Heliaco Ver-
 giliarum occasu incipi-
 at. 355 b.
 annos Mahometici aliter
 atq; nos numerāt. 410 b.
 anferes syluestres vbi. 8 a.
 antilia insulæ. 4 b.
 antipodes vbi sint. 217 b.
 antipodes ab Hispanis in-
 uenti. 115 a.
 antiqua insula. 308 a.
 antiquitates quomodò po-
 steritati citra literas tra-
 ditæ sint. 280 a.
 S. Antonij Cubæ angulus.
 330 a.
 antrum vastum plurima
 absorbēs flumina. 287 a.
 Apenninus mons. 251 a.
 aprorū genus, nostro lon-
 gè dissimile. 131 a.
 De aquarum erumpentiū
 scaturigeneratio philo-
 sophica. 195 a b. 196 a.
 Aquanil prouincia. 332 b.
 aqua lactea. 40 b.
 aquæ maris vbi dulces. 73
 a. 182 a. vide Mare.
 aquilo ventus. 99 b.
 Arabes anarchi. 395 a. no-
 biles & industrij. 395 b.
 arabum vagans vita. 395 a.
 arabes circuniacentes regi-
 ones crebris incurfioni-
 bus infestāt. 395 a. 404 a.
 arabo regio. 285 b.
 aramana regio. ibid.
 acbardini Mameluchi con-
 tra Campsoum Mame-
 luchum factio. 411 a.
 arbor auri vena. 296 b.
 arbor Pharaonis, quæ IE-
 SV transeunti cessisse
 creditur. 438 a b.
 arbores perpetuò virētes.
 240 a. 243 b.

arbo-

SEQUENTES LIBROS.

arbores tā proceræ vt do-
mos in ramis ædificare
liceat. 158 b. 159 a b.

arbores, quarum rami vi-
tium instar terræ man-
dati sui generis arbores
deriuatitias pcreât. 243.

arbores mirè noxiæ, & cæ-
citatē inferentes. 122 b.
275 a.

arcadicum littus ob Tur-
carum incurfiones in-
cultum. 386 a.

archipelagus, quid vnde
cur ita sit dictum. 19 b.

arcticus polus, & qui ant-
arcticus. 96 a b. 251 b.

areiti rhythmī. 280 a. 304.

arethusa insula. 305 b.

argium littus ob Turca-
rum incurfiones incul-
tum. 386 a.

arias Vafcho infidiatur.
361 b. 362 a.

aromatū feracissimæ ter-
ræ. 324 a.

aromatū nemora vbi. 23 b.

artemisia coniugalis amo-
ris exemplum. 181 a.

asini caput magno emptū.
203 a.

Aspiratio Hispaniolorum
nulla nisi consonantis
vim habet. 285 b. 286 a.

astronomiæ obseruationes

etiam inter Barbaros.
355 b.

Atiei regio. 286 b.

atlas mons. 185 a.

atlaticæ regionis eleuatio.
185 b.

attabeira. 103 b.

attibuni regio. 286 b.

attibunicus fluuius auri-
fer. 31 b. 284 b.

attibunici inundatio. 293 a.

Auaritia in causa est, quod
Christiani apud Barba-
ros parui fiant. 447 a b.
448 a.

aucupij ratio rara. 324 b.
325 a b.

aues vbi mense Decembri
nidificent. 326 a.

S. Augustini cuspis. 26 b.
250 b. 324 b.

S. Augustini caput. 186 b.
317 a.

aureæ ætatis hoīes. 298 b.

auri sacra fames, Horatia-
na similitudine hydro-
pi diro confertur. 328 b.

auri copia ingens. 32 a b.
114 a. 149 b. 150 a b. 151.

187 a. 229 a. 245 a. 271 a.
284 a. 285 a. 293. 294 a.

295 a. 296 b. 297 a b.
320 a b. 321 a. 322 a. 329 b.

337 b. 339 b. 340 a.

aurum rude vbi nihili fi-

b ar.

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- at. 150 b. 226 a.
 aurifodinæ ditissimæ. 55 a.
 116 a b. 293 b. 294 a b.
 aurifera flumina multa.
 246 a.
 auriferæ regiones ferè pa-
 nibus carent. 134 a.
 aurum granatū vbi. 343 a.
 auri legēdi ratio. 25 b. 116 b
 auri pondere naues sub-
 merfæ. 117 b.
 auri globus ingentis pon-
 deris. 117 b.
 aurea arx ædificatur. 55 b.
 auri tributum quinta pars
 vbi regi pēdatur. 149 b.
 auro numen inesse credi-
 tur. 250 b.
 ausonia pro Italia. 281 b.
 australe pelag⁹. 213 b. 251 b.
 252 a.
 Ay Ay insula. 17 b.
 ayqueroa regio. 287 a.
 Azua villa. 305 a.
 aizoo herba. 301 a.
 azzuei regio. 286 b.
B Abbareo lacus dulcis
 290 b.
 babylon Aegypti, nūc
 Cairum dicitur. 389 b.
 394 b. 397 b.
 babylon Aegypti, Idumęę,
 Syriæ, regia sedes. 389 b.
 397 b.
 babylon Cairi suburbi-
 um. 431 b.
 baccallai populi vndē di-
 cti. 268 a.
 bætica Hispanię ora. 422 b.
 bætica interior quibus ve-
 scatur palmulis. 131 a.
 bætis fluuius. 15 b. 179 b.
 bætis fluuij fauces. 256 b.
 baguanimahō regio. 285 b.
 bahabonus fluuius. 278 b.
 bahuán fluuius falsus.
 294 a.
 baia sinus. 184 b.
 bainoa prouincia. 284 b.
 285 a. 288 b. 293 b.
 294 a.
 bainox salinę. 297 b.
 baiohaigua regio. 286 b.
 baleares sub Hispanis.
 419 b.
 balenæ ex cucurbita pro-
 dierunt. 106 a.
 balsami plantandi ratio.
 436 b.
 balsamus vbi nascatur.
 436 a.
 balsami qua ratione in Ae-
 gypto interierint. 436
 a b. 437 a b.
 balsamus in Cyprum fru-
 strà trāsplantata. 436 b.
 437 a.
 baptismus etiā apud Bar-
 baros

SEQUENTES LIBROS.

- baros Zemiū cultores. 174 a. 357 a.
 baptizantur centum & triginta vno die. 174 a.
 barbatae insulae steriles. 307 b.
 barrameda oppidū. 256 b.
 battatē radices vbi nascantur. 191 b. 240 b.
 battatarum varietates species. 263 b. earūque vsus.
 bauruco regio. 286 b.
 Beata Hispaniolae portus. 122 b.
 beata Maria antiqua, insula. 361 a.
 belleſychium Granatense oppidum. 424 b.
 bellus portus. 138 b. 203 b. 246 b.
 beragua regio. 135 b. 189 b. 237 b. 248 a.
 beraguensis eleuatio. 202 a.
 beragū sterilitas. 203 a.
 beragū montes nubes superant. 251 a.
 beraguēſis fluuius. 137 a b. 201 a. 195 a. 246 a. 247 b.
 bergantini nauigij genera. 127 a b.
 S. Bernardi insulae. 268 b.
 berytus portus. 369 b. 373 b.
 betāchor iussu regio Canarias insulas scrutauit. 2 b.
- betanchorus primus Fortunatarū insularū cultor. 279 a.
 bezerra Caribanae initiū. 323 b.
 Binchaitelles Zemes. 107 a.
 bizcaini populi. 419 a.
 Boitij augures. 108 a. 280 a.
 boius Gattifluuius. 195 a.
 boiuea insula. 202 b.
 bombardarum tonitrua diuinum opus habitū. 231 b. 340 b.
 bombasium quid, & vbi nascatur. 14 b.
 bombason quid. 134 a.
 bombycinum lanæ genus. 184 a.
 bonauenturae oppidi officinae aurariae. 118 a.
 bonauista insula. 69 b.
 bonauus vicus. 60 b.
 bonauus arx. ibidem.
 bondocadar Aegypti Sultanus à Christianis vniuersam Syriam & Palestinam aufert. 406 a b.
 bononiama regulus. 224 b.
 boues elephantis maiores. 283 a.
 Brasilum lignū. 50 b. 99 b. 317 b. 318 a.
 Britannia maior. 306 b.
 Broma vermis nauibus infestus. 247 a.

INDEX IN PETRI MARTYRIS

Bufones ex guttis. 273 b.
 bufones ad esum magno
 empti. 204 a. 226 b.
 buiaici regio. 286 b.
 bullacum Cairi suburbi-
 um. 395 b.
 burgæ vrbs. 46 b.
 burichena insula. 19 b.
 187 b. 262 a.

C Abaioesherbæ. 301 b.
 cabouerde insula.
 200 b.

cabotti Veneti peregrina-
 tio. 267 a b. 268 a b.

cacacubana regio. 286 b.

cahaymi regio. 287 a.

cadauera magnatum vbi
 exiccata pētilia seruen-
 tur. 93 b. 149 a. 264 b.

cæsar in Nilō fossas fodit.
 441 a.

cahini insula. 285 a.

cahonao Hispaniolæ pars.
 278 b.

caiabū puincia. 293 b. 296.

caiacoa regio. 285 b.

caihabo prouincia. 286 b.

cairum quod & Babylon.
 389 b. 394 b. 397 b.

cairi vrbis τῆς πρυφίας. 404.

cairairensīū mores. 242 b.
 243 a b.

caitbeius Soldanus. 410 b.

caizcimu puincia. 284 b.

calabria magna Græcia. 241

b. Hispanorum regibus
 paret. ibidē.

calcidonię plasme vbi mul-
 tæ. 260 b.

chaldæi literarū primi re-
 pertores. 299 b.

calidonia quæ nunc Sco-
 tia. 306 b.

califfus Mahometicus pō-
 tifex. 412 b.

caliphi Aegyptiorū reges
 vnde appellati. 405 b.

caliphus vltimus Aegypti-
 orum à Sarra co captus.
 405 b.

calpe vrbs. 422 b.

caluaca terra. 335 b.

calydonius aper. 221 b.

caramairi regio. 122 b.

camomor' regio. 195 b. 324.

camoteia insula. 278 b.

campechiū puincia. 331 b.

campsous regno priuatur.
 414 b.

campsous Ciarchesius Sol-
 danus creatur. 414 a.

campsous Mameluchus
 Acbardinum Mamelu-
 chum infectatur. 411 a.

campsoi Gauri Soldani be-
 nignitas & laus ampli-
 sima. 417 b. 418. & seq.

campsous Gaurus Solda-
 nus inuitus creatur. 416
 a b. 417 a b.

cana-

SEQUENTES LIBROS.

- canabacoa regio. 286 b. 293
 caunaboa Cibaurū rex,
 à Christianis captus 48.
 canaria magna insula. 256 b
 canariæ religio. 278 b. 279.
 canariæ insulæ septē. 2 a b.
 3 a. 256 b. 257 a.
 canariæ insulæ, Castellana
 additæ potentia 3 a.
 candida Cretæ vrbs. 386 b.
 canes non latrantes vulpi-
 no rostro vbi. 345 a.
 canum vsus in prælijs con-
 tranudos. 203 b. 208 b.
 223 b. 224 a.
 canes scabiosi vrgēte fame
 in delicijs habiti. 203 b.
 204 a. 226 b.
 canes ad comedendū alun-
 tur. 40 a. 345 a.
 canibalium insula, arbori-
 bus dēfissimè cōfita. 13 a
 canibalium mores. 92 a b.
 canibales quātum itineris
 venationis gratia faci-
 unt. 17 a.
 canibales ἀνθρώπων φάγν. 6 a.
 114 b. 124 b. 160 a. 237 a.
 257 a. 317 a.
 canibales quātum sangui-
 nis Christiani hauserint
 187 b. 188 a.
 canibales Christianorum
 bombardis exterriti re-
 trocesserunt. 259 a.
- canibales à Christianis fu-
 gati. 92 b.
 canibales ne vinēti quidem
 atrocitatē deponūt. 19 a.
 canistri ex cannis marinis.
 261 a. 268 b.
 cannafistula insula. 158 a.
 caumarum radicibus sacca-
 rum extorquetur. 30 b.
 canna, femoris crassitudi-
 ne vbi crescant. 241 b.
 cantabri populi. 419 a.
 capoton regulus. 332 b.
 capronus Ciguaiorum re-
 gio. 66 b. 81 a.
 capti à Christianis barba-
 ri, interemptis custodi-
 bus, sese libertati affe-
 runt 341 b.
 caput Bonæ Speratiæ. 185 a.
 caput Viride insulæ. 34 b.
 69 b. 95 b.
 caramairiensis regio. 201 a.
 268 b.
 caramairiana ora. 128 b.
 caramairienses à Canibali-
 bus ortum traxerunt.
 124 b
 caramairienses Christia-
 nos benignè excipiunt.
 130 a.
 caramaira fluuius. 258 a.
 caramatexius regulus. 291 b.
 caraqueira insula. 306 b.
 carauelg Hispanis quid. 2 a.
 b 3 10 b.

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- 10 b. 126 a. 330 a.
 carenas portus. 341 b.
 careta regnum. 320 a.
 careta Coibæ rex. 125 b.
 careta Coibæ regulus capitur. 145 a.
 caria coniugalis amoris paradigma. 181 a.
 cariai regio. 255 a.
 cariai portus. 242 b.
 caribana insula. 125 a. 131 b.
 caribes. 307 b.
 caribes vnde dicti. 315 a.
 caribium insule arboribus consistæ. 13 a.
 caribes anthropophagi. 6 a b. 114 b. 150 a.
 carpatus insula. 388 a.
 carrarum vrbs. 397 b.
 carolus Comogrus rex, Christianos hospitio excipit. 235 a.
 carolus Comogri filius p patre baptizatus regnat 234 b.
 carthago noua, rarò pluuias habet. 305 a.
 carthago portus. 122 b. 258 a. 268 b.
 carauelæ nauigia. 2 a. 10 b. 126 a. 330 a.
 caspius salus lacus. 288 a b. 297 b.
 cassia fistula in arboribus nascitur. 364 b.
 cassia fistula vbi sua sponte nascatur. 102 a.
 castella vetus Hispaniæ locus. 12 b.
 castella aurifera, quæ olim Beragua. 189 b.
 castellanæ situs. 326 a b.
 castellanorū & Portugalensium cōtentio. 185 b. 186 a.
 castellani aurei nūmi precium. 118 a. 154 b. 183 a. 357 b.
 catalonia eadem quæ Lalerania. 297 b.
 catalani populi. 419 a.
 catharina arx. 60 b.
 catharinæ cuiusdam egregium facinus. 23 b. 24 a.
 catullus piscis. 291 b.
 caytbeius quandò Imperator à Mahometicis electus. 410 b.
 cauchietenses populi. 91 b.
 caunana Hispaniolæ regio. 103 b.
 caunoa regio. 286 b.
 caunaboa Cibauensiū rex captus in itinere moritur. 54 b.
 cayrū Aegypti caput 404 a
 caytbeio Soldanus. 441 a.
 caytbeius Sultanus Turcas sæpè parua Mameluchorum manu vicit.

SEQUENTES LIBROS.

cit. 406 b.
 caytbeius Soldanus deficientes Aegyptiorum seruos oppressit. 405 a.
 caytbei obitus. 412 a.
 cazabbi panis. 263 a. 283 b.
 Cedri Libani. 131 b.
 cernacchus regulus proditus coniurationem aduersus Christianos detegit. 163 a.
 cernobal oppidum. 356 b.
 centuria quid. 24 a. 131 b.
 centurio quis. 162 a.
 centrum maris linea æquinoctialis. 266 b.
 cephalenia Vlysis insula. 385 b.
 cerabarus portus. 201 b.
 cerabaroï populi. 250 a.
 cerabaroa regio aurifera. 245 a.
 cerabaronum insula. 272 b.
 cerabaroensium mores. 245 b.
 ceraunij montes. 385 a.
 cercopithec' animal. 244.
 cercopithecii aues vbi. 91 a.
 ceruicia Caramairensiũ. 130
 ceres quare diuorum numero habeatur. 302 a.
 cete grandia ex cucurbita prodierunt. 105 b. 106 a
 Characteres à nostris multò dissimiles. 355 a.

chebis qd sonet. 126 a. 157 b.
 cheru regulus Christianos benignè suscipit. 321 b.
 Chiapes regul'. 310 a. 211 a.
 chiapę regia. 219 b.
 chiapęi populi à Christianis victi, se eorum fidei committunt. 211 b.
 chiapes reguli strages. ibi.
 chiorisus regulus, Christianos liberali munere excipit. 228 b.
 Christus vbi locorũ in Aegypto exulauerit. 438 a.
 christiani fide, non armis, fiunt. 424 a b.
 christianos in sua ditione ~~enitru~~ tolerare. 426 a.
 christũ Barbari colere vbi cœperint. 117 a b.
 christus neminem inuitũ ad fidem allicere conatus. 424 a.
 christiani cur à Mameluchis contemnãtur. 447 a b. 448 a.
 christi, parẽtumq; eius habitatus in Aegypto locus, qualiter etiam nũm hodiẽ sit habitus. 436 a.
 christianade fide quid vnde & quomodò veri à Zemibus, illorũ vel cultoribus p̃dictum. 111. 112.

INDEX IN PETRI MARTYRIS

christiani & Iudæi Solda-
no subditi, in vestibus
Mahometicum morem
seruant. 401 b.

christianorū clades. 322 b.
332 b. 333 a.

christianorum de Barba-
ris victoria. 350 a.

christiani rapiūt insulares
trecentos. 341 a.

S. Christophori insula. 117

S. Christophori regionis
aurum. 118 a.

christophorus Colonus p̄-
fectus marinus pro in-
exhaustis laboribus in-
digna præmia accepit.
86 a b.

christophorus Burichenæ
gubernator à Canibali-
bus interfectus. 187 b.

caiaho prouincia auri fe-
racissima. 295 a.

Ciamba terra vasta. 239 b.

ciamba prouincia ferax au-
ri. 187 a.

ciarchesi montes. 400 b.

cibaua insula vbi. 117 b.

cibauæ regionis fœcundi-
tas. 33 b.

cibauis in montibus aurū
effoditur. 118 a.

cibauenses fœdus cum
Christianis initū rum-
punt. 52 a.

cibauēses cū regulis trecēti
capti in Hispaniam ve-
cti sunt. 56 b.

cibauēlium apparatus bel-
licus. 52 b. 53 a b.

cibi crebra mutatio peri-
culosa. 167. a

ciborum genera carniū
saporem mutant. 191 a.

ciguaii populi. 80 a b.

ciguaij gens fera à Caniba-
libus originē traxerūt.
67 a.

ciguaiorū flumina & mon-
tes. 80 b.

ciguaii à Christianis fusi,
fugatique. 81 a b.

ciguaij cōditiones à Chri-
stianis petunt. 85 a b.

citheræa insula. 386 b.

cimeriaci montes. 385 b.

cipanga olim Hispaniola
dicebatur. 281 b.

cistæ ex arborum folijs
261 a.

ciuriza regulus pauper.
227 b.

Cloëliæ Romanę virile fa-
cinus. 23 b.

Cobraba fluuius. 201 b.

coccineæ syluæ. 50 b. 57 b.
99 b. 260 b. 283 b. 317 b.
365 a.

codego insula. 122 a.

cohobba herba. 109 b.

coiba

SEQUENTES LIBROS.

- coiba finus. 125 b.
 coiba regio. 144 b.
 coiba diues auri. 320 b.
 coibenses populi. 206 b.
 207 a b.
 colmenaris periculosa nauigatio. 140 a b. 167 b.
 168 a.
 collocutea terra. 324 a.
 colonus præfectus marinus. 10 a.
 colossus miræ magnitudinis. 434 a.
 comani Soldani serui. 406.
 comédator Cacicus quidā baptismū petit. 169. a b.
 commendatores equites. 169 b.
 comi prouincia. 331 a.
 comagra regio. 147 b.
 comogrus fluuius. 227 a.
 235 a.
 comogri regio infelix. 227 a. 270 a.
 comogri filij. 148 a.
 comogri regis atriū. 148 a.
 comogri regia. 234 b.
 comogrus baptizatus. 153 a
 comogri filius baptizatus Caroli nomen accepit. 234 b.
 comogri iuuenis Barbari aduersus Christianorū auaritiam cordata oratio. 150 a b. 151 a.
 comoia yxa fluuius. 296 a.
 conceptio oppidum. 118 a. 187 b.
 conceptio arx. 49 b. 56 a.
 conchylium enixus. 313 b. 314 a.
 concharum ingens magnitudo. 220 a.
 concharum corda an margaritæ sint: & alix de ea naturales quaestiones. 218 b. 219 a.
 Ad ima Cōchylia staturas tres, interdum quatuor descendunt. 218 b.
 conchylia vnionum, cibus lautissimus. 215 b. 216 a.
 conchylia marina, classica instrumenta. 246 a.
 coniugalis amoris paradigmatata pulcherrima. 181 a b.
 cōstātinopolis olim Thraciæ emporium. 373 b.
 copei arbor picifera eiusq; fructus. 299 a b.
 copei arboris folia scripturæ commoda. 299 b.
 coquera regulus Christianis se dedit. 212 a b.
 corcyra insula. 384 b. 386 b.
 corochotus Zemes. 110 b.
 coronum oppidum. 386 a.
 corphu insula. 385 a.
 cotochus regulus, eiusque
 b 5 regio

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- regio sterilis. 227 b.
 cotochi regio in nubibus
 sita. 295 a b.
 cothurni gemmis & colo-
 rib' p̄ciosissimi. 358 a b.
 cotoy regio. 286 b.
 cozumella inf. 333 b. 343 b.
 Creta insula. 386 b.
 cretæ descriptio. 387 a b.
 creta nullum animal noxi-
 um habet. 388 a.
 cretenses aliquoties à Ve-
 netis defecerunt. 296 a.
 cretenses hodiè literas igno-
 rant. 387 b.
 Crocodilus quale animal.
 441 b.
 crocodilorū astus. 443 b.
 crocodilorū odor suauissi-
 mus. 246 b.
 crocodilorum coriū duris-
 simum. 444 b.
 crocodilorum coitus. 445.
 crocodilus zelotypus. 445.
 crocodilos an aliæ præter
 Niliacas p̄ducere pos-
 sint aquæ. 192 b. 193 a.
 crocodilus molossum ca-
 nem absportauit. 274 b.
 crocodilorum copia vbi.
 193 a b. 241 b. 253. b
 S. Crucis insula. 17. b. 262 a.
 334 a.
 S. Crucis præfes à Caniba-
 libus trucidatus. 188 a.
 Cubæ insulæ descriptio.
 116 a b.
 cubæ situs. 316 a b.
 cubam Cancrī circulus se-
 cat. 306 a. 329 b.
 cubę insulę fauces vastissi-
 simæ. 266 b.
 cuba Indici littoris pars. 35
 a. 36 a.
 cuba aurifodinis felicissi-
 ma. 306 a.
 cuba insula Ferdinandina
 appellata. 329 b.
 cuba insula. 78 a. 168 a. 181
 b. 182 a. 306 a.
 cubam Canibales prædæ
 gratia frequēter incur-
 rant. 168 b.
 cubana regio. 286 b.
 cubigar fluuius. 246 a.
 cuchabo regio. 286 b.
 cuchibacoa regio. 99 a. 127.
 cuchibacox promontori-
 um. 200 b.
 cucurbitæ arbores. 246 b.
 cucurbitula bracæ loco.
 90 b.
 culata angulus maris. 155 b.
 163 a.
 culchæ nauigia. 212 a. 310 b.
 culices noxiæ vbi. 253 b.
 cultelli è lapide flauo.
 239 a.
 cuamana regio. 76 a. 87 b.
 99 a.

cumana

SEQUENTES LIBROS.

humana margaritis nobi-
lis.182 a.

cuniculi leporibus per oīa
similes vbi.89 a.

cupæ pōderis genus.374 a.

cupressinæ syluæ.387 b.

curiana regio. 76 b. 88 a.
93 b.

curianēses callidi venato-
res.89 a.

curianēses simplices & in-
nocentes.88 b.

cuspis.185 a.

Cybaho regio.286 b.

cyclades insulæ.386 b.

D Abaiba fœmina,
eiusq; sacra.253 a.

Dabaiba regulus,
eiusq; regnū auri ferax.
271 a.

dabaiba fluuius. 252 b. 323
a.362 b.

dabiagua regio.287 a.

dahabon regio.286 b.

damascus Soldanicorū re-
gnorū emporiū. 390 b.

dardanus ex Corytho eie-
ctus.278 b.

darienis ab Hispaniola di-
stantia.175 a.

darienis flumina aurifera
viginti.253 b.

darienenfis aëris inclemē-
tia.176 a.

dariene à tigride vastata.

221 b.

dariene leonibus, crocоди-
lis & tigribus plena.

274 b.

dariene pestifera.272 b.273
a b.

dariennenses ærumnosi.
142 a.

darienenfes arboreorum
fructuum copia multi-
formi abundāt. 190 a b.
191 a b.

darienenfium arma, &
pugnandi consuetudo.
147 a.

darienis ripa orientalis.
315 b.

darienis fluuius crocоди-
los nutrit.192 b.193 a.

Decembri apud Canibales
aues nidificant.206 b.

decuria quid.24 a.

decurionis potentia.162 a.

delationibus ad iram mo-
ueri pnciosum. 424 a.

delagartos fluuius. 193 b.
195 a.

desiderata insula. 307 b.

desta insula.345 a.

deudarius præturæ Solda-
nicæ magistratus. 416 a.

Didonis in Libyam migra-
tio.278 b.

diecus Cubæ Fernandinæ
gubernator.333 a.

dieci

INDEX IN PETRI MARTYRIS

dieci Velasquen peregrinatio. 341 a.

dies perpetua vbi. 267 a.

dies vbi toto anno equalis. 76 b.

ditis insulæ descriptio. 310 a b. 311 a b. 312 a.

ditis insulæ regulus baptizatur. 312 a.

Dominica insula eadē quæ Canibaliū. 13 a. 238 b. 257 a. 271 b.

S. Dominici vrbs. 117 b. 187 b. 285 a. 287 b.

S. Dominici vrbs pluuijs obnoxia. 305 a.

S. Dominici arx. 57 a.

S. Dominici fluuius. 285 a.

Draconis os, fauces octo milliariū. 73 a.

draconis caput. 317 a.

Dulichium. 385 b.

duraba flumen auriferum. 201 b. 246 a.

duria fluuius. 185 b.

duribba fluuius. 246 a.

Dyrrachium à Turcis captum. 384 b.

E Busos insula sub Hispanorum regū imperio. 419 b.

Eccampi Iucatanæ insulæ pars. 330 b.

Electrifodina inuenta. 50.

elizabethę Petri Ariæ vxor.

ris virilis aīus & amor coniugalis. 180 a b. 181.

Emirchebir p̄ximus post Soldanum magistratus. 418 a.

Enses lignei. 157 b. 224 a. 240 a. 245 b. 248 a. 363 b.

Epileguanita Zemes. 110 b.

episcopi quinque in terris nouis. 187 b.

epitaphia Iaderæ vrbs. 384 a.

epitaphia Polæ vrbs. 378 b. 379 a b.

Equites Centauri crediti. 350 a.

Eridanus. 198 a.

erythreus oceanus margaritis diues. 219 b.

Esonis renouati fabula. 203

Euāgelista Cubæ locus. 43.

europa quibus maribus circumambiatur. 252 a.

euxinus pontus. 251 b.

F Ames incōparabilis. 203 a b.

fames grauissima ex cultūs negligentia. 49 a.

fames omniū escarū optimū condimentū. 218 b.

Ferrea, vna Fortunatarum insularum. 3 a. 11 b. 13 a. 256 b. 318 a.

ferrea instrumenta magno in precio vbi habeātur. 311 a. fer-

SEQUENTES LIBROS.

- ferdinandina insula eadem
 quæ Cuba. 329 b.
 fernandi Cortesij (qui &
 ipse libros de inuentis
 insulis edidit) peregrina-
 tio. 344 a b.
 feti vicus. 316 a.
 Filices vbi nascatur. 295 b.
 filij vbi pro legitimis non
 habeantur. 304 a.
 Florida insula. 343 a.
 fluminis cuiusdam ostium
 cētū mille passuū. 194 b.
 flumina plurima vno an-
 tro absorbetur. 287 a b.
 fluuij aliquot auriferi. 9 b.
 246 a. 253 b. 320 b. 328 a.
 329 b.
 Fœmina ex vlcere nata.
 106 b.
 Fogedæ miser interitus.
 169 a.
 folijs arborū inscribitur.
 299 b. 354 b.
 folia per literas loqui Hi-
 spaniolis prodigij loco
 fit. 299 b. 300 a.
 fons quidā potus senes iu-
 uenescere facit. 202 b.
 fons scaturiēs quo balsami
 irrigantur. 436 b.
 fontes in superficie dul-
 ces, in medio salsodul-
 ces, in fundo salissimi.
 298 a.
 fontiū scaturiētū ratio phi-
 losophica. 195 a b. 196 a.
 fortis Vétura insularū For-
 tunatarū vna. 3 a. 256 b.
 fortis insula. 124 b. 127 b.
 201 a. 268 b.
 fortunatæ insulæ vndē di-
 ctæ. 2 a b.
 fortunatarum insularū re-
 centia nomina. 256 b.
 S. Francisci apud Hieroso-
 lymitanos cœnobium.
 438 a.
 Frons S. Augustini. 276 a.
 Fructus pinæ nuci similis
 regia esca. 246 b.
 frumenti genus panico nō
 multū dissimile. 263 b.
 Fulgura & tonitrua mense
 Nouembri. 253 b.
 fuluix cuiusdam Barbaræ
 mulieris peditio. 164 a.
 futeraca Caribanæ vicus.
 316 a.
 Gaira fluuius. 140 b.
 195 a. 258 a. 261 b.
 galana insula. 13 b.
 galanta insula. 257 b.
 galeaceæ nauigia. 369 b. 372.
 galeacearū capacitas. 374.
 galeacearum regendarum
 ratio. 375 a b.
 galli piratæ. 69 a.
 gallia. 251 b.
 gallinæ pauonibus nihil
 mino-

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- minores. 348 a.
 gallitæ, lintres. 88 b.
 ganges fluuius. 198 a.
 gasparis Moralis peregrinatio. 310 a b.
 gaspar Spinosa licentiatus Darienēsiū prætore. 323 a.
 Genuam alij Ianuam appellant. 251 b.
 genua à Iano condita. ibid.
 gemmarum magna copia. 260 b. 337 b. 340 a.
 gemmas Hispani nihili faciunt. 254 b.
 gēmæ vbì calculis vitreis permutentur. 323 a.
 gemma longè durissima. 254 a.
 germania. 251 b.
 Glacialis oceanus. 251 b.
 glaucus color præstantissimus vbì affatim stillet. 50 b.
 Glycyrrhiza dulcis radix. 322 b.
 Golphus Larte, sinus Laërtiacus. 385 b.
 gomera insula. 256 b. 257 a.
 goneria insula. 3 a.
 gōfali Badaio ciji casus. 319 b.
 gorgodes Medusæ insulæ. 95 b.
 gossampinæ arbores vbì. 240 b.
 gossampina supellectilia. 183 b. 239 b.
 gossipium quid. 184 a.
 gossipium vbì sua sponte nascatur. 14 b. 91 b.
 Græcia. 251 b.
 græcia magna Hispanis regibus subiecta. 421 b.
 græcus ventus. 99 b.
 granata vrbs. 368 a.
 granatam per vim à catholicis captam nō esse. 421.
 granatēses nō vi ad baptismū coactos esse. 424 a.
 granatensium perfidia. 429 b.
 granatensium fœdifragæ contra Hispanos seditiōes. 424 b.
 granatæ riuulus quidam, eiusq; scaturigo eleganter describitur. 196 b.
 grandis fluuius. 362 b.
 gratia dei, locus. 137 b. 319 b.
 Grius nauigij genus. 384 b.
 grisalua fluuius. 335 b.
 Guacciarima prouincia. 285 a. 287 a. 305 a.
 guacciarima vndè dicta. 285 b.
 guacarapita. 103 b.
 guaccaracca agis species. 302 a.
 guaccanarillus. 21 b. 22 a. 23 a. 285 b.
 guaccanarilli regis humanitas. 9 a.

guadal-

SEQUENTES LIBROS.

guadalchebir fluuius. 256.
 guadalupea insula. 15 b. 18
 a. 253 b. 262 a. 306 b.
 guahabba regio. 286 b.
 guahagua regio. ibid.
 guaiana arbor, cuius fru-
 ctus. 190 a.
 guaicanus piscis. 39 b.
 guaiegari radices. 301 a.
 guaieri herbæ. ibidem.
 guamaonocon numen Hi-
 spaniolorum. 103 b.
 guanama regio. 285 b.
 guannabo fluuius. 289 a.
 guanaguáx agis species.
 302 a.
 guanahaini insula. 37 a.
 guanabba insula. 65 a. 341 a.
 guanassa insula. 119 b. 238 b.
 272 a.
 guâguan insula parua. 341 a
 guanini tabulæ ex aurichal-
 co. 104 b.
 guaninicabõ fluuius. 289 a.
 guanybam lacus. 290 b.
 guaricco regio. 286 b.
 guarionexius quid signifi-
 cet. 285 b.
 guarionexi vir bonus. 82.
 guarionexij ditio. 293 b.
 guarionexij vallis. 293 a.
 guarionexius rex Christia-
 nis tributa pendit. 56 a.
 guarionexij defectio. 61 a.
 guarionexius deficiens à

Christianis superatus
 est. 61 b. 62 a b.

guarionexius capitur. 85 a.
 guarizacca insula. 290 a.
 guarauana arbor. 190 b.
 guaurebo lacus. 292 a.
 guazzauara classicus cla-
 mor. 310 b.

H Abacoa regio. 287 a.
 haiba fluuius. 284 b.
 haiti olim Hispani-
 ola dicebatur. 279 b.
 haiti qd significet. 279 b. 281
 haiti montes. 285 a b.
 haraia Pariet regio sale abun-
 dans. 93 a.
 hathathiei vallis. 291 b.
 hayhay insula. 262 a.
 hazoa regio. 285 b.
 hazua mons. 286 b.
 hazua pluuias nullas ha-
 bet. 304 b. 305 a.
 Hebenum lignum. 64 b.
 hebræorū aspiratiões. 286.
 hellespontus. 252 a.
 herba mirè noxia. 300 b.
 herba aduersus venenata
 tela. 141 b.
 herculei freti eleuatio. 202.
 hesperia pro Italia. 281 b.
 hesperides Portugallensi-
 um insulæ tredecim.
 69 b.
 hesperidū insulæ. 34 b. 95 b.
 hobba grani genus. 154 a.
 Hibue-

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- Hibũero arbor. 246 b.
 hiebra fluuius. 247 b.
 hiebra portus. 201 b.
 hieronymus Aquillaris à
 Barbaris captus euasit.
 347 ab.
 hierosolymorũ instaura-
 tio à Mahometeis pro-
 hibita. 430 a.
 hierosolymanostrę religi-
 onis initialis sedes. 278.
 higui regio. 285 b.
 hirũdines vb̃i hyement.
 389 b.
 hispali polus. 69 b.
 hispalis vrbs. 178 a. (95 b.
 hispalis Beticę emporium.
 hispani sub æquinoctiali
 circulo. 269 b.
 hispani intra tropicum can-
 cri. ibid.
 hispania margaritis diues.
 219 a.
 hispanorũ ornatus. 254 b.
 hispani odores Arabicos,
 muliebres dijudicāt. ib.
 hispani gemmas paruifa-
 ciunt. ibid.
 hispanis summus honor
 est, regi assidere. 10 a.
 hispani tũ fide, tũ militari
 arte insignes. 422 a.
 hispanorũ regum imperiũ
 q̃ amplẽ se diffundat.
 419 a b. 421 b. 422 a.
 hispanię regibus, clemẽtia
 innata. 425 a.
 hispanorũ animus semper
 magna molitur. 330 a.
 hispani per lequas nume-
 rant. 320 a.
 hispani à nudis populis su-
 perati. 123 b.
 hispanorum adspiratiões.
 286 a.
 hispaniola insula. 4 a.
 hispaniola insula eadẽ quę
 Ophira. 29 b.
 hispaniola vnde dicta. 281.
 hispaniolę nomina. 279 b.
 281 b.
 hispaniolę situs. 305 b. 306
 b. 325 a.
 hispaniola quantũ à tropi-
 co cancri distet. 329 b.
 hispaniolę motus elemen-
 torum variij. 305 b.
 hispaniolę solstitia æqui-
 noctijs paria. 282 b.
 hispaniolę particularis de-
 scriptio. 277 b. & sequẽ.
 hispaniolę forma. 282 b.
 hispaniola Italię præfer-
 tur. ibid.
 hispaniolę primi habita-
 tores agrestes. 301 a.
 hispaniolę panis. 115 a.
 hispaniola emporium to-
 tius oceani. 277 b.
 hispanioli Christianos sibi
 domi-

SEQUENTES LIBROS.

dñaturos vaticinati. 280 b.
 hispaniola temperatissima.
 282 a b. 283 a b.
 hispaniolæ fœcūditas. 283 a b.
 hispaniola vallibus, syluis, ru-
 pibusq; aspera & tetra, cæ-
 terum amœnissima. 279 b.
 hispaniolæ felicitas. 364 a b.
 hispaniola quantū auri in Hi-
 spaniā quotānis mittat. 297.
 hispaniolorum admirāda hu-
 manitas. 5 a b.
 hispaniolorum mores & stu-
 dia. 22 b. 281 a b.
 hispaniolæ insulæ religio. 102
 a b. 103 a b.
 hispanioli sapientiam sine li-
 teris coluerunt. 280 a.
 hispaniolorum in edito partu
 ceremoniæ. 303 b.
 hispanioli filios suos pro legi-
 timis non habent. 304 a.
 hispaniolorū testamēta. 304 a.
 hispaniolæ senatus refarcitus.
 363 b. 364 a.
 hispaniolæ mulieres medica-
 minibus abortiunt, nē Chri-
 stianorum mancipia pari-
 ant. 294 b. 295 a.
 hispaniolorum humandi ri-
 tus. 304 b.
 hispaniolorum πολυγαμία ibi.
 hispanioli laboris impatien-
 tissimi. 295 b.
 hispaniolorum cōtra Christi-
 anos insidiæ & coniuratio.
 300 b.
 hispaniola à Matininoēsis

occupata. 278 a.
 Hobos agis species. 302 a.
 homocupia Christianorum.
 341 a. 342 a.
 honorucco regio. 286 b.
 hōra. 286 a.
 hostiū ossa vbī fasciculatim
 trophæi loco suspendantur.
 357 a.
 houos arbor. 190 b.
 hozama fluuius. 285 a. 289 a.
 Huhabo prouincia. 284 b. 286
 b. 293 b.
 humanæ res instabiles. 322 b.
 humana sacrificia. 336 b. 337 a.
 344 b. 356 a.
 Hyperborei montes. 251 b.
I Acchi regio. 286 b.
 iaches fluuius aurifer. 284 b.
 iaciga fluuius. 285 a.
 S. Iacobus ark. 60 b.
 S. Iacobi insula. 95 b.
 S. Iacobi oppidum. 329 b.
 iamaica insula, qualis. 35 a. 306
 iadera Dalmatica vrbs. 383 a.
 iagohaiucho regio. 286 b.
 iaiā insula. 272 a.
 iaiæ fabula. 105 b. 106 a.
 iainagua lacus dulcis. 290 b.
 iamaica insula. 35 a b. 248 b.
 iamaizi regio. 286 b.
 iaspidum copia. 260 b.
 Idæi montes. 387 a.
 idæorū mōtium regio. 296 a.
 Iguamu vallis. 291 a.
 Inciles aquaticæ. 326 b.
 indiæ principium. 34 b.
 indiæ Gangeridis terminū in-
 c discreti

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- discreti à Cosmographis
relictī. 34 b.
- indica littora nō longè ab Hi-
spania distant. 8 b.
- indicæ contractionis domus.
178 a.
- insulæ paradiscæ Elysiæq;. 262.
- insulæ aliquot fortunatæ. 98 b.
- insulæ cuiusdam repertæ de-
scriptio. 4 b. & sequentib.
- insula quædam remotissima
æternitatis opinione im-
buta. 44 a b.
- Iocauna numen Hispaniolo-
rum. 103 b.
- ioanna insula. 4 a. 34 b.
- S. Ioannis insula. 20 a. 116 a.
187 a. 262 a. 305 b.
- S. Ioannis porta, insula. 344 a.
- S. Ioannis flumen, ostia septē
habet. 153 a.
- Io. Aioræ nauigatio tyrānica
inauspicata. 318 b. 319 a.
- ioannes de la Costa cū septua-
ginta militibus à Barbaris
nudis occisus. 123 b.
- ionium mare. 272 a.
- iouanaboina antrum. 106 b.
- ioppæ portus. 316 b.
- Ipsicrateiæ erga Mithridatem
amor coniugalis. 181 a.
- Isabella Hispaniola quare di-
cta. 281 b.
- isabella vrbs. 34 a.
- ister fluuius. 198 a.
- Italia pro Latio. 281 b.
- italia in mare protenta. 199 a.
- itali Caput Pelopōnesi angu-
lus. 386 b.
- italia Tyrrhenum ab Adriati-
co mari determinat. 250 b.
- Iuannæ serpentes. 63 a. 281 a.
- iucca radicis genus. 7 a. 148 b.
191 b.
- iuccæ panis. 262 a. 263 a. 283 b.
- iucca vbī nascatur. 283 b.
- iucca primū noxia erat. 301 b.
- iuccæ panis triticeo salubrior.
ibidē.
- iucca quomodò plantetur &
in panem redigatur. 262 b.
- iucarum genera multa. ibid.
- iucatanā ins. 330 a. 334 b. 345 b.
- iudæi alienigenas à suis tem-
plis arcent. 357 a.
- iudæis Aegyptium balsame-
tum interdictū esse. 437 a.
- iudæi cōtagiosum pecus, Hi-
spaniorum regno elimina-
ti. 426 a.
- iulianus aduersus Granatēses
victor. 422 a b.
- iunna fluuius aurifer. 31 a. 284
b. 296 a.
- iupiter mons Cretæ. 387 a.
- iupiter hodiè à Cretensibus
ignoratur. 387 b.
- iurā, id est, primarius. 241 b.
- iureche pagus. 245 a.
- ius suum tueri iure gentium
licet. 423 a.
- L** Aabyrinth' Minoi'. 387 a.
- lacertus animal. 444 b.
- lacus quidam aquarum falso-
dulcium fluuiorum mul-
torum receptor. 290 a.
- laetr.

SEQUENTES LIBROS.

laertiacus sinus. 385 b.
 lagartos flumen. 135 b.
 lagarti animalia noxia. 135 b.
 laletani populi. 419 a.
 laletania salis feracissima. 297
 lancelota insula. 256 b.
 lancelotus insularum fortu-
 natarum vna. 3 a.
 lapidea instrumenta pro fer-
 reis vbi. 6 a.
 lares villa. 305 a.
 lazarus regulus. 332 b.
 Legationis Babylonice sco-
 pus. 430 a.
 legumina quæuis vbinàm bis
 quotànīs maturescāt. 31 a.
 leones vbi. 240 b.
 leonū Libycorū ferocitas. 19 a.
 lepra testudinibus mundatur.
 70 a.
 lequæ mensura. 2 a. 57 b. 192 b.
 200 b. 320 a.
 Libri ex folijs arborū. 354 a b.
 literæ vbi nullæ. 107 b. 280 a.
 literę inter barbarissimos etiā
 repertæ. 316 a b.
 literis Barbarorū pueri à Chri-
 stianis imbuti. 117 a.
 limonares insulæ. 242 a.
 Lodices ex gossampino con-
 textæ. 134 a.
 longæ regum manus, prouer-
 bium. 420 a.
 S. Lucari oppidum. 258 b.
 lunæ montes. 439 b.
 Sub Lunę orbe quæcunq; par-
 turiūt, post factum editum
 claudunt yterum. 255 b.

lusitania. 185 b.
 Lybicum mare. 272 a.
MAccazina regio. 286 b.
 macoanes herbæ. 301 a.
 machinnech regulus. 106 b.
 machochaëlis metamorpho-
 sis 104 a.
 macorix regio. 285 b.
 macoryxes populi. ibid.
 macanæ enses lignei. 147 a.
 208 a. 224 a.
 madaninam insulam mulie-
 res solæ Amazonum imitar
 inhabitant. 16 b.
 madera insula. 69 a.
 mæotis. 251 b.
 magona vallis auriferis fon-
 tibus scatens. 55 b.
 magna regio. 286 b.
 maguana regio. 286 b. 305 b.
 294 a.
 maguana vallis. 291 a.
 magueij herbæ. 301 b.
 maguey tympanum. 280 a.
 mahairin mons. 286 b.
 mahometicorum primorum
 tres gradus. 397 a.
 mahometici p̄putiātur. 396 b.
 mahometici p̄tificis ius. 412.
 mahometeorū sepulcra. 446 a
 mahometici alienigenas à sue-
 is cæremoniis arcent. 357 b.
 mahometæorum anni. 410 b.
 mahometicis *πολυγμία* con-
 cessa. 409 b.
 mahometæi vino abstinent.
 409 b. (ibid.
 mahomet voluptatib. colitur.
 6 a maho.

INDEX IN PETRI MARTYRIS

mahometæorum vestimenta.
 401 b.
 mahometicæ gentis sedendi
 mos. 399 a.
 mahometæi imbelles. 408 b.
 mahometes Caitbei filius per
 inimicorum dolum patri
 succedit. 411 b. 412 a.
 maia puincia. 240 a. 272 a. 231.
 maiaguariti regio. 286 b.
 maifestas læsa apud Cubenses,
 si q̃s aliud molitur quàm
 regiũ edictũ habeat. 360 b.
 maiobanexius capitur. 83 a.
 mais radix. 148 b.
 maizium frumenti genus. 7 b.
 240 b. 261 b. 301 b.
 maizius panis. 229 b. 269 b.
 312 a. 321 a. 364 a.
 malça promontorium. 251 b.
 malcum Pelopõnesi angulus.
 386 b.
 malhambra Granatēsis Mau-
 rorum è manibus erepta.
 98 a.
 mameis arbor. 190 b.
 mameluchi nullis caligis vten-
 tes, pedes nudi incedunt.
 401 a.
 mameluchi plerunquẽ à pira-
 tis capta mancipia. 395 b.
 mameluchi Soldani regij ser-
 ui. ibid.
 mameluchi, equestris ordo.
 407 a.
 mameluchorum priuilegia &
 dignitas. 408 a b. 409 a.
 mameluchorum stipendia &

alimonia. 407 a.
 mameluchorũ pascendi mos.
 435 b.
 mameluchorum etiam in in-
 colas tyrannis. 409 a.
 mameluchi vinum cõtra Ma-
 hometi institutum largissi-
 mẽ bibunt. 409 b.
 mameluchorum summũ dis-
 crimen. 405 a.
 mameluchi veteres mutuis
 vulneribus extincti. 407 b.
 mameluchi recentiores ex de-
 ficientibus Christianis tan-
 tũ deliguntur. 407 b.
 mameluchi quater parua ma-
 nu ingentes Turcarum co-
 pias profligârunt. 447 a.
 mametes Soldanus per insi-
 dias obtruncatur. 413 b.
 mamona. 103 b.
 manabaho regio. 286 b.
 manabaxao. 286 b.
 manacapana regio. 77 a. 87 b.
 99 a.
 manacapana margaritis re-
 ferta. 182 a.
 manati lacus. 292 a.
 manati pisces. 291 b.
 mancipiorũ stigmata. 320 a b.
 mancipia pro iumentis one-
 rarijs. 322 a.
 manicauteus rex Christianis
 tributa pendebat. 56 a.
 marohus zemes. 107 a.
 martinino insula. 273 a.
 martininoenses sedes mutã-
 runt. 278 b.

maragnos

SEQUENTES LIBROS.

- maragnonus fluuius. 99 a. 195
a. 200 b. 252 b.
- marchū, pōderis genus. 154 b.
- maris origo fabulosus. 106 a b
- maria perpetuo cursu in occa-
sum labentia. 347 a.
- mare cur ab oriente occiden-
tem versū torrentis instar
currat, disputatio philoso-
phica. 257 b. 266 a b. & seq.
- maris magna effusio. 54 a.
- mare vtrū rursū à terra
absorbeat. 195 b. 196 a.
- mare herbidum. 257 b.
- mare glaciale. 266 b.
- mare vbi dulce. 73 a. 98 b. 241
a. 252 b.
- margarita insula. 310 a.
- margaritiferi loci. 220 a.
- margaritæ diues insula. 277.
- margaritarū diues copia vbi.
310 a. 311 a b.
- margaritarum quærendarum
ratio. 313 b. 314 a.
- margaritæ pondere & precio
maximæ. 312 b. 313 a.
- margaritæ cōchis recenter so-
lutis molles sunt & pisci-
bus cibo. 315 a.
- maræ rotundæ insula. 17 b.
- Sancta Maria Antiqua, colo-
nia. 201 a. 272 b. 361 a.
- maræ simulacro cultus Ze-
mum exhibetur. 170 a b.
- maræ virgini ædes dicata
apud Barbaros. 170 a b. 171 a.
- maratambal regio. 98 b. 195 a.
- marien regio. 286 b. 293 b.
- S. Marinæ insula. 341 a.
- marlotæ vestes. 401 a.
- marmor promontorium. 138
b. 203 b.
- marmor candidum. 265 a.
- maragonus fluuius. ibid.
- mataræa locus Aegypti, vbi
Christus exulauit. 436 a.
- S. Marthæ portus. 255 a. 258 a
271 b.
- S. Martini insula. 278 a. 17 b.
- mathinino insula. 104 b.
- matinina insula. 257 a.
- matritum oppidum. 326 a.
- S. Matthæi sinus. 201 b.
- S. Matthei fluuius. 137 b. 195 a.
201 a.
- matum piscis prodigiosi no-
men. 292 a.
- mauicarao regio. 286 b.
- maurorum in Christianum
sanguinem sitis. 423 a.
- mauri Christianis mulieribus
profligati. 419 a.
- mauri quoque Beatam virgi-
nem venerantur. 437 a.
- Mecha Mahometæorum pri-
ma sedes. 278 b.
- melecastraphi Sultani de Chri-
stianis victoria. 406 b.
- melindus fluuius. 193 b.
- meléchfala Aegyptiorum Sul-
tanus. 406 a.
- melechfala à seruis trucidat-
ur. ibid.
- mella in arboribus vbi. 307 b.
- memoriæ res veteres citra li-
terarum vsum vbi cōmen-
data

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- datæ sint. 230 a.
 memphis quondam pyrami-
 dibus nobilis. 434 b.
 mēſes viginti vbi. 339 a. 335 b.
 menſis vbi viginti dies tan-
 tū habeat. 335 b.
 metamorphoſes fabuloſe. 104
 methymna oppidum Hiſpa-
 niæ. 12 a.
 meum & Tuum, malorum ſe-
 mina. 45 a.
 S. Michaelis ſinus. 275 b. 278 a.
 324 a.
 Milui vbi hyement. 389 b.
 minotaurus hodiè à Cretenſi-
 bus ignoratur. 387 b.
 miramamolius Mahometi-
 cus monarcha Chriſtiani
 nominis inſecutor. 422 b.
 mithridatis vxor. 181 a.
 Modonenſis vrbs à Turcis ex-
 pugnata. 386 a.
 molæ aureæ. 357 b.
 monblancū oppidum. 396 a.
 monſula nauigia. 182 b.
 monſerratus inſula. 307 b.
 monſtrum marinum hominē
 rapit. 114 b.
 mortuos noctū vagari & ve-
 ſci, opinio. 107 a.
 moſco oppidum. 332 b.
 Mulieres Amazonicā vitam
 ducentes, ſagittandi artis
 peritiſſimæ. 16 b. 337 b.
 muliebri conſilio patria pro-
 dita. 164 a b.
 multoxumæ regis prouincia.
 352 b.
 mureienſe regnū raras plu-
 uias habet. 305 a.
 Myrmidones ex formicis. 105.
 myrobalanus arbor. 190 b.
 240 a. 242 b.
 myrobalani arbores vbi ſua
 ſponte naſcantur. 104 a.
 myrobalani ſuillas carnes ſa-
 pidiores reddunt. 283 a.
 myrobalanus portus. 242 b.
N Aibas fluuius aurifer. 31
 b. 57 b.
 naibæ fluminis fontes. 285 a.
 naualis officinæ deſcriptio.
 373 a.
 naufragiū Chriſtianorū. 130 b.
 naufragium deſcribitur. 101. a
 b. 179 b.
 naufragas naues Soldanus in
 fiſcum redigit. 396 b.
 nauigādi ratio non vulgaris.
 326 b.
 nattæ portus. 386 a.
 Neibaimao regio. 286 b.
 neibaymao mons. 286 b.
 S. Nicolai portus. 35 a.
 nicueſa deplorata fortuna &
 interitus. 143 a b. 144 a b.
 nicueſa vbi amiſſus. 242 a.
 nigrity populus. 193 a. 209 b.
 nigrity fluuius. 193 a b.
 nili caput. 439 b.
 nili è montibus Aethiopum
 caſus. 287 b.
 nilus per Aethiopum regio-
 nes currit. 439 b.
 nilus Aſiā ab Africa diuidit.
 404 a.

SEQUENTES LIBROS.

nili fauces arenis cōclusæ. 348.
 nilus septē ostijs mare ingre-
 ditur. 363 a. 253 a.
 nilus in Aegyptium pelagus
 labitur. 193 a.
 nili vtilliter inundantis termi-
 nus. 440 b. 441 a.
 nili excrementi ratio. 440 a.
 nili inundatio annua. 404 a.
 nilus quo tempore inundet.
 435 a. 439 b.
 nili aqua sapore laudabilis.
 439 a.
 nilus crocodilorum nutritor.
 193 a. 443 b.
 nili varij pisces & altilia. 441.
 nili duo. 192 b.
 nimaca regio. 287 a.
 nizaus fluuius. 286 b.
 Nobilium Venetorum ad pau-
 pertatem redactorum suble-
 uandi ratio. 375 b. 376 a.
 nomen Dei, turris. 139 a.
 norduestus ventus. 99 b.
 nortes stellas antarctici poli.
 217 b.
 nouaculæ ex lapidib⁹ diapha-
 nis. 343 a.
 nouembri mense vbì tempe-
 ries. 91 b.
 Nucū pinearū copia vbì. 190 a
 nudorum Barbarorum de Hi-
 spanis victoria. 123 a b.
 nummus Castellanus. 154 b.
Ocoa fluuius. 289 a.
 Oceani motus varij, li-
 bro sexto decadis tertix,
 per totum.

Oeconomi boni officiū. 164 a.
 Oloa terra. 335 b.
 Onocrotalus auis. 269 a.
 Ophira insula. 4 b. 29 b.
 Orbē nō penitus sphericū 77 a
 orbis totus insula est. 99 a.
 os draconis, regio. 94 b. 92 a.
 182 a. 200 b.
 Ossa humana vbì in sagittarū
 vsum seruentur. 15 a.
 Ouandus regulus. 339 a.
Pacræ tyrāni belluina for-
 ma. 223 a b.
 pacra tyrannus malè sibi con-
 scijs ad Christianorum ad-
 uentum aufugit. 221 a.
 padus fluuius. 198 a.
 palæstina quandò in Sultani
 potestatem venerit. 223 a b.
 palma insula vna fortunata.
 rum. 3 a 256 b. 307 b.
 palmaria regio. 338 b.
 palmarum genera septē. 240 a
 palmulæ steriles vbì. 190 b.
 palos portus. 95 b.
 paludes Dabaibæ noxiorum
 animantium altrices. 253 b.
 pan vndè dictus. 279 b.
 pananomes reguli regio auro
 diues. 321 b.
 panis radicalis vbì in vfu. 90
 a. 133 a.
 paria regio. 73 b. 74 a b. 75 a b.
 76 a b. 77 a b. 78 a. 87 b. 182 a
 parix littus. 99 a. 114 a.
 parix montium culmina pa-
 radisi delicias habent. 195.
 pariensis regionis homines

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- ferocissimi. 114 a b.
 paria incolis cum Sabæis nul-
 lum commercium. 183 a.
 parieses à Christianis victi. ib.
 parienſium cum Christianis
 fœdus. 184 b.
 paria plittacorum feracissi-
 ma. 183 b.
 paricora regio 98 b.
 pariza regulus Christianos
 sternit. 322 b.
 pascha floridus resurrectionis
 dies Hispanis dicitur. 343 a.
 patroni Galeacearum condu-
 ctiores. 374 a b.
 pavones vbi per nemora voli-
 rent. 89 b.
 pavones non picti vbi. 193 b.
 pavonibus similes volucres.
 240 b.
 Pecuniavbi nulla. 707 b. 229 a
 pegnone rupes. 246 a.
 pelgoræ vuis pēdētes vbi. 240.
 peloponnesiacum littus ob
 Turcarum incursiones in-
 cultum. 386 a.
 perditorum vallis. 253 b.
 perditorum fluuius. 242 a.
 periquete regulus. 321 a.
 pesus, numus. 183 a.
 pesum ponderis genus. 118 a.
 211 b. 321 b.
 petri Alphonſi Nigni peregrī
 natio. 87 a. & ſequentibus.
 petri Ariæ nauigatio. 177 a.
 256 a.
 petri Martyris periculum in
 legatione, eiusq; prudētia.
 417 b. 418 a.
 petri Martyris ad Soldanum
 oratio liberrima. 421 a b.
 422 a b.
 petrus Martyr veste serica do-
 natur à Soldano. 445 b.
 petrus Martyr vt sit à Solda-
 no exceptus. 394 a b. & ſeq.
 petri Vmbrię miſer interitus.
 136 a b.
 Phæaci patria. 384 b.
 pharaone in mari rubro dele-
 to, imperium Aegypti in
 ſeruorum poteſtatem ve-
 nit. 404 b.
 phasianorum copia vbi. 89 a.
 193 b.
 Piſcaria inſula. 305 b.
 piſcādi genus nouū. 38 b. 39. a b
 piſces venatorij vbi. ibid.
 piſces minimè noxij vbi. 26 a.
 piſcis quidam mirificè huma-
 nus. 292 a b.
 pix ſcopulorum arborea du-
 rior. 299 a.
 Platæ portus villa. 305 a.
 Plinius Ariſtorelis ſectator.
 313 a.
 plinius minutis de rebus ad
 occupatos principes ſcri-
 pſit. 302 b.
 Pocchorroſę reguli ditio. 229
 pocchorroſenſis regio quibuſ-
 cunq; frugibus alendis ido-
 nea. 234 a.
 pocchorroſę portus. 270 b.
 pola vrbs. 378 a.
 polus antarcticus. 217 a.
 polariū graduū varietas. 202.
 poma

SEQUENTES LIBROS.

poma dulcia, sed noxia vbi.
122 b.
ponchà rex deletur. 147 b.
ponchæ regio. ibidèm.
ponchæ regia. 235 b.
ponchenfes populi. 207 b.
potanchanus regulus. 338 b.
potāchani oppidi descriptio.
349 b. 350 a.
potanchani à Christianis cō-
ditiones accipiunt. 350 b.
pontificis Mahometæorū of-
ficiū est principes creatos
confirmare. 412 b.
pontij inauspicata nauigatio.
318 a b.
populus quidam immanis &
vagus. 97 a b.
populus qui ora perforata au-
ro circumligant. 353 b.
porci mulabus maiores. 283 a.
porcorū caro vbi sola in vsu.
115 b.
portugallia. 185 b.
portus Beata. 308 a.
portus desideratus. 335 b.
Psittacorum copia. 281 b. 15 b.
psittacos capiēdi ratio. 324 b.
325 a.
psittaci loquaces & varij co-
loris. 8 b. 15 b. 91 b. 183 b.
psittaci phasianis grandiores.
15 b.
psittaci caponum magnitudi-
ne. 194 a.
psittaci passerculis minores.
ibidèm.
Ptolemais quandò Christia-

nis adempta. 406 a.
Pueri regij etiam sine literis
sapientia imbuti. 280 a.
puta terra. 71 a.
Pyramides Aegyptiæ mira
magnitudine. 431. a b. 432.
pyramides concauæ. 433 b.
pyramides ex marmore flauo.
434 a.
QVareba fluuius. 246 a.
quarequa regio. 208 a.
210 a.
quarequa regio quibus cala-
mitatibus subiecta. 210 a.
quarequanorum cum Nigri-
tis perpetua bella. 209 b.
quarequanorū strages. 208 b.
quatuor tempora, in sulc quæ-
tuor. 242 a.
Queraqueira insula. 262 a.
Quicuri regio. 242 b.
quines Zemium sacerdotes.
357 a.
quiriquitana regio vasta. 259.
quitilla insula parua. 341 a.
quizqueia olim Hispaniola
dicebatur. 279 a.
quizqueia qd significet. 279 a
RAia cum duobus socijs
trucidatur. 160 b.
ranarum clamor vndè. 104 b.
ratta Polæ vrbis porta. 378 b.
Recutiti homines. 231 a. 334 a.
341 a. 342 a. 344 b.
regalis portus. 24 a. 305 a.
regales Hispanis Milui dicū-
tur. 389 b.
reges vbi soli vestiātur. 141 a.

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- regio quædam hyberni rigo-
ris experts. 133 b.
regio quædam temperatissi-
ma. 250 a.
religionis neglectæ paradi-
sgma singulare. 289 a b.
reuerfus piscis. 39. b
reyre regio. 285 b.
Rhythmis res antiquæ poste-
ritati tradebantur. 280 a.
Rhodus insula. 388 a.
Ricca villa. 356 b.
riphæi montes. 251 b.
riuus niger fluuius. 157 b.
Rodericus Hispaniæ Rex ob
stuprū tertio cladem acce-
pit. 422 b.
rodalnus quidā seruus ad ho-
nores euectus asperrimus
factus. 66 a b.
roxetum Nili ostium. 394 b.
Saccari magna copia. 364 b
saccarum ex cannarum ra-
dicibus extorquetur. 30 b.
sacerdotes vbi cælibes vitam
agant. 338 b.
sacrificij insula. 337 b.
saëtum Niliaca regio. 444 a.
sagittarum venenatarū vsus.
18 b. 132 a.
salinarū nouum genus. 93 a.
salinæ mōtanæ saxæ. 297 b.
saluaterra villa. 305 a.
sane à Turcorum potestate
crepta. 385 b.
sanguine proprio vbi homi-
nes litent. 156 a b.
sanctærem Xamanç latus. 21.
saphiri putamē anserino ouo
grandius. 260 b.
sapientiæ studium citra lites
rarum præsidia vbi. 280 a.
sardinia sub Hispanorum di-
tione. 419 b.
sardū cælū perniciosum. 273 a.
sarmatæ. 251 b.
sarraco Syriæ regis dux Aegy-
ptiorum regnum dolo oc-
cupat. 405 b.
saturma regio. 258 a. 271 b.
saturnus hodiè à Cretenlibus
ignoratur. 387 b.
Scacorum ludus apud Barba-
ros exteros. 306 a.
Scombriā insula. 122 a.
scoriæ reguli ditio. 312 b.
scotia. 306 b.
Scutum Cateba insula. 201 b.
Scylla & Charybdis. 272 a.
scythæ. 251 b.
Secures vbi auro preciosiores
habeantur. 207 a. 229 a.
secures è lapide flauo. 139 a.
semina quarto quoque mense
vbi maturescant. 138 a.
semperuiua herba. 301 a.
senat⁹ principis potestas apud
Romanos. 371 b.
senega fluuius. 193 a.
senes iuuenescere. 202 b.
septæ vrbs. 422 b.
sepulcro sancto Barbari omnes
pepercerunt. 406 b.
serpentes alicubi preciosos esse
sc. & in delicijs haberi. 36 b.
37 b. 63 a.

SEQUENTES LIBROS.

serpentes innoxij vbi. 8 a.
 serpentes. crocodilis similes
 vbi. 36 b.
 ferratus mons. 17 a.
 feruillis ingenij cuccti insolē
 tia. 66 a b.
 festa insula. 345 a.
 Sibylla oppidum. 356 b.
 sicilia sub Hispanorum do
 minio. 419 b. 421 b.
 siculi maris impetus. 272 a.
 simeōis prophetæ sepulcrum
 vbi. 384 a.
 sinus perditorum. 201 b.
 sipangi regio à Christianis in
 ditionem accepta. 52 b.
 siuilla vrbs. 177 b.
 Smaragdine plasmę vbi mul
 tæ. 260 b.
 Sol vbi diuino cultu venere
 tur. 250 b.
 solarium radiorum repercus
 sio, calorem parit. 273 a.
 solstitium vtrunque æquino
 ctij par vbi. 282 b.
 soldanorum apud Aegyptios
 origo. 405 b.
 soldani ex Christiana origine
 creantur. 408 a.
 soldanus Babylonicus appella
 tur. 397 b.
 soldani recens creati quātum
 largitionis in Mameluchos
 proceresq; expendere sole
 ant. 417 a.
 soldani summo manē auditu
 ri in publicum prodire so
 lent. 398 a.

soldanica sedes in sexennio
 quinquies euacuata. 413 b.
 soldanum sine muneribus &
 comitatu magnifico à Le
 gatis accedere nēfas. 391 a b.
 soldanorum tyrannis. 390 b.
 soldani arcistopographia. 398
 soldani prosopographia. 400.
 b. 401 a.
 soliuagi hominis factū. 298 b.
 299 a.
 solylij nauigatio. 316 b. 317.
 a b. & seq. eiusque miser in
 teritus. 317 b.
 sorache vicus. 316 a.
 Speculorū preciū summnū. 239.
 sperantia arx condita. 60 b.
 spica mirę crassitudinis. 283 b
 Squiuetes agis species. 302 a.
 Stagnum quoddam in sum
 mo montis vertice. 288 a.
 Stois margaritarū ferax. 219 a
 Striuales Vergilianæ scopuli.
 386 a.
 Strophades insulæ. ibid.
 Suduestus ventus. 95 b.
 suillæ carnes vbi arietinis sa
 porosiores salubrioresq;. 191
 sumideri quid. 253 a.
 Symplegades insulæ. 342 b.
 syria in Sultani potestatem
 quandò venerit. 406 a.
 T Aia regio. 240 a.
 taini populi. 25 a.
 tanaïs fluuius. 198 a. 373 b.
 tangaribardini interpretatio
 appositissima. 428 a b.
 taprobana margaritarū pro

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- creatrix. 219 a.
 taquenazabo regio. 287 a.
 tanacuru regulus. 321 b.
 taurus mons. 251 a.
 taxamarus regulus. 347 b.
 Teachoa regulus Christianos
 benignè accipit. 220 b.
 tempestas violentissima de-
 scribitur. 101 a. 382 a b.
 383 a.
 templorū ornatus inter Bar-
 baros. 356 a.
 teneriphe insula vna Fortu-
 natarum. 3 a. 256 b.
 tenoræ, id est, vniones. 88 b.
 terra semper virens. 250 a.
 testam marinam, fœmoralis
 loco esse. 246 b.
 testudinibus mundatur lepra.
 70 a.
 testudines inusitatæ magni-
 tudinis: earumque parien-
 di ratio. 308 a b.
 teucer ex Creta eiectus. 278 b.
 S. Thomæ arx. 32 a. 47 b.
 Thraces. 251 b.
 Thuris feracissima terra vbi.
 114 a. 183 a.
 Tiburonus piscis hominem
 dentis ictu secatur. 288 b.
 tichri vicus Christianis sub-
 ditus. 165 a b.
 ticius fluuius. 198 a.
 tigrides vbi. 240 b.
 tigridis carnes bouina nihil
 deteriores. 222 a b.
 tigridis ferissimæ fabula lectu
 non iniucūda. 221 b, 222 a
 typho vehementissimus. 34 a.
 tirecotus fluuius. 296 a.
 tirusi pagus aurifodina nobi-
 lis. 125 a.
 tirusenses iaculis venenatis
 vtuntur. 125 a.
 tintinnabula aurea fimbrijs
 appensa. 358 b.
 tintinnabuli apud Barbaros
 precium. 89 b. 207 a. 311 a.
 330 b.
 Todos Sanctos, insula sterilis.
 307 b.
 tomumbeius Soldanus crea-
 tur. 413 a.
 topazius vbi inueniatur. 101 b
 254 b.
 totonoga regulus. 321 a.
 Tramōtana stella. 77 a. 217 b.
 Tremedales quid. 253 a.
 Triticum binis mensibus vbi
 maturescat. 30 b.
 Ttoianū solum vnde. 278 b.
 troicus ludus apud Hispanos.
 59 b.
 Trucimāus Valētinus in Sol-
 dani manus quomodo ve-
 nerit. 396 a b. nomenque
 Christi abnegarit. 396 b.
 trucimanus Mameluchus p-
 pter Christianorum fauo-
 rem periclitatur. 418 a b.
 trucium Canibaliū patria.
 124 b.
 Tubanamque regio quibuscunq;
 frugibus alendis idonea.
 233 b.
 tubanamque reguli regia. 231 a.
 272 b.

272 b.
 tubanamæ imperium Sarda-
 napalicum. 231 a.
 tubanama capitur. 231 b.
 tubanama quanto auro se à
 Christianis redemerit. 232 b
 tumaccus regulus Christiano-
 rum fidei se cōmittit. 214 b.
 215 a b. 216 a.
 tumaccus regulus. 310 a.
 tumanamæ regnum, auro re-
 fertissimum. 150 a.
 tunna agis species. 302 a.
 tuquemenius Sultanus ex fero-
 uis creatur. 406 a.
 turbo violentissimus. 54 a.
 turcorum copiæ quater à pau-
 cis Mameluchis profligatæ.
 447 b.
 Tympana classica instrumē-
 ta. 246 a.
 tyrma prima sedes in Cana-
 ria. 278 b.
 tyrrenum æquor Italiam ab
 Adriatico determinat.
 250 b.
V Agonionæ in philome-
 nam transformatio.
 104 a b. 105 a.
 vhabum prouincia. 296 b.
 valdiuix miser interitus. 168
 a b. 346 b. 347 a.
 valentinum regnum Hispa-
 nis hæreditario iure subie-
 ctum. 425 b.
 valladoletum oppidū. 196 b.
 vaschi altera nauigatio. 205
 b. 206 a.

vaschus principatum in Da-
 rienenses sibi vsurpauerat.
 163 a.
 vaschi & Ariæ dissidiū. 362 a.
 vaschus iniquo iudicio obrus-
 tus, supplicio afficit. 362 a.
 Vellera ex arboribus vbi. 9 a.
 venationis ars. 324 b.
 veneris dies, Mahometæorū
 festus dies. 446 b.
 venetiarum situs. 369 a.
 venetiarum vrbs descriptio.
 376 a.
 venetorum ducis potestas.
 371 b.
 venetorum comitia. 370 b.
 371 a.
 venetorum instituta. 370 b.
 371 a b. 376 b.
 venetorum lex de iuuādīs no-
 bilibus pauperibus. 375 b.
 376 a.
 venetorum moneta. 372 a.
 veneti terrarum omnium ho-
 spites. 267 a.
 ver vbi sit quandò nobis au-
 tumnus. 217 b.
 veedor magistratus Hispa-
 norum. 260 b.
 verzinum lignum. 50 b.
 vespertilionum noxiarum co-
 pia ingens vbi. 274 b.
 vespertiliones gallis galli-
 nisque infestæ. ibidem.
 vespertiliones turturibus non
 minores. 114 b.
 vespertiliones morsu lethæ-
 les. 156 a.

vespus

INDEX IN PETRI MARTYRIS

- vesputius Astronomiæ peritissimus. 258 b.
- Vibba regio. 246 a.
- victoriæ oppidi descriptio. 350 a.
- villa noua. 305 a.
- vincentij Annez peregrinatio. 181 b. 182 a.
- vincentij Annez de Barbaris victoria. 182 b.
- vinum lege Mahometica interdictum. 409 b.
- vinum diuersorum colorum. 165 a.
- vina è granis & fructibus. 312 a
- vina ex palmarum fructibus. 148 b.
- vinum ex radicibus expressum. ibidem.
- virgines sine virorum consuetudine insulam incolunt. 337 b.
- virginitas ubi ad matrimonij tempus colatur. 338 b.
- vites ubi sua sponte nascantur. 41 b.
- vitreorum calculorum merces. 239 b.
- vitreorum calculorum summum precium. 246 a. 254 b. 330 b.
- vitreae ferte magno in precio. 311 a.
- Vmbra virorum coitum simulant es euanescent. 107 a.
- Vnionum copia. 74 b. 75 b. 88 a. 94 a. 311 a.
- vnionum precium. 94. a
- vniones quot in vno conchyli. 313 b.
- Vraba insula. 124 a b. 155 a b. 252 b. 316 a.
- vraba continens putata. 346 b.
- vrabæ fauces. 201 a. 315 b.
- vrabæ sinûs latitudo. 141 b.
- vraba vicus. 316 a.
- vrabensium fluminum amplitudo quæ sit. 189 a.
- vrabæ rerum etiam importatarum vbertas mira. 189 b.
- vrada fluuius. 201 b. 246 a.
- vrû ichthiophagi nec hominibus noxij ubi. 268 a.
- vrû nauigia. 155 b. 158 a.
- Vtrias animal cuniculo nostro simile. 56 a. 63 a. 299 b.
- Vxores regibus mortuis ubi viuæ conselpiantur. 304 a b.
- X** Accoci fluuius. 289 a.
- xagua arbor. cuius pomi succus glauconiger. 300 b.
- xaguaguara regio. eiusque populi mores. 246 b.
- xamana Hispaniolæ regio. 21 a. 186 a.
- xagua regio. 285 b.
- xaragua. 62 b. 67 b. 286 b.
- xaragua pluuias nullas habet 304 b. 305 a.
- xaraguensium excipiendi regem eorum apparatus. 59 a b.
- Y** Aguana regio. 286 b.
- Yamiroa fluuius. 305 b.
- Yaquini regio pluuijs caret. 305 b.
- Ymizui Hybahaino montes. quo

SEQUENTES LIBROS.

quorum in vertice stagnū. 288 a.	feri. 298 a b.
Z Ahoran fluuius. 246 a.	zauaucios agis species. 302 a.
zacynthus insula. 383 a.	Zenu regio. 261 a.
zamballatus Damasci Syri.	zemes simulacra. 103 a.
æque præses. 418 a.	zemes varij. 109 a.
zamballatus Soldanus crea- tur. 418 a.	zemium cultus. 345 a. 356 a b.
zamballati Soldani tyran- nis & interitus. 418 b.	zemium expugnatio. 345 a b.
zanthus insula 386 a.	zemes sublati haud vsquā ampliū visi. 280 b. 281 a.
zara Dalmatica vrbs. 383 a.	zeremæ vicus. 316 a.
zauana regio. 287 a. 305 a.	Zizaniæ radix amora. 323 b.
zauana Comogri regia. 234 b.	Zobroba fluuius. 201 b.
zauanæ regiunculę incole cō-	zobroba fluuius. 246 a.
	zona torrida habitabilis. 306 a
	zona torrida niues habet. 72 a

FINIS INDICIS.

IO. RVFFVS FOROLIVIENSIS
Archiepiscopus Consentinus, Legatus
Apostolicus, ad Lectorem
DE ORBE NOVO.

*Accipe non noti præclara volumina mundi,
Oceani & magnas noscito, Lector, opes.
Plurima debetur, Typhis, tibi gratia, gentes
Ignotas & aues qui vehis orbe nouo.
Magna quoq; authori referēda est gratia nostro,
Qui facit hæc cunctis regna videnda locis.*

PETRI

PETRI MAR-
TYRIS MEDIOLANEN.
PROTONOTARII APOSTOLICI,
CONSILIARII REGII, OCEANEAE
*Decadis primæ liber primus, ad Ascanium
Sphorciam vicecomitem, Cardinalem,
Vicecancellarium.*

SOLEBAT grata vetu-
stas p̄ dijs habere viros,
quorum industria & ani-
mi magnitudine, ignotæ
Maioribus eorum terræ
panderentur. Nobis autē,
qui Deum habemus uni-
cum, sub triplici persona
quem colamus, restat, vt
huiuscemodi genus hominū si non coluērimus,
admiremur tamen: reges verò obseruemus, quo-
rum ductu & auspicijs datum est illis cogitata
perficere: vtrosque etiam extollamus, & pro vi-
ribus illustremus iure merito. Quare de insulis
maris occidui nup̄r repertis, & rei authoribus
quid referatur, habeto: hoc siquidem tuis literis
vehementer cupere vidēris. Ab ipsius ergo ini-
tio, nēsim cuiquā iniurius, exordiri est animus.

Christophorus Colonus quidam Ligur vir, *Christo-
phorus
hic, Colō-
bus cognos-
citur
aliā.*
Fernando & Elisabethæ regibus catholicis pro-
posuit & suavit, se ab Occidente nostro finitimas
Indiæ insulas inuenturum, si nauigijs & rebus ad
nauigationem attinentibus instruerent: à quibus

augeri Christiana religio, margaritarum, aromatum, atque auri inopinata copia haberi facile posset. Instanti, ex regio fisco destinata sunt tria nauigia: vnum onerarium caueatum, alia duo mercatoria leuia sine caueis, quæ ab Hispanis Carauelæ vocantur. His habitis, ab Hispanis littoribus, circiter Calendas Septemb. anni secundi & nonagesimi supra quadringentesimū & millesimum à nostra salute, iter institutum, cum viris Hispanis circiter ccxx Colonus cœpit. A Gadibus in alto Oceano Fortunatæ, vt multi putant, insulæ, quæ ab Hispanis Canariæ nuncupantur, iampridem repertæ, distant millia passuum mille & ducenta, secundum eorum rationem: dicunt enim distare tercetum lequas: singulas autem lequas nauigationis periti, quatuor millia passuum continere suis computationibus aiunt.

*Fortunatas insulas
vnde nomen.*

Canaria insula.

Fortunatas insulas ob cæli temperiem appellauit antiquitas: neque enim grauis vrget incolas hyems, neque atrox æstas. Sunt tamē qui eas velint esse Fortunatas, quas Capitis Viridis insulas, Portugallēses appellant. Canarias, ad hæc vsque tempora hominibus nudis, eò quod extra omne clima Europæ ad meridiem, & sine vlla religione degentibus, habitatas, Colonus aquādi, & reficiendarum nauium gratia, priusquam se tam duro labori crederet, adiuit. Non insuaue futurum arbitror, quandoquidem in Canarias incidimus, si ex ignotis quomodo notæ, si ex incultis quomodo cultæ sint effectæ, narrauerimus: longa nanque annorum curricula incognitas iam obliuioni tradiderant. Hæ insulæ septē, Canariæ dictæ, anno circiter millesimo ccccv à Gallo nomine Beranchor, ex concessione reginæ Catharinæ, regis Ioannis filij sui, dum infans esset,

esset, tutricis, repertæ fortè fortuna fuerunt. Pedem ibi fixit per aliquot annos Betanchor, duasq; ex illis occupauit ac redegit in cultum, Lanzelotam & Fortem Venturam. Eo mortuo, heres eius Hispanis viris precio insulam vtrany præbuit. Fernandus dehinc Peraria & vxor eius, Ferream & Gomeram inuaserunt. Nostreis temporibus tres reliquas, Canariam magnâ scilicet, Petrus de Veranobilis Xericij ciuis, & Michaël de Moxica. Palmâ autè ac Tenerifem ^{al* Teneriffen} Alphonſus Lugo, sed impensâ regia. Gomeria deindè ac Ferrea, non cū magno labore subditæ sunt. Sed Alphonſus Lugo duriusculè rem perfecit: gens enim illa nuda, syluestris, saxi & fustibus bella gerēs, semel eius exercitum fugauit, trucidauitq; circiter quadringentos: tandè eos deuicit. Ità Canariæ omnes ad Castellanâ additæ sunt potentiam. Ab his igitur insulis Colonus, occidentem solem semper iecutus, licèt in læuam paulisper, tres & triginta continuos dies, cælo tātū & aqua contentus, nauigauit. Hispani comites, murmurare primū secretò cœperunt, apertis mox cōuicijs vrgere, de perimendō ductore suo cogitare: demū, vel in mare proijciendo, consulebatur: se deceptos fuisse ab homine Ligure, in præceptis trahi, quā nunquā redire licebit. Post trigesimum iam diem furore perciti, proclamabant, vt reducerentur: nè vlteriùs procederet, stimulabant hominem: ipse verò, blandis modò verbis, ampla spe modò, diem ex die protrahens, iratos mulcebat, deposcebat: proditiōnis quoquē taxandos esse à regibus, si aduersi quicquam in eum molirentur, & si parère recusarent, prædicabat. Optatum tandem terrę prospectū lati suscipiunt. Patefecit nauigatione hac

*Philomenae
marum in
Novemb.
cantus.*

prima, sex tantum insulas, atque ex ijs duas inaudita-
tae magnitudinis: quarum alteram Hispaniolam, Io-
annam alteram vocitavit: sed Ioannam esse insulam,
non pro certo habuit. Illarum quarundam lit-
tora cum abraderent, cantantem inter condensam
nemora philomenam mense Nouembri audierunt.
Dulcium aquarum ingentia flumina, nativos
portus, magnarum classium capaces, adinuénit.
Ioannae littora lambens, ad Occidentem à Septen-
trione recto latere non multo minus octingentis
millibus passuum percurrit, (aiunt enim centum
& octoginta lequas) continentem arbitratus, quod
neque terminus, neque termini ullius signum in in-
sula, quantum oculis prospectus inserviebat, ap-
pareret: retrocedere instituit: redire etiam illum
pelagi tumores coegerunt: nam Ioannae littora per
varios inflexus tantum iam ad septentrionem se
vertebant, & curuabantur, quod boreales flatus
naues acriter infestarent, quoniam hyems vige-
bat. Ad Orientem igitur proras vertens, Ophi-
ram insulam sese reperisse refert: sed Cosmogra-
phorum tractu diligenter considerato, Antiliae
insulae sunt illae & adiacentes aliae: hanc Hispani-
olam appellavit: in cuius septentrionali latere
tentare locorum naturam cupiens, terrae appro-
pinquabat. Cum in planam quandam & caecam
rupem aquis coopertam, carina grandioris na-
vis incidens, aperitur & perstat, saxi latetis pla-
nities fuit illis, ne submergerentur, adiumento:
cum reliquis igitur duabus properantes, viros
omnes incolumes educunt. Ibi primum ad terram
egressi, homines indigenas viderunt: qui venien-
tem inauditam gentem conspicati, facto agmine,
in condensam nemora omnes, veluti à canibus Gal-
licis timidi lepores, sese fugientes recipiunt. No-
stri

stri multitudinem infecuti, mulierem tantum capiunt: hanc cum ad naues perduxissent, nostris cibis & vino bene saturatam, atque ornatam vestibus, (nam ea gens omnis vtriusque sexus, nulla penitus vitam ducit, naturam contenta) solutam reliquerunt. Quum primum ad suos mulier concessit, (sciebat enim illa, quod fugientes diuerterent) ostendissetque mirum esse nostrorum ornatum & liberalitatem, omnes ad littora certatim concurrunt, gentem esse missam ex caelo autumant. Aurum, cuius erat apud illos aliqua copia, ad naues natando portant: pro frusto aut paropside fictilis, aut vitrei crateris, aurum commutabant. Si ligulam, si tintinnabulum, si speculi fragmentum, si quicquam aliud simile nostri impartiebantur: tantum auri, quantum petere libebat, aut vnusquisque eorum assequebatur, exhibebant. Cum iam res ipsa ad familiare commercium deuenisset, & gentium mores nostri perquirerent, reges habere gentem illam per signa & coniecturas cognouerunt. E nauibus descendentes nostri, a rege & reliquis indigenis honorifice recipiuntur: nostris, omnibus quibus poterant & sciebant modis, assurgebant. Sole ad occasum vergente, nostris, dato salutationis Angelicæ signo, genua Christiano ritu flectentibus, itidem illi faciebant. Crucem quocunque modo Christianos colere conspicerent, adorabant. Ex naui quam saxo illi- *Admiranda* sam diximus, nostros homines & quicquid in ea *da hominū* vehebatur, ita celeriter atque animo læto gens *niē humanitas.* illa in terram suis lintribus, quas Canóas vocant, eduxerunt, quod affines affinibus apud nos nulli maiore misericordia tacti succurrant. Canóas autem illas, ex solo cauato acutissimis lapidibus ligno, longas, sed angustas, construunt: monoxyla

*Incredibi-
lis quorū,
dam hos
minum
immani-
tas.*

noxyla ppter eā esse dicemns. Octoginia remigū
capāces plerasq; se vidisse multi affirmant. Vfus
ferri apud eos nullus inuenitur: propterea quo
modo siue domos, quas mira arte laboratas vi-
debant, siue alia quæcunq; ad eorum vsum per-
tinentia, fabricarēt, maxima nostros detinuit ad-
miratio: sed ex fluuialibus quibusdam durissi-
mis lapidibus præacutis omnia apud illos didu-
ci, certum est. Esse non longè ab illis insulis quo-
rundam ferorum hominum insulas, qui carni-
bus humanis vescātur, fama didicēre: id esse cau-
sa, quod itā trepidi aduentantes nostros confu-
gerent, postea retulerunt, Canibales arbitrati: sic
truculentos illos, siue Caribes, vocant. Horum
obscenorū insulas, itinere ferè in medio ad has
insulas, ad meridiem reliquēre. Suas insulas ij
mites à Canibalibus non aliter incursionibus cre-
bris vexari perpetuò ad prædam conqueruntur,
atque per nemora venatores per vim & p insidi-
as feras insectantur. Quos pueros capiunt, vt
nos pullos gallinaceos, aut porcos, quos ad ob-
sonia volumus pinguiore & teneriores educare,
castrant: grandiores & pingues effectos come-
dunt: ætate autem iam matura cū ad eorū ma-
nus perueniunt, peremptos partiuntur: intesti-
na & extremas membrorum partes recentes epu-
lantur: membra sale condita, vt nos pernas suil-
las, in tempora seruant. Mulieres comedere apud
eos nefas est & obscenū: si verò quas assequun-
tur iuuenes, ad sobolem procreandam, nō aliter
atq; nos gallinas, oues, iuuenecas, & cætera anima-
lia, curant & custodiunt: vetulas ad obsequia p-
stāda pro seruis habent. Insularum, quas no-
stras iam possumus appellare, tam viri quā fœ-
minæ, cū Canibales aduentare præsentiant,
alian

aliā quān fuga salutem nullam inueniunt: sagittis arundineis præacutis licet vtantur, ad Canibaliū tamen vim & furores reprimendos parū prodesse comperere: decem enim Canibales, centum ex alijs facile, si concurrant, superaturos, omnes indigenæ fatentur. Quid vtræque gens, præter cælum atque eius lumina, adoret, non satis exploratum habuerunt. De reliquis insularium moribus, breuitas temporis atque interpretum inopia, plura noscere non permiserunt. Radicibus ij mites, nostris nāpis & magnitudine & forma, sed gustu dulci, castanæ teneræ adhuc similibus, ad cibum vtuntur. Has, ages vocant ipsi. Est & aliud radicis genus, quam iuccam appellant, ex hac & panem conficiunt. Agibus verò magis assis aut elixis vtuntur, quā ad vsum conficiendi panis. Iuccam verò sectam & compressam, succosa nanque est, pinsunt, & in placentas coquunt. Sed mirum hoc: aconito lethaliorem esse aiunt iuccæ succum, qui epotus, ilicò perimit: panem autem ex eius massa, sapidum & salubrem esse omnes experti sunt. Panem & ex frumento quodam panico, cuius est apud Insulares & Granatenses Hispanos maxima copia, non magno discrimine conficiunt. Est huius panicula longior spithama, in acutum tendens, lacerti ferè crassitudine. Grana miro ordine à natura confixa, forma & corpore pisum legumen æmulantur: albescent acerba: vbi maturuerunt, nigerrima efficiuntur: fracta, candore niuem exuperant: maizium, id frumenti genus appellant. Et est apud eos aurum alicuius æstimationis: nam auricularum torulis & naribus perforatis insertum, in tenuissimas diductum laminas, ferunt.

Cùm tamen neque ad eos commeare mercatores, nec ipsos alia littora noscere præter sua, nostri didicissent, quærere ab eis per signa cœperunt, vndè sibi id aurum compararent: quantum signis colligere licuit, ex fluuiorum arenis ab altis montibus collabentibus id, neque magno labore lectum, in pilulas, priusquàm diduceretur in laminas, adstringebant. Non tamen in ea insulæ parte, quam rex ille tenebat: quod postea patuit experimento: nam cùm inde iam discessissent, fortè in flumen inciderunt, cuius arenam multo auro mixtam esse, cùm in terram aquandi & piscandi gratia exilissent, perpenderunt. Nul- lum animal quadrupes se vidisse dicunt, præterquàm tria genera cuniculorum. Serpentes insulæ nutriunt, sed minimè noxios. Anseres sylvestres, turtures, anates, nostris grandiores, & cygneo candore, capite purpureo, repperunt. Psittacos, quorum alij virides erant, alij flauis toto corpore, alij similes Indicis, torquati minio, vt Plinius ait, quadraginta tulerunt, sed coloribus viuacissimis & lætis maximoperè. Alas habent versicolores, viridibus enim & flauis pennis, quasdam habent ceruleas & purpureas mixtas: quæ varietas parit delectationem. Hæc volui de psittacis, illustrissime princeps, recitasse: quantum huius Christophori Coloni opinio, magnitudini sphæræ & opinioni veterum de subnauigabili orbe, videatur aduersari, psittaci tamen inde absportati, atque alia multa, vel propinquitate, vel natura solum Indicum has insulas sapere indicant: cùm præcipuè Aristoteles circa finem libri de cælo & mundo, Seneca, & alij non ignari Cosmographiæ, ab Hispania, Indica littora per Occidentem non longo maris tractu distare

atte.

*Psittaci
miris coloribus
insignes.*

attestentur. Masticeis, aloës, gosampij, atque aliarum huiuscemodi rerum copiam, suapte natura tellus illa producit. Ex arboribus, veluti apud Seres, vellera colliguntur. Grana quædam rugosa diuerforum colorum, Caucaseo pipere acutiora: ramalia etiam ex concisis arboribus, cinamomi forma, gustu autem & odore acrem zingiberim, & medulla & superiore libro imitãtia, tulerunt. His igitur inuentæ nouæ telluris & inauditi alterius terrarum orbis signis contentus, prospere reditu, flantibus zephyris iam, propter nostrum ver propinquum, redire constituens, octo & triginta viros apud eum regem, de quo supra memorauimus, reliquit: qui locorum & temporum naturam, donè ipse reuerteretur, inquireret. Is rex ab incolis dicebatur Guaccanarillus: cū quo isto singularis amicitie fœdere, de vita & salute ac tutela eorum, quos ibi relinquebat, quibus potuit modis, egit. Misericordia cōtactus rex erga nostros, quod alienis terris desererentur, lachrymas effudisse visus est, atque omnem opem pollicitus. Sic alter alterum complexi, ad Hispaniam Colonus rediturus, vela dari imperat: secū decem viros ex illis abducēs, à quibus posse omnium illarum insularum linguam nostris literis Latinis, sine vllō discrimine, scribi compertum est. Vocant enim cælum, turci: domū, bóa: aurum, cáuni: virum bonum, tayno: nihili, mayáni. Reliqua quoque omnia vocabula non minùs liquidè proferunt, atque nos Latina nostra. Hæc habes, quæ de prima eius nauigatione memoratu digna existimauerim. Rex autem & regina, quorum omnes cogitatus vel dormientium, in religionis nostræ augmento sunt fiti, sperantes ad Christi legem tot nationes & simplices gētes facillè trahi posse, ijs auditis commo-

uentur. Colonum aduenientem honorificò, vti pro talibus ausis merebatur, tractât. Sedere illum coram se publicè, quod est maximum apud reges Hispanos amoris & gratitudinis, supremi obsequij signum, fecerunt. Præfectum marinum vocari deinceps Colonum imperant. Is Almirantus Colonus apud Hispanos nūcupatur. Fratrem etiam ipsius Bartholomæum Colonum, rei marinæ & ipsum peritum, Præfecturæ insulæ Hispaniolæ titulo ornârunt. Hunc magistratum vulgò Adelantatum appellant. Almirantum igitur & Adelantatum, ac nauigiorum præsentia nomina, cætera etiam huiuscemodi, data opera suis aliquandò vulgaribus appellabo nominibus, quò apertiùs intelligar. Nunc ad institutum redeamus. Ex insulis, vti in initio Colonus ipse, iam Præfectus marinus, pollicebatur, maxima eorum, quæ mortales omnes totis viribus sequimur, commoda prouentura creditum est. Duabus igitur his causis commoti sanctissimi hi duo consortes, XVII ad secundam expeditionem nauigia parari iubent, tria oneraria caueata magna, XII id genus nauium, quas dici apud Hispanos Carauelas scripsimus, sine caueis. Eiusdem generis duas aliquanto grandiores, atque ad sustinendas caueas propter málorū magnitudinē aptas. Huius classis parandæ curam Ioanni Fonseca, viro genere nobili, decano Hispalensi, ingenio atque animo pollenti, tradunt. Ultra ducentos & mille armatos pedites illi imperant conduci, inter quos omnium mechanicarum artium fabros & opifices innumeros stipendio accersiri iubent: equites quosdam cæteris armatis immiscent. Ad fœtus procreandos, equas, oues, iuuenecas, & plura alia cum sui generis masculis: legumina, triticum,

cum, hordeum, & reliqua ijs similia, non solum
alimenti, verum etiam seminandi gratia, Præfe-
ctus apparat. Vites & aliarum nostratium arbo-
rum plantaria, quibus terra illa caret, ad eam im-
portant: nullas enim apud eas insulas notas ar-
bores inuenire, præter pinus palmâsque, & eas
altissimas, ac miræ duritiei & proceritatis ac re-
ctitudinis, propter foli vbertatem: atque etiam
ignotos fructus alias plures procreantes. Ter-
ram aiunt esse, terrarum omnium quas ambiunt
sidera, vberriam. Instrumenta omnia fabrilis,
ac demum alia cuncta, quæ ad nouam ciuitatem
in alienis regionibus condendam faciunt, vni-
cuique artifice imperat. Ex fidis regijs clientibus
plures hanc nauigationem, & rerum nouarum
studio, & Præfecti autoritate promoti, sua spon-
te aggressi sunt. Secundis igitur velis, VII ca-
léd. Octobris, anni III & nonagesimi supra qua-
dringentesimum & millesimum à salute nostra,
à Gadibus mouit. Fortunatas insulas calend.
Octobris tetigere. Ex Fortunatis vltima, dicitur
ab Hispanis Ferrea, in qua nulla est alia potabilis
aqua, præterquam ex rore de arbore vnica in in-
sulæ supremo dorso stillante assidue, & in lacu-
nam manu factam cadente. Ab hac insula vela in
altum Oceanum, tertio idus eiusdem, cœpit pro-
tendere. Hæc nobis intra paucos dies ab eius
discessu renunciata fuerunt: quicquid
succedet, accipies. Vale felix. Ex Hi-
spana curia, idibus Nouemb.

M. CCCC. XCIII.

PETRI

PETRI MARTYRIS
 MEDIOLANEN. PROTONOTARII
 APOSTOLICI, REGIIQUE CONSI-
liarij, Oceanæ Decadis primæ liber secun-
dus, ad Ascanium Sphorciam vi-
cecomitem, Cardinalem, vi-
cecancellarium.

EPETIS, Illustrissime princeps,
 cupere te quæ accidunt in Hispa-
 nia, de orbe nouo cognoscere: pla-
 cuisseq; tibi, quæ hætenus de pri-
 ma nauigatione scripserim, insi-
 nuâsti. Accipe, quæ successerunt.
 Methymna Campi celebre oppidum est in Hi-
 spania, respectu vestri, vltiore: & in ea parte,
 quæ Castella Vetus dicitur, à Gadibus circiter
 quadraginta millia passuū distans. Ibì curia com-
 morabatur, cùm circiter nono calē. Aprilis hui-
 us anni nonagesimiquarti, cursores ad Regem &
 reginam missi, aduētâsse XII ex insulis nauigia,
 reculerunt, Gadesq; prospero reditu appulsa esse:
 sed nihil aliud se velle Regi & reginæ ductor ipsa-
 rum nauium per nūcios significare ostendit, præ-
 terquàm Præfectum marinum cum quinque na-
 uigijs & nongentis hominibus, vestigandi causa,
 in Hispaniola permanisse: cætera se coràm reci-
 taturum scribit. Pridiè igitur Nonas Aprilis, dux
 ipse classis, frater nutricis primogeniti regij, à
 Præfecto marino legatus aduenit: ab eo cæterisq;
 simul fide dignis hominibus, quæ mihi per ordi-
 nem interroganti fuerunt enarrata, vt tibi gratū
 faciā, recensebo: accepi etenim ego quæ dederūt:
 quæ

quæ autem dederunt, cognoscito. Tertio Idus Octobris ex insula Ferrea, Fortunatarū vltima, ab Hispanis littoribus discedentes, cum classe nauium septendecim in altum, vnū & viginti equos dies, priusquàm insulam vllam attingerent, consumpserunt: ad læuam multo magis, quàm itinere primo, aquilonem secuti, data opera vertère proras: propterea in Canibaliū siue Caribium insulas, de quibus fama tātū apud nostros erat notitia, inciderunt. Insulam arboribus ita confitam, quòd neq; vlnam quidem aut nudi, aut lapidei soli, conspici licuèrit, primū viderunt. Hanc quoniā die Dominico fors obtulerat, Dominicam placuit vocari: nulla ibi mora contracta, quòd desertam esse præsenserūt, progrediuntur. His vno & viginti diebus octingentas & viginti lequas sese arbitrati sunt percurrisse: aded prosperi illos vèti aquilones, à puppi secuti sunt. Post breue spatium æquoris, occurrerūt insulæ, diuersis arboribus, vimine, trunco, radicibus & folijs, aromaticos & suaues odores emittētibus, refertę. Neq; homines, neq; vlla se ibi animalia vidisse, præterquàm inauditæ magnitudinis laceratos, referunt, qui in terrā scrutandi gratia descenderant: galanā hanc appellant. Ex eius insulæ promontorio quodam mōte à longè viso, discessere. A triginta millibus passuum ab hoc monte fluuium descendentem, magni fluuij latitudinis signū, prospexisse visi sunt. Hāc primam à Fortunatis, terram habitatam inueniunt: obscenorū esse Canibaliū, de quibus fama prius acceperant, nūc experimēto, & his interpretibus, quos primo itinere ad Hispaniam Præfectus duxerat, cognouerunt. Insulam peragrantes, innumeros, sed XX tantū aut XXX domorum singulos, vicos inueniunt.

tenient. Ordinem platearum, tugurijs in gyrum circa plateam constructis, seruant. Quandoquidem de illorum domibus in sermonem incidimus, haud absurdum mihi fore videbitur, si, quales eas esse audiuerim, enarrauerim. Ligneas omnes, & sphaerali forma fabricatas esse, aiunt. Ex arboribus sublimibus altissimis terrae affixis, circumferentiam primum domus construunt: alijs postmodum ab interiore parte curtis trabibus apposis, quae exteriores altas, ne labantur, sustineant. Altarum cacumina in tentorij castrensis formam coniungunt ita, ut acuta culmina domus illae omnes habeant. Tegunt deinde palmarum & quarundam aliarum similium arborum folijs, contextis modo tutissimo a pluuia. A trabibus curtis postmodum ad trabes interius deductis funibus gossampinis, aut ex quibusdam radicibus sparto similibus contortis, lodices ex gossampino superimponunt. Gossipium namque nutrit insula suapte natura, sic lectis pensilibus ex rudi gossipio, quod Hispanum vulgus aglodonum, Italum bombasium appellat: vel stramine superiniecto utuntur. Atrium habent, quod vulgares aliae domus circumeunt, in quod omnes lufuri conueniunt. Domos vocant boios, media acuta. Duas ligneas statuas, rudes tamen, singulis anguibus ipsis inhærentibus eleuatis, conspicati, simulacra quae colerent, arbitrati sunt: sed ad decorem ibi posita, postmodum didicerunt: nam uti supra memorauimus, nihil adorare praeter caeli numen creduntur: quamvis ex gossipio texto larnas, in pictorum lemurum, quos se nocturnum videre praedicant, similitudinem, conficiant.

Sed vnde digressi sumus, redeundum est. Aduentare nostros incolae sentientes, domibus derelictis, tam viri quam foeminae profugerunt. Ex pueris
& mu-

& mulieribus captiuis, quos ex alijs insulis prædati fuerant, vel obsequij vel epularū gratia seruatis, ad nostros circiter XXX confugiunt. Domos ingressi, habere vasa fictilia omnis generis, fidelias, orcas, cantharos, & alia huiuscemodi, à nostris non multum dissimilia: atq; in eorum coquinis elixas cum psittacis & anserinis carnibus carnes humanas, & fixas verubus alias assandas, comperêre. Penetralia & domorū latibula quæritādo, tibiæ & brachiorum humanorū ossa accuratissimè apud omnes, ad cuspidēs sagittarū conficiendas, seruari cognitū est: ex ossibus enim illas, quod ferro careant, fabrefaciunt. Cætera ossa, ex eis carnibus, proijciunt. Inuenêre etiam caput nupèr occisi iuuenis trabi appensum, sanguine adhuc madidū. Quæsitando verò insulam internè, septem alia flumina, præter id grandius, quod esse Bæti vbi Cordubam lambit, nostro autem Ticino latius aiunt, descendere per insulam mira riparum amœnitate, inuenerunt. Hanc vocant Guadalupeam insulam, à montis Guadaluپی similitudine, vbi intemeratę virginis mirabile colitur simulacrum: Carucuëriam incolę appellant: est Caribium primaria habitatio. Tulerunt ab hac insula septem psittacos phasianis grandiores, qui ab alijs psittacis colore lōgissimè absunt: habent enim totum corpus & vêtre & tergo purpureum: ex longioribus plumis illis ab humeris leua dependet super purpureas breues, modo quo apud nostros ruricolæ sepe numerò capones habere ego ipse animaduerti: alarū autē penas versicolores tenent. Sunt enim earum glaucę alię, alię purpureę, flauis immixtę. Psittacorum non minor est in omnibus insulis copia, quàm apud nos passerulorum, aut aliarum auium nostratum.

stratium. Vtî nostri picas, turdos, & alia huiusce-
modi ad delicias nutriūt, ità illi, quanuis eorum
nemora psittacis plena sunt, psittacos educant, il-
los tamen deindè comedūt. Mulieres, quas ex
captiuis ad nostros concessisse suprà dictum est,
mutuisculis donatas ad Canibales adducēdos, ire
per signa Præfectus imperat: nec enim illæ, vbi la-
terent, ignorabant. Hæ apud viros illa nocte com-
moratæ, manè sequenti Canibaliū plurimos, spe
munerum commotos, adducūt. Hi, nostris visis,
vel terrore, vel scelerū consciētia permoti, inter
se se exorto murmure, alter in alterum oculos fle-
ctentes, cunco facto ex insperato, celerrimè, vt
multitudo auium, cōcitati, ad nemorosās valles
pedem referunt. Nostris igitur, qui insulā inqui-
rendi gratia aliquot dies pererrauerant, in vnum
collectis, sine villo Canibale, fractis eorum lintri-
bus vniligneis, pridie Idus Nouēbris ex Guada-
lupea ancoras eleuant. Visendorum comitūm,
qui primo itinere in Hispaniola vestigandæ tellu-
ris gratia superiore anno relictī fuerāt, desiderio,
Præfectus permotus, à dextra leuāq; plures insu-
las nauigando quotidie postergabat. Apparuit à
septentrione grandis quædam insula. Et qui pri-
ma nauigatione in Hispaniam vecti fuerāt, & qui
à Canibalibus redempti, vocari insulam ab incol-
lis Madanina, affirmāunt, quā solæ mulieres in-
habitāt. Ad nostrorum aures primo itinere de
hac insula fama deuenerat. Ad eas haud secūs Ca-
nibales certis anni temporibus concedere credi-
tum est, atquē ad Amazonas Lesbicas trās fretā
se Thraces, retulit antiquitas: & eodem modo fi-
lios ad genitores mittere ablaetatos, fœminas au-
tem apud se retinere. Has mulieres subterraneos
grandes cuniculos habere aiunt, ad quos, si alio
quàm

quàm constituto tempore quisquam ad eas proficiscatur, cōfugiant. Vndè, si aut per vim, aut per insidias tentare aditum sequentes audeāt, sagittis sese tueantur, quas certissimas iācere creduntur. Hæc dant: hæc accipito. Ad hāc insulam, propter boream ab ea flantem, non licuit peruenire: Vulturum enim iam sequebantur. Inter nauigandū à conspectu Madaninæ ad quadraginta millia passuum, non longè ab alia, quam vecti indigenæ populosissimā, & rerum omnium victu necessariarum copia pollentem, esse aiebant, præterlabuntur: quoniam altis montibus instructa esset, Montem Serratum, illam vocant. Inter cætera quæ ab ijs quos vehebant, tum verbis, tū signis colligere inter loquendum potuerunt, iſſe Canibales plerunque venatum, vescendorum hominū gratia, supra mille millia passuū à suis littoribus, didicere. Altero die quandam aliam vident: cui, quòd sphærica esset, sanctæ Mariæ Rotundæ nomen indidit Præfectus. Nè moram traherent, aliam iterum sequenti ab isto die, quam sancti Martini nomine placuit vocitari, prætermisit. In tertiū inde diem aliam, cuius diametrale latus ab Oriente in Occidētem, centum & quinquaginta millia passuum esse iudicāunt, extrinsecus cōspexere. Esse has insulas omnes miræ pulchritudinis & fertilitatis accipiunt. Hanc vltimam, Beatam Virginem Antiquam dixerunt: à qua, pluribus alijs relictis, ad quadraginta millia passuum, cæteris omnibus grandior alia quædam occurrit, quam Ay Ay ab indigenis vocitatum, sanctę Crucis nomine appellari voluērūt. Ancoras è proris iācere Præfectus, aquandi gratia, in hac imperat: triginta ibi viros in terram descendere naui qua ipse vehebatur, iubet, qui loca tentarēt: ibi canes inuenēre, quatuor

In mulieribus sagittandi peritia.

in littore. Iuvenes ac foeminae totidem statim protentis in supplicum modum lacertis, quasi auxilium, & à manu gentis nefandae libertatem expetentes, obuij nostris efficiuntur: multo meliorem sortem sese consecuturos, quaecunque illa foret, existimantes. Canibales autem eodem, quo apud Guadalupeam, modo fugientes, se ad sylvas receperunt. Biduum ibi commorati, & stantibus interea nostris triginta viris in insidijs, ecce venientem à longè canoam è caueis specularibus conspexere, qua octo viros cum totidem foeminis vestari aduertentes, dato signo, canoam nostri adoriuntur. Appropinquantes nostros viri simul & mulieres sagittis mira celeritate & crudelibus ictibus transfigere coeperunt: ita priusquam sese scutis contegere potuerint, vnum ex nostris, qui Cantaber erat, quaedam ex mulieribus peremerit, atque alium illa eadem, alia sagitta acri vulnere transfegerit. Venenatas sagittas medicamento quodam genere illinitas esse aduerterunt, acie ipsarum circuncisa, qua medicamen, nè discurreret, retineretur. Erat inter eos foemina quaedam, cui, vtì per coniecturas percipere fas erat, ceteri obtèperabāt, atq; velutì reginae assurgebant. Hanc filius iuuenis, toruus, robustus, ferocissimi intuitus, leoninae faciei, comitabatur. Nostri ergò, nè grauius malum à longè vulnerati perferret, multo satius esse manum conferere ducetes, remis agitata nostra nauicula qua vehébatur, Canoam impetu maximo inuertunt: ea in profundum missa, neq; pigrius, neque rariùs natando, tam viri quàm foeminae, spicula in nostros dirigebant. Ad saxum quoddam aqua coopertum recepti, strenuè dimicantes, tandem capiuntur, vno interempto, & reginae filio duobus

bus vulneribus confosso. In Præfecti nauim adducti, non magis feritatem ac vultûs atrocitatem deponebât, quàm Libyci leones, cùm sese in vincula detrusos esse præsentiant. Hos nullus est qui videat, quin scalpi sibi horrore quodam præcordia fateatur: aded atrox tartareusq; est illis à natura & immanitate insitus prospectus: à meipso, & reliquis qui vnà mecum plerunquē ad illos intuentos Methymnæ confluxerunt, coniecturam facio. Ad iter redeo. Indiēs magis atque magis procedentes, iam vltra quinque & quingēta milia passuum ad Aphricum prius, deindē ad Fauonium, postea ad Argestem, protenderāt, cùm pelagi quandam vastitatem immensam, insulis innumeris & miris modis inter se differentibus passim contextam, intrârūt: harum alias nemosas atq; herbidas & amœnas, alias siccas & steriles ac lapidosas altissimorum montium saxeorum, transeundo videbant: quarum aliæ purpureos in nudis saxis colores, aliæ violaceos, aliæ candidissimos ostendebant: metallis & gemmis esse conditas, non desunt qui existiment. Sed nè illic naues firmarent, & obstitit maris intemperies, & frequentia insularum metus, nè fortē naues maiores saxo aliquo illiderētur. In aliud igitur tempus harum insularum inuestigatione dilata, quas ob multitudinem & cōfusam intermixtionem numerare non licuit, iter suum proseguuntur: sex tamen & quadraginta cum leuioribus quibusdā nauigijs, quibus non magno opus erat fundo, interfecuerunt, maioribus nauibus ab alto scopulorum metu iter peragentibus. Archipelagus, Contexturam hanc insularum vocauēre. Ab hoc tractu procedentibus, itinere in medio iacet insula dicta ab indigenis Burichēna:

*Horribilis
in facie
atrocitas.*

hanc sancti Ioannis insulam appellauit: inde sese plures exijs, qui à Canibalibus liberati fuerant, oriundos aiebant: populosissimam, cultam, portuosam, nemorosamq; esse insulam fatebantur: eiusque incolas summa cum Canibalibus odia atque inimicitias semper exercuisse. Non habent ipsi nauigia, quibus à suis finibus ad littora Canibaliū possint transfretare: sed si Canibales eorum terras prædæ gratia incurfionibus instantes profligauerint, ut interdum contingit, quod belli euentus sint incerti, vices reddunt easdem: alterum enim ante oculos alterius fecant, assant, & rabiosis dentibus lacerant & vorant. Hæc omnia per interpretes indigenas, vetos in Hispaniam primo itinere, discebant. Hanc insulam, nè moram traherent, prætermisere. Attamen in eius ultimo ad Occidentem angulo, aquandi solum gratia, pauci in terram descendere: ubi more gentis eius domum inuenere magnam & conspicuam, quam vulgares aliæ duodecim, sed desertæ, circuibant: an quod pro anni temporibus nunc ad montana, ratione caloris, nunc ad planities, quando frigescit aër, transmigrent: an Canibaliū timore domos penitus dereliquerint, non planè constitit. Regem habet vnicum vniuersa insula, cui imperanti mira parent reuerentia. Circiter ducenta millia passuum huius insulæ meridionale latus, quod abaserant, protenditur. In mare noctu duæ mulieres & vnus adolescens ex liberatis à Canibalibus transilientes, sese natando ad natale solum receperunt. Cum reliquis deinde optatam Hispaniolam, à prima insula Canibaliū quingentas lequas distantem, intra paucos dies attingunt: sed infelici euentu, quod omnes socios ibi relictos, inter-

interemptos repererint. Est in huius insulæ Hispaniolæ initio regio, Xamana ab incolis nuncupata. Ab ea ad Hispaniã prima nauigatione Præfectus rediturus cum decem illis indigenis, quos suprà memorauimus, vela tetendit, è quibus tres tantummodò superstites erant: reliquis, contraria terrarum, aëris & ciborum mutatione, defunctis. De tribus, cùm primùm Sãcteremus Xamanæ latus, ab eo sic appellatum, attigit, vnum solui iubet: alij duo noctũ sese in mare furtim deiiciũt, natando profugiunt. Id Præfectus, octo & triginta hominum, quos superiore anno paulò interiùs in insula reliquerat, miserandæ necis ignarus, nõ multũ agrè tulit: interpretes sibi non defuturos existimans, quam ob causam hos non magnificiebat. Vterius aduectis nostris parumpèr, Canõa oblonga multorum remigum occurrit. In ea frater Guaccanarilli eius regis, quem sibi adstricto fœdere, discedens ab insula, deuinctũ amicitia Præfectus reliquerat, cui etiam nostros maximopere commendauerat, vno tantũ commitatus vehebatur. Is ad Præfectum duas imagines aureas, nomine fratris, dono ferès: de nostrorum morte, vtì postea per rei euẽtum cognitum est, suo idiomate egit: sed quoniam interpretes defuerant, eius colloquia nõ perpèderunt. Cùm autem ad castellum ligneum & casas, quas sibi aggere circumducto nostri construxerant, peruenissent, omnia in cinerem versa, & silere omnia cognouerunt. Ea res Præfectum marinum ceterosque viros graues deturbauit. Viuere tamen aliquem, etsi malè coniectarent, existimãtes: tormenta & balistas igni supposito, vnà omnes exonerant, vt grauibz tonitruis, littoribus & altis montibus latè concussis, si qui inter homines, aut

B

3

inter

inter ferarum latebras fortè metu perculsi degant, aduentâsse nostros per hæc signa persentirent. Id incassum, viuebat enim nullus. A Præfecto posthæc missi ad regem Guaccanarillū nunciij, hæc dicta, quantum potuere percipere, retulerunt: Esse in ea insula maiores se reges, quod miræ sit magnitudinis, plures ait: horum duos, maximis copijs suo more comparatis, fama nouæ gentis cōmotos aduentâsse, belloq; victos nostros oēs trucidâsse, repagula casâsq; simul & eorum supellectilia combussisse: & se, quod nostris esse auxilio conatus fuerit, ab eisdem fuisse sagitta vulneratum, crus vitta gossampina ligatum ostendens, retulit: propterea non iuisse ad Præfectum, quod maximoperè cupiebat. Varios ibi esse reges, hosq; illis, atque illos his, potentiores inueniunt, vt̃ fabulosum legimus Aeneam in varios diuisum reperisse Latium, Latium putà, Mezentiumq; ac Turnum & Tarchoitem, qui angustis limitibus discriminabantur, & huiuscemodi reliqua per tyrannos disparitata. Sed Hispaniolos nostros insulares illis beatiores esse sentio, modò religionem imbuant: quia nudi, sine pōderibus, sine mensura, sine mortifera deniquè pecunia, aurea ætate viuentes, sine legibus, sine calumniosis iudicibus, sine libris, natura contenti vitam agunt, de futuro minimè solliciti. Ambitione & isti tamen imperij causa torquentur, & se inuicem bellis conficiunt: qua peste auream ætatem haudquaquàm credimus vixisse immunem: quin & eo tempore, Cede, Non cedam, inter mortales pererrauerit. Ad rem, à qua digressi sumus, redeamus. Altero die missus à Præfecto Melchiorius quidam Hispanensis vir, (apud pontificem summum, pro rege

& re-

*Feliciſſi-
mum vite
genus.*

& regina functus oratoris officio, quo anno Malaca venit in eorum potestatem) neque vulnus, neque vulneris vllius cicatricē, vitta sublata, se vidisse retulit: lecto illum tamen, aduersa valetudine simulata, iacentem reperit, cuius cubiculo septem concubinarū pellicum lectuli adhærerēt: vnde peremptos eius consilio nostros suspicari cœpit: re tamen dissimulata, cum Guaccanarillo egit Melchiorius, vt postero die ad visendū Præfectum sese ad naues conferret. Naues igitur, vt pactus fuerat, ingressus, nostris salutatis, atque auro donatis primoribus, ad mulieres à Canibalibus ereptas conuersus, in vnam, quam Catharinam nostri vocabant, oculos semis fractos conjicere visus, eam blandè allocutus est: atque sic vrbanner ac lepidè à Præfecto veniam petens, ad spectu equorum & aliarum rerum illis incognitarum admiratus, discessit. Fuere qui Præfecto consulerent Guaccanarillum detinendum, fore vt si eius consilio nostros peremptos fuisse comperirent, pœnas daret. Sed iritandi animos indigenarum non esse tempus Præfectus ratus, eum dimisit. Postridiè eius diei, regis frater ad naues se conferens, vel suo, vel fratris nomine, mulieres seduxit: nam sequenti nocte intēpesta, Catharina ipsa, vt sese, & quascunq; posset, in libertatem vendicaret, aut regis & fratris eius pollicitationib; subornata, multo maius facinus aggressa est, quàm Cloëlia Romana, quæ Tiberim, ruptis vinculis Porſenæ imperiū fugiens, cum reliquis obsidibus virginibus enatauit: illa enim fluuiū equo, hæc cū septē alijs mulieribus suis met *Audax* lacertis confisa, circiter tria millia passuum, atq; *mulierum* etiā maris nō benè tranquillī, traiecit: tantū enim *facinus*. à littore. classis, omnium opinione, distabat.

Illas infecuti cymbis leuioribus nostri, eodem lumine, quo in littore viso mulieres regebantur, duce, tres affecuti sunt. Catharinam cum quatuor reliquis ad Guaccanarillum euasisse creditum est: nam ubi eluxit, missi à Præfecto nuncij, au- fugisse cum omni supellectile Guaccanarillū si- mul & fœminas ipsas, cognouerunt. Id non iniu- ria, fuisse nostros eius consensu interemptos, su- spicionem adauxit. Hunc deindè Melchiorius, de quo suprà, tribus armatis centurijs acceptis quæritans, (centuriam, centum virorum nume- rum appello: licet me non lateat, constare centu- riam ex viris centum vigintiocto, quindecimq; decuriam) in fauces qualdam retortas, quinque collibus erectis munitas, incidit: fluuij alicuius grande ostiū arbitratus. Portum ibi valdè com- modum actutum adinuenit, Portum Regalem propterea nominandum censuerunt: falcatum eius ingressum, atq; adeò in arcum dispositum fe- runt, quòd siue in læuam, siue in dextram intro- ductas naues flectant, vndè, donèc ad ostium re- uertantur, ingressi fuerint, non facilè dignosci possit: quanuis tribus simul paribus proris one- rariæ naues procedere valeant. Hinc atque in- dè sublatis colles littorum loco, venientes fran- gunt ventos. In eius medio sinu promontorium nemorosum, psittacis, atque aliarum volucrum ibi nidificatium multis generibus refertum, sua- uissimèq; cōcinentium erigitur. Duo in portum hunc flumina non mediocria defluere cognoue- runt. Dum inter vtrunque terram explorant, al- tam à longè domum vident. Ibi latere Guaccana- rillum rati, accedunt. Adeuntibus nostris, vir quidam fronte rugosa & elato supercilio, cen- tū hominibus comitatus, efficitur obuius: arcu, sagit-

sagittis & lanceis præacutis, sudalibus omnes armati, minantibus similes, accurrunt: se Tainos, id est, nobiles esse, non Canibales, inclamitant. Signo pacis à nostris dato, arma simul & feritatē illam deposuere: & singulis accipitreis tintinnabulis acceptis, statim cum nostris ad eodē strictam amicitiam iniēre, ut in nostrorum potestatem sese sine vllā mora in naues ex altis fluuij ripis demiserint, & suis postea muneribus nostros donauerint. Domum illam, qui eam dimensi sunt, duorum & triginta magnorum passuum à circumferentia ad circumferentiā, (erat enim spherica) iacto diametro, fuisse asserunt, xxx. alijs popularibus circumseptam: lacunaribus arundineis versicoloribus superinductis, mira arte intertextis. Interrogati, quibus modis melius dabitur, de Guaccanarillo, responderunt, non esse Guaccanarilli, regionis huius, sed eius qui aderat, imperium. Sensisse sese fatebantur, quod Guaccanarillus à littoribus ad montana secesserit. Icto igitur cum hoc Cacico, id est, rege, fraterno foedere, ad Præfectum, quæ viderant renunciaturi, rediēre. Diuersos interea centuriones exploratum longius, suis cēturijs comitatos, Præfectus emittit: inter quos Hoiedam & Gorgualanū nobiles iuuenes, & animosos ambos: horum alter quatuor flumina, alius alia parte tria ab iisdem montibus collabentia comperere: in quorum omnium arenis aurum, nostris præsentibus, indigenæ qui eos comitabantur, hoc modo colligebant: Arenam manibus effossa ad scrobē usq; lacerti profunditate, ex imo scrobis plenas arena sinistras dehinc extrahentes, dextra auro delecto, sine vltiore industria, in manus nostrorum grana porrigebant: quorum se vidisse mul-

ta ciceris crassitudine, plures fatentur. Vidi ego ipse postea allatū rudem fluuiali petræ similem globum, ponderis vnciarum IX, ab ipso Hoieda repertum. His signis contenti, rem ad Præfectū referunt. Iusserat enim Præfectus (vt mihi relatum est) pœna etiam proposita, nè quid vltèriùs, præterquàm de locis & locorum signis, curarent. Fama etiam increbuit, esse quendam regem montium, à quibus flumina illa decidunt, quem Cacicum Caunabóam vocant, id est, dominum domūs auræ: boam enim, domum dicunt: cáuniautem, aurum: & cacicum, regem: vt iam dictum est. Nullibì aquarum pisces inueniri posse illis præstantiores, saporosiores, aut minùs noxios. Et aquas illorum fluminū omnium, esse saluberrimas aiūt. Diem esse apud Canibales mense Decembri noctibus æqualem Melchiorius ipse mihi retulit: sed id sphæræ ratio nō patitur: quanuis eo mense auium aliæ nidificarent, aliæ filios iam natos in nidis haberent, & calor vigeret non mediocris. Abscondi totū Plaustrum sub arctico polo, atque occidere custodes Canibalibus, mihi de altitudine poli ab horizonte diligentius scrutanti, enarrauit. Cui de ijs maior sit fides, quàm huic, adhibenda, nullus hoc itinere redijt. Si ergò fuisset Astronomiæ peritus, diem ferè noctibus æqualem dixisset: nullibì enim terrarum æqua est versùs solstitia nox diei: ipsi verò æquinoctialem nunquàm tetigère, quandoquidem arcticum polum semper habere ducem, & ab horizonte semper eleuatū. Sunt enim alij neque literarum aut rerum experientia periti. Propterea breuibz nunc & incomposita epistola, quæ colligere potuerim, accipito: pædiem, vt spero, à me cætera, quæ detegentur, habi-

Decembri
nidificant
volucres.

habiturus. Scripsit enim ad me Præfectus ipse marinus, cui sum intima familiaritate deuinctus, sese mihi latissimè, quęcunque sors ostenderit, significaturū. Ipse propinquum portui cui-dam editum locum, ad ciuitatem condendā elegit: ibiq; intra paucos dies domibus, vt breuitas temporis passa est, & sacello erectis, eo die quo trium Regum solennia celebramus, diuina nostro ritu (in alio potest dici orbe tam extero, tam ab omni cultu & religione alieno) sacra sunt decantata tredecim sacerdotibus ministratibus. Tempore, quo iam sese ad regem & reginam missurum fuerat pollicitus, appropinquante, & prospera nauigatione se offerente, non vltrā cūctandū ratus Præfectus, XII has Caruelas, quas aduentasse diximus, commeauit, non mediocri molestia nostrorum internecone cōfectus: quorum morte, multa quę iam de illorum locorum natura cognosceremus, adhuc nos latēt. Vt pharmacopolis, syrophœnicibus & aromatarijs accitis, possis quid regiones illę ferant, quàm calida sit earum superficies, dignoscere, ex granis omnis generis, ex libro & medulla earum arborum, quas Cinnami esse autumant, ad te mitto: siue ex granis, siue ex animulis quibusdam, quas ex ipsis granis decidisse conspicias, siue ex ligno gustare volueris, illustrissime princeps, tenuiter admoto labello pertingito: sunt enim, quanuis non noxia, ob nimiam tamen caliditatis acuitatem, acria, & linguam, si in ea diū morentur, expungunt: sed statim, si fortē eius degustatione lingua concoquatur, epota aqua, asperitas illa tollitur. Ex frumento etiam quo panem conficiunt, grana quędam alba & nigra tabellarius meo nomine dignationi tuę dabit. Ligni,

gni, quod aloës esse dicunt, truncum affert: quod si iusseris scindi, suauem senties ex eo odorem emanare. Vale, ex Hispana curia, tertio calendas Maij, M. CCCC.XCIII.

PETRI MARTYRIS
MEDIOLANEN. PROTONOTARII
APOSTOLICI, REGIIQUE CONSILI-
arij, ad Ludouicum Aragoniũ Cardinalem,
in Oceaneæ Decadis primæ librum ter-
tium, Prefatio.

ET IS iterum, vt Phœbeos cur-
rus ineptus Phaëton gubernet. Ex
nudo silice suaues liquores ex-
haurire contendis. Nouum, vt ita
dixerim, terrarum orbem, catho-
licorum Fernandi & Elisabeth re-
gum tibi patruorum ductu, ab Occidente, qui
hactenus latitabat, repertum, vt ego describam,
Frederici regis inclyti patru tibi, mihi literas de
hac re ostendens, imperas. Preciosum hunc la-
pillum, plumbo ineptè circumdatum, ambo ac-
cipietis. Sed cum eruditos amicè, detractores in-
uidè, mordaces rabidè, in nostras formosas Ne-
reides Oceaneas, spumantia tela detorquere præ-
senties: quàm breui spatio, inter rerum angustias
& valetudinarium, hos me conscribere co-
egeris, ingenuè profiteberis: scis nanque me tan-
to celeriter ex Præfecti ipsius marini Coloni ar-
chetypis pauca hæc delegisse, quanto tuus à ma-
nu famulus, qui me dictante scribebat, poterat
exarare. Infestabas namq; me quotidie, tuum dis-
cessum obijciens, vt nostri regis sororem Par-
the-

thenopæam reginam, tibi amitam, quam huc fueras comitatus, in patriam reduceres. Singulis interdum diebus, singulos me libellos cudere adegisti. Duos in prima fronte, alieno comperies nomine signatos: quos, dum ista quærebantur, ad infelicem ego Ascanium Sphorciam, tibi affinem, Cardinalem, vicecancellarium, scriptitare inceperam: quo cadente, cecidit & mihi animus à scribendo: quem tu nunc, tuique inclyti patru regis Frederici literæ, ad me directæ, excusistis. Rem, non picturam, degustate. Vale, ex Granata, ix. Calend. Maij.

OCEANEAE DECADIS

primæ liber tertius.

Anibalium littora Colonom Præfectum marinum percurrisse, ad Hispaniolamque insulam cum integra classe quarto Nonas Februarij anni tertij & nonagelimi, appulsum fuisse, superiore libro descripsimus. Nunc autem quid de insulæ natura explorans repererit, quidve postea, finitimam insulam continentem, ut credit, terram percutrens, inuenerit, enarremus. Insula hæc Hispaniola, quam ipse Ophiram, de qua legitur Regum tertio, esse asseuerat, latitudinis est graduum australium quinque: eleuatur enim à septentrione gradus septimus & vigesimus: à meridie verò, ut ipsi referunt, vigesimus secundus: longitudo autem ab Oriente in Occidentem, passuum millia octoginta super septingenta. Ex ipsius Præfecti Coloni comitibus non desunt, qui utranque insulæ mensuram producant ab Oriente ad Occidentem. Distare à Gadibus insulam gradus prædicant

Hispaniola, sine Ophira descriptione.

*Mira soli
vbertas.*

dicant aliqui nouem & quadraginta, alij ampli-
ùs: neque enim certā adhuc rationem reperēre.
Insulæ forma, castanæ folium æmulatur. Super
edito igitur colle, à septentrione ciuitatem eri-
gere decreuit: quodd huic loco mons eminens,
& saxifodinis ad ædificandum, & calcem conco-
quendam aptissimus, adiaceat. Inhæret præter-
eā huius montis radicibus vasta planities, longi-
tudinis millium passuum circiter sexaginta: la-
titudinis verò, duodecim alicubi: alibi, vbi an-
gustior sit, sex: vbi verò amplior, viginti. Plan-
tiam salubrium aquarū flumina interluunt plu-
ra: sed eorum maius, & id nauigabile, in portum
qui vrbi subiacet, ad stadium dimidium cadit.
Quanta fit eius vallis vbertas, quanta soli beni-
gnitas, eorum relatu aduerte. In huius fluminis
ripa hortos colendos limitibus concluderunt:
ex quibus de omni olerum genere, vtpotà rapha-
norum, lactucarum, caulium, boraginū, & ali-
orum huiuscemodi, intra diem à iacto semine
sextumdecimum, vulgò matura euulsa sunt. Me-
lones, cucurbitas, cucumeres, & alia id genus, in
diem sextum & trigessimum carpservnt. Sed nus-
quā se meliores vnquā comedissee aiebant.
Hæc hortensia, toto anno habent recentia. Can-
narum radices, ex quarum succo saccarum extor-
quetur, sed nō coagulatur succus, cubitales can-
nas intra quindecimum etiam diem emiservnt.
De plantatis propaginibus aut sarmentis itidem
aiunt, & secundo à plantatione anno, suaues ex
eis vuas comedissee: ast ex nimia vbertate race-
mos edunt perpaucos. Rusticus prætereā quidā
tritici parumpèr circiter Calend. Februarij se-
minavit, (res miranda) in omnium cōspectu ma-
turum spicarū manipulum tertio Calend. Apri-
lis

lis, qui eo anno erat vigilia Resurrectionis Dñi-
cæ, secū ad vrbē tulit. Legumina quæ quotan-
nīs maturescunt bls. Scripsi, q̄ omnes vno ore in-
dē redeuntēs, de eius terræ fœtura retulerūt: nō-
nulli tamen ferunt, tritici non esse terram feracē
in vniuerso. Intereā dum ista agerentur, triginta
viros, qui Cipangi, aliās Cibauī, regionem ex-
plorarent, per diuersa dimisit Præfectus. Est au-
tem hęc regio montosa, saxea, & medium totū
us insulæ dorsum, in qua maximam esse auri co-
piam incolæ signis ostendebāt. Missi à Præfecto,
de regionis opibus mira referentes reuertuntur.
Ex illis montibus quatuor ingentia flumina de-
fluunt, quæ totā insulā, reliqua suis alueis susci-
piendo, memoranda naturæ industria in quatuor
ferē partes æquales diuidunt. Tendunt enim,
vnus rectā ad Orientem, qui ab accolis Iunna *Iunna.*
vocatur: ad Occidentem alius, huic terga ver- *Attibunicus.*
tens, qui Attibunicus: tertius ad septentrionem, *cus.*
quē Iachem appellāt: vltimus ad meridiē, quem *Iaches.*
Naibam. Sed redeamus ad condendā vrbē. Fossis *Naiba.*
& aggeribus vrbe circūuallata, (vt si eo absente
p̄lium incolę tentarēt, sese, qui relinquebātur, tu-
tari possint) pridie idus Martij cū omnibus equi-
tibus, peditibus autē circiter quadringentis, ipse
met ad auriferam regionem rectā ad meridiem
proficiscitur: fluuium præterlabitur, transgredi-
tur planitiē: montē q̄ aliud planitiei latus cingit,
superat. In aliā conuallē, quā flumen priore ma-
ius, aliāq̄ multa mediocria interluebant, incidit:
exercitū traducit. Hac valle, q̄ priore nulla parte
inferior est, superata, tertiū montē facit peruiū,
qui hactenus fuerat inuius. Descenditq̄ in aliam
conuallem, quæ iam Cibauæ est initium: per hāc
flumina & ex omni colle riui currunt, in quo-
rum

rum omnium arenis aurum reperiebatur. Cùm iam secundum & septuagesimum ab vrbe lapidẽ intra regionem auriferam profectus fuisset, in magni cuiusdam fluminis ripa eminẽti super colle condere arcem instituit, vt interioris rãgionis secreta indẽ tutò paulatim scrutarẽtur. Hanc arcem sancti Thomæ nomine insigniuit. Dum interea arcem ædificaret, eius regionis incolæ, tintinnabulorum & aliarum rerum nostratium cupidi, quotidie moram trahentem adibant: Præfectus verò marinus se illis, quæ peterent, libentissimè daturum, si aurum ferrent, insinuat. At illi, dato tergo ad hæc promissa, ad ripam propinquiorem currẽtes, intra breue temporis spatium onustis auro manibus redibant. Grandæuus incola duos auri calculos ponderis vnus ferre vnciæ, tintinnabulum tantummodò petẽs, attulit: qui cùm nostros calculorum magnitudinẽ admirari conspiceret, eorum admiratione admiratus, eos esse paruos ac nullius momenti calculos innuebat: captisq; manu quatuor lapidibus, quorum minor nucem, maior autem grande aureum æquabat málum: adedò magnos auri globos in solo natali suo, quod ad dimidiam indẽ distabat, passim reperiri aiebat, nec apud vicinos suos magnæ curæ esse aurum colligere. Cognitum enim est, illos aurum, inquantum est aurum, non magnifacere: sed tanti illud æstimare, quanti artificis manus in formam cuiq; gratã diducere aut conflare didicerit. Quis ruc marmor, aut ebur incultum comparat magno? nullus equidem: sed si Phidiæ aut Praxitelis dextra fabrefactum, in comatam Nereidem aut Hamadryadem pulchrè formatã prodierit, nusquam emptores deerunt. Præter hunc senẽ, accesserunt

&

*Auri magnæ
gnæ copia.*

& alij plures, qui decem & duodecim drachmarum calculos attulerunt, ausique sunt fateri, vbi aurum illud collegerant, auri globos pueri caput, quem ostendebant, æquantes, fuisse aliquando repertos. Dum ibidem dies aliquot moraretur, Luxanum quendam iuuenem nobilem cum paucis armatis, regionis partem exploratum misit: hic etiam maiora sibi ab incolis fuisse dicta, retulit, nihil tamen attulit: ex Præfecti putant mandato ita fieri. Aromatibus, sed non iisdem quibus nos utimur, habent plena: nemora, quæ pari modo colligunt ut aurum: tantum scilicet unusquisque, quantum permutando aliquid sibi gratum à finitimarum insularum incolis assequantur: utputa paropsides, sedilia & huiusmodi, quæ in alijs insulis ex nigro quodam ligno, quo ipsi carent, conficiuntur. Rediens ad Præfectum Luxanus circiter idus Martij, labruscas in sylvis maturas inuenit, optimi, ut ait, saporis. Sed nulla est insularibus de his cura. Est hæc regio, quanuis saxea, (nam eorum lingua Cibauum, id quod saxosum sonat) arborifera tamen & herbida. Immo & aiunt herbam eorum montium, quæ solum gramen est, si secetur, quatuor dierum intercapedine tritico altior rem crescere. Frequentes in ea pluuias cadere referunt, hinc esse riuos & flumina adeo crebra: quorum cum sit arena ubique auro commixta, ex montibus illud aurum detrahi per torrétes autumant. Gentem constat esse ociosam: nam interdum hyeme urgente tremunt in montibus frigore: nec quum sint illis nemora gossipio refertissima, vestes sibi laborare student. In vallibus autem vel campestribus locis minimè frigesunt. His ita in initio regionis Cibauæ diligenter perquisitis,

tis, calend. Aprilis, quē diem Resurrectio seque-
 batur, ad Isabellā, id est vrbis nomen, reuertitur.
 Vndē in eius & totius insulæ gubernationē fratre
 suo & Petro quodā Margaritæ, regio antiquo
 familiari, relictis: ad discurrendā quā arbitraba-
 tur continentē terrā, q̄ indē septuagesimū tantūm
 lapidē distabat, sese accingit: regij imperij me-
 mor, qui illum admonuerat, vt percurrere noua
 littora festinaret, nē rex alius quisquā prius suæ
 ditioni terras illas subdere studeret. Rex enim
 Portugalliæ publicē sua interesse, latentia illa de-
 tegere, aiebat. Summus verò pontifex Alexander
 sextus, regi & reginæ Hispaniarū per plumbatas
 cōcessit bullas, nē quis princeps alius incognitas
 illas regiones pertingere auderet: à septentrione
 ad austrū linea recta extra parallelum insularū, q̄
 dicuntur Caput Viride, proiecta (vt dissidij cau-
 sa tollatur) lequas centū, ex cōposito demū ter-
 centum. Credimus has insulas esse Hesperides:
 hæ sunt regis Portugalliæ: & indē sui nautæ no-
 uia littora quotannis detegētes, semper in læuam
 à tergo Africæ, per Aethiopū maria, ad Oriētem
 vertebant proras: neq; ab Hesperidibus vnq̄ ad
 Meridiē aut ad Occidentē Portugallenses adhuc
 nauigauerant. Cum tribus igitur nauigijs disce-
 dens ad eam regionē, quā prima nauigatione in-
 sulam existimans, Ioannā vocitārat, breui tem-
 pore peruenit: vocauitq; eius initium Alpha, eo
 quod ibi finem esse nostri Orientis, cum in ea sol
 occidat: Occidentis aut, cum oriatur, arbitretur.
 Constat enim, esse ab Occidente principium In-
 diæ vltra Gangem: ab Oriente verò, terminum
 ipsius vltimū. Neq; enim absonum penitus est;
 quum Gāgetidis Indiæ terminos indiscretos Co-
 smographi reliquerint: nec desint qui ab Hispa-
 nis

nis oris non longè Indica littora discedere senti-
ant. Cubam incolæ hanc partem vocant. In cuius
prospectu, in Hispaniolæ angulo extremo portum
reperit commodissimum: sinum enim in se recipit
latum in ea parte ipsa insula. Hunc portum, fan-
cti Nicolai nomine insigniuit: à quo vix viginti
lequas recedit Cuba. Transfretat igitur, & Cubæ
meridionale latus capiens, ad Occidentem vergit.
Incipiunt illi, quo ulterius procedebat, tanto ma-
gis littora in latum protendi, & ad meridiem cur-
uari. In Cubæ latere ad meridiem, primum reperit
insulam, quam incolæ Iamaicam vocant. Hæc in-
sulam Sicilia longiorè, latiorèmq; prædicat, vno
tantum monte contenta, qui ab omnibus suis par-
tibus à mari incipiens, paulatim usque ad insulam
medium eleuatur, atque ita leniter sese in dor-
sum extendit, ut ascendentes vix se ascendere
sentiant. Tam in littore, quam in internis, fera-
cissimam & populis plenâ esse assuevit: incolasq;
eius cæteris insularibus ingenio acutiores, ac
mechanicis artibus magis deditos, bellicosio-
resq; finitimi fatentur: nam pluribus in locis vo-
lenti Præfecto terram capere, armati ac minitan-
tes occurrerunt, pugnasq; sæpius attentârunt: sed
victi semper, amicitia omnes cum Præfecto ini-
ere. Iamaica igitur relicta, ad Occidentem pro-
spero ventorum flatu septuaginta dies nauigauit:
seque non longè ab aurea Chersonesso nostri Ori-
entis ultra Persidem initio perrexisse per inferio-
rem nobis terræ ambitum arbitratur: credit enim
se duas tantum solis horas de duodecim, quæ no-
bis erant incognitæ, reliquisse. Dimidium enim
solis cursum veteres intactum reliquerant: cum
eam tantum terræ superficiem, quæ à Gadibus
usq; ad Gægem, vel ad auream usq; Chersonessum,

Iamaica.

discussam habeamus. Hoc itinere in curretia more torrentis maria, in vadosos gurgites, in angustias innumeras, ppter insularū adiacentiū multitudinē, quotidie incidebat: omnia tñ hæc pericula parui faciens, tantū procedere instituit, donec, an insula esset Cuba, an terra continens, certior fieret. Nauigauit igitur eius semper littora abradens, ad Occidentem duas lequas & viginti supra bis centū, vt ipse ait, hoc est, millia passuū circiter tercentū & mille: Septingentisq; insulis nomen imposuit, in leuam plusquā tribus millibus passim, vt ipse dicere audet, relictis. Sed ad ea, quæ memoratu digna inter nauigandum reperiēbat, reuertamur. Cū iam per Cubæ latus locorum naturam ad nauigans perquireret, ab Alpha ω, id est, ab eius initio, non magno tractu, portum multarum nauium capacem reperit: falcatus enim est eius introitus, p mōtorijs vtrinque venientes vndas recipientibus inclusus: intus autem ingēs spatiū & immēsa profunditas. Portūs littora ambiens, casulas vidit non procū à litore culmeas duas, pluribusq; in locis ignē accensum: demittitē nauibus viros quosdā armatos q casulas adeant. Descendūt, neminē reperiunt: verubus tamen ligneis appositas ignibus pisciū libras circiter centū, duosq; o ctipedales serpentes cum piscibus ipsis, inuenēre. Admirati, si quos incolas videāt, circūspiciūt: cū nemo illis in toto prospectu sese offerret, (venientibus enim nostris, sese ad montana pisciū domini receperant) discumbūt, & captis alieno labore piscibus læti fruuntur: serpentes relinquunt, quos nihilo penitus ab Aegyptijs crocodilis differre affirmant, præterquā magnitudine: nam crocodilorū, ait Plinius, aliquos fuisse repertos duodeuiginti cubito-

bitorum: horum autē maiores, octipedaes. Pro-
 pinquum nemus postmodū iam saturi ingre-
 dientes, ex ijs serpētibus, arboribus funiculis al-
 ligatos plures comperēre, quorum ora alij funi-
 bus adstricta, dentes alij euulsos habebant. Cū
 deindē portūs vicina scrutarentur, circiter LXX
 homines in cuiusdam altæ rupis culmine vide-
 runt, qui nostris adeuntibus, profugerant: vt in-
 dē, quid sibi vellet hæc noua gens, perdiscerent.
 Nutibus & signis blanditijsq; nostri illos adduce-
 re conabantur: munerum oblatores à longē spe
 motus accessit vnus, sed in propinquā rupem ta-
 men, timentisimilis. Almirantus autem qui se-
 cum habebat Didacum quendam colonum, in-
 ter suos educatum, iuuenem prima nauigatione
 abductum ex insula Cubæ vicina, nomine Gua-
 nahaini, Didaco interprete, cuius lingua patria
 ferē horum linguæ quadrabat, insularē qui pro-
 pius venerat, alloquitur: metu deposito aditin-
 cola, cæterisq; vt tutò venirent, nec vererentur,
 persuadet. Nuncio habito, ex rupibus ad naues
 circiter septuaginta descendunt: amicitiam ine-
 unt, muneribus à Præfecto donantur. Esse pesca-
 tores, à rege suo, qui solenne conuiuium alteri
 regi parabat, piscatum missos, Præfectus cogno-
 uit. Quòd pisces ignibus appositos Præfecti gens
 comederit, æquo libentiq; animo passī sunt, quā-
 doquidem serpentes reliquēre: neq; enim quic-
 quam est inter edulia, quod tanti faciant, quan-
 ti serpentes illos: popularibus eos comedere mi-
 nus licet, quàm apud nos phasianos aut pauones.
 De piscibus autem se totidem ea nocte, capturos
 dicunt. Interrogati, cur pisces quos regi suo la-
 turi erant, coquere pararent: vt recentiores & in-
 corruptos illos afferre possent, responderunt.

*Serpentes
in delicijs
habentur.*

Ità dextris in amicitiam iunctis, ad sua quisque proficiscitur. Sequitur Almirantus, ut instituerat, solem occidentem, à principio Cubæ, quod Alpha α, vocatum ab Almiranto, diximus. Littora ad hunc portum media, quanvis arboribus confita, aspera tamen & montosa. Ex arboribus floridæ erant aliæ, & ad mare suaues ex se odores emittebāt: alię verò fructibus onustæ. Ultra portum autem terrā est feracior populosiorq̃: cuius incolæ cæteris mitiores, rerumq̃ nouarum cupidiores: nam ad littora omnes, visis nostris nauibus, certatim concurrebant: panē quo ipsi vescuntur, & cucurbitas aqua plenas, nostris offerentes, ut in terram descenderent, inuitabant. Habent hæc insulæ omnes arboris quoddam genus, vltimos æquans magnitudine, quæ cucurbitas gignit pro fructu: ad aquæ vsum illis vtūtur, ad esum minimè: medullā namq̃ ipsius felle amariorē esse aiunt, sed cortice testudineam æquare duritiem. Idibus Maij ex altiori cauea in lœuā ad austrum speculatores prospicientes, densam insularū multitudinem viderunt inter nauigandū; herbidas, virides, arboriferas, vberes, & habitatas esse animaduenterunt. In continenti littorē in fluuium incidit nauigabilē, aquarū aded calidarum, quod manum in ipsis terre diū nemo posset. Altero verò die piscatorū canoam à longē videns, ne nostris visis pisces aufugerent, veritus, ut illos tacitis cymbis intercipient, imperat. Illi autem intrepidi nostros expectant.

*Novum
piscandi
genus.*

Audi nouum genus piscationis. Non aliter, ac nos canibus Gallicis per æquora campi lepores insectamur, illi venatorio pisce pisces alios capiebāt. Piscis erat formæ nobis ignotæ, corpus eius anguillæ grandiori persimile: sed habens in occi-
pite

pite pellem tenacissimam, in modū magnæ crumenæ. Hunc vinctum tenent in navis sponda funiculo, sed tantū demisso, quantū piscis intra aquam carinæ queat inhærere: neque enim patitur vlllo pacto aëris adspæctum. Viso autem aliquo pisce grandi, aut testudine, quæ ibi sunt magno scuto grandiores, piscem soluunt: ille quum se solutum sentit, sagitta velocius piscem aut testudinem, qua extra conchyle partem aliquam eductam teneat, adoritur, pelleq; illa crumenaria iniecta, prædam raptam ita tenaciter apprehendit, quodd exolvere ipsam, eo viuo, nulla vis sufficiat, nisi extra aquæ marginem paulatim glomeratō funiculo extrahatur: viso enim aëris fulgore, statim prædam deserit. Præda igitur iam circa aquæ marginem euecta, in mare saltat piscatorum copia tanta, quanta ad prædam sufficiat sustinendam, donèc è naui comites eam apprehendât. Præda in nauim tracta, funiculi tantum soluunt, quantum venator possit ad locum suæ sedis intra aquam redire: ibiq; de præda ipsa per alium funiculum escas illi demittunt. Piscem incolæ guaicanum, nostri Reuersum appellant, quodd versus venetur. Quatuor testudines eo modo captas, quæ nauiculam illis ferè implebant, nostris dono dant: cibus est enim apud eos non illautus: nostri autem è conuerso gratis muneribus donatos, alacres eos reliquere. Interrogati nautæ de terræ illius ambitu, non habere finem ab Occidente significarunt: institeruntque, vt Almirantus aut descenderet, aut suo nomine salutatum suum Cazicum, id est, regem, cum eis mitteret: Cazicum nostris multa munera daturum, si adirent, pollicentes. Præfectus autem, nè ab incepto deti-

neretur, morem illis gerere recusauit: petière tamen nomē eius, suiq; Cazici nomen nostris dederunt. Vterius inde procedens ad Occidētem semper, intra paucos dies monti adhæsit altissimo, habitatoribus ob vbertatem referto. Ad naues panem, gossipium, cuniculos, & volucres ferentes incolæ confluebant. Ab interprete, an è cælo gens ista descenderet, miro affectu sciscitabantur. Rex horum & alij plures, qui illi adstant viri graues, non esse insulam terram illam innuebant. Aliam insulam postmodum, ex his quæ in læua huic terræ adhærebant, ingressis, cōpræhendere quenquam non licuit: fugēre enim omnes viri foeminæq; nostris adeuntibus: quatuor canes in ea, sed non latrabiles, adspectūs fœdissimi, quos comedunt vtī nos hœdos, comperēre. Anseres, anates, ardeas hæc insula gignit innumeras. Gurgites demum inter insulas & cōtinentem aded̄ angustos ingressus est, quod vix vertere retrò nauigia fas esset: adeoque vadosos, quod arenam carina interdum verreret. Horum gurgitum per quadraginta milliaria erat aqua lactea, spissaq; ac si farinam toto illo pelago sparsissent. In amplum æquor quum tandem euasissent, ad octogesimum milliare mons alius altissimus sese illi obtulit. Aquandi lignandiq; gratia hunc adit. Inter palmeta pinetaq; altissima, fontes natiuos dulcium aquarum duos reperit. Interea dum ligna scinduntur, cadi implentur, ex nostris sagittarijs vnus venatum syluam ingreditur: ibi vir quidam alba tunica anictus, aded̄ improuisus sese illi offert, quod prima facie esse quendam fratrem ordinis sanctæ Mariæ Mercedis, quem secum Almirantus pro sacerdote habebat, existimauerit: sed hunc statim

tūm ex nemore alij duo sequūtur: deindè à longè
vidit agmen veniens circiter triginta hominum
vestibus contectorum. Tunc verò terga vertens
ac proclamans, ad naues quamcelerrimo potest
cursu profugit. Tunicati autem illi applaudere,
& nè vereretur, persuadere omnibus modis nite-
bātur. Sed nihilominùs noster fugiebat. His Pre-
fecto renunciatis, alacer quòd gentem cultam in-
uenerit, statim armatos in terram misit cū man-
datis, vt si opùs fuerit, quadraginta milliaria in-
tra insulam pergerent, donèc aut tunicatoseos,
aut alios incolas omni studio quæsitos inueniāt.
Nemus transgressi, vastam planitiem herbidam,
in qua nec semitæ vestigium vsquàm apparuit,
offenderunt: per herbas proficisci conātes, adeò
sefe implicuerūt, quòd vix milliare processerint:
erat enim herba nostris segetibus spicatis nihilo
minor. Fessi igitur reuertuntur, non reperta se-
mita. Postero die quinque & viginti armatos dimit-
tit, quibus imperat, vt quæ gens terram incolat,
diligenter explorent. Hi cū non longè à littore
magnum animalium vestigia quædam recēta
comperissent, inter quæ leones esse arbitrati sunt,
metu perculsi redeunt. Inter veniendum syluam
reperiunt, serpentibus per altas arbores passim
vitibus suapte natura pductis, arboribusq; alijs
plurimis, aromaticos fructus parturiētibus, con-
fitam. Racemos tulere pōderosos ac succi plenos
in Hispaniam: de fructibus autem alijs quos fe-
rebant, cū in nauibus passari non cōmodè pos-
sent, nullus allatus est, putruerunt enim omnes,
& corrupti, in mare proiecti sunt. In pratis eorū
nemorū, gruum agmina, nostratibus duplo gran-
diorum, se vidisse retulerunt. Inter nauigandum
cū ad alios quosdam montes vela dirigeret, in

duabus casulis in littore visis, vnum tantum reperit hominem: hic ad naues ductus, terram quæ trans illos montes iacebat, esse populosissimam, capite, digitis, & quibus alijs poterat modis, significabat. Applicanti se ad ea littora Præfecto, multæ canox obuiam prodeunt: inuicem se placidissimè per signa compellârunt: neque Didacus ille, qui in Cubæ initio incolarum linguam intellexerat, hos intelligebat. Varia enim esse idiomata in varijs Cubæ prouincijs, perpèderunt. Incolereq; regionis interna potentissimum regē, qui se indueret, ostendebant. Hunc tractum oēm summersum & aquis coopertum, littoraq; cœnosa arboribus referta, vt nostras paludes, ait. Ibì tamen cùm aquandi gratia in terram descendisset, conchylia ex quibus vniones habentur, vidit. Nec eo magis moram traxit: erat enim eius intentus non alius tunc ex præcepto regū, quàm, quotquot posset, maria discurrere. Vltèrius igitur procedentibus, omnia littorum culmina, vsque ad alium montem, qui se ad octoginta millia passuum ostendebat, fumigabant. Nulla erat specularis rupes, ex qua fumus non egrederetur. Nec, an incolarum essent ignes, benè constitit, ad necessitatem parati: an, vtì suspectis bellorū temporibus fieri solet, per eos fumos signa vicinis darent, vt se in tutum reciperent, aut vt in vnum conuenirent, si quid nostri contra eos moliri tentarent: aut fortè, quod magis consonum videtur, vt tanquàm ad rem mirandam, nostra nauigia inspecturi, cōcurrerent. Littora iam Præfecto modò ad Austrum, modò ad Africum siue Libym, curuabantur: mare verò vbiquè insululis implicitum. Hinc igitur carinæ, quæ terrā sæpiùs propter vadosa maria verrerant, quassatæ: rudentes, vela,

vela, & reliquum amplustre, iam putrida: alimentatq; per rimas malè stipatarum nauium madafacta, sed præcipuè panis biscoctus, corrupta, vertere retrò proras Præfectum coëgerūt. Hanc vltimam existimati continentis oram, quam ipse attigit, vocauit Euangelistam. Retrò vela vertēs, inter alias insulas continenti non ità finitimas, in pelagus incidit, testudinibus magnis adeò condensum, quòd naues aliquandò detardarent: gurgitemq; postea ingressus est albidarū aquarum, vt̃ alium reperisse suprā scripsimus. Ad crediti continētis tandē littora, quā venerat, reuersus est, insularum vada pertimescens: ad eumq; (cū neminem veniens molestia affecisset) hilari vultu, posito omni timore, vtriusque sexūs incolæ dona ferebant: plittacos alij, alij panem, aquam, cuniculos, sed præcipuè palumbes nostris grandiores, quos sapore & gustu perdicibus nostris meliores fuisse, Præfectus ait: quare cū sensisset inter comedendum spirare ex eis aromaticum quendam odorem, iussit de recenter interemptis quibusdam iugulos aperire. Plena illis odoratis floribus reperit guttura: indè gustum eum in palumbibus nouum, emanare arguerunt: nutrimenti enim naturam sorbere carnes animalium, æquum est credere. Dum in littore rem diuinam Præfectus audiret, ecce primarium quendam octogenarium, virum grauem, nec eo minùs nudum, multis illum comitantibus. Hic, donè sacra peragerentur admiratus, ore oculisq; intentus adstitit: dehinc Præfecto canistrum, quem manu gerebat plenum patriæ fructibus, dono dedit: sedensq; apud eum per interpretem Didacum Colonom, qui id idioma, cū propiùs accessissent, intelligebat, orationē habuit huiuscemodi:

Terras

*Ad mortali-
um mor-
res foro-
mandos
efficax
oratio.*

Terras omnes istas hæc tēnūs tibi ignotas, manu potenti te percurrissē, renunciatū nobis fuit, populisq; incolis metum non mediocrem intulissē. Quare te hortor moneoq; vt itinera duo, cū ē corpore profiliunt, animas habere scias: tenebrosū vnum ac tetrū, his paratum, qui generi humano molesti infensiq; sunt: iucundum aliud & delectabile, illis statutum, qui pacem & quietem gentiū viuētes amârūt. Si igitur te mortalē esse, & vnicuiq; pro præsētib; operib; futura merita obsignata meminēris, neminem infestabis.

His & alijs plurib; per interpretē insularem Præfecto, admiranti talē hominis nudi iudiciū, relatis, respondit: Compertissima sibi esse quæcunque dixerit de animarum ē corpore exeuntiū varijs itinerib; ac p̄mijs: immō & existimâsse hæc tēnūs illa ipsi, & reliquis earū regionū incolis, fuisse ignota, cū ita viuant natura contenti. Ad cætera verò, se à rege & regina Hispaniarum, vt eas oēs orbis oras hæc tēnūs incognitas pacaret, missū respondit: vt scilicet Canibales & reliquos scelestos homines indigenas debellaret, debitisq; supplicijs afficeret: innoxios autem, ob eorū virtutes tutaretur & honoraret: quare nē ipse, aut alius quisquā, cui non sit animus nocēdi, vereantur: immō si quid fortē à vicinis iniusti sibi aut alijs bonis illatū fuerit, aperiat. Seni Præfecti dicta aded placuerunt, vt se iturum, quanul; ætate iam grauescentē, cum Præfecto libētissimē prædicaret: cōfēctūq; id fuisset, nisi vxor & filij obstitissent. Attamē quōd alterius imperio hic subiaceret, summopere admiratus est: sed tunc multo magis, quādo relatum illi fuit per interpretē, qualis & quanta esset regum pompa, potētia, ornatus, bellorum apparatus, quantæ vrbes, qualia oppida,

oppida, obstupuit. Subtristis igitur, prostratus ante pedes ei⁹, obortis lachrymis, vxore & filijs, honoratus senex permanfit: iterũ atq; iterũ, an cælũ esset ea terra, quæ tales tantosq; viros gigneret, interrogas. Compertũ est apud eos, velut solem & aquã, terram esse cõmunem, neq; Meũ aut Tuum, malorũ omniũ semina, cadere inter ipsos. *Admiranda vite innocentia.* Sunt enim adeò paruo cõtenti, q̃ in ea ampla telure magis agri supersint, q̃ quicq; desit. Aetas est illis aurea, neq; fossis, neque parietibus aut sepi- bus prædia sepiunt. Apertis viuũt hortis. Sine legibus, sine libris, sine iudicibus suapte natura rectum colunt. Malum ac scelestũ eum iudicãt, qui inferre cuiquã iniuriã delectatur. Maizium tamẽ & Iuccam Agesq; isti colũt, vt diximus in Hispaniola fieri. Indẽ igitur rediturus discedens, in Lamaicã iterũ ab ipsius latere meridionali incidit, ab Occidenteq; ad Orientem totam percurrit. Ex cuius ab Oriente vltimo angulo, cũ à septentrione montes altos ad læuam sibi cõspiceret, nouit tandẽ esse meridionale latus Hispaniolæ insulæ, quod nondũ percurrerat. Quare portum eius insulæ in Calend. Septembris, qui sancti Nicolai dicitur, ingressus, nauigia reparabat hoc animo, vt iterũ Canibalium insulas deuastaret, canoasq; eorũ oēs combureret, nè nocere vltiũs lupi rapaces finitimis ouibus possint. Sed obsti- tit, nè id exequeretur, aduersa valetudo, quæ illũ præ nimia vigilia oppresserat. Semianimis igitur à nautis ad Isabellicam ciuitatẽ ductus, inter fra- tres quos ibi duos habebat & reliquos familia- res, pristinam tandẽ valetudinem recuperauit. Nec eo magis Canibales infestare, ob exortas in- ter Hispanos, quos in Hispaniola reliquerat, sedi- tiones licuit. De quibus infrà dicemus. Vale.

PETRI

PETRI MARTYRIS
 MEDIOLANEN. PROTONOTARII
 APOSTOLICI, CONSILIARIIQUE
*regij, Oceanæ decadis primæ liber quartus,
 ad Cardinalem Ludovicum Ara-
 gonium, nostri regis ne-
 potem.*

X CONTINENTI, vt ipse
 arbitratur, Indico Colonus Præ-
 fectus marinus rediens, fratrem
 Boilum & Petrum Margaritem,
 veterem regis familiarem, virum
 nobilem, atque alios plures ex ijs,
 quos ad regionis gubernationem reliquerat, ad
 Hispaniam corrupto animo discessisse compe-
 rit. Quapropter vt apud reges, si quid horum re-
 latum malè sentirent, se expurgaret: necnon vt vi-
 ros peteret alios, eorum loco qui redierant, suffi-
 ciendos: tum etiam vt prouideret alimentor-
 um penuriam, vtputa tritici, vini, olei, & alio-
 rum huiuscemodi, quibus Hispani vesci solent,
 cum insularibus cibis non facile assue fieri pos-
 sent: redire ad curiam, quæ tunc Burgis, vr-
 be celebri in Castella Veteri, morabatur, con-
 stituit. Sed quæ prius confecerit, breuiter enar-
 rabo. Insulares reguli qui haftenus suo par-
 uoque cõtenti, tranquillè quieteq; vitam duxe-
 rant, cum nostros in eorum solo natali pedem
 figere conspicerent, grauiter id ferebant: nihil
 magis quàm funditis eos inde detrudere, aut
 euertere penitus, & omnem eorū memoriā abo-
 lere, cupiebant. Nam ea gens, quæ Præfectum in
 cana-

ea nauigatione seouta fuerat, maiori ex parte in-
domita, vaga, cui nihil pensi esset, libertatem sibi,
quoquo modo posset, quæritans, ab iniurijs mi-
nimè se abstinere poterat, Insularium scæminas,
ante parentum, fratrum, & virorum oculos ra-
ptans, stupris rapinisq; intenta, animos omnium
incolarum perturbârat. Quamobrèm pluribus
in locis, quotquot imparatos è nostris incolæ re-
periebant, rabidè, & tanquàm sacra offerentes
Deo, trucidauerant. Pacandos igitur perturba-
torum animos, eosq; qui nostros interfecerant,
puniendos esse priusquàm indè discederet, ratus,
eius cõuallis regem, quam esse in radicibus mon-
tium Ciguanorum, superiore libro descripsi-
mus, in colloquium adducit. Hic vocabatur
Guarionexius: cui, vt Præfecti amicitiam arctiùs
sibi conciliaret, placuit Didaco Colono, homini
apud Præfectum à teneris educato, quo interpre-
te in Cubæ discursu vsus fuerat, sororem dare in
vxorè. Ad Caunabóam deindè, Cibauorū mon-
tium, id est, aureæ regionis, dominum, (cuius di-
tionarij Hoiedam cum quinquaginta armatis in-
tra arcem sancti Thomæ obsessum trigintadies
tenuerant, nec obsidionem vnquàm soluerant,
donèc aduentare Præfectum ipsum cum magna
manu persenferint) Hoiedam ipsum oratorè mit-
tit. Hoieda apud Caunabóam morâ trahènte, à di-
uerlis regionis regulis legati mittuntur, qui Cau-
nabóæ persuadere nitantur, nè figere pedem in
insula Christianos patiatur, seruire nisi málit,
quàm imperare: fore enim, vt nisi Christicolæ
ab insula penitùs eliminètur, insulares omnes ser-
ui sint illorum futuri. Alia parte Hoieda cū Cau-
nabóa agebat, vt ad Præfectum ipsemet profici-
sceretur, cum eoq; fœdus & amicitiam iniret.

Regu-

Regulorum legati ad eam regionē capeſſendam ſe ſuaq; omnia offerebant. Hoieda cædem perniciemq; ſuorum, ſi bella quàm pacem cum Chriſtianis mallet, minitabatur. Caunabóa igitur hinc atq; indè, tanquàm ſcopulus diuerſis fluctibus in medio mari conſiſtatus, etiam conſcientia ſcelorum agitatus, quòd viginti ex noſtris hominibus per dolum incautos obrucãſſet, quanvis pacem cupere videretur, adire tamen Præfectum verebatur. Tandem fraude penſitata, Præfectũ & reliquos ſub pacis ſpecie, ſi ſors offerret, perempturus, cũ omni familia ſua, pluribusq; alijs ſuo more armatis, ad Præfectum mouet. Interrogatus, cur adedò magnas hominum cateruas ſecum duceret: reſpondit, tantum regem, quantus ipſe ſit, pergere iter domoq; incomitatum exire, non decere. Sed aliter longè, quàm cogitauerat, euénit: decídít nanque in laqueos quos parauerat. Blauditijs enim & pollicitationibus, ſui erroris inter eundũ quòd domo diſceſſiſſet pertæſum, Hoieda tandem ad Præfectum illum ducit: capitur, in vincula coniicitur. Nec noſtrorum animæ diũ inultæ ſine corporibus quieuerũt. Caunabóa cum omni familia eius capto, inſulã percurrere Præfectus inſtituit: ſed ſignificatũ ei fuit, tanta fame inſulares vrgeri, vt quinquaginta millia hominũ ampliũ iam perierint, cadãtq; quotidie paſſim, tanquàm morboſi gregis pecudes. Quod illis ſua peruicacia accidiffe, ſcitum eſt. Cũ enim videbãt noſtros in inſula velle ſibi ſedẽ eligere, exiſtimãtes poſſe eos indè propellere, ſi inſulares com meatus deeſſent, non modò non ſeminare, plantareq; vlteriũs ſtatuerunt, ſed etiam vtrunq; panis genus, de quo primo libro menciónẽ fecimus, ſeminatum perdere euellereq; in ſua quiſque re-

gione

*Magna ex
neglecta
cultura fa
mes.*

gione cœpit: sed inter Cibauos siue Cipangos montes præcipuè, cùm aurū quo ea regio abundabat, causam esse potissimam, quæ nostros in insula detineret, cognosceret. Decurionem interea cum armatorū turba, qui latus meridionale insulæ exploraret, dimisit. Tunc oēs regiones quas percurrerat, panis penuria adeò laborare fassus est, quòd nihil vnquàm sexdecim dierum spatio comederint aliud, quàm herbarū palmularumq; radices, aut arborum natiuos montanos fructus. Guarionexius, cuius regnum non æquè ac reliqua premebatur, nostris edenda quædam impartitus est. Intra paucos dies, vt breuiora essent itinerum spatia, vt ve crebriores ac plures nostri receptus haberent, si qua vis insularium aliquandò ingrueret, ab Isabella vrbe ad arcem sancti Thomæ, in finibus regni huius Guarionexij intra Cibauæ terminos, super cliuo salubrium aquarum scaturientium celebri, arcem aliam erexit, quam Conceptionem appellauit. Tum verò cùm noua indiēs insulares ædificia surgere, cùm in portu nostras naues iam putridas ac semifractas conspicerent, ab omni spe libertatis decidere cœperunt: subtristes, an essent ex insulis Christiani discessuri, sciscitabantur. Ex arce demum Conceptionis, Cibauorum montium interna vestigantes, auri rudem massam in tophi natiui similitudinē concauam, pugillo grandiore, ponderis viginti vnciarum, à quodam regulo non in amnis illius ripa, sed in sicco tumulo reperi- tam, habuerunt. Hanc ego ipse in emporio Castellæ Veteris Methymna Campi, vbi tunc curia hyemabat, vidi, manibusq; captam admirans libraui, attrectauiq;. Vidi & electri puri, quo campanæ, pharmacopolarumq; mortaria possunt, &

aliahuiusmodi, velut ex ære Corinthia conflari, frustum aded magni ponderis, vt illud vix non modò non eleuare ambabus manibus è terra, sed aut læuorsum, aut dextrorsum mouere sufficerem: librarum octuncialium trecentarum pondus superasse massam aiebant. Eam in cuiusdam reguli atrio à Maioribus relictam repperant. Sciebant tamen ipsi, quanuis nullius insularis viuentis ætate electri quicquam eductum fuisset, vbi electrifodina esset: sed ab eis locus eius vix potuit extorqueri: aded iam stomacho pleni in nostros viuebant. Ostenderunt tandem, sed dirutam, & lapidibus ac terra superiniecta obcæcatam: tametsi leuius, quàm in ferrifodinis ferrum, fodiatur. Eam electrifodinam si opifices fossoresq; ad id ministerium apti adeant, reduci posse arbitrantur. Non longè ab eadem arce Conceptionis, in iisdem montibus succini copiam non paruam, alibiq; stillare in speluncis glaucum colorè, quo pictores vtuntur, non vulgarem inuenerunt. Nemora prætergradientes, syluas immensas, quæ arbores nullas nutriebant alias, præterquàm coccineas, quarum lignum vestri mercatores Itali verzinum, Hispani brasiliū appellant, reperere. Hic fortè, princeps Illustrissime, tecum ipse anceps contempleris, dicesq; tecum: Velut ex coccineis arboribus naues quasdam onustas Hispani aduexerunt: velut ex auro parum, ex gossipio modicum, ex succino aliquid, ex aromatibus pauca: cur non auri cæterarumq; rerum eam copiam, quam, vt tu prædicas, polliceri tellus illa videtur, attulerunt? Ad hæc, quæ dederunt, respondere. Præfectus ipse Colonus super his interrogatus, Hispanos, quos secum duxit, somno

ocioq;

ocioq; magis fuisse, quàm laboribus, deditos, seditionumq; ac nouarum rerū studiosiores, quàm pacis aut quietis, aiebat. Ab eo enim pars maior defecit. Præterea nō potuisse prius insulares vini aut domari refert, eorumq; vires frangi, ad imperium insulæ liberè capeffendum. Hispani, se imperia eius sæua iniustaq; ferre nequiuisse, multaq; in eum commentī sunt. Propter quos obices, hætenus vix impensæ lucrum respondisse voluit. Hoc tamen anno primo & quingentesimo, quo hæc tuo iussu scribo, intra duorū mensium spatiū, circiter ducentas supra mille octunciales libras auri collegerunt. Sed ad inceptū redeamus: hæc enim quæ per digressionem leuiter tetigimus, suo loco diffusius aperientur. Quum anxios igitur perturbatisq; animis incolas Præfectus videret, nec à vi & rapinis, donèc inter eos versarentur, prohibere nostros possët: pluribus ex finitimarum regionum primoribus conuocatis, conuenerunt, vt Præfectus vagari per insulam suos non sinat: sub prætextu enim auri & aliarum insularium rerum quærendarum, nihil intactum aut impollutum relinquebant. Ipsi verò incolæ Præfecto se daturos viritim à quarto-decimo anno vsq; ad septuagesimū, de suæ quisq; regionis prouentibus tributum quod vellet, seruaturossq; quod ille statueret, omnes pollicëtur. Id fœdus ita ictum est: Cibauorum montium incolæ, vt singulis tribus mensibus, quos illi à luna lunas denominant, mensuram quandam illis obfignatam, plenam auro ad ciuitatem mittant. Qui verò terras incolunt, vbi aromata aut gossipium suapte natura oriuntur, quantitatem quandam per capita tribuant. Placuit fœdus: confectumq; esset, vt pars vtræque promissa ser-

uâſſet: ſed fames improba hæc omnia reſcidiſit: vix enim illis ſatis corpora ad victû per nemora queritandum ſufficiebant, herbarum radicibus & ſylueſtrium arborum fructibus longo tempore contenti. Pleriq; tamẽ cum ditionarijs ſuis reguli inter eas egeſtatis anguſtias promiſſi vectigalis partem attulerunt: petentes à Præfecto ſupplices, vt ærumnæ eorum miſereretur, ignoſceretq;, donèc inſula ad ſtatum priſtinum reſtitueretur: fore vt quæ nunc deficerent, reintegrentur in duplum. Ex Cibaueniſibus pauci fœdera ſeruârunt: laborabant enim acriore fame quàm cæteri. Hos moribus & lingua non aliter ab incolentibus plana diſſerre aiunt, ac in cæteris regionibus ruricolæ montani, ſunt à curialibus diuerſi: licèt eodem genio viuant omnes, rudi ſcilicet ac ſimplici agreſtîque, aliquod tamen eſt inter eos diſcrimen. Ad Caunabóam captû redeamus. Ille cum ſe cõiectum in vincula videret, tanq̃ leo Libycus dentibus frendens, die noctuq;, quo modo ſe inde liberaret, animo verſans, ſuadere Præfecto cœpit, vt, quandoquidem Cipangi regionem ſibi aſſumpſit in ditionẽ, præſidia Chriſtiana, quæ ab incurſibus veterum hoſtium ſuorû finitimorum eam tueantur, mitteret. Significatum enim ſibi fuiſſe ferebat, eam quotidie graſſatione infeſtari, in prædamq; bona ſuorum cuncta trahi. Sed hoc excogitato dolo, exiſtimauit fore, vt frater eius qui erat in regione cum cæteris propinquis, aut per vim, aut per inſidias tot ex noſtris caperent, quot ad ſe redimendum permutatione ſuppeterent. Præfectus autẽ intellecta fraude, Hoiedam mittit, ſed cum ea armatorû copia, quæ Cibaueniſium arma, ſi arma mouerint, ſuperare poſſet. Vix intra regionẽ noſtri venerant, cum Caunabóæ

nabóæ frater, conuocatis circiter quinque milli-
 bus suo more armatorum: nudi enim, sagittis si-
 ne ferreis cuspidibus, sudibusq; & clauis quibus-
 dam bella gerunt: intra quandam domunculam
 eos circumsepfit obseditq;. Hic Cibauus, tanquã
 vir disciplinæ bellicæ non ignarus, ad vnus stadij
 distantiam exercitum in quinque acies diuidit,
 cuique in gyrum per æquos tractus locum statu-
 ens: suam autem aciem eregionè nostris oppo-
 nit. Indè cùm diligēter omnia instituisset, ex acie
 sua, vt omnes æquis passibus vnà gradientur,
 paulatim signa dari iubet, pedetentimq; vt vnà
 omnes vocibus sublatis pugnam vndiquè ineāt,
 manusq; conserant, imperatum omnibus ordini-
 bus reliquerat: nè nostrorum quisquam ità cir-
 cunuallatus posset euadere. Sed nostri cum vna
 acie configere satius esse rati, quàm eum impe-
 tum expectare, in aciem grandiore per apertos
 agros venientem irruunt, eò quòd equestri præ-
 lio committendo ea pars commodior esset. In
 eos igitur sese equites præcipitant, equorum pe-
 ctoribus eos prosternebant: leuiter profligan-
 tur, perimuntur quicunque expectârunt. Cæteri
 metu perculsi, in fugam conuertuntur, ad mon-
 tanasq; rupes asperas, relictis dómibus, se recipi-
 unt, indeq; vt eis ignosceretur, precabantur, se
 quodcunque imperatum libenter subituros, si
 intranatales suos eos viuere patiantur, attestan-
 tes. Caunabóæ fratre tandè capto, popularium
 quenque in sua remisertunt. His actis, regio illa
 pacata est. Inter eos montes vallis, quam Cauna-
 bóa incolebat, Magóna vocatur, amnibus auri-
 feris & fontibus fortunatissima, fertilisq; maio-
 rem in modum. Eo anno mense Iunio inauditum
 ab Euro turbinem, eleuatis vsque ad sidera rapi-

*Turbo vio-
lentus.*

*Inundatio
aagnarum
magna.*

dis vorticibus, exortū fuisse prædicant, qui quascunque maximas arbores offendebat, radicitus euerteret. Is typho quum ad ciuitatis portū iam peruenisset, tres naues, quæ solæ in ancoris stabant, ruptis rudentibus, sine vlla maris procella aut fluctu circumactas ter aut quater, in profundum merfit. Creuisseq; eo anno præter solitum intra terram, & extendisse se mare plusquam cubiti mensuram, ferunt. Gentem hanc perturbasse elementa, atq; portenta hæc tulisse, immurmurabant insulares. Has aëris procellas, vti Græci typhones, furacanes isti appellant: crebrò namq; surgere in ea insula inquit: sed furacanes nunquam equè violentos aut furibundos: neq; enim viuientis vllius ætate aut memoria Maiorum extabat, similem vnquam turbinem, qui & grandiores arbores euelleret, ad eam insulam ruisse: neq; mare ibi tempestatem vllam fuisse vnquam perpeffum cōstat: immò neq; maris æstuaria pati: vbicunq; enim littora planitiem aliquā attingunt, prata florida littoribus proxima reperiuntur. Caunabóam repetamus. Caunabóa rex & frater eius, cū ad reges in Hispaniam ducebantur, dolore animi confecti, in itinere moriuntur. Præfectus autē, summerfis fero turbine nauigijs, se interceptum videns, duas statim Carauelas iussit fabrefieri: omnium enim artiū magistros secum habebat. Interea dum hæc fierent, fratrē suū Bartholomæū Colonum, ipsius insulæ more Hispano Adelantatum, cum metallarijs quibusdam armata manu ad aurifodinas, quas ad lequas ab Isabella sexaginta ante Cipangas, ductu iniulariū repertas, ire tentatum iubet. In eis effossos veterum tempestate profundos puteos inueniunt. Præfectus indē ingentes thesauros sibi illos, de quibus

quibus veteri testamento agitur, Salomonem Solymorum regem per sinum Persicū comparasse contendit. Sit, an non, non est meum dijudicare; sed longè abest meo iudicio. Metallarij diuersis in locis superficialem terram aurifodinarum circiter sex millia passuum durantium cribrantes in sicco, tantam ibi auri copiā iacere demersam censuerunt, vt mercenarius quisq; fossor ad id conductus, tres auri drachmas singulis diebus facile queat effodere. His ita indagatis, Adelantatus simul & metallarij Prefecto rem per literas significat: quibus habitis quinto idus Martij anni quinti & nonagesimi, naues, quæ iam peractæ erant, statim ad reges venturus alacer conscendit: prouincix gubernandæ fratri Bartholomæo Colono Adelantato, omni potestate relicta.

PETRI MARTYRIS
MEDIOLANEN. PROTONOTARII
APOSTOLICI, REGIIQVE CONSI-
liarij, Oceaneæ decadis primæ liber quin-
tus, ad Cardinalem Ludouicum
Aragonium, nostri regis
nepotem.

ADELANTATVS autem ipse Bartholomæus, ex sui fratris discedentis consilio, arcem in aurifodinis erigit. Hanc arcem Auræam appellat: quoniā ex terra quæ ad muros construendos terebatur, calones & muratores inter pinsendū, aurū deligebāt. Tres menses ad instrumenta, quibus aurū lauare & colligi posset, con-

ficienda consumpsit: sed rem imperfectam, fame compulsus, reliquit. Ad sexagesimum inde milliare, quò ipse cum armatis pluribus concessit, panis insularis portionem quandam à prouincialibus habuit, permutatione rerum nostrarū. Attamen morari diutiùs illic nequiuuit. Relictis igitur ad eius arcis præsidium decē hominibus, cum ea panis insularis portiuncula quæ supererat: relictoq; illis venatorio cane ad capiendum genus id animalis, quod apud eos esse suprà diximus cuniculo nostro simile, nomine Vtias, ad Conceptionem reuertitur. Erat præterea is mensis, quo Guarionéxius rex, & alius illi finitimus, Manicauéxius nomine, tributa erant ei laturi. Ibì totum Iunium immoratus, vectigalia in integrum ab his duobus regibus, & victui necessaria sibi & ijs quos ductabat, qui erant fortè quadringenti, exegit. Circiter calend. Iulij, tres cum escarijs rebus, tritico, oleo, vino, suillis, vaccinisq; carnibus salsis, Carauelæ aduenerunt: ea viritum pro constitutione ex Hispania lata diuiduntur: quanuis ex his aliqua madida corruptaq; vecta esse conquererentur. Per has naues à regibus & fratre Præfecto, qui iam multa antea de hac re apud reges egerat, vt ad meridionale insulæ latus habitationem traducat, in mandatis Bartholomæus gubernator habuit: erat enim ea pars aurifodinis propinquior. Imperatūq; etiam illi est, vt regulos eos qui Christianos peremisse reperirentur, cum suis ditionarijs errati participibus, vinctos in Hispaniā mitteret. Tercentū insulares cū suis regulis captos mittit. Post explorata diligētius meridionalia littora, transportat habitationē, arcemq; ibì super edito colle apud portum benè tutum cōdidit: quam arcem sancti

Dominici,

Dominici, quoniam die Dominico eò appulsus est, vocitauit. Amnis salubrium aquarum & varijs piscium generibus optimis refertissimus, in portum amœnis vtrinque ripis defluit. Miras esse fluminis naturæ dotes referūt: quacumq; enim fluat, omnia iucunda, vtilia omnia, palmeta, frutetaq; insularia omnis generis, nauigantibus ramos floribus, fructibusq; onustos in caput interdum declinabant, æquamq; solieius, vel beatiorẽ Isabellica, vbertatem prædicant. In Isabella valetudinarios tantum, nauiumq; magistros quosdam, qui duas, quas inceperant, Carauelas perficerent, reliquit. Cæteros ad sanctum Dominicum ad meridiem traducit. Post arcem conditam, relicto in ea viginti hominum præsidio, cum reliquis ipse, occidentales insulæ partes internas, hætenus nomine tantum notas, exploraturus, sese accingit. Ad triginta inde lequas, id est, milliaria nongenta, in fluuium Naibam, quem à Cibauis montibus ad meridiem rectà per insulæ medium descendere memorauimus, incidit. Hoc anne superato, cum singulis armatorum hominum quinque & viginti turmis, decuriones duos ad regulorum terras, quorum nemora ex coccineis arboribus constant, per diuersa dimittit. Læuorsum isti tendunt, syluas inueniunt, ingrediuntur, scindunt, cadunt altæ intactæq; hætenus præciosæ arbores: singulas insulares casas decuriones singuli coccineis implent truncis: vbi, donèc nauigia ducantur, quæ illos abducant, seruètur. Adelantatus autem dextrorsum iter capiens, non longè à ripa fluminis Naibæ potentem quendam, nomine Beuchium Anauchóam, regem castris positus, contra Naibenses incolas in armis esse, reperit, vt illos suæ

*Fluuus
amœnitas
te & frus
ctuum vber
tate felix.*

Sylua coccineæ.

ditioni, veluti plures alios insulares regulos, subiiceret. Huius potentis regia, occidentalem versùs insulæ calcem sita Xaragua, à fluminè Naiba triginta lequas distans, montosa, aspera: sed quicunque reguli medium tenent, huius imperio parent. Omnis ea regio, à Naiba ad ultimam Occidentis oram, auri expers est. Nostros, depositis armis, datoq; pacis signo, placidissimè, incertum, metu an humanitate, suscipiens, quidnam sibi vellent, interrogauit. Adelantatus inquit: Vt, quèadmodum & reliqui huius insulæ principes, Præfecto marino fratri meo, Hispanorum regum nomine, vectigalia præstes. Cui ille: Quomoddò id à me potestis exigere, cuius nulla regio de multis, quæ mihi imperanti auscultant, aurū gignit? audierat enim gentem exteram, quæ aurum auidè quæriraret, ad insulam aduentasse: sed quodd aliud, quàm aurum cuperet, minimè arbitrabatur. Tunc Adelantatus: Absit vt cuiquam tributa inungamus, quæ persolui facilè nō possint, quibus ve regiones careant. Gossampij, canabi, & aliarum huiuscemodi rerum copiam, regionem producere compertū habemus: ex quibus prouentibus vt nobis aliquid impartiaris, petimus. At ille, his auditis, hilari fronte, sereno vultu, se, quantum voluerint accipere, de his daturum pollicetur. Dimissoq; exercitu, ipsemet præmissis nuncijs, Adelantatum vsq; ad locū ubi ipse regiam habebat, ad lequas, vt diximus, XXX comitatus est, totòque eo tractu per regulorū ei subditorum dioceses iter semper fecerunt: alijs canabi, quod non peius nostro ligno ad nauium amplustre contexendum esse dicunt: panis alijs, alijs gossampij, pro telluris varix natura, tributum imperantes. Ad regiam tandè Xaraguensem

veniunt. Hanc priusquàm ingrediantur, incolæ omnes regem suum Beüchium Anacauchóam ac nostros honorificè suo more recepturi occurrunt. Inter cætera spectacula, audi duo inter nudas & incultas gentes memoratu digna. Appropinquantibus primùm triginta fœminæ, regis vxores omnes, ramos palmarû manibus ferentes, tripudijs, cantibusq; ac sonis, ex regis præcepto, nudæ toto corpore præter pudibunda, quæ femoralibus quibusdam gossampinis corruptæ contegunt, obuiam prodeunt. Virgines enim, capillis per humeros sparsis, frontibus tamen vitta ligatis, nullam sui corporis partem cooperiunt. Faciem, pectora, mammas, manus, cæteraq; subalbido colore prædicât fuisse pulcherrima. Dryades formosissimas, aut natiuas fontium nymphas, de quibus fabulatur antiquitas, se vidisse arbitrati sunt. Palmarum manipulos, quos dextris gestabant chorizâtes, psallentesq; inuicem, poplitibus flexis, Adelantato omnes dono dant. Domum deindè regis ingressi, eorum more lautè paratam cœnam inueniunt: vires reficiunt: nocte verò superueniente, pro cuiusq; statu, ad hospitia obsignata per regis ministros ducûtur, vbi in paratis pro eorum consuetudine lectis pensilibus, quos aliàs descripsimus, quieuerunt. Altero die ad eam domum quam sibi loco theatri construunt, nostri ducuntur. Ibì post multas variasq; choreas & saltationes, in latam planitiem dux ex insperato ingentes armatorum acies descendunt, quas ludi & delectationis gratia (vt apud Hispanos ludus Troicus, id est, arundineus, sæpiùs instruitur) rex apparari iusserat. Cominùs accedentes, ac si hostes collatis signis, pro opibus, p focis, pro natis, pro imperio, p vita denique

*Quo genere poma
pe hic rex
domû res
uersus, sit
exceptus
à suis.*

niquè ipsa certaturi, concurrerent: ità duæ illæ
 acies vtrinq; manus conferunt missilibus telis
 & sagittis. Intra breue horæ momentum quatu-
 or cecidère, pluresq; vulnerati fuerunt. Acriùs
 pugnatum fuisset, nisi rogatu nostrorum, rex da-
 to signo pugnam diremisset. In tertium indè diē,
 consilio regi præbito, vt gossampij plus deinceps
 in ripis aquarum, quò impositum per focos tri-
 butum faciliùs persolueretur, sererent, ad Isabel-
 lam, valetudinarios & nauigia, quæ incepta reli-
 querat, visurus, tendit. Varijs morbis circiter
 trecentos reperit cecidisse: quare anxius, & quid
 consilij caperet, erat ignarus: cùm non modò ad
 valetudinem refarciendam, sed victui necessaria
 ferè cuncta deessent: neque enim ex Hispania na-
 uis vlla aduentabat. Sic hæsitans, valetudinarios
 per regiones & castella in ipsis erecta, dispartiri
 constituit. Castella enim, ab Isabella recto itine-
 re ad sanctum Dominicum, id est, à septentrione
 ad meridiem, per insulam hæc crexerunt. Ab Isa-
 bella ad lapidem sextum & trigessimum, Speran-
 ciam arcem condidit. A Sperancia verò ad lapi-
 dem quartum & vigesimum, diuam Catharinā.
 A Catharina ad vigesimum, sanctum Iacobū ar-
 cem. A diuo Iacobo ad alia viginti miliaria, Tur-
 ritam condidit munitiorem, quam Conceptionem
 appellauit: quòd in radice Cibauorū mon-
 tium, quodq; in planitie vastissima vberè & po-
 pulosa. Aliam deindè mediam inter Conceptionem
 & sanctum Dominicum condidit, Conceptionem
 munitiorem: quoniam intra terminos
 reguli, cui supra quinque incolarum millia pa-
 rebant: Bonauum nomine vocant insularum eius
 regionis vicum, qui caput est regni: propterea
 Bonauum etiam voluit arcem Præfectus appel-
 lari.

*Arces
 quas ad-
 ficarunt
 in insulis.*

lari. Per hæc igitur castella castellorumq; vicina, in insulariū domibus infirmis dispartitis, ad sanctum ipse Dominicum proficiscitur, à Regulis qui medium tenebant, imposita exigēs inter eundem vectigalia. Vbi cū aliquot dies moraretur, rumor exoritur, regulos omnes finium Conceptionis, desperatis in nostros animis viuere, studereq; defectioni. Ad eos igitur, vbi hæc nunciata sunt, longis mouet itineribus. Cū propius accederet, Guarionexiū regionis huius capessendæ imperatorem ab omnibus fuisse deletum, fama increbuit: seductumq; & sollicitatū, semiinuitum tamen, ab alijs fuisse, cū nostrorum astus & arma iam aliās expertus pertimesceret. Conuenerant certo die cum quindecim milibus hominum suo more armatorum, fortunā belli iterū tentare. Ibī Adelantatus, consilio habito cum arcis præfecto, reliquisq; militibus quos dūctitabat, adoriendos esse incautos & palantes regulos in proprijs laribus, priusquā exercitum comparent, constituunt. Ad singulos igitur regulos singuli cēturiones mittuntur, qui ex insperato dormientes, priusquā sparsis populis liceat conuenire, vicos eorū ingressi, quos non mœnibus, non fossis, non aggeribus circumseptos habent, impetunt, captant, vinciunt, ducunt quisq; suum, vtī fuerat imperatū. Ad Guarionexium Adelantatus ipse tanquā ad potentiorē perrexerat, cepitq; sicut & alij eadem hora constituta suos. Quatuordecim ea nocte ex eis ad Conceptionem tracti sunt. Paulō pōst duobus ex ijs qui Guarionexium, reliquosq; rerum nouarum studiosiores seduxerant ac subornaauerant, supplicio affectis: nè suorum regum dolore confecti incolę agros desererent, quod summū in-

incommodum propter sementes, nostris afferre potuisset, Guarionexium & reliquos dimisit. Ditionarij ad quinque millium numerum confluxerunt, pro suorum regum liberatione inermes: intonuit aër, contremuit terra, præ clamore illorum usque ad sidera eleuato. Adelantatus Guarionexium atque alios, pollicendo, donando, minando, ut in posterum cauerent, nè quid molirentur, admonet. Guarionexius apud populum orationem habuit de nostrorum potentia, indulgentia in delinquentes, liberalitate in fidos: ut sedent animos, nec quicquam ulterius adstruant, cogitentque contra Christianos, sed ut illis obtemperent, obsequantur, seruiant: nisi se in maiores indiès calamitates trudi cupiant. Oratione habita, pensilem illum humeris captant, pensilemque usque ad suæ regiæ pagum humeris portant. Ità per aliquot dies regio pacata est. Solliciti tamè & tristes nostri, in exteris regionibus deserti, quòd quintusdecimus iam mentis à Præfecti discessu ageretur: quia cuncta, quibus indui vescique solebant, deficerent, demisso vultu incedebant. Adelantatus eos, quàm meliùs poterat, inani spe depascendo solabatur. Dum hæc agerentur, Beuchius Anacauchóa (sic enim Xaraguæ occidentalis partis, quam supra memorauimus, rex vocabatur) ad Adelantatum nuncios mittit, qui gossampium cæteraque vestigalia, quæ sibi suisque incolis imperauerat, parata esse significarent. Ad iter se accingit Adelantatus, pergit, honorificè à rege recipitur & eius sorore, quæ quondam Caunaboæ regis Cibaui vxor, non minoris erat in fraterni regni gubernatione momenti & consilij, quàm frater. Aiunt enim eam esse urbanam, facetam, ac prudentissimam: fratrique, ut Christianis

stianis assentetur, blandiatur, obtemperet, exemplo mariti eius edoctus, persuaferat. Hæc fœmina, Anacaóna nuncupatur. Duos & triginta ibi regulos in Beuchij Anacauchóæ regiã congregatos, cum tributis expectantes, reperit: qui omnes præter imperata vectigalia, ad beneuolentiam cum nostris captandam, munera tulerunt ingentia ex utroque pane, radicali scilicet ac paniceo: vtias, id est, cuniculos insulares innumeros, piscesq;: sed nè putrescerent aut corrumperentur, assos tulerunt: & de serpentibus, quos inter edulia principatum obtinere, crocodilisq; similimos esse, suprà descripsimus: iuannas, serpentes vocant. Has in insula nasci serò didicerunt: neque ex eis nostri ob fœditatem, quæ horrorem, non modò nauseam, inducere videbantur, gustare hætenùs ausi fuerant: præmordere paulatim Adelantatus iuannam, regis sororis plectus facetijs, statuit: sed ubi demulcere carniũ earum sapor palatum & guttur cœpit, plenis deindè faucibus eas expetere videbatur: non mordicùs deindè, neque vix vncto labelle illas delibabant, sed heluones omnes effecti, de re nulla iam præterquàm de serpentium suauitate fermocinabantur, lautioresq; esse dapes illarum, quàm aut pauonis, aut phasiani, vel perdicis apud nos. Sed si aliter quàm vno condiantur modo, vtì pauones & phasiani, nisi lardo inuoluti, verubus assentur, saporẽ perdūt. Euisceratas à iugulo ad inguina, lotasq; ac deterfas diligenter, & in gyrum postea, in modum anguis dormientis in se recepti, insinuatas, in ollam suũ tantum capacem, paulisper aquæ cum pipere insulari superiniecto, comprimunt, tenuiter igne ex quodã ligno odorato minimè fumoso supposito.

Vtia.

Iuanna.

sito. Ex abdomine sic stillato ius efficitur, ut aiunt, nectareum, nullumque esse epularum genus ouis ipsarum serpentium par ferunt, quæ per se & lenius coquuntur. Sic coctæ & recentes, suauissimæ: & seruatæ per aliquot dies, iucundissimæ sunt. De edulijis satis, ad alia veniamus. Quum vestigali gossipio insularem quâdam causam Adelantatus impleuisset, panis sui quantumcunque vellet se libenter impartituros reguli pollicentur. Is oblata eorum acceptans, gratias agit. Interea igitur dum per regiones panis conficeretur, ad regiamque Beuchij Anacauchôæ Xaraguenfis regis portaretur, ad Isabellam nuncios mittit, qui adduci peractam carauelâ de duabus, quas inceptas reliquerat, suo nomine imperent. Pane nanque se onustam ad eos illam remissurum renunciauit. Læti nautæ, nauim ad Xaraguenfem littus, insulam circumeuntes, plenis velis tendunt. Beuchij Anacauchôæ regis soror, illa facta, prudens & magni ingenij mulier Anacaóna, vxor quondam Caunabôæ, ubi nauim nostram ad patrium littus suum applicatâ cognouit, fratri persuadet, ut ambo ad illam videndam profiscantur: sex tantum passuum millia littus à regia distabat. Itinere autem medio, in vico quod est ipsius regis sororis gazophylacium, pernoctatum est. Illius verò thesauri, non aurum, non argentum, non gemmæ, sed utensilia tantum, resque ad humanum usum attinentes, utputa sedilia, paropsides, lances, pelues, patellæ ex ligno nigerrimo, lubrico, lucido (quod hebenum eximus artium & medicinæ doctor tuus Ioannes Baptista Elysius esse contendit) confectæ, & arte mira laboratæ. In his enim quicquid est incolis ingenij à natura tributum, exercent. Sed hæc illi
fœminæ

ſceminæ in inſula ſua Guanabba (quam in fauci-
bus occidentalibus Hispaniolæ inſulæ, ſi pictam
videris, iacere conſpicias) fabreſcunt: in eis lemu-
rum, quos nocturnè videre ſe prædicant, ſerpentū,
hominum, & aliarum rerum quaſcunque ſemel
intuentur, viuos vultus cælant. Quid facturos
illos, illuſtriſſime Princeps, putares, ſi ferrum
& chalybem aſſequerentur? illa enim omnia igne
priùs interiùs molleſacta, lapillis poſtmodum
fluuiatilibus quibuſdam cauant & diducunt. De
ſedilibus Adelantato quatuordecim, de vtenſili-
bus autem menſarijs & coquinarijs fictilibus ſe-
xaginta, dono dedit. Quatuor præterea neti goſ-
ſampij glomos ponderis immenſi tribuit. Ad lit-
tus igitur poſtero die cùm perueniſſent, vbi
pagus erat alter regius, ſeruitoriam iuſit Ade-
lantatus cymbam inſtructam aduehi. Rex autem
canóas, ſuo more depictas, duas: vnā, qua
ipſe cum familiaribus ſuis: alterā, qua ſoror
Anacóna & eius ancillæ veherentur, apparat.
Sed in ſeruitoriam cymbam voluit Anacóna
cum Adelantato vehi. Cùm nauī iam appropin-
quarent, ex composito ignem tormentis ſuſti-
gunt: mare tonitruis, aër puluereo fumo, im-
plentur: tremunt, terrentur, mundi machinam
laborare ea concuſſione arbitrati ſunt. Verùm
enim vbi Adelantatum ridere, in faciem eorum
verſum, vident, ſedant animos. Cùm autem pro-
piùs irent, fiſtulæ, tibiz, tympanaque inſtructis
choreis pulſantur. Illi ſonitus dulcore alleſti, ſtu-
pent, admirantur. Ingreſſi nauim, vbi prorā,
puppim, caſtella, tabulata, carinā, cubicula
diligenter percurrerunt, frater in ſororem, ſor-
ror in fratrem oculos vertentes, obmuteſcebant:
neque quid præ nimia admiratione inuicem lo-

E

que-

*Seruilis
ingenij
euecti im-
temperies
et mali-
tia.*

querentur, inueniebant. Dum his intenti per nauim vagarentur, eleuari ancoras, ex temporeq; vela ex antennis deuolui & protendi, in altumq; dirigi iubet. Tum verò stupidiore, cum sine remis, sine hominum robore, molem ita grandē aded celeriter, per æquor volitare conspicerent: flabat enim è terra optatus ad id ventus: sed tunc multo magis, cum eodem vento duce, ire modò, modò redire, modò in dextrā, in lzuam modò, vt libebat, vertere nauim cernerēt, admirabantur. His ita peractis, naui pane radicali cæterisq; muneribus repleta, nostris etiam muneribus donatis, non modò Beuchium Anacauchóam regē sororemq; eius, sed ministros ancillasq; vtriusq; alacres stuporeq; plenos dimisit. Ipse verò terre streiter aggressus, cum militibus ad Isabellam concessit. Ibi Rodalnum quendam Ximenū facinorosum, quem fossorum & calonum ductorē ex famulo suo, deinde iustitiæ præsidem, Præfectus erexerat, malo viuere in Adelantatum animo significatum est. Comperit insupèr Guarionexium regem, huius Rodalni & aliorū relictorum insolētias & rapinas pati vlteriùs nequiuisse, cum familiaribusq; suis & ditionarijs pluribus, desperato animo, ad montes quosdam, qui ab Isabella decem tantum lequas, Occidentem versùs, in littore septentrionali, distant, secessisse. Montes, montiumque incolās, vno nomine Ciguaios vocant. Regem regulorum monticularum principem, Maiobanexium appellant: eius regia, Capronus dicitur. Montes asperi, alti, inaccessi, in arcum à natura dispositi, ad mare cornua porrigunt. Inter vtrunque montis eius cornu pulchra planities, per quam in mare plura flumina à montibus ipsis delabuntur.

tur. Gens fera, bellicosa, q̄ à Canibalibus originē
traxisse creditur: cū enim ē montibus ad pla-
nitiam, bellum finitimis illaturi, descendunt, si
quos perimant, comedunt. Guarionexius igitur
ad hunc regem monticolam confugiens, vna
illi regia multa suo more, quibus monticolæ
carent, impartitus est: retulitq̄ sese nefariē, scēdē,
violenter à nostris tractatum: nec humilitatem,
nec superbiam quicquam sibi apud nostros pro-
fuisse conqueritur. Propterea se supplicem ad
eum venire, vt illum tutetur, defendatq̄ ab in-
iurijs facinorosorum hominū, precatur. Maio-
banexius autem omnem illi opem, tutelam, pre-
sidium contra Christianos pollicetur. Ad Con-
ceptionem igitur Adelātatus proficiscitur. Rol-
danum Ximenum, qui in insularum pagis ad
milliare duodecimum, cum ijs qui eum seque-
bantur, hospitabatur, accersiri facit: quid si-
bi vellent hi motus, interrogat. Ille perfricata
fronte respondet: Admirantum fratrem tuum
interisse, regibꝫque nostris paræ curæ res no-
stras esse videmus: fame, dum te sequimur, per-
imus: cogimur infelicem victum per insulam
quaritare. Præterea me vnā tecum insulæ gu-
bernatorem, Præfectus reliquit: quare mens
nobis est, nolle vltius tuo imperio parere. Hęc
& alia Roldanus. Adelantatus autem manum
in eum iniicere cupiens, nequiuit: euasit enim,
secutiq̄ue illum sunt septuaginta homines, qui-
bus comitatus, ad Occidentem in Xaraguam
regionem se contulit: ibique, vtī Almirantus
nunc & frater eius testantur, solutis habenis,
stuprari, prædari, trucidare cœperunt. Interea
dum hæc fierent in insula, à regibus tandem
nauigia Almiranto obsignantur octo: de qui-

bus primùm duo ex Gadibus Herculeis recta cum alimentis mittit ad Adelantatum fratrem. Hæc duo nauigia ad eam insulæ partem occidentalem, in qua Roldanus Ximenus cum consortibus agebat, casu primùm appulsa sunt. Seducit illos Roldanus, pro ligone puellarum papillas tractandas, pro labore voluptatem, pro fame affluentiam, pro lassitudine & vigilijs, quietem promittēs. Guarionexius interea, comparata manu amicorum, ad plana sæpenumerò descendens, insulares nostrorum amicos, Christianosq; quoscunque assequebatur, trucidabat, agros hostiliter vastabat, sementes diripiebat, pagos depopulabatur. Roldanus comitēsque, quanuis Almirantum propediem vêturum sensissent, quãdoquidem novos homines cum duobus nauigijs præmissis vectos subornauerant, minimè perterrebantur. Dum inter hos fluctus miser Adelantatus fratrem indiēs expectans versaretur, Præfectus frater ex Hispanis littoribus cum reliquis nauigijs discedit. Sed non itinere recto ad Hispaniolam: vertit enim se ad meridiem. Quanaugatione quid sit operatus, quas maris ac terrarum oras peragrauerit, quid, novos tractus detegens, inuenerit, prius enarremus. Harum enim seditionum & tumultuum euentum, in sequentis libri calce latè referemus.

Vale.

PETRI MARTYRIS
 MEDIOLANEN. PROTONOTARII
 APOSTOLICI, CONSILIARII QVE
*regij, Oceaneæ decadis primæ liber sextus,
 ad eundem Cardinalem Ludouicum
 Aragonium.*

EX oppido Barrameda, Bætis ostio,
 à Gadibus parū distantī, cum octo
 nauibus onustis, tertio Cal. Iunij,
 anni octauī & nonagesimi, Colo-
 nus dat vela: assuetumq; iter suum
 per Fortunatas, ob piratas quosdā
 Gallos, qui, vt illum adorirentur, in itinere recto
 opperiebantur, detorsit. Ad Fortunatas ituris, ad
 milliā vigesimū & septingentesimū leuor-
 sum, Madera incurrit insula, quæ australior Hi-
 spali est quatuor gradibus. Eleuatur enim Hispa-
 li polus arcticus gradus sex & triginta: huic autē
 insulæ, vtī nautæ referunt, duo & triginta. Ma-
 deram igitur primū adnauigauit: indē missis
 ad Hispaniolam itinere recto nauibus reliquis
 commeatus vehentibus, cum vna naui caueata,
 & duabus mercatorijs carauelis, australis plagæ
 iter aggressus est, lineam petiturus æquinoctialē:
 deindē vt eius Occidentem sequēs, locorum quę
 reperirent, naturam, Hispaniola ad septentrio-
 nem dextrorsum relicta, vestigaret. Iacent in eo
 discursu mediæ Hesperides Portugallensium in-
 sulæ tredecim, præter vnā, inhabitatæ, quæ Ca-
 put Viride appellantur. Hæ sunt interiori Aethi-
 opię eregiōe ad Occidentem, duorum tantū
 dierum nauigatione, vicinæ. Ex his vocant Por-
 tugallēses vnā Bonauistā, cuius testudinibus

Testudinū genere quodam medetur lepræ. multi quotānīs leprosi sua labe mundātur. Inde, cū esset ibi aer contagiosus, subitō discēdens, ad aphricum, qui medius est inter austrū & fauonium, millia passuum CCCCLXXX nauigauit. Ibī malacijs & ardoribus, nam erat is Iunius mēsis, adēd (vt ait) oppressus fuit, vt ferē nauigia illi incenderentur: cadorum circuli crepabant & rumpebātur, aqua dispergebatur. Homines eos æstus sufferre nequibant: eleuabatur enim eis, vt ipse retulit, ab horizonte polus gradus quinque tantū. Octo dierum, quibus ea

Miri quidam. perpeffus est, primus fuit serenus: reliqui, nubilī ac pluuiosi, nec eō minū feruidi. Quare sæpius, adisse, non mediocriter pœnituit. Aëtis in eo discrimine & angustia his octo diebus, vultū illis flatu secundo exoritur: quem ventū secutus, rectā ad Occidentem, eius paralleli aliam stellarum faciem, aliāque aëris gratiam, ait se Præfectus reperisse. Nam in tertium inde diem, temperiem se amœnissimam sensisse, inquit omnes. Asseuerat enim Præfectus, se à malacijs & ardoribus semper ascendisse per maris dorsum, velut per altum montem cælum versus ascenditur: nec tamen adhuc in omni prospectu terram vllam viderat. E cauea tandē grandioris nauis, pridie calendas Iulij, nauta quidam speculator tres montes altissimos, sublatis præ lætitia ad cælum vocibus, se conspicerē proclamat: nè frāgantur animo, hortatur: mœsti enim erant, tum adusti Solis ardoribus, tum quoniam aqua illis deficiebat, cū cadi, qui præ nimio calore congrepuerant, aquam per scissuras euouissent. Læti ergō adeunt: attamē vbi primum terram attigerunt, eō quod ibi esset mare vadosum, quāuis portum à longē viderint, aliās

fatīs

satis commodū, non potuerūt terrā capere. Habitatam esse regionem & benè cultam, perpende-
 runt è nauib⁹: nanq; cultissimos hortos, & amœ-
 na viridaria vident: ex quorum herbis & arbori-
 bus matutini rores adeos suaues efflabant odo-
 res. Ad vigesimum indè lapidem, in portum in-
 cidit recipiendis nauibus satis aptum, sed nullus
 in eum annis decurrebat. Procedens igitur, re-
 perit tandè portum reparandis nauibus aptū,
 & aqua & lignis sumendis accommodatū: Aren-
 lis, Putam, hanc terram vocat. Vicina portui do-
 micilia nulla reperere, sed innumera quorundam
 animalium vestigia, velut à caprina, inuenerunt:
 de quorū genere vnū vidēre mortuum, vt aiunt,
 quasi capræ simile. Altero die canoam à longè
 venientem prospiciunt, qua vigintiquatuor ho-
 mines vehabantur, iuvenes omnes elegantes &
 proceræ staturæ: scutis, præter arcus & sagittas,
 vltra morem aliorum, armati: capillis oblongis,
 planis, & quasi more Hispano scissis in fronte,
 Pudibunda, vittâ gossampinâ varijs coloribus
 intextâ, tegebant, cæterum nudi. Tunc verò ter-
 ram illam reliquis eius paralleli regionibus cælo
 proximiorē esse, & à crassis conuallium ac pa-
 ludum vaporibus remotiorē credidit, quan-
 to aliorum montium à profundis vallibus su-
 prena culmina recedunt. Quoniam se ab Aethi-
 opiæ parallelis nunquā exiisse in tota ea na-
 uigatione pertinaciter Admirantus affirmat,
 tantâque sit in vtriusque terræ incolis, continen-
 tis scilicet Aethiopiæ & insularum, naturæ varietas:
 Aethiopes enim nigri, crispi, lanati, non autē
 capillati: hi verò albi, capillis oblongis, pro-
 tentis, flauis. Vndè discriminē hoc tātum oriri pos-
 sit aliās, nō video. Terræ igitur dispositio, nō cæ-

lorum flatus, eam causatur varietatem. Scimus in torridæ zonæ mōtibus niues cadere, durareq̃: scimus & in valdè distantibus ab ea ad septentrionem vrgeri magno calore habitatores. Iuuenes obuios vt alliceret Præfectus, specula, vasa ænea, tersa, lucida, tintinnabula, aliaq̃ eiuscemodi ignota illis ostendi iussit. Illi autem quo magis vocabantur, tanto magis fraudem inesse & strui timentes, retrocedebant: cum summa tamen admiratione nostros, & eorum res ac nauigia, fixis oculis intuentes, at remis semper innixi. Videns Præfectus muneribus illos adduci non posse, iussit è cauea grandioris nauis, tympana, tibiasq̃ pulsari, cantariq̃ inferiùs, ac instrui choreas: cantûs & insoliti sonitûs dulcedine illos posse vinci existimans. Iuuenes autem, ad certamen canere nostros è caueis, arbitrati, citiùs ictu oculi, relictis remis, sagittas arcubus, scuta brachijs aptârunt, cuspidibusq̃ in nostros directis, quid sibi vellent hi sonitus, parati opperiebantur. Nostri ecōuersò, paratis sagittis, ad illos paulatim mouent. Illi verò à naui prætoria discedentes, dexteritate remorum freti, vnā ex minoribus adeunt: adeoq̃ illi adhæserunt, vt nauis gubernatori sagulum, pileumq̃ cuidam primario alteri è puppi porrigere licuerit. Per signa, vt eius nauis gubernator in littus descendat, ibi inuicem collocuturi, vt aptiùs poterant, data fide, conueniunt. Sed cū ipsum nauis gubernatorē ad prætoriam nauim, veniam colloqui petitum, accedere conspexerunt, insidias veriti, statim in canōam profiliunt, aurâq̃ velociùs auolârunt. Non longo ab ea insula spatio semper ad Occidentem, Præfectus se fluxum aquæ rabidum ab Oriente in Occidentē, atque adeo impetuosum, reperisse ait, vt nihilo
torrenti

torrenti vasto ex altis montibus decidenti cederet. Ibì se, ex quo nauigare à teneris cœpit, nusquam tantum formidasse fatetur. Vltèriùs aliquantulum per id discriminè procedens, fauces reperit quasdam octo milliarium, veluti alicuius maximi portus introitum: ad quas aquarum ille defluxus ruebat. Os Draconis, fauces appellauit: & insulam Ori Draconis oppositam, Margaritã. Ex faucibus autem non minor impetus aquarum dulcium, venientibus falsis occurrens, egredi conabatur: ita quòd ibì esset inter vtrasq; vndas nõ leue certamẽ. Sinum ingressus tandẽ, potabiles ac suauès aquas esse cognoscit. Atq; aliud maius ipse Præfèctus, & reliqui nauigationis eius comites fide digni, mihi diligentius omnia percontati retulerunt: se videlicet lequas sex & viginti, hoc est, millia passuum quatuor supra centũ, per semper dulcès aquas ad nauigasse: quantoq; vltèriùs, ad Occidentem præcipue, procederet, tanto assueuerat dulciores. Occurrit deindẽ monti altissimo, quem cercopithecorum ab ea parte oriẽtali multitudo tantũ incolebat. Id latus asperum, propterea hominibus inhabitatum: apud littus tamen in terram exploratũ missi, cultos plerosq; fatosq; agros reperisse retulerunt. gentem autem aut casus nullas: vt ruricolæ nostri sæpiùs etiam à villis aut stationibus, quas incolũt, feminatum longiùs fortè proficiscuntur. In montis eius occidentali latere latam agnoscunt iacere planitiem, hanc læti adeunt, jaciunt ancoras in lato flumine. Cũ primũ indigenæ gentem ad eorum littora nouam appulsam esse cognoscũt, certatim visendi studio sine vllò metu ad nostros festinant: à quibus per signa, Pariam vocari terrã illam, quæ maxima esset, & quãto vltèriùs ad Occidentem,

tanto populosiorē, collegerūt. Quatuor igitur hominibus ex eius terræ incolis in nauem suam sumptis, occidentale latus profequitur. Ex aëris temperie, ex amœnitate terræ, ex populorū amplitudine, quibus indiēs magis ac magis inter nauigandum occurrerāt, quod regio illa magni aliquid portenderet, omnes recensent: neq; illos sua fefellit opinio, vti suo loco videbimus. Sole nōdum exorto, surgere tamen iam volēte, quodam die, locorum suauitate allekti, sentiebant enim ex terræ viretis gratissimos odores afflari, terrā captāt. Ibī numerosiorē, quā alibi vsquā, incolarum multitudinem esse perpenderunt. Statimq; nostris propiūs se applicantibus, eius terræ Cacici nomine nuncij ad Præfektū mittuntur, se suaq; omnia hilari fronte per signa & nutus offerendo: à Præfektō, vt in terram descēderet, nec quicquam vereretur, petunt. Renuēte Præfektō, ecce visendi studio, cum eorum cymbis innumeri ad naues confluunt: colla lacertosq; maiori ex parte auro & vnionibus Indicis torquati armillatiq; atq; id aded populariter gestabant, vt ex vitro non maiora calculorum sarta fœminæ nostrates ferant. Vbinām illa quæ gerebant, legerentur, interrogati: proprium littus digito monstrabant: manuumq; ac labiorum torsione & motu, vniones apud se non magnifери, significare videbantur. Immod & canistris manu captis, posse ibī, si apud eos versari vellent, canistratim colligi, insinuare videbantur. Sed quoniam frumenta quæ vehebat ad Hispaniolā, ferē iam salo corrumpērentur, differre id cōmercium in accomodatius tempus statuit. Duas tamen ex seruitorijs cymbis, ad terram hominibus onustas misit, qui de vnionibus aliqua sarta, per rerum nostrarum

*Vnionum
vilitas &
copia.*

rum permutationem, referrent: & de locorum,
ac hominum natura, quæcunque possent, scruta-
rentur. Illi nostros adeuntes, hilares & animo læ-
to suscipiunt. Mirus ad nostros, tanquam ad por-
tentum aliquod, erat numerus confluentium. Duoq;
viri graues nostris primum obuij, quos reliqua
turba sequebatur, prodeunt, grandævus alter, al-
ter iunior. Patrem & filium successurum, autu-
mant fuisse. Salutationibus vtrinq; peractis, in
domum quandam sphericam, cui magna platea
adiacet, nostros adducunt. Ex ligno nigerissimo,
arte mira laborato, sedilia feruntur multa. Post-
quam nostri & eorum primates assederunt, ecce
veniunt ministri dapibus alij, alij vino onusti: sed
eorum cibi fructus tantum, varij tamen generis,
nostris penitus ignoti. Vina verò tam alba quam
rubetia, non ex vuvis, sed ex diuersis fructibus com-
pressa, non iniucunda tamen. Sumptis apud senio-
rem cibus, iunior illos ducit in tabernaculum su-
um. Viri foeminaq; adstabant plures: sed vbiq;
viri semper à foeminis separati. Vtriusq; sexus in-
digenæ albi, veluti nostrates, præter eos qui sub
sole versantur: mites, hospitales, pudenda gos-
sampino velamine, varijs coloribus intexto,
contegunt: cætera nudi. Nemo aderat qui non
esset vnionibus & auro aut torquatus aut armil-
latus: multi vtrunque: sed vti vitreos nostri ru-
rales calculos ferunt. Interrogati, vbinam aurum
illud quod gestabāt, gigneretur: digito signabāt,
eregionē in quibusdam montibus: sed nostris,
tanq; minitantes, accessum dissuadere videban-
tur: cōmedi enim illic homines, gestu manibusq;
innuebant. Sed an à Canibalibus dicerent, an à fe-
ris syluestribus, non benè perceperunt. Quodd
nostros intelligere, à nostrisq; intelligi nequirēt,
ingenti

ingenti molestia afficiebantur. His qui missi fuerant, hora tertia post meridiem cum quibusdam vnionum fertis ad naues redeuntibus, ancoras eleuant: neque propter frumenta, vti ipse ait, quæ vehebat, diutiùs moratus est: animo tamẽ, compositis rebus Hispaniolæ, intra paucos dies redeundi: sed tanti præmium inuenti surripuit alter. Institit & eius pelagi profunditas modica, aquarumve cursus præcipientes, qui assiduis conflictibus grãdiorem nauẽ, si vis ventorum aliqua surgebat, conquassabat. Ad euitanda vadorum discrimina, leuiorẽ ex carauelis, quæ breui fundo contenta erat, tãquàm exploratricẽ, plumbatis fundi altitudinem tentantem, semper præmittebat, sequebantur alix. Cumana & Manacapana, in vasta Parix prouincia, dicebantur ab incolis illę regiunculæ, in spatio milliarium ducentorum triginta: à quibus altera regio distat lequas sexaginta, nomine Curiana. Cùm autẽ longum ita maris tractum perecurrisset, putãs assiduẽ insulam esse, dubitansq; posse per Occidentẽ se ad septentrionem, vt ad Hispaniolam iter caperet, exoluerẽ, in fluuium incidit profunditatis triginta cubitorũ, latitudinis verò inaudite: ait enim octo & viginti lequarum fuisse. Paulò autem vlteriùs, ad Occidentem tamẽ semper, sed meridionaliùs aliquantisper, cùm ita littorum se flectentium ratio exigeret, mare herbidum ingressus est: supernatans herbarum semen, lentisci baccas æmulabatur. Quare herbarum densitas, nè benẽ fluerent nauigia, impediẽbat. Ibì, Præfectus refert, diẽ esse nulum toto anno multò longiorem aut breuiorem altero. Arcticum polum in ea regione quinq; tantum gradus, sicuti Parie, disputat eleuari: in cuius tractu hæc omnia littora iacent. De poli etiã va-

rietate

Mare her
bidum.

rietate quędam refert, quę, quoniā contra omnium Astronomorum sententiam prolata mihi videntur, sicco pertingam pede. Compertum est, illustrissime Princeps, polarē illam stellā, quam nautę nostri Tramontanam vocant, non esse arctici poli punctum, super quo cęlorum axis vertatur: quod facillē dignoscitur, si stellis primū apparentibus, per angustū aliquod foramen stellam ipsam conspexeris, eandemq; si vltima vigilia, aurora illas fugante, per idem foramen cōspicies, locum mutāsse cōperies. Sed quo modo fieri possit, vt primo noctis crepusculo in ea regione quinq; tantū gradus tēpore Iunij eleuetur, stellis autem discedentibus, obuenientes solares radios sumpto eodem quadrante quindecim, non intelligo: nec ratioēs quas ipse adducit, mihi planē nec vlla ex parte satisfaciunt. Inquit enim se orbem terrarū non esse sphæricū coniectāsse, sed in sui rotunditatē tumultum quendam eductum, cū crearetur, fuisse: itā quod nō pilę aut pomi, vt alij sentiunt, sed piri arbori appensi, formam sumpserit, Pariamq; esse regionē, quę super eminentiam illam cęlo viciniorē possideat. Vndē in triū illorū culmine mōtium, quos ē cauea speculatorē nautam à longē vidisse memorauimus, paradisum esse terrestre asseueranter contendit, rabiēmq; illam aquarum dulcium, de sinu & faucibus prædictis exire obuiam maris fluxui veniēti conantē, esse aquarū ex ipsis montiū culminibus in præceps descēdentium. De his satis, cū fabulosa mihi videantur. Ad historiam, à qua digressi sumus, reuertamur. Cū se, præter optatū, tam vasto sinu implicitū cerneret, nec iam reperendi ad septentrionem exitum, quo ad Hispaniolam vertere proras posset, spem vllā haberet, eādē qua

qua profectus fuerat, regreditur, iterq; suum per septentrionem eius terræ ab Oriëte ad Hispaniolam capit. Hanc qui postmodum accuratius utilitatis causa inuestigârunt, continentem esse Indicum volunt, non autem Cubam, vti præfectus: neque enim desunt qui se circuïsse Cubam audeant dicere. An hæc ita sint, an inuidia tanti inuenti, occasiones quærant in hunc virum, non diiudico: tempus loquetur, in quo verus iudex inuigilat. Sed quodd Paria sit vel non sit continens, Præfectus non contendit: continentem ipse arbitrat. Pariam autem esse Hispaniola octingentis octogintaduobus millibus passuum australiorem, Præfectus refert. Ad Hispaniolam tandem visendorum militum, quos ibi cum fratribus reliquerat, tertio calend. Septembris octauï & nonagesimi anni, cupidissimus tetendit. Sed, vti pleraque mortalium solent, inter tot secunda, dulcia, læta, absinthij semen fortuna in medium proiecit, zizaniaq; omnibus eius suauia commaculauit.

PETRI MARTYRIS
MEDIOLANEN. PROTONOTARII
APOSTOLICI, CONSILIARIIQUE
regij, Oceanæe decadis primæ liber septimus, ad eundem Cardinalem Ludouicum Aragonium.

VENIENS ad insulam Præfectus, ultra spem omnem perturbata oïa, in præceptq; iam labentia cuncta inuenit. Roldanus enim, qui eo absente à fratre discesserat, multitudine

rudine quæ eum sequebatur, fretus, ad Præfectū quondam dominum, qui eum euexerat, non modò non venire instituit, sed conuicijs illum lacere, scribereq; ad reges de vtroque fratre nefanda incepit. Præfectus autem ad reges nuncios mittit, qui de eorum defectione certiores faciāt: instatq; simul, vt militares homines ad se mittantur, quibus vires eorum infringere, punireq; pro commissis quenq; valeat. Illi de vtroq; fratre grauius conquesti, iniustos, impios, Hispani sanguinis hostes & profusores, vocabant: quod leuibus de causis torquere, iugulare, obtruncare, quoquo modo perimere delectarentur. ambitiosos, superbos, inuidos, intolerabiles tyrānos esse, proclamabāt: propterea se ab eis tanq; à feris sanguine gaudētibus, & regum inimicis, discessisse: perspexisse enim se, aiebāt, nil aliud ipsos moliri aut animo versare, quàm de vsurpando insularum imperio: idq; mille coniecturis perpendisse argumentabantur: sed præcipuè, quod adire aurifodinas aurum collectum, neminem præter familiares suos patiebantur. Præfectus autē econtrariò; cū à regibus auxilia, quibus debitis illos pœnis posset afficere, poscebat: homines eos esse, qui talia in se commentarentur, omnes flagitiosos, facinorosos, lenones, fures, stupratores, raptōres, vagos, quibus nihil pensi, nulla ratio inesset, periuros, falsos, cōuictos in prætorijs, aut pro commissis minas iudicum timentes: sese de medio sustulisse, ibiq; violando, rapiendo, ocio, ventri, somno, libidinibus deditos; nemini parcere: & qui vt foderent, officioq; calonū fungerentur, adducti fuerant, nunc neq; stadium domo egrediuntur pedibus: ab insularibus namque miseris penfiles per totam insulam, tanquàm

*Partium
apud res
gem exco
sationes.*

ædiles

x-diles curules, feruntur. loci etiam gratia, ne manus ab effundendo sanguine desuescat, ut laceratorum vires experiantur, eductis ensibus, inter se certant super obtruncandis innocentum capitibus vno ictu: & qui agilius ictu suo caput miseri deijciebat in terram, ille fortior honoratiorque inter ipsos censebatur. Illi in Præfectum ea, Præfectus in eos hæc & alia multa. Dum hæc ita geruntur, ut Ciguauis populis, de quibus supra, Guarionexio duce, multa damna inferentibus obuiaretur, Adelantatus fratre cum nonaginta tantum peditibus, equitibus vero paucis, mittit: tribus tamen millibus insularium, qui à Ciguauis alias acriter stimulati, inimicitias cum eis capitales exercebant, sequentibus illum. Cum igitur Adelantatus ad cuiusdam magni fluminis ripam, per eam planitiem, quam supra inter Ciguauorum montium cornua & mare iacere memorauimus, defluentis, exercitum duxisset, exploratores hostium in dumis quibusdam latentes comperit duos: quorum alter in mare se præcipitans, per fluminis fauces trans fluuium ad suos euasit: alter autem captus, in nemore trans fluuium delitescere dicebat sex Ciguauorum armatorum millia, ut nostros transeuntes incautos adoriatur. Quamobrem Adelantatus aduersa ripa, vadum quo trajiceret, queritans, ascendit. Vado tandem reperito in lata planitie, in trajicere volentes nostros, emissis vno spiritu horrendis clamoribus, è syluis Ciguauis, facto agmine, ad spectu fœdo ac formidoloso, profiliunt: prodeunt ita Maroniani Agathyrsi: picti omnes & adspersi maculis: nigro enim coccineoque coloribus, quos ex quibusdam fructibus, piro similibus, ex hortis ad id summò studio enutritis, legunt, sese à fronte ad genua usque depin-

*Ciguauis
picti, &
maculis
adspersi.*

depingunt: crinibus mille modis cōpactis, quos nigros longosq; arte, si natura negat, nutriunt. Lemures è tartareis speluncis prolilire videbantur. Nostros fluuium superare adnitentibus, sagittarum ac missilium sudium iactu transitum prohibentes, obuiam prodeunt. Tanta erat telorum multitudo, quòd solem ferè illis demeret, & nisi scutati in se ictus recepissent, malè actum fuisset. Adelātatus, vulneratis vtrinquè in eo certamine non paucis, traiecit tandè: fugiunt hostes, insequuntur nostri, perimūt, paucos tamen. valent enim pedibus maiorè in modum: ad sylvas se ilicò recipiūt, ex quibus tutò nostros accedentes arcubus conficiebant: ipsi enim nudi per vepres & dumos & arbuta, vt à pri, sine vllò obice, syluis assueti, prolabūtur: nostris autē scuta, vestes, longæ hastæ, locorum imperitia intra dumos, officiunt. Quare cū frustra ibi pernoctasset, posteroq; die neminem in syluis moueri sentiret, insularium, qui Ciguauos veteri odio prosequiebantur, consilio & ductu, ad montes, in quibus Maiobanexius rex, Capronum vicū regiam habebat, proficiscitur: ad milliarièq; duodecimū in alterius reguli vico, incolis omnibus præ metu vicum deferentibus, castrametatus est. Duos assequuntur, à quibus esse apud Maiobanexiū decem regulos in Caprono eius regia, cū octo milibus Ciguauorum congregatos, cognouerunt. Leuibz incursionibus sese inuicem duabus lacerant: nec procedere Adelantatus ausus est, donec regionem diligentius exploraret. Nocte sequenti intempesta exploratores mittuntur, ductu insularium qui terram nouerant. Ciguauie montibus nostros senserunt: ad pugnam se, vt solent, sublati, clamoribus accingunt, neque tamē

men è syluis egredi audēt, Adelantatū cum omni exercitu adesse existimantes. Altero die Adelantato exercitum ad eos ducente, bis fortunam belli è syluis pugnando profluentes, tentarunt: impetu maximo in nostros runnt, vulnerant plerosq̃, priusquā scutis se tegere licuerit. Profligant nostri illos, insequuntur, perimunt, capiūt multos: ad syluas, non vltius egressuri, reuertuntur. Ex captis vnū cum altero insulari ex amicis, ad Maiobanexium cum mandatis huiusmodi mittit: Nō vt tibi, ō Maiobanexi, aut incolis tuis bellum inferret, exercitum duxit Adelantatus: amicitiam enim tuā exoptat: sed efflagitat vt Guarionexius qui ad te confugit, tibiq̃ vt arma, in maximum tuorum incommodum, sumeres persuasit, commissorū pœnas depræhensus luat: propterea hortatur, monetq̃ vt Guarionexium tradas: id si feceris, te Præfectus marinus frater eius in amicitiam admittet, & tuorum regnorum amplitudinem integram seruabit ac tutabitur: sin facere recusaueris, dabitur opera vt te facti pœniteat. Regni enim quicquid tibi est, ferro igniq̃ vastabitur, omnia diripientur. Maiobanexius autē, propositione intellecta, illis respondit: Guarionexiū virum bonum esse, omniq̃ virtute præditū, neminem latet: propterea auxilio præsidioq̃ dignū illum esse iudico: ipsos autem violentos & malos homines, qui aliena tantoperè expetant, qui sanguinem innocentum semper exoptent, nolle se cum sceleratis hominibus commercia aut amicitiam inire. His auditis, Adelantatus vicum vbī castra metabatur, aliosq̃ vicinos complures cremari iussit. Maiobanexioq̃ propior factus, iterum nuncios mittit, qui cum eo agāt, vt ex familiaribus intimis aliquem ad se venire iubeat, quo cum

cum possit de pace tractare. Charissimum quendam ex primoribus, duobus alijs illum comitantibus, rex ire imperat. Huic Adelantatus proponit, suadetq; ac monet, ne floridum eius regnum Maiobanexius diripi pro Guarionexio patiatur: vt tradat illum, hortatur, nisi perditū iri se suaq; omnia, simul & incolas in prædā abduci mallet. Nuncio redeunte, populum Maiobanexius conuocat, quæ acta sint, proponit. Populus autē tradi debere Guarionexium proclamatur, detestariq; & execrari diem, quo Guarionexius turbatū eorum quietem venerat, incipiunt. Maiobanexius autem Guarionexium virum esse bonum & de se benè meritum, quòd regia illi dona, cum ad eum veniret, multa præbuisset, vxoremq; suam & ipsū chorizare tripudiareq; docuisset, quod non paruifaciebat, sibiq; curæ esse respondit: propterea se nullò pacto eum, quandoquidem ad se confugerat, & ipse tutandī fidem dederat, deserturum: malletq; se extrema omnia cum eo perpeti, quàm obloquendi causam, quòd hospitē tradiderit, detractoribus præbere. Ità populo suspirijs anhelante dimisso, Guarionexium ad se vocat, omnem opem denuò pollicetur, velle se fortunam omnem, quoad vixerit, cum eo expectare: neque ad Adelantatum quicquam referendū censet: immò & eum qui primus ab eo missus fuerat in itinere, quo Adelantati nuncij venire ad se soliti erant, cum fida custodia locat, imperans vt venientes interimat, nec cuiusquam sermones admittat. Mittuntur ab Adelantato duo, vnus ex captiuis Ciguaiensibus, ex amicis insularibus alter: obtruncantur ambo. Sequitur illos Adelantatus cum decem tantū peditibus, equitibus quatuor: mortuos reperit in itinere nuncios.

Quarè iratus, sœuire acriùs in Maiobanexiũ constituit. Vadit instructo exercitu ad Capronum regiam. Fugunt reguli per diuersa, imperatorem Maiobanexium deserunt. Ad montes asperos Maiobanexius cum omni familia profugit. Alij verò Guarionexium, quòd tanti mali causa fuisset, Ciguaui, vt eum perimerent, quæsiêrunt. Sed pedibus vitam seruauit, intra rupesq; desertorum montiũ ferè solus delituit. Cùm iam lōgo bello, vigilijsq; ac laboribus & fame Adelantati milites fatigarêtur, (agebatur enim iam tertius mensis, quo inceptum fuerat) veniam multi petunt, & vt redire ad Conceptionem liceat, vbi plurimi ex eis prædia insulari more habebant cultissima: datur commeatus, recedunt multi. Triginta tantum cùm Adelantato comites permanent. Id trimestre bellum satis ærumnosè egerunt, neque enim trimestri toto cibos vllos iunt affecuti, præter cazabi, id est, radicalem eorum panem, atq; ex eo rarò ad saturitatem: & de vtijs, id est, eorum cuniculis, si quos ipsimet cum suis canibus venando capiebât: potusq; eorum suaves interdum, interdum cœnosæ & palustres aquæ. Inter has delicias, sub dâo ferè semper, ac in perpetuo motu: sic enim belli natura exigebat. Cũ his igitur paucis Adelantatus montana scrutari, & latibula quæritare, si qua Maiobanexij aut Guarionexij vestigia reperiat, constituit. Forte fortuna venatores quidã ipsius Adelantati, quos fames, vbinam vtias venâdo captare possent, indagare cœgerat, cùm cætera deessent, in duos Maiobanexij familiares incidunt, qui ad pagos quosdã ipsius missi, panẽ ferẽ bāt ab incolis datum. Hi, vbinam dominus delitesceret, propalare coguntur: quibus ducibus, Ciguaio more, duodecim ex nostris depictis,

pietis, per dolum Maiobanexius cum vxore & filiis capitur: ad Conceptionem ad Præfectum ducuntur. *Stratagemæ.* Paucos post dies Guattonexium de speluncis exire fames cōpulit, quem insulares, Præfectum veriti, venatoribus quibusdam prodiderunt. Præfectus, vbinam versetur, certior fit. Peditum turmam mittit, qui ex insidijs de plano ad montana redire volentem adorianitur. Eunt, capiunt, ducunt. Ità illius regionis conuicina pacata, sedataq; sunt omnia. Maiobanexium cognata quædam alterius reguli, cuius regnum intactum adhuc erat, vxor in his aduersis comitabatur. Eā fœminarū omniū, quas natura in ea insula creauit, formosissimam omnes prædicant. Hanc cum vir ipsius, vt eius forma merebatur, arderet, infanus & mētis inops, vxore capta, per deserta, quid consilij caperet ignarus, vagabatur. Ad præfectū tandem, se suaq; omnia ditioni eius, sine vlllo obice, subditurum, si vxorem redderet, promittens, venit. Vxor redditur, & ex incolis primarij plures. Iureiurando adstringuntur, se imperata facturos. Sponte sua regulus hic idem, incolarum quinque millia inermium cum agricultorijs instrumentis secum ducens, adiit, maximamq; Præfecto sementem in cōuallis eius amplissimæ fundis sua impensa cultam reliquit. A Præfecto donatus, lætus reuertitur. Hęc fama ad Ciguaios delata, regulorum animos ad clementiæ spem mouit. Vtrò igitur veniunt, se deinceps imperata facturos, fidem præstant: pro rege suo & omni familia supplicant. Vxor & tota domus eius, regulorum rogatu liberantur: rex vinctus detinetur. Hęc in insula à Præfecto, quid contra se apud reges aduersarij molirentur inscio, gerebantur. Cum reges tot querelis vndiquè conflictati, &

maximè quòd ex tanta auri & aliarū rerum am-
plitudine parū, ob eorum discordias & seditio-
nes, afferretur, gubernatorem instituūt nouum,
qui diligenter inquirat hæc omnia, fontesq; de-
prehensos corrigat, aut ad se mittat. Quid in Præ-
fectum & eius fratrem, quidve in illos qui eis ad-
uersati sunt, fuerit perquisitum, non benè perci-
pio. Hoc vnum scio: capitur vterque frater, in
vincula, omnibus bonis spoliatus, coniectus du-
citur, vti vides illustrissime Princeps. Cū pri-
mū tamen reges Gades victos adductos esse
didicerunt, vtrūq; statim per celeres tabellarios
solui iubent, vtiq; liberi adeant, permittunt, mo-
lestè se tulisse eam ipsorum iniuriam ostendētes.
Nouus ille gubernator ad reges Præfecti dextera
exaratas, ignotis characteribus scriptas literas
misisse dicitur, quibus Adelantatum fratrem ab-
sentem armata manu, vt se, si vim gubernator in-
ferre pararet, ab eius iniuria tutaretur, venire
properè hortabatur, monebatq;. Propterea cū
Adelantatus præcessisset armatos, incautos am-
bos, priusquā multitudo cōueniret, guber-
nator apprehendit. Quid futurum sit,
tempus, rerum omnium iudex
prudentissimus, aperiet.

Vale,

PETRI

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. PROTONOTARII

APOSTOLICI, CONSILIARII QVE

*regij, Oceaneæ decadis primæ liber octa-
uus, ad eundem Cardinalem Lu-
dovicum Aragonium.*

PIMVM oceanum hætenus la-
titantem, à Christophoro Præfe-
cto marino, nostrorum regum au-
spicijs, repertum, tanquàm aure-
um torquem, etsi malè ob ineptas
artificis manus fabrefactum, tuo splendori, illu-
strissime Princeps, condonaui. Nunc autem gem-
matum accipito monile, quod torqui appēsū,
perpendiculari vicem gerat. Ex ipsius Præfecti na-
uium gubernatoribus, qui ventorum ductus di-
ligenter annotauerant, pleriq; à regibus impetra-
ta venia scrutandi vlteriùs proprijs impentis, re-
gibus tamen partem daturi illis contingentē, quæ
est quinta, provinciā aggressi sunt. Sed quoniam
secund ore fortunæ Petrus Alfonsus quidam, co-
gnomento Nignus, ad meridiem nauigauit, ab eo
incipiēdum meritò existimaui. Hic, vt reliquum
iter omittamus, vna tantùm naui suamet impen-
sa instructa, (licet non desint qui aliena dicant)
edicto regio sumpto, nè ancoras deiiceret ad le-
quas quinquaginta ab vlllo loco quem Præfe-
ctus tetigerit: Pariam, vbi vnionibus torquatos
armillatosq; tam viros quàm fœminas Præfectū
reperisse suprâ memorauimus, pñficiscitur. Pro-
cedensq; ex regio edicto per idem littus, tamen
Cumana & Manacapana regionibus postergatis,

in regionem incidit, quam Curianam vocari ab incolis ipse refert. In qua portum se reperisse ait, Gaditano portui similitimum: quem ingrediens, casas quasdam in littore videt: adiuit, octo tantum domorum pagum reperit: attamen ex populoſo quodam alio vico, tria tantum milliaria diſtanti, nudi homines quinquaginta, duce primatio, properè cucurrerunt, petuntq; ab Alſo Nigno, vt ad eorū littus proficiſcatur. Nignus ipſe deſcendens, tintinnabula, aciculas, ſpinteres, armillas, vitrea calculorū ſerta, anuloſq; & alias huiuſcemodi inſtitorum merces ſecum portaue- rat, quibus cum eis in horæ momento vnionum, quos collo & brachijs appenſos geſtabāt, vncias quindecim permutat. Tum magis ac magis illi, vt ad ſuos nauigaret, Nignum amicè amplecten- tes, inſtiterūt: habituros ſe ibi de vnionibus co- piam quamcunq; optarent, innuūt. Altero die au- rora ſurgente, ad eos mouent: adeunt, ancoras ia- ciunt, vt ad ſe deſcenderet, omnis populus cōcur- res ſupplex orabat. Nignus autem cū innume- ram eorum eſſe multitudinem cerneret, ipſe ve- rò tres & triginta tantum homines ſecum habe- ret, non eſt auſus ſeſe illis credere, ſed per nutus & ſigna, vt cum ſuis linteribus ad ſe nauigarēt, ſigni- ficauit. Eorum lintres, vniligneæ, ſicuti aliorum, ſunt: ſed rudiores ineptioresq; quàm Canibali- cæ, aut inſulares Hiſpanicæ: has Gallitas vocant. Certatim igitur vnionum ſerta, noſtrarum mer- cium cupidiffimi, cuncti ferebāt. Vniones appel- lant Tenóras. Mites, ſimplices, innocentes, & ho- ſpitales eſſe, viginti dierū cōmercio cognouerūt. Cum eis intra eorū domos verſari incipiunt. Do- muſe eorum ligneæ, palmarum folijs teſtæ. Cibi maiori ex parte conchylum, ex quibus vniones adipiſcun-

adipiscuntur, quibus habent plena littora: & syl-
uestribus animalibus vescuntur. Ceruos, apros,
cuniculos villo & colore ac magnitudine lepori-
bus similes: palumbes, turtures, vulgò tellus
illa parit. Anseres, anatesq; in domibus fœminæ,
sicuti nostrates, nutriunt. Pauonesq; per nemora
(sed non picti aut versicolores: discrepat enim à
fœmina parùm masculus) & per paludum arbu-
sta phasiani, passim volitabant. Sunt Curianen-
ses callidi venatores: certisq; ictibus sagittarum
quodcunq; quadrupes siue volucrem, facile in-
terficiunt. Lautos ibi dies aliquot nostri egerūt.
Pauonem enim ferentē quatuor dabantur acicu-
læ aut spinteres: Si phasianum quis ferret, duas
præbebant: Si palumbem aut turturem, vnam:
si anserem, totidem, vel vitreum calculum tribu-
ebant. Haud aliter inter eos replicando, arguen-
do, differendo agebatur in ea permutatione, q̃
nostratibus accidit mulieribus, cū sese cum in-
stitoribus implicant. Cū nudi ipsi essent, quid
illis aciculæ prodesse possent, sciscitabantur.
Nostri autem callido illis responso satisfecerūt:
per signa enim ad spinas, quæ sæpenumerò eorū
carnibus figuntur, euellendas, dentesq; purgan-
dos, esse accommodatissimas significârunt: tunc
illas magnificere cœperunt. Sed tintinnabuli co-
lore ac sonitu allekti, magna tribuebant, vt tin-
tinnabulum assequerentur. In syluis, quas ex va-
rijs altissimisq; arboribus densissimas esse aiunt,
animalium grandiorum horrendos mugitus ex
incolarum domibus noctū sentiebant, sed mini-
mè noxiorum. Liberè enim incolæ nudi cum ar-
cubus & sagittis per illas venatum continuè va-
gantur, nec peremptum vnquàm ab vlla fera
quenquā meminerunt. Quotquot ceruos, quot-

quot apros nostri illos capere iubebāt, tot, sagittis peremptos, ad eos afferebāt. Bouibus, capris, ouibus carenc. Pane radicali paniceoq; , vt insulares Hispanici, vtūtur. Capillos habet hæc gens nigros, crassos, semicrispos, longos tamen: dentes albos reddunt: herbam quandā ad id aptam toto ferè die inter labia ferunt: cū autem illam eijciunt, os lauant. Mulieres rebus familiaribus & agriculturæ magis intendunt, quàm viri: viri autem venatu magis, ac rebus bellicis & ducendis choreis & ludis, inuigilant. Hydrias, cantharos, ollas, cæteraq; vtenilia varij generis fictilia habent, aliundè comparata. Nundinas enim inter se celebrant, ad quas vicinus quisque incola, vt peregrinum aliquid assequatur, de suæ regionis prouentibus portant, sed è proximo. Nullus enim est qui parare sibi noui aliquid, quo sua tellus careat, non delectetur: cū hominibus cunctis sit à natura tributum, vt nouis rebus studeant & alliciantur. Auiculas aliaq; animalia multa pulchrè formata ex auro, non puro tamè, vnionibus annectebant: sed ad eos aliundè per permutationem feruntur: est enim aurum illud velut Germanicum, quo floreni cuduntur. Ibì homines cucurbitula quadam, in anterioris brachulæ caligarum nostrarum similitudinem scissa, vel testa marina, mentulam & genitalia includunt: funiculo ad lumbos alligato cucurbitula sustinetur: decæterò nudi. Alibi in eo tractu intra vaginam mentularem neruum reducūt, funiculoque præputium alligant. Animalia, de quibus suprà mentionem fecimus, & multa alia quæ in nulla insularum reperiuntur, continentem terram esse testantur. Sed præcipua id ità esse coniectura arguunt, quòd per eius telluris lic-

tota

tora à Paria ad Occidentem, circiter tria millia
 milliarium adnauigauerint, neque vllum finis
 signum reppererint. Curianenses, vnde aurum il-
 lud assequerentur, interrogati: ex quadam regi-
 one, nomine Cauchieta, quæ à se ad Occidētem
 recto littore sex soles, id est, sex dierum iter di-
 stabat, afferri, in easq; formas ab ipsius terræ opi-
 ficibus conlari innuebant. Eò tendunt nostri: re-
 gionem reperiunt: in calendis Nouembris anni
 millesimi quingentesimi ancoras in Cauchieto
 iaciunt littore. Incolæ adueniunt intrepidi, fe-
 runt de auro, quod natium illis erat. Vniones
 & isti collo gestabant: sed ex Curiana per auri
 mutationem ad eos ferebantur. Nullus ex eis
 voluit quicquam, quod aliundè assequeretur,
 permutare: vtpotà neque Curianenses aurum,
 neque Cauchietenses vniones: auri tamē parū
 apud Cauchietenses lectum reperēre. Cercopi-
 thecos tulerunt indè pulcherrimos, variorumq;
 colorum psittacos plures. Mēse Nouembri tem-
 peries illic suauissima, frigus nullum. Custodes
 arctici poli vtriusq; populis occidebant, adēd pro-
 ximi erāt æquinoctio. De gradibus polaribus nē-
 fciunt aliā reddere rationē. Bonæ mētis homines,
 & minimè suspiciosi: tota ferè nocte cū suis cym-
 bis, vti Curianenses, ad nostros proficiscebantur,
 nauimq; securi intrabant. Vniones isti vocāt co-
 rixas. Sunt zelotypi: nam si quis illos peregrinus
 adiērit, mulieres semper à tergo locant, vt & ipse
 noua hæc tanquā prodigia inspectent. Gossipi-
 um apud Cauchietenses vulgò & suapte natura
 nascitur, vt apud nos arbuta syluestria producū-
 tur: propterea fiunt apud eos femoralia, quibus
 in plerisque regionibus pudenda contegunt.
 Cū vlteriùs postmodū per idem littus pro-
 cess-

*Nouēbris
 mense tē-
 peratum
 celum.*

cessissent, ecce circiter duo millia hominum, suo more armatorum, ad littus nè descendant, prohibitori. Qui aded agrestes, aded efferos sese ostendunt, vt nullum vnquam cōmerciū aut consuetudinem cum nostris inire passi sint. Quā uenerānt igitur nostri, suis vnionibus contenti, reuertuntur: apud Curiaueneses, ventres lautis cibis replendo, viginti dies alios demorati sunt.

*Pugna cū
Canibali-
bus, hu-
mana car-
ne vescē-
tibus.*

Haud absurdum alienumq; ab historia fore mihi videtur, si quid illis acciderit, cū Parix littus venientes iam cernerent, immiscuero. In Canibaliū, qui venatum homines proficiscebatur, octodecim canoārum classē apud Os Draconis & fauces sinūs Pariensis, de quo suprà mētionem fecimus, inciderunt. Canibales nostris visis intrepidi, nauim nostram adoriuntur, & circunsequunt, vndique sagittis & missilibus nostros infestant. Nostri autem tormentis illos aded deteruerunt, q; in fugam statim versi sint. Insequentes illos seruitoria cymba, vnam ex eorum canōis affecuti, vnum tantū Canibalem, cæteris nāgando fugientibus, alterumq; hominem vinctū depræhenderunt. Ille quem vinctum seruabant, obortis lachrymis, manuum, oculorum & capitis gestibus, sex eius comites miserè cuiusceratos & in frustra crudeliter sectos, gentem illam nefandam comedisse: identidemque de se sequenti die futurum significauit. De Canibale igitur homini potestatem fecēre. Ille autem in Canibalem fustibus, manibus, pedibus, frendēs sœuire cœpit: nec adhuc satis vltam suorum comitum necem existimabat, cū exanimem totumq; fustibus & calcibus commaculatum cerneret. De natura & moribus Canibaliū, cū eo modo per terras peregrinas grassentur, interrogatus, dixit:

Canib-

Canibales ex fustibus aggerē secum, quocunq;
eant, ferre, quos, descendentes ē nauibus, terræ
infigunt, seq; positis castris intra illos sæpiunt, vt
tuti possint pernoctari. In Curiana caput Cani-
balis, cuiusdam primarij foribus affixum, quod
tanquā vexillum aut galeam ab hostibus ere-
ptam, pro summa laude seruatum, reppererūt. In
ea Parix ora, regio est nouo genere salinarum in-
signis, nomine Haraia: vi nanque ventorum agi-
tatum ibi mare, aquas impellit in adiacentem la-
tam planitiem, quæ, sole superueniente, pacato
æquore, congelantur in candidissimum sal opti-
mum, quod si, priusquā pluāt, properē adie-
rint, onerari quirent quotquot nauigia mare su-
stinet. Illic nāq; cadentibus imbribus, liquefit,
& sorbetur arena liquor, reditq; per terræ me-
tus ad suam originem, vndē fuerat impulsus. Di-
cunt alij, non ē mari planitiem repleri, sed ē qui-
busdam fontibus salientibus aqua marina ama-
rioribus, qui remouent illas aquas tempestate
vigente. Salinas eas magnificiunt incolæ, qui sa-
le non ad vsum modò patrium fruuntur, sed in
laterum formam redactum, peregrinis permu-
tatione rerum alienarum venundant. Prima-
rum ibi cadauera super cratibus, igni lento sup-
posito, distendunt, vt paulatim consumptis car-
nibus, ossa pelle inclusa desiccata detineātur: quæ
postmodum in honore habent, seruāntque tan-
quā penates. Virum se vidisse ibi, atque alibi
foeminam, hoc pacto impositos & seruatos, me-
morant. Cū verò ex Curiana octauo Idus Fe-
bruarij, ad Reges redituri, discederent, sex & no-
naginta se libras vnionum octūciales precio for-
tē quinq; solidorum comparasse cognouerunt.
Discedentes igitur, vnum & sexaginta dies in iti-
nere,

Salis co-
pia.

Quæ in
dustria pri-
matu co-
dauera
exsiccano-
tur como-
feruena-
surque.

nere, licet breuius quàm ex Hispaniola, consum-
 pserunt, propter maris decurrentis ad Occiden-
 tem fluctus continuos, qui nauim non modò re-
 morabantur, verum etiam interdum retrahebāt.
 Accedunt tandē nautæ vnionibus, vt paleis,
 onusti. Ast magister ipse nauis Petrus Altonsus,
 cognomento Nignus, quod preciosorum vnio-
 num copiam non mediocrem suffuratus fuisset,
 regiosq; redditus, qui sunt pars quinta, defrau-
 dasset, à comitibus accusatus, à Fernando de Ve-
 ga, viro literis & rerum experientia pollenti, gu-
 bernatore Galleciæ, quod appulsi erant, capitur:
 in vinculisq; diu detentus, soluitur tandē. Sed
 habuisse partem vnionum sibi contingentē ad-
 huc negat. Vnionum atuellanas multi æquant,
 orientalibus similes: sed quoniam malè perfo-
 rati, non tanti precij sunt. Me præsentē, cum
 apud illustrem Methynæ Sidoniæ ducem inuita-
 tus pranderem Hispali, vnā supra centum vn-
 cias venum adeum tulerunt. Sua profectò pul-
 chritudine ac nitore me delectarunt. Sunt qui
 Nignum ferant non in Cūriana, quæ centum vi-
 ginti amplius lequas distat ab Ore Draconis, sed
 in Cumana & Manacapana regiunculis, Ori &
 Margaritæ insulæ vicinis, vniones habuisse: ne-
 gantq; Cūrianam feracem margaritis. Adhuc sub
 iudice lis est: nos ad alia tendamus. En habes,
 quid ex his nupèr inuentis terris, ex his occi-
 dentalibus oris, possit vtilitatis expectari
 per annorum circula: quandoquidem
 hac prima fronte talia de se ar-
 gumenta opulentæ
 ostendant.

PETRI MARTYRIS
MEDIOLANEN. PROTONOTARII
APOSTOLICI, CONSILIARIIQUE
regij, Oceaneæ decadis primæ liber nonus,
ad eundem Cardinalem Ludouicum

Aragonium.

VINCENTIVS Agnes, cognomen-
 to Pinzonus, Ariestq; Pinzo-
 nus, illius ex fratre nepos, qui Co-
 lonum Præfectum marinum pri-
 ma nauigatione fuerant comitati,
 duarumq; minorum nauium illa-

rum, quas supra diximus carauelas vocitari, do-
 mini à Præfecto conducti, nouorum tractuum
 nouarumq; terrarum amplitudine pellekti, qua-
 tuor impensa propria carauelas in portu ipsorū
 natali solo, qui dicitur ab Hispanis Pálos, in occi-
 duo Oceano sito, cōstruunt: & à regibus habita-
 venia, circiter calēd. Decēbris anni noni & nona-
 gesimi à quadringētesimo supra millesimū, ē por-
 tu soluūt. Est aut̃ is portus Palēsis à Gadibus mil-
 lia passuum duo & septuaginta: ab Hispali verò
 Bæticæ emporio, milliaria quatuor & sexaginta.
 Sūt oppidani oēs, nullo excepto, rebus marinis
 dediti, cōtinuisq; nauigationibus intēti. Ad For-
 tunatas & ipsi primū tendunt per Hesperides,
 id est, per insulas Caput Viride dictas, quas alij
 dicunt Gorgodes Medusas. Ad meridiem rectā
 proficiunt. Ab eā Hesperidum, quæ sancti
 Iacobi, à Portugallensibus possessoribus appel-
 latur, idibus Ianuarij discedentes, Africum,
 quem Suductum appellant, qui medius int̃er
 Austrum est ac Zephyrum, capiunt in proram.
 Cū lequas se tercentum nauigasse, ventum
 illum

illum secuti, arbitrarentur, poliarctici, aiunt, se ad spectum amisisse : quo illis occidente, ventorum vorticumq; atque æstuum fera tempestas continuo oborta est. Vtteriùs tamen, licet cum summo discrimine, quadraginta super ducentas lequas, ventum semper eundem per polum iam amissum sequentes, processerunt. Vnde, an habitabilis sit, an inaccessa linea æquinoctialis, isti & prisci tam philosophi, quàm poëtæ & cosmographi, discutiant. Hi namq; frequentibus habitata populis contendunt, illi verò inhabitabilem, ob solis perpendiculum, scribunt. Nō defuere tamē apud antiquos, qui habitabilem esse probare niterentur. Interrogati à me nautæ hi, an antarcticum viderint polum : stellam se nullam huic arcticæ similem, quæ discerni circa punctum possit, cognouisse inquirunt. Stellarum tamen aliam, aiunt, se prospexisse faciem, densamq; quandā ab horizonte vaporosam caliginem, quæ oculos ferè obtenebraret. Tumulum attolli in terræ medio contendunt, qui, nè antarcticus videatur, obftet, donèc illum penitus traiecerint. At stellarū imagines, ab hemisphærij nostri stellis valdè diuersas, se vidisse credunt. Hæc dederunt, hæc accipito. Dauisunt, non Oedipi. Septimo calend. Februarij, tandē à longē terram prospiciunt : & cū turbidam esse maris aquam viderent, iacto funiculo plumbato, sexdecim vlnarū, aiūt vulgò brazatas, altitudinem reperiunt. Adeunt, descendunt, biduo ibidē commorati, quia nullū ibi hominem eo tempore viderint, licet vestigia in littore humana cōpererint : sculptis arboribus & saxis littori vicinis, regijs suisq; nominibus de aduentu suo, discesserunt. Non longē ab ea statione nocturnos ignes secuti, castrensi more gentē repe-

*Stella à
nostris
variates.*

reperiunt pernoctantē sub dio. Hanc, donēc elucescat, nolle perturbare fuit consilium. Sole autem exorto, armati ē nostris quadraginta tendūt ad illos. Ad nostros duo & triginta veniunt obuiam, arcubus ac missilibus telis onusti, parati ad certamen: ceteri sequebantur, eodem modo instructi. Germanis aut Pānonibus proceriores, aiunt eos esse incolas. Vultu toruo ac minitanti-
bus similes, nostros inspectabant. Non armis esse agendum nostri censuerunt, siue id metu, siue nē aufugerent illi, non habeo compertum. Blanditijs atque oblatione munerum illos allicere nostri conantur. Illi autem, vt qui commerciū inire cum nostris nullum statuerāt, omnem sermonem reiiciunt, parati semper ad pugnam: colloquia & nutus suscipiebant: itā quisq; regreditur. Nocte autem intempesta illi aufugiūt, vacua relinquunt, quæ occupauerant, loca. Gentem esse vagam, veluti Scythas eos, qui terræ fructus sine certis domibus cum vxoribus & filijs sequantur, existimant. Iureiurando asserūt, qui pedum illorum in arena dimensi sunt vestigia, nostrorū pedum mediocris hominis ferē quantitatem in duplum æquare. Vtteriūs adnauigantes, flumen aliud reperiunt, sed non itā profundum, vt caraelis percurri quiret. Seruitorios igitur lembos quatuor, armatis onustos, ad terram vestigatum mittunt. Super eminenti colle littori vicino, incolarum cateruam conspiciunt. Nostri ad commercium per vnum peditem præmissum inuitant. Illi ex nostris apprehendere aliquem, abducereq; velle visi sunt. Ad nostrum nanq; paxillum cubitalem auratum à longē proijciunt, quia noster prius adiecerat tintinnabulum, vt eos alliceret. Cū pronus iactum paxillum auratū vel-

let noster fumere, dicto citius illum incolæ circumeunt, vt apprehendant. Is scuto ensesq; relictus, quibus armatus veniebat, se ab eis tuetur, donèc cymbis auxilium socij attulerunt. Vt breuibus absoluam, (quandoquidem discessum tuum ante oculos mihi tam anxie proponis) sagittis & missilibus sudibus è nostris octo peremerunt, plerosq; vulnerarunt. Intra fluuium lembos sepiunt, ad manus vsq; temerè veniunt, apprehenduntq; ex ripa cymbarum spondas: lanceis ensibusque veluti oues, quia nudi, trucidantur. Nec eo magis cedunt. Vnam è cymbis è nostrorum potestate rapuerunt, vacuam tamen hominibus: & illius præfecto sagitta transfuerberato ac perempto, reliquæ euaserunt. Ità bellaces illos deseruere. Ad occidentem septentrionalem, per idem littus, moesti ob interfectos, tendunt. Lequas circiter XL percurrerant, quandò in pelagus incidunt aquarum adedò dulcium, vt implere ibi cados aqua recenti licuerit. Vestigâtes eius rei causam, defluere magno impetu è vastis montibus rapidos fluminum cõcursus reperiunt. Intra id equor iacere plures insulas, & fortunatas soli vbertate, & populis refertas, aiunt. Huius tractûs incolas mites sociabilesq; esse referunt, ast ipsis parum vtilis, quia nullos optabiles nostris prouetus assequantur, auri vtpotè aut lapillorum. Sex propterea ac triginta indè captiuos abduxerunt. Regionem appellant indigenæ Mariatambál. Regio autem, ab eius fluminis Oriente, Camomórus dicitur: ab Occidente, Paricóra. In huius oræ internis non negligendam auri copiam iacere innuebant incolæ: huius namq; fluminis septentrionè rectà captâtes, sic exigente littorû inflexu, arcticum recuperârunt polû, Id littus vniuersum, Paræ est: quam

quā Colonū ipsum, huius tāti inuēti authorē, reperisse diximus, vnionibus ornatā. Contiguū esse autē littus id, idemq; cū Ore Draconis, de quo alibi, & reliquis oris, vt Cumana, Manacapanā, Curiana, Cauchieto, Cuchibachōā; ppter eā Ganges Indix cōtinentem putāt. Nec enim is yaltus ambitus, vt insula sit, pati videtur: licet vniuersum terræ orbe, largē sumptum, insulā dicere fas sit. Ab ea terræ cuspide, q̄ polū amittit arcticū, lequas circiter tercentū cōtinuo tractu veniētes ad Occidentē Pariā versūs, spatio ferē mediq; in fluiuium se, inquit, incidisse, nomine Maragnonū, adeō latū, vt fabulatos suspicer. Interrogati à mē postmodū, mare ne esset terras dirimēs: responderunt, esse dulces eius gurgitis hauitus; quōquo altius tēditur aduerso flumine, eō dulciores ferūt esse: insulisq; refertum & piscibus. Lequas dicere audēt triginta ampliūs latū: rapaciq; cursu defluere in pelagus, cedēs eius tūtori. Si tñ pensitaue-
rimus, quanta esse ferantur horio stomea, spireo-
stomeaq; Istri ora, quantoq; spatio violent maris
aquas, & nauigātibus pbeant dulces potus, mira-
ri desinemus, licet hoc flumē maius esse prædice-
tur. Quis naturę auferet, quin hoc illo grandius,
atq; illo hoc flumē potis sit generare? Flumen, de
quo Almirātus Colonus, eas oras percurrēs, men-
tionem fecit, hoc esse arbitror. Apertius ista in-
telligemus aliquandō: nunc ad terræ prouentum
redeamus. Coccineas in plerisq; de Pariēlibus in-
sulis syluas reperēre: librarum millia allata sunt
tria. Verzinum mercatores Itali, Hispani brasilū
appellāt. Aut coccineas Hispaniolę arbores, eis
se his longē meliores ad colorem lanis præben-
dum. Aquilonem deindē, quem Hispani nautę
Norduestum, Itali Græcunī appellant, secuti,

multas intertexunt Canibaliū sæuitia desertas insulas, ast feraces. Descenderunt namq; pluribus in locis, & vicorum dirutorum multa vestigia ingressi sunt. Viderunt tamen alicubi homines, sed trepidos, adspectu peregrinæ cuiusq; nauis aufugientes ad montanas rupes & abstrusa nemora, sine certis iam domibus vagantes ob Canibaliū insidias. Arbores inuenere maximas, quæ cassam fistulam, vt vulgò dicitur, passim & suapte natura producunt. Nō ineptiorē esse aiunt hanc illa, quam à pharmacopolis febris laborantes petunt: at nondum maturuerat, cū iam iter facerēt. Mālo illis alijsq; hæc referentibus credere, quā ea laboriosius scrutari. Arbores ibi esse adēdō proceras balbutiunt, vt plerq; sexdecim hominum manu iunctorū in gyrū vix lacertis concludi quirent. Inter eas arbores monstrosū illud animal vulpino rostro, cercopithecea cauda, vespertilionis auribus, manibus humanis, pedibus simiā æmulans: quod natos iam filios alio gestat, quocunque pficiscatur, vtero exteriore in modū magnę crumenæ, repertū est. Id animal licet mortuum, tu ipse mecū vidisti, cōuoluisti, crumenamq; illam nouū vterū, nouum naturæ remediū, quod à venatoribus aut alijs à cæteris violentis & rapacibus animalibus natos liberet, illos secum absportando, admiratus es. Experimento esse compertum aiunt, eo semper vtero crumenali animal filios secum portare, nec illos inde vnq; emittere, nisi aut recreandi aut lactandi gratia, donēc sibi victū per se quæritare didicerint. Cum filijs animal ipsum depræhenderāt, ast in nauibus catuli propediē perierūt, mater autē filijs per aliquot menses superstitit: sed & ipsa tandē tantā aëris & ciborum mutationem ferre nequiuit. De hoc ani-

animali iam satis multa: redeamus ad rei authores. Hi duo Pinzoni, patruus & nepos, horrenda per navigationem hanc passi sunt: per Pariense littus sexcentas iam lequas, atque, ut ipsi putat, ultra urbem Cataij & littus Indicum, ultra Gangem percurrerant, quando in eis oris mense Iulio insperata illis exorta est tempestas adeò fera, ut è quatuor, quas ducebant carauelas, duas ante illorum oculos summerferit: ilicò tertiam vi ex ancoris raptam, ab eorum adspectu abspertauerit: quartam in ancoris còcussit, ut omnis compago iam solueretur. Vnde ad terram tamen ipsi ex hac vltima descenderunt: de naui penitus omni spe amissa. Quarè inito consilio, cùm de parandis iam sibi domicilijs in regionibus illis, tum de perimendis oibus incolis vicinis, cogitabant: nè finitimis reliquis aliquandò conuocatis, ad se trucidandū conueniant. Ast melius. Cessit tēpestas: redijt, quā raptauerat hyems, carauela: ea octodecim viri vehebantur: & quæ in ancoris in eorum prospectu steterat, seruata est. His igitur duabus ad Hispaniam iter capiunt. Palos natale: solum ad vxores & filios, concussi fluctibus, & hominibus amicis non paucis amissis, pridie cal. Octobris reuertuntur. Hi ex arboribus pleraq; frustra tulerunt, quæ cinamomi & zingiberis esse putant: ast non utilis, quia non conditi, ut aiunt, in sui excusationem, q̃ nihil preciosum aliàs repperint. Lapillos tamen se vidisse in eorum manibus inde allatos, ex maritimis illarum orarum littoribus collectos, Baptista tuus Elysius philosophus eximius, & medicus non inferior, quos veros esse topazios prædicat, mihi tibi que, ut arbitror, enarrauit. Post hos & alij vicinorum æmulatione ad meridiem lōgissimos tractus per-

currere: sed per aliorum inuenta, Coloniq; Præ-
 secti marini vestigia, per littus, vtputà, Parien-
 se. Cassiam & hi fistulã, preciosumq; illud ad ca-
 pitis grauedinem suo suffumigio tollendam, quod
 Hispani animum album vocant, reperere. De his
 nil noui aliud; quod tuo sit dignũ ingenio, per-
 cepi: finem propterea libello huic, quia me ite-
 rum de tuo discessu fatigas, imponam. Ast qui
 decadem impleat, de vanis insulæ Hispaniolæ
 superstitionibus alium libellum accipito. Si non
 fuerit Liuianã decas, id esse causæ cognosco, q
 tuus hic Martyr Liuiano haudquãquã fuerit p.
 Pythagoræ intellectu, afflatus spiritu. Si quid vl-
 trã montes isti prægnantes pariet, habebis. Nunc
 insulares illusiones accipito, veris Luciani narra-
 tionibus tanto superiores, quanto hæc in usu ho-
 minum sunt, licet infantilia: illa verò conficta
 ioci tantum gratia, vel ea credetium irrisui con-
 donata. In Hispaniola insula nostri, priusquã
 indigenas quicquam aliud quã celi lumina co-
 lere, aut religionem vllam exercere didicissent,
 diũ versati sunt. Sæpius enim suprà memorau-
 mus, nihil eos colere præter visibilia celi lumi-
 na. Cũ tandem familiarius apud eos contu-
 bernium, permixtis vtrinq; linguis, plerique ex
 nostris agerent, varias apud eos cæremõnias va-
 riosq; ritus obseruari compererũt. Ex cuiusdam
 eremitarũ studio fratris Ramoni scriptis, qui ex
 Coloni mandato apud insulares regulos, vt eos
 Christianè erudiret, diũ versatus, de insularium
 ritibus libellum composuit Hispano idiomate,
 pauca hæc, leuioribus omissis, colligere fuit ani-
 mus: illa igitur accipito. Nocturna insularibus
 apparere phantasmata, quæ in fatuos errores eos

Ceremo-
 niarũ vis
 susculo

indu-

inducant, ex simulacris q̄ palàm colūt, apertè co-
 gnoscitur. Ex gossam̃pio nanq̄ intexto stipato in-
 teriùs, sedentes imagines formant, quæ noctur-
 nos, quo pacto parietibus illos nostri pictores in-
 figunt, æmulantur lemures. Cùm ex simulacris
 opera mea ad te missis quatuor tu ipse videris,
 qualia sint, quam ve depictis lemuribus similia,
 poteris regi serenissimo tibi patruo, meliùs corā
 significare, quàm ego illa scribere. Hæc simula-
 cra, zemes appellant indigenæ: quorum minora
 infantulos dæmones referentia, cum hostibus
 manus collaturi, frontibus alligant: propterea
 funiculis quos vidisti, cōplexa sunt. Ab his plu-
 uias, si pluuiæ desint: soles, si sole indigeant, se
 impetrare arbitrantur. Eius enim quem vnicū,
 sine carentem, omnipotentem, inuisibilemq̄ esse
 fatentur, internuncios esse zemes putant. Quisq̄
 regulus suum habet zemen, quem colat. Cæle-
 sti numini æterno, duo hæc nomina, Iocaūna,
 Guamaónocon, maioreseorū indiderūt. Numen
 ipsum habere genitricem, quinq̄ his nominibus
 appellatā ferunt, Attabeiram scilicet, Mamónā,
 Guacarapítam, liellam, Guimazóam. In terris
 autem quid pueraſcant de hominis origine, ad-
 uertito. Est in insula regio, nomine Caunaná, vbi
 ex duobus montis cuiusdam specubus prodijſſe
 genus hominum garriunt: maiorem hominum
 partem, ex amplioribus faucibus antri, minorē,
 ex arctioribus exiliſſe prædicant. Rupem ex qua
 specus aperiuntur, Cautam appellant. Maius an-
 trum, Cazibaxaguá: minus, Amaiáuna nomināt.
 Priusquàm hominibus indè egredi licuerit, sim-
 pliciter inquirūt, per hominē nomine Machócha-
 el singulis noctibus antri fauces custodiri solitas.

Is Machóchaël cū longius ab antro visendi studio perrexisset, à sole depræhensus, cuius adspæctum minimè pati posse dabatur, in lapidem mutatus dicitur. De pluribus item alijs blaterant, q̃ cū piscandi cupiditate noctū ab antro tantum processerint, vt redire ante solis ortum nequiverint, quem non licebat intueri, in arbores myrobalanos, quarum sua sponte copiam terra illa producit, fuisse transformatos. Aiunt præterea, Vaguoniõnam primarium quendam ex antro, clausis familiaribus, piscatū emisisse vnum, quē indè in philomenam eadē causa, quòd sol superuenerit, priusquàm se reciperet, mutatum, inquirunt, quotannis quo tempore versus est in auiculam, noctū suo cantu & sortem conqueri, & domini Vaguoniõnæ auxilium implorare: hinc noctū cantare lusciniam putāt. Vaguoniõna verò, familiaris sui desiderio, quem ardentè amabat, viris in antro relictis, fœminas tantū cum paruulis, quos lactabant, eduxit: è quibus fœminas in vna insularum eius tractūs, quam appellant Mathinid, reliquisse fertur, infantulos autem secum absportasse: qui miselli fame oppressi, in cuiusdam fluminis ripa, toa toa, id est, mama mama clamitantes, in ranas conuersi feruntur: indè vocem illam ranis verno tempore dicunt insedisse. Ità in antris illis, è quibus per Hispaniolam sparsi sunt homines, viros tantū sine fœminis permanisse balbutiunt. Referunt insupèr Vaguoniõnā ipsum per diuersa vagantem, nec vnquàm ex speciali gratia mutatum, ad mulierem, quam in fundo maris formosam viderit, descendisse, ab eaq̃ marmoreos calculos, & quos cibas vocāt, & * tebellas quasdā flauas ex aurichalco, quas guaninos appellant, habuisse dicunt.

dicūt. Hæc monilia pro sacris apud reges habentur in hunc vsq; diem. Viros autē illos, quos sine fœminis in antris relictos diximus, lotū se ad pluuiarū aquarū receptacula noctū referunt exiisse: atque vna noctium, animalia quædam fœminas æmulantia, velutī formicarum agmina, reptare per arbores myrobalanos à longè vidisse. Ad fœminea illa animalia procurrunt, capiunt: velutī anguillæ de manibus eorum labuntur. Cōsiliū ineunt. Ex senioris consilio, scabiosos leprososq; si qui sint inter eos, conquirunt, qui manus asperas callosasq; habeant, vt apprhēsa facilius queant retinere. Hos homines ipsi caracaracóles appellant. Venatum proficiscuntur: ex multis quas capiēbant, quatuor tantū retinent: pro fœminis, illis vti adnituntur: carere fœminea natura comperiunt. Iterū accitis senioribus, quid faciendum, cōsulant. Vt picus auis admittatur, qui acūto rostro intra ipforum inguina foramen effodiat, cōstituerunt: ipsi smet caracaracólibus hominibus callofis, fœminas apertis cruribus tenētibus. Quàm pulchrè picus adducitur: picus fœminis sexum aperit. Hinc bellissimè habuit insula quas cupiebat fœminas: hinc procreata soboles. Eia mirari iam definito, quod de Myrmidonibus Græcia verax tot voluminib; descripserit, è formicis vt potè Myrmidones procreatos. Hæc & alia huiusmodi multa pacato serenoq; vultu sapientiores è podijs suggestiolisq; turbæ simplici mirabundæ suadent, recitantq; pro sacro. Ast de maris origine seueriùs: qua in re fuisse quondam in insula potētem virum nomine Iaiam, qui filium vnicū hominē exuentē, intra cucurbitā sepulcri loco cōdiderit. Is Iaiā paucis exactis mēsis, impatiēs morte filij, redijt ad cucurbitam:

eam cū aperuisset, balenæ ingentes & grandia cetæ prodierunt: quare inclusum in ea cucurbita mare, conuicinis quibusdam prædicauit. Ea per moti fama quatuor fratres iuuenes, eodem partu geniti, ast partu matre perempta, cucurbitam spe habendorum piscium adeunt, manu capiunt. Iaiā superueniente, qui crebrò nati ossa inclusa reuisebat, perterriti sunt iuuenes. Sacrilegio furtiq; suspitione depræhensi, veluti qui Iaiā obseruabant, vt celerius fugerent, cucurbitā ē manu soluerunt: ea pondere nimio pressa frangitur, per eius rimas effunditur mare, valles implentur: ea vasta planities, quæ vniuersum illum insularem orbem sicca occupabat, summergeitur, montesq; tantum ob altitudinem ab ea inundatione euaserunt, qui nunc eas cōtinēt insulas, quas licet adspicere. En, illustrissime Princeps, omni præconio dignam maris originē. Nec ab eis parui eum fieri putes, qui hæc recitare didicerit. Aiūt deindē fratres hos Iaiā, metu tandiū per diuersa fuisse vagatos, vt ferē iam fame perirent, quia nullibī sistere pedem audebant. Hinc quoniam acrius vrgerentur, pistoris domum pulsare cœperunt, cazabi, id est, panem petētes. Pistor autem in primò ingredientem conspuisse itā acriter fertur, vt illi ex ictu sputi exortū sit turgidissimum intercus, quo ferē interierit. Ast fratrum consilio, accepto lapide acuto apertum est: ex cuius vlcere natam aiunt fœminam, qua mutuò fratres illi omnes vfi sunt: atq; ab ea ferunt filios filiasq; genuisse. Iucundius aliud aduertito, Princeps illustrissime. Antrum extat, Iouanabóina nomine, in cuiusdā reguli diœcesi, qui Machinnéch vocatur. Id religiosius, quàm Corinthum quondā aut Cyrrham Nysamq; Græci, colunt ac venerātur: millesarijs

*De maris
origine, fa-
bula.*

orna-

ornatum picturis. In huius antri foribus duos habent sculptos zemes, quorum vnum Bintahitellē, Maróhum alterū vocant. Cur tanta specum colerent pietate, interrogati: quia sol inde lunaq; lumen orbi præbituri prodiērent, grauitē sentatēq; respondent. Cōcursationibus antra, velut nos Vrbein & Vaticanum nostræ religionis caput, aut Cōpostellam & Hierusalem Domini sepulcrum, frequentant. Subiacent & alteri superstitionum generi. Mortuos putant noctū vagari, ac vesci guannába fructu nobis incognito, cotoño simili: lectisq; inter viuos versari aiunt, ac decipere mulieres: sumptā nanq; virili forma, coire velle videntur: at cū ad opus peruenitur, euanescent. Si quis autem apud se iacere mortuum aliquandō suspicatur, cū quid noui senserit in lecto, vteri attrectatione se dubio solui balbutit. Cuncta nanque aiunt mortuos posse humana membra suscipere, præter vmbilicum: si vmbilico igitur mortuum esse dignoscit, tactus ilicō resoluitur. Noctū & sæpissimē in itineribus præcipuē vijsq; publicis mortuos occurrere viuīs, credunt: contra quos si viator intrepidus steterit, dissoluitur phantasma: si verò pertimescat, illum itā adoriendo perterret, vt sæpius ea formidine multi debilitentur ac stupeant. Interrogati à nostris insulares, vnde sibi eos ritus inanes, tanquā contagionem, comparauerint: à Maioribus hæreditarios respondent: rhythmisq; aiūt, vltra hominum memoriam ista contexta, quæ neminem licet præter regulorum filios edoceri. Memoria illa commendant: neque enim literas vnquā habuēre. Diebusq; festis populo canentes, velut solennia sacra proponunt. Instrumentum habent vnicum ligneum, concauum, reboans

reboans tantum, quod concutitur tympani more. His illos imbuunt superstitionibus eorum augures, quos Boitios vocant: sunt & iidem medici, qui plebeculae rerum insciae, mille adstruunt fraudes. Credere cogunt plebem hi augures, quia sunt apud eam autoritatis egregiae, quod zemes ipsos alloquantur, futuraque praedicent. Et si quis aduersa laborans valetudine conualuerit, se dono zemis id affecutum persuadet. Ieiunio & purgationi se obligant boitij, quando curam de primario sumunt aliquo: herbamque vorant inebriantem: quam cum pulueream sorpserint, veluti Menades in furore versi, multa se a zemibus audisse immurmurant. Valetudinarium adeunt, osse vel lapillo in os sumpto aut frustulo carnis: ex hemicyclo eijciunt omnes, praeter unum aut duos, quos ipsemet inualidus elegerit. Circuit primum boitius ter aut quater, faciem, labia, naresque extorquens foedis gestibus: in frontem, in tempora, in collum sufflat, aegroti absorbens aerem: post haec se morbum ex laborantis venis exhaustire dicit. Per humeros deinde ac femora & crura aegrotum fricans, connexas a pedibus manus deducit, atque sic manibus complexis, ad ostium procurrit apertum, ac manus excutit patentes, seque morbum effugasse, futurumque propediem incolumem persuadet. Ast a tergo illum adoriens, carnis frustulum, uti praestigiator, ex ore attollit, aegrotumque inclamitat, dicens: En quod ultra necessitatem comederas: valebis, quoniam illud tibi detraxerim. Si vero aegrotum fallere grauius intendit, zemen esse suum iratum suadet, quod vel ei domum non construxerit, aut minus illum religiosè coluerit, quod praedium non dicauerit. Si aegrotum perire contigerit, affines eius beneficijs

cogunt

cogūt mortuum fateri, fato ne an boitij incuria,
quod non integrè ieiunauerit, aut consonū xgro-
to pharmacum non præbuerit. Si medici boitij
culpa diem obiērit, de boitio vindictam sumunt.
De lapillis aut ossibus quos ore gestasse boitius
aliquis putatur, si fœminæ aliquem assequuntur,
panniculis religiosissimè inuolutū seruant. Puer-
perijs enim prodesse plurimū posse credunt: ha-
bentq; fœminæ lapillos eos loco zemium. Zemes
autem varios, varij colūt insulares. Ligneos qui-
dam construunt, nocturnis inter arbores vmbri-
moniti. Alij, si responsa intra rupes habuerint,
marmoreos insculpunt. In radicibus alij colun-
tur, reperti inter ages, id est genus edulij, de quò
suprà. Hos zemes curam habere, vt panis ille coa-
lescat, arbitrātur. Velut antiquitas Dryades, Ha-
madryades ac Satyros & Panes aut Nereides, fon-
tium, sylvarum & pelagi curam habere putabat:
suosq; rei cuique deos assignauit, vt suum quisq;
genus tueretur: ità & insulares hi, suos zemes in-
uocatos eorū optatis auscultare autmant. Qua-
rè cū de belli euentu, de annona, de incolumi-
tate, zemes reguli consulunt, domum zemi dica-
tam ingrediūtur: ibiq; absorpta per nares cohób-
ba, sic herbam vocant inebriantem, qua & boitij
in furorem statim vertuntur: domum ilicò tectis
ad fundamēta versis moueri, homines versis ve-
stigijs ambulare, se videre garriunt. Tāta est pul-
ueris illius cōtusi vis ex cohóbba, vt sensum oēm
ilicò, fumentum eum, tollat. Vt primū cessit insa-
nia, brachijs, demisso capite, genua cōplectitur:
quo in statu attonitus paulispèr immoratus, ca-
put velut somnolentus eleuat, atque oculos in
cælum attollens, intra se primū confusa quedā
obloquitur. Cui tunc primarij aulici adstantes,
(neg)

(neq; enim de populo quisquam ad ea sacra admittitur) sublati vocibus, gratias agunt, quòd iam à zemis colloquio ad eos redierit: & quid viderit, percontantur. Ille autem os aperiens, zemen eo tempore se allocutum fuisse delirat: ipsiq; aut victoriam, aut perniciem, si cum hostibus manus conseruerint: aut famem vel vbertatem, pestem aut incolumitatē, & quicquid venit in buccam, prædixisse illi zemen, veluti lymphaticus prædicat. Eia, illustrissime Princeps, quid miraberis post hæc de Apollineo spiritu, suas ingenti rabie Sibyllas cōcutienti? Putabas superstitionem illam antiquitatem deperisse? Quandoquidem generalia de zemibus tot enarrauimus, quid de particularibus quibusdam referatur, silentio prætereundum minimè censeo. Regulis quidam Guamarétus habuisse zemen dicitur, nomine Corochótū. Hunc è supremo domus culmine, ubi vinctum Guamarétus adseruabat, sæpenuerò, aunt, vel coitus aut cibi gratia, vel vt sese absconderet, ruptis vinculis, descēdisse: per aliquotq; interdum dies latuisse iratum, eò quòd in ipsius cultu & sacris Guamarétus rex detecerit. In Guamaréti regio vico nasci aliquandò infantes, coronas habentes duas, referunt, hos Corochoti zemi filios esse opinantur. Ferunt & ab hostibus victum fuisse in acie Guamarétum, vicumq; ipsius ac regiam ferro igniq; vniuersam vastatam: Corochótum autem, incensa domo, exiliisse vinculis ad stadium vsq; fuisse deindè repertū. Zemen habet alium, Epileguanitam nomine, ligneū, quadrupedem: qui sæpè ad sylvas è loco ubi colebatur, fertur profugisse. Hunc quotiès discessisse sentiebāt, pijs factò agmine supplicationibus, sollicitè queritabāt: inuentum, religiosè ad dicatū ei sacellū humeris repor-

reportabant. Ast Christianis ad insulam euntibus aufugisse illum, nusquamq; fuisse vltra repertū, patriæ perniciē ob id aūgurantes, conqueruntur. Hæc à senioribus audita sunt. Marmoreum colebant zemen, aliū sub fœmineo sexu, cui duo masculi pro ministris adstabant. Horū alter fœminę iussu, præconis officioungebatur, ad reliquos zemes, qui auxilio adsint fœminę imperio, ad vētos pluuiasq; ac nubes concitandas. Alius autē dicitur ex fœminę mandato, aquas in vallibus ex altis montibus collabentes cōgregare, vt indē, factō impetu more torrentis, solutæ, vastēt agros, si simulacro debitos optatosq; hōnōres indigenæ non præstiterint. Dignū memoratu hoc vnū accipito, Princeps illustrissime, quod opus iā claudat. Tritissimum apud insulares nostri reperēre, duos fuisse quōdā regulos, ē quibus vnus Guarionexij, de quo suprà mentionem sæpē fecimus, fuit genitor, qui à cibo potūq; dies quinq; continuos abstinerint, vt de futuris aliquid à zemibus acciperent. Eo ieiunio grati zemibus, se habuisse in responsis retulerunt, venturam nō multos post annos ad eam insulam gentē coopertam vestibus, quæ ritus ac cæremonias oēs insulares esset vastatura, filiosq; oēs ipsoꝝ aut peremptura, aut priuatura libertate. De Canibalib; iuniores cōiecturam faciētes, vbi aduentare Canibales sentiebāt, fuga sibi cōsulere statutū erat: neq; vnquam manus vltra cum Canibalibus conseruerunt. Cū verò Hispanos insulā ingressos viderunt, collectis de hac re coniecturis inter se, hanc esse gentem illam augurati sunt. Nec illos fefellit opinio: submissi Christianis iam sunt oēs, pernicacibus omnibus interfectis: nec vltra de zemibus extat memoria: ad Hispaniam nanque sunt omnes

omnes absportati, ut eorū ludibria & dæmonum fallacias nosceremus: è quibus tu plures, me tractante, Princeps illustrissime, conspexisti. Multa prætereo, quia te cràs proculdubio in patriā discessurum, ut reginam tibi maiorem amitam, quam huc es comitatus, ex Frederici regis patru tui mādato, reducas, monuisti. Tu petalatus, ego autem lassus: ergò vale, memor tui Martyris, quem de grandi rerum aceruo pauca hæc, sub nomine Frederici patru tui, deligere coëgisti.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE DECADIS PRIMAE PERPENDICULARIS

epilogus, ad Inacum Iopez Mendocium Tendilla comitem, Granatæ proregem, liber decimus.

AB ORIGINE prima & recenti consilio sumendæ à Colono huius prouinciæ Oceaneæ, ab vrbe Roma literis amicorū & principum stimulabar, ut ea conscriberē quæ acciderant. Admiratione quippe summa mussitabāt, cū repertas esse nouas terras nouasq̃ gentes, quæ nudæ, natura contentæ, vitam agerent: desiderioq̃ ardenti cognoscendi hæc tenebantur. Detrusit in præceps Alcanium fortuna, fratre Ludouico à Gallis Mediolano eiecto, cuius auctoritas torpescere me non sinebat, quin assidue calamum in dextra haberē. Adeum, præter alia multa quæ ex meis latentibus adhuc commentarijs aliquādò videbis, libellos huius decadis præeuntes direxe.

direxeram duos. Haud secùs mihi fortuna detor-
 fit ingenium à scribendo, atque Ascaniũ deturba-
 uit à potentia. Cessit à suadèdo ille procellis agi-
 tatus, cessit & mihi feruor ista perquirèdi, donèc
 anno quingentesimo supra millesimũ, cùm Gra-
 natæ curia moraretur, vbi tu prorex, Ludouicus
 Aragonius Cardinalis, Frederici regis ex fratre
 nepos, qui Granatæ erat cū regina Parthenopæa,
 nostri regis Catholici sorore: Frederici regis
 ipsius literas ad me directas porrexerit, quibus me
 hortabatur, vt cætera colligerẽ, quæ Ascanianos
 epistolares duos libellos sequebãtur. Ambo nan-
 que fatebantur se ad manus habuisse, quæ ad Car-
 dinalem Ascanium scriptitauerã. Laborabã tunc
 ego, vtì nōsti, aduersa valetudine: sumpsi tamen
 onus, & animum impuli ad scribendum. Pauca
 hæc ex magno cumulo rerum, quæ relatu autho-
 rum illas cōquirentiũ accepi, memoratu dignarũ
 delegi. Nunc verò (quandoquidem tu exemplar
 integrum meorũ operũ extorquere à me fueris
 conatus, quò tuæ bibliothecæ voluminibus, quæ
 habes innumera, nostra cōmisceres) fuit cōsiliũ
 addere paucis, quæ post eum annum quingentesi-
 mum à millesimo, ad hunc vsq, qui est decimus
 ab illo, patefacta sunt. Latè aliquandò scribẽtur,
 si vixerimus. De superstitionibus insulariũ * so-
 lutum per se libellum scripseram, vt decadẽ im-
 pleret: nunc placuit perpendiculum ad te dire-
 ctum decimi libelli titulo munire, tãquàm huius
 turmæ substitem & tergiductorẽ: prioremq, de-
 cimum nono connectere: non sublata de ducatu
 decimi præpositione, nè totiès cogerer totũ opus
 transcribere, aut mittere lituratũ. Propterea non
 miraberis, si nonum legens, promissum reperies
 irritum: non semper oportet stare pollicitis.

H . Ad

Ad rem veniamus. Varia diuersi nautæ hoc decennio littora percurrerunt, secuti tamen Coloni inuenta. Pariæ nanq; littus tractu cōtinuo lambentes, quod Indicum esse continentem credunt, in plures orientales ij, occidentales illi regiones nouas inciderūt, auríferas thuríferasq; indè nanque aurea pleriq; monilia, thurisq; copiam, ab incolis partim nostrarum rerū permutatione, partim acri bello stratis, tulerunt. Alibi nostros, licet nudi sint, incolæ strauerunt tamen, & acies integras trucidauerūt. Feroces quidem sunt, sagittis certant venenatis, & adustis præacutis iudibus. Animalia reptilia, insecta, quadrupedia etiā, à nostris dissimilia reperere, multiformia, varia, innumeraq; : noxia tamen minimè, præter leones, tigrides, crocodilos. In varijs magnæ illius telluris Pariensis regionibus dico: in insulis haudquaquam, neq; vnum quidem: mitia sunt omnia insularia, præter homines in plerisq; , vt iam diximus, qui humanarū sunt carnum heluones, Caribes siue Canibales dictos. Diuersi quoque generis volucres. Plerisq; in locis vespertiones, turturibus non minores: ad eos acri furore, primo noctis crepusculo, volitabant, & venenato morsu ad rabiem vsq; læsos trahebant, ita vt aufugere indè, veluti ab harpyijs, fuerint coacti. Alibi cum in terra noctū quidam in arena dormirent, è mari monstrum exiens, furtim vnū arripuit medium, abspertauitq; in conspectu sociorum, nec misero clamāti opē ferre potuerūt, donèc in mare bellua cum præda prosilierit. In his terris figere pedem, arcesq; ibi condere est animus regis, nec desunt qui terræ illius subdendę pacandæq; onus sumere desiderent, & regi supplicāt, vt ipsis provincia demandetur. Magni sunt tractus, vasta terrarum

*A monstro
marino
rapitur
homo.*

rarum amplitudo. Europam, aiunt, vniuersam
 sui magnitudine has regiones, tum continentes,
 tum insulares, triplo superare: præter eas quas
 Portugallenses ad meridiem reppererunt, quæ ma-
 ximæ sunt. Magna laude digna est hac nostra tē-
 pestate Hispania, quæ latētes hæctenus tot antipodum
 myriadas, nostris gētibus cognitās effecerit,
 ingenioq; pollentibus amplam aded scribēdi ma-
 teriā præbuerit: quibus ego iter aperui, cū ista
 nudē, vtī vides, collegerim: tum quia elegantio-
 ribus nequeo vestibus quicquā ornāre, tum etiā
 quoniā calamū, vt historicē scriberē, nunq̃ sum-
 pli: sed vt p̃ epistolas raptim scriptas, his, à quo-
 rum mādatis referre pedē nō licebat, satisfacere.
 Iam satis digressus sum. ad Hispaniolā redeamus.

Panem agnoscunt insularem parui esse roboris,
 nostro triticeo pani assuetis, hebetatur ob eā cau-
 sam vires hominum. Propterea nup̃er rex impe-
 rauit, vt diuersis in locis varioq; anni tempore se-
 ratur. In arūdineas nanq; paleas inanes cum raris,
 sed illis crassis & prægnantibus, spicis prodibāt.
 Sentiunt eandem esse in herbis molliē, crescunt
 ad segetum mensuram: armenta mirum in modū
 impinguant: sed carnes reddunt insipidas, immo
 & aiunt sine medullis, aut, si insint, aquosis. De
 porcis econuerso: salubres sapidosq; ob insula-
 res quosdam syluestres fructus, quibus auidē ve-
 scuntur, esse ferunt. In macellis nil secant aliud.
 Creuit porcorum multitudo, & syluestres effecti
 sunt, qui ē subulcorum cura euaserunt. Nō egent
 vltra, vt aliundē genus vllum quadrupedum aut
 altilium ad eos inuehatur. Animalium omnium
 pulli, propter herbæ luxuriam, patribus gran-
 diores euadunt, licet solo gramine, sine hordeo
 aut vllō grano, nutriantur. De Hispaniola satis.

Cuba insula descriptio.

Nunc eius viciniam complectamur. Cubam, tellurem illam quam diù, ob eius lōgitudinem, continentem putauerunt, insulam esse reperiūt. Neq; mirum videatur, quòd ipsius incolæ, dum percurreretur à nostris, sine carere dicerent: quia gēs hęc nuda, paruo & finibus suis natalibus contenta, quid vicini facerent, minimè erat sollicita. Esset ne aliud quicquā sub cælo, nec ne, præter id quod pedibus terebant, haudquaquam sciebant. Est verò Cuba, ab Oriente in Occidētem, multo longior Hispaniola: lata verò, à septentrione in meridiem, cōtra eorum priorem opinionem, multo minùs. Est angustissima, si longitudinē respexeris. Terra ferax maiori ex parte atq; amœna.

Ioanna, sive S. Ioannis insula.

Ab Oriente nō longè ab Hispaniola iacet insula, dimidio ampliùs minor Hispaniola, sancti Ioānis nomine à nostris dicta, quadrata ferè. In hac aurifodinas esse ditissimas reperiūt. Sed intenti nunc aurifodinis Hispaniolæ, nondum opifices in eam insulam miserunt: parare tamen paulatim sese ad id incipiunt. Hispaniolæ verò prouentus reliqui posthabentur oēs, omnisq; ad aurum legendum cura est directā, cui opificio ordo est datus huiusmodi. Cuique viro industrio, qui alicuius momenti sit, vnus aut plures cacici, id est, reguli, cū suis quisq; subditis assignātur. Cacicus certis anni tēporibus ex fœdere cum incolarū turma venit ad eius, cui addictus est, aurifodinam. Ibì instrumenta illis fossoria assignantur. Statutūq; est cacico & incolis præmium laboris certū, propter alimoniam. Discedentibus namq; ex aurifodinis ad sementes, quibus suis temporibus inuigilant, nè defint alimonix, reportant thoracē vnus, interiorem textam alius, alius sagulum aut pileum. His namq; iam delectātur, nec vltrā nudi incedūt.

Ita

Ità & auro & agriculturæ incolarum, haud aliter à cæruorum, opera intédunt. Ferunt iniquo animo iugum, ast ferunt. Anaborías vocât hos mercenarios, insulares: non tamen rex patitur vt pro seruis habeâtur. Dantur & tolluntur ad regis arbitrium. Tempore quo accersuntur à Cacicis eorum regulis, velut à centurionibus milites, aut calones, incolę, si queunt, ad syluas & mōtes euadunt multi: contenti eo tempore syluestribus cibis latitantes, nè laborem illum subeant. Dociles verò sunt, priscorum rituum penitùs obliti: piè credunt, & recitât quæ de nostra fide edocentur. Regulorum filios erudiunt domi primarij ex nostris, literasq̃, ast vulgares: & vrbános mores facillè ebibunt. Grandæuos ad natales mittūt, si præcipuè patres interierint, gubernatū auitos incolas. Hi iam fide valent in Christū & nostros, incolasq̃ suos in amore retinēt, ac blandis suasionibus hilares ducūt ad aurifodinas: quæ duabus in regionibus insulæ iacent, ad milliare circiter trigessimum ab vrbe Dominica, sancti Christophori dicta, vna: ad milliare verò circiter nonagesimum altera, quæ dicitur Cibaua: vbi portus regalis. Magni tractūs sunt hæ regiones: vbi passim superficialiter interdum, alicubi inter saxa, globi aut laminæ reperiuntur aureæ, minutæ interdum, plerisq̃ in locis magni pōderis. Trecen-

*Auri globi
bus maxi
mi ponderis.*

torum pondo globi, interdum ampliùs. Ast vnus repertus fuit trium millium trecetorum decem auri pondo: qui, vt aliquandò audisti, integer ad reges ferebatur in ea naui, qua Boádilla gubernator in Hispaniã redibat: & præ nimio gentium & auri pondere summersa interijt, cum his qui inerant, omnibus. Globum eum mille ampliùs homines viderunt, atq̃ attrectauerunt. Pondus autē

hoc à me sic appellatū, non libram intelligi volo æquare, sed ducati aurei & trientis summam: vocant ipsi pesium: summamq; ponderis eius, Castellanium aureum appellant Hispani. Quicquid auri effoditur in montibus Cibavis & portu regali, ad Cōceptionem, oppidum ita appellatum, fertur: ibi officinæ paratæ aurum suscipiunt, & conflant in vestes: dantq; accepta parte regia, quæ est quinta, cuiq; portionem quam attulit ex suo labore. Id verò auri, quod in regione sancti Christophori legitur, ad officinas oppidi Bonaventuræ affertur. Supra tercentum millia auri pondo, quotannis in duabus officinis conflatur. Si quis fraudasse detinendo depræhenditur, ut non magistratibus regijs adsignetur, quicquid auri reperitur, lege mulctatur auri dominus. Incidūt inter eos sæpè contentiones, quas nisi potis sit insularis magistratus sedare, per appellationem ad curiæ senatum lis deferitur: à cuius sententia nō licet in omnibus Castellæ regnis retrocedere aut divertere. Sunt autem nostra tempestate senatores insignes, viri nobiles omnes ex sanguine nitido: quos est consilium eo ordine hīc nominatim inferere, quo, de rebus dubijs iudicaturi, sedent in senatu. Primam sibi sedem legit Antonius Roies archiepiscopus Granatēsis, tibi affinis: ingenio primās vir Catoniano, qui neq; sibi ipsi aut affinibus, si delinquerent, didicit ignoscere: vita integerrimus, literarum & ipse cultor. Princeps hic senator est: vos Præsidentē dicitis. Cæteri huic adstāt ordine, quem tēpus instituit: qui namq; prior ad senatū accitus fuit, hic prior sedet. Doctores oēs, aut designati, aut insignibus decorati. Designatos autem vocat Hispanum idioma Licentiatos: ex iureconsultis regnorum delecti omnes. Præsidentī

assidet

afsidet veteranus, nomine Petrus, cognomento Oropesa. Sequitur hunc Ludouicus cognomine Zapata. Ab hoc habet locum Fernandus cognomēto Tellus. Quartam sibi sedem habet Garfias, cognomento Moxica. Quinto sedet loco Laurentius cognomento Carauaial. Adstat huius lateri Toribjus, cognomento Santiago. Sequitur Ioannes Lopez Palacios Ruuios. Dehinc Ludouicus cognomento Polanco. Ab hoc sedem tenet Franciscus cognomento Vargas, qui vnà est & regius thesaurarius. Vltimas occupant stationes duo sacris initiati Sosa & Cabrero, iuris pōtificij periti: his nō licet in criminali vlla causa suffragari. Horum omnium humeris, quicquid litis aut cōtentionis exoritur, incumbit. Ad nouas iam terras, à quibus digressi sumus, redeamus. Innumeræ sunt, variæ, fortunatæ. Non Saturno, nō Herculi, non cuiquam veterum, qui nouas oras quærirant, ad cultumq; redegerunt, nostri iuniores cedent Hispani. Prò quàm latè distentam posterī Christianam videbūt religionem? quàm latè iam peruagari hominibus licebit? Quid de hisce rebus sentiā, nequeo lingua vel calamo vllō pacto promere. Claudio igitur decadis perpendicularē epilogum: animo tamen explorandi colligendiq; cūcta particulatim, vt mādare literis illa queam, quandò per o cium licuerit. Colonus nanq; idem Almirantus, cum quatuor nauigijs & hominibus centum septuaginta à regibus præbitis, percurrit anno M D II terram, quæ occidentem Cubæ vltimum spectat angulum, ad lequas centum triginta circiter: quo medio spatio iacet insula frugibus & fructib; arboreis fortunatissima, nomine Guanassa: vertitq; se indè ad Oriētem per eius littoris oras, versis vestigijs putās se littus Parix

reperiturum: sed minimè cessit. Percurrisse quo-
 què feruntur ea littora occidentalia Vincentius
 Agnes, de quo suprà, & Ioannes quidam Diaz So-
 lisius Nebrissenfis, multiq; alij: quorum res
 nondùm benè didici: modò vi-
 uam, aliquandò illa videre
 licebit. Nunc vale.

OCEANEAE DECADIS PRIMAE
 LIBRI DECIMI FINIS.

PETRI MAR-
 TYRIS MEDIOLANEN.
 PROTONOTARII APOSTOLICI,
 REGIIQVE CONSILIARII, DE NOVO
*orbe Decas secunda, ad Leonem decimum
 pontificem maximū, Crediti
 continentis liber
 primus.*

X QVO, beatissime pater, Galeacius Butrigarius
 Bononiensis, & Ioannes
 Cursius Florentinus, ad
 catholicum regē, pro tua
 sanctitate ille, hic verò p
 clarissima Repub. sua, in
 Hispaniam se contulerūt,
 viris adstiti semper, & ob
 eorum virtutes & sapientiam obseruavi vtrunq.
 Ij cū assidua variorum authorum lectione de-
 lecten-

lectentur, in libellos quosdam ex nostra officina decussos, de vastis hæcenus latentibus orbis terrarum regionibus, deq; occiduis ferè Antipodibus ab Hispanis iam pridem repertis, inciderunt. Nouæ narrationis, licet malè comptæ, amore pellecti, rem cõmendârunt: petiêruntq; à me, cum suo, tum sanctitatis tuæ nomine, vt, quæ post ea tempora reperta sunt, scriptis superaddere, eisq; exemplar ad beatitudinem tuam mittendum traderem, quò intelligat, quâtum nostra tempestate, felicibus Hispanorum regum auspicijs, & humano generi decoris, & militati ecclesiæ augmenti accesserit. Gentes namq; illæ nudæ, veluti rasæ tabellæ, religionis nostræ ritus faciliè induunt, nostrorumq; commercio efferam natiuaq; rusticitatem excutiunt. Placuit virorum sapientû, & de tua sanctitate benè meritorum, obtemperare mandatis: quippe qui, audito beatitudinis tuæ nomine, nefas inexpriable fore putâssem, nisi ilicò paruisssem. Quæ igitur ordine suo littora latentia Hispani discurrerint, quibûsve auctoribus res actæ sint, vbi pedem fixerint, quid etiam spei afferatur, quid illi terrarû tractus polliceantur, breuibus recensebo. In decadis nostræ Oceanæ narratione, quæ, me inconsulto, per Christianum orbem impressa vagatur, Christophorum Colonom Ligurem eas insulas, quarû meminimus, reperisse, in leuâmq; dehinc versus ad meridiem, in vastas terrarum pelagique regiones, ab æquinoctiali linea à quinto ad decimum gradum tantum discedentes, incidisse, descripsimus: vbi lata flumina, niuales altissimosq; montes littoribus imminentes, & placidissimos portus, inuenerat. Colono iam vita functo, regi cura ingens exorta est, vt terræ illæ nouæ à Chri-

stianis habitandæ, in religionis nostræ augmentum occuparentur. Propterea facultatem per chirographa regia id aggredi volentibus præbuit honoratam. Sed duobus præcipue viris, Diego Nicuesæ Baëcensi Vandalo, & Alphonso Fogedæ Conchenfi. Quarè ex Hispaniola, in qua urbem & colonias construxisse Hispanos diximus, quàmque ipsi incolebant, circiter idus Decembris Alphonfus Fogeda prior cum militibus circiter tercentum discessit: tendensq; ferè rectà ad meridiem, è portubus iam antea repertis, vnum adiit, cui nomen erat à Colono inditum Carthagini: quoniam & insula venientibus fluctibus opposita, locique amplitudine, & falcatis lateribus, Carthaginensem Hispaniæ portum æmulatur. Insulam vocant incolæ Codedo, vti Carthaginenses Hispani suam appellant Sombriam. Regio ab incolis Caramáiri dicitur: in qua viros simul & fœminas aiunt statura pulcherrimos esse, nudos tamen, capillisaure tenuis scissis mares, fœminas oblongis: quorum vterque sexus sagittis plurimum valet. Arbores in hac prouincia nostri reperere dulcium pomorum feraces, sed maximè noxiorum: in vermes nanque comesa conuertuntur. Sed arboris vmbra præcipue lethalis: nam qui sub ea aliquandò dormiêrunt, turgido capite, & amisso penitus lumine, excitati sunt. At si breui tempore somno indulserint, post aliquot dies cæcitate liberantur. Distat is portus ab ea parte Hispaniolæ, quam vocant Hispani Beatâ, in qua, ad nouas terras traiecturi, sese apparant, millia passuum sex & quinquaginta supra quadringenta. Portum ingressus Fogeda, incolis vim intulit, quos palantes & nudos adortus est. Dati erant in præ-

*Arbor mī-
rè noxia.*

prædam ex diplomate regio: quia fuerât in Christianos olim crudelissimi, nec adduci vnquam potuerant, vt pacatò Christianos suscipere intraditionis suæ terminos vellent. Auri copiam, sed exiguam, apud eos reperere, neque id quidem purum erat. Eo sibi laminas & bullas, pectori affigendas ad decorem, constant. Ea tamen grassatione spolijsq; non contentus Fogeda, captiuus, quos paulò antè ceperat, ducibus, pagum in internis à littore distantem millia passuum duodecim, in quo fugientes ex vico maritimo suscepti fuerant, adortus, gentem reperit, licèt nudam, bello tamen aptam. Scutis quippe, ancilibus & ensibus etiam ligneis oblongis & arcubus certant ac sagittis, cuspidibus aut præustis, aut osseis. Desperatis animis in nostros cum hospitibus impetum fecerunt: animaduersa præsertim eorundem, qui ad eos aufugerant, calamitate, ex paruulorum & fœminarum raptu & spolijs, strageq; in ipsos illata. Strati fuerunt nostri. Proximum à Fogeda præfecto Ioannem de la Cossa, qui pri- *Nudorum de Hispanis armatis victoriam.* mus aurum in Vrabensi arena collegit, cum septuaginta militibus interemere. Sagittas nanq; liniunt herbæ cuiusdam succo lethali. Cæteri in fugam versi, ad naues, regente Fogeda duce, qui & ipse terga dedit, redierunt. Dum ea strage percussi, mœsti viuerent in portu Carthaginis, ecce ducem alium Diegum de Nicuesa, cum quinque nauigijs. In portu nanque Beatae in Hispaniola & hunc parantem se reliquerant Fogeda & Cossa. Is quinq; & octoginta supra septingentos adducebat. Plures nanque hunc Nicuesam milites secuti fuerant, cùm esset cuique liberum ex ducibus alterutrum eligere, propterea quòd maioris esset ob ætatē authoritatis, & q̃a ferebatur vulgò, Beragu-

Beraguam ex regia concessione à Nicuesa colendam, auro ditiores esse, quàm Vrabam Alphonso Fogedæ destinatam. Appulso igitur Nicuesa, consilium inière quid facto opus esset. Suffragijs vniuersorum statutum est, vt sociorum ultioni primùm studeretur. Nocturno agmine composito iter cepere ad eos, qui Cossam & septuaginta socios interfecerant. Vltima noctis vigilia imparatos adorti, vicum qui domorum constabat centum amplius, sed vicinorum triplo refertum, (incolunt namq; gregatim, vniuersum in gyrum circumseptum, nè quisquā euaderet, supposito igne, deleuerunt. Sunt domus eorum ligneæ, palmarum folijs contegularæ. Sex tantum paruulis, ex ingenti virorum ac mulierum multitudine, perpercerunt, cæteris, qui non aufugerint, ferro aut igne consumptis cum suppellectilibus. A seruatis pueris, Cossam & cæteros interemptos, ab interfectorebus in frustra secatos fuisse, & demum comesos intellexerunt. A Caribibus namque siue Canibalibus, carniū humanarū edacibus, originem traxisse Caramaïrenses, existimant. Auri aliquid inter cineres repertum est. Auri namq; fictis non minùs, quàm terrarum, ad hos labores & discrimina subeunda nostros concitat. His actis, & Cossæ ac sociorum nece pensitata, ad portum regrediuntur. Post hæc Fogeda qui prior venerat, prior cum sua caterua discedens, Vrabam suæ gubernationi addictam quæsiturus, iter fecit per insulam, quæ Fortis dicitur. Ea est media inter Vrabam & Carthaginensem portum: in qua descendens, truciū esse patriam Canibalium didicit. Ex incolis mares duos, fœminas septem, captiuos abduxit: cæteri euaserunt. Cætum & nonaginta drachmas auri, in varia monilia conflati,

con-

consecutus est. Indè Vrabam ab orientali præhendit ora, quam appellant indigenæ Caribanā, vndè Caribes insulares originem habere, nomenq; retinere dicuntur. Ibì arcem & arcu vicinū vicum cœpit condere, in quod se reciperent. Dehinc à captiuus edoctus, esse in internis ad millia-ria duodecim pagum nomine Tirusi, aurifodina dite nobilem. Consilium sumpsit de pago debellando. It, paratos ad sui iuris defensionem paganos offendit: repulsus fuit non sine cōtumelia & damno: sagittis nanq; venenatis & isti bellum gerunt. Non multos post dies in alterius pagi oppugnationem cū egestate pressus venisset, fuit & ipsi sagitta femur transuerberatum. Aiunt è socijs nonnulli, ab indigena percussum, cuius vxorem captiuam ducebat. Amicè priùs de vxore redimenda, inquit, egisse maritum cum Fogeda, ad certumq; diē fuisse pactū id auri pondus, quod Fogeda pro vxore petebat. Statuto autem die rediisse, sed sagittis & telis armatum, nō auro onustum, cum octo socijs ad mortem paratis animis, illatæ iniuriæ Carthaginensibus & pagi postea combusti participibus. Trucidatur incola ab Fogedæ socijs, nec datur vltà amata coniuge frui. Fogeda atrocitate veneni paulatim deficcatur. Dum hæc ità succederent, eccè Nicuesam ducem alterum, cui Beragua regio Vrabz occidentalis assignata est habitanda. Is postridiè à Fogedæ digressu, è portu Carthaginis vela dedit, Beragum aditurus. Littora semper lambens cum copijs, quas adduxerat, sinum cepit indigenarum, appellatione Cóbam, cuius rex erat nomine Caréta. Linguam reperit ab Hispaniolési & Carthaginensi longè aliam. Diuersa etiam in his tractibus à suis met vicinis sunt idiomatica. Regem nanque

que Hispaniola Cacicum vocat: Coiba verò provincia, Chebin, alibi Tiba. Nobilem appellat Hispaniola Taino: Coiba, faccum, alibi Iurá. Ex Coiba ad Vrabam, Fogedæ socij sui præfecturâ, tetendit Nicuesa. Post aliquot indè dies ingressus ipse nauigij genus mercatorium, quod caracelam vocat Hispanus, onerariæ naues ab alto vt sequantur, imperat. Secum verò ducit biremes duas, vulgò bergantinos: quos est animus, simul & cætera nauigiorum genera, multa etiam alia, vulgaribus eorum nominibus in discursu nostrę narrationis nuncupare, vt apertiùs, quid velim, intelligatur: neglectis tetricorum, mordèdi causas in scriptores quærentium, genuinis. Emergunt nanque non pauca quotidie, quibus vera nomina relinquere non potuit vetustatis veneranda maiestas. Post Nicusæ discessum, ad Fogedam ex Hispaniola venit vna naus, duce Bernardino de Calauera, qui eam fuerat ex Hispaniola suffuratus, cum hominibus sexaginta: Archithalasso, quem ipsi Almirantum appellant, & gubernatoribus alijs inconsultis. Ex alimentis quæ ferebat, perditas egestate vires aliquantulū recreârunt. In Fogedam indiès magis ac magis exoriebantur sociorum murmura, quòd eos inani spe depasceret. Dicebat enim se in Hispaniola reliquisse Baccalarium Ancisum, iustitiæ prætorem à se electum anthoritate regia, quia sit peritus legibus, vt ad se duceret nauim vnā commeatibus onustam: seq̃ mirari, quòd multis antè diebus non venerit. Neq̃ id falsò aiebat. Discedens nanque, Ancisum iam semiparatū reliquerat. Socij verò se deludi arbitrantes, inania esse quæ de Anciso narraret, suspicati sunt. Taciti secum statuunt pleriq̃, bergantinos duos furari

Foge-

Fogeda, ac ad Hispaniolam reuerti. Re intellecta, Fogeda præoccupare sociorum cogitata constituit: relicto Francisco Pizarro nobili viro, præfecto ad arcis, quã condiderat, custodiam. Cum paucis ita saucius nauim, de qua antè diximus, conscendit: ad Hispaniolam, tum curatũ femur, si quod remedium inuenerit: tum etiam vt vestiget, quid rei Ancisum moretur, profecturus: de reditu suo intra quinquagesimum diem spem socijs relinquens, qui ex circiter tercentum ad numerum sexaginta, cæteris tum fame, tum incolarum telis consumptis, redacti erant: lege Pizarro & socijs conscripta, nè prodicione taxarentur, si intra quinquagesimum diem non reuerteretur, commeatum & recentium sociorũ auxilia ducens. Pactis igitur diebus exactis, cum fame iam acri vrgerentur, duos conscendunt relictos bergantinos, & eam terram deserunt. Hispaniolam versũs altum iam ad nauigantibus, exorta tempestas, è bergantinis vnum cum vniuersis qui inerant, absorpsit. E socijs alij referunt, se apertè vidisse immanem piscem circumeuntem bergantinum, (Ingentia enim monstra maria illa nutriunt) & caudæ ictu bergantini remonem confregisse in frustra. Quo deficiente, circumactus tempestate bergantinus, obrutus est, circa littus insulæ, quam Fortem appellant, inter Carthaginensem & Vrabanam oras sitam. Aqua arcubus & sagittis, bergantinus superstes accedens, ab incolis feroci congressu barbarorum reiecta est. Iter ergò suum prosequens, fortè incidit in Bacalarium Ancisum, inter Carthaginensem portum & Cuchibacóam regionem, in ostio fluminis, quem nostri Boiũ gatti appellant: quia ibi catum primò viderint. Boiũ autem, Hispanio-

lenũ

lenſi lingua domus dicitur. Veniebat Ancifus vna naui, onuſta commeatibus omnis generis, tam ad victum quàm ad veſtitum faciētibus, & bergantino comite. Is erat, cuius aduentum Fogeda dux auidè opperiebatur. Ex Hispaniola idibus Septēbris ſoluerat, & quarto die à diſceſſu, montes altos quosdam recognouit, quos à perpetuis niuibz Serram Neuatam Hispani appellârunt, prætereunte Colono, primo repertore illarum regionum. Quinto autem die per Os Draconis iter fecit. Ancifo referunt, qui bergantino vehebantur, Fogedam ad Hispaniolam rediſſe. Falsò locutos Ancifus exiſtimans, authoritate prætoria, vt reuertâtur, imperat. Dicto pârent bergantinei, Ancifum ſequuntur, licèt ab eo ſupplices petierint, vt alterutrum illis indulgeret, aut vt bona eius venia liceat ad Hispaniolam regredi, vel eos ipſe ducat ad Nicueſam : in gratiæ præmium, ſeſe donaturos ei duo millia drachmarum auri offerunt. Auro nanq; dites erant, ſed pane egentes. Neutrum Ancifus annuit, ſeq; aliò proficiſci nullo modo poſſe teſtatus eſt, præterquàm in Vrabâ Fogedæ prouinciã. Illis ergò ducibus, Ancifus prætor Vrabam verſus tetendit. Sed vnum prius memoratu dignum, non ſit moleſtum, beatiffime pater, audire, quod huic prætori accidit venienti. Iecit & iſte ancoras in ora Caramairiana, quam diximus Carthaginenſi portu, & maritali ſcœminarum caſta venuſtate, atq; vtriuſq; ſexûs animi fortitudine, eſſe illuſtrem. Aquandi gratia, & ſcaphæ naualis, quæ confracta erat, reficiendæ cauſa, nonnullos in littus mittit. Attentos operi noſtros, indigenarum multitudo ſuo more armata circunſepſit, triduoq; obſeſſos tenuit : quo tempore neq; illi manus conſerere, neq; noſtri

stri illos impetere ausi sunt. Ordinibus seruatis
vtrique toto triduo steterunt, protentis oculis in
alteros alteri. Nostri tamen interea opus deman-
datum prosequerantur, fabris nauticis mediū
agmen tenentibus. Dum sic hæsitarent, ex grege
aberrârunt duo, aequalem vnam impleturi ad
ostium fluminis vtrisque vicini. Dicto citius ex
hostibus adest cum decem armatis primarius
vnus, & ab vtroque latere aquatores circumdât:
sagittis in eos directis, minimè tamen excussis, &
trucibus oculis eos inspectabant. Aufugit è du-
obus alter, manet imperterritus alter, & fugien-
tem socium iurgio reuocauit. Hostes compel-
lat eorum idiomate, quod didicerat ex captiuo-
rum indè aliàs raptorum commercio. Admirati
sermonem patrium in aduena, truculentiam ex-
uunt, blandis inuicem verbis agunt: qui sint ei-
us cæteræ appulsæ duces, interrogant indigenæ.
Peregrinos esse transeuntes respondet pedes: &
se mirari ait, quòd à littore prætereuntes naues
conentur deturbare, arguens eos immanitatis, ac
simul ruinam enunciat, nî tale cōsiliū abijci-
ant. Venturos namq; armatos, qui superent maris
arenas, in ipsorum perniciem, certiores facit: ni-
sî non modò non arma sumpserint, verum etiam
nisi honorificè veniētes ad ea littora susceperint.
Detineri pedites, nūciatur Anciso. Fraudem in-
esse suspicatus Ancisus, scutatos educit socios
omnes, propter sagittas venenatas, & compo-
sito agmine pederentim graditur ad eos qui pedi-
tes detinebant: sed dato signo à pedite, indicantē
vt sisteret: sustinuit gradum, & per reuocatū
peditem alterum, intelligit rem esse in tuto. Cu-
pere pacem hostes, inquit pedes, quandoquidē
non ipsi sunt, quos arbitrantur, Fogedam &

Nicuesam insinuabant, qui pagum in littore illo spoliauerant, captiuis abductis, & in internis alium prostrauerant combusserantq̃. Vltū eam iniuriam se venisse fatebantur hostes, si quiuissent. At contra insontes minimè se velle sua tela exercere. Impium nanq̃ aiunt esse, in quenquam non laceissentem pugnare. Depositis igitur arcubus & sagittis, nostros benignè excipiunt, falsis piscibus & pane patrio donant. Ceruisia quoq̃ ex fructibus patrijs & sementibus, vinum æquante, iisdem vinarios cados impleuerunt. Ità pace confecta cum Caramairensibus, ab alijs ducibus acriter lacesitis, Ancisus per insulam Fortem, Vrabam proficiscitur. Sua naui Ancisus centum vehebat & quinquaginta viros recentes, qui in demortuorum locum sufficerentur: duodecim etiā equas, & sues foeminas plures, cum suis quodq̃ genus masculis, ad sobolem in ea regione procreandam: & vnà tormentorum vasa quinquaginta cum hastarum, scutorum, ensiū, reliquorumq̃ id genus telorum multitudine immensa ad bella gerenda. Sed malè auspicatò cuncta. Iam iam intrare portum volentibus, naui gubernator, qui temoni inhærebat, in breuia & vadosas arenas direxit. Stat misera naui arenis inuoluta, vndis cōcutitur, aperitur: quicquid in ea vehebatur, amittitur. Visu miserrimum. De com meatibus duodecim tantū farinae cados, caseosq̃ pauculos, & biscocti panis copiam exigua seruauerunt: animalia & ipsa suffocata vndis. Per bergantinum & naui scapham penè nudis ipsi corporibus, cum telorum parte euaserunt. Ità ex calamitate cadūt in calamitates, de vita tantū, de auro iam minimè solliciti. Ecce viuos & incolumes in complexu

*Ancisi
naufra-
gium.*

terræ, quam tota mente petierant. Sustinendis corporibus opera danda est, quia non vescuntur aëreo flatu. De alieno quærendum est, proprio deficiente. Vnum tamen illis inter tot aduersa secundum sese obtulit. Palmeta non procùl à litore inuenère, inter quæ & palustres vluas, aprorum multitudo libera vagabatur. Aliquot ibi dies aprinis carnibus ad saturitatem vsi sunt. Illos tamen aiunt nostris esse minores, caudis brevissimis, aded vt abscissas fuisse arbitrentur. Pedibus etiâ nostris dissimiles sunt: posteriores quippe aiunt pedes in his apris vno digito, non vngulato, constare. Eorû etiam carnes multo nostrorum carnibus saporosiores & salubriores experti sunt. Palmarum fructibus & palmulis radicalibus (quibus interior Bætica vescitur, & palmitos vocat, ex quorûmque folijs Roma scopas habet) necnon prouincialibus pomis eo tempore vsi sunt. Sed poma illa, vt præcocia pruna, quæ ossata, parua etiam & rubentia feruntur. Arbitror ego eius generis esse, qualia ipse comédi Aprili mense in Aegyptia Alexandria: quorum arborem Iudæi indigenæ periti legis Mosæ, cedrum Libani asseuerant. Ea sunt esui apta: dulcedinem leni quadam acrimonia mixtam habent, vt in sorbis videmus. Loco persicorum & cerasorum atque huiusmodi aliarum arborum, incolæ in hortis arborem hanc plantant, & diligenti cura nutriunt, cum peregrina sit. Ea est ziziteræ arbori & folijs & altitudine, trunco etiam, similima. Apris iam deficientibus, de futuro consulere coguntur. Itur in interna turmatim. Est huius terræ Caribanæ gens, arcubus & sagittis tractandis aptissima. Centuriâ Ancifus ducebat: dico centû pedites: etsi me nō lateat cōstare centuriâ ex centû

*Incredibilis
animosus
audacia, & sagittandi
peritia.*

vigintiocto militibus, vt decuriâ exquindecim. Licet tamen de gente nuda scribēti, nudis vtī verbis interdū. Obuij occurrunt nostris tres tantū incolæ nudi, sine formidine vlla nostros adoriuntur, sagittis venenatis transfigunt plures, plerosq; perimunt, pharetris euacuatis, euadunt vento celerius, pedibus nanq; plurimū valēt: & nostros laceffunt iurgiosis opprobrijs. Sagittā in vacuum emissam ex arcubus ferunt nullā. Redeunt ergō nostri, quā venerant, multis modis infelices, & de relinquenda terra illa consiliū ineunt, præcipuē quia diruerant arcem incolæ, quā Fogeda condiderat: & vici domos triginta combusserant, vbi primū terram à Fogeda relictī Pizarrus & socij deseruēre. Vestigantes igitur, intellexēre latus occidentale sinūs illius Vrabæ, felicius esse ac feracius. Quarē dimidiam cum bergantinis virorum partem transmittunt, reliqua in orientali littore relictā. Est sinus ille latus millia passuum quatuor & viginti: quoq; magis intra continentem prouehit, eo magis angustatur. In sinum Vrabæ diuersa cadunt flumina: sed vnū Nilo, vt aiūt, fortunatius, nomine Darien: in cuius ripa herbida & arborifera figere pedem statuunt, licet paruo lentoq; alueo cōstet. Accolæ verò admirati velorum & bergantinorum aduentum, quæ suis lintribus erant grandiores: fœminis maribusq; inermibus & supellectilibus emissis, bello apti animis ac telis parati, nostros in elato quodam tumulo structa expectant acie: quingentos ampliū numero illos nostri esse iudicauerunt. Instruunt ergō acies, duce Anciso prætore pro Fogeda: flexis genibus, prætor ipse ac cæteri pro victoria supplices orant superos. Vouent simulacro beatæ virginis, quod Hispali sub nōmine

ne sanctæ Mariæ Antiquæ colitur, aurea & argentea quædam dona, missurosq; se peregrinū pollicentur: & nomen vico habitando imposituros sanctæ Mariæ Antiquæ, templumq; sub eodē nomine erecturos, vel ad id eius reguli atrium dicaturos. His actis, milites omnes iureiurādo adstringit, nè quisquā hostibus terga vertat. Dato signo, lætis animis scuta lacertis accingunt, hastas vibrant, & sublato clamore, in hostes ruunt. Impetum nostrorum diū sustinere hostes nudi minime potuerunt: in fugam vertuntur, duce regulo Cemaco. Nostri vicum occupant: in quo ciborum copiam more patriæ ad præsentē esuriem propulsandam reperere: panem scilicet radicalem, & ex semētibus quas panico similes diximus in prima decade: cum fructibus à nostris dissimilibus, quos ipsi, vt nos castaneas & similia, seruāt ad vsum. Ex gētibus ijs mares nudos penitus, fœminas verò ab vmbilico gossampina contactas multitia reppererunt. Est ea regio horroris hyberni expers. Distat namq; Darienis fluminis ostium ab æquinoctio gradus octo tātū, itā q; populus vix diei ac noctis toto anno discrimen sentiat, vt pleriq; aiunt, neq; enim sunt Astronomiæ periti. Propterea nil curæ nobis sit, an gradus ij ab eorū sententia dissentiant, nec ne, quādoquidem paruo differūt, licet ipsi arguant, se intelligere, quantum à puncto arctico stella polaris distans circueat. Postero igitur die, ex quo ad littus appulsi sunt, aduerso flumine tendunt. Canneta fluuialia reperiunt ad vnū milliare densissima: rati, quod accidit, profugos accolās ibi vel latitare, vel suppellestilia abscondisse. Cannetum sagaci indagine, scutis tamen insidiarum metu contacti, perambulant. Desertum hominibus reperere cannetū,

sed supelleſtilibus & auro refertū. Lodicū ex arboreo ſerico ſiue goſſipio contextarū (quod vulgus Italū bōbaſum, Hiſpanū verò algodon nuncupant) copiā nō exiguā, & vtenſiliū ex ligno, ple-raq; alia ex fictilibus, reperēre: aureos & thora-ces inuenēre pectorales, & monilia eorū more, ad librarū ſummā duarū ſupra centū. Auro nanq; & ipſi monilia ſibi cōparant, & miris modis laborata conficiūt. Ea prouentuū ſuorū permutatione aſſequūtur. Nā q̄ regio, pane fortunatur aut goſſipio, auro caret: quæ verò aurum gignit aut alia metalla, maiori ex parte montana, ſaxea, mini-meq; ferax. Sic inuicē cōmercia peragūt pecuniz expertes. Duplici ergò lætitia pſallētes, q̄ auri magna cernerēt argumēta, & terrā ſors amoenā ac feracē obtulerit: ſocios in oriētali ſinūs Vrabæ parte relictos aliās, accerſunt. Nōnulli tamē inſalubré eſſe ibi aērē contendūt, q̄a in ſummiſſa valle iaceat pars illa, mōtibus & paludibus circūſepta.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

*Decadis ſecundæ, Crediti continentis
liber ſecundus.*

HABES, beatiffime Pater, vbi figere pedem conſtituant, qui Fogeda duce vaſtos tractus Vrabenſes habitādos ſanctione regia ſortiti ſunt. Sinamus ergò Vrabēſes parumpèr, & Nicueſam, Beraguz ampliffimæ quinciz gubernatorē deſtinatū, repetamus. Ex Vrabā amici & ſocij Fogedæ iuriſdictione, diximus Nicueſam vna carauela & duobus bergan-

tinis

rimis ad Occidentē Beraguā versūs tetendisse: nauibus grandioribus à tergo, vt sequerentur, relictis. Malè auspicatò consilium sumpsit. Nicuesa noctū amittit socios: procedit ipse, & Beraguæ fauces, quas optabat, præterit. Ex bergantinis vnum ducebat Lupus quidam de Olano Cantaber, vnius è nauibus grandioribus Præfectus. Is à tergo succedens, ab incolis didicit, quā iter esset ad Beraguæ sinum ab Oriente, relictum à Nicuesa. Verā igitur ad Orientem prora, procedens Olanus occurrit altero bergantino comiti, qui & ipse per noctis tenebras aberrauerat, cuius erat ductor Petrus de Vmbria. Læti ambo consulunt quid eligendum, quā putent Nicuesam gubernatorem suum fecisse iter. Deliberatò iudicāt, Nicuesæ ductori minùs defuisse monitores de Beragua, q̄ sibi ductis, & spe reperiendi ducis in Beragua. Beraguam versūs tendunt: vbi reperēre ad millia passuum XVI vicinum flumē, nomine dato à Colono de Lagartos: quia lagartos Hispana lingua, Latinè lacertos, nutriat maximos, hominibus cæterisq̄ animalibus noxios, Niliacos crocodilos æmulantes. In eo fluuio errorum socios reperēre in ancoris cum nauibus grandioribus, q̄ ab alto ex ducis mandato processerant. Ibi vniuersa concio de gubernatoris errore sollicita, ex ducum bergantinorū consilio, qui proximè Beraguam abraferant, Beraguam profiscuntur. Est Beragua, incolarū appellatione, fluuius aurifer, & idem regionis nomen à fluuio sumptum. In eius fluminis faucibus ancoras iaciunt naues grandiores, & vniuersos commeatus in terrā scaphis seruitorijs deportant: & Lupum de Olano, Nicuesæ amissi loco gubernatorem erigunt. Cuius & primorum consilio, vt abeundi aduectis spes

omnis tolleretur, sedarentq; animos ad eas incolendas, naues illas vetustate corrosas, parumq; p. futuras, deserūt, & quassari ab vndis sinunt. Attñ ex eorū recentioribus tabulis, & nouis alijs ex regionis arboribus, quas aiunt valdè proceras esse & miræ altitudinis, sectis, nouam post hæc construxere carauelam, qua vterentur ad emergētes necessitates. Fato infelici à Petro Umbria, bergatini vnius ductore, Beragua reperta est. Is ingenio celer, tētandæ terræ puinciam sumpsit, vt quo in loco terra capiēda esset, socijs renūciaret. Duodecim nautas elegit: scapham nauīū grandiorum ministrā conscendit: pelagi fluxus ibi mugiebat horrendo quodā murmure, velut de Scylla legitur Sicala, ob immanes pelago prominētes rupes, ex acri vndarū refluxu, quē Hispani vocant refaccām, intra rupes percussarū. Luctatur aliquantispër Umbria: at miserū, reiectus instār montis è rupibus turbo cooperuit, & cum scapha ante sociorum oculos absorptū vorauit. Vnus tantū ex omnibus, quia natator esset egregius, emerfit: & apprchenso paruulo inter vndas icopulo, turbati maris furorem sustinens, pacato altero die mari, & exiccato ex refluxu littore, euasit ad suos. Umbria & reliqui vndecim deplorati. Cætera multitudo nō ausa se credere lintribus, cum bergantinis descendit in terrā: vbi paucos dies commorata, aduerso flumine ascendens, incolarū pagos reperit, quos ipsi Mumu appellant. Arcem in littore cōdere incipiunt, & in valle quadam vberis soli, cū alioquī sit regio sterilis, sementes more patrio iecerunt. Rebus itā se habentibus in Beragua, eccē ab alta speculari rupe vnus è socijs ad Occidentem tendens oculos, lintea vela, lintea vela, proclamat. Quò propiūs ven-

to

Miserandus Umbriae casus

to appellitur, scapham esse carbasiolo erecto venientem cernit. Lēti tamen scapham suscipiunt. Ea enim erat carauelæ Nicuesanæ piscatoria, quinque virorū tantū capax: quatum tres vehabantur, Nicuesa inconsulto, scapha suffurata, quia credere illis Nicuesa recusasset, quod Beragua esset ab Oriēte à tergo relicta. Hi vidētes Nicuesam & socios paulatim esurie consumi, fortunam experiri ea scapha statuerunt, an Beraguam ipsi quirent detegere. In Beraguēses igitur socios incidunt: Nicuesam referunt errare amissa carauela per tempestates, inter paludes maritimas & deserta littora peragrarē, omnium rerum egentem, calamitosum, qui septuagesimum ampliū iam diem traheret herbarum aut radicū escis, aut patrię fructibus raro, cōtentus potabili aqua, sæpē deficiente: quia instaret ad Occidentem pedibus tendere, Beraguam animo gestās. Tractum eum Colonus, eius tam vastę terrę primus reparator, pērcurrerat, & Gratia Dei nomen indiderat, incolarum appellatione Cerabaro. Interluit regionem fluuius, à nostris sancti Matthæi appellatus, à Beragua occidentali millia passuum circiter centum triginta. Huius fluminis & locorum plurimum patriam prætereo appellationē, quia ignorant eorum nomina, qui ad nos redeunt. Eò triū nautarū relatu Lupus de Olano, vnus ē duabus Nicuesæ nauibus ductor, tunc etiam proprætor, vnum misit bergantinum, ducibus nautis aduectis scapha Nicuesam reperiūt. Aduectus Nicuesa, Olanum electum gubernatorem, donē ipse aduentaret, in carcerē & vincula compegit, prodicionis accusans, quod sibi gubernatoris auctoritatem induisset, & imperandi dulcedine pellectus, minimē fuerit de ipsius erroribus sollicitus,

*Nicuesa
calamitas.*

negligēterq; se habuerit, inuestigādo quid ipsum tanto tempore moraretur. Primarios omnes perturbato animo alloquebatur: & intra dies paucos, vt sarcinulas colligerēt omnes, si quas habebāt, imperat. Expectaret parump̄ æquo animo, rogant, donēc sementes quas ipsimet iecerāt, metantur, quæ iam prop̄ maturuerāt: nam quarto quoq; mense à iactō seruine maturescunt. Se nolle quicquam expectare proclamat. Illicò, inquit, à tellure tã malè fortunata discedēdū fore. Eruit ex sinu Beraguensi quicquid aduectum erat. Ad Orientē vela dirigi iubet. Ad milliaria sexdecim, Gregorius quidā iuuenis Ianuēsis, Coloni primi repertoris à teneris famulus, portū ibi esse vicinum recognouit: socijs quibus se vera dicere probabat, signa dedit: in arena semiobrutam ancorā ex naui amissa, subq; arbore portui proxima, fontem liquidū se reperturos enūciat. Terrā prēhendunt. Ancora & fonte repertis, ab ingenio & memoria Gregorium cōmendant, quodd eius rei solus ē multis nautis, qui littora illa cum Colono percurrerant, reminisceretur. Portū Bellum Colonus appellauerat. Cū ex itinere plerisq; in locis vrgente fame descēderent ē nauibus, ab incolis malè excipiebantur. Ex egestate tanta nostros inuaserat hebetudo, vt arma capere in quenquā, licet nudum, resistantem nequirent. Viginti homines, ppterēā venenatis percussos sagittis amiserant. In Portu Bello, fuit consilium, dimidiam sociorum partem relinquere: reliquam Nicuesa traducit Orientem versūs: vbi ad milliaria octo & viginti à Portu Bello, statuit arcem condere in littore apud promontoriū, olim à Colono Marmor appellatum. Sed nemini vires ad laborem illum ob esuriem suppetebant. Turriculā tamen
ad pri.

ad primos incolarum impetus sustinēdos erexit, quam Nomen Dei appellauit. Ex quo Beraguam reliquit, tum in itinere inter arenosas planities, tum egestate dum turrim ædificaret, è paucis superstitibus ducentos amisit. Ità paulatim consumpta est septingentorum octogintaquinque virorum multitudo, ad vix centum iam reducta.

Dum Nicuesa cum paucis illis miserrimis hominum viueret, exorta est inter Vrabenses de principatu contentio. Vaschus Nunnez Halboa quidam, omniū iudicio magis armis, quam consilio confusus, manu promptos in Ancisum prætorem concitauit, inquiens, Ancisum literas regias, prætoriam potestatem annuentes, minimè habere: nec satis esse, quòd à Fogeda fuerit auctoritate gubernatoria electus. Vetuit igitur, nè ius prætorium exerceret Ancisus: & quosdā inter se viros Vrabenses statuerunt, quorum consilio regerentur. Quare in factiones diuisi, non redeunte duce suo Fogeda, quem sagittæ veneniam perisse arbitrabantur, an accersendus esset eius loco Nicuesa, nec ne, inuicem contendebant. Qui magis consilio valebant, & Nicuesæ familiares fuerant, quique Vaschi Nunnez insolentiam ferre nequibant, Nicuesam debere quæri per ea vniuersa littora censebant. Intellexerant enim, ex Beragua ob terræ sterilitatem discessisse: posseque ipsum Ancisi exemplo, & aliorum qui naufragati fuerant, in secessu aliquo oberrare: neque esse animo quiescendum, donèc apertè intelligatur, viuat ne cum socijs, an obierit. Vaschus autem Nunnez veritus, nè adueniente Nicuesa, imperio in socios exueretur, insanos appellabat eos, qui putarent Nicuesam viuere: & si viueret, opera Nicuesæ ipsos non indigere.

Affere-

*Colmenas
vis nauis
gatio.*

Asserebat enim, neminem ex socijs esse, qui nō sit
æquē imperio aptus, atquē Nicuesa. Dum itā
in contrarijs versaretur studijs, eccē duarum na-
uium grandiorum ductorem Rodericum Enri-
quum Colmenarem cum sexaginta viris recenti-
bus, & commeatum tam ad victū quā ad ve-
stitum copia. De huius Colmenaris nauigatio-
ne, animus est, pleraque referre. Ex Beata portu
Hispaniolæ, vbi ad has terras traiecturi se instru-
unt, Colmenares iste discessit circiter idus Octo-
bris anni millesimi quingentesimi decimi. Præ-
hendit autem terram in Nonis Nouembris in va-
sta Parix regiuncula à Colono reperta, inter por-
tum Carthaginis & regionem Cuchibacōā. Pas-
sus est inter nauigandū tum ab incolis, tum à ma-
ris ira, incommoda nō mediocria. Aqua potabili
deficiente, naues applicat ad fluminis ostiū susci-
piendis nauibus aptum, incolarum appellatione
Gaira. Defluebat autē Gaira ex alto niuali mon-
te, quo altiore nemo ex ducis Roderici comiti-
bus aiebat se vidisse ynquā. Neq; aliter putan-
dum est, si niuib. albescebat in ea regione, quæ
intra decimum gradum distat ab æquinoctiali li-
nea. In Gairæ igitur fluminis ripa ad implendos
cados lintrem seruitoriam demittit. Dum hauri-
re aquam inciperent è scapha, eccē regulum ve-
stibus amictum gossampinis, cum socijs palati-
nis viginti, insuetū visu, lēna illi pendebat ab hu-
meris cubito tenus, à cingulo verò demissa: ve-
stis alia talaris fœmineum æmulabatur ornatum.
Accedens regulus, amicē visus est monere no-
stros, nè indē aquam sumerent, quodd noxia esset
hominibus: ostenditq; proximē labi fluuiū aliū,
aquæ salubrioris ductorem. Monstratum à regu-
lo fluuium adeunt. Fundum tentare nitētes, tem-
pestate

*Vestitus
regius.*

pestate prohibentur: ebullientes etiam arenæ, vadofum esse ibi mare indicabant. Coacti sunt igitur ad primum redire fluuium, iaciendis ancoris tuti. Struxit Cacicus ille nostris insidias aduentibus. Attentos namq; cadis implendis, cum armatis more suo, nostrorum iudicio septingentis, licet nudis aliâs, (soli nanque regulus & palatini eius amiciuntur) nostros perturbat: lintrem raptat, & in assulas confringit. Sagittis vno ictu oculi, septem & quadraginta è nostris, priusquam scutis se contegere quiverint, transuerberauerunt, è quibus vnus tantum euasit: cæteri atrocitate veneni periëre ilicò. Neque enim remedia contra id veneni genus adhuc intelligebant, vtì postea ab insularibus Hispaniolæ didicerunt. Herbâ namq; gignit Hispaniola, huius herbæ virus extinguentem, modò properè succurratur. Seruati sunt & alij septem, elapsi intra magnę arboris corrosum vetustate sinum, ad noctem vsque ibi latitantes: sed minimè vitauerunt hostium manus. Noctû nanque, illis relictis, nauis discessit. De his nulla vltior mëtio habita est. Ità per multa huiusmodi discrimina, quæ, nescim, minuta recensendo, tuæ Sanctitati fastidiosus, prætereo. Vrabæ tandem sinum affecutus est. In orientali eius latere sterili iecit ancoras: vndè paucis antè diebus ad occidentale fortunatius nostri transmigrauerât. Admiratus locorum silentium, ibi nanque socios se reperturum putârat: quid rei hoc sit, non intelligit, viuant ne, an locum mutauerint, ambigens. Salubre ad rem consilium amplexus est: æneas balistas & pulueraria quæcunq; tormenta nauibus gestabat, globis & puluere farciri, flammâq; per cacumina rupium accèdi noctû iubet. Igne supposito vniuersa simul tormenta quatiunt tonitri.

tonitribus & mugitu horrèdo sinus Vrabensis intremuit: licet millia passuū quatuor & viginti distarent, (Ea est enim sinūs Vrabensis latitudo) exauditur tamen à socijs: & flammis aduentantium sociorum, Darienenses mutuis respondent flammis. Quare flammarum respondentium ductu, ad occidentale latus Colmenares traducit naues. Aerumnosi Darienēses, qui iam vix animam egestate lassam dentibus retinebant, ob Ancisi prætoris naufragium, protentis in cælum manibus, obortis præ lætitia simul & mœrore lachrymis, eo plausu, quē tanta necessitas exposculabat, Rodericū & socios ad se venientes suscipiunt. Com meatibus & indumentis (erant enim penè nudi) abundè fruuntur. Restat, beatissime Pater, vt, quid Vrabensium dissidia de principatu, ducibus amissis, pepererint, edisseramus.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

*Decadis secundæ, Putati continentis
liber tertius.*

PRIMORES Vrabenses omnes, & qui consilio magis pollebant, accersendum esse quoquo modo Nicuesam, sicubi reperiatur, censent. Ab Anciso prætore, renuēte aduentum Nicuetae, bergantiniū quem ipse propria impensa construi fecerat, abripiunt: & contra ipsius Ancisi voluntatē ac Vaschi Núñez gladiatoris iudicium, statuunt, vt Nicuesa quærat, ad inui-

diam

diam de principatu inter se tollédam. Colmenari ergò, de quo suprà mentionem fecimus, negociũ dant, vt Nicuesam quæritet per ea littora, vti suspicabantur, errantẽ. Audierant nanq; deseruisse Beraguam, telluris infœcundæ regionem. Dantq; in mandatis, vt repertum aduehat: spem rei benè gerendæ illi præbeat, si ad tollédas inter eos coalescentes iam seditiones venerit. Prouinciã sumit Colmenares, quia Nicuesæ deuinctus esset amicitia: nec se minùs, vt Nicuesæ succurreret cū suis commeatibus, quàm Vrabẽsibus, venisse fateretur. Vnam igitur è suis nauibus quas adueixerat, & ablatum Anciso prætori bergatinum, cum parte commeatum, quos importauerat, instruxit. Vniuersa circùm vicina littora peragrãs, ædificantem turrim ad Marmor promontorium Nicuesam tandẽm reperit, viuentium omnium infelicissimum, suprema macie confectum, squallore oblitum, vnà cum sexaginta tantummodò socijs, ex septingentorum ampliùs numero superstitibus: aded vt nil minùs illorum misereretur, quàm si mortuos offendisset. Nicuesam amicū Colmenares recreat, lachrymis & blandis sermonibus solatur: ampla spe melioris successus, & mutadẽ fortunę Nicuesam replet. A bonis omnibus Vrabensibus aduẽtum eius desiderari arguit: quod speret eius auctoritate sedatum iri discordias inter eos exortas. Colmenari amico Nicuesa gratias agit, quales tãta calamitas exigebat. Mare vnà cõscendunt, Vrabam versùs proficiscuntur. Veteri solent homines naturæ instituto, ex lætis fortunæ successibus insolescere. Post lachrymas, post fletus, & varios de infelici fato suo conquestus, post gratiarũ actiones, prouolutus ad pedes Roderici Colmenaris seruatoris sui Nicuesa, famē iam

iam domo expulsa, cœpit obloqui, priusquàm Vrabenses videret, de mutando rerū statu in Vrabā, deq̃ auro demendo cunctis: inquiēns, nequuisse quēquam; se aut Fogeda collega suo inconsultis, auro manū imponere. Hæc huiusmodi dicta ad Vrabensiū aures delata, Ancisi prætoris pro Fogeda, & Vaschi Nunnez partis aduersæ suscitatoribus animos in Nicuesa cōcitârunt. Adeuntē reijciunt, vel, vt alij referunt, posteaq̃ in terram descenderat cum sexaginta socijs, vt indè abiret, minis etiam additis, coëgerūt. Bonis omnibus id minimè placuit. Sed populi tumultum veriti, quem Vaschus Nunnez excitabat, rem iniquam passi sunt. In bergantinum igitur, quem ipse miser aduexerat, cum septendecim tantum ex sexaginta superstitis trudent. In calēdis Martijs anni millesimi quingentesimi vndecimi infelix Nicuesa mare cōscendit, iturus ad Hispaniolam, conquestum de Vaschi Nunnez temeritate, atq̃ illata vi per Ancisum prætorē in ipsum. Hora infausa bergantinum conscendit: nusq̃ apparuit vltrā. Summerfos omnes & bergantinum ipsum, arbitrâtur. Ad vtcunquē feratur, Nicuesa ex ærumna præceps in ærumnam cadens, vitam finiuit ærumnosius, quàm vixerit. Turpiter eiecto Nicuesa, consumptisq̃ quos Colmenares importauerat cōmeatibus, fame rabidi, vtī ē syluis lupi rapaces, coguntur viciniam perturbare. Duce Vascho Nunnez circiter centum triginta viri cōueniūt. Vaschus acie suo more gladiatorio instruit: folle tumidior, præstites substitutesq̃ sibi ac tergiductores ad libitum elegit. Comitē & collegā ducit secum Colmenarem. Exit, rapturus à finitimis regulis quicquid fiet obuium. Regionem per id litus, nomine Coibam, de qua mētionem

aliās

aliâs fecimus, adit. Caretam eius regulum, à quo nil vnquàm aduersi passi fuerant transeuntes, appellat: imperiosè truciq; vultu petit præberi aduenientibus cibaria. Careta regulus posse illis aliquid impartiri negat: se transeuntibus Christianis succurrisse sæpenuerò, vndè penu habeat exhaustū, docet. Ex dissidijs præterea & simultatibus, quas exercuit ab ineunte sua ætate cum finitimo regulo, qui Poncha dicitur, laborare domum suâ rerum penuria. Nil horū admittit Vascus gladiator: miserum Caretā, spoliato eius vico, vinctū iubet duci ad Darienē cum duabus vxoribus & filijs, vniuersaq; familia. Apud Caretam regulū repperunt tres è socijs Nicuesæ, qui, Nicuesā prætereunte vt Beraguam quæreret, iudiciū ex malè factis timentes, aufugerant è nauibus in ancoris stantibus: classe verò abeunte, Caretæ regulo se crediderunt. Careta hos tractauit amicissimè. Agebatur iam mensis duodeuigessimus, propterea & nudos reperere penitus, vt reliquos incolas, & saginatos vt capones, manu fœminea domi depastos in obscuro. Obsonia dapēq; regias fuisse sibi illo tempore incolarum cibaria visa sunt: quod sine mei tuiq; sine cede, non cedā, cōtentione vixerint: quæ duo trahunt, cogunt & raptant homines, vt viuendo minimè uiuant. Ad pristinas tamen curas redire elegerunt. Ex Caretæ vico ad præsentem famem propulsandam, non autē ad necessitatē penitus tollendā, cibaria detulerūt ad socios in Dariene relictos. An post hæc, an prius id acciderit, non apertè intelligo. Scio tamen post Nicuesam eiectum, in Ancisum prætorē occasiones fuisse per Vascum & factionarios eius quęstas. Captus est Ancisus & cōiectus in vincula, bonaq; illius fisco addicta: cau-

sa suscepta, quòd à Fogeda tantùm, què iam vita functum aiebant, non à rege, literas prætorias haberet: seq̃, inquit, nolle cuiquam parère, qui ab ipso rege per proprium diploma potestatem non habeat. Bonorum tamè rogatu flexit animum, & mitiùs egit bonus digladiator, stigmati pepercit. Ancisum solui iussit: qui liber nauim ipse libens conscendit, vt inde abiret ad Hispaniolâ. Priusq̃ vela daret, boni omnes ad eum supplices iuerūt, vt è naui descenderet, ab eo petunt, seq̃ daturos operam pollicentur, vt Vascho reconciliato, integra illi prætoria authoritas restituatur. Recusasse fertur Ancisus, discessitq̃. Nec desunt, qui sub lingua inimurmurent, voluisse Deum & cælitè in Ancisum ista patrari, in ciecti eius consilio Nicuesæ vindictam. Vt cunquè sit, nouarū terrarum vestigatores ruūt in præceps, & seipso conficiunt intestinis odijs, neq̃ inuigilāt, vt par esset, tantæ rei inuento. Statuūt interea omnes vna sententia, mittendos esse ad Hispaniolam ad Almirantum siue Archithalassum, iuuenè, Coloni primi repertoris hæredem filiū, in Hispaniola pro regem, & ad reliquos insulæ gubernatores, à quibus nouæ terræ auxilia & leges recipiunt, qui significant de statu rerum, & quanta angustia laborant, quid ve repererint, quid speretur, si commeatibus succurrant egentibus. Ad id, volente Vascho Nunnez, eligitur è factionarijs eius Valdiuia quidam nomine, processu in Ancisum suo insultorio iure formato. Additur & illi collega homo Cantaber quidam Zamudius. Vt Valdiuia ex Hispaniola redeat cum commeatibus, expostitis mādatis, & Zamudius in Hispaniam ad regem se conferat, edicitur. Discedunt ambo vnà cum Anciso, aliter quæ acciderint, regi quàm Valdi-

uia vel Zamudius, relaturus. Et Ancifus & Zamudius me domi in curia conuenerunt. Quæ mecum egerint, alibi dicetur. Dum in his versantur, miseri Darienenses Caretam regulum Coibensem soluunt, statuto fœdere de bello gerendo, nostris auxiliantibus, contra Poncham Caretæ finitimum hostem intra continentem regulum. Trāsituris Careta pollicetur se necessaria præbiturum, præsentemq; cum sua familia & armis futurum in bello. Sunt autem ipsorum arma, non arcus, non sagittæ venenatæ, vti habere indigenas illos trans sinum orientales diximus. Communis hi certant vtplurimum, ensibus oblongis, quos macanas ipsi appellant, ligneis tamē, quia ferrum non assequuntur: & præuistis sudibus, aut osseis cuspidibus, missilibus etiam ad prælium vtuntur. Sementibus ergo iactis, quāmaximas iacere potuerunt, itur ad Ponchā, duce causasq; primas agēte Careta. Post aliquot à pacto fœdere menses, vt ferendi metendiq; Caretæ ruricolis copia daretur, Ponchæ regiā adoriuntur: aufugit Poncha: vicū & vniuersa diripiunt: bonis Ponchæ, famē propulsant. Sed minimè socijs ob locorū distātiā, illis bonis, licet multa repererint, succurrere potuerunt. Distabat namq; regia Ponchæ à Dariene millia passuum centū ampliùs, & humeris portanda erāt ad maximè distans littus, vbì nauigia, quibus aduecti erant ad Caretæ vicum, reliquerāt. Auri libras aliquot reperēre cælatas in diuersa monilia. Redeunt ergo ad naues, deleto Pōchæ: reges internos relicturi, maritimos autē infestare cōstituunt. Est nō longè à Coiba in eādē ora regio, cui nomē Comogra, regulusq; illius Comogrus. Hunc post Poncham deletum adeunt. Comogri regiam in aduersa montium vicinorum

radice fitam, vberi duodecim lequarum planitie celebrem, reppererunt. Ad Comogrum affinis & primarius Caretæ palatinus, ex diſſidio cum Careta, ſe receperat. Appellat hos lingua eorū Iurá. Sefe medium dedit Iurá Coibensis, & Comogrū noſtris conciliauit, quia noſtris erat à tráſitu Nicueſæ notiſſimus: tresq; illos tráſugas domi Iurá hic habuiſſe in honore toto eo tēpore ferebatur. Pacatò igitur noſtri Comogri regiã adiērūt, quæ diſtabat ab Dariene lequas triginta itinere peruio: circuire nanq; mōtes mediꝝ cogunt euntes. Septem habere filios egregia forma iuuenes & adoleſcentes ex varijs vxoribus Comogrum cōperere, licet nudos. Atrium autē ex ſublicibus trabibus inter ſe cōnexis, roborofa miris modis ſtrūctura cōſtare aiūt: lapideis mœnibus nihilo minùs valida. Longitudinem dimenſi paſſuū centum quinquaginta, latitudinē verò pedum octoginta, in vacuo dinumerârūt: laquearibus & pauimentis arte eximia laboratis. Penuariam verò cellam reperere refertam dapibus patrijs omniſariam. Vinariã autem dolijs fictilibus & ligneis cupis munitã, Hiſpano vel Italo more, optimisq; vinis, licet non ex vuis, repletam. Neq; enim viſtes habet. At ex tribus illis radicum & granorum ad conficiendum panem generibus, quæ Iucca, Ages, & Mais, diximus in noſtra decade appellari: & ex palmarum fructibus vina conficiunt: vt Germanos, Belgas, Britannos, montanos etiã noſtros Hiſpanos, putà Vaſcones & Aſtures, & in alpiſibus Noricos, Sueuos & Heluetios ex hordeo, triticoq; & pomis alicam conficere audiuiſmus. Alba, nigra etiam, variorumq; ſaporum, & mulſum pleraque imitantia, apud Comogrum ſe potaſſe vina dictitant. Audi, ſumme Pontifex, audi aliud

aliud mōstrosū spectaculū. Huius reguli penetrale ingressi, cameram reperiunt pēsilibus repletam cadaueribus, gossampinis funibus appēsis. Interrogati, quid sibi vellet ea superstitio: parentum esse & auorum atauorumq; Comogri reguli ea cadauera, inquirunt. De quibus seruandis *Religionis* maximam esse apud eos curam, & pro religione *ergo maior* eam pietatem haberi recensent: pro cuiusq; gradu *rum cadau-* indumenta cuiq; cadaueri imposita, auro gem *nera exie-* misq; superintexta. Penates sic colebat antiquitas, summe Pontifex. Quo verò pacto cadauera *cata in* illa cratibus desiccant, ita vt sola restet cutis tan *adibus cō-* quā ossium retinaculū, igne lento supposito, in decade descripsimus. Ex septem Comogri filiis ætate grandior, mira pollebat natiua sapientia. Blandiendum esse hominibus ijs vagis intellexit, dandamq; operam, nè causas nanciscantur, quibus in se domumq; suam, vti in cæteros conterminos, sœuire queant. Ad Vascum & Colmenarem primarios, quatuor auri affabrè laborati drachmarum millia, septuaginta etiam mācipia, dono misit. Senanque inuicem capiunt, ac vendunt, rerum vsui vel appetitui suo consonarum permutatione: pecunias quidem nesciūt. Aurum illud tantūdemq; alibi congestum vnā librabāt in Comogri vestibulo nostri, vt regio fisco quinta pars debita secerneretur. Est nanq; id ordinariū in ijs regnis decretum, vt ex auro argento ve ac gemmis, quæstoribus regijs assignetur quinta. Reliquū inter se ex cōposito diuidunt. Exorte sunt in auro diuidendo inter nostros rixæ. Aderat Comogri filius prudens ille primarius, qui accedēs librales lances pugno excussit rigido, & aurū quodcūq; inerat, p vestibulū disperfit: iurgiis nostros insectādo, elegāter in hāc sententiā differuit:

*Hominis
barbari
& iuue-
nis prudē-
tissima
oratio.*

*Artem, nō
aurū, esti-
mant.*

Quid hoc rei est, viri Christiani? adeò exiguā auri copiā, tanti facitis? quam tamē vultis ex pulchrè fabrefactis monilibus in rudes vectes conflare. (Secum nanq; conflatória instrumenta portabāt.) Si auri est vestra fames tanta, vt illius causa tot quietas gētes perturbetis, calamitates & incōmoda perferendo, per vniuersum ē patrijs regionibus extorres: regionem affluentē auro vobis ostendā, ex qua poteritis auri sitim istam explere. Sed maioribus vos oportet copijs rem aggredi: vobis nanq; necesse est potētes reges, patrię ditio- nis acerrimos defensores, armorū vi debellare. Præter cæteros, sese vobis obijciēt Tumanama rex, cuius regnum est auro reliquis fortunatius, à nobis distans soles tantū sex: à sole nanque dies computant. Medios prætercā montes Caribes, genus hominum ferox, humanarū carniū edax, sine legibus, sine imperio, vagum, occupant. Oppressis nanq; montiū habitatoribus, aurifodinarum, quæ scatent in ijs mōtibus, cupiditate raptati, proprias & ipsi sedes deseruēre. Eo enim auro, quod ipsi miserorū monticolarum lacertis effodiunt, in laboratas laminas & varias imagines has & huiuscemodi alias effigiato, quicquid appetūt, assequuntur. Fabros nanq; & ipsi aurarios habēt, qui monilibus formandis inuigilant: rude siquidem aurum nos non maioris facimus, quā luteos globos, priusquā opificum dextra fabrefacti prodeant in fictile vas aliquod, nobis gratum aut necessarium. Fictilia & ipsi habent nō incultè formata. Hæc nos ab illis nostrorū prouentuum (putā mācipiorum in bello, profligatis hostibus, captorum, quæ coēmunt edēda, lodicumq; & suppellectilium ad domorum ornatū) permutatio- ne comparamus. Esculenta quoq; illis nos præbe-
mus,

mus, quibus ipsi carent: quippe qui montes incolunt. Armis igitur est hoc montanum iter aperendum. Hos montes (indice digito montes australes monstrabat) traieciendo, mare aliud è promontorijs despectare licebit, quod nauigijs velificatur nihilò vestris minoribus, (& caraelas insinuabat): licet & illi nudi agant more nostro, velis tamen & remis vtuntur. Ab aquarum è montibus diuortio, latus illud vniuersum ad austrum spectans, aurum gignit affluenter.

Hec ille, & vnà insinuabat escaria vasa, ceteraque vtensilia regè Tumanamà cismontanum & transmontanos oēs ex auro habere formata: aiebatque non minorem esse apud australes illos auri copiam, quam apud nos ferri. Ex qua namque materia nostri enses & reliqua tela conficiant, intelligebat relatu nostrorum. Duces nostri iuuenis nudi orationem admirati, (interpretes enim habebant tres illos saginatos, qui sesquiannum inter Caretæ familiares versati fuerant) animos ad eius dicta erexerunt: & auri è lancibus libralibus discussi temeritatem, in facetias & vrbanitatem conuerterunt, commendantque illius & facta & exposita. Sed quibus argumentis innixus ista ferat, amice interrogant: quid ve faciendum censeat, si plures copie venerint. Ad hæc iuuenis Comogreus idiomate patrio, in se parumpèr receptus, vti orator qui se ad aliquid graue differendum accingit, & corpus ad motus persuasioni necessarios disponit, in hac repetijt sententiam:

Attēdite viri Christiani: Licet nos hoīes nudos auri cupiditas haudquaquam exagitet, ambitione tamē, imperij causa, nos bellis inuicem cōficimus, & vicinis pcellere nostris cupimus. Hinc pullulant inter nos dissidia, hinc nostra pernicies. Bella

gessere Maiores nostri, gessit & genitor Comogrus cum finitimis regibus, in quibus & vicimus, & victi fuimus. Sicuti ex stratis hostibus apud nos mancipia cernitis, ex quibus septuaginta vobis dono dedi: haud secus nobis profligatis, è nostris hostes captiuos duxerunt aliquandò. Bellorum namq; vices hæ sunt. Ex familiaribus nostris, qui apud eos mancipium egerunt, ecce vnum qui apud transmontanum regulum, & eius regionis transmontanæ, quæ magis auro scatet, dominum longo tempore vinctus sub seruili ferula vitam duxit infelicem. Ab hoc, & innumeris alijs huiuscemodi, à liberis etiam hominibus ab illis ad nos, & conuersò amicè traijcientibus hæc nobis ab immortalī memoria proprijs facultatibus notiora sunt. Attamen quo certius vobis ista referri sciatis, nè falli suspicemini, me duce vincto, testeq; parato ad supplicium, rem aggrediemini: vt me ex arbore vicina suspendatis, si differre à meis dictis vel puncto intellexeritis. Accite igitur, accite mille Christianos ad bella paratos, quorū robore possimus, vnà cum Comogri genitoris mei nostro more bellatoribus, hostium vires cōfringere. Id vobis auri copiam optatā præbebit. Nos autem in ducatū & auxiliij præmiū, ab hostium nostrorum iniurijs & formidine perpetua, qua concepta malè pacati viuimus, liberabitis. His dictis, prudens iuuenis Comogreus conticuit: nostri verò saluam deglutire mercuriam, ampla spe auri, iteratò cœperunt.

PETRI

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

*Decadis secunda, Putati continentis
liber quartus.*

Aucos indè dies ibi commorati, Comogro sub nomine Caroli, ob Hispaniarum principem, baptizato cum eius familia, redeunt ad socios Darienenses, relicta Comogro spe de militibus à filio petitis, quibus tutò queant ad australe pelagus montes superare. Vicum quem habitandum elegerunt, ingressi, rediisse Valdiuiam post semestrem à suo discessu, intellexerunt: sed cum parua commeatum copia, quia paruum aduexerat nauigium: spe tamen ampla de mittendis propediem & commeatum & recentium virorum auxilijs. Almirantus prorex & reliqui Hispaniolæ gubernatores, se nullam habuisse hactenus curam de Darienensibus fatentur, quòd Ancisum prætorem cum sua naui onusta incolumem fuisse appulsum arbitrarentur: bono sint animo in posterum, hortantur, se nulla in re defuturos: ad præsens nullam habere nauim, qua plura Valdiuiæ queant præbere de necessarijs, inquiunt. Neque erat carauela, quam ipse aduexerat, capacior. Erat nanque licet nomine Carauela ob formam, exiguum tamen nauigium. Quare ad præsentem tantum necessitatem parumpèr moderandam, non ad egestatem tollendam, commeatus attulit Valdiuia. Post paucos igitur dies à Valdiuiæ regressu, iisdem angebantur angustijs: præsertim quia veniens ex altis montibus turbo cum fulgoribus & tonitru-

is horrendis, mense Nouembri, tantā aquarum attulit alluuiem, vt segetes omnes, quas in solo benè fortunato, Septembri mense, priusquā ad Comogrum regulum proficiscerentur, satas reliquerant, abstulerit partim, partim suffocauerit. Erant sementes illæ paniceæ, quod grani genus Hispaniola maïsum, Vraba hobbā appellat: quas diximus quotannis ter maturescere, quia regiones illę hiorrore hyemali minimè grauantur, ob viciniam ad æquinoctialem lineam. Ex hobba siue maïso panem esse triticeo regiones illas incolentibus salubriorem, quoddā facilius concoquatur, consonat physicæ rationi. Deficiente nanque frigore, ab extremis ad præcordia calores minimè pelluntur. Frustrati ergo spe suarum segetū, & vicinis Regulis iam & commeatibus & auro expilatis, quærere cibum à distantibus coguntur: & vnā significare gubernatoribus Hispaniolæ, quanta egestate vrgeantur, quæ ve apud Comogrum de australi plaga intellexerint: quò sit regi cura de mittendis mille illis armatis, quorū dextra, si pacatò nequiuerint, peruios liceat facere montes vtrunq; mare interfecantes. Mittitur cum mandatis idem Valdiuia, cui præbendas quæstoribus regijs in Hispaniola sedē habētibus, octunciales tercentum libras ex quinta, regio fisco debita, crediderunt. Eam libram Hispanus marchum appellat: quam quinquaginta nummi aurei, castellani nuncupati, complent. Castellani pondus, pesum dicunt. Quindecim ergo millium castellanorum, summam dicimus eam fuisse. Est verò castellanus nummus, paulò minùs triente, ducatum aureum superans, prouinciæ peculiaris moneta, quæ nullibi præterquā in Castella cuditur. Cōstat, ex ea summa libras mille quin-

quingentas octunciales à Regulis affecutos fuisse. Quod vniuersum in diuersa conflatū vel diductū monilia, putà torques collis, armillas brachijs, & bullas pectoribus imponēdas, laminulas etiā auribus & naribus affigendas repererant. Mare igitur Valdiuia conscendit ea carauelula, qua venerat, rediēratq; aliās, tertio idus Ianuarij, anni iam MDXI ab aduentu Domini, cum mandatis ad Vaschi Nunnez arbitriū, & ea quā retulimus auri summa regijs præbenda quæstoribus, & ex amicis portanda in Hispaniam ad affines & cognatos, quā quisq; optauisset. Quid Valdiuiæ inter nauigandū acciderit, suo loco dicemus: ad permanentes in Vraba redeamus. Hi dimisso Valdiuia, rabida fame stimulati, statuunt eius sinūs intima vestigare per diuersa. Est ab ostio sinūs eiusdem extremus angulus, distans milliaria circiter octoginta: angulū illū appellârūt Hispani Culatam. Angulū præhendit Vaschus ipse cum centū hominibus, vectis per sinū vno bergantino & monoxylis prouincialibus quibusdā, quas diximus Canóas ab insularibus Hispaniolis appellari, ab Vrabensibus Vnú. In sinum ex angulo fluuius cadit, ab Oriente labens, Dariene decuplo maior, aduerso fluuiio milliapassuum triginta, aiunt nanq; ipsi lequas nonem ampliùs, sed in dextram conuersi ad meridiē, incolarū pagos offendunt, quorū regulus Dabáiba nuncupatur: vt cacicū Hispaniola, ij Chebí vltima acuta appellát. Ad Dabáibam se recepisse Cemacchum Darienis regulum, à nostris in prælio profligatum, intellexerunt. Aufugit Dabáiba. Putatur à Cemaccho monitus, ne nostrorum impetū opperiretur. Deserta omnia reliquit. Arcuum tamen & sagittarū acervos, supel-

pellectilia etiam & retia, piscatoriâsque scaphas plures repererunt. Lacunosa nanq; palustriaq; loca illa, neque iaciendis sementibus aut arborum plantationi apta esse cognouerunt. Propterea exiguam eorum quæ affectabant, cibariorum scilicet, copiam consecuti sunt: quia pisciû permutatione à finitimis panem ad propriâ tantum indigentiam ij piscatores comparant. Auri autem cælati millia castellanorum septē, ex desertis domibus habuerunt. E monoxylis, quædam: ex arcubus, centum: ex sagittis, fascēs aliquot: ex supellectilibus, cuncta. De prouincialibus vru, id est, lintribus, duas abduxerunt. Ex eius fluminis paludibus vespertiliones inquirunt prodire noctū, turturibus nō minores, morsu lethali nostros infestantes. Id aliqui ex ijs, qui morsus experti sunt, testantur. Ancifus prætor eiectus, interroganti mihi de vespertilionū venenato morsu, retulit se fuisse inter dormiendum à vespertione demorsum in talo pedis, æstate ob calorem detecti: nec magis nocuisse, quàm si alterius animalis non venenosi dentibus læsus fuisset. Dicunt alij, venenosum esse morsum: sed aqua marina ilicò lotum, curari. Retulit etiam Ancifus, mederi aqua marina & igneis cauterijs, simul vulnerato ab incolis venenata sagitta: seq; id in regione Caribana, vbi plures ex suis perculsi fuerūt, experimento comperisse. Ex angulo igitur sinuali Vrabæ redeunt parū contenti, quandoquidem non onusti cibarijs. Redeuntibus illis exorta est in vasto illo sinu tanta tempestas, vt supellectilia omnia, quæ à miseris piscatoribus afferebant, proijcere in pelagus fuerint coacti. Ex vru etiam, id est, lintribus, quasdam vnâ cum hominibus absorpsit mare. Eodem verò tempore, quo

Vaschus

Vaschus Nuñez tentare finis angulum ad meridiem constituit, ex composito Rodericus Colmenares cum viris sexaginta per alterius gurgitis alueum ab Oriente ad montana carpit iter. Is ab ostio fluminis ad millia passuum circiter quadraginta (inquiunt nanque lequas duodecim) pagos offendit in ripa fluminis sitos: quorum chebi, id est, regulus, Turui appellabatur. Apud hunc regulum adhuc morabatur Colmenares, quando Vaschus Nunnez post reditum ad Darienem, aduerso & ipse flumine Colmenarem adiit. Inde resecta iam eius Turui cibarijs sociorum caterua, statuunt vnà conscendere. Ad milliaria totidem ab illis quadraginta, insulam complectitur fluuius piscatorum patriam. Eam, quia natiuas ibi arbores offenderint cassiam fistulam gignētes, Cannafistulam appellāunt. Vicos in ea sexaginta repperunt, gregatim casas decem habitantes. A dextro insulæ latere labitur alter fluuius, & ipse prouincialibus lintribus & bergantinis sustinendis aptus. Riuum, Nigrum fluuium appelāunt. Ab ostio fluminis eius ad millia passuum quindecim, sparsim reperēre vicum domorum quingentarū ædificatum: cuius chebin, id est, regulum, Abenamachéiū vocari aiunt. Domos deseruēre oēs, vbi primū nostros aduentare senserūt. Sed cū fugientes insequerentur, mutato consilio, reuertuntur, & irruerunt in nostros atrocibus animis, vt qui ē proprijs laribus pellebantur. Ensisus ligneis, sudibus etiā præuultis & hastis teretibus oblongis, non autem sagittis, nostros impetunt: occidentales nanque sinus, haudquaquā arcubus bella gerunt. Facile profligati mueri nudi sunt nostrorum telis. Dum eos insequerentur nostri, regulum Abenamachéiū & primarios quosdā capi-

piunt. Capto regulo, pedes vnus qui vulneratus ab eo fuerat, lacertu abscidit vno ictu gladij, ducibus tamen inuitis. Erat ibi Christianorū numerus circiter centum quinquaginta: horum dimidiam partem ibi duces reliquerunt, ipsi verò cū cæteris aduerso iterū flumine tendūt linteribus patrijs nouem, quas diximus appellari Vru. A riuo Nigro & insula Cannastula millia passuum septuaginta, relictis à dextra leuāque pluribus in id maius cadentibus fluminibus, vnū capiunt duce incola nudo, ducendarum per ea flumina nauium magistro, in cuius ripa, ostio ipsius proxima, Abibeiba regulus incolis imperabat. Loca esse palustria cognouerunt: propterea primarium Abibeibæ reguli atrium, in arbore summa ædificatum erat. Nouum & insuetum habitandi genus. Sed adeò proceras arbores terra illa nutrit, vt inter earum ramos edificare domos liceat indigenis: vt de alijs apud varios legimus authores, qui æstuante oceano, confugium habebant ad altas arbores: cū refluente, piscibus vescerentur relictis. Trabibus inter ramos distentis & connexis inuicem, congeriem struunt contra omnem ventorum vim tutam. Putant nostri ob fluuiorum alluies, quæ ibi crebræ sunt, arboreas domos incolas habere. Est arborum illarum altitudo tanta, quòd nulla virilis lacerti vis sit, quæ domum ædificatam, iactu lapidis attingere sufficiat. Nec miror quidem, si Plinio & authoribus alijs crediderimus de arboribus Indicis, quas adeò proceras esse tradunt ob soli vbertatem & aquarum abundantiam, vt sagitta nequeant superari. Neque enim eius terræ campi, omnium iudicio, cedunt vbertate aut aquarum abundantia vlli telluri, quam

sol

*Ingens
arborum
magnitudo.*

solambiat. Ex illis arboribus plerasque dimenſi, brachiorum ambitu viri ſeptem interdum octo ſtantes vix complexi ſunt. In ſolo tamen cellas habent vinarias, eo vino, de quo ſuprà diximus, refertas: quia licet ventorum furor minimè potis ſit domos illas diruere, aut confringere ramos: conuoluitur tamen quanuſ integra, quacunque ſtatus trahat: vnde vina perturbarentur eo motu. Reliqua ſecum habent in arboribus. Vina per gradus conſtructos, arbori inhærentes, famuli ad regulum & primarios prandentes aut cœnantes recentia ſupportant, non tardiorè grefſu, à pede plano noſtri pueri nobis ex abaco menſæ vicino miniſtrant. Abibeibæ arborem noſtri adeunt: colloquia ineunt, petunt noſtri, vt deſcendat dato pacis ſigno: negat Abibeiba, vt ſe viuere ſua ſorte ſinant, orat. Se poſt blanditias, diruturos arborem à radice, vel igne ſuppoſito crematuros, niſi cum omni familia deſcendat, noſtri minantur. Renuente iterum Abibeiba, ſecuribus impactis arborem quatere incipiunt. Viſis ex arbore ſalientibus aſſulis, ex ſectione, mutauit Abibeiba conſilium: deſcendit, ſed ipſe tantum cum filiis duobus. Agunt de pace, deque auro colligendo. Se aurum non habere, inquit Abibeiba: quòd auro non indigeat, & ſe de auro nunquam fuiſſe ſolicitum dicit. Inſtantibus, inquit Abibeiba: Si tanta eſt auri veſtra cupiditas, aurum in vicinis montibus quæritabo, & repertum ad vos feram: gignitur nanque in proximis montibus, aurum. Diem ſtatuit, quo rediturus eſſet: nec ſtatuto die, nec poſt ſtatutum regreſſus eſt Abibeiba. Diſcedunt ergò inde benè ſaturi dapibus & vino Abibeibæ, ſed minimè auro diuites, vt putauerant. Ab Abibeiba tamen & di-

tio.

tionarijs eius ac filijs de aurifodinis & Caribibus
 siue Canibalibus humana carne vesci solitis, de
 quibus aliàs latiùs, illa eadē accepere, quæ apud
 Comogrum regulum audiuerant. Ad millia pas-
 suum iterum triginta circiter ascendentes, in Ca-
 nibalium tuguria, sed vacua penitus cuncta, in-
 ciderunt. Cum nanque sentirent nostros vicini-
 am perambulare, se fortunâq; suas humeris ad
 montana in tutum receperant.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANÆ

*Decadis secundæ, Crediti continentis
 liber quintus.*

NTEREA dum per fluuiorum
 ripas ista geruntur, ex ijs quos
 Vascus & Colmenares in riuo Ni-
 gro Abenamachéij reguli ditione,
 reliquerant ad terræ custodiâ, de-
 curio quidam nomine Raia, siue fa-
 me cōpulsus, siue q̃ fatalis esset ei ille dies, cum
 socijs nouem viciniam fuit ausus vestigare. Pagū
 finitimum reguli, nomine Abraibæ, adiuit. Ra-
 iam ipsum & duos è socijs Abraibes trucidauit,
 cæteri aufugerunt. Post paucos indè dies affinis
 & vicini Abenamachéij domo expulsi, cui bra-
 chium, vt malum malo adderetur, abscidisse pe-
 ditem in riuo Nigro diximus: Abraibes misertus
 profugi, nanque ad Abraibem Abenamachéius
 concesserat, Abibeibam arboreum habitatorē cō-
 uenit: qui & ipse domo extorris, nostrorū con-
 gressum vitans, per deuia montium & sylvarum
 errabat. Abibeibam compellat Abraibes in hunc
 sen-

sensum: Quid rei hoc est, Abibeiba infelix? Quæ gens hæc? proh miseros, quæ nos tranquilla pace fruantes exagitat? Quousq; tandè patièmur horum sæuitiam? non ne satius est emori, quàm ea ferre, quæ tu, quæ Abenamacheius affinis noster, quæ Cemacchus, quæ Careta, quæ Poncha, & reliqui nostri ordinis principes ab his passi sunt? Vxores, filiósque, etiã ditionarios captiuos duci, & fortunas omnes in prædam trahi ante oculos? Me nondùm attigerunt, sed exemplo aliorũ, non longè abesse meam perniciem æquum est credere. Vires igitur nostras & fortunã experiamur in eos, qui Abenamacheium domo expulerũt, & malè tractãrunt. Irruamus: ijs trucidatis, fortè reliqui nos adoriri vltra verebuntur: & si tentauerint, hos habebimus, ex eorum acie detractos. Quicquid euenerit, æquanimiùs tolerãdum erit. His & huiuscemodi auditis, Abibeiba in Abraibę sententiam it pedibus. Diem ad rem gerendam statuunt, sed eis minimè successit ad votum. Ex ijs nanque, quos diximus ad Canibales vsq; ascendisse, redierant ad riuum Nigrum forte fortuna ea nocte, quæ diem insidiarum præcesserat, viri triginta missi in auxilium relictorum, si qua vis ingrueret de qua suspicabantur. Ecce vbi primum eluxit, reguli cum ditionarijs, armatis more suo, quingentis pagum sublato ingenti clamore impetunt, de recentibus, qui ea nocte venerãt, inscij. Nostri scutati ad eos prodeunt: sagittis primò percutiunt, dehinc hastis, & cominus ensibus strictis irruunt in aduersos. Gens nuda plures inspectans hostes, quàm sibi persuaferat, facilè perfugatur, trucidaturq; maiori ex parte, veluti grex incompositus. Reguli euaserunt. Captiuos ad Darienem mittunt, quosunque viuos affecuti

L sunt.

sunt. Horum opera vtuntur ad agros sementesq;
colendas. His actis, & pacata ea prouincia, redeunt
secundo flumine ad Darienem: relictis ibi triginta
viris in prouinciæ custodiam, duce Furatado
quodam decurione: licet decurioni more Romano
non sint additi præcisè quindecim milites quos
regat, centurioniq; centum vigintiocto: centu-
riones tamen vltro citroq; centenarium numerum,
& vltro citroque denum, decurionem est consili-
um appellare. Nec enim hos seruant ordines Hi-
spani examussim: cogimurque nomina rebus &
magistratibus dare. Is ergo Furatadus decurio è
riuo Nigro, cui præerat, viginti è suis focijs & vnâ
fœminam cum captiuis quatuor & viginti, vna
tantum ingenti lintre prouinciali demittebat se-
cundo flumine ad Valschum Præfectum & socios.
Eccè illos ex transuerso quatuor vru, id est, mo-
noxyla impetunt, prosternunt: neque enim para-
ti descendebant per fluminis alueum, quia nil tale
suspiciabantur. Lintrem nostrorum inuertunt,
trucidant quos assequi possunt. Cæteri obru-
untur, duobus exceptis, qui ligna quædam com-
plexi, ad socios vsque, ab hostium furore ligno-
rum fascibus, qui per alueum defluebant, inuo-
luti, deceptis hostibus, euaserunt. Ab his duo-
bus seruatis moniti, qd rei hoc sit, scrutari omni
studio incipiunt: solliciti de seipsis, meditatesq;
sociorum in riuo Nigro discrimen, nisi fors re-
centes illos triginta demissos, nocte insidias præ-
cedente ad vicum appulisset. Concilia frequen-
tant: in re tam dubia mussitantes, quid cõsiliij ca-
pian, haudquaquam occurrit. Sagaci tandem
indagine vestigando intellexerunt, regulos quin-
que, putà Abibeibam palustris arboris incolam,
Cemacchum vico, quem nostri habitant, spolia-
tum,

tum, Abraibem & Abenamacheium affines, riu
 ui Nigri accolas, & Dabaibam piscatorum an-
 guli sinualis, quem diximus Culatam appellari,
 dominum, de trucidandis statuto die Christianis
 conuenisse. Et quippe cessisset, nisi vetuissent
 superi. Miraculo ascribitur, & quidem non iniu-
 ria, si piè librauerimus, quonam pacto fors regu-
 lorum consilium patefecerit. Auditum dignum est,
 propterea rem breuibus pandam ordine suo. Vz-
 schus ille Nunnez, qui magis vi quàm suffragi-
 js principatum in Darienenses vsurpauerat, egre-
 gius digladiator, inter multas quas rapuerat foe-
 minas prouinciales, vnam præter cæteras habe-
 bat forma eximia. Ad eam ibat ac redibat fre-
 quens germanus eius, qui Cemaccho regulo fa-
 miliaris erat palatinus: domo & ipse priuatus pa-
 tria, sororis amore stimulatus, inter loquendum
 hæc verba protulit: Dilecta mihi soror, dilecta,
 ausculta meis dictis, & celato, quæ referam, si ti-
 bi mihiq̃ue, vniuerso etiam generi nostro benè
 consultum iri desideras. Est horum hominum,
 qui nos auitis laribus propellunt, insolentia tan-
 ta, vt nullo pacto eos ferre vltra constituent ter-
 ræ principes. Ducibus quinque regulis (regulos
 ordine suo nominatim enumerauit) ad rem ge-
 rendam, centum esse vru paratas: mari terræque
 multitudo armatorum ad quinq̃ millia cogetur.
 Ad exercitū nutriendū cōmeatus in vico Tichiri
 coaceruantur. Diuississe etiā regulos inter se ex cō-
 posito nostrorum & capita & facultates, enarrat
 sorori bonus frater. Propterea monet, vt statuto
 die in tutum se recipiat, occasionem nacta aliquā,
 nè in confuso trucidetur. Nescit nanque victor
 miles occurrenti cuiquam ignoscere. Et diem cē-
 di addictum, puellæ sorori patefacit. Puella verò,

quia ferrum est quod scēminæ obseruant, magis quàm Catonianam grauitatem, siue quòd Vaschū amaret, siue quòd vereretur, parentum & propinquorum omnium & vniuersæ viciniae oblita, regulorum etiam quibus gladium iugulo tenus imposuit, Vascho rem omnem aperuit, nil eorū prætermisit, quæ imprudens germanus differuerat. Re intellecta, datur opera per Fuluiam, vt frater reuertatur. Accitus à sorore, ilicò regressus est. Capitur, fateri cogitur: Cemaçchum regulum herum suum quatuor illas vru ad nostrorum perniciem misisse, Cemaçchiq; consilio paratas esse insidias, apertè fatetur. Struxisse etiam Cemaçchum particulatim interitum ipsi Vascho, dato in mandatis quadraginta ditionarijs suis, quos in amicitiae pignus ad Vaschum miserat, ad colendum Vaschi agros, ferendos, in ore patriæ, vt marris interficerent. Solebat Vaschus adire fossos, vtì moris est bonorum œconomorum, quo animum præberet ad laborem ferendum. Ditionarij tamen heri reguli mandatum exequi haudquaquàm ausi sunt, quia nunquàm pedes aut inermis ad eos pfectus esset Vaschus. Equam nanq; habebat, qua visebat agricolas, & lanceam dextra gestabat semper suo patrio more. Quarè frustra particulari consilio Cemaçchus, hoc vltimū aggressus est, sibi vniuersisque finitimis perniciosum. Coniuratione nanque patefacta, Vaschus ipse septuaginta vocat viros: se sequantur, edicit. Quò tendat, quid ve statuerat, nemini palàm facit. Ad Cemaçchum primò tendit, qui agebat ab ipsis millia passuum decem. Sed esse apud Dabai-bam palustrem Culatæ regulum profugum intellexit. Sacchum eius, id est, primarium affinem palatinum (sic enim primarios appellant, vtì re-
gulos

gulos chebi) cum cæteris familiaribus præhædit,
 captiuos ducit. Aliquot ibi tam mares quàm fœ-
 minas reperit. Eâdem hora, qua ipse Cemacchû
 quæsiturus, pedem è terra mouit, Rodericus Col-
 menares, aduerso flumine cum vru quatuor &
 viris sexaginta, duce puellæ fratre, tetendit: vicû
 adoritur* Tichiri appellatum, in quo diximus co- * *Tirichi*
 gi commeatus ad alendum exercitum. Vicû occu-
 pat: quicquid ibi coaceruatum erat, putà vini
 diuerſorum colorum, vt à Comogrum di-
 ximus, & ex omni genere panis, reliquorûmque
 eduliorum prouincialium, in suam poteſtatē re-
 ducit. Sacchum Tirichensem, cuius velut per
 prætorem exercitûs res patranda erat, vnà & qua-
 tuor primarios præhendit: imparatos nanque
 reperit. Suspensum ab arbore, quam ipse colue-
 rat, Sacchum sagittis cõfigi ante oculos incolarû,
 & primarios patibulis colligari, iussit Colmena-
 res, ad aliorum exemplum. Hac pœna coniura-
 tis illata, formidine tanta repleuit prouinciam
 vniuersam, quòd nullus est iam, qui audeat eri-
 gere vel digitum contra torrentem nostrorum
 iram. Pacatò iam viuunt: subdunt colla liben-
 tes cæteri reguli: neque vltra sæuitum est in re-
 liquos. Ex hostium horreis & cellis vina-
 rijs refertis in Tirichenſi vico,
 geniales egérunt dies
 aliquot.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

*Decadis secundæ, Crediti continentis**liber sextus.*

OST hæc vocatis in cōcionem socijs, omniū suffragijs sancitum est, vt procurator aliquis ad Hispaniolam, vndè ius & auxilia expectant: deindè in Hispaniam ad regem mittendus deligatur: qui seriem rerum omnium Admiranto & gubernatoribus, regi deindè proponat: nitaturq; regi persuadere de mittendis mille hominibus illis quos iuuenis Comogreus ad traijciendos montes, australem plagam ab eis dirimentes, opus esse dixerat. Ambiuir sibi Vaschus Nunnez procuratorum id munus, sed minimè sociorū suffragijs id assequi potuit, neq; factionarij eius assèli sunt, vt indè discederet, cū quia se desertos arbitrarètur, tum etiam quia immurmurabant omnes, Vascū, si semel indè euaderet, ad eam calamitatum combustionem nunquàm rediturum, exemplo Valdiuix ac Zamudij, quos à mense Ianuario miserant, putabantq; deliberatò noluisse reuerti. Sed aliter, vt suo loco dicemus, res se habebat: nam perièrant. Scrutinijs igitur varijs inter se diù contendunt. Deligūt tandem Ioannem quendam Quicedum, virum grauē & maturum ætate, fisci regij Quæstorem in illis terris. In hoc Quicedo fidem habebant summā de re benè gerenda: de reditu etiam, quia vxorē ad eas regiones secum duxerat, quam in pignus sui regressūs in sociorum potestate relinquebat. Qui-
cedo

cedo electo, de collega illi præbendo, diuersæ
 surgunt sententiæ. Maximo esse discrimini, inqui-
 unt aliqui, rem tantam locare in vnius viri ma-
 nibus: non quòd Quicedo diffidant, sed quia sit *Consue-
 tū aerē
 mutare,
 pericu-
 losum.*
 vita hominum fragilis, ipsis præcipuè iam æqui-
 noctiali vicinæ temperiei assuetis, si cogantur ad
 septentrionem reuerti ad varias aëris & ciborum
 mutationes. Dandum ergò esse collegam Quice-
 do censent, vt vno deficiente, quod facillè potest
 accidere, supersit alter: utq; duorum relaturi, si
 ambo seuaferint, firmior à rege fides adhibeatur.
 In diuersa studia rem distendunt. Sors tandèm in
 Rodericum Colmenarem, de quo sæpè mentio-
 nem fecimus, cecidit, quia polleret rerum ex-
 perientia. Percurrerat nanque ab adolescentia ac
 iuuentute mari ac terris Europam vniuersam, &
 rerum in Italia gestarum in Gallos, fuerat par-
 ticeps. Non infirmior tamen illis causa visa est,
 qua sperare deberent Colmenarem, si viueret, re-
 diturum, quòd in Dariene maxima sibi prædia
 comparasset, maximasque sementes iactas relin-
 queret: quibus vendendis sicco pede speraret se
 aurum promercale à socijs consecuturum. Reli-
 quit igitur curam rerum suarum contubernali
 cuidam suo Matritensi municipalì Alfonso mei
 hospitis filio vnico, Nunnez nomine: qui iuris
 dicendi prætor erat, & ferè sociorum suffragijs
 fuerat procurator electus pro contubernali Col-
 menare: perfectumque fuisset, nisi sponsam Nun-
 nez ipsum habere Matriti, è socijs vnus patefecif-
 set. Veriti nanque sunt, nè sponsæ lachrymis de-
 uinceretur, & abiret non rediturus. Colmenare
 igitur libero viro electo Quicedi collega, ber-
 gantinum ambo, neque enim grandius iam vllū
 nauigium habebant, ingrediuntur quarto calendas

Nouembris, anni duodecimi supra quingentesimum & millesimum à nostra redemptione. Ex itinere varijs agitati tempestatibus, vi ventorū proiecti sunt ad occidentale littus eius vastæ insulæ diū creditæ continentis, quam in prima decade Cubam diximus appellari. Egestate iam summa premebantur ob diuturnitatem temporis: agebatur namq; tertius iam mensis à discessu à socijs: terram captare coguntur, vt si qua reperiant, ab indigenis auxilium experiantur. Fortè ad eam eius insulæ oram appulsi sunt, in qua & Valdiuia tempestatibus quassatus terram captauerat. Pròh miseri: expectate Darienēses, Valdiuiā vt vestris erumnis mederetur missum, expectate. Appulsum Cubenses incolæ cum socijs omnibus ad vnū trucidârunt, & discerptam in littore carauelam qua vehabantur, reliquerūt. Super repertas quasdam carauelæ tabulas arena semiobrutas, Valdiuiam & socios deplorârunt. Cadauer nullum offenderunt: putant vel in mare proiecta, vel Canibalibus edenda præbuisse recentia. Eas nanque regiones Canibales sēpè incurfitant edendorum hominum causa. Ab insularibus duobus, quos deprehenderunt, Valdiuiæ intellexerunt perniciem, auri etiam cupiditate, quod habere Valdiuiam incolæ ab loquace è socijs vno cognouerant, pellectos, de patrando tanto scelere cogitasse suos conterraneos, duo illi professi sunt: aureis nanque & isti monilibus oblectantur. Truculenta forte percussī, quia præcipuè frustra sociorum vltioni intendissent, aufugere crudeles terras & auaram nudorum hominum sæuitiam constituunt. Iter ergò suum, mœsti ob causam sociorum, penuria rerum laborantes, prosequuntur. Priusquàm Cubæ latus illud meridionale
su-

superarent, mille illis aduersi casus acciderunt: & Fogedam intellexerunt appulsum, & ipsum per ea littora infelicissimam transegisse vitam tempestatibus quassatum, aiunt: per mille anfractus, ærumnarum mille genera fuisse perpe- sum: dehinc penè solum, socijs amissis vel fa- me anhelantibus in diuersa relictis, vix viuum ad Hispaniolam deuectum, venenique tandem atrocitate ex illo vulnere, quo percussum dixi- mus ab incola Vrabensi, proiecisse animam. Ancisus verò prætor electus, secundiore fortuna terras easdem peragrauit. Se optatos ventos inter ea littora offendisse, mihi assensus est in curia, & ab incolis Cubæ se fuisse benignè susceptum, ia- ctitauit: sed in Cacicuius cuiusdam præcipuè domi- natu, cui nomen est Commendatori. Is cùm ba- ptizari à transeuntibus Christianis peteret, quo nomine Hispaniolæ vicinæ insulæ gubernator ap- pellaretur, interrogās, Commendatorem nomi- nari audiuit. Erat enim eo tempore, quo is vo- luit baptizari, gubernator quidam egregius vir ordinis equestris militiæ Calatraux: cuius insti- tutionis equites, Commendatores appellantur. Optauit prætereà cacticus ille, id est, regulus, ap- pellari Commendator. Commendator igitur iste insularis Ancisum ad se appulsum, benignè susce- pit hospitio, & oppleuit necessarijs ad victum. Sed quid de religione sanctimoniaq; ibi Ancisus seruari didicerit ab incolis, tu sanctissime Pater, cuius dextra religionem sanctimoniaq; indui- mus, accipito. Nautam ignotum malè se haben- tem, per Cubensia littora facientes iter è nostris quidam, reliquerant apud Commendatorem re- gulum. Nauta in honore habitus à regulo & eius ditionarijs, valetudine recuperata, Commenda-

toris Præfecturam in bellis gerendis sæpè exercuit: mutuis nanq; sese inuicem conficiunt prælijs: & victor euasit semper. Is licèt literarum ignarus, bono animo vir, beatam Virginem Deiparam pientissimè colebat, & secum perpetuò confutum in pectore Virginis ipsius in charta pulchrè depictum gestabat simulacrum. Eam pietatem victoriam libi semper peperisse Commendatori significauit: atque vnà Commendatori persuasit, abijciēdos esse zemes omnes, quos ipsi colerent, quia nocturnos lemures animarum nostrarum voratores infensissimos referret: beatamq; Virginem Deiparam patronam sumerent, si felici ductu res suas omnes bello & pace iri gubernatum optarent. Defuturam nullo tempore Virginem Deiparam, si corde pio numen eius inuocauerint. Facile nudis gentibus nauta persuasit. Virginis ergò simulacrum regulo roganti dono dedit, cui & ædem & altare dicauit: zemibus, quos auitos colebant, posthabitis. De zemibus, Pater beatissime, ex gossampino ad nocturnorū lemurum, quos familiariter passim vident & alloquuntur, similitudinem contextos, & eodem gossampino in miram duritiem interiùs constipatos, in decimo nostrę decadis libello latissimè. Ex nautæ instituto, sole vergente ad occasum, Commendator ille regulus & vniuersi eius ditionarij vtriusque sexûs, domum Mariæ Virgini dicatam adeunt quotidie. Ingressi flexis genibus, capite reuerenter obstipo & manibus iunctis, simulacrum his verbis multiplicatò salutant: Aue Maria, aue Maria. Pauci nanque ex eis, plura proferre eius orationis verba didicerunt. Ancisum itaque & socios adeuntes, dextra præhenso ad dicatam domum alacres ducunt: se illis

mira

mira ostensuros inquirunt. Simulacrum digito monstraucrūt, monilibus & fictilibus vasis, edulij & aqua plenis, per podia circumseptum. Hæc nanque simulacro, sacrificij loco, donant ex auita religione erga zemes. Inquirunt, ea se simulacro præbere, nè, si fame vrgeatur, desint cibaria. Fame vrgeri posse simulacrum, integro sensu putant. Sed quid auxilij à simulacri numine, hoc est, à beata Virgine, se fateantur habuisse, auditu pulcherrimum est: & mediusfidius, beatissime Pater, pro certo habendum: tantus est enim, ex nostrorum relatu, pietatis erga Deiparam Virginem in his simplicibus incolis feruor, vt ad se laborantes in prælio, præcipue contra suos hostes, penè dixerim, cogant è cælo descendere: quandoquidem precium, quo emere ipsum & suos cælites possimus, reliquit hominibus Deus, pium scilicet amorem & charitatem ardentem. Quonam igitur pacto poterit vllò tempore deesse beata Virgo, præsidium eius pura fide inuocantibus? Anciso & socijs Commendator & palatini eius omnes asseuerant, conferta manu, nauta duce, simulacrum portante secum, zemes hostium in conspectu simulacri virginei, omnibus rem intuentibus, versa facie intremuisse. Zemes enim quique suos ad prælium in auxilium portant. Nec simulacrum modò, sed viuentem fœminam candidis vestibus pulchrè amictam, pugnae tempore auxilia ferentem in hostes, se vidisse asseuerant. Fatientur itidem hostes, ex aduerso sceptratam & minacem apparuisse, suis hostibus fauentem, mulierem: cuius adspectu præcordia sibi horrescere sentiebant. Postea verò q̃ abiuit nauta, ab adeuntibus ea littora Christianis susceptus nauigio,

Sic nimirum fit, vt religio alia in aliam mutata, ex priore plerima seruet.

Miracula pugnae temporis.

uigio, seruâsse ad vnguenautæ instituta se, Commendator fatetur. Cum finitimis exortam esse diram contentionem de zemibus retulit: putâ quinam zemes esset alio sanctior ac potentior, superq; hac disceptatione certatum fuisse aperto Marte sæpius cum finitimis: sed beatam Virginem defuisse nunquàm, quin ingruente certamine affuerit, attuleritq; contra maximas hostium copias parua manu facilem victoriam. Quibus verbis clamore sublato in hostes irruerent, interrogati: senil aliud vnquã ex nautæ doctrina protulisse, quàm, sancta Maria adiuua nos: sancta Maria adiuua nos: idiomate tamen Castellano. Id enim in omnium ore liquidè prolatũ nauta reliquerat. Dum ità sese inuicem crudeliter trucidarent, pacto fœdere conuentum est: non vt singulari electorum ex vtroq; exercitu certamine, vt sæpè Romanis, multisq; alijs contigit apud antiquos: aut sagaci aliquo consilio res decerneretur: sed vt alternè ex vtroq; populo manibus post terga ligatis, & ad vinciētis arbitrium post terga innodatis vinculis, in aperto agro singuli iuuenes sisterentur, eumq; meliorem esse zemen aduersi annuerent, qui suæ partis colligatum iuuenem celerius liberaret. Sancito fœdere, iuuenes alternè vinciunt duos: Commendatoriani aduersum, aduersi verò Commendatorianum: ter idem tentâsse inquirunt, terq; inuocatum sui zemis dæmonem, ad ligatum ex aduerso accurisse, vtroq; victo inspectante. Sed proclamante Commendatoriano assuetam appellationem, sancta Maria adiuua me, sancta Maria adiuua me: aduentâsse ilicò candidatam Virginem: & fugato dæmone, imposita virga, quam manu gestabat, in Commendatoriani vincula, solutum subitò fuisse ante alterius

oculos

oculos Commendatorianum, tránsisseq; in aduersum ea vincula, quibus erat Commendatorianus ab hostibus innodatus, ità quòd hostes reppererint liberatum aduersæ partis iuuenem, suum verò duplicibus adstrictum vinculis. Sed neq; his contentos referunt hostes, præstigijs nanq; id agi humanis arguunt, non melioris numinis aduenientis potestate. Vt igitur viri graues ætate ac moribus pollètes, ab vtroq; populo quatuor adsint in prospectu ligandorum iuuenum, qui an fraus insit, nec ne, dijudicent, expostulârunt hostes. O simplicem, ô puram animorum benignitatem, ô auream, ô beatam simplicitatem. Annuit hostium postulatis cum suis familiaribus Commendator, ea fide, qua petijssè salutem sanguinis alluue valetudinariam: qua Petrum, cuius beatissime Pater vicem geris, siccis pedibus viso Domino fluctus calcâsse didicimus. Fœdus icitur, vincuntur iuuenes, viris grauib; octo adstantibus: statuto limite locantur. Dato signo, suum quisque zemen appellat, in auxilium vocat. Aduentantem sui zemis dæmonem caudatum, hiatu vasto dentatum, cornutum, zemen ipsum manufactum æmulantem, & ligati & spectantes cernunt, volentem è vinculis iam soluere sibi dicatum iuuenem. Ad proclamantis Commédatoriani vocem præstò fuit beata Virgo, viris grauib; protentis oculis ad rem tendentibus animum: assueta facit virga in aduersum, fugato dæmone, transilire sui clientis vincula. Perculsi tanto miraculo Commendatoris hostes, Virginis zemen suo zeme digniorem esse fatentur. Eius rei argumentum est, quòd audito Christianorum appulsu ad eas terras, pagani Commendatori finitimi, qui cum eo capitalia odia exercuerant, & sæpè conflixerant, orato-

Incredibilia miracula.

oratores ad Ancisum miserunt, rogatū, vt sacerdotes ire iuberet, qui eos baptizarēt. Duos quos secum habebat Ancisus properē mittit. Centum triginta vno die ex Cōmendatoris quōdā hostibus, tunc amicis & affinibus, baptizārūt. Gallinaceum genus apud hos incolas nostrorū industria coaluisse diximus. Quicunq; ad baptismum confluxerant, sacerdotibus gallinam offerebant, aut gallum: caponem haudquā. Neq; enim, vt capones efficiāt, castrare pullos adhuc didicerūt. Salsos etiam pisces, & ex pane recentes afferebat quisq; placētas, vnā cum altilibus. Redeuntes ad littus sacerdotes illos, sex homines ex baptizatis, muneribus onusti, comitati sunt, quibū lautum pascha peregerunt. Ante Lazari nanq; Dominicū diem, biduo tantū ex Dariene discesserant: & vltimū Cubæ angulum cuneatū, ab Oriente Hispaniolæ vicinum, eo tempore abradebāt. Cōmendatoris rogatu, relictus est apud eum vnus ē socijs, libens tamen, non alia de causa, q̃ vt ipsum ditionariosq; suos, & finitimos, si accesserint, angelicam salutationē edoceat. Arbitrantur nanque se maiori curæ fore numini Deiparæ virginis, quo plura eius orationis verba didicerint. Assensus est Ancisus Cōmendatori: & his actis, iter suū ad Hispaniolam, cui iam proximus erat, prosecutus est. Dehinc ad regē in Valladoletto morantē, se contulit, vbi mecum versatus est familiariter, & in Vascum Nunnez gladiatorem acriter concitauit: promulgataq; fuit in eum aduersa sententia, Anciso procurante. Hæc volui, beatissime Pater, de incolarū religione recensuisse: quæ non ab Anciso solū, verum etiā à pluribus alijs auctoritate pollentibus viris scrutatus sum: quō intelligat Beatitudo tua, quā docile sit hoc genus homi-

hominum, quantū facilis pateat eis ad nostræ religionis ritus imbuendos aditus. Nequeunt ista fieri repente. Paulatim ad Christi legem euangelicam, in cuius culmine sedes, trahentur omnes: & tui gregis oues multiplicatas indiēs magis ac magis, beatissime Pater, intelliges. Iam Darienenses procuratores repetantur.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANÆ

*Decadis secundæ, Crediti continenti
liber septimus.*

EST ab Dariene ad Hispaniolā octo dierū, & interdū breuior, si flauerint in puppim placidi venti, nauigatio. Eam vix cētum diebus procellarum causa procuratores peregerunt. Paucos namq; dies in Hispaniola cōmorati, mandatis Almiranto & gubernatōribus expositis, paratas ipsis adeuntibus mercatorias naues, quæ frequentes ad Hispaniolam eunt & redeunt, ascenderunt: nec ante calend. Maij alterius anni ab eorum discessu, ex Dariene ad curiam profecti sunt. Duo igitur Darienensium procuratores Quicedus & Colmenares, mense Maio anni decimitertij & quingentesimi à millesimo curiam ingressi sunt. Ioannes verd̄ Fonseca (cui ab initio curandæ negociationis huius fuit onus demandatum: quem ob fida in reges obsequia in Pacensem, dehinc Cordubensem, pōst Palantium & vnā Rosanum Antistitem, alij pontifices: nunc tua Sanctitas in Burgensem, erexistis: & quia sit regis domus capellanus maior & consiliarius,

filiarius, indulti regij cruciatæq; regibus contra Mauros cōcessæ generalem commissarium creâstis) venientes Quicedum & Colmenarem ab orbe diuerso, à gētibus nudis, à terris aliâs ignotis, suscepit honorificè. Burgēsis ergò antistitis patrociniō Quicedus & Colmenares à catholico rege audiuntur. Quæ attulerūt, regi palatinisq; omnibus auditu grata fuerunt, ob rerum nouitatem. Et apud me sæpè contubernati sunt. Darienensīs aëris inclementiam horum vultus testantur: flauescunt namq; similes ictericis, & turgescunt. Sed ipsi præteritæ id ascribunt egestati. Ab ijs procuratoribus & Anciso, Zamudioq; altero etiam Bacalario iurisperito, qui Baëcia dicebatur, & terras illas peragrauerat: & à Vincentio Annez nauium patrono, littorum omnium illorum perito: & Alfonso Nigno, multis prætereà gregarijs, qui ductu eorum eas oras adnauigauerant, quæcunq; gesta sunt, intellexi: nullus namq; ad curiam redijt vnquam, qui non fuerit delectatus & voce viuâ & scriptis mihi, quæcunq; ipsi didicissent, patefacere. Ego verò è multis quæ quisq; mihi recensuit, prætermisissis memoratu minimè dignis, illa tantùm colligo, quæ meo iudicio satisfactura historiæ amatoribus arbitror. In tanta quippe rerū magnitudine, multa necessariò emergūt, quæ, nè nimis longa texatur oratio, prætereunda iudico. Sed ad effectum, quem procuratorum aduentus pepererit, veniamus. Priusquàm ij procuratores aduentarent, fama relatum erat, primarios illos præfectos Nicuesam & Fogedam, Ioannem etiam à Cossa, tanti momenti virum, vt regio diplomate nauium magister appellatus sit regius, infelici sorte perisse: dissidereq; inter se paucos illos superstites in Dariene: ità vt neq; trahendis
ad

ad fidem nostram simplicibus illis gentibus stude-
 deretur, neq; de vestiganda natura terrarū curam
 gererent. Fuit consilium mittere ducem, qui rem
 deperditam, sublato imperio ijs qui iniussu regio
 imperium vsurpauerant, restitueret. Eligitur ad
 prouinciam hanc capeffendā Petrus Arias Abu-
 lēsis, ciuis autem Segouienſis, cui est inter Hispa-
 nos antonomasticè nomen inditū * lustratori: quia *forte **
 egregius fuerit à iuuentute hastilufor. Vulgato *Hastatori*
 per procuratores Darienenses in curia, quanti
 momenti res sit, tollere Petro Arię ducatum è ma-
 nibus, multi apud regem pertinaciter institerūt.
 At capellanus maior Burgensis antistes, cuiā in-
 terest, vt iam diximus, huic negotio laboranti
 præbere remedia: regem adiens, re intellecta, his
 verbis compellauit: Quandoquidem Petrus for-
 ti animo, rex catholice, tuę maiestati sub incerta
 discrimina trahendam obtulit vitam, sciamusq;
 longo experimento militibus regendis aptum es-
 se: sed in Africanis certaminibus præcipuè, in
 quibus se gessit vt̃ strenuum decet militem, &
 sagacem militiæ Præfectum oportuit: impium
 fore iudicarem, si cuiusquam alterius avaritia
 tantum excitati causa, hic exauthoraretur. Eaq;
 vir bonus iste dextris auibus, eat tuę maiestati
 fidus alumnus, in regia educatus à teneris. Ex
 Burgensisigitur episcopi consilio rex, Petri Arię
 cum amplioribus mādatis firmavit electionem,
 Mille ducentos bello aptos milites stipendio re-
 gio Burgensis episcopus conscribit Petro Arię.
 Ex ijs plerosque duxit è curia, discessitq; ex Val-
 ladoletto circiter calend. Octobris anni tertij de-
 cimi supra quingentesimum à millesimo, Hispa-
 lim vrbe, vulgò Siuillam appellatam, multi-
 tudine ciuium & opulentia insignem, profectu-
 rus:

rus: vbi per regios magistratus & militum supplementum, & commeatus, reliqua etiam ad rem tantam facientia, sunt illi tribuenda. Habet enim rex in ea vrbe ad oceanæ tantum negotia domum erectam, ad quam euntes redeuntesq; negotiatores confluunt, de ijs quæ ad nouas terras important, deq; auro inde relato rationem præbituri. Domum vocant Indicæ Contractationis. Reperit Petrus Arias Hispali coacta iuuenum duo milia amplius: auarorum etiam senum non exiguum numerum: è quibus multi sese Petrum Ariam propria pecunia sine stipendio regio secuturos obtulerunt. Sed nè nimium destinata nauigia onerarentur, ne ve commeatus aliquandò deficerent, traijciendi libertas ablata est. Est præterea cautum, nè alienigena quisquam iniussu regio commisceatur Hispanis. Propterea fui admiratus, Aloisium quendam Cadamustum Venetum, scriptorem rerum Portugallensium, ita perfricata fronte scripsisse de rebus Castellanis, Fecimus, Vidimus, luimus: quæ neque fecit vnquam, neque Venetus quisquam vidit. Ex tribus meæ decadis primis libellis, ad Cardinalem Ascanium & Arcimboldum, quibus erâ cõterraneus quandò illa fiebant, scriptitata ea excerpfit & suffutatus est, existimans nostra nunquam proditura in publicum. Potuit & fortè apud oratorem aliquem Venetum in eos libellos incidisse. Celebres namq; viri ab illustrissimo senatu illo missi sunt ad reges hos catholicos: quibus ego ipse illa ostēdebam libens: vtq; exemplaria ab eis caperent, facile assentiebar. Vt cunquē sit, bonus vir Aloisius Cadamustus, alieni laboris fructum sibi studuit vindicare. De Portugallensium inuētis, quæ quidem admiranda sunt, an visa, vt ait, annotauerit,

*Aloisius
Cadamus
stus carpo
tur.*

nerit, an ab alterius eodem modo vigilijs subtraheret, non est meum vestigare. Viuat & ipse Marte suo. Nullus ergò mare conscendit in ea militum copia, qui non fuerit à regijs magistratibus conscriptus. Censiti tamen sunt extra ordinem plerique, inter quos & iuuenis quidã, nomine Franciscus Cotta, cõterraneus meus: sed adepto meo supplicatu diplomate regio, quo, vt illum aduenam cum Petro Aria trajicere sinerent, magistratibus imperabat: aliter haudquaquàm licuisset. Eat ergò Cadamustus Venetus, & se cuncta vidisse scribat: cùm sex & viginti annorum, quibus huic catholico regi non malè gratus semper adstiti, authoritas vix valuerit ad impetrandũ de transitu aduenæ diploma. Ex Genuensibus aliquibus, (sed quidem paucis) ob Almirantum primum earum terrarum repertoris filium, ea impenditur venia: cæteris minimè. Conscendit igitur mare Petrus Arias per Bætım Hispalim interluentem, secundo flumine circiter anni principium millesimi quingentesimi quartidecimi. Sed malè auspiciatò soluit. Tanta classẽ eam tempestas adorta est, vt naues duas discerpserit: & è reliquis deijcere in mare commeatum partem ad naues exonerandas fuerint coacti. Superstites ad Hispana littora retrocesserunt. Sed illic à regijs magistratibus resecti, remissi sunt. Prætoriae naui, iussu regio, magister nauclerus erat Ioannes Vespucius Florentinus, Americi Vespucij, de quo suprà, nepos: cui patruus hæreditatem reliquit artis naucleriae graduumq; calculi peritiã. Secundioribus ventis, ex Hispaniola relatũ est, oceanum illos suscepisse. Veniens nanque nundinaria naui, iam captare volentes Hispaniolæ vicinas insulas, eos offendit. Interea tamen dum stimula-

tores mei Galeacius Butrigarius, & Ioannes Cursius tuæ sanctitatis studiosissimi, paratum se habere tabellarium, qui nostras has oceaneas malle comptas Nereides, sit delaturus ad Beatitudinem tuam, nè tempus teramus incassum, pleraque alia postergata, memoratu digna tamen iudicio meo, licet non locata suis sedibus, recensebo. Petrus is Arias ductor vxorem habet, cui nomen est Elisabeth à Boadilla, ex fratre neptem, Boadillæ Marchionissæ Amoia: quæ urbem Segouiam Fernando & Elisabethæ regibus, Portugallensibus Castellam inuadentibus, tradidit: vnde vires ad resistendum primò, dehinc ad bellum aperto Marte Portugallensibus inferendum propulsandosque ipsos, sumpserunt: ob thesauros quos ibi Henricus rex Elisabethæ, reginæ frater, coegerat. Bello & pace Marchionissa hæc dum viueret, virilem ostendit animum, & eius consilio præclara multa gesta sunt in Castella. Huius est neptis ex fratre, Petri Ariæ vxor. Amitam magnanimitate neptis æmulata, discedere ad ignotas orbis oras & vastos terrarum pelagique discursus parantem se, maritum his verbis compellat:

Ad iā dis-
cessurum
maritum
vxoris im-
pense amā-
tis oratio.

Dilecte coniūx, maritali iugo nos fuisse à iuuentute nostra coniunctos hac lege, arbitror, vt vnà, non seiunctim, vitam ageremus: quacunque te fata trahent, siue per vndosos oceani furores, siue per horrenda terrarum discrimina, comitem me tibi futuram scito. Nullum mihi potest periculum imminere adeò atrox, nullum genus mortis occurrere, quod mihi nō sit multo leuius perferendum, quàm à te tanta locorum intercapedine me semotam viuere. Emori semel satius est, & in mare piscibus, aut in terrā Canibalibus vorandam proijci, quàm continuo luctu & perpe-

tuo

tuo mœrore, non maritum, sed mariti literas expectando, contabescere. Mea est hæc non temerariè, non ex tempore, non fœmineo raptu exco- gitata, sed maturè librata sententia. Vtrum mâlis eligito: vel iugulum mihi gladio impete, vel meis postulatis assentire. Nec filiorū quos Deus nobis præstitit, (quatuor enim mares & fœmel- las totidem relinquebant) vel momento mere- tardabunt. Auitas illis & dotales opes, quibus queant inter sui ordinis equites vitam agere, re- linquemus. De cætero nil mihi curæ. Hæc vbi virilis animi matrona disseruit, videns maritus fixum vxoris animum ad ea perficienda quæ di- xerat, contraire postulatis minimè ausus est, sed vxoris tantæ propositum commendauit. Secuta est ergò, vt̃ suum Ipsicrateia scissis crinibus Mi- thridatem. Amat viuum hæc, vt̃ mortuum Ali- carnassea Caria, Mausolum suum Artemisia. In- telleximusq; nō infirmiore pectore oceanea mur- mura Elisabetham Boadillam generosam, mol- li pluma (vt̃ est in prouerbio) educatam, per- ferre, ac maritum, aut è nautis inter marinos flu- ctus educatis quenquam. Sunt & alia è posterga- tis quæ referam. In prima Decade mentio facta est non vulgaris de Vincentio Annez Pinzono. Is Christophoro Colono Genuensi, postea Almi- ranto, in prima nauigatione fuerat comes. Per se & pecunia sua postmodum, cum diplomate ac venia regia, vt̃ est in Decade, vno tantum nauig- io explorauit. Anno priore à discessu ducum Ni- cuesæ & Fogedæ, iterum tertio tractus illos percurrit ex Hispaniola. Hic Vincentius Annez meridionale Cubæ latus vniuersum ab Oriente perlustrauit ad Occidentem: & Cubam, à mul- tis ad ea vsque tēpora, ob suam longitudinē, con-

tinentem putatam, circuiuit. Itudem & alij plures
 se fecisse aiunt. Vincentius Annez cognito iam ex-
 perimento patenti, Cubam esse insulam, proces-
 sit vlteriùs, & terras alias ad Occidentem Cubæ
 offendit: sed tactas priùs ab Almiranto. Quare
 implicitus noua terra, in læuam conuersus, illius
 terræ littora per Orientem abradens, Beraguæ,
 Vrabæ, & Cuchibacoæ sinuum fauces transgre-
 diens, ad regionem, quam diximus in Decade Pa-
 riam appellari, & Os Draconis, nauim suam qua
 vehebatur, applicuit: ingressusq; est vastum si-
 num, à Colono tactum, dulcium aquarum & pi-
 scium copia, insularumq; multitudine celebrem,
 ab Oriente à Curiana distantem milliaria cētum
 triginta circiter: in quo tractu sunt mediæ Cu-
 mana & Manacapana: quibus principatum de
 margaritis plerique donant, non Curianæ. Facti
 certiores de nostrorum aduentu regionis eius re-
 guli, qui Chiacones, vt in Hispaniola cacici, ap-
 pellantur, exploratum mittunt, quæ gens hæc no-
 ua sit, quid venoui afferat, quid velit: atque vnà
 lintres vniligneas (quæ monoxyla esse diximus in
 Decade, vt de canóis Hispaniolæ) parari iubent
 armatas. Lintres isti chicos appellant. Stupuerūt
 quippe visis eius nauis protentis velis: neq; enim
 ipsi velis vtuntur vllis: & si vterentur, exiguis vt
 opus esset ob lintrium angustiam. Suis ergò mo-
 noxylis pluribus ad nauim vectis, sagittis ausu
 temerario nostros, adhuc spondarum repagulo
 vt mœnibus tutos, configere aut perterrefacere
 existimârunt. Nostri bombardas in illos excuti-
 unt, quarum tonitribus & vasta strage quandò fe-
 riebant, attoniti, sese ipsi profligârunt. Dispersos
 & fugientes nostri per nauis cymbam seruitori-
 am assequuntur, & trucidant quosdam, plures
 capiunt.

capiunt. His intellectis, & tormentorum mugitibus auditis, reguli oratores ad Vincentium Annez mittunt, veriti vicorum suorum direptionem, & hominum interniciem, si descenderent irati ex naui. Pacem orant, quantum per signa & nutus colligere possunt. Neque enim verbum vllum nostri se intellexisse fatentur. In pacis optata signum nostros egregijs muneribus donarunt: vtpotè auri tribus millibus ponderis eius, quod nummum Castellanum vocari diximus, vulgè pefum appellatum: & pleno masculi thuris præstantissimi ligneo dolio librarum octuncialium circiter bis millium sexcentarum: quare thuria feracem esse terram cognouerunt. Neque enim incolis Parix cum Sabxis est quicquam commercij: quippe quibus nihil penitus notum est extra sua littora. Cumq; auro & thure & pauonibus patrijs, à nostris tamen dissimilibus colorum varietate, foeminas viuas ad sobolem nouarum volucrum procreandam in Hispania, & è masculis numerum ingentem ad præsentem edendi vsum præbuerūt. Supellectilia etiam gossampina quædam ad domorum ornatū pro aulæis, miris modis & coloribus diuersis laborata, quibus erant pendula sparsim per fimbrias appensa aurea tintinnabula, id genus, quod vulgus Italū vocat sonaglios, Hispanum cascaueles. Loquaces quoq; psittacos varijs coloribus quotquot placuit, dederunt. Est nanque psittacorum apud Parientes non minor copia, quàm apud nos palumbium aut passerculorum. Hos incolas omnes genus tenus mares, foeminas surarum tenus, gossampinis vestibus amictos simplicibus reppererunt: sed viros more Turcarum insuto minutim gossipio ad belli vsum duplicibus. Dico gossipium id la-

nuginis genus, quod aliàs bombycinum appellatione vulgari Itala dixi: ascripturū ne sint ignorantia, an incuria, pleraq; similia Latiniissimi viri, qui Adriaticum incolunt aut Ligusticum, si ad eorum manus nostra deuenerint aliquandò, vti primam Decadem vidimus, nobis incōsultis, impressorum praelis suppositā: neutro cruciari statuo ad summū: voloq; sciant, me Insubrem esse, non Latium, & longè à Latio natum, quia Mediolani: & longissimè vitam egisse, quia in Hispania. Idem velim dictum genuinis Adriaticis siue Ligusticis Latio propioribus de bergantinis, de castraelis, & almiranto, adelantatoq; vulgari appellatione Hispana. Me quippe non latet, Gracissantes archithalassum: Latunissantes simul & Grecissantes, nauarchum hos, pontarchum illos, garrire dici debere magistratū eius principem. De ceteris huiusmodi idem, dummodò tuæ Sanctitati satisfactum iri credam, hac simplici mea de tātis inuentis narratione. His iam omisis, ad Pariæ regulos redeamus. Hos reperit Vincētius Annez esse apud Parienses tanq̃ annuos rectores vicorum primarios tantū, quos ceteri, siue bello siue pace sit agendum, sequuntur. Vicos habent structos in ambitu sinūs illius vasti. Ad nostros cum muneribus venisse ē regulis quinq; referunt: quorū nomina hīc inferere statui ad tātæ rei memoriam, Chiaconum Chiauccham, (Chiaconos nanque suos optimates vno nomine appellant) Chiaconum Pintignahum, Chiaconum Chamailaba, Chiaconum Polomum, Chiaconum * Pot. Sinum cum ab Almiranto Colono primò reperi- tum, vocāt Baiam natiuitatis, quia natalis Christi die fuerit cum ingressus: prætereundo tamen, sinu non perlustrato. Baiam Hispanus vocat sinum.

num. Iſto fœdere cum illis Chiaconis, Vincenti-
us Annez inſtitutum iter ſuum proſequens, ad
Orientem regiones inuenit aquarum crebra illu-
uie deſertas, & ſtagnantia magnis tractibus loca.
Nec deſtitit à propoſito, donèc terræ illius lon-
giſſimæ cuiusdem attigit: ſi cuiſpides appellare li-
cet cuneos aut frontes acutas, vel promontoria
marinas terras terminantiâ. Ea cuiſpis Atlantem
videtur velle impetere. Illam quippe Africæ par-
tem ſpectat, quæ à Portugalleniſibus Caput bonæ
Sperantiæ dicitur, Atlantici montis ſquallentia
in Oceanum protenta promontoria. Sed Bonæ
Sperantiæ Caput, gradus antarctici colligit qua-
tuor & triginta: cuiſpis autem illa, ſeptem tantû.
Puto terrâ hanc eſſe, quam apud Coſmographiæ
ſcriptores Atlanticam dici magnam inſulam re-
perio, ſine vltiore de illius aut ſitu aut rebus ex-
ploratu. Et quando quidem in huius terræ margi-
nem primû ab Herculeo freto incidimus, non
erit alienum à re, ſi pauca diſſeruero, quæ diſſidi-
um fortè parerent, niſi ſocer & gener eſſent, in-
ter Fernandum regem catholicum, & Emanuelẽ
Portugalliæ regem. Dico Portugalliæ, non Luſi-
taniæ, vti multos audio literarum non ignaros,
qui falluntur non mediocriter. Nam ſi eſt Lu-
ſitania, quam egregij Coſmographi Ana-
& Duria fluminibus includunt,
quota eſt portio Luſitaniæ
Portugallia?

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

*Decadis secundæ, Crediti continentis**liber octauus.*

VIVENTE Ioanne rege Portugallia, Emanuelis inpræsentiarum regis & sororio & prædecessore, exorta est acris inter Castellanos & Portugallenses contentio de ijs inuētis. Sibi deberi nauigationes Oceani vniuersas arguebat Portugallensis, quia prior & ferè ab immortalis memoria Oceanum tentare ausus fit. Castellani verò, quæcunque Deus ministra natura in terris formauerit, ab initio rerū fuisse hominibus communia proponunt: proptereà licere cuiq; illa occupare, quæ Christianis habitatoribus vacua repererit. Dum ità in confuso res tractaretur, pars, vtraque pacta est, vt à summo Pontifice decerneretur, quid iuris. Futuros se obtemperantes Pontificiæ sanctioni, fideiubent vtrinq;e. Res Castellæ tunc regina illa magna Elisabetha cum viro regebat, quia dotalia eius regna Castellæ sint. Erat regina Ioanni regi Portugallia consobrina: proptereà facilius res est composita. Ex vtriusque partis igitur assensu, lineam ex plumbata bulla summus pontifex Alexander sextus illis à Septentrione ad Meridiem, extra earum insularum, quas vocant de Cabouer de parallelos, ad Occidentē lequas centum diametro tetendit. Alexandri nanque sexti pontificatu, res hæc in contentionem venerat. Intra iactam lineam, licet negent nonnulli, cadit eius terræ cuspis, sancti Augustini Caput, appellata. Proptereà non
licet

licet Castellanis figere pedem in eius terræ initio. Regressus ergò indè est Vincentius Annez, habito ab incolis, quòd Ciamba prouincia ferax auro, ad aliud latus montium altorum, quos ante oculos habebant, ad meridiem iaceret: & è captis in sinu Pario, qui apertè Castellanzæ est ditionis, abduxit quosdam ad Hispaniolam. Almirantòque iuueni reliquit, vt nostra discant idiomata: quò interpretum postea loco vti possint ad secreta regionum illarum exploranda: ipseque ad curiam venit, impetraturus à rege, vt bona eius venia, liceat sibi nomen sumere gubernatoris insulæ sancti Ioannis, quæ ab Hispaniola tractu distat lequarum quinque & viginti tantum: quoniam in ea gigni aurum, primus ipse Vincentius Annez patetecerit. Ab incolis, diximus in Decade prima, Buricchenam hanc appellari insulam. In ea insula gubernator erat Christophorus quidam, comitis Camignæ Portugallensis filius. Hunc vicinarum insularum Canibales cum Christianis omnibus trucidârunt, præter episcopum & familiares eius, qui sese, templo & templi ornatibus derelictis, in tutum receperunt aufugientes. Episcopos nanque iam quinque supplicatu regio, tua Sedes apostolica, beatissime Pater, nos uos erexit. In vrbe primaria sancti Dominici in Hispaniola fratrem Garciam de Padilla, diui Francisci regularem. In Conceptione oppido, doctorem Petrum Xuarez de Deza: & in insula sancti Ioannis, Licentiatum Alphonsum Mansum, ambos diui Petri institutionis obseruatores. Quartum, fratrem Bernardum de Mesa, nobilem, genere Toletanum, concionatorem, Dominicum asseclam, in Cuba insula. Quintum, Ioannem Cabedum, & eundem Franciscæ obser-

*Quinque
Episcopi
novi, in
terris novis.*

seruationis pulpitarium concionatorem, tua sanctitas vnxit, vt Darienensibus præsit. Rependent propediem Caribes debitas pœnas. In illos ibitur: præcipue quia patrato illo nefario scelere, post menses aliquot reuecti ex vicina sanctæ Crucis insula Cacicum nostris amicum, & familiam eius vniuersam trucidârunt, comederuntq̃, vico eius funditus euerso: nacti occasionem, quod regulus ille violato iure hospitij, Caribes septem conficiendarum canoarum magistros apud eum relictos, vt canoas quasdam cōstruerēt, quia proceriores arbores ad ea monoxyla formanda insula sancti Ioannis nutriat, quàm eorū insula, Sancta Crux cognominata. Caribibus his adhuc in insula manentibus, è nostris pleriq̃ traijcientes ex Hispaniola, in eos inciderūt. Re intellecta per interpretes, incipiunt à Caribibus velle de tâto facinorè rationem exigere. Illi autem arcubus & venenatis sagittis in nostros directis, trucibus & toruis vultibus nostris edicunt, nè vim tentent, nî sinistris ausibus venisse velint. Nostri venenatas sagittas veriti, neque enim parati ad certamen venerant, signa pacis dant. Cur vicum euerterint, & vbinàm sint regulus & eius familia, interrogati Caribes, respondent se vicū deleuisse, regulumq̃ & familiam eius in frustra sectos comedissee, in suorum septem opificum vindiçtam: in compositosq̃ fascies illorum ossa seruari ad opificum vxores & filios deportanda, quò intelligant non iacere inulta maritorum & parentū corpora: fasciesq̃ ossium nostris ostenderunt. Stupidi tanto facinore nostri, rem dissimulare coacti, conticuerunt, neq̃ incusare aut coarguere Canibales ausi sunt. Ex his & huiuscemodi multa eueniunt quotidie, quæ, nè sacras aures tuæ S. hisce cruentis narra-

tionibus

tionibus inficiam, prætereo. Satis euagatum est, beatissime Pater, extra Beraguensem, & Vrabensem regiones, instituti nostri primarias nutrices. Prætermitemus ne quæ sit Vrabensium fluminû amplitudo? quæ profunditas? quid ve ipsa, quidq; abluta ab eis terræ gignant? deq; terræ magnitudine ab Oriente in Occidentem, ac latitudine à meridie in septentrionem? quid ve credatur de ignotis adhuc in ea? minimè quidem, beatissime Pater. Vrabam igitur repetamus, & à nominibus prouinciarum recenter impositis exordiamur: prouinciasq; liceat appellare, quia procùl victæ Christianis parent.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANÆ

Decadis secundæ, Crediti continentis

liber nonus.

ERAGVAM, statuerunt Castellam auriferam: Vrabam verò, Andaluziam Nouam appellari: & veluti ex insulis pluribus Hispaniolâ, in quam multæ deductæ sunt colonix, in caput insularum habitandâ elegerunt. Ità in immensis Parix tractibus, in duabus regionibus Vraba & Beragua, statuta est mansio: vt ad eas tanquàm ad portus vagaturi sese recipiant, fessiq; & rerum indigeutes, sese queât ibi reficere. Sata iam in Vraba & hortelia omnia, mirificè coalescunt. Non ne hoc admiratione dignû, sanctissime Pater? Omnium rerum sementes, tales quoq; surculos, & calamos, propagines etiâ aliquarum arborum ad eas terras, vti de quadru-

pe-

Arbores
fructus,
varietate
utili-
tate insi-
gnes.

pedibus & altilibus diximus, important. O mira
vbertas. A iacto semine cucumerum & huiusce-
modirerum, ad diem citra vigesimum fructus
eorum colligunt. Caules, betas, lactucas, bora-
gines, & hortensia his similia, intra decimum :
Cucurbitas verò & melones decerpūt intra octa-
uum & vigesimum à sementis satione. De taleis
& surculis arborum nostratium per seminaria &
scrobes satis, & calamis in ramulis patriarum,
quæ consonent, insertis, eadem referunt celeri-
tate fruticare, qua diximus de Hispaniola. Arbo-
reos natiuos fructus habent Darienenses multi-
formes, & variorum saporum ad vsum humanū
salubres : è quibus est consilium præstantiores
describere. Guaianam colunt arborem, quæ fru-
ctum parit citrorum generi, quos vulgus limo-
nes appellat, persimilem, sapore acri, dulci com-
mixto. Nucibus etiam pineis abundant, & pal-
marum varijs cariotis, ijs quæ nobis notæ sunt,
grandioribus, sed minimè aptis ad esum ob auste-
ritatem. Palmulas steriles, quæ tamen ipsæmet
eduntur, & folia creant ad scoparum vsum, pas-
sīm ac sponte sua nasci certū est. Guarauaná verò,
quæ aurea málā ferente arbore procerior est, fru-
ctum gignit magnum, málum citreum æquantē.
Est & alia arbor, castaneæ fermè similis : hæc ficum
grandiorem fructu suo æmulatur, sapore dulci &
salubri. Maméis est arbor alia, quæ fructum pro-
ducit aurei máli magnitudine, sapore melone
optimo haud insuauior. Guananalá fructum dat
cæteris minorem, sed odoriferum aromaticè, &
super omnes sapidum. Hóuos est alia, quæ pru-
nis persimilem generat fructum & forma & sapo-
re, sed aliquanto grandiore : hāc myrobalanum
esse pro certo habent. Est Hispaniolæ arbor hæc
adēd

aded peculiaris, vt eius fructibus porci saginentur: neque cum matureſcunt, retinere illos aut regere ſubulci queunt, quin ex eorum ferula elapſi, ſyluas earum arborum altrices ſparsim petant: vnde multitudo ingens ſylueſtris effecta eſt. Propterea ſuillas aiunt carnes, arietinis eſſe in Hiſpaniola ſaporoſiores ſalubrioresq̃: nemini nanque dubium eſt, quin varia ciborum genera, variam carnibus edendis vim guſtũque longẽ alium ingenerent. Alium fructum ſe inuiſtiſſimus rex Ferdinandus comediffe fatetur ab iſdem terris aduectum, ſquammolum, pinũ nucamentum adſpectu, forma, colore æmulatur, ſed mollitie par melopeponi, ſapore omnem ſuperat hortenſem fructum: non enim arbor eſt, ſed herba, carduo perſimilis aut acantho. Huic & rex ipſe palmam tribuit. Ex ijs ego pomis minimẽ comẽdi: quia vnum tantũ eſt paucis allatis reperẽre incorruptum, cæteris ex longa nauigatione putrefactis. Qui in natiuo ſolo recentia ederunt, illorum cum admiratione ſuauitatem extollunt. Effodiunt etiam e tellure ſuapte natura naſcentes radices, indigenæ Batatas appellant, quas vt vidi, Inſubres napos exiſtimaui, aut magna terræ tubera. Quocunque modo condiantur aſſæ vel elixæ, nulli cruſtulo, aut alio cuius edulio cedunt dulcorata mollitie: cutis aliquanto tenacior quàm tuberibus aut napis, terreique coloris, caro candidiſſima. Seruntur etiam & coluntur in hortis, vt de iucca diximus in Decade prima, Comeduntur & crudæ. Viridis caſtaneæ guſtum crudæ imitatur, eſt tamen dulcior. Sed de arboreis & hortenſibus vegetatiuiſque alijs iam ſatis: ad ſenſitiua veniamus. Terræ illius horrentes ſaltus depaſcũt præter tigres & leones, ceteraq̃ nobis

bis iam nota animalia, vel saltem ab egregijs authoribus descripta, monstrosa plura. Sed animal vnum præcipue procreat, in quo natura studuit sese miram artificem ostendere. Id est corpore bouem æquans: proboscide armatum est elephantina, non elephas: bouino colore, non bos: equinis ungulis, non equus: auriculis etiam elephantinis, sed minus patentibus & demissis: quam ceterorum tamen animalium, patentioribus. De animali ferente secum natam sobolem in vterali crumena, (scriptorum nulli, meo iudicio, noto) quod serpim arboreis depascitur fructibus, in Decade satis, quam puto ad tuæ Sanctitatis manus, priusquid rerum culmen adipisceretur, deuenisse: quandoquidem è meis latebris impressa euasit. Quid verò de fluminibus Vrabensibus restet, referamus. Darien angusto in sinum Vrabensem deuoluitur alueo: monoxylorum provincialium vix patiens, & vicum quem habitandum elegerunt, præterlabitur. Sed fluuium in angulo sinus, quem diximus à Vascho pernaugatum, reperere latitudinis esse stadiorum quatuor & viginti, (lequam dicunt) profunditatis etiam immensæ, cubitorum putà ducentorum amplius: per diuersa ostia in sinum cadere. Hunc, vti legimus Istrum in Ponticū pelagus, & Nilum in Aegyptiū, defluere in Vrabensem sinum aiunt, antonomasice grandem fluuium appellant: quem magnorum esse ac multorum crocodilorum nutritorem inquiunt: veluti de Nilo didicimus, ego præcipue, qui Nilum aduerso secundoque flumine nauigavi, Soldanū petens, & ab eo rediens. Quid propterea queam ex tot insignium doctrina & authoritate virorum scriptis de Nilo colligere, non intelligo: duos namque Nilos, siue à lunæ montibus, siue solis, aut è squallidis Aethio-

Aethiopum iugis vndecunque fluere velint, aiunt naturam dedisse telluri irrigandæ: ad septentrionem, in Aegyptium sinum cadere vnum: in Oceanum meridionalem, alterum. Quid hoc loco dicemus? De Aegypto nihil ambigimus. Meridionalem alium Portugallenses, qui per Nigritas & Melindos æquinoctialem circulum transmeant, in suis mirabilibus inuentis reppererunt: & è lunæ montibus ipsimet deriuari arguunt: esseq; Nili aluum alterum, quia crocodilos generet: neque alibi præterquam in Nili fluentis, crocodilos gigni legerint. Senegam vocant fluuium Portugallenses. Nigritas is interluit, septentrionali ripa Fortunatus: meridionali, arenosus horridus. Crocodilos passim emittit. Quid ergò referemus de hoc tertio, immò & (penè dixerim) quarto? Crocodilos nanque esse puto, quos armatos conchis testudineæ durities, duce Colono, Castellani reperere in flumine, quod dici Delagartos suprà memorauimus. Dicemus hos è lunæ montibus oriri? haudquaquam, beatissime Pater. Crocodilos ergò posse alias, præter Niliacas, aquas producere, iuniores nostri experimento didicere. Non enim hæc flumina è lunæ montibus scatent, neq; possunt cum Aegypto Nilo aut Nigrito siue Melindo, quacunque illi deriuentur, eadem originem habere: quippe qui ex proximis defluunt montibus, quos diximus à septentrionali Oceano nõ magno discrimine mare aliud australe dirimere. In Darienis prætereà & aliorum fluminum palustribus locis relictis ex alluue aquosis, phasiani, pauones, sed non picti, & multa volucrum genera à nostris dissimilia, tam ad esum apta, quàm ad demulcendum varijs concentibus audientium aures, nutriuntur. Sed aucupij impe-

ritia, Castellani nostri negligēter volucres inſe-
ſtantur. Pſittacorum etiam ſub eodem genere
ſpecies in ſtagnantibus illis locis innumere gar-
riunt. Sunt è pſittacis, qui capones æquent ma-
gnitudine: ſunt & qui ne paſſerculum quidē ſa-
perent. De pſittacorum varietate, in prima deca-
de ſatis. In huius nanq; vaſtæ terræ diſcurſu Co-
lonus ipſe ad curiam & miſit, & tulit ex omni ſpe-
cie non paucos, quos omnibus vulgò licuit in-
ſpectare, ferunturq; quotidie. Vnum reſtat, bea-
tiſſime Pater, digniſimū hiſtoria, quod māllem
in Ciceronianas manus aut Liuianas incidiſſe, q̃
meas: tanti nanq; miraculi eſt apud me, vt impli-
catus reperiā in eius deſcriptione ingeniū me-
um, q̃ de gallinaceo feratur pulliculo ſtuppis
inuoluto. Terræ illius latitudinem à ſeptentrio-
nali Oceano ad australe pelagus, ſex tantum dierū
eſſe diximus, incolarum teſtimonio. Magnitudo
propterea fluuiorū & numerus hinc, illinc terræ
angultia, me trahunt in ambiguum: quī fieri poſ-
ſit, vt inter capedine tam exigua dierum trium, à
ſupremis eorum montium cacuminibus dime-
tendo, tot tamq; magna flumina diuertāt in hoc
ſeptentrionale, non intelligo. Credere nanq; licet
ad australes incolas totidem deſluere. Sunt hæc
Vrabenſia flumina exigua, ſi plerisque alijs com-
parentur. Aiunt ſe reperiſſe Coloni tempore Ca-
ſtellani, & per nauigāſſe poſt illum, flumen, cui-
us oſtium in mare cadens, paſſuum aſſeuērant eſ-
ſe paulò minùs centum mille in prunis Pariæ lit-
toribus, vtī aliās diximus: nanque furibundo
meatu in Oceanum ex altis montibus decidi-
re prædicant, vt retrocedere mare etiam exæſtuās,
vi ventorum dico impulſum, ſuo impetu & am-
plitudine cogat: neq; in magno eius ſpatio ama-
ri

*Inaudita
fluminis
magnitudo.*

ri quicquam sensisse in aquis, sed potui aptas & suaves omnes inquirunt. Maragnonum appellant hunc fluuium incolæ: adiacentes autem regiones, Mariatambal, Camamorum, & Paricoram. Præter ea flumina quæ suprâ nominavi, Darienem putâ, Grande Dabaibæ, Beraguenſe, Sancti Matthæi, Boij gatti, & Delagartos, & Gairam, paſſim reperiunt alia multa, qui peragrât ea littora. De liberanti ergò mecum, vndè sibi ſpecus tanti capaces habeant hi montes, littoribus ad eò vicini & angusti, ſententia incolarum, & vndè repleant vt humores tantos cogantur eum mare, ſuccurrunt varia: Magnitudo primùm montium: altitimos quippe eſſe inquirunt. Aiebat & idem priamus repertor. Colonus: immò & aliud ipſe diſſerebat, eſſe deliciarum paradifum in eorū montium culminibus, qui ex ſinu Parid & Ore Draconis apparent: ſibiq; ſtatutò perſuaſerat. Vastæ ergò montium moles, vastos ineſſe ſpecus multicapaces, arguunt: ſed vndè repleantur, penſitandum eſt. Si dulcium aquarum omnium, ex ſententia multorum, ità refluunt è mari flumina, maris ipſius ponderoſa mole compulſa per terre meatus, vti è meatibus ipſis ſcatentia videmus ad mare curſum dirigere: minùs hîc mirandum eſt, quàm alibi. Quia nullibi adhuc legimus duo maria huiuscemodi terram vllam tam anguſto limite, ſi vera ferunt incolæ, circunſerpere. Magnum quippe eſt à dextro latere. Oceanū, in quē ſol vergit à ſiniſtro, alium vndè naſcitur, fortè non cedentem, quia putant Indico mixtum, habere cubitantes. Tanta ergò mole grauata (ſi valet ſententia) tellus iſta nimirum cogitur tot aquarum voratus deglutire: deglutitos, per patulos gurgites emittere. Sed ſi è mari ſorbere

Philosophica de aquarum generatione rationes.

humores terram negauerimus, fontesque gigni omnes ex aëris conuersione in aquâ intra montium cauernas stillantem, assentiemur, vti plerique autumant, authoritati magis eorum qui talibus innituntur rationibus, caput flectemus, quàm quodd intellectus noster sit eius sententiæ capax. Cōverti in aquam, absorptum in cauernis montium aliquibus aërem, non quippe recuso: vidi namque ego ipse in Hispania è pluribus antris guttatim imbres decidere perpetuos: & inde collectas aquas, per collium latera riuos demittere, quibus plantata in cliuis vineta, oliuetaque ac fruteta omnis generis, rigabantur. Sed vno in loco præsertim, testes habeo illustrissimum Ludouicum Aragonium Cardinalem tunc Sanctitatis obseruantissimum, & Antistites duos Italos, episcopum vnum Bouiensem, Siluium Pandonum nomine: archiepiscopum alterum, cuius neque nomen proprium recolo, neque titulum didici. Granae namque, nupèr è Maurorum potestate erepta, agebamus: & nos omnes oblectandi animi gratia ad quosdam amoenos tumulos duxit, per quos suauis murmure riuus irrigas defluebat. Interea loci, dum illustrissimus noster Ludouicus salientes per arbusta riuo inhærentia, volucres sagittis insectatur, ego & antistes vterque clium ascendere statuimus, vt, vnde riuus oriretur, intelligeremus: eramus namque cacumini montium illorum proximi. Succincti ergo riui vestigia sequentes, antrum reperimus eiusmodi perpetuo imbre vberimum: ex cuius aqua, per frequentes guttas cadente in receptaculum, in subiacentibus saxis manu cauatum, riuus efficitur. Licet vulgò conspiceret & aliud rorans antrum in hoc celebri oppido Valladoletto, vbi nunc agimus,

mus, in oppidani egregij viri iurisperiti, cognomine Licentiati de Villena, ab oppidi mœnibus minùs stadio distante, viridario. Fateor igitur exantrorum roratu per conuersionem aëris, inter pendentium rupium cauernulas absorpti, posse fontes alicubi generari. Sed naturam arbitror de tanta illuue aquarum, hac industria tenui generanda, minimè fuisse sollicitâ. Consonât ergò rationes dux ingenio meo : vna, frequentiu pluuiarum casus : altera, ob perpetuum ibi ver vel autumnum] : quia sunt ita propinquæ æquinoctiali circulo terræ illæ, vt vulgus non apertè dignoscat diei ac noctis discrimen toto anno : suntq; hæc duo tempora gignendis pluuijs aptiora,] quàm grauis hyems, aut æstas feruida. Altera prioris effectiua, est huiuscemodi : si porosum esse mare, perq; poros eius, austris illos aperientibus, vapores, quibus aquosæ nubes generentur, eleuari assentimur, terram hanc oportet crebrioribus pluuijs madefieri, quàm terram aliam, si sit (vti aiunt) angusta, duoq; teneat immensa maria, quæ illam ita proximè sepiant, collateralia. Vtcunq; sit, beatissime Pater, nequeo tot viris eas terras frequentantibus non credere : cogorq; illa, licèt pleraque videantur nō verisimilia, referre. Propterea per hæc argumenta fuit cōsiliū discurre, ne viri doctrina celebres, hinc illinc quærendarum] occasionum in aliena scripta studiosi, nos ita hebetes esse dijudicent, vt nulla ratione media, fidem facile præstemus emergenti cuiq; narrationi. De impetu tamen illo dulcium aquarum, qui obiectus pelago, facit ostium aded ingens, vtì suprâ diximus, aquas existimo cadentium multorum esse fluuiorum coactas, quæ lacum ingentem efficiant : nō autem fluuium vnū,

ut ipsi aiunt. Sed quia sint montes ardui, tantā esse
 puto vim declinantū aquarū, ut impulsu stagnā-
 tium ea fiat cōflictatio, & ne salæ aquæ ingredi-
 antur in sinum, resiliant. Surgent & fortē alij, q
 me tantoperē fuisse admiratum mirabuntur, &
 subfannabunt, dicentes: En quid pro miraculo
 hic recitat, magnā inesse flumina regionibus il-
 lis? Non ne Italia suū creat Eridanum, fluui-
 orum regem ab authoribus egregijs appellatum?
 Nō ne & regiones alię sua ingētia pducunt? ut de
 Tanai, Gangeq; legimus, atque Istri fluentis, quę
 vincere mare itā produntur, ut dulces haustus in
 XL millia passuum liceat colligere. His satisfac-
 tum iri velim hac ratione: Padus alpinos ag-
 geres, Gallias & Germanias Pannoniasq; secer-
 nentes ab Italia, sibi habet à tergo magna mole
 succosos, longoque tractu Ticinum, & innume-
 ra alia bibens flumina, tendit in Adriaticum. Idē
 de cæteris. Flumina verò hæc, plenioribus alue-
 is ē proximo, uti ex regulorum dictis nostri re-
 ferunt, lapsa cadunt in Oceanum. Sunt tamen
 qui amplissimam esse alibi, licet hīc angusta sit,
 arbitrentur terram. Succurrit & alia causā, quam
 licet habeā pro inualida, scribere tamen eam sta-
 tutio. Longitudo forsan terræ ab Oriente proten-
 ta per immensum in Occidentem, si angusta est,
 adiumento erit. Quia sicuti legimus Alpheū ab
 Elide in Siculam Arethusam per meatus subter-
 marinos occultos scatere: itā & posse montes il-
 los productas adedō cauernas habere, ut longissi-
 mē distantibus terrarum cauernis respondeant:
 augeanturq; passim aquæ, veniētes aëris illa trās-
 mutatione, quā diximus. Capiant & qui sano pe-
 ctore aliena interpretantur, & qui subfannationi-
 bus inuigilant, rem uti mālint. In hac re nescio
 quid

quid vltra referam in præsentiarum: quando aliter rem esse repererimus, candidè verum profitebimur. Quandoquidem de terræ huius latitudine tot tantaq; disseruimus: de longitudine formaq; ipsius iam tandè sermo resurgat.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANE AE

Decadis secundæ, Crediti continentis

liber decimus.

EST in mare prætenta terra illa, nõ secus à Italia: licet nõ humano cruci hæc, vt illa, similis. Sed pygmaolum giganti cõparo. Est nanq; pars ea, quã à dicta cuspide Oriëntali, quæ vergit ad Atlantè, Castellani percurrerunt, (sine nõdum reperto ad Occidentè) Italia lógior octuplo ampliùs. Qua ratione fretus, octuplũ hoc aulim, pmere, vult tua Sanctitas intelligere. Ex quo parère statui postulantibus, vt Sanctitatis tuę nomine ista redigerẽ in Latiũ sermonem, ego nõ Latius, curauì, nè quid prodeat non ritè exploratũ. Burgèsẽ antistitẽ huius nauigationis confugiũ, de quo suprà lata mentio, adiui. Inclusi vno cubiculo, multos harum rerũ indices habuimus ad manus: solidã vniuersi cum his inuētis sphærã & mēbranas, quas nautę chartas vocant nauigatorias, plures: quarum vna à Portugallẽsibus depicta erat, in qua manum dicitur imposuisse Americus Vespucius Florētinus, vir in hac arte peritus: qui ad antarcticũ & ipse, auspicijs & stipēdio Portugallensium, vltra lineam æquinoctialẽ plures gradus ad nauigauit. In hoc indice latiorẽ esse primã

huius terræ frontem reperimus, quàm reguli Vrabenses nostris persuaferint de suis montibus. Alteri Colonus viuens, cùm ea perlustraret loca, dedit initium : cui & frater eius Bartholomæus Colonus, Hispaniolæ Adelantatus, iudicium suum addidit : peragrauit nanque & ipse ea littora. Præterea Castellanorum omnium, quotquot sibi sentire, quid sit metiri terras & littora, persuaident, suam quisq; nauigatoriam depinxit membranam. Ex omnibus commendatiores seruant, quos Ioannes ille de la Cossa, Fogedæ comes, quæ à Caramairensibus apud Carthaginis portum, peremptum diximus, ediderat : & gubernator alius nauium, nomine Andreas Morales, cùm ob maiorem earum rerum experientiam, (familiares enim notosq; habebant ambo tractus illos, nō minùs iam à suæ domûs cubicula) tum etiā quia Cosmographiæ nautalis peritiores haberentur, q̃ ceteri. Omnibus igitur indicibus allatis, in quorum singulis iacebat linea, quæ Hispano more nō millia passuum, sed lequas designabat : circinos afferri iubemus, & hoc ordine cœpimus littora metiri. A cuspide siue fronte illa, quam diximus Portugallensium includi linea, per eos insularum quas vocant de Cabouerde, parallelas deducta, sed lequas centum vlteriùs ad Occidētē, quam & ipsi vltro citroq; iam explorârunt, reperimus ad Maragnoni fluminis ostium lequas tercētum. Indē ad Os vsque Draconis lequas septingentas, in nōnullis paulò minus, neq; enim penitus conueniunt. Volunt lequam Hispani millia passuum quatuor continere, mari præsertim : terra verò, tria. Ex Ore Draconis ad Cuchibacoæ protentā in mare cuspidē, qua superata, in leuā sinus efficitur, lequas tercentū dimēsi sumus in vno, in alijs cir-

circiter. Ex Cuchibacoz illo promōtorio cuspidali ad Caramairēsē regionem, vbi portus est Carthaginis, circiter centum septuaginta. Ex Caramaira ad insulam Fortem, quinquaginta. Indè ad Vrabæ fauces, intra quas vicus est sanctæ Mariæ Antiquæ, vbi sedes posita est, quinque tantum & triginta. Ex Vrabensi Dariene ad Beraguensē fluuium, vbi fixurus erat pedem Nicuesa, nisi aliter apud superos statutum reperisset, centum triginta interesse dimēsi sumus. Ex Beragua ad eum fluuium, quem diximus sancti Matthæi appellatum à Colono, in quo Nicuesa, carauela amissa, pererrauit omniū hominum calamitosissimus, lequas in indicibus centum quadraginta tantum reperimus: multo tamen plures in hoc tractu à sancto Matthæo, multi è redeuntibus mihi retulerūt: in quo & locant diuersa flumina, putà Aburema cum præiacente insula nomine Scutum Cateba, cuius regulus, Facies combusta, est appellatus: aliud Zobraba, Vrida post illud, Durabaq; auriferum: & portus etiam egregios, inter quos Cerabaroum & Hiebram, incolarum appellatione. Si ritè dinumeraueris, beatissime Pater, lequas inuenies in hoc calculo quinque & viginti post quingentas à mille: quæ amplectuntur miliaria septingenta supra quinque millia à cuspide ad sancti Matthæi, quem Perditorum vocant sinum. Sed non sistit opus. Astur Ouetēsis auito genere quidam, nomine Ioannes Dias de Solis, qui se Nebrissæ, quæ doctos edit viros, natum inquit, ab eo fluuiο ad Occidentē tendens, lequas & ipse percurrit nō paucas. Sed littus illud medium ad septentrionē curuatur. Propterea nō examussim locatum inter dimensa: putamus tamen colligere diametro lequas tercentum circiter. Quanta

ergò, beatissime Pater, sit terræ illius, quæ tuo throno subiicienda est, longitudo, ex dictis colligito: de latitudine fortè aliter aliquandò sentiemus. De polariū nunc graduū varietate pauca referamus. Terra hæc, licet ab Oriente protenta sit in Occidentē, retorta tamen est, & ad meridiē sua cuspide tantū incuruatur, vt polum arcticū amittat, æquinoctialemq; superet lineā ad antarcticū septem gradus. Sed Portugallensiū est eius cuspidis iurisdictio, vt iam diximus. Cuspide relicta, Paria versūs, arcticus reuiscitur polus: & quo magis ad Occidentem regio vergit, eo magis polus eleuatur. Habēt ergò Castellani variā graduū eleuationem, donèc ad Darienem, statutam earū terrarum sedem primariam, veniatur. Beraguensis namq; derelicta est, vbi eleuatum gradus octo reperiūt polum. Sed indè tantūm terra incuruatur ad septentrionem, vt quasi Herculei freti gradus æquet, si præcipuè terras dimetiamur quasdā ad latus Hispaniolæ septentrionale ab iisdem reperi-tas. Inter quas ad lequas ab Hispaniola quinq; ac XX supra tercentum vnā esse insulam fabulantur, qui eam explorāunt ad intima, nomine Boiua, aliās Agnaneo, fonte perenni adeò nobilem, vt eius fontis aqua epota senes reiuuenescāt. Nec arbitretur Beatitudo tua hoc dictum iocosè aut leuiter: itā seriò rem hanc per curiam vniuersam ausi sunt spargere, vt populus oīs, & ex ijs, quos virtus aut fortuna secernit à populo, non pauci rem esse veram arbitrētur. Ego verò, si, quid sentiam, interrogaueris: naturæ rerum genitrici nō me tantum tribuere respondebo, sibiq; seruasse Deum hanc prærogatiuam pro non minùs propria, quàm scrutari corda hominum, aut priuationi dare accessum ad habitum, existimo: Nisi
Colchiā

Colchiâ fortè fabulâ de renouato Esone, Erythræ Sibyllæ fuisse folia crediderimus. Hæc de longitudine latitudineq; ac montibus abruptis, & eorum specubus aquosis, deq; varijs terræ illius gradibus, & quidē satis. Sed minimè prætereunda puto, quæ miseris inter generales calamitates acciderunt. Horrebant puero mihi viscera, cruciabatq; præ miseratione de Achemenide Vergiliâno, inter Cyclopum littora ab Vlyssæ relicto, quod baccis lapidosisque cornis ab Vlyssis transitu ad Aenææ aduentum dies non multos fuisse depastû Vergilius recenseret. Baccas lapidosaq; corna, pro delicatis epulis infelices habuissent Hispani, qui Nicuesam secuti, Beraguam habitandâ elegerant. Quid de asini capite, magno empto, opus est magnificere rem? Quid de huiusmodi multis, quæ obsessos pati oportet? Postquàm Nicuesa consilium cepit de Beragua deferenda ob terræ squallorem & sterilitatem, Portum Bellum, & dehinc promontorij, Marmoris appellati, littora tentauit, an ibi fortunatiùs quiret insidere. Oppressit socios eius egestas tanta, vt neq; à scabiolis canibus, quos venatûs & tutelæ causa secum habebant, (in certaminibus nanque cum nudis incolis, canum opera plurimùm utebantur) neque aliquandò à peremptis incolis abstinuerunt. Non enim ibi fructificantes arbores, aut volucres, quas Darienem alere diximus, procreari, ac proindè terram minimè frequentem habitatoribus, reperiabant. Cōuenerunt è socijs quidam de cane macerrimo emendo, qui iam ferè & ipse deficiebat ob esuriem: multos præbent canis domino auri pesos, id est, aureos castellanos: canem excoriant comedendum: scabiosam canis pellem, capitis ossibus appensis, inter dumeta

proxima

*Fames mē
litum iū
compara
bilis.*

proxima proiecerūt: postri diē pedes quidā ē socijs in abiectā pellē incidit, vermibus iam refertā ac semisœtētem, domū absportauit. Excussis vermibus, pellem in ollam coquendā cōiecit, coctā edit. Ad coctæ pellis ius multi cū suis paropsidibus, singulos castellanos aureos, ꝑ singulis iuris paropsidibus offerentes, accurrebant. Bufones alius duos reperit, coctos ægrotus quidā à bufonū domino emit comedēdos: proꝑ illis duas fertur lineas auro intexto subuculas, quæ valorem æquabāt castellanorū sex, præbuisse. In campestri via quadā mortuū reppererunt pleriq; incolā à socijs interfectū, & iam putridū: dimembrārūt secretò: siue assis, siue elixis, carnibus illis tanq̃ pauonis esca famē tunc pepulerunt. Saburra, inquiunt, cōtentū palustri per aliquot dies ē socijs alium, qui noctū à sociorū cuneo secedens piscatū, inter palustres vluas diuenterat, donēc serpētī iam semimortuus, viā ad socios reperit. Hæc & huiusmodi multa perpessi infelices Beraguēses, ex numero militū septingētorū septuaginta amplius, ad vix quadragenariū reducti, Darienenses & ipsi effecti sunt: ab incolis perēpti pauci, fame cæteri consumpti, animas euomuēre anhelantes, aperiendo viam ad nouas terras posteris pacādas suo sanguine. Ad cōuiuia ergò posthāc nuptialia cæteri, si quæ hi passi sunt, pēsitauerimus, per tuta nouaq; itinera, ad tutas nouasq; terras, in quibus & habitatores & fata iam reperirent, proficiſcentur. Quò autem Petrus Arias ductor cū regia classe sit appulsus, ad hanc vsq; horam non intelligimus. Quæ successerint, si hoc Sanctitati tuæ gratum fore cognouero, vigilantius explorabo. Ex Catholici regis curia, pridie nonas Decēbris. Anno à Christi natali, M D XIII.

PETRI

PETRI MAR-
TYRIS MEDIOLANEN.
PROTONOTARII APOSTOLICI,
REGIIQUE CONSILIARII, AD LEO-
nem decimum Pontificem maximum, de
orbe nouo tertiæ Decadis
liber primus.

LAUSERAM orbi no-
uo portas, beatissime Pa-
ter, satisq; me per illius
oras vagatum arbitrabar,
quandò nouæ literæ alla-
tæ, patefacere illas iterû,
& repositum sumere ca-
lamum coëgerunt. A Va-
scho Nunnez, quem, cie-
ëtis Nicuesa duce & Anciso prætor ex Dariene,
principatum sibi, manu promptorû audacia fre-
tum, vsurpasse memorauimus: à socijs etiâ ple-
risq; literas habemus, suo militari stylo compa-
ctas, quibus didicimus eum superasse montes il-
los, oceanû nobis notû, ab altero australi æquore
adhuc latente, dirimentes. Est eius epistola Ca-
preensi de Seiano grandior. Sed ea tantû ab illa
cæterisq; excerpsumus, quæ memoratu esse digna
duximus. Catholici regis animum sibi Vascus
non modò iratum reconciliauit, verumetiâ gra-
tiosum effecit. Donatus est à rege Vascus, donati
& plerique alij præstantibus & honoratis priuile-
gijs pro talibus ausis. Attetas nobis aures tua San-
ctitas præbeat: & quæ illis passim in re tanta eue-
nerint,

nerint, serena fronte & gaudēti pectore suscipiat: quandoquidem non centurias solum & legiones, sed innumeras hominum, natio hæc Hispana per varios labores, & multa vitæ discrimina, tuo sacro throno subdēdas, domat myriades. Vascus Nunnez (siue impatiens ocij, quia nescit stare loco fortis animus, siue nē rem tantam surriperet alter, veritus: putant nanq; multi Vascum de Petri Ariæ præfectura intellexisse: siue vtrāque motum causa, & quod iratum regē ex antea actis sentiret) aggredi prouinciā ipse cum paucis constituit, quā à Comogri reguli filio etiam mille armatis fore difficilem audiuerat. Accitis ergo Darienensibus vétéribus aliquot, & pluribus ex ijs qui ab Hispaniola recentes venerant, vberioris auri copię fama compulsi, centum nonaginta armatorum manum comparauit. In calendis Septembr̄is anni superioris M D XIII, facturus iter mari dum liceret, ex Dariene cum vno bergantino, & monoxylis, id est, vniligneis, prouincialibus decem cymbis, discessit. Caretæ litoralē reguli Coibensis amici terrā primū caput: relictis ibi nauigijs, vt cœptis Deus faueat, supplex petit: & vnā carpit iter terra mōtes versū. In Ponchæ reguli ditionē primū incidit. Poncha, vt aliās ipso adēuntē fecerat, aufugit. Per nuncios ducibus Coibēsis Caretanis Ponchæ tutelam ab omni hostium iniuria, & amicitia fide præbita multaq; beneficia pollicetur. Promissis ergo & blanditijs tam nostrorū quā Caretanorum emollitus Poncha, venit ad nostros: libens gaudensq; Poncha foedus suscepit. Nē vltā vereatur, Vascus Pōchæ suadet. Dant dexteras, & sese inuicē complectuntur, mutuisq; se muneribus afficiunt. Auro Poncha, sed modico, centum

centum putà & decem aureis ponderibus, quæ singula castellanum æquant nummū: fuerat namque spoliatus anno superiore, vti suprà retulimus. Vafchus vt dono donum pensaret, Poncham rebus nostris, vitreis scilicet calculorum fertis ad colli & brachiorum gestamē, speculisq; ac tintinnabulis orichalceis, & huiuscemodi mercibus institorijs, donauit. Has indigenæ magnificiunt, quia id vbiquè preciosæ rei loco habetur, quod est peregrinum. Securibus etiam ferreis ad arbores scindendas paucis Poncham ditauit: nil nanque maioris faciunt, quòd ferro & metallis omnibus careāt, auro excepto: & secare ligni genus vllum, ad construendas domos præcipuè canoasq; cauandas, sine ferreis instrumentis difficilimum sit: fluuialibus quippe lapidibus quibusdam præcutis lignariam omnem exercent fabricinam. Poncha igitur deuincto, vt à tergo tuta relinquat omnia Vafchus, ad montana ducit agmen, datis à Poncha ducibus & calonibus, qui viarum angustias sternendo præeant: per saltus namq; inuios & ferarum latebras atque anfractus montium penetrandum erat. Pauca quippe raraq; sunt inter eos commercia: quia paucis nudi homines, & pecuniæ expertes, indigent: & si qua exercent, è proximo agunt, auri ad ornatū, & suppellectilium ad utilitatem permutatione. Propterea haudquaquàm trita sunt inter eos ex minimè frequentibus concursationibus itinera. Notas, tamen occultas, obseruant semitas eorum exploratores, quarum ductu se per insidias & nocturna latrocinia infestant alternè trucidantes, ac in seruitutem se vicibus redigentes. Ponchen-
sium igitur & carpentariorum nostrorum opera & montes superauit horridos, & per obuia
ingentia

ingentia flumina plura, structis pōtibz, aut sub-
 licium trabium congerie connexa, duxit incolu-
 mem cateruam. Hic eorum multa prætereo, quæ
 tum ex rerum penuria, tum ex immenso labore
 passi sunt, nè sim minuta recēsendo molestus. Sed
 quæ cum regulis ex itinere acta sunt, prætermittenda minimè ducō. Priusquàm alta montiū cacumina pertingeret, regionem ingressus nomine Quarēquam, regulum eodem nomine nuncupatum, obuium habuit, armatum eorum more, arcubus putà & sagittis, machanisq; id est, ensibus amplis, ligneis, oblongis, vtrāq; manu agitandis, & sudibus præuistis, missilibus etiam, quæ certissima iaculātur. Is superbè nostros & hostiliter excepit, cū ingenti ditionariorū multitudine transitum prohibiturus: quò irent, quidq; peterent interrogans: retrocedant, vultu toruo per inter-nuncios commonefacit, ni velint ad vnum trucidari. Hæc dicens, prodit in apertum vestitus ipse ac palatini, cæteri nudi: & nostros impetit retrocedere recusantes. Breuibz actum est: sclopetarum sclopos (quibus auditis, nostros secum habere fulmina & tonitrua arbitrati sunt) & scorpionum sagittas non diū sustinuerunt. Terga igitur vertunt fugiētes. Velut per macella lanij bovinas arietinasq; secant in frustra carnes, ità huic nates, illi femur, alteri humeros vno ictu nostri scindebant: velut animalia bruta, periērent ex eis vnà cum regulo sexcenti homines. Huius reguli domum reperit Vascus nefanda infectam Venere. Fœmineo amictu reguli fratrem, pluresq; alios comptos, & vicinorum testimonio pathricos, offendit. Iussit à canibus circiter quadraginta lacerari. Canum opera nostri vtuntur in prælijs contra nudas eas gentes: ad quas rabidi infliunt,

liūt, haud secūs ac in feros apros aut fugaces cer-
 uos: nec minūs fidos Hispani suos reperiunt in
 periculis subeundis, quàm Colophonij vel Ca-
 stabalenses, qui ad bella gerenda canum cohortes *Canum*
 instituebant, ità quòd primā aciē in prælio canes *vsus in*
 seruarent, nec vnq̃ detrectarent pugnā. Audita *prælio.*
 nostrorum in obscœnum id genus hominū seue-
 ritate, tanquàm ad Herculem populi cōfluebant:
 quoscunq; morbidos ea peste sentirent trahētes,
 vt è medio tollerentur, expuēdo in illos inclami-
 tabant: in palatinos quippe, in populum haud-
 quāq; contagio fluxerat. In cælū oculos manusq;
 tendentes, Deum insinuabant esse tātō sceleri ira-
 tum: indè mitti fulgura, tonitruaq;: crebris nan-
 que fulguribus vexantur, & aquarū frequentes
 alluuiēs, quæ sata omnia rap̃tēt, famemq; & mor-
 bos indè puenire, conquerebātur: licèt nil aliud
 pro Deo colant, præterquàm Solem. Hunc præ-
 stare, hunc tollere solum existimant. Dociles ta-
 men sunt: ad nostros ritus facilè trahentur, si do-
 ctōres eos adierint. Nil tetricū, nil prolatu du-
 rum in eorū lingua esse, quin Latinis possint li-
 teris, vt de Hispaniolis aliquandò diximus, eorū
 vniuersa vocabula scribi & pferri, cognouerūt.
 Bellicosa gens est hæc, & quæ finitimis molesta
 fuit hætenūs. Sed prouincia nō auto aut agrorū
 vbertate fortunatur: mōtana est ac sterilis, & ob
 squallorem montium algens. Proptereā vestiun-
 tur ibi, qui vestes assequuntur, palatini: cætera
 turba naturæ beneficio contenta viuit. Mancipia
 ibi nigra repererunt, ex regione distante à Qua-
 réqua dierum spatio tantū duorum, quæ solos
 gignit Nigritas, & eos feroces atque admodū
 truces. Ex Aethiopia putant traiecisse quondā
 latrocinij causa Nigritas, inq; illis montibus nau-
 O fraga,

fragatos fixisse pedem. Cum his nigris odia exercent intestina Quaréquani, & sese seruitio addicunt vicissim, aut trucidant. In Quaréqua relictis pluribus è socijs, qui nondùm assueti laboribus, & esurie tantæ, deciderant in valetudines, duces capit è Quaréquanis, ad vertices montium tendens. Ex Ponchæ regia sex breuium dierum spatium ad alterius æquoris prospectum iacet medium: id nequiuit minore, quàm quinque & viginti, varijs implicitus casibus & summa rerum egestate, perficere. Septimo tandèm caléd. Octobris monstrata per Quaréquanos celsa culmina, è quibus optatum mare aliud despici poterat, protentis oculis intuetur. Sistere agmen iubet: præit ipse solus, & verticem primus occupat. In terram prouolutus, & genibus flexis, manibusq; in cælum erectis, austrum salutat: & gratias immensas scribit se Deo cælitibusq; omnibus persoluisse, qui tantæ rei palmam sibi homini non magno ingenio pollenti, non perito, non optimati, asseruauerint. Sacris orationibus suo militari more peractis, commilitones dextra innuens vocat, desideratum pelagus ostendit. Repetitò poplitibus deflexis, orat superos, atque in primis Deiparam Virginem, vt faustè feliciterq; cœptis faueant: & lustrare, quas sub pedibus videant, terras liceat: itidèm & socij omnes, sublatis prælæticia vocibus, faciunt: Hannibale, Italiam & alpina promontoria militibus ostendète, ferocior, ingètes opes socijs pollicetur: Eccè desideratum pelagus, eccè ô tot laborum socij commilitones, de quo nobis tot tantaq; Comogri filius, & indigenæ reliqui prædicârunt. His dictis, in possessionis signum, pro aris saxorum congerit tumulos. A dextra læuaq; nè posteritas arguat eos menda-

cij, declinās ē vertice montium, inscribebat passim arboribus, scisso cortice, Castellæ regis nomen: & saxeas erigebat vbiq̃ue strues, donēc ad reguli australis regiam ventum est, qui Chiapes dicebatur. Arma capit Chiapes, profilit cum ingenti multitudine minitabundus, prohibiturus non modò transitum, sed & accessum. Instruunt acies nostri, licet numero pauci: ruunt in aduersos. Sclopettis primūm, & molossorū, quos Alanos vulgus vocat, cohorte Chiapem salutāt. Audito mōtium reboatu ex emissis globulis, & puluereo viso flammæ euomēte fumo, sulphureoq̃ odore naribus percepto, (ad hostes nanque ventus flabat) seipsos profligant: perterriti, fulgura in se proijci arbitantes, sternebantur. Itā solo iacentes, aut versos in fugam, nostri adorūntur: agmine tamen cōposito & seruatis ordinibus primūm, dehinc soluti assequūtur multos, trucidāt paucos, capiunt plures. Statuerant nanque amicē agere, pacatoq̃ terras explorare illas. Chiapæ igitur occupato atrio, soluit ē captis in fuga plerosque, qui Chiapem quæritent, & hortentur, veniat: ex reditu pacem, beneficentiam, & amorē polliceantur. Si detrectauerit, sibi suisq̃ imminere exitium & regni excidium, enuncient. Quō apertius ista Chiapæ patefiant, ex Quarequanis, qui nostris viæ duces erant, comites dat Chiapæis quosdam. Itā & per Quarequanos, qui à se & suo regulo coniecturas Chiapæ præposuerunt: & per suos Chiapes persuasus, datæ fidei se credit. E latēbris prodiens, redit ad nostros. Datæ acceptisq̃ vtrinque dexteris, amicitiam ineunt, & fœderibus se inuicē adstringunt: muneribus etiam mutuis se deuinciunt. Quadringentos auri cælati pesos (diximus ducatū id pondus ferē triente

superare) Vascho Chiapes donat. Vt de merito Vaschus benè mereatur, rebus nostris Chiapen munit. Ità cōtenti vtrique, dies aliquot vnà commorati sunt, donèc relictī à tergo in Quaréqua socij aduētārēt. Quibus actis, gratis munusculis donatos dimittit Quarequanos: & Chiapæis ipsoq; Chiape ducibus, quarto à montium verticibus die ad littus optatum læti procurrunt. Testibus & scribis regijs adstātibus, mare illud vniuersum & adiacentes mari terras omnes, imperio addicūt Castellano. Apud Chiapen sociorum partem reliquit, quo liberiùs explorare quiret vniuersa. Nouē capit è Chiapæis monoxylis, quæ ipsi Culchas vocant: & Chiape duce, fluuium trajcit ingentem cum viris octoginta è suis, ad alterius reguli ditionem, nomine Coquéram. Is resistere primò ac reiicere nostros armis certauit, iisdem auspicijs quibus & cæteri. Cogitata perfecit Coquéra. Vincitur & ipse, fugaturq;. Chiapæorum Coquéra suasu regressus est: hi nanq; functi oratorio munere pro Vascho, quàm inuicti nostri sint, quàm mites in supplices, quàm truces & seueri in renitentes, enunciant Coquéra. Ex nostrorum amicitia, sui reguli & aliorum exemplo, tutelam, patrocinium, & animi tranquillitatem pollicentur. Ex iniuria & detrectatu, excidium & interniciem minantur. Lætus ergò talibus nuncijs redijt Coquéra: sexcētum quinquaginta cælati auri pesos donat nostris. Contrà Vaschus donis dona pensat nostratibus: vtī apud Poncham diximus. Coquéra pacato, redeunt ad Chiapæ regiam. Indè commilitonibus reuisis, vbi paulūm quieuit, explorare vicinum statuit sinum ingentem: quem ab vltimo ipsius in terram receptu ad patrias ab æquore faucium porrectu.

refturas sexaginta milliariū ſpatio cōſtare aiunt. Sinui ſancto Michaëli nomen indidit, quem aiunt habitatis inſulis & ſquallidis rupibus eſſe frequentem. E naualibus ergò Chiapæ nouem capit eaſdem culchas, quibus fluuium tranauerat, & cum ſocijs incolumibus octoginta conſcendit, Chiapæ diſſuadere, roganteq; nè vlllo pacto ſinum tentare illo anni tempore velit: Eſſe tribus anni menſibus adedò procelloſum ſignificat, vt nullo modo ſit ibi mare tractabile. Ante ipſius oculos voratas fuiſſe culchas plures à rabidis vorticibus prædicat. Vaſchus tamen impatiens ocij, fore ſibi fautores Deum & ſuperos omnes in tali negotio prædicat, rem eſſe quæ Deum tãgat, in qua Chriſtiana religio vires protendet, & hauriendi ſunt theſauri, quibus neruis bella geri queant in hoſtes fidei. Pulpitarij gerit vicem oratoris, & ſocijs perſuaſis, claſſiculam Chiapæ conſcendit. Chiapes verò, nè de ipſius fide Vaſchus dubitaret, quacunque proficiſcatur, ſe præſtò futurum comitè enunciat: aſſenſurum nullo pacto inſtat, vt ſe relicto, Vaſchus è ſua regia pedè moueat. Vbi primùm à littore culchas in altum detrulerunt, tanta illos vndarum conflictatio adorta eſt, vt quæ ſe verterent, aut vbi conſiſterent, cōſilium deeſſet. Verſi alternè in facies, quiſque ſocios pauidos & perterritos inſpectabat: ſed præcipuè Chiapem & ſuos, importuni maris illius peritos, res macerabat, qui multa huiusmodi pericula ſummiſſionèsque viderant in vicinis: elapſi tamen, culchis alligatis, in proximam ſe recipiunt inſulam. Ibi pernoctando fluxus incluſit, & ferè totam cooperuit. Aiunt id australe pelagus eſtuans adedò tumefcere, vt multæ in eo tunc lateant magnę rupes, quę demùm refluyente videntur emergere.

gere. Contrà, septentrionale qui inhabitant, omnes vno ore, vix cubito prodire à littore, asseuerant. Fatentur & iidem qui Hispaniolam & reliquas incolunt conterminas insulas. Dessiccato igitur à reflexu littore, ad culchas stupidi redeunt: obrutas omnes & arena repletas repererunt, ex illis quassatas nonnullas, & hiscentes rimis, licet vniligneas, ac ruptis rudentibus semideperditas. Cingulis & arborum corticibus & tenacibus quibusdam marinis herbis laceratas resarciunt, herbisq; stipant ad necessitatem. Regrediuntur ergò naufragis similes, & fame penè consumpti, quia nil penitus eis ad vescendum tempestas reliquerat. Horrédos audiri mugitus æquoris toto anno, quandò fluit aut refluit, inter eas insulas indigenæ prædicant: sed præcipuè tribus illis mentibus à Chiapè nominatis: quos Octobrem, Nouembrem & Decembrem esse, ex illius sermone collegerunt: præsentem nanque lunam, & subsequentes duas insinuauit: eratq; is mensis October. Refectus paululùm, vno inutili regulo prætermisso, ad aliud è finis illius lateribus tendit, cuius regulum Tumaccum à regionis nomine appellant. Is armatus prodit, vt cæteri. Contrahitur & cum Tumacco, vt cum alijs. Vincitur fugaturq; trucidantur obstantes: reliquis ignotum est: intenditur nanque pacandis nationibus & amicè tractandis. Vulneratus euasit Tumaccus. Per nuncios Chiapæos Tumacco suadetur vt redeat, nil vereatur. Neque pollicitis, neque minis mouetur. Mortem illi & suo generi exterminium, locorumq; sui regni excidium ex peruicacia, differunt. Filium tandèm venire iussit. Hunc Vascus vestitum & munusculis donatum remisit,

misit, vt genitorem accersat, & illum de nostro-
rum natura & fortitudine commonefaciat, hor-
tatur. Hac benignitate in filium motus Tumac-
cus, in diem tertium ab adductu filij venit. Nil
tunc attulit, sed missis familiaribus, sexcentum
quatuordecim auri pesos, & ducentos quadra-
ginta egregios vniones, è minutis autem copiam
maorem, afferri iussit. Vniones nostri admira-
bantur, licet non ritè candidos, quia è conchis il-
los minimè eruunt, nisi priùs alsis, quo faciliùs
sefe ipsæ aperiant, & caro inclusa sapidius coqua-
tur: sunt nanque edulia regum & obsonia car- *Cöchylia*
nes eorum, quas maioris pendunt quàm mar- *vnionum,*
garitas ipsas. Hæc Arbolantius quidam Hispa- *edulia reo*
nus Cantaber è Vaschi commilitonibus vnus, *gum.*
ab eo missus ad regem cum vnionibus & conchy-
libus, retulit. Credere oportet rerum participi-
bus. Tumaccus ergò tanti facere vniones nostros
inspectâs: familiaribus quibusdam suis qui ade-
rant, vt piscationi se accingant, imperat: dicto
parent. Quarto ab indè die regrediuntur: libras
octunciales vnionum afferunt duodecim. Pars
vtraque gaudens, sese mutuis stringit amplexi-
bus: quòd nostros gratis muneribus donauerit,
quodq; admissus in amicitiam fuerit Tumac-
cus, se felicem esse arbitratur. Nostri hoc tan-
to grandium opum argumento se beatos fore,
saluam deglutiendo, interloquuntur. Rerum
omnium Chiapes regulus & testis & comes e-
rat. Lætabatur & ipse, quòd suo ductu & no-
stris satisfactum iri viderat: & vicino regulo,
fortè non amico, sed potentiori, ostenderet qua-
les sibi viros haberet amicos, id suæ domûs au-
thoritati conducere non dubitans: grauibus nan-
que inter se odijs hi nudi reguli, ambitione sola

eos exagitare, fatigatur. Vafchus iactat, apud Tumaccum se mira de illius terræ opibus secreta didicisse, quæ ad præfens velle se reticere, inquit: ad aurem locutum illi Tumaccū insinuat. Ab utroque tamen regulo esse in eo sinu cæteris grandiorē insulam, aiunt, potente vno rege contentam: & qui fedati maris temporibus ad ipsos tranet magna culcharum classe, in prædamque raptet obuia cuncta. Ea insula distat ab hoc littore millia passuum circiter viginti: apparentque illius promontoria ex continentis elatis collibus. In ea insula conchyliæ gigni feruntur umbellam æquantia magnitudine: à quibus uniones, conchyliū corda, eruuntur, fabæ & interdum olea grandiores: & quos Cleopatra optare potuisset. Licet aded proximè ad littus insula se applicet, extra sintis fauces tamen eius initium in amplū æquor porrigitur. His intellectis, Vafchus isthac exhilaratur narratione lucriuæ: & quo propensiores sibi regulos redderet, & ætiore vinculo deuinciret, ferocia in tyrannū verba detorquet, iurgijs & cõtumelijs iniuriū regulum lacerat. Nulla mora interiecta, traiecturum se ad eum debellandū, prostrandū, trucidandūque iureiurando intonat: & vnā culchas parari iubet, quibus dictis facta compeset. Ast reguli Chiapes ac Tumaccus amice illum hortantur & commonefaciūt, vt prouinciam in pacatius differat tempus: nulli esse nauigio ea tēpestate (erāt enim iam Nouēbris Nonæ) mare illud peruiū: procellosissimum & tēpestuosum atque inhospitale penitus esse repetebāt. Vera dicere regulos cōstabat. Horrendo quippe fremitu interinuales eas frequentes insulas, rugitus ex conflictationibus crebris exaudiebantur: & è montibus, relictis alueis, flumina saxa secum & magnas arbores trahentia,

inaudito

inaudito strepitu defluebant eo tempore: ventorumq; vis atrox furiebat non sine domorum iactura. Austri erant & Euronoti tractuum illorū, ea tempestate tonitruis & fulguribus associati, perpetui hospites. Sereno tempore noctū frigore vrgebantur, die verò molestus illis erat ardor solis. Neque id mirum, cū essent æquinoctio proximi: licet ipsi nullam de polo mentionem faciant. In tali nanque regione luna, cæteriꝑ frigentes planetæ noctū: die verò sol, & factionis eius errantia sidera, vim suam exercent. Licet aliter vetustas senserit: quæ ob solis perpendiculū, desertum relinquebat æquinoctialem circulum: præter paucos authores, quorum sententiā experimento Portugallenses probant haud dubiè. Quotannis quippe ad antarcticos hyperboreorū ferè antipodes tranant, & commercia cum eis contrahunt. Antipodes dixi, quanuis me non prætereant, non defuisse viros alioquē ingenio singulari & summa doctrina pollentes, cælitibusq; ex his admixtos nonnullos, qui antipodes negēt. Non est cuiquam vni datum omnia scire. Affecuti sunt Portugallenses alterius poli gradū quintum & quinquagesimū ampliùs: vbi punctū circumuehentes quasdā nubeculas licet intueri, velut in lactea via sparsos fulgores per vniuersum celi globum intra eius spatij latitudinem. Notabilē stellam huic nostræ similem, quam vulgus polū esse arbitratur, & tramontanam Italum, Hispanū nortem appellat: nullā aut illi polo vicinā, quæ non cadat in oceanum. Ex axe medio Libræ, sole cadente nobis, illis ascendit: & ver, quādò nobis autumnum: æstatem, quādò hyemem ad illos importat. De alienis ab instituto nostro, iam satis: nostros repetamus.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

Decadis tertiæ, liber secundus.

HIAPAE ac Tumacci regulorum consilio, differre transitum ad insulam placuit in verum aut æstiuum tempus: quo se futurum nostris comitem Chiapes obtulit. Interea retia regulos habere, & piscaria concharum margaritas gignentium littora, pro prædijs, intellexit Valschus: quas tanquam è viuarijs eripiunt regulorum egregij vrinatores, ad id exercitiũ à teneris educati: sed quieto tranquilloq; mari littus æstu deferente, quo facilius ad earum stationes submergi queant. Et quo maiores cõchæ sunt, eo profundius inhabitat: minores verò, vtì filix, propiores aquæ margini: minimæ autem, vtì neptes, supercilio viciniores degunt. Ad ima conchyilia staturas viriles tres, quatuor interdum, descendunt. Ad filias aut neptes dimidio femore tenus, & breuius aliquandò, subnatant: quarũ etiam post sedatum à feris tempestatibus æquor, multitudinem in arena ab vndis diuulsam, proiectamq; in littus reperiunt. Quæ in arenâ leguntur, minutis pollent baccis. Conchyliorum eorũ caro esui est, vtì nostrarum ostrearum, accõmodata: sed laudabilius esse saporis illa ostrea ferũt. Fames fortè, omniũ escarũ optimũ condimentũ, id fateri nostros monet. An concharũ sint corda margaritæ, vtì placet Aristoteli, an fœtus interaneorũ, vtì Plinio, & ipsorum sint partus: hæreant ne perpetuò scopulis, an gregatim, senioribus ducatum agẽtibus, pelago vagentur.

*Fames,
escarum
optimũ
cõdimen-
tum.*

gentur: singulos pcreent, an plures vniones singulæ testæ, semel an iteratò: lima radantur fixæ, an faciliè diuellantur, & maturæ prodeant sua spontè: molles intra testam, an duræ sint margaritæ: adhuc nostris est incompertû. Certâ propedièm spero me rationem cõsecuturum, quandoquidem præ manibus rem nostri habeant. Vbi appulsum Petrum Ariam ducem nostrorum sensero, ab eo per literas petam, vt ista diligenti vestiget indagine, mihiq; ad ynguem cuncta significet. Scio daturum operam, est nanq; mihi amicus. Absonû quippe videtur, vt de re tanta musitemus, quæ promiscuè viros ac fœminas, antiquitatem ac nostra tempora trahit, traxitq; præcipientes in immoderatû suû desiderium. Cleopatrarum posthac & Alëporum hiatus satiare poterit margaritis Hispania. Neque vltra feracibus Stoidi aut Taprobanæ vel Oceano Indico Erythræo ve mari assurgetur, aut inuidebitur. Ad institutum redeamus. Tentare per suos natatores Vaschus Chiapæ margaritale prædium statuit. Huic vt morem gereret Chiapes, licèt aduerso procellosoq; tẽpore, triginta iubet è suis vrinatoribus illi arti assuetis, properare ad viuaria. Comites è suis mittit Vaschus sex tãtûm, qui rem inspectent è littore, nec se periculo tempestatis credant. Vnà proficiscuntur. Distabat ab Chiapæ regia piscarium ad littus milliaria fortè decem. Fundû tentare ob maris iram minimè sunt ausi. E conchis superciliaribus, & è reiectis vi procellarum ad littus, sex attulerûnt sarcinas breui dierum numero. Harum carnibus more heluonum depasti sunt. Baccae verò lente aut exiguo cicere nihilo grandiores, sed nitore candido, quia è crudis euulsæ. Nè mendacij, de cõcharum

rum magnitudine arguantur, ad regem vnà cum margaritis, egregiæ missæ sunt pleræq; testæ car- nibus exesis. Putamus nullibi terrarum reperiri posse grãdiores. Conchylia igitur hæc, aurumq; vbiq; domorum repertu, naturam habere in illis tractibus reconditas arguunt immensas opes: q̃a hæc in digitulo pigmæolo tantum. De gigantæa manu (Vrabæ nanq; sola est tractata vicinia) quid erit, quando vniuersas eius adeò vastæ telluris oras, penetraliæque illius secretiora exploraue- rint? Contentus & talibus inuentis gaudens Vas- schus, regredi ad Darienem ad socios, vbi & au- rifodinas habent à vico milliaria fortè decem, sed diuersa constituit via. Dat Chiapæ veniam, nè vltra sequatur: seruet se incolumem, suadet. Mutuis se amplexibus, ferè obortis Chiapæ la- chrymis, adstringunt, dexterasq; secedentes dant inuicem: valetudinarios relinquit, cum incolumibus carpit, ducibus Chiapæis nautis, iter. Tra- ducit agmen per fluuium ingentem minimè va- dosum, ad reguli ditionem nomine Teaocham. Audito nostrorum aduentu, quia mores eorum iam vestigauerat, summopere delectatus est re- gulus. Prodit obuiam libens: nostros honoratè suscipit ac salutat amicè: inq; amoris argumentū auri affabrè laborati Vascho libras offert octun- ciales viginti: præstantes quoque vniones du- centos, licèt malè nitidòs, quia læsos igne. Datis ergò vtrinq; dextris, Teaochæ munere benè pen- sato, Chiapæis dat commeatum, id rogante regu- lo Teaocha, nè suo & ipse desiderio obsequendi nostris defraudetur. Teaocha igitur nostris ex ipsius regia discedentibus non modò dat vię co- mites, sed & obsequiaria mancipia, quæ iumen- torum vicem gerant ad comportandum hume- ris

ris viaticum: quòd eundum esset per deserta syl-
 uarum & steriles ac squalidos montes, feris ti-
 gribus & leonibus refertos: datq; mancipijs in-
 ducatu regulus chariorè è filijs. Salitis piscibus
 & pane patrio ex iucca & maizio confecto, man-
 cipia onerat: filioq; imperat, nè à nostris vnquam
 recedat, aut reuertatur, donèc Vascho libeat. Ad
 regulum, his ducentibus, tendit Vachus, nomi-
 ne Pacram, tyrannū atrocem, finitimorum regu-
 lorum hostem infensum, potentiorē cæteris.
 Is, siue cōscientia scelerū territus, siue quòd im-
 parem se fore intelligeret, aufugit. Magnos ætus
 se fuisse passum Nouembri mense lethalemq; si-
 tim scribit, quia sit ea pars montium aquis malè
 fortunata. Perijissent, nisi ostensum ab incolis in
 abdito sylvarum secessu fonticulum agiles duo
 iuuenes è nostris, aquatum cum cucurbitis & va-
 sis aqualibus quæ Teochenses gestabant, properè
 adijissent. Ex incolis ausus est nullus è turba sece-
 dere, quòd nudos obuix feræ impetant. In illis
 præsertim iugis, & fontis illius vicinia, è domi-
 bus, inquirunt, se aliquandò noctū raptari, nisi di-
 ligenter sollicitèque vectibus & seris clausis do-
 morum ostijs sibi cauerint. Operè precium erit
 particularem casum, priusquàm vltra progredi-
 amur, recensere. A tigride aiunt infestatum fuisse
 anno superiore Darienem, iactura non minore q̃
 ab apro quondam rabido Calydoniam, aut à leo-
 ne fero Nemeam. Integro nanque semestri noctè
 aiunt exactam fuisse nullam indemnem, quin vel
 iuuenecam aut equam, canem aut porcū, intra vi-
 ci ipsius vias interfecèrit. Armenta gregesq; iam
 assequuntur: immodè & minimè tutò, referunt, do-
 mo exisse quenquam eo tempore, quandò præci-
 pue catulos alebat; tunc nanque adoriebatur &
 ho-

*De fera
tigride.*

hominēs fame vrgente catulorum, si homines prius occurrebant, quàm brutum animal. Necessitate cogente tandē ars inuenta est, qua tanti sanguinis pœnas lueret: exploratis quippe angustijs semitarum, quibus ē cauernarū latebris ad prædā noctū prodire solebat, iter scissum est. Excauatam scrobem cratibus & egesta terra, parte superuacua dispersa, strauerunt. Veniens incautus, mas quidem erat, tigris decedit in foueā, & sudibus acutis in scrobis fundo fixis inhæsit. Rancatu suo vniuersam obtūdebat viciniam, & montes illo stridore reboabant. Saxi ingētibus, ē fossæ supercilijs in eum sudibus infixum deiectis, peremptus est. In mille assulas & mille frustula, fixa dextra, directas hastas & ab alto iaculatas dirumpebat. Semianimis & exanguis formidine replebat intuentes: quid solutus & incolumis fecisset? Ioannes quidam Ledesma Hispanensis, Vaschi amicus & laborum socius, de tigride illo se comedisse fassus est. Bouina carne nihilo deteriorem esse mihi retulit. Vndē tigridem esse dicant interrogati, qui nūquā tigridem viderunt: respondent, à maculis, à feritate, à dexterritate, à signisq; alijs ab authoribus datis, tigrim arbitrari. Cū & pardos & pantheras maculatos ex ipsis plerique se vidisse prædicēt. Tigride mare perempto, montes versùs vestigia illius secuti, antrum coniugale ipsius domicilium adeunt: duos, absente genitrice, catulos vberibus adhuc matris indigos auferunt. Mutato consilio, quo grandiusculos effectos in Hispaniam post hæc mitterent, ferreis catenis diligenter in colla cōpositis, ad maternum antrū paruulos reportant lactandos. Post paucos indē dies regressi ad speluncam, catenis nil suo loco mutatis, vacuā reperēre

perere speluncam. Putant à matre in frustra præ
 rabie dilaceratos, ablatosq; nè quisquam eis fru-
 eretur. Asseuerant nanque solui è catenis nullo
 pacto potuisse viuos. Pellis perempti tigridis ad
 Hispaniolam, siccis herbis & culmo farcta, missa
 est ad Admirantum & primores, à quibus hæ no-
 uæ terræ leges & auxilia expectant. Et qui à ti-
 gride incommoda passi sunt, & qui pellem ei-
 us tractarunt, hæc mihi differuerunt. Quæ dant,
 accipimus. Ad Pacram, à quo sumus digressi,
 redeundum est. Desertos Pacræ boios, id est, do-
 mos, ingressus Vaschus, Pacram nititur attrahe-
 re. Per legatos eadem Pacræ significat, quæ cæ-
 teris significata memorauimus. Diu Pacra re-
 nuit. Detrectanti minæ superadduntur. Venit
 tandem tribus regulis comitatus. Deformem
 adeò sordidumque scribit Vaschus ac fœdum
 esse Pacram, vt non turpius quicquam se vi-
 disse vnquam fateatur. Humanam tantum illi
 formam tribuisse naturam, inquit: de cætero
 brutum animal, agreste, monstrosus. Mores,
 inquit, habitudini ac lineamentis pares. Quatu-
 or vicinorum regulorum vi raptis filiabus, abu-
 tebatur libidine detestanda. De obscœnis Pacræ
 moribus, deq; iniurijs alteriusmodi multa per fi-
 nitimos regulos coram Vascho, vt coram iudi-
 ce prætorio vel Hercule ultore, iactata sunt: vt
 de Pacra supplicium sumeretur, efflagitabant.
 Belluam immanem cum regulis ipsis tribus, Pa-
 cræ dicto parentibus, iisdemque morbis laboran-
 tibus, in bellatorum canum fauces coniecit, illo-
 rumq; lacerata cadauera cremari iussit. De casti-
 bus cū quibus plia ineunt, mirà referuntur. Ad in-
 digenas armatos haud secus irruunt precipites, ac in
 fugaces ceruos aut feros apros, si digno mōstru-
 tur.

tur. Accidit interdum non ensibus, aut sagittis vel telis alijs opus fuisse ad profligandos hostes obuios: data quippe tessera canibus solutis preceuntibus agmen, toruo molossorum adspectu atque insueto latratu perterriti hæsitantes, pugnas ordinesque, stupidi prodigioso inueto, deserunt. Aliiter tamen accidit, quando cum Caramairensibus & Caribibus manus cõseruntur: ferociores namque bellisque gerendis aptiores sunt. In ruentes canes citius fulgure icto venenatas destinant sagittas, & multos perimunt. Horum verò montium incolæ non sagittis bella gerunt: maccanis tantum, id est, ensibus ligneis, latis, oblongis, & missilibus, hastisque præustis, agunt in hostes. A viuento Pacra, vbinam aurum familiares eius colligeret, nullis vnquam blanditijs aut minis vel tormētis potuit extorqueri. Vnde autem illud haberet, interrogatus, (ex eius quippe gazophylacio libras auri triginta fuerant assecuti) respondit: mortuos esse familiares, qui parentum suoque tempore aurum è montibus illis colligerent: nil, fuisse sibi curæ, ex quo excessit à pubertate, de auro queritando. Diuelli ab hoc proposito instituto nunquam potuit. Ex hac in Pacram seueritate, finitimorum sibi regulorum animos conciliauit Vasschus. Hinc exortum est, ut vocatos ad se valetudinarios, quos à tergo relictos diximus, regulus qui medius erat itinere recto, nomine Bononia, transeuntes benignè susceperit, & libras auri puri cælati viginti dederit, esuique apta præbuit affluenter: neque deserere nostros voluit vnquam, donec ex sua regia in Pacram illos traduxit, Vasschoque omnes tanquam fidele depositum ipsemer dextra tenens quenque tradiderit, inquires: Ecce commilitones tuos vir fortissime, ecce quales mea

mea regia suscepit venientes, tales tibi dedo: vellem incolumiores, sed tibi socijsq; tuis rependet ille, q tonitrua mittit & fulgura in homines nefarios: & iuccam nobis ac maizium ex bonitate sua præstat per temporum clemētiā. Hæc inquiring, in cælum tendens oculos, solem infinuabat. Tu nostros hostes violētos & superbos perimendo, nobis, domibusq; nostris animi trāquil-
litatem affers. Tu monstra domas: te, sociosq; tuos præstantes virtute viros, ex alto missos arbitramur: quo sub vestræ maccanæ tutela, nobis liceat impavidis agere vitam. Datori bonorum, ex hac tanta nobis aduecta felicitate, gratias agemus perpetuas. Hæc & huiusmodi alia concionatum fuisse Bononianam regulum, interpretes aiebāt. Cui Vaschus de comitatu & beneficentia erga nostros gratias retulit pares: multis quippe gratissimis apud ipsos donis ornauit Bononiam. Multa scribit ab hoc regulo Vaschus se didicisse de illarum partium opulentia: quæ se velle in præsentiarum præterire ait, ad euentumq; illa citat. Quid sibi velit hæc hyperbole implicita, non intelligo. Magna polliceri videtur, neque ab eius promisso alienum fore iudicandū est, quin ingētes opes indè sperari queant: quandoquidem nullam incolarum domum adiērun-
t, in qua thoraces aut pectoralia aurea, vel colli aut lacertorum aurea monilia, non repererint. E nostrorum ego domibus facio coniecturam. Si quis ferri cupiditate stimulatus, sese manu forti conferret in Italiam aut in Hispaniā, quidnam ferri reperiret in domibus? ibi ferream sartaginem, ex ferro cacabum alibi, & tripodes igni appositos ac veruum copiā ad coquinæ necessitatem. Nullibi ex ferro vsui non aptum
P quic-

quicquam inueniet, magnamq; ferri copiã assequeretur. Ferrum inesse regionibus ex inuentis coniectabitur. Indigenas illos nihilo maioris facere rude aurum senserunt, quàm nostri rude ferrum æstiment. Hæc ego, beatissime Pater, ex Valschi Nunnez & commilitonum eius literis & viva voce de rebus illis habeo: tempus autem occulta quæq; detegens, ea clariùs patefaciet. Nil egregium in aurifodinis quæritandis potuerunt hic perficere: quoniam è centum nonaginta viris, quos ex Dariene Valschum eduxisse memorauimus, septuaginta solùm, aut quandò altiùs, octoginta vsus est opera in rebus gerendis: cæteris à tergo semper in regulorum domibus relictis. Sed eos præcipuè in varios ait morbos incidisse, qui recenter ex Hispaniola fuerant aduecti. Hi quippe tantam nequiuertunt calamitatem tolerare, vt puinciali pane solùm, & herbis agrestibus sine sale, sæpiùs cum fluuiali potu, atq; illo interdum salubri deficiente, contèti, alerent stomachos melioribus escis assuetos. Priores autè Darienenses malis omnibus perferèdis, & esuriei vltimæ suos indurauerant. Vndè longiorem acrioremq; Quadragesimam, quàm tua Sanctitas ex Maiorum instituto iubeat obseruari, se egisse faceret iactitat. Quadriennium nanq; se perpetuum consumpsisse, inquit, terræ frugibus aut arboreis fructibus rarè saturos ipsum & socios: piscibus rariùs vsos, rarissimè carnibus: & eousq; deuētum lamentatur, vt scabiosos canes & cœnoscabufones, ac huiuscemodi alia pro delicatis epulis & lautis obsonijs, quandò illa assequebantur, edere fuerint coacti. De his latius in superioribus exarauimus. Priores autem appello Darienenses eos, qui Nicuesa & Fogeda ducibus terrã primùm

primū captarunt habitandam, ē quibus pauci
superstitēs erant. Hæc iam missa faciamus, & Va-
schus per celsa iterū cacumina mōtium victor
reducatur.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEÆ

Decadis tertiæ, liber tertius.

N Pacræ regia triginta dies, incola-
rum animos concilians, & sociorū
egestati consulens, exegit. Indè, Te-
aochensibus ducibus, ripam flumi-
nis Comogri præhendit, à quo &
regio & regulus sibi nomē adepti
sunt. Torpentia reperit ea montium latera, hor-
rida q̃ adeo, vt, præter herbas aut radices agre-
stes, brutorum escas, vel arborum fructus, nil
esui aptum inuenerit. Duo reguli contubernales
affines terram infelicem incolebant. Et hominū
& soli malè fortunatam faciem fugiens properè,
fame stimulante, discedit. Cotochū ait alterū
ē pauperibus regulis, Ciurizam alterum appella-
ri. Ambos trahit viæ duces, Teaochensibus dato
cōmeatu. Per horrentes syluas & inuios montiū
anfractus, perq̃ loca palustria postmodū & cœ-
nosas lamas, quæ impositis cedunt pedibus, &
viatorem plerūq̃ absorbent incautū, socijs pē-
nè fame cadentibus, dies percurrit tres: perq̃ lo-
ca benignitatis naturæ ad humanū ysum exper-
tia: quā rarè aperta itinera reperiēbat, quia rarè
inter se commercia contrahunt indigenæ: belli-
cis tantū incursionibus se inuicē trucidant, aut
raptant in seruitutē: de cætero contenti quique
suis limitibus. Ad alterius tandē reguli ditionē

appulsi, qui Buchebuëa dicitur, vacua omnia & silentia reperiunt: ad sylvas profugerant & regulus & ditionarij omnes. Missis legatis qui eum adducerent, non moòd non iniuriam minantur, verumetiam patrocinium pollicentur. Respondit Buchebuëa, non iniuriæ meæ aufugisse: verum præ pudore atque animi tristitia secessisse: quod nostros honorificè, vti merebantur, suscipere nequirit: quia nil eis poterat ad victum impartiri. In obseruantia tamen & amicitia signum, vasa pleraq; aurea ad nostros, petita venia de reliquis, libens misit. Viuis est miser insinuasæ, ab finitimo se hoste aliquo fuisse spoliatû, ac superbè crudeliterq; tractatum. Indè igitur hiantes fame ac macilentiores discedunt, q; eò venerant. Inter eundû ex transuerso nudi quidam incolæ sese offerût, è cliuo innuentes. Sistere agmen iubet Vascus: expectâtur. Quid velint, interrogantur per interpretes quos secum habebat Vascus. Ità sunt affati: Regulus noster Chiorisus vos salutât. Viros vos esse fortes & iniuriantum domitores, malorûque debellatores, intellexit: propterea vos tantû fama notos colit & obseruat. Nil maluisset quàm vos intra regis suæ tecta conuiuas habere: beatum se talibus hospitibus fore inquit. Sed quandoquidem fors illi est aduersata, restetq; deuius à tergo, in amoris argumentum hæc auri frustula vobis dono dat. Patenas è puro auro triginta cum vrbano subrisu Vascus porrigunt. Maiora se præbituros, si aliquandò ad eos ierint, pollicentur. Vocat Hispanum vulgus patenas, quas collo gestant bullas: & quibus in sacris cooperiuntur calices admissi altaribus. Propterea, patellas mēsales intelligat, an bullas, non percipio. Puto patellas escales, q;

pon-

ponderis erant librarum quatuordecim octuncialium. Præterea finitimum se habere hostem regulum, & opulentum auro, à quo infestentur quotannis, retulerunt. Quasi inferre volentes, & vos dites efficiet eius reguli excidiū, & nos amicos à quotidiana liberabitis molestia. Id facile fore, per interpretes enunciant, nostris auxiliantibus, se ducatum agentibus. Bona spe præbita, nuncios Valschus remisit alacres: verum expensato suo munere beatos, præbitis quibusdam ferreis securibus, quas maioris faciunt, quam grandes auri cumulos. Auro nanque parum indigent, pecuniæ expertes mortiferæ: securibus verò ille se Crasso ditioze fieri fatetur, qui vnam assequatur. Ad mille vsus hominum accommodatas esse secures, nudi homines ferunt. Aurum verò ad inanes quosdam appetitus queritari, quibus carere haudquaquam est incommodum: neque enim ad eos nostra gula descendit, quæ abacos onerare multiplicibus prægnantes to-reumatibus illos, vti nostra tempora, cogat. Non mensis, non mappis, non mantilibus vtuntur: nisi fortè reguli paucis vasculis aureis mensas ornent: cæteri sumpto dextra pane patrio, & sinistra piscis aspi frustulo aut fructu aliquo, famem propellunt: carnes rarò adipiscuntur. Si verò tergendis sint aliquo vncti edulio digiti, pedum plantam, aut femoris cutem, vel genitalem interdum crumenam, sibi habent pro lineamappa. Idem de insularibus Hispaniolæ fertur. Crebrò tamen se fluminibus immergunt, & se totos lauant. Auro igitur onusti nostri progrediuntur, sed afflictissimi, & spiritum vix trahentes præ media. Pòc horrosæ reguli ditionem offendunt. Maizio pane, qui est vti paniceus

Insiber, ibi triginta dierū intercapedine exhaustos repleuerunt ventres. Aufugit Pocchorrosa: blanditijs & promissis pellectus redijt. Mutuis semuneribus afficiunt: solitis Vaschus Pacchorrosam, atque iisdem recipienti gratissimis: Pocchorrosa Vascum auri cōflati libris quindecim, & mancipijs paucis. Volens indè discedere, iter sibi fore per vnius reguli ditionem, nomine Tubanama, relatum est. Is est, quem à Comogri filio, potentem esse, atque vniuersę vicinię formidolosum, aliàs intellexerant: apud quem è Comogri familiaribus pleriq; mancipium egerant, bello capti. Tubanamę potentiam, vti nunc constitit, à seipsis dimensi fuerant: quandò illa recensabant, q̃ culices ad elephantem illi sint reguli: si sub strenuo & felici duce militatibus nostris cōparentur, ignaui. Neq; transmontanum esse Tubanamam, vti arbitrabantur: neq; auro adeò fultum, vti Comogreus iuuenis prædicauerat, è proximo cognouerunt. De prostrando tamen cogitatur. Hostis erat Tubanamę Pocchorrosa: ppter eà illi placuit Vasci de hoste suo delèdo cōsiliū. In Pocchorrosa valetudinarios relinquit: sexaginta, quos habebat incolumes & animo polentes, ad se vocat: quid facto sit opus, illis aperit. Tubanamam regulum iactanter superbeq; sepius fuisse ipsi & socijs omnibus minitatum: & necessario per eius ditionem eundum fore, prænunciat. Imperatum censet esse impetendum. Assentiuntur consilio comites: vt rem aggrediantur, suadent & hortantur, secuturos se offerunt. Duprum iter dierum vno peragendum esse statuunt, ne cogendi armatos Tubanamę copia præbeatur. Vti cogitatum est, ità euenit. Prima noctis vigilia cum Pocchorrosensibus vnà Tubanamę

namæ regiam adoriuntur. Palantem & imparatum præhendunt: viros apud se duos obsequiarios habebat: fœminas autem per vim & iniuriam à diuersis regulis raptatas octoginta: ditioribus omnibus, & eius dicto parentibus regunculis, per pagos circumuicinos dispartitis: quia sedato ociabatur animo, nil suspicans. Semotis nanque, non contiguis, habitant domibus, obfurentes ventos: crebris nanque nimboris typhonibus fatigantur ob repentinos motus æris ex effectibus siderum in æqualitate diei & noctis: quia sunt, vti aliàs diximus, æquinoctio proximi. Domus autem sunt lignæ, contextæ circumseptæq; paleis, aut culmo paniceo patrio, vel herbis prouincialibus tenacibus. Tubanamq; atrio domus altera tantum inhærebat non minor primaria: centum & viginti passuum vtriusque domus longitudinem, latitudinem verò passuum esse quinquaginta, dimensi sunt. Hæ domus ad habendos militum delectus, si quando bella mouebat Tubanama, paratæ erant. Capitur Tubanama, capitur & Sardanapalicus eius comitatus vniuersus. Insultabant in vincitum Pocchorrosenses, conterminique omnes reguli. Audita Tubanamæ fortuna, psallebant: nihilo nanque minùs infensum suis finitimis Tubanamam fuisse intellexerunt, quàm fuisse Pacram in diuerticulo ad austrum diximus. Vincito Vasschus dissimulâter minabatur, re autem nil mali Tubanamæ cupiebat. Debitas hîc pœnas tyrannelues, aiebat: te, si huc se conferrent, capillis raptatos Christianos omnes in vicinû flumen obruturum sæpè apud tuos iactitasti. In idem flumē raptabere miser & obruëris: & vnà iubet hominē

in austrum deriuante, insinuabat. Pocchorrosenses verò, ceteriq; illius hostes, mentitū fuisse aiebant, ditescereq; auro regnum illius affirmabāt. Cōtrā Tubanama, nullā in ditione sua se noscere aurifodinam, perleueranter aiebat: collectos tamen aliquandò minutos quosdā alicubi grumulos aureos: sed de his colligendis se minimè fuisse vnquàm sollicitum: quia id fieri sine longo magnoq; labore nequeat. Dum hæc ita tractarentur, ad Vascum veniunt in Pocchorrosa postergati, appulsiq; sunt octauo calend. Ianuarij, calce anni M D X III, perq; mancipia à regulis australibus habita fossoria tulerunt instrumenta, auro apta deligendo. Natalem Domini diem ab omni opere immunem exegerunt. Altero autem ab eo, quo beati Stephani protomartyris solenne agimus, in cliuum parū à regia Tubanamæ distantem, quia terræ colorem dicit se cognouisse auro gignendo testem, fossores quosdam ducit. Scrobe ad sesquipalium effossa, grumulos lente non grādiores aureos se reperisse, cribrata leuiter terra, scribit: & tominū, vt eius vtar vocabulo, qui trapezitarum appellatione, duodecim grana cōtinet, coram notario ac testibus collegisse, quò rei fides præstetur. Vndè arguit, finitimorum dictis quadrare telluris illius opulētiam, licet id minimè potuerit à Tubanama extorquere. Putant Tubanamam nihili fecisse exiguam aded eam portunculam: alij pertinaci aiunt stomacho Tubanamam negasse fortunari auro suam tellurem, nè aliquandò ad eam auri cupiditas nostros trahat vsurpandam. Sed vates fuit bonus regulus. Eam quippe ac Pocchorrosensem destinârunt ad habitandum eligendas, deq; nouis oppidis in vtraq; condendis, modò regi placeat, est cōsiliū: tum

ut sint, veluti meritoria tabernæ, tráfituris ad austrũ receptaculũ: tum quia sit vtraq; tellus quibuscunq; frugibus alēdis & arboribus suscipiendis aptissima. Indè iam discedere statuens, tentat obiter alibi terrã, colorẽ calculosq; monstrantẽ gignendo auro cõsonos. Paulò vltra cutẽ effossa breui scrobe, pefum, quod Castellani aurei pondus esse diximus in primitijs primis ad Beatitudinẽ tuã: nõ tamen vno grano, se reperisse perhibet. His rerũ argumentis lætus, Tubanam spem felicitis succẽssũ pollicetur, modò neminem infestet ex his quos ipse amicos in conterminis linq̃ueret. De auri copia colligenda suadet. Sunt qui ferant abduxisse Tubanam fœminas omnes, spoliatumq;, nè insolescere queat, reliquissẽ. Filium illi sua sponte prẽbuit alendum Tubanama, quò versans inter nostros, linguam & mores nostrorũ perdiscat, & religione imbuatur, ut aliquandò sit eius institutio utilis genitori ad fauorẽ cõcilandum. Urgebatur acri febre Valschus eo tempore, ex immenso labore vigilijsq; & inedia, propterea indè discedens, mancipiorum humeris pensilem portari se iubet. Feruntur & indè pensiles in amachis, id est, gossampinis lodicibus, grauib; confecti ægritudinibus. Quibus autem vires aliquæ suppetebãt, neq; incolumes, tamẽ cruribus hebetibus, dextris incolarũ sub alas præhensi subleuabantur. Ad Comogri tandẽ reguli amici relictĩ, de quo suprà lata mentio facta est, ditionẽ appulsus, mortuũ esse reperit senẽ, filiumq; ipsius, quẽ aliàs à prudentia laudauimus, genitoris loco suffectum intellexit, Carolumq; vocari baptizatum didicit. Est huius Comogri regia in radicibus cliui benè culti sita: planitiẽ habet à meridie lequarum duodecim latam, vberem. hanc Zauánam

vocat

vocant incolæ. Planitie superata, montes occurrunt altissimi, quos diximus dirimere duo illa maria. A cliuis mitibus fluuius scatet Comogrus, qui planitiem illam interluens, montes petit arduos, perq̃ illorum valles reliqua flumina suo alueo sorbendo, viam reperit ad australe pelagus. Distat à Dariene lequas circiter septuaginta Occidentē versūs. Nostreis igitur aduētantibus psalens alacerq̃ prodit obuiā Carolus regulus: edulij potubusq̃ suauibus nostros recreat: hospitio suscipit honorificē. Mutuis sese muneribus afficiunt. Laborati auri libras octunciales viginti porrigit Vāscho regulus. Vāscho non minū grata repensat: secures putā, fabrilīaq̃ instrumenta quædam, ad carpentariā artem facientia. Sagulo etiam atq̃ interiore texta linea, pro temporis angustia, Comogrum ornauit. His donis se inter vicinos heroēm effectum existimauit Carolus. Comogrum & reliquos omnes cōmonefactos reliquit, nè vnquā ab obseruantia & fide erga Castellæ reges discedant, si viuere vitam tranquillā exoptant. Vtq̃ studiosiūs posthac aurum magno illi Tibā, id est regi, offerendum cōgerant, hortatus est. Hac via paraturos sibi suisq̃ posteris ab omni hostium insolentia patrociniū, & nostratium rerum copiam affluentem, enunciat. His itā confectis, iter suum prosequitur ad Ponchæ regiam: vbi quatuor è Dariene venisse iuuenes reperit ipsum admonituros, appulsa esse nauigia benè fulta cōmeatibus ex Hispaniola. Eò nāque se rediturum, quacunque ab austro regredi fas foret, fuerat pollicitus. Quarē sumptis viginti è cōmilitonibus incolumioribus, longis itineribus ad Darienē ipse pficiscitur: cæteris, vt sepe detentim sequātur, postergatis. Quartodecimo

Kal.

Kal. Febr. anni 1514. scribit se deuectum ad socios. Data verò literarum ipsius est: Ex Dariene, quarto Nonarum Martij. prius nō licuisse, nulla prius discedente naui, inquit. Scribit se illinc duo misisse nauigia, quibus postergati aduehantur. Et iisdē literis multa se inijsse certamina iactat, nunquā verò fuisse percussū, aut ē commilitonibus amisisse vllum pugnando. Nulla est propterea magnæ ipsius epistolæ pagina, quæ gratiarum actionibus referta nō sit, quod à tantis totq; discriminibus & laboribus euaserit. Nullus est eius actus, nulla peregrinatio sine cælitibus inuocatis, Deipara Virgine præeunte semper. E violento igitur Golia in Heliseum, ex Antæo in Herculem portentorum domitorem, transformatus hic noster Vaschus Balboa fuisse videtur. Mutatus ergò ex temerario in obsequētem, honoribus & beneficentia dignus est habitus: & in catholici regis gratiā receptus, diplomate regio Præfectus militū eius regionis est creatus. Hæc & literæ Dariensium & viuz venientium voces retulerūt. Quid autem ego, beatissime Pater, ē propinquo de hisce rebus sentiam, fortè cupies intelligere. Mea est hæc opinio simplex: & militaris scribendi referendiq; Vaschi & sociorum series, res ita accidisse, testari videtur. Nō per effossos ergò cuniculos ad infernos mānes, non per milliaria multa, non per intolerandos labores, & varia vitæ discrimina, scindendo montes, descēdet Hispanus questum opes in viscera terræ: sed ex ipsius cute, vix ē solo supercilio scrobibus effosis, vel ex fluuiorum ripis æstate ficcatis, leuiter abluta tellure, aurum, modò perstent inhabitādo terram, colligetur: faciliq; indagine margaritæ reperiētur. Tanti muneris expers fuit, vtī Cosmetræ omnes assentiuntur,

tiuntur, veneranda vetustas: quoniam ad has gentes itum est nūquam haftenus structis ordinibus: ipsæ verò nullo indigæ vel paruo, minimè hospites velint: immò, vti latè ostendimus, adēuntes feroci cōgressu excipiunt, nec se, nisi bello superatos, tractari patiuntur: si præcipuè in edaces humanarū carniū novos anthropophagos, quos diximus Caribes, aliàs Canibales, appellari, inciderint: quoniam hi sagaces hominū venatores, nulli alteri exercitio intenti, agunt ætatem, præterquàm vel agrorū cultui suo more, vel rei bellicæ ad homocupium. Hi ergò veniētes nostros, velut apros aut ceruos in eorum venabula vel retia casuros expectant, & secum taciti spe prædæ labia lambunt. Si profligauerint, epulantur lautissimè: si autem se impares fore arbitrantur, fuga salutis consulunt, & elabuntur vento celerius. Si apud aquas res agitur, demersi gurgitibus tam viri quàm fœminæ haud segnius adnatant, ac si perpetuò in aquis degerent, & sub aquis victum quærirarent. Non mirum ergò, si tractus hi vastissimi sunt pro ignotis relictī. Per hæc inuenta igitur Christiana religio, cuius tu apicem tenes, in immensum brachia protēdet. Multas hominum, vti in initio diximus, myriadas, tãquàm nouum pulliculorum fœtum sub alīs, tua Sanctitas fouebit accersitas. Beragua nanque à Colono primū reperta, sinistris mox auibūs à Diego Nicuesa tractata, nunc deserta repetetur: ac reliquæ illius telluris amplæ regiones omnes, ex effectis & agrestibus, ad cultum politicum & veram religionem paulatim reducuntur.

PETRI.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

Decadis tertia, liber quartus.

HIC sistere, Pater beatissime, statueram: sed igniculus quidam tortor animi, producere parūper sermonem hortatur. Beraguā, dixi, primò repertā à Colono. Defraudare virum, & admittere scelus mihi viderer in-expiabile, si labores toleratos, si curas eius perpe-sas, si deniquè discrimina quæ subiuit ea nauiga-tione, silentio præterirem. Is à salute nostra 1502 sexto Idus Maij cum classicula nauium quatuor, cuparum in singulas quinquaginta & sexaginta, cumq; hominibus centū septuaginta, soluit è Ga-dibus: & felici cursu Canarias præhēdit in diem quintū. Indè appulsus est ad insulā Dominicam, quæ Caribiū est patria, die sextodecimo: captauit è Dominica Hispaniolā die quinto. Sexto igitur & vigesimo die, vētis lapsuq; oceani ab Oriēte in Occidentē fluentis adiuantibus, ab Hispania na-uigauit ad Hispaniolā: qui cursus mille ac ducen-tarū lequarum à nautis esse perhibetur. In Hispa-niola, siue libēs, siue monēte prorege, parūm mo-ratur, Occidentē rectā secutus, Cuba Iamaicāq; insulis à septétrione in dextrā relictis, in insulā se incidisse meridionaliorē Iamaica scribit, nomine incolarū Guanassa, virentē vniuersam, vberemq; suprà quàm credibile cuiquā sit. Eius insula lit-tora percurrēs, duobus occurrit prouincialibus monoxylis, de quibus satis latè diximus in supe-rioribus. Restibus iugata mācipia nuda trahebāt,

vti

vñ aduerfis fluminibus solet fieri. Monoxylis pri-
 marius insularis vehebatur, cum vxore ac liberis
 nudis omnibus. Nostros, qui descēderant in terrā,
 superbè mancipia innuebāt, ex heri mandato, vt
 cederēt veniētibus: minabātur recusantibus. Tan-
 ta est eorū simplicitas, vt nec veriti sint neq; ad-
 mirati nostrorū vel nauigia, vel potētīā, aut mul-
 titudinē. Putabant nostros, ea qua ipsi reuerentia
 colebāt herū, assurrecturos. Ab alienis terris mer-
 catorē esse redeuntē intellexerūt. Nundinas exer-
 cent: nūdinarias merces ille ferebat, aurichalcea
 tintinnabula, nouaculas, cultellosq; ac secures ē
 lapide flauo, diaphano, lucido, genere quodā li-
 gni tenaci manubriatos: vtensilia etiā, coquina-
 riāq; vasa & fīctilia, arte mira ē ligno partim, par-
 tim ex eodē marmore laborata: sed lodices prę-
 cipuē supellestiliaq; gossampina varijs intexta co-
 loribus, vehebat. Dominū & vniuersam eius fa-
 miliā, remq; oēm pręhenderūt. Solui tamē mox
 Pręfectus illos iussit, & rerū partē maiore resti-
 tui, quo beneuolos redderet, imperauit. De natu-
 ra terrę vltioris ad Occidentem didicit: rectā
 carpit iter ad Occidētem. Ad miliaria decē, pau-
 lō ampliūs tellurem reperit vastā, nomine incol-
 larū Quiriquetanā: ipse verō Ciambā nuncupa-
 uit. Rem diuinam in littore iussit celebrari. Ha-
 bitatoribus nudis plenā reperit. Hi mites & sim-
 plices, posito timore, ad nostros, vt ad rē miran-
 dam, prouincialibus cibis & aqua recenti onusti,
 cōfluebant. Oblato munere, versis vestigijs, capi-
 te obstipo, reuerēter retro cedebant. Pēsauit mu-
 nera illorū muneribus rerū nostrarum, calculo-
 rum putā vitreorum fertis, & speculis quibusdā,
 acubusq; ac spinteribus, & huiuscemodi merci-
 bus illis peregrinis. In magno illo tractu regiones
 sunt

sunt duæ: Taia hæc, Maia illa appellatæ. Vniuersam scribit terram illam esse salubrem, amœnam, clementia cæli fortunatam optimè: nulli terrarum vbertate agrorum postferendam: temperie mira præditam: & montanâ refert partim, partim lata planitie nobilem: arboriferam vbiqûe, herbidamq; ac perpetuo vère autumnosq; gaudentem: arboribus toto anno frondentibus & pomiferis. Illicitis pinetisq; ait esse refertam: ac palmarum generibus septem, quarum alię dactyliferæ, steriles alię sunt. Pelgoras vuis pendentibus maturis, sed labruscis, terra gignit suapte natura inter arbores. Tantâ refert esse apud hos suauium vtiliumq; fructuum natiuorum copiam aliorum, quod de vuis colendis nulla sit cura. Ex palmarum quodâ genere machanâs, id est, enses ligneos latos, & iaculares hastas, construunt. Gossampinas arbores nutrit ea tellus vulgò. Myrobalanos etiam diuersarum specierum, emblicos putà & chebulos, medicorum appellatione. Maizium & hæc terra generat ac iuccam, ages & battatas, vti ceterę regiones illæ. Eadē & leones nutrit ac tigrides, ceruos, capreolosq; & huiuscemodi animalia. Volucres etiam diuersas, inter quas pro altilibus habet eas, quas pavonibus fœminis, colore ac magnitudine similes esse, gustu etiam & sapore, diximus aliquandò. Procēros esse aiunt, ac pulchrè formatos incolas vtriusque sexus: quos ait pudenda tegere gossampinis velaminibus intextis diuersis coloribus. Ad elegantiam seipso depingunt, quorundam pomorum succo, ad id in hortis nutritorum, nigris ac rubetibus, vti Agathyrso legimus. Totum, inficiunt, alij corpus, partes alij, pleriq; autem tractim flores aut rosas effigiant, aut implicitos laqueos, prout cuiq; sedet appetitu. Idiomata sunt

sunt penitus alia ab insularibus conuicinis. More torrentis, aquæ fluebant ad Occidentem. Statuit tamen Orientem eius terræ quærere, animo vertens Pariam, Osq; Draconis, & alias quas iam descripsimus ab Oriëte repertas oras, cõtiguas esse, vti erant, existimans. Ex ampla igitur Quiriquetana decimotertio calēdas Septembris soluit. Ad lequas triginta fluuium reperit, extra cuius ostiũ dulces haustus sumpsit in mari. Littus erat scopulis & rupibus purgatum: fundo ad iaciendas ancoras vbiquè apto. Tantam scribit vim fuisse oppositi torrentis oceani, quòd diebus quadraginta lequas vix potuerit septuaginta percurrere: claudicando semper & gyris per altũ agendo classiculã, procedebat: interdumq; se repulsum & retrò raptum reperiēbat impetu aquarum, terram captare volēs ad vesperum, nè per noctis tenebras in ignotis littoribus naufragarētur. Interapedine lequarum octo, tria se ingentia flumina nitidarum aquarum scribit reperisse: in quorum marginibus cannæ crassiores humano femore ginebantur: pisciumq; ac magnarum testudinum copiam ingentem: & plerisq; in locis crocodilorum multitudinē, in arena vasto hiatu solem caprantium. Varia etiam animalia, quibus nomen non dedit. Variamq; refert eius telluris faciē esse, saxeam alicubi & promōtorijs sultam squallidis ac rupibus ambesis: alibi benignitate soli, nulli terræ cedentem. Varia etiam in varijs oris regum & primariorum nomina. Vocant regulum Cacicum, vt aliàs diximus: alibi Quebi, Tiba verò alicubi. Primarium autem, alicubi Sacchum, alibi Iurá. Eum qui strenuè se gessit in pugna hostili, & signatam cicatricibus faciem ostentat, cupram appellant: habentq; pro heroē. Vulgum nuncu-

Q

pant

pant chyuis: hominem, alicubi dicunt hominem. Accipe homo, si quis dicere voluerit, hoppa homo, dicet. Alius deinde fluuius grandibus nauigijs aptus occurrit: ante cuius fauces quatuor insulæ paræ, floridæ atq; arboriferæ iacebant, quæ portum efficiebant. Has Quatuor Tempora vocitauit. Ab his, ad lequas tredecim, ad Orientem semper cōtra vim aquarum tendens, duodecim paruas præhendit insulas: has quia præditas nouo genere fructuum, limones nostros æmulantium, Limonares appellauit. Eadem via pererrans ad lequas duodecim, magnum reperit portum, lequarum trium spatio sese in terram insinuantem, pauloq; minus latum: in quem fluuius ingens cadebat. Ibì amissus est postmodum Nicuesa, Beraguam quærans, vtì suprà diximus: vnde Perditorū fluuiū recentiores nuncupârūt. Continuo cursu tendens cōtra pelagi furorem Almirantus Colonus, varios reperiebat montes, vales varias, fluminaq; ac portus: spiritus rerum omnium suaues fuisse atque recreantes naturam refert: Neque incidisse in aduersam valetudinem: è socijs quēquam ad regionem vsque, incolarum appellatione, Quicuri, vltima acuta: in qua portus est Cariai: ab ipso Almiranto Myrobalanus appellatus, quia natiua sit ibì arbor illa. In hoc portu Cariai sese obijciunt circiter ducentum incolę, manu gestantes terna quaternaq; iacula: milites tamē, & hospitales: sed quid sibi gens hæc noua quæreret, parati expectantes. Colloquia petunt: dato signo pacis, natando nostros adeunt, commercia ineunt, permutationem rerum postulant. Dari è nostratibus rebus, ad eorum beneuolentiam captandam, Almirantus, sed gratuitò, imperat. Per signa gratiam recusant: neque enim
vllum

vllum ex horum idiomate vocabulum percepe-
 runt: fraudem aliquam inesse nostris donis su-
 spicati, quod ipsorum oblata nostri recipere re-
 nuissent. Quicquid fuerat impartitum, in littore
 liquerunt. Tanta pollent Cariarenſes vrbani-
 te, atque animi benignitate, vt magis dare, quàm
 accipere, ſtuderent. Puellas ad nostros, virgines
 formæ elegantis, miſère duas: quas vt abducere
 liceret, inſinuabant. Hæ, vt cæteræ ſceminæ, pu-
 tenſ fascia tegebantur goſſampina. Is enim eſt
 ſceminarum Cariarenſium mos: virorum au-
 tem, nudè agere. Scindunt & crines ſceminæ: viri
 nutriunt occipite, à fronte radunt, colliguntq;
 vittis candentibus, & in orbem circunducunt ca-
 piti, vtì noſtrates videmus puellas. Almirantus
 indutas ac benè donatas, cum rubro laneo pileo-
 lo genitori earum præbendo, remiſit. Sed cuncta
 iterùm in littore locata ſunt, quia ipsorum dona
 recusâſſent noſtri. Duos tamen viros, & eos non
 inuitos, ſecum aduexit, quo vel illi noſtram, vel
 noſtri Cariarenſem perdiſcerent linguam. Maris
 æſtu parùm quati tractus illos cognouit, quod
 haud ſecùs littori ac fluuiorum ripis arbores in-
 hærent. Idem aiunt & cæterioras illas tractan-
 tes, exiguo fluxu ac refluxu omniũ illarum terra-
 rum, inſularum etiam littora madefieri. In huius
 terræ pſpectu, inquit, in mari ipſo gigni arbores
 quæ ramos incuruent, poſtq; altiùs emerſerint, ad
 profundũ: quo applicatæ cuspides, vtì propagi-
 nes vitium, ſolo demerſæ, radices creant, & in ſui
 generis arbores ppetuò virètes pdeũt. De huius-
 cemodi arborib⁹, Plinius in duodecimo natura-
 lis hiſtoriæ: ſed in arido ſolo, non autem in mari.
 Animalia nutriri in ora Cariai eadem, quæ alibi *Rariſſimi.*
 diximus: ſed ynũ reperere naturæ longè diſſonẽ. *mal.*

Id est grādi cercopitheco par, cauda lōgiore pro-
 cerioreq; cauda suspensus, & vim, terq; quaterq;
 sese deuoluens, capiendo, ex ramo transilit in ra-
 mum, & ex arbore sese proijcit in arborem, ac si
 volitaret. Arcuarius ē nostris vnum sagitta con-
 fixit. Vulneratus sese deijcit cercopithecus, hostē
 vulneratorem rabidus adoritur. Stricto ense agit
 in pecus venator: lacertum cercopitheco absci-
 dit, cepitq; mancum ferociter renitentē. Ad clas-
 sem perductus, mansuevit inter hoīes parump̄er.
 Dū sic ferreis vinctū catenis seruarēt, ē littoribus
 trahūt paludibus aprū venatores alij. (Cogebat
 nanq; carniū desideriū nemora perlustrare.) Cer-
 copitheco aper & ipse ferox ostenditur: setas ex-
 cutit vterq; in aprum cercopithecus furibun-
 dus salit, cauda circunligat aprum. Cum seruato
 à venatore victore suo lacerto, guttur apro prae-
 hendit: reluctantem aprum suffocauit cercopi-
 thecus. Hæc & huiuscemodi monstra nutrit alia
 tellus illa. Seruant & Cariairenses deficcata crati-
 bus procerum & parentum cadauera, folijs arbo-
 rum inuoluta: populo nemora syluæq; sunt ad-
 dicta sepulcris. Procedentes ex Cariai ad lequas
 viginti circiter, sinum reperēre amplum adeò, vt
 ingyrum putent lequas continere decem. Qua-
 tuor insulæ paruæ, feraces, exiguo discretæ inter-
 uallo, sinūs faucibus obiectæ, tutum efficiūt por-
 tum. Is est portus, quem aliās diximus appellari
 ab incolis Cerabaró, vltima acuta: sed vnū eius
 littoris latus, tantū ita vocitatum nunc didicē-
 re, atque id dextrum, ingrediēdo: læuum autem,
 Aburēma nuncupatur. Insulis, inquiunt, vniuer-
 sum feracibus & frequentibus celebrem esse, atq;
 arboriferis: fundo ad ancoras iaciendas vbique
 apto nitidoq;, ac mira piscium copia pollentem.

Vtra-

Vtraque terra adiacens, vbertate soli, nulli terrarum eorū iudicio cedit. Duos incolas ad manus habuere. Colla incolæ monilibus, quæ appellant guanines, aureis, in aquilas aut leones vel animalia huiusmodi affabrè effigiatis, ornant: sed aurum id minimè purum esse cognouerunt. A duobus illis Cariairensibus, quos abductos diximus, nostri didicerunt Cerabaroam & Aburemam regiones, auro dites esse, Cariairensesq; rerum suarum permutatione vniuersum aurum quo ornantur, ab his adeptos fuisse. Quinq; pagos auro legendo egregios inesse Cerabarois & Aburemanis regionibus à littore in internis distantibus non longo tractu, Cariairēses nostris aperuerūt: commercia nanque à maioribus eorum utræq; nationes frequentârūt semper. Pagorum nomina hæc esse perhibentur: Chirará, Purén, Chitazá, Iuréche, Ataméa. Viri omnes Cerabaroæ prouinciæ, nudi sunt penitus, sed varijs depicti modis: fertis floridis, & coronis ex leonum & tigrium vnguibus contextis oblectantur. Fœminæ angusta gossampina vitta pudenda tantum contegunt. Hinc iam tandem egressi, per idē littus ad lequas octo-decim, in fluminis reperti ripa occurrunt viri nudi tercentum, sublati clamoribus minitabundi, expuentes in nostros, aqua sumpta in os, aut littoralibus herbis. Iaculando missilia, vibrandoq; hastas & machanas, (enses diximus esse ligneos) à littore arcere nostros conabantur. Depicti varijs modis erant: alij, præter faciem, corpus vniuersum, tractim alij. Pacem nolle se, aut commercium vllum cum nostris, insinuabant. Solui tormenta quædam in illos, sed ab alto, nè perimeret quenquam, imperat. Hoc enim semper sedit Coloni animo, vt pacatò ageret cum nouis gentibus.

Fragore discussæ balistæ bōbardæ perterriti sternuntur omnes. Pacem optant. Commerciantur inuicem, guaninorum aureorum, ex aduerso calculorum vitreorum atq; huiuscemodi rerū permutatione. Tympana hi habent & marina conchylia, quibus ad excitandos animos pugnæ tempore vtuntur in bellis. In eo tractu flumina sunt, Acatéba, Quaréba, Zobróba, Aiaguitín, Vridá, Duribbá, Beragua : in omnibus aurum colligere licebat. Folijs arborum latis ab æstu pluuiæq; penularum loco, se tuentur. Oras indè perlustrauit Ebeteré & Embigár : in his flumina labūtur, dulcium aquarum & pisciū copia, egregia, Zahorán & Cubigár. Hic sistit auri vbertas, quinquaginta circiter lequarum tractu. Distat indè lequas tantum tres ea rupes, quā in infausto Nicuesē discursu diximus appellari Pegnonem à nostris : incolarum autem appellatione, regio dicitur Vibbá. In quo etiam tractu est portus ad lequas tantum sex, quē Bellū diximus à Colono vocitatū: cuius regio Xagthaguará dicitur ab incolis. Populis est ea tellus vniuersa frequens, sed nudis. In Xagua-guara regulus nigro, populus rubro, coloribus fucantur. Regi & primarijs septē, è natibus pendebat aurea lamina, labiorū tenuis. In hoc ornatu summū putant esse decorē. Testa marina viri pudēda includūt: foeminæ gossampina tegunt vitæ. In hortis hi pinæ nuci fructum similem nutriunt, quem diximus aliās è frutice nasci, veluti carduo, sed mollem & regia dignum esca. Cucurbiteas quoque arbores ad potūs ferēdi vsum. De his latè aliās. Vocant arborem Hibuéro. Crocodilis alicubi occurrebant, qui cū aufugerent aut mergerentur, odorem à tergo musco vel castoreo suauiore relinquebant. Nili accolæ de

croco-

crocodilo foemina idem mihi retulerunt: de abdomine præsertim, quod Arabicos æquet odores quosque. Regressus hinc est Almirantus cum sua classicula: tum quia nequibat aduersum aquarū cursum sustinere, tum etiam quia magis ac magis indiēs nauigia putrescebant, atque terebrabantur vermium aculeis, qui ex aquarum tepore in vniuersis tractibus illis, æquinoctio ferè suppositis, gignuntur. Bissas vermes illos mercator Venetus appellat. Hos & Alexandrini duo portus Aegyptij generant: nauesq; labefactant, si diū in ancoris morentur. Cubitales sunt, & interdū longiores: digitulo nunquā crassiores. Hispanus nauta pestem hanc bromam vocat. Bromam igitur veritus Colonus Almirantus, & renitente pelago vexatus, secundo oceano ad Occidentem regreditur. Hiébram fluuiū à Beragua fluuiio duas distantem lequas, quia sit maioribus nauigijs suscipiendis aptior, captat. A Beragua minore, regio nomen tenet: quia vtriusque fluminis possessor regulus Beraguam inhabitat. Quid dextrum, quid v'esinistrum hīc acciderit, dicamus. Stans in Hiébra Colonus, fratrem suum Bartholomæū Colōnum Hispaniolę Adelantatum, cum cymbis seruatorijs & hominibus octo & sexaginta, mittit ad fluuium Beraguā. Obuius sit Adelantato cum patrijs monoxylis secundo flumine regionis regulus, more patrio depictus, nudus, cum ingenti comitatu, sed inermis. Cū primū ad colloquium deuentum est, reguli familiares de quiete sui heri anxij, & maiestatis regis memores, nē stans regulus negocietur, saxū ē pximo sumptum in ripa lauant, confricantq; decēter, & reuerenter allatum, regulo supponunt. Sedens regulus, per signa visus est annuere, vt nostris liceat

ditionis eius flumina percurrere. Sexto Idus Februarij, pedes Adelantatus aduersa tēdit Beraguæ fluuij ripa, cymbis relictis. In Durabām fluuium incidit. Hunc Hiebra & Beragua inquit esse ditiorē auro. In omnibus quippe terræ illius fluminibus aurum gignitur. Inter arborum radices ripis inhærentes, interq; saxa & lapillos à torrentibus relictos, & vbicunq; scrobes ad sesquipal-
mum effodiebant, egestam reperiebant terrā auro mixtam. Propterea figere ibi pedem fuit consilium: sed incolę futuram perniciem olfaciētes, vetuerunt. Facto agmine, cum horrendo clamore ruunt in nostros, qui domus ædificare iam cœperāt. Primos impetus vix sustinuēre nostri. Certārunť eminūs crebris missilibus primò Barbari nudi: mox cominūs strictis ensibus ligneis, quos diximus nuncupari machanas, rabidi pugnare cogitārunť. Dictu mirandum: tanta erat concepta in eis iam ira, vt neq; arcubus aut scorpionibus, & quod maius est, neque bombardarū ē nauibus iactarum fragore terrentur. Cesserunt loco semel. Iteratò, maiore numero comparato, redeūť ferociiores. Satiūs emori fore iudicāt, quā perpeti patriam occupatum iri à peregrinis. Hospites benignē susceperant, habitatores recusant. Quo magis instabant nostri, eo maior finitimorū multitudo cōfluebat. Noctē dieq; à frontē modò, modò à lateribus vrgebātur nostri. A tergo stans in littore classis, tutos reddebat. Deseruēre igitur terram hanc, & quā venerant, regrediuntur. Iamaicam insulam Hispaniolæ Cubæq; collateralem à meridie, nauigijs in cribrorum modū per-
tusatis à broma, vt Hispano vtar vocabulo, vix præhendere potuerunt: ferè ex itinere periērunť. Viribus lacertorum, exhaurientium maris aquas
per

per amplas rimas ingredientes, vitæ discrimen euaserunt tandē, & ad Iamaicam semianimes appulsi sunt. Obrutis ibi nauigijs omnibus, intercepti, vitam egēre mensibus decem, Vergiliani Achemenidis vita, in nudorum Barbarorum potestate, calamitosiorem: eius terræ cibus contenti, si quandō Barbaris placebat impartiri. Profuit nostris odiū capitale, quo sese inuicē Barbari reguli prosequuntur: vt enim nostros fautores haberent, si quandō cum finitimis hostibus bella ingruerent, pane aliquandō patrio famelicos recreabant. Sed quā miserū & ærumnosum, Pater beatissime, sit, mendicatō panē adipisci, coniectet tua Sanctitas: vbi præsertim cætera desint, vinum putā, carnesq̃, vel omne pressi lactis genus, quibus Europæorum hominum stomachi, à cunis solent enutrirī. Fortunā tentare necessitas coëgit. Per œconomū suum Diecum Mendez, ducibus tamen Iamaicensibus, duobus eorum littorum peritis, quid de se Deus cogitet, statuit experiri. Canōam conscendunt mari iam vndoso. E scopulo in scopulum, ē rupe in rupem quassatus vndis, ob nauigioli breuitatem & formam, appulsus est iam tādē Diæcus Mendez ad vltimum Hispaniolæ angulum, ē Iamaica distantem lequas quadraginta. Spe munerum, ab Almiranto Colono promissorum, Iamaicenses læti reuertuntur. Ipse pedes ad sanctū Dominicum, urbem primariam metropolitanā, proficiscitur. Duo nostratia comparat nauigia, dominum adit. Inualidi omnes, & egestate rerū extenuati, veniunt ad Hispaniolā. Quid inde illis successerit, non intellexi. Ad generalia redeamus. Vniuersos tractus illos, quos percurrisse Colonum diximus, ipse scribit, idēq̃ fatentur

*Religiosè
aurum les-
gitur.*

omnes laborum socij, toto anno esse frondosos, virentes, antœnos, & quod maius est, salubres, in quibus ex vniuerso comitatu nullus vnq̃ ægrotauerit: neque horrenti frigore vnquàm, aut æstu feruido, quinquaginta lequarum intercapedine, à Cerabaró magno portu ad vsque Hiebram & Beraguam, vexatum se fuisse iactat. Cerabaroj populi, quique iacent medij ad Hiebram vsque Beraguam, non nisi certis anni temporibus auro intendunt quæritando. Suntq̃ negociationis eius opifices exerciti, vt̃ apud nos argenti ferrique fodinatores. Quæ loca magis auro fortunentur, à specie defluxi torrentis, à terræ colore, aut huiuscemodi argumentis, longo hi callent experimento. Credunt inesse auro numen, quandoquidem ad id negocij minimè tendunt in expiati, ex priscorum religione: putà qui à coitu & omni oblectamento abstinent, cibisque ac potu parcissimè vtantur, vniuerso legendi auri tempore. Viuere tantùm ac mori datum hominibus, vt cæteris animantibus, arbitrantur, propterea nihil colunt aliud. Solem tamen venerantur, & surgentem ab horizonte reuerenter excipiunt. De montibus & terræ situ sermo trahatur. Ex vniuersis illarum regionum littoribus, vastos attolli montes à meridie, sed protentos ab Oriente in Occidentem continuo tractu, prospicitur. Quare ità disternari duo illa magna maria, de quibus aliàs latè fecimus mentionem, his aggeribus, nè inuicem collidantur, existimamus: velut Tyrrenum Italia dirimit ab Adriatico. Quacunque enim proficiscantur, ab ea cuspide sancti Augustini, quæ ad Portugallenses attinet, ad Atlantem spectante, Vrabam vsq̃ ad Cerabaroum portum, atque vltimas ad Occiden-

cidentem terras alias ad hunc vsque diem re-
 per-
 tas, perpetuo tractu eminens cominusque sese
 montes nauigantibus offerunt: nunc lenes, elati
 nunc, modò asperi & petrosi, arboriferi, herbi-
 diq; atque apti culturæ modò: vti accidere solet
 in Tauro, nostriq; Apénini costis varijs, reliquis
 etiam huiuscemodi vastis montibus. Vallibus
 quoque egregijs horum, vti aliorum, montium
 interfecantur iuga. Ea pars montium, quæ Bera-
 guæ fines recipit, superare suis verticibus nubes
 creditur: raròque cerni eius culmina dicunt, ob
 nubium & nebularum ferè continuam densita-
 tem. Quinquaginta ampliùs attolli milliaria Be-
 raguenſia cacumina contendit Almirantus ipse,
 qui ea omnium primus explorauit. In eadem
 præterea regione, inquit, ad montium radices
 iter esse apertum ad australe pelagus: & Venetias
 comparat cum Genua, siue mâuis Ianua, vti ei-
 us ciues iactitant, qui à Iano eam conditam esse
 fabulantur: protendique vult terram ad Occi-
 dentem vsque, & capere hinc initium lati cor-
 poris: quemadmodum ab alpibus nostris ex an-
 guſto Italiæ femore videmus amplas eas Gallia-
 rum terras, Germaniarumque ac Pannoniarum,
 distendi ad Sarmatas Scythasque varios, ad-
 usque Riphæas rupes, & glaciale pelagus: com-
 plecti etiam nexu continuo Thraces & Græci-
 am omnem: & quicquid Malæa promontorio
 & Helleſponto à meridie, à septentrione verò
 Euxino & Mæotide concluditur. Vult ergò Al-
 mirantus iste à læua tendentibus ad Occiden-
 tem, terram hanc India recipi Gangetide: à se-
 ptentrione verò in dextram ad glaciale Ocea-
 num, vltra Hyperboreos & arcticū polū disten-
 di: ita vt vtrunque mare, australe illud scilicet &

nostrum Oceanum, in eius telluris angulis sese infinuet: non autem sepiant aquæ terram ipsam, veluti Europa Hellesponto Tanaiq; & Oceano tum glaciali, tum Hispano ac nostro mari circumambitur. Sed furor delabentis Oceani ad Occidentem vetat, meo iudicio, clausam esse, coniungiq; septentrionalibus oris terram illam, vtî suprâ disputauimus. Sit satis de longitudine tractatum, beatissime Pater. Quid de latitudine sentiatur, intelligamus. Diximus aliquandò angustis limitibus dirimi australe pelagus, & hunc nostrum Oceanû: atque ità constitit experimento: quandoquidem Vascho Nunnez & commilitonibus eius iter patuit. Sed quàm variè nostrę alpes in Europa exangustantur hîc, alibique latè patefcunt, eodem naturæ cōsilio tellus hæc modò protenditur & vagatur latè, modò ab vtroq; mari repertis vallium aditibus perstringitur, & breuib; contenta est interuallis. Vbi Vrabam & Beraguam diximus iacere regiones, parua discluduntur intercapedine maria. Eam autem quam Maragnonus amnis interluit, latè patere regionē credere oportet: si flumen, non mare, Maragnonum esse fatebimur: fateamur verò, suadet aquarum eius dulces haustus. Nequeunt enim in angustis terræ specubus voragines adeò vastæ confidere, quæ aquarum eam amplitudinem queant enutrire. Idem de flumine magno Dabaibæ, quē diximus ex angulo sinûs Vrabæ vlnarū quadraginta, quinquagintaq; alibi profunditate, latitudine autem milliarium trium, in mare defluere. Latam ibi terram dare necesse est, quæ ab altis Dabaibæ montibus, non ab austro, sed ab Oriente fluuium demittit. Hunc aiunt constare fluminibus quatuor à Dabaibæ montibus collabentibus:

bus: (sancti Ioannis flumen nostri appellant) Indè in sinum, vti Nilum, per septem cadere ostia ferunt. In eadem regione Vrabæ angustias esse alicubi miras, quæ vix lequas colligunt quindecim: at inuias, ob perpetuas paludes medias, frequentesq; lamas, aiunt, quas Hispani tremedales appellant, aliàs trampales, cenegales etiâ & sumideros ac zahondadéros. Priusquàm vltra progrediamur, operæ precium erit, vndè illi montes nuncupentur, enarrare. Dabaibam ferunt fuisse foeminam, apud Maiores eorum, magni animi & prouidentix, quam viuentem antiquitas obseruabat: mortuam, inquiunt, reuerenter coli ab vniuersis regionum illarum incolis. Ab ea regiones nomen sumpsisse aiunt: & mitti fulgura tonitruaq; ac segetum stragem, si quandò irascatur. Irasci nanq; pueriliter sentiunt Dabaibam, si negligenter sacris eius intendatur. Eam miseris inculcat superstitionem genus hominum fallax, sub nomine religionis, quò frequentia dona portent ad Dabaibæ sacra, quibus ipsi fruuntur. De hoc satis. Paludes illas angustæ telluris crocodilorum, draconumq; ac vespertilionum & culicū valdè noxiorum, altrices esse dicunt. Ad montes propterea diuertitur, quandò ad austrū carpere iter consilium est, & paludum illarum vicina fugiuntur. Sunt qui putent vallem vnâ, qua fluuius labitur, Perditorum à nostris dictus, ob Nicuesæ sociorumq; infortunium, à Cerabaró non multùm distantem, findere montes illos ad austrum. Sed cùm potabiles sint eius aquæ, fabulatos eos esse putant qui talibus argumentis innituntur. Hoc perpendiculo perficiamus opus. A dextralæuaq; Darienis prædicant viginti flumina decurrere auri feracia. Quæ dant, accipimus:

mus: nemo est qui non id ferat. Sed interrogati, cur parvam auri copiam indè absporent: fossoribus opus esse inquit: qui autem eas adiungere terras, minimè sunt assueti laboribus. Propterea dicunt minorem auri copiam indè vehi, quàm tellus ipsa sua benignitate polliceatur. Videtur & nitidas promittere genimas. In cuius rei argumentum est, quòd, præterea quæ dixi in Cariæ & sanctæ Marthæ vicinia reperta, Andreas quidam Morales nauclerus per ea maria, Ioânis Cossæ amicus & socius, dum Cossâ viueret, ad manus habuit adamantem à iuvene Parienti in Cumananudo, mirè preciosum, longū, vti signant, duos infamis digiti articulos: magni autem pollicis primum articulum æquantem crassitudine, acutum vtrobiq; & costis octo pulchrè formatis constantem. Eo, inquit, infixisse incudibus vibices, vectesq; ac limas corrosisse, adamantem illæso. Collo gestabat pendulum adamantem iuuenis ille Cumananus, & Andreæ ipsi Morali precio quinque calculorum vitreorum nostratium viridium & glaucorum, varietate colorum delectatus, vendidit. Offenderunt & topazios in littore. Sed cum auri faciem animo gestent, nulla est his de gemmis cura. Auro tantum inuigilant, aurum sectantur. Maior præterea Hispanorum pars annulatos aut gemmatos derident, & probro ascribunt gemmarum gestamina: populares præcipuè. Nobiles autè si quandò nuptiales, vel aliàs regię parentur pompę celebres, torquibus aureis gemmis consutis gaudet, & vestibibus margaritis gemmis admixtas intertexunt: aliàs minimè. Effœminatorum esse huiuscemodi ornatus: atque Arabicorum odorum spiritus & suffumigationes continuas dijudicant. Obscœna Venere obuolutum putant, si cui castoreum vel mu-

Quo genere
re ornatus
Hispani
potissimum
utantur.

scum olenti occurrant. Ab vno pomo ab arbore decerpto, pomiferam intelligemus eam esse arborem. Ab vno pisce in fluuio capto, piscium esse nutritorem fluuium dignoscemus. A modico igitur auro & ab vno lapillo, auri & lapillorum esse genitricem terram hanc, assentiamur oportet. Quid etiam in portu sanctæ Marthæ in regione Cariai repererint, transeunte classe integra, duce Petro Aria, commilitones eius, & è regijs magistratibus quidam, loco suo diximus. Pululant, germinantur, coalescunt, maturescunt, legunturq; quotidie opimiora præteritis. Vilescit, quicquid manu Saturni, Herculis, & aliorum huiusmodi heroum, patefecit antiquitas: si quid indefessus labor Hispanorum detegat, animaduertemus. Valeat tua Sanctitas, & crebro, quid sentiat de his suæ sedis apostolicæ culturis, mihi significet, quod animum subleuet ad laborem futurorum subeundum.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANÆ

Decadis tertiæ, liber quintus.

SV B orbem lunæ, Pater beatissime, quicunque parturiunt aliquid, vbi primum ediderint, aut claudunt vterum, vel saltem aliqua temporis intercapedine quiescunt. Nostrer autem nouus orbis recentes quotidie sine intermissione fœtus procreat & emittit: quibus continuo tractu queant homines ingenio pollentes, & magnarum rerum nouarum præcipue studiosi, præ manibus habere, vnde pascere animum queant. Quorsum hæc, dicet Beatitudo tua. Vix bene redegeram in ordinem, quæ Valcho Nunnez Balboa,

&

& cōmilitonibus eius in australis pelagi discursu acciderunt: (ad Beatitudinem tuam mittenda per Ioannem Ruffum Foroliuiensem, Cusentinum archipræfulem, & Galeatium ipsum Butrigarium, sacræ tuæ sedis Apostolicæ nuncios, mei sopiti ingenij excitatores in præsentiarum) quando ecce literas à Petro Aria, quem anno superiore cum exercitu & classe Oceanum conscendisse, ad nouas has terras traiecturum, diximus. Classem, seip̃ ac exercitum appulso incolumes significat. Easdem literas Io. Cabedus à tua Sanctitate, supplicatu regis Catholici, illius prouinciæ Darienensis episcopus creatus: atque vnà tres alij, è primarijs illi gubernationi addictis, Alfonsus de Ponte, Diecus Marques, & Ioannes de Taura, suis subscriptis nominibus authorârunt. Hanc ergo nauigationem tua Sanctitas accipiat.

Pridiè Idus Aprilis anni millesimi quingentesimi decimi quarti, vela dedit Petrus Arias, ex oppido sancti Lucari, de Barrameda dicto: in faucibus Bætis fluiuij, quem Hispani dicunt Guadalchebir, sito. Distant oceanæ septem insulæ Canariæ millia passuum circiter quadringenta à Bætis lapsu in Oceanum. Has Fortunatas putant esse, licet alij negent. Harum insularum recentia nomina sunt, occurfu primo pares duæ, Lanzelota & Fortis Ventura. A tergo iacet magna Canaria. Sequitur illam Tenerife. Gomera tantillo ad septentrionem à Tenerife. A tergo videntur agere agmen Palma & Ferrea. Gomeram præhendit Petrus Arias intra diem octauum à discessu, cum classe nauium septendecim, & hominibus mille quingentis. Licet mille ducentorum tantum illi fuerit assignatus numerus: immò & fertur reliquisse à tergo duo millia amplius suspirantes & moestos,

mœstos, qui propria impensa, auri fama & visendi res nouas desiderio stimulati, adduci postulabant. In Gomera lignandi & aquandi, reficiendarumq; nauium gratia, quas tempestates quasauerant, sed præcipuè prætorix, quæ temonem amiserat, dies moratus est sexdecim: commodæ namq; sunt insulæ, vastum illud æquor captare volentibus. Indè in Nonis Maij capit altum, nec terram vidit vltra vsque ad tertias Iunij Nonas: quò die de Canibaliū, humanarum carniū edaciū, insulis vnā adiit, quæ dicitur Dominica. Ea distat à Gomera lequas octingentas circiter. Quatuor ibi dies egit, aqua recenti & lignis sumendis intentus. Neque homini vlli, neque hominis vestigijs occurrerunt. Cancrorum littoralium & magnorum lacertorum copiam repererunt. Per Matiniam dehinc, Guadalupeam & Galantam insulas (de quibus prima in decade nostra latè mentionem fecimus) iter cepit. Mare etiā percurrit herbidum longo æquoris spatio. Neque Almirantus Colonus, quem diximus primum has insulas & mare hoc herbidum pernauigasse, neque isti, rationem vllam producit herbarum. Putant aliqui cœnosum esse ibi mare, & herbas illas in profundo gigni, tenderēq; ad superna, vt videmus in lacubus, sæpè in magnis quoq; fluminibus etiā currētibus accidere. Volunt alij non ibi natas, sed è scopulis frequentibus raptatas vi tempestatum enatare per ea maria. Ità rem in dubio relinquunt: quoniam an fixæ cedant nauium proris, an erutæ vagentur, nōdūm habent exploratū. Natas ibi, credendum est: aliter impulsu nauium conglobarentur, (sicuti scopæ domorum conglobant scobes) & cursum impedirent. Quarto à discessu à Dominica

R die,

die, qui erat Iunij tertio Idus, niuales illi apparuerunt montes. Decurrere inquit ibi maria, veluti è montibus rapidus torrens, ad Occidentem: licet non Occidentem ipsi rectè sequantur, ad meridiem namq; paulò magis tendebant. Quod aliquandò demonstratiuè p tabellâ huius cosmographiæ nouæ quâ animo cõcepi, si viuere dabitur, colligerelicebit. E montibus illis Gaira fluiuius dècidit, stragenostrorû, transeunte Roderico Colmenare, vtî aliàs diximus, insignis. Multi prætereà defluunt alij. Portubus egregijs duobus nobilitatur ea prouincia, in qua diximus esse Caramairam regionem: Carthaginensi, vtputà, & sanctæ Marthæ altero, sic à nostris appellato: cuius regiuncula est Saturma incolarum appellatione. Est sanctæ Marthæ portus niualibus propinquior montibus: in ipsorum namq; montium radicibus iacet. Carthaginensis verò, illo est occidentalior lequas circiter quinquaginta. De sanctæ Marthæ portu mira scribit: itidè fatentur & qui redierunt: inter quos est Vesputius Americi Vesputij Florentini nepos: cui moriens maritimam & polarè artem reliquit hæreditariam. Is enim iuuenis missus est à rege vnus è prætoriz nauis magistris, quòd quadrantibus regere polos calleat. Temonis namq; gubernandi cura præcipua Ioanni cuidâ Serrano Castellano, qui sæpiùs eas oras permeauerat, credita est. Vesputiû ipsum sæpiùs habeo conuiuâ, & sit iuuenis ingenio polens: & qui percurrens eas oras, diligenter annotauerit quæcunque oblata sunt. Scribit Petrus Arias, & hic idem Vesputius differit, quæ modò referâ. E genere Caribium siue Canibaliû ortos harum regionum incolas volunt: proptereà feroces & crudeles admodum esse, vtputà qui trās-

eunt

euntes nostros sæpiùs hostiliter à littoribus reiecerunt, & terram præhendere optantes malè exceperunt. Tanta est his nudis Barbaris innata vis animi, tanta fortitudo, vt integram classẽ nostram adoriri sint ausi, prohibereq; à littore tentauerint. Venenatis, vt à alijs scripsimus, agunt sagittis. Rabido cursu pectore tenus, neque numero neque magnitudine nauium territi, mare intrabant: atq; indè iaculabàtur telorũ mille genera: sed nostri spondis nauũ & scutis protecti, ictus illorum suscipiebant. Vulnerati tamen duo fuerunt, qui periẽre. Excussistadẽ in illos puluerarijs tormentis, rapuẽre fugam Barbari, tonitruis machinarum & furore globorũ stupidi, quos fulgura esse arbitràtur: crebrò quippe fulguribus ob natiuam regionis & montium altorũ viciniam vexantur. Licet palantes & profligatos conspicerent hostes, hælitauerunt tamen, & inuito consilio in diuersa studia vertebantur, descenderent ad hostes necne. Timor hinc, pudor indè trahebant. Venenatæ sagittæ, quas certissimas iaculantur incolæ, formidabantur. Cum tanta classe tótque militibus sicco pede præterire, verecundum erat atque indignum & infame. Vicittandẽ pudor, fugientes ac dispersos sequuntur. Leuioribus cymbis terram præhendunt. Portũs circumferentiam, scribit dux ipse clãssis, & idem Vesputius perhibet, esse lequarum trium, tutum, nitidum adẽ, vt in funco cubitorum viginti liceat calculos numerare. Duo in portum descendere inquiũt dulciũ aquarum flumina: sed minimè tam apta maioribus nauigijs sustinendis, quàm patrijs monoxylis. De copia & varietate saporẽque piscium, tam fluminalium quàm marinorum, auditu suaue est.

Propterea piscatorias ibi multas reperere naues, id est, lembos patrios, multaq; retia miris modis ex tenacibus herbis confusis, & neti gossampij funibus contexta. Piscariam artem callent hi, Caramairenses, Cairensesq; ac Saturmani. Piscium nanque permutatione prouentus optatos quibus ipsi carent, assequuntur ab internis populis finitimis. Reiectis à littore Barbaris, boios eorum, id est, domos, ingrediuntur. Iterum atq; iterum feroci cursu nostros impetunt, & sagittis venenatis conficere tentant: sed rabidiores irruunt, quando domos occupari spoliariq; senserunt: quia precipue fceminas puerosq; plerosq; duci in predam cernerent. Supellectilia domorum è littoralibus cannis, & varijs herbis, confuso sparto similibus, erant: itoria cõtextæ varijs fucatæ coloribus: è gossampino quoq; aulea arte industria laborata, leonibus, aquilis, tigribus, & imaginibus alijs effigiata. Domorum & cubiculorum ostia, fornicesq; liminares, putaminibus cochlearum tenuibus funiculis appensarum, quò facilius vento agitatae colliderentur inuicem, quo sono deletantur, ornatos reperiabant. Mira de hisce rebus mihi retulerunt multi. Gonzalus quidam Fernandus Ouiedus præter cæteros, è regijs magistratibus is, qui dicitur ab Hispanis Veedor, se longius in terram iactat descendisse. In Saphiri putamen ouo anserino grandius incidit. In collibus ab eo tractatis cum triginta viris, Smaragdinas plasmata se vidisse ait multas, Calcedoniasq;, & Iaspides ac montani succini magnos globos. Auro intexto admixtas in aulaeis conlutas gemmas: eas à fugientibus Caribibus in domibus relictas, is & cæteri omnes se prædicant reperisse. Est & coccinearum genitrix sylvarum tellus

Ius illa: est & auro opima: margaritas auri indices ubique littorum & ubique riparum inuenerunt. Inquit is Ouidius, in regione quadam dicta Zenú, ad Orientem à Dariene iacente milliaria nonaginta, nouum mercaturæ genus exerceri. In incolarum domibus serias cistasque ingentes & canistros pulchrè contextos ex arborum folijs ad id aptis, reppererunt: cicadis, gryllis, cancris, cochleis, locustis agros sternentibus, deficcatis & salitis plenos. Ad quem usum illa cogere interrogati, responderunt, ut ad internos populos ea venum portarent: harum namque preciosarum volucrum & salitorum piscium permutatione, peregrina quæ optant assequuntur harum terrarum incolæ. Hi sparsim habitant, non contiguas domibus. Sed terram incolunt elysiam Caramaïrenses, amœnam, feracem, acris hyemis & furentis æstus expertem, cum paruo diei & noctis discrimine. Vallem ingressi sunt, Barbaris fugatis, lequas latam duas, tres longam, ad montes usque quosdam herbidos & arboriferos: in quorum radicibus duæ valles aliæ iacent dextra læuaque singulis abluta fluminibus: quorum vnus est Gaira: alteri verò non dedere nomen. In his vallibus cultos reperere hortos, agrosque rigari per deductas ordine miro fossas: haud secus ac Insubres aut Hetrusci nostri suos colunt atque irrigant. Sunt & istorum edulia communia, ages, iucca, maizum, battata, arboreique fructus, ut reliquis, & piscariæ dapes: humanas autem carnes rarò vorant, quia rarò peregrinos assequuntur: nisi venatum ipsi exercitu composito per alienas tendant terras: à seipsis quippe abstinent. Sed auditu miserandum, myriadas hominum ad edendi usum creduntur hi obscœni anthropophagi consumpsisse.

se. In paradiseas mille insulas, in regiones mille incidunt elysias nostri, quas nefarii depopulati sunt. Propterea licet amœnas & benè fortunatas, desertas reperiunt plures. Colligat hoc exemplo tua Beatitudo, quàm perniciosum sit hoc genus brutorum hominum. Sancti Ioannis insulâ diximus esse Hispaniolæ proximam: quæ ab incolis Burichena dicebatur: ab ea, nostra tépestate, rapuisse feruntur edenda quinque millia hominû amplius: ex vicinis tantû insulis, quas hi habitant, putà sanctæ Crucis, quæ Hayhay, & Guadalupea, quæ Queraquéira nuncupabantur. Satis vagatû sit per obsœnorum edacitatem. De radicibus parumpèr sermo sit, quandoquidem sunt futuræ Christianorum escæ, panis triticei loco, & raparum aliarumque radicum nostratium. Iuccam radicem esse diximus sæpè aliàs, qua nobilior panis & apud insulares omnes & continentes hos efficitur: sed quomodò colatur, germinetque, quod etiam varia sit, minimè adhuc dixi. Quàdò plantare iuccam statuunt, terram égerunt tenuis genu, & effossam erigunt in tumulos quadratos nouempedales: duodecimque ex ipsius iuccæ trûcis sexquipedalibus aut circiter, tumulo ternos cuique lateri præbêtes infigunt transuersè, ut ferè in ipsius tumuli centro cuspides eorû conueniant. Ex illorû internodijs & infixæ cuspide radiculæ, capillares prodeunt. Hæ paulatim auctæ in eas conuertuntur, superantque maturæ lacerti ac sæpè femoris humani crassitudinem longitudinemque. Ità cumulatâ illa terra ferè vniuersa digeritur in radices. Sed maturescere iuccam, inquiunt, non breuiore spatio quàm sesquianno. Inquiunt quoque, quo vltiùs, ad biennium vsque, sinatur, eo fieri meliorem, perfectioremque ad panem conficiendum,

endum. Euulsam, lapidibus duobus ad id paratis, veluti scalpro nostræ fœminæ caseum conterunt & premunt demùm, aut sacco ex herbis vel canniculis fluuiialibus confecto imponunt, ponderoso lapide superiecto, diemq; naturalem appensum sinunt, & succũ eijciunt: diximus nanq; esse apud insulares mortiferum: attamen si coquatur, salubris est succus ille, vt à nostro lacte serum. Hoc aduertendum, apud hos continentes minimè noxium, inquiunt, iuccæ succũ. Multa dicũt esse iuccarum genera. Vnum altero suauius, atque aliud alio preciosius est, quo regulis edulium paratur. Sunt quibus vescantur nobiles, sunt & quibus populus. Exuclitã verò iuccam in tabellas fictiles ad id compactas, veluti pressum nostri caseum, distendunt coquendam. Is est eorũ panis primarius, hunc vocat Cazabbi. Agium similiter & Battatarũ varias dicunt esse species. Sed agibus & battatis magis pro ferculis aut fructibus vtũtur, q̃ ad vsum conficiendi panis: vt à nostri rapis, raphanis, tuberibus, nãpis, pastinacis, & huiuscemodi rebus: sed battatis præcipuè, quæ terræ tubera egregia superent mira quadam dulci mollitie, si præsertim in nobiliores incidatur. De radicibus iam satis: ad aliud iam panis genus sermo vertatur. Diximus habere frumenti genus quoddã, panico ferè simile, sed grãdioribus granis nobilius. Id in farinã contusum, vi lapidũ manu actorũ pinfunt, iucca deficiente: estq; vulgarior panis. Singulis annis ter feritur: modò agri vbertas ferat ob æquitatem temporum: de qua satis multa in superioribus. Et radicum omnium & maizij grani cultum hĩc reperere: arboreorũque fructuum varia genera cultissima. Inter hos Caramairenses &

Saturmanositinera inquirunt esse lata rectaq; ita
 vt distenta rubrica, credi queant notata. Hydri-
 as, cantharos, ollas, orcas, paropsides, patellasq;
 fictiles, apud hos reppererunt: & variorum co-
 lorum aquales urnas, in quibus aquæ seruari fe-
 runtur frigida. Edicto, vt vel parerent regi Ca-
 tholico, religionemq; nostram induerēt, vel ter-
 ram linquerent, venenatis sagittis respondebant.
 Ceperūt nonnullos, è quibus plerosque indutos
 prius, soluerūt ilicò: alios ad naues prius ductos,
 & rerum nostrarum amplitudine ostentata, quò
 cæteris illa referrēt, ad beneuolentiā eorū captan-
 dam, postea dimiserunt. In omnibus fluminibus
 se vidisse iunt auri argumenta. Recentes in eo-
 rum domibus ceruinas & aprinas carnes passim
 reperiabant, quibus lautè sunt epulati. Volucris
 & hi abundant, nutriuntq; domi volucres,
 tum ad esum, tum ad deliciās. Eius cæli spiritū
 esse benignum hinc arguunt, quòd noctū apud
 flumina in ripis sub dio dormierint, nullusq; gra-
 uedinem capitis senserit vllam, aut humorē con-
 ceperit insalubrem. Magnos etiam neti gossam-
 pij glomos, & fascēs diuersarum pennarum, qui-
 bus sibi cristas, nostrorum cataphractorum mo-
 re, contexunt, & sagulos ad decorem formant,
 passim reppererunt. Delectantur & hi elegantijs
 eiuscemodi. Arcuum & sagittarū multitudo fuit
 innumera. Maiorū & ibi cadauera combusta, ossi-
 bus in collis conditis alicubi, alibi integra in se-
 pulcris, in ipsis boijs, id est, domibus, alibi reue-
 renter auro gemmisq; ornata, seruantur. Habi-
 tas eorum bullas pectorales, aliaq; monilia, que
 vocant ipsi guanines, reperere orichalco ma-
 gis quàm auro fabrefacta esse, Propterea esse his
 commercia cum vaftris peregrinis arbitrantur,
 qui

qui ad eos monilia hæc confecta importent, vt purum aurum ab eis adipiscantur pro vili metallo. Neque perpenderunt nostri fraudem, donec ad conflationem ventum est. Architecti plerique pererrantes à littore parumpèr, in frustra candidi marmoris se incidisse dixerunt. Putant peregrinos ad eas terras venisse quondam, qui marmora è montibus aliquandò sciderint, & putamina illa in plano reliquerint. Ibì didicere Maragonum fluuium è montibus niualibus descendere, augeriq; inter labendum magna fluminum aliorum copia in eum cadente: propterea ingens est, quia è longinquo ad mare fluit per terras aquosas. His actis, receptui signa dantur! Noningenti erant ad terram missi: hi omnes sublatis clamoribus præ lætitia, compositis ordinibus, & præda prouincialium rerum onusti, cristisq; & coronis, lænis quoquè ac sagulis plumeis militaribus incolarum ornamentis redeunt fulgentes. Ancoras eleuant XVI calend. Iulij, nauibus resectis, quas tempestates pleræque cōcusserant: sed prætoria præcipuè discrimen ingens subierat, amisso temone, vti iam diximus. Capiunt altum, vt Carthaginensem portum petant, & insulas quasdam medias, trucium Caribium receptacula, infestant ex regio mandato. Sed velox aquarum decursus, & Ioannem Serranum prætorix navis nauclerum primarium, & reliquos fefellit, quando fluxuum illorum naturam se optimè cal-
 lere iactarent. Quadraginta se lequas
 fuisse vna nocte transportatos
 præter opinionem, con-
 queruntur.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

Decadis tertiæ, liber sextus.

Opiniones
variae, cur
mare ab
Oriente in
Occidentem
torrentis
modo tem-
det.

IC philosophandum est parum-
per, beatissime Pater, & à cosmo-
graphia digrediendum ad naturæ
arcanorum causas. Decurrere ad
Occidentem ibi maria, veluti è mon-
tibus torrentes delabuntur, omnes vno ore præ-
dicant. Propterea trahor ego in ambiguum, quo-
nam aquæ illæ tendant, quæ rotante ac perpetuo
tractu ab Oriente fluunt, veluti fugientes, ad Oc-
cidentem, inde nunquam reditura: neque Occi-
dens propterea magis repleatur, neque Oriens
euacuetur. Si ad centrum eas tendere de natura
grauium, dixerimus, cætrumque lineam esse æqui-
noctialem voluerimus, vti plerique aiunt, quod
centrum dabitur tot tantarumque capax aquarum?
quæ ve circumferentia reperietur madida? Ra-
tionem verisimilem, qui ea littora perlustrarunt,
præbent nullam. Putant plerique vastas esse fau-
ces in angulo sinuali magnæ illius telluris, quam
diximus Italia octuplo maiorem, ab Occidente
Cubæ insulæ, quæ rabidas has aquas absorbeant,
& inde ad Occidentem illas emittant, quo ad
Orientem nostrum redeant: alij dicunt, ad se-
ptentrionem. Volunt nonnulli, clausum esse si-
num illum magnæ telluris: tendereque ad septen-
trionem à tergo Cubæ: ita vt septentrionales
terras, quas glaciale circumsepit mare, sub ar-
cto complectatur, sintque vniuersa littora illa con-
iuncta: vnde credunt eas aquas obiectu magnæ
telluris

telluris circumagi, vt in fluminibus licet conspicere, riparum gyris sese obiectantibus. Sed hoc minimè quadrat. Eodem nanque modo, non acri tamen, sed leni, fluere ad Occidentem aquas perpetuo lapsu, inquirunt, qui glaciales tentarunt oras, & Occidentem postea secuti sunt. Scrutatus est eas Sebastianus quidam Cabotus genere Venetus, sed à parentibus in Britanniam insulam tendentibus (vti moris est Venetorum, qui commercij causa terrarum omnium sunt hospites) transportatus penè infans. Duo is sibi nauigia propria pecunia in Britannia ipsa instruxit, & primò tendens cum hominibus trecentum ad septentrionem, donòc etiam Iulio mense vastas repererit glaciales moles pelago nantes: & lucem ferè perpetuam, tellure tamen libera gelu liquefacto. Quarè coactus fuit, vti ait, vela vertere & Occidentem sequi: tetenditq; tamè ad meridiem, littore sese incuruante, vt Herculei freti latitudinis ferè gradus equàrit: ad Occidentemq; profectus tantum est, vt Cubam insulam à læua, longitudine graduum penè parem, habuerit. Is ea littora percurrens, quæ Bacalláos appellauit, eosdem se reperisse aquarum, sed lenes, delapsus ad Occidentem, ait, quos Castellani, meridionales suas regiones adnauigantes, inueniunt. Ergò non modò verisimilius, sed necessariò cõcludendum est, vastos inter vtranque ignotam hætenus tellurem iacere hiatus, qui viam præbeant aquis ab Oriente cadentibus in Occidentem. Quas arbitror impulsu cælorum circulariter agi in gyrum circa terræ globum: non autem Demogorgone anhelante vomì, absorberiq; vt nonnulli senserunt: quod influxu & refluxu forsàn assentire daretur. Baccalláos Cabottus ipse terras illas
appel-

appellauit, eò quòd in earum pelago tantam repererit magnorum quorundam piscium, tinnos æmulantium, sic vocatorum ab indigenis, multitudinem, vt etiam illi nauigia interdum detardarent. Earum regionum homines pellibus tantum coopertos reperiēbat, rationis haudquaquam expertes. Vrsorum inesse regionibus copiam ingētem refert, qui & ipsi piscibus vescantur. Inter densa nanque piscium illorum agmina sese immergunt vrsi, & singulos singuli complexos, vnguibusque inter squamas immisis in terram raptant & comedunt. Propterea minimè noxios hominibus vrsos esse ait. Orichalcum in plerisque locis se vidisse apud incolas prædicant. Familiarem habeo domi Cabottum ipsum, & contubernalem interdum. Vocatus nanque ex Britannia à rege nostro catholico post Henrici maioris Britannie regis mortem, cōcurialis noster est: expectatque indiēs, vt nauigia sibi parentur, quibus arcanum hoc naturæ latens, iam tandem detegatur. Martio mense anni futuri M D XVI puto ad explorandum discessurum. Quæ succedent, tua Sanctitas per me intelliget, modò viuere detur. Ex Castellanis nō desunt, qui Cabottum primum fuisse Baccalaorum repertorem negent: tantumque ad Occidentē tetendisse minimè assentiuntur. De faucibus & Cabotto iā satis. Ad Castellanos redeamus. Carthaginis portum & adiacentes Caribium insulas, quas appellant sancti Bernardi, præterlapsi sunt, vniuersamque Caramairēsem regionem intactam postergarunt. Hic ab exorta tempestate ad insulā, quam diximus aliās Fortē appellari, ab Vrabenfis finis faucibus distantem lequas circiter quinquaginta, proiecti sunt. In ea insula canistros, ex canis marinis contextos, reperēre in barbarorum tugu-

tugurijs multos sale plenos. Salinis egregijs nobilitatur insula: eius salis permutatione, aliena comparant incolæ. Ad prætoriam nauem volitauit onocrotalus auis ingens, vulture maior, quæ guttur demittit multiplicat: paludum Rauennatum quoddam domestica, authorum testimonio: nescio an & nostra tēpestare: capi facile passus est, & circumductus per vniuersæ classis naues, tandem interijt. Viginti aliorum in littore stantium agmen viderunt procūl. Grandiorem nauē prætoriam, putā iam quassatam & minimè vtilem, à tergo reliquerunt, vt paulatim & sedato mari sequeretur. Vndecimo calēdas Iulij appulsa est classis ad Darienem: in quartum indē diem prætoria nauis, sed vacua, superinducta est. Darienēsis populus, duce Vascho Nunnez Balbóa Præfecto, de quo aliàs latam fecimus mentionē, cum psalmo, Te Deum laudamus, obuiam tria prodiit millia. Intra domos, in prouincialium domorū modum ædificatas, habitatorum quisque venientes suscepit libens. Prouincias has omnes regiones liceat appellare: quandoquidē procūl victæ sunt, omnibus regulis eiectis. Prouincialibus reficiuntur fructibus, & pane recenti, tam radicali quàm maizio. Cetera secum classis afferebat: salitas putā carnes, falsos etiam pisces, & triticeam in cupis farinam. Ecce regiam in abstrusis terris classem: ecce nō modò intra cancri tropicum, verum etiā ipsi æquinoctiali circulo ferē suppositos Hispanos, contra multorum sapientum sententiam, vt ibi pedem figant, & colonias construant. Postea verò quàm in vnum conuenēre, quid consilij ceperint, intelligamus. Altero die ab appulsu classis, quadringentorum quinquaginta hominū Dariensium sit conuentus. Publicè arcanēq, coniunctim

iunctim simul & viritim, indagatum est de rebus scriptis à Vascio Præfecto australis pelagi: (Is est magistratus, quem diximus ab Hispanis vocari Adelantatū) compertū est, vera fuisse quęcunq; de australi pelago terrę illius, regi significauerit: debere in Comogri, Pocchorrosæ ac Tubanamæ ditionibus, ex ipsius Vasci Præfecti iudicio, erigi arces inpræsentiarum, vt colonię postmodum produci queant. Missus est propterea Ioannes Aiora nobilis Cordubēsis proprætor, cum hominibus quadringentis, quatuor carauelis & yna minore naui aduectis. Is primò Comogrensem captat portum, lequas ab Dariene distantem fortè quinq; ac viginti, vt scribūt literis præsensibus. Indè ad austrum ex quadringentis centum quinquaginta missurus est, nouo itinere rectiore reperto: quā inquit sex & viginti tantum lequarum esse intercapedinem ab Comogri regia ad sancti Michaëlis sinūs fauces. Reliqui è quadringentis, pedem ibi fixuri sunt, & indè auxilia præstituri euntibus redeuntibusq;. Centum verò illi & quinquaginta ituri ad austrum, aptos secū interpretes australium linguarum ducūt è nostris: qui ea didicerunt idiomata à mancipijs habitis à Vascio, cū eas terras peragraret: & ex ipsis mancipijs, qui linguam iam callent Hispanam. Aiunt hi distare Pocchorrosæ portum à Comogreo lequas septem tantum. In Pocchorrosa proprætor ex prætoris & aliorum sanctione viros relicturus est quinquaginta, cum naui leuiore, qua fungatur officio cursorū: & velut terra per equos dispositos fieri solet, ita mari certiores hi faciant prætorem & Darienenses de rebus emergentibus. Locaturi etiam sunt in Tubanamæ solo domicilia: à Pocchorrosa inquit distare Tubanamæ atria
lequas

lequas viginti. Ex quadringentis hominibus his, ex priscis Darienensibus rerum experientia pol-
 lentibus, quinquaginta, qui decurionū loco no-
 uos dirigant & ducant ad res gerendas, destinati
 sunt. Itā dispositis rebus, fuit consilium regi hæc
 significare, atq; vnā certiolem reddere, esse in illis
 terris regulum nomine Dabáibam, cuius regnū
 auro sit opulentum: sed intactum adhuc relic-
 tū ob potētiam. Hunc secundo magno flumine illo,
 de quo aliās mentionē fecimus, habere regnum,
 vniuersamq; ditionis ipsius tellurem auro vberē,
 fama est vulgaris. Lequas inquit distare ab Da-
 riene Dabáibæ regiam quinquaginta. Indē aiunt
 incolæ auri copiam per confinia spargi. Licet &
 ab Dariene, vtī aliās diximus, lequas tantū tres,
 nostri habēant aurifodinas nō ignobiles, quibus
 in præsentiarū fruuntur, multisq; in locis effo-
 diendo aurum colligunt: feracius tamē esse Da-
 baibæ regnum credūt. In primis nostris ad tuam
 Sanctitatem primitijs, mētio de hoc Dabaiba fa-
 cta est: sed errore ducti, cū Dabaibæ piscatores
 reperissent, Dabáibā ipsum inter palustria loca
 se offendisse arbitrati sunt. Ad Dabáibam igitur
 tercentum deligere volunt egregios ex vniuerso
 exercitu bello aptos iuuenes, telorum omnis ge-
 neris & armorum copia magnificē instructos, qui
 eum adeant, & detrectantem pacem sternāt, & de-
 bellent. Iterū atq; iterū repetūt, in argumen-
 tum opulentix futuræ, se paucis in locis effode-
 re, vbi non commixtis terræ grumulis aureis oc-
 currant. Quæ scripserint, refero. Consulunt &
 regi, condendam esse in sanctæ Marthæ portu,
 in regione, appellatione incolarum, Saturma,
 coloniam, quæ sit futura refugium nauiganti-
 bus ex Dominica insula: à qua cursū ferūt esse
 qua-

quatuor aut quinque dierum ad eum Saturnæ regionis portum: & ex sancta Martha trium ad Darienē, eundo inquit: reditus namque illis adeo durus est, ob eum, quem diximus, decursum aquarum, ut arduos videantur motes redeundo conscendere. Non est huius torretis vis ex Hispaniola & Cuba redeuntibus in Hispaniam tanta, quanvis & ipsi laborent contra labentem oceanum: quia fit hic pelagi amplitudo ingens, qua vagari queant aquae fluētes. In Pariae tractu stringuntur aquae lateribus eius terre & multarum insularum adiacentium ex aduerso compressae: ut liquet in Siculo freto coniectari, ubi est aquarum impetus is, quem tua Sanctitas nouit, qui Scyllam & Charybdim efficiunt, ob angustias illa maria receptantes, Ionium videlicet ac Libycum & Tyrrhenum. Ex Guanassā insula & Iāia Maiaque & Cerabarōno, regionibus Beragae occidentalibus, scriptum reliquit Colonus huius inuenti princeps, reperisse furorem tantum in proram, ea littora versis vestigijs Orientem quaeritando, ut neque licuerit interdum plumbata fundum tentare, quin illam secum pensilem raptaret aduersus impetus. Neque ipse quiret aliquando integro die, licet vetus aliquis flaret in puppim, vel vnico milliari decursum vincere. Hinc est quod saepe cogantur Cubā, Hispaniolam demum, prehendere prius, ut mox lato pelago ad septentrionem captato, cursum dirigant in Hispaniam, quo boreales flatus illis adiumento sint ad impellendum naues, quas itinere recto minimè quirent perducere. De motibus oceani vltro citroque iam satis multa. Quid de Dariene & colonia in eius ripa deducta, quam diximus sanctā Mariam Antiquam ab ipsis appellari, scribant, recedendum est. Locī situs est inualidus, pestifer,

pestifer, Sardo cælo perniciosior. Pallent omnes, ictericis similes. Neq; à natura regionis id euenit: multis nanque in locis sub iisdem latitudinis gradibus signorum, salubrem benignamq; reperiunt aëris clementiam: vbi scilicet nitidos terra fontes gignit, vbi 've flumina ripis meant currētibus haudquaquā cœnosis: sed præcipuè vbi cliuos, non valles, inhabitant. Locus autem ille, in Darien- nis fluminis ripa situs, in profunda est valle locatus, collibus vndiquè arduis circūseptus: qua de causa solares radios meridianos suscipit suos in verticem ferè perpendiculares, & à montanis labentibus radijs à fronte tergoq; ac lateribus gra- uiter vexatur. Radiorum quippe solariū feruorē repercussio parit, nō accessus ad terram: quia in se minimè sint passibiles: quod ex niuibus alto- rum montiū colligi potest, vt̃ optimè callet tua Sanctitas. Propterea cadentes in montibus radij per obiectum decliuem ad ima rotantur, vt̃ saxū ingens rotundum, à culmine montis deiectum. Valles ergò & contingentem sibi radiorum partē ex directo, & præcipitem cliuorum ac montiū ex transuerso, suscipiunt. Est ergò Darien- sis habitatio à natura loci particularis, non à regione per- niciosa. Est & pestifer à natura soli locus, quod cœnosus paludibus fœtidis septus sit. Immo vi- cus ipse palus est, vbi ex guttis mancipiorum de- xtra cadentibus, dum irrigant pauimēta domsis, illicò bufones gignuntur: vt̃ alicubi ego ipse vidi in pulices guttas illas æstate conuerti. Vbi- cunquè prætereà effodiunt ad sesquipal- mum, scaturiunt aquæ insalubres omnes & corruptæ à natura fluminis, qui ad mare cœnoso atque inertī alueo per vallem profundam delabitur. Propterea de loco mutando cōsulant. Ibì figere pedem primos ne-

*Ex guttis
bufones.*

cessitas coëgit: tanta enim vrgebantur egestate,
 qui primi ad eas terras appulsi sunt, vt de loco
 mutando cura defuerit. Iniqua igitur soli sedes,
 illos vexat ob solares radios. Deterior aquarum
 & corruptia aëris, ob cœnosos vapores, inclemen-
 tia reddit inualidos. Nec portu nobilitatur vllò
 locus ipse, qui distat à sinûs faucibus lequas tres:
 estq; iter arduum asperumq; ad comportandum
 cōmeatus à mari. Ad alia contingentia veniamus.
 Vbi primùm appulsi sunt, multa illis acciderunt
 hastenùs incognita. Medicum quendā eximium
 Hispalensem, quem antistitis authoritas, & aurī
 simul cupiditas, tranquillam linquere vitā in pa-
 tria stimulârunt, adorta est dormientē cum vxore
 vis fulguris: domus cum vniuersa supellectile
 illi exarsit. Attoniti vir & vxor penē nudi procla-
 mantes & semiusti vix euaserūt. Stantibus in lit-
 tore, molossū sesquianniculum rapuit croco-
 dilus ingens: & vti mīnus pulliculum solet, mi-
 serum canē, domini auxiliū vasto latratu implo-
 rantem, ante omniū oculos abspertauit. Noctū
 vespertilionū moribus torquebantur: si dormi-
 entē fortē momorderint quempiā, exhausto san-
 guine, trahūt in vitæ discrimen: & mortuos fuis-
 se nōnullos ea tabe cōpertū est. Si gallū, aut gal-
 linā sub dio noctū vespertiliones depræhēderint,
 in cristā aculeo fixo, interimunt. Crocodilis, leo-
 nibus ac tigribus & hi aiunt infestari terram: sed
 inuentas iam esse artes quibus multi capiantur.
 Reperisseq; se in sociorū domibus tigriū ac leo-
 num interfectorum pelles, scribunt. Boues, por-
 cos, atq; equos, adolescere ibi maiore in modū, &
 grandiores fieri genitoribus dicunt, ob vbertatē
 soli. De arborū proceritate, deq; terræ varijs fru-
 ctibus, de hortensibus, & satis omnibus nostrati-
 bus:

bus: de ceruis & quadrupedibus feris, varijs etiā generibus auium ac piscium, eadem referūt, quę scripsi aliās. Caretam regulum, regionis Coibę principem, triduo habuerūt hospitem: & admiratū nostra harmonica instrumenta, equorumq; phaleras, ac cętera illi peregrina, beneq; donatū remisērūt. Is nostris significauit, arbores gigni in prouincia, quarum tabulis naues constructę, tutę sunt à corrodentibus marinis vermibus. Est nanque dira hęc pestis nostris nauibus in portubus illis. Ait esse amaritudinis tantę ligni genus illud, vt faciliē abstineant ab eius gustu. Est & alia peculiaris terrę arbor, cuius si folia nudum aliquius corpus tetigerint, vibices eleuent ingentes: & nisi illis aqua marina vel saliuā matutina medeatur, ilicò lethalem suo veneno excitēt dolorem. Hanc arborem & Hispaniola parit. Eius etiam lignum olfactu aiunt esse mortiferum, nec portari quoquam lignū posse sine vitę periculo. Cū excutere à se tantę seruitutis iugum sæpè insulares Hispaniolę tentauerint, nec cesserit vnquā aperto Marte vel insidijs, reperti sunt eo ligno voluisse primarios noctū dormientes suffumigatos interimere. Sed admirati ligni reperti nouitatem Christiani, fateri fraudem miserōs coēgerunt, & commentī authores pœnas dedere. Habent ipsi genus herbę, cuius odore fulti, remediū sibi comparant, ab eius ligni veneno, vt portare illud queāt indemnes. De his leuibus iam satis. Sperant ex insulis australis pelagi maiorem multo copiam habituros. Parabat enim Petrus Arias (nuncio qui ad nos literas tulit discedente) profectiōē ad eam insulam quę prominet medio in sinu, sancti Michaëlis à nostris appellato: à Vascho intacta relicta, ob perturbatum eo tēpore

*Præsentis
veneni ar
bor.*

mare. De qua latè in transitu Vaschi ad austrum. Multa indiès maiora præteritis expectamus. Capta sunt enim & prouinciæ plures aliæ, quas non inutiles aut non parùm mirandas fore putamus. Ioannes ille Diaz Solisius Nebriffensis, de quo fecimus aliquandò mentionē; missus est per Frontem illam sancti Augustini, quæ lineam superat æquinoctialem gradus septem, & ad Portugallēses pertinet, vt latus australe à tergo Paria, Cumanæ, Cuquibacōæ, portuumq; Carthaginis & sanctæ Marthæ, Darienis & Beraguæ, nostris nauigijs percurrat, quò apertior & plenior de tractibus illis habeatur notitia. Missus est alius nauium trium ductor Ioannes Poncius, qui Caribiū terras depopuletur, & in seruitutem obscēnos hominum voratores redigat, quò liberæ sint ab ea peste iam tandēm adiacentes mitiū insulæ, & vnà prouentus earum insularum & arcana liceat vestigare. Missi sunt & alij per diuersa. Gaspar Badaiocius, vt Occidētem percurrat: Franciscus Bezerra, vt per sinūs ipsius angulum: & Valleius, vt per fauces eius ad orientalem sinūs oram traijciant, ad arcana telluris eius exploranda: in qua Foga nupèr sinistris auibus pedē figere cœperat, arce ac pago ædificatus. Cum octoginta prius militibus instructis ex Dariene Badaiocius discessit: quem secutus est cum quinquaginta Ludouicus dictus Mercado: Bezerræ verò addixerunt octoginta, Valleio septuaginta. Portus ne tutos capturi sint, an in malefidas stationes casuri, summi rerum artificis prouidentia nouit. Nos autem homines casuum notitia, postquàm emerferint, includimur. Ad alia veniamus.

PETRI

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

Decadis tertiæ, liber septimus.

IX benè domo exierat Petrus Arias putati continentis gubernator, appulsus ad Darienem, cum plerisque appendicibus: quandò ad curiam, negotiationis gratia, sensi venisse quendam Andream Moralem; nauium ea littora noua percurrentium nauclerum: qui & crediti continentis oras, & insularum adiacentium tractus, & Hispaniolæ interna omnia diligenter sollicitèq; scrutatus est. Vestigandæ Hispaniolæ curam viro huic frater Nicolaus Ouandus, militiæ Alcantaræ maior Commendatarius, Hispaniolæ gubernator, demādauit: quòd ingenio polleteret, essetq; ad huiuscemodi rem explorandam cæteris aptior. Super his Andreas hic indices & tabellas formauit egregias: quibus præbetur fides à reliquis rem intelligentibus. Is ad me venit, vtì solent alij ab Oceano redeuntes. Quæ ab eo & plerisque alijs hætenùs ignorata didicerim, tractemus. Sit Hispaniolæ particularis descriptio, quæ primam huius narrationis frontem amplectatur: quandoquidem caput est & emporium vniuersæ liberalitatis Oceani: habetq; mille, atq; iterùm mille, formosas, comptas, ditesq; Nereides nymphas, quæ ipsam, tanquam Tethym alteram dominam & genitricem, circumsepian, comantq;, decenter. De Nereidibus ipsis, id est, circumambientibus insulis, pauca mox differeamus. Insula demùm Margaritæ, Diues à nostris

appellata, in australis pelagi sancti Michaëlis sinu iacens iam trita (quæ nobis miranda præbuit in- præsentiarum, & maiora de futuro pollicetur) superueniet: candentibus armillata, torquata & coronata Cleopatraris vnionibus: de quorū conchyliis in calce narrationis par erit aliqua per- tingere. Ad elysiam iam Hispaniolā veniamus: & à prima nominum impositione exordiamur: de forma & cæli clementia mox: de ipsius diuisione demum conferemus. Ex insula Martinó, de qua in prima decade, cum accéntu in vltima, vt̃ tua Sanctitas noscet per virgulam superimpositā in omnibus eorum vocabulis, nè toties repetédum sit, vbi accétus nouorū vocabulorū iaceant: in- quiunt hi transuectos suis monoxylis canóis, di- co lintribus vniligneis, primos habitatores, è pa- tria per aduersæ factionis partes eiectos: vt Dar- danū ex Corytho legimus, & ex Creta Teucrū in Asiā, & solū postea Troianū appellatū: Tyriosq; ac Sidonios, fabulosa ducete in Libyam Didone, classem appulisse. Extorres igitur Martinóeses è proprijs laribus, in Hispaniola & ea insulæ parte quæ Cahonáo dicitur, ad ripā fluminis appellati Bahaboní, sedē posuere: vt̃ est in Romanis initijs de Aenea Troiano in Italiam ad Latium Tibrim deuecto. Intra Bahaboní fluminis ostrū iacet in- sula, vbi dicuntur aduenæ primam domum ere- xisse: hanc appellauere Camotéiam. Domū eam sacrarunt postmodum, & reuerenter coluerunt semper, ad aduentum vsque nostrorum, & donis perpetuis salutabant: vt̃ nos initialem nostræ religionis Hierosolymam, Mahometçi Mecham, & veteres Fortunatarum insularum cultores in magna Canaria Tyrmam super alta rupe structā: vnde sese multi lætis animis & psallentes præci-
pita-

pitabāt, à sacrificulis eorum persuasi, animas inde se amore Tyrmax deijcientium beari, ad æternasq; delicias perducī. Reperēre id obseruatum ad nostra vsque tempora Fortunatarum debellatores: nec decidit hodiē à communi sermone sacrificiorum memoria: nomenq; rupes ipsa retinet. Didici etiam nup̄r esse in insulis ipsis, à Betanchoro Gallo, primo Fortunatarum cultore, habita tamen ab Castellanis regibus venia, vt aliās dixi, Betanchoranam factionem, quæ adhuc & linguam & mores Gallicos seruet, licet Betanchori hæredes, Castellanis viris, vt suprà memorauimus, domitas duas insulas precio reliquerint. Habitatores tamen qui Betanchorum secuti fuerāt, & sibi domicilia fabricauerant, familiasq; ibi auxerant, perstiterunt: atque vnā cum Hispanis fortunatē viuunt, Gallicorum frigoriū expertes. Ad Matininoēses pedem referamus. Nomina Hispaniolæ à primis habitatoribus imposita fuere, primū Quizquéia, dehinc Haïti. Neque hæc ad imponentium voluntatem solūm, sed ab effectu credito ab eis. Quizquéiam dicunt rem grandem, qua nulla sit maior. Quizquéiam interpretantur vastitatem, & vniuersum ac totum: vt Græci suum Pánem. Quia sunt arbitrati, ob eius magnitudinem, esse vniuersum orbem terrarum, neque sole calefieri quicquam aliud, præter eam insulam cum adiacentibus cæteris: propterea Quizquéiam dici debere statuerunt. Haïti verò dicitur asperitas, eorum vetere lingua: atque idē insulam appellauēre vniuersam Haïti, per metonymiam à parte totum denominantes: quia hæc insula plerisque in locis horrescata aspera montium facie, ac tetra sylvarum densitate, vallibusq; ob altitudinem montium

*Inſulariū
filios inſti-
tuendi vi-
tus.*

formidoloſis & obſcuris: licet alibi ſit amœniſſi-
ma. Hic eſt aliquantiſpër, beatiſſime Pater, di-
grediendum. Mirabitur Beatitudo tua, quoniam
pacto ſimplices homines recolant huiuſcemodi
principia à diſtantibus, quandoquidem nullum
genus literarum aſſequuntur. Moſ eſt apud eos ab
æterno, in regum domibus præcipue, vt filios
eorum boitij, id eſt, ſapientes, in rerum agnitio-
nem memoriter erudiant. In ea præceptione dua-
bus maximè rebus intendunt: generali alteri, de
rerum origine ac ſucceſſu: particulari alteri, de
parentum, auorum, atauorumque ac maiorum
omnium præclare geſtis bello & pace. Quæ duo
præcepta rhythmis habent compoſita eorum lin-
gua. Hos Aréitos appellant. Et, vt citharæduſ
apud nos, cum tympanis illi ſuo more fabrefactis
ſuos aréitos concinunt, & choreas cantando du-
ctitant. Tympanum maguécy dicitur. Habent &
aréitos amatorios: habent & querulos & excitan-
tes ad pugnâ, cum ſuis quenq; ſonis rei quadran-
tibus. Vtuntur & ſaltationibus, in quibus ſunt no-
ſtris multo agiliores, quia nulli alteri rei magis
inuigilant, ſuntq; nudi, nec veſtibus occupantur.
In Areitis à maioribus habet vaticinatū noſtrorū
aduentum: quibus gemêdo, vt per elegias, per-
niciē ſuam detonant. Maguacochios aiunt, id eſt,
veſtitos homines, venturos ad inſulam, armatos
enſibus, hominem ſcindentibus vno icu: quorū
iugo poſteritas eorum ſubdēda foret. Nec miror
quidē vaticinatos eorum maiores ſeruitutē filio-
rum: ſi verum eſt, quod de lemurū familiaritate
referunt. De quibus ſatis latè in primæ noſtrę de-
cadis libro nono (vt de zemibus, id eſt, de eo-
rum ſimulacris, quæ colebant) diſſeruimus. Nūc
autem fatentur, zemibus ſublatis, nuſquàm vl-
trà

trà quenquam apparuisse. Ascribunt nostri signo crucis, quo se omnes muniunt: sunt nanque baptismatis lauacro abluti. Est & vniuersis ingēs cura de noscendis finibus & regnorum terminis: sed hæc generalis mitaīnis omnibus, id est, nobilibus: mitaīnos enim appellant nobiles: ità vt suæ sint & hi patriæ non inepti cosmetræ. Vulgo nulla est cura alia præterquàm de sementibus & sationibus. Piscationibus sunt & aptissimi: quia toto anno omnibusq; diebus sese fluminibus immergunt: neque minùs agunt in aquis vitam, q̃ in terra. Venatu etiam inuigilant. Habent namq; duo genera quadrupedũ, vt̃ aliàs diximus: vt̃as, hæ sunt cuniculi parui: & serpentes iuānas, de quibus in prima decade sat̃s, crocodilis assimiles, octipedaes, terrestres, suauissimi saporis. Volucres autem innumeras nutriunt omnes insulæ: putà palumbes, anates, anseres, ardeas: plittacorum prætereà nō minorem, quàm apud nos passerulorum, copiam. Quisque regulus suos habet ditionarios dispartitos, venatui hos, illos piscatui, agriculturæ alios addictos. Ad nomina redeamus. Quizquéiam, diximus, & Haitin esse antiqua nomina. Cipángam etià à regione montana, auro ferace, plerique vniuersam insulã appellauère: vt̃ poetas vidimus nostros Italiã appellasse aliquandò Latium à parte ipsius. Eccè, vt̃ Ausoniam Hesperiamq; maiores Italiam dixere: ità hi Quizquéiam, Haitin, Cipángam. Nostri autē primò Isabellam ab Elisabeth regina, quam Hispanum idioma nuncupat Isabellam, à prima colonia condita in littore septentrionali insulæ. De qua sat̃s in prima decade. Ab Hispania postmodum appellant diminutiue Hispaniolam. De nominibus sat̃s, de forma nunc loquamur. Qui

Nomina
Hispanior
la.

infra latiùs dicemus: neque tamen est atrox
 aded, vt habitatores niues molestant vnquam.
 Perpetuo præterea gaudet vère, perpetuòque
 autumnò felix hæc insula. Frondescent ibi toto
 anno arbores, & prata virescunt. Fortunantur
 ibi omnia mirificè. Quantum hortensia coale-
 scant intra sextumdecimum diem, caules, la-
 ctuæ, boragines, raphani, & huiuscemodi sata:
 cucurbitæ, melones, cucumeres, & similia intra
 trigesimum, satùs latè alibi. De animalibus au-
 tem diximus, boues ex Hispania transuectas in
 multo maiores euadere. Boues elephantis, por-
 cos mulabus, cùm de augmento est sermo, com-
 parant, hyperbolicè tamen. Diximus & suillas
 carnes sapidas esse ac salubres, propter myro-
 balanos & patrios fructus alios, quibus vescun-
 tur, suapte natura nascentibus: vt apud nos
 fagineæ sunt, iliceæ, quernæque glandes. Vites
 etiam, si cura insit, mira coalescunt vbertate:
 & si cui animus aliquandò fuit, de ferendo in
 montibus tritico, vbì parumpèr frigoris vigeat:
 in plano minimè, ob nimiam agrorum pingue-
 dinem. Est incredibile auditu. Spicam supera-
 re lacerti crassitudinem, spithama longiorem,
 granàque nutrire quamlibet duo millia ampli-
 us, asseueranter inquit, & iureiurando affir-
 mant. Sed salubriorem insulæ panem iuccæ præ-
 fertim, aiunt, quem vocant cazábbi: quia sit
 digestionì aptior: quòdque feratur & colatur
 faciliùs atque vberiùs. Id autem temporis quod
 superest, auro intendunt legèdo. Est tanta omni-
 um quapræpedum copia, vt iam & equi & co-
 ria boum & pecudum portentur in Hispan-
 nam. Genitrici iam succurrit filiola multis in
 rebus. De coccineis arboribus, de aromati-
 bus,

*Rara terra
 ra facimus
 dicas.*

bus, de colore glauco, de mastice, gossam-
pio, de electo, & multis alijs eius prouentibus,
fatís multa alibi. Quid felicius ergò, beatissi-
me Pater, in terris, quàm uiuere ubi fas sit, tot
tantâque passim videre & frui? quid beatius,
quàm agere vitam, ubi non cogaris angustis in-
cludi cubiculis, horrenti gelu, aut anxio calore?
neque hyeme oporteat ponderosis vestibis cor-
pus onerare, aut furas perpetuo igne cremare,
quæ senefaciunt homines in ictu oculi, ac vires
labefaciunt, trahuntq; mille morborum genera.
Salubrem præterea inquiunt esse aërem, salubres
& fluminum aquas, vtpotà quæ auro perpetuò
superlabuntur. Nullus est nanque fluuius, nulli
montes, pauca planities, auro immunes. Ad par-
ticularem tandem internam huius beatæ insulæ
cosmographiam deueniamus. Habere Hispanio-
lam quatuor flumina, quæ ferè portionibus æquis
eam diuidant ex altis montibus: vno ad Orien-
tem; hoc Iunna dicitur: ad Occidentem altero,
quod Attibunícus: tertio ad meridiem, quod
Háiba: ad septentrionem quarto, quod Iáche,
aliàs narrauimus. Nouam hic nauclerus affert ab
incolis ab æterno obseruatam descriptionem. In
quinque partes vniuersam diuidemus: dehinc
cuiusque prouinciæ regiunculas veteribus no-
minibus appellabimus: quodq; memoratu di-
gnum in singulis erit, recensebimus. Insulæ ini-
tium ab Oriente amplectitur prouincia nomine
Caizcimú: sic appellatam, quia eorum lingua ci-
mú frontem siue initium significat. Sequitur il-
lam Huhábo, indè Caihábo. Quarta est Bainóa.
Angulum occidentalem tenet Guaccaiaríma:
sed penultima Bainóa latioribus cōstat terminis,
quàm tres eam præcedentes. Caizcimú à prima
insulæ

Iunna.

Attibuní-
cus.

Háiba.

Iáche:

insulæ fronte protenditur ad flumen per urbem primariam sancti Dominici labens, quod est Hozáma. Ad septentrionem autem terminatur ad montes asperos, dictos ob sui horrorem Haití particulariter. Huhábo montibus Haití & flumine Iáciga includitur. Caiábo tertia amplectitur quicquid iacet inter Cubáho & Dahátio ad ostium usque fluminis Iácchæ, vnius è quatuor equè diuidentibus insulá: & ascēdit ad montes Cibáos, vbi est maior auri copia. In quibus nascitur fluuius Demáhus, caditque per fontes fluminis Naibæ, alterius è quatuor ad mare australe, ad aliam fluminis sancti Dominici ripam. Bainóa capit initium à finibus Caiábi, ad insulam usque Cahiní: quæ iacet ferè contigua littori septentrionali ipsius insulæ, vbi primam diximus ædificatam fuisse coloniam. Reliquum ad Occidentē occupat Guaccaiarima prouincia. Atque idē Guaccaiarimam appellant, quod sit insulæ, extrema pars: marimam ipsi appellant podicem: insulæ podicem vocant. Gua, est apud eos articulus: & pauca sunt, regū præcipuè nomina, quæ non incipiant ab hoc articulo gua: vt Guarionexius, Guaccanarillus: & hinc multa etiam locorum nomina. In Caizcimu, regiones sunt, Higuéi, Guanamá, Reyre, Xaguá, Aramaná, Arábo, Hazóa, Macorix, Caiacóa, Guaiágua, Baguanimáho, & asperi montes Haitienfes. Hic de adspiratione pauca referamus: quæ aliter se habet, q̃ apud Latinos. Aduertendum est, nullam inesse adspirationem vocabulis eorum, quæ non habeat effectum literæ consonantis: immò grauius adspirationem proferunt, quàm nos consonantem. Proferendumq̃ est quicquid est adspiratū, eodem habitu quo f, sed minimè admoto ad su-

Adspiratio quomodo sit proferenda in his insularibus vocabulis.

perio-

periores dentes inferiore labello: ore aut aperto, ha, he, hi, ho, hu, & cōcūssō pectore. Hebræos, & Arabicos eodem modo suas proferre adspiratiōnes video. Hispanos etiam in his quæ ab Arabibus diū possessoribus vocabula acceperūt, experior idem seruare: multa quippe retinent: vt almohádda, quæ dicitur puluinar: almoháza, q̄ interpretatur strigilis: & huiuscemodi multa, q̄ anhelante pectore promunt. Placuit hæc recensere, quia apud Latinos accentus plerunq; solus aut adspiratio mutant significatum: vt̄ hora pro parte diei, & ora pro plurali huius dictionis os: aut ora, p regione, vt, Troiæ qui primus ab oris. In accentu autē, accentu mutato, occído vel óc-cido. Ità & in horum simplicium lingua maximè seruandi sunt accentus, & adspiratio promenda. De accētu suprà diximus, & articulo gua. In Huhábo prouincia sunt regiones, Xamána, Canabacóa, Cuhábo: multæq; aliæ, quarum nomina nondum didici. Caiábus prouincia regiones habet, Maguá, Cacacubána. Huius regionis incolæ longè aliam habent linguam ab Hispaniōlis reliquis, & Macoryxes dicuntur. Cubaná est alia regio: & ipsa lingua differens à cæteris. Baioháigua regio, diuersum & hæc idioma tenet. Aliæ sunt regiones, Dahabón, Cybáho, Manabáho. Cotoy est in insulæ medio: flumen interlabitur Nizaus: montes autem Mahaitin dicti, Hazuá, Neibaymáo. In Bainóa regiones sunt, Maguána, Iagohaiúcho, Baurúco, Dabiágua, Attribuní à nomine fluminis, Caunóa, Buiaicí, Dahabonici, Maiaguarití, Atiéi, Maccazína, Guahábba, Anniuíci, Marién, Guarícço, Amaguéi, Xarágua, Yaguána, Azzuéi, Iácchi, Honorúcco, Diágua, Camáie, Neibaimáo. In Guaccaiaríma, prouincia

cia vltima, regiones sunt, Mauicaráo, Guahá-
 gua, Taquenazábo, Nímaca, Bainóa parua, Ca-
 haymí, lamaizí, Manabaxáo, Zauána, Habacóa,
 Ayqueróa. Ad particularia nunc de regionibus
 ipsius quædam descendamus. In prouincia Cai-
 zimu, intra vastum initij sinum est antrum in-
 gens, in rupe caua, sub radice môtis altissimi, ad
 stadia duo circiter à mari: cuius ostium est ma-
 gni templi foribus assimile, falcatum, ingens.
 Tentauit cum nauigijs antrum ex gubernatoris *Flumina*
 mandato hic nauclerus. Per latentes vias, inquit, *in antro*
 velutì ad sentinam concurrere ad antrum multa *absorbem.*
 flumina. Et desière post id mirari, quò tenderent *tur.*
 flumina plura de labentia, quæ à nonaginta milli-
 aribus venientia fluendo absorbentur, nec ap-
 pareant vltra. Per eius saxei montis voragines
 deglutita, iam arbitrantur ad id antrum profi-
 cisci. Ingressus antrum nauclerus ferè absorptus
 est. Inesse rebullitus & vortices inuicem con-
 flietantes & ora hiantia multa, inquit. Velutì pi-
 lam, cum horrendo mugitu, nauiculâ eius vor-
 tices hinc, ebullitus indè, modò hâc, modò illac,
 diu iactitârunt. Ingressum fuisse pœnituit: nec
 quâ regrederetur intelligebat. In obscuro iam
 vagabantur, tum ob ipsius antri tenebras, quæ
 longissimè petunt montis specum: tum quia per-
 petuæ ibi sint nebulæ ex salientibus vaporibus
 humidis in continua conflictatione venientium
 aquarum. Casui Nili è montibus Aethiopû, stre-
 pitum illum comparat. Surduerût adedò, vt, quid
 inuicem loquerentur, haudquaq̃ audirent. Eua-
 sit tandèm pavidus de antro, velutì de tartaro,
 putans rediisse ad superos. Ad milliaria fortè se-
 xaginta, ab vrbe primaria sancti Dominici, sunt
 ferè in prospectu montes alti, super quorum
 ver-

vertice stagnum est inaccessibile: à iunioribus nunquam visum ob asperitatem montis, neque quodd semita pateat vlla. Per vicinum tandē regulum ductus nauclerus, vt gubernatoris mandatum expleret, montem ascendit. Stagnū adiit. Vigere ibi frigus ait. In hyemis argumentum, filices & rubeta mora gignentia, quæ duo calidā regionem minimè patiuntur, inuenēre. Montes vocant Ymizuī Hybahāino. Circuit in gyrum lacuna milliaria tria. Dulcium est aquarum: varijs piscibus egregia est. Cadunt in eam riui plures: nec habet exitum lacus, quia sit vndiq; montium verticibus circunseptus. De altero nunc Caspio siue Hyrcano, Mediterraneo mari dico, cum vicinis alijs quibusdam dulcibus lacubus parumpèr conferamus.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

Decadis tertiæ, liber octauus.

BAINO A prouincia, quæ triplo superat tres primas, Caizimu scilicet, Vhabo & Caiabon, vallem includit Caiouani: in qua lacus est salus, amarus, horridus, vti de Caspio legitur: propterea Caspiū est animus vocitare: licet non sit Hyrcania regio. Voragines habet, è quibus & saliant aquæ marinæ, & venientes è montibus absorbentur. Putant esse amplas aded, profundasq; cauernas eius, vt è mari per eas magni etiam marini pisces emergant: inter quos piscis quidam ab eis dictus Tiburonus, qui hominē in ictu dentis secatur medium

*Piscis hor-
rines vo-
rens.*

dium & vorat. In Hozamam vrbis primariæ flu-
uium, è pelago ascendunt tiburoni, & multos
dilacerant ex incolis: præcipuè qui senullo pacto
abstinent, quin quotidiè lauandi gratia immer-
gant fluuio. Flumina in stagnum delabuntur sal-
sum à septétrione Guaninicabón, à meridie Xac-
coéi, ab Oriente Guannábo, ab Occidente Oc-
cóa. Magna hæc flumina, perpetuæq; esse inqui-
unt: & parua in Caspium cadere viginti ampli-
ùs. Scatent etiam à septentrione proximi stagno,
non ampliùs stadio: stadiumq; occupant in cir-
cuitu fontes plusquàm ducenti, aquarum æstate
frigidarum & dulcium potabilium. Hæ fluuium
efficiunt minimè vadofum, qui è proximo cum
cæteris ad stagnum labitur. Hic est sistendum pa-
rumpèr. Regionis regulus, vxorem, in sacello à
Christianis in eius ditione stucto orantem repe-
rit, concubitu petiit: habendam esse rationem
loci Deo sacri, vxor arguit. Cuius verba hæc fu-
erunt: Teítoca teítoca: quod sonat, esto quietus:
técheta cynáto guamechyna: quod sonat, Dñs
multùm irascetur. Guamechyna dicitur domi-
nus, técheta multùm, cynáto iratus. Inquit ex-
cussò brachio maritus: Guabbá, id est, vade: cy-
náto machabúca guamechyna: interpretatur,
Quid ad me quòd irascatur Deus? Vim vxori in-
tulit: repente mutus effectus est, & semimancus. *Vindicta*
Pœnitentia ductus, & miraculo perculsus, donèc *mira pol.*
vixit, egit vitam religiosè: nec passus est vltrà *luti sacel*
sacellum verri aut ornari aliena manu. Eo mira- *li.*
culo & incolæ multi & Christiani omnes cõmo-
ti, sacellum pientissimè frequentant. Aequissimo
libentiq; animo ferunt regulum fuisse passum ei-
us contumeliæ vindictam. Ad Caspium retroce-
damus. Is lacus salsus procellis agitatur & tein-
pesta-

pestatibus, ità vt piscatorias sæpè nauiculas in præceps trahat, & cum nautis absorbeat. Neque repertus est naufragatus quispiam emerfisse, aut proiectus ad littus, vt àssolet de cadaueribus deglutitis in mari. Sunt hæ tempestates Tiburonorum lauta conuiuia. Dicitur id Caspiū haguey-gabón. Iacet media insula, in quam se piscaturi recipiunt, minimè tamen culta. Est insulæ nomen Guarizacca. Amplectitur lacus ipse longitudine millia passuum triginta: latitudine, duodecim, alibi quindecim. Est alius in eadem planitie lacus huic proximus, aquarum falsodulcium, quæ nec potui sunt benè aptæ: neque, si necessitas vrgeret, ineptæ. Longitudo est eius miliarium quinq; & viginti, latitudo octo: nouem & decem alicubi. Fluminum est multorum receptor: absorbentur & ibi aquæ: caret exitu. E mari etiam profiliunt in eum aquæ, sed paucæ, propterea commixtus. In eadem prouincia lacus alius dulcis, nomine Iainaguá, ad Occidentē, parum distans à Caspio. Habet & aliū lateralē idem stagnum falsum ad septentrionem, sed paruum, trium & quatuor milliariū in latitudine, in longitudine vnum & paulò ampliùs. Hic est potabilis. Dicitur is paruus Guaccaa. Ad meridiem lacus eiusdem falsi, iacet alius lacus trium milliariū in longitudine ferè circularis, dictus Babbareo. Dulcis est, vt superiores duo. Hic lacus, quæ caret exitu, nec voraginibus deglutiatur, ad mare infalsum, si torrentibus augeatur, superfluas mittit aquas. Hic est in Xamaná Bainox prouinciæ regione. Est alius inter Orientem & meridiem iacens ad latus Caspij, dictus Guanybám, miliarium in longitudine X. est ferè rotundus. Sunt præterea per insulam sparsi lacus alij parui, quos præ-

prætermittimus, nè diù morando in re eadem, fastidium generemus. Hoc vnum claudat de lacubus sermonem. In omnibus ingens piscium, ingens & volucrum copia nutritur. Hi omnes lacus iacent in valle amplissima, quæ ab Oriente tendit ad Occidentem milliaria centum viginti. Lata verò est milliaria octodecim, ubi angustior: ubi amplior, quinque ac viginti. Collaterales habet montes, ad Occidentem versa facie Daiguani à sinistris: à dextris, ab ipsius vallis nomine montes Caiguani dictos. Iacet ad radices montium Caiguaniensium ad latus eorum septentrionale vallis altera, superiore longior, latiorque. Ducenta nanque ferè milliaria complectitur eius longitudo: latitudo, ubi amplior, triginta: ubi angustior circiter viginti. Dicitur vallis Maguana hæc, ibi Iguamu, alibi Hathathiei. Quandoquidè de hac parte vallis, quæ dicitur Atiei, mentio incidit, diuertendum est ad inauditum de marino pisce miraculum. Huius regionis regulus piscatione delectabatur: Caramateus dicitur. In eius retia piscis catulus incidit, de genere piscium immanium, qui dicuntur Manati ab incolis. Minimè notum arbitror genus id monstri per nostra maria. Est nanque testudineæ formæ quadrupes: squamistamen, non concha, munitus: corio durissimo, ita vt neque sagittam vereatur: mille verrucis armatus, tergo autem plano, & capite penitus bouino. Aquatilis est, & terrestris piscis, mitis, iners: vti elephas, vtiq; delphin, hominibus sociabilis, sensu mirabili. Infantulum piscem domi regulus aluit dies aliquot pane patrio, ex iucca & panico putà cōfecto: radicibus etiam alijs quibus homines vescuntur. Adhuc paruulū piecit piscem in lacu suis edibus.

*Monstrum
marinum
in delicijs
habitum.*

proximum, tãquàm ad viuaria: qui lacus & ipse fuscipit aquas, nec illas euomit. Est lacui nomen Guaurábo: qui dehinc lacus Manati est appellatus. Liber in aquis piscis annos vagatus est quinque ac XX. Adoleuit in immensum. Quæ de Baiano, quæve de Ariongo delphinis feruntur, distant ab huius piscis gestis. Pesci nomen est impositum Matum: quod significat generosum aut nobilem. Quando ergo ex reguli familiaribus ei notis præcipue, quisquam in lacunæ ripa Matum Matum, hoc est, generose generose, proclamabat: humani beneficij memor, caput eleuans, ad vocantem pergebat. Pascebatur hominum manu. Si verò quispiam transfretandi cupidus, signa dabat: perstratu suo traiekturos inuitabat. Decem aliquandò monstrum conscendisse vno receptu, transportatosque fuisse omnes incolumes psallendo & cantando, compertum est. Sed si Christianum quenquam erigens caput cerneret, summergebatur, & parere recusabat: quia fuerat à Christiano iuvene quodam petulante affectus iniuria. In piscem nanque mitem & domesticum fuerat iaculatus hastam acutam: licet haudquaquàm læsus fuerit ob duritiem corij, quod habet verrucosum, asperumque: illatam tamen sensit iniuriam. Et si quando vocabatur à notis, ex illo die circumadspectabat prius diligentissimè, nè quis vestitus Christiano more adesset. Luctabatur in ripa cum reguli cubicularibus: sed præcipue cum adolescente regulo grato: cum quo domi cibos aliquandò sumpserat. Cercopitheco lepidior erat. Fuit longo tempore vniuersæ insulæ singulari solatio: nam & incolarum & Christianorum multitudo ingens ad monstri miraculum quotidie confluebat. Sapidas inquit esse illius speciei piscium carnes, mul-

multosque maria illa generant. Amissus est tandem facetus piscis Matum: ad mare deuectus ab Attibuníco, vno è quatuor æquè diuidentibus insulam fluminibus: ex alluue inaudita typhonibus horrendis comitata, quam ipsi vocârunt furcanum. Superauit Attibunicus ripas adeò, vt vniuersam impleuerit vallem, & sese lacubus omnibus immiscuerit. Secutus ergò Attibunici torrentem bonus matumus, facetus, sociabilis, matrem antiquam & natales aquas repetiuit, nusquam aliàs visus. Satis digressum. Ad vallis situm veniamus. Habet vallis hæc collaterales montes Cibáuos & Cayguanienses: ad mare australe illam deducunt. Est & vallis alia vltra Cibauos montes ad septentrionem, quæ dicitur vallis Guarionexij: quia regulus ille Guarionexius ab auis & maioribus alijs ab hominum memoria vniuersæ valli semper hæreditario iure imperitauerit. De hoc regulo multa in primis insulæ narrationibus & prima nostra decade. Est vallis centum octoginta milliarium longa ab Oriente ad Occidentem: lata verò à meridie ad septentrionem, triginta, vbì angusta: vbì latior, quinquaginta. Initium capit à regione Canabocóa, per prouincias Huhábũ & Caiábum: terminaturque in prouinciam Bainóam & regionē Mariénam. Iacet autem media inter Cibáuos montes & Cahonáos & Cazacubúnam. Nulla est prouincia, regio nulla, quæ non sit celebris maiestate montium, vbertate vallium, amœnitate collium, & fluminum interluentium copia. Nulla montium aut collium latera, nulla flumina, quæ non abundant auro, & suauium piscium dapibus: vno fluuio excepto, qui ab origine sua & montanis fontibus eius, falsus egreditur, labi-

turq; falsus donèc pereat. Is dicitur Bahuán : & regionem Maguánam prouinciæ Bainóæ intersecat. Existimant per meatus aliquos gypseos aut salinas subterraneas iter sibi fecisse fluiuium. Sunt in insula salinæ celebres : de quibus latius infrà dicemus. Per quatuor ea flumina, perq; prouincias quinque, diximus insulam diuidi. Datur & alia partitio. Constat insula vniuersa quatuor montium cacuminibus, quæ mediam secant ab Oriente in Occidentem. Succosa cuncta : auro feracia cuncta : è quorum cauernis & faucibus vniuersæ aquæ fluminum euomuntur. Sunt in eis antra horrenda : sunt & tractim obscuræ valles : sunt saxæ rupes. Nullum animal noxium in ea repertum vnquàm. Nullum quadrupes rapax, non leo, non vrsus, non tigres feroces, non insidiosæ vulpes, non lupi voraces : beata omnia : beatiora nunc, quòd intra tui gregis oues, beatissime Pater, sint recepta tot hominum millia : zemibus omnibus, dæmonum simulacris, eliminatis. Si res huiuscemodi aliquandò in discursu nostræ narrationis repetiero, siq; digredior interdum, vt hæc referam, beatissime Pater, nè mihi succenseas. Feruor animi præ lætitia, cùm audio, cùm video, cùm scribo ista, me velut Apollineus & Sibyllineus quidam spiritus exagitat, cogitque idem sæpè referre : quandò præcipuè sentio, quòd tendat nostræ religionis amplitudo. Hoc tamen inter fata hæc vberima iacet medium, quod me angit non mediocriter. Simples hi nudi homines, paruo erant assueti labori. Per-eunt multi ex immensa fatigatione in aurifodinis : desperantque aded, vt sibi mortem multi consciscant, nihilque curent de procreatione filiorum. Sumere matres grauidas medicamina,

in-

*Quid non
mortalia
pectora
cogis, Auri*

inquiunt, quo immaturos partus edant, cūm cernant se parituras Christianorum mancipia. Licet ex regio diplomate liberose esse sancitū sit, seruire tamen coguntur vltra quā homini libero placeat. Extenuatus est miserorum numerus in immensum. Duodeciēs centena capitum millia ampliū fuisse aliquandō censita multi ferunt. Quis nunc sit, horresco referre. Missa hæc faciamus. Ad oblectamenta mirandæ Hispaniolæ regrediamur. In montibus Cibānis, qui ferè mediam insulæ sedem in prouincia Caiābo, tenent, vbi diximus natiui auri vberiore esse ortum, regio est dicta Cotóhi, in nubibus sita, celsis montium culminibus circunvallata, frequens habitatoribus: planitie constat milliariū quinq; & viginti longa, lata quindecim. Superat ea planities cæterorum montium cacumina, ita vt reliquorum montiū hi montes videātur esse principes & genitores. Planities hæc quatuor sentit anni tempora: Ver, æstatem, autumnū, & hyemem. Siccescūt ibi herbæ, nudantur frōdibus arbores, prata canescunt: quod minimè diximus accidere cæteris in locis insulæ, quæ ver tantū & autumnum hospites habent. Filices nutrit ea tellus & hortos, serpentia rubeta mororum altricia, quæ frigus inesse regioni ostendunt. Amœna tamē regio est: neque horridum est frigus, putā quod rigore niuibūque haudquaquā incolas premat. Vbertatem eius regionis à filicibus arguūt, quorum frutices inquiunt hasta crassiores generari. Auro ditia sunt eius montana latera. Non itur ad id effodiendum, quia vestitis opūs esset fossoribus, ob frigora, & laboribus affueris. Habitatores autem paruo cōtenti, molles sunt: propterea minimè ferre quirēt hyeme sub dio vitā. Flumi-

na regionem interluunt duo, è cacuminibus presentium montium delabentia. Vnus Comoiaxa, qui tendit ad Occidentem, & in Náibæ alveo nomen amittit. Alter Tírecórus dicitur: hic ad Orientem fluens, Kínnæ fluminis aquas auget. In insula Creta prætereunti mihi ad Soldanum, retulére Veneti, regionem huiusmodi iacére intra Idæorum montium cacumina, quæ cæteris feracior sit insulæ regionibus satione frumentaria. At quoniam ob angustas ad culmina vias, Cretenses illi aliquandò defecerint, diuq; contra Senatûs Veneti auctoritatem regionem armis tutati sint: quandò post longa tempora se, iam bello fessi, dediderunt, regionem desertam relinqui Senatus voluit, portis angustiarû clausis, nè quisquam, iniussu Veneti Senatûs, ad eam conscenderet. Eo autem anno, qui fuit secundus à quingentesimo supra millesimum, iam veni dabatur agricolis colendi regionem, aptis autem ad arma minimè. Est & alia regio in Hispaniola nominis eiusdem Cotóy. Ea prouincias determinat Vhábum & Caiábum. Montes vallesque & planities habet: sed quia sterilis, minimè frequens est habitatoribus. Maior est in ea auri copia. Est ibi auri origo: non grumatim, non minutim legitur. Inter tophos & rupium venas solidum purumque aurum inuenitur: scindendo saxa sequuntur auri vestigia. Esse arboré viam auri venam comperiunt. Quacunque pateat iter è radice per apertas mollesq; scatebras, ramos ad superna supercilia montis emittit: neq; vnquam datur quiescere, donèc cæli auram assequatur. Formare ibi, viso aëris fulgore, batras & grumos pro fructu, animaduenterunt. Hæ sunt quæ per vniuersam disseminantur insu-

fulam per alluuias raptatæ ad ima, de natura ponderosorum. Non autē illic pro creari putant, ubi leguntur, in sicco præsertim, in fluminibus aliter. Radicem arboris aureæ tendere ad terræ centrū, inquirūt, & ibi coalescere. Quo namq; profundius effodiatur, eo truncos reperiunt crassiores, si per montis scatebras liceat. E ramis autem filo subtiliores aliquos captant: digitos æquantes alios, pro scissurarum hiatu. Accidit & incidisse in cauernulas auro fultas: per ramorū tamen ascendentium vias; quibus repletis ex substantia trunci serpente ab imo carpit iter ramus quā pateat. Intercipitur sæpè saxi soliditate. In cæteris rimis tamen nutritur ex halitu & virtute radicū. Quid ergo auri efferatur, interrogabis, beatissime Pater? Ex sola Hispaniola vehitur in Hispaniā quotannis quadringentorum & quingentorum interdum millium ducatorū auri summa. Id ex quinta regia intelligitur, quæ ad fiscum venit: octoginta, nonaginta, & centum millium castellanorum auri, & aliquandō maior. Quid ex Cuba, quid ex iniula sancti Ioannis, fecundis & ipsis auro, speretur, infra dicemus. De auro satis dictum.

De sale, quo cōdiamus quæ auro emuntur, sit sermo. In regione Bainóæ prouinciæ in montibus Daiagónis ad milliaria duodecim à Caspio salso lacu, salinæ sunt mōtanæ saxeg, crystallo lucidiores, cādidioresq;. Sunt & huiuscemodi salinæ quæ crescunt mirum in modum in Laletania, quæ Catalonia dicitur, sub duce Cadona, regionis illius optimate primario. Sed nobiliores has Bainóas esse asseuerant, qui vtrasque noscunt. Sine cuneis & ferreis clauis hoc scindi minimè posse aiunt. Laletanum autem facile frangi, & ego expertus sum. Hoc topheæ, illud marmoreæ comparāt du-

*Quantum
auri vehitur quot-
annis ex
Hispanio-
la in Hi-
spaniam.*

ritiei. In prouincia Caizcimú regiunculis Igua-
namá, Caiacóá, Guariágua scatent admirabilis na-
turæ fontes, superficie prima dulces: quæ medi-
um tenent, aquæ salsodulces: quæ fundo iacent,
amare salſæq̃. Putant ſalſas maris aquas leniter
emanare: in ſupercilio fluere de montibus per
terræ meatus dulces. Hæ ſummergeuntur, emer-
gunt illæ: nec ſufficiunt hæ corrumpere penitus
illarum latices. Quæ ſunt mediæ, vtræſque ſuſci-
piunt, & vtrarunq̃ ſiunt participes. Si autem
quis in alicuius fontis margine ſtratus aurem fi-
xerit, concauam eſſe adeò ibi terram noſcit, vt re-
boet à milliariſus tribus veniēs equeſ: pedes au-
tem ab vno milliari ſentitur. In vltima ad Occi-
dentem regione Guaccaiarima, in regiuncula Za-
uána homines viuere aiunt, montium cauernis &
ſylueſtribus fructibus contentos, qui nunquàm
manſueuerint, neque aliorum vnquàm homi-
num commercio vſi ſint: ſine certis ſedibus, ſi-
ne ſationibus aut cultura vlla, vtì legitur de au-
rea ætate. Hos certo aiunt idiomate carere. Cer-
nuntur aliquandò. Habuerunt ad manus nemi-
nem. Si quandò venientes ad conſpectum homi-
num, quenquam ad ſe moueri cognouerint, cer-
uo celeriùs confugiunt. Canibus aiunt Gallicis
agiliores eſſe. Quid ex his ſoliuagis lepidiſſimè
vnusegerit, audi beatiffime Pater. Prædia noſtri
habent in denſarum ſyluarum & nemorum mar-
ginibus. Solatij gratia Chriſtiani quidam Se-
ptēbri menſe anni M D XIII prædia viſunt.
E nemore ſalutis inſperatus elinguis homo: ſubri-
dens à Chriſtianorū lateribus puerum rapit, do-
mini poſſeſſionis filium, habitum ex inſulari fœ-
mina. Aufugit ſoliuagus: vt ſequantur, innuit.
E noſtris & è nudis inſularibus multi currunt ad

rap to.

raptorem: præhenderunt minimè. Vbi vidit factus foliagus defijſſe Chriſtianos à perſequentido, puerum reliquit in biuio, quà ſubulci vagabantur, porcos cogentes ad paſcua. In puerum ſubulcus incidit: in vlnis ſuſceptum ad genitorum, ſeſe torquentem, portat. Eſſe de genere Caribium genitor foliaguſum arbitrabatur. Vratum iam filium deſlebat. In eadem inſula maritimis locis è ſcopulis picem legunt, arborea pice durioſiorem amarioremq; propterea nauibus ſuſcandis contra vermes corrodenſes, quos dicunt bromam, de quibus latè aliàs, commodior eſt. Gignit ex duobus arborum generibus picem inſula: ex pinu, putà, & arbore dicta copèi. De pinea prætereo, quia vulgò vbiquè generetur. De copèia arbore dicamus: de pice fructuq; pauca, quia pix non aliter ex ea legitur, quàm ex pinu: licèt dicant plerique ſtillicidio colligi, comburendo eius lignum. Fructus autem eius paruus eſt, vtì prunum, eſui ſatis aptum. De folio auditu nouum eſt, pulchrum naturæ conſilium. Arborẽ eſſe hanc exiſtimadum eſt, cuius folijs Chaldaei, literarum primi repertoſes, conceptus mentis abſentibus ſignificabāt, priuſquàm vſus chartæ reperiretur. Spithameum eſt latitudine folium, rotundumq; ferè. Acu aut ſpintere vel ſtylo quouis ferro ſiue ligneo inſcribunt noſtri, non ineptiùs quàm charta, vt libet. Riſu dignum eſt, quæ inſularibus noſtri de folio perſuadeant. Noſtrorum imperio folia loqui putant boni homines. Miſſus eſt ex vrbe Dominica primaria inſulæ, inſularis quidam admittentis amicum, qui diſtabat in interna colonia, cum vtijſ (diximus eſſe cuniculos) aſſiſ. Ex itinere, ſiue fame, ſiue gula impellète, nūcius tres vtias edit. (Sūt muribus
non

non maiores.) Folio rescripsit amicus quot receperit. Ad feruum herus inquit: En quid? vbi tua fides fili? potuit ne tantum gula, vt creditas vtias comederis? Tremés miser & admiratus, fassus est errorem: sed vndè id habuerit, herum rogat. En folium, quod tu ipse affers, mihi recēset. Horasq; illi accessus ad amicum ac discessus, cūm regrederetur, edicit. Ità lepidè fallunt stolidos insulares: & pro dijs habent nostros, quorum imperio folia promant, quæ ipsi arcana esse putârūt. Sparso per insulam rumore, quòd folia nostrorū nutu loquantur, in fide depositi retinet insulares. Vtraq; folij facies literas vtī charta nostra suscipit. Membrana duplicata crassius est folium, tenax mirū in modū. Dum est recens, literas ostendit candidas in suo viridi: quāddò siccatur, vtī tabella lignea, candescit durefcitq; sed characteres flauescūt. Minimè autem corrumpitur, nec si madescat: notas dimittit nūquā, nisi comburatur. Arbor est alia, nomine Xaguá, cuius pomi acerbi succus glauconiger pingit qcquid tetigerit, adedò cohærenter, vt nequeat vllò lauacro abradi intra dies viginti: vbi maturuerit pomum, vim eam succus amittit. Comeditur, & sapidū est pomum illud. Est & herba, quæ, vtī de ligno aliās memoriauimus, suffumigio perimit. De nostris interimendis reguli quidam conuenerunt, cūm nō auderent aperta vi prouinciam sumere, statuerunt locare intra quandam domum multos eius herbæ fascēs, vt domum postea succenderēt, quò accurrentes nostri ad extinguendum ignem, eo suffumigio lethalem conciperent morbum. Patefacto consilio, luerunt pœnas sceleris authores. Extra ordinem pleraq; nunc inferamus, beatissime Pater, quandoquidem tua Sanctitas placere sibi scribit

Arboris foliū scribendo aptum.

scribit quæcunque de nouis orls referantur. De maizij, agiũ, iuccæ, battatarũ & radicum omniũ escariarum satione, cultu & vsu, satis multa hactenũs. Vndè autem venerint in hominum com-
moda, minimè adhuc diximus: id referamus.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

Decadis tertiæ, liber nonus.

PRIMOS aiunt habitatores contentos vixisse diũ radicibus his, palmarum putà, maguëiorum, quæ est herba, sedo siue aizoo, quã vulgus semperuiuã appellat, similis. Guaiëgarum, vtì tubera terræ, sunt rotundæ radices hæ ac maiores. Guaiëros & edebāt, sunt vtì pastinacę. Cibaios, vtì nuces sunt hæ. Cabaiões, vtì cepæ. Macoānes idem vtì cepæ: multis prætereà radicibus alijs. Boitium, id est, sapientem senem, aiunt, post multa annorum curricula in vnus fluminis ripa fruticem vidisse ferulæ similem: indè euulsam radicem, ex agresti fecit hortensem. Et qui primi iucca vescebatur cruda, breuì peribāt. Cũ esset eius gustus suavis, decreuerunt diuersis experiri modis pertinaciter eius vsum. Assa elixatq; minũs nocebat. Deuenēre tādēm ad agnitionem veneni, succo latentis: & eo modo exiccata conditaq; & deducta in cazaby, panē præbet stomachis humanis triticeo saniorē, quodd aptior sit digestioni. Idem de cæteris radicibus, & maizio inter naturæ semina ab ipsis electo. Vtì Cererem legimus triticum hordeumq;, huiuscemodi etiã alia frumenta, quibus humanum genus fruitur, dele-

*Triticum
hordeũq;
quis pri-
mò ad cul-
turam res
degerit.*

delegisse in Aegypto, ex granis raptatis cum limo è montibus Aethiopum per incrementa Nili, relictâq; in Niliaca planitie, Nilo regrediente ad alueum, ad culturam redegisſe. Vnde diuinis Cere rem honoribus dignam iudicauit antiquitas, ad culturam redactis electis feminibus. Agium species innumeræ sunt. A folijs & floribus earum varietas dignoscitur: harû species vna dicitur guaguâx, hæc est intûs forisq; albida: alia guaguêi, colorê habet violaceû foris, intûs autê candidû. Appellant alios ages zazauêios, hi rubescûnt foris, intûs candescunt. Alios squiuetes, intûs forisq; albidî sunt. Est tûnna vbiquê violaceus. Hobos flauescit pelle carneq;. Est alius dictus atibuniêix pelle violaceus, carne candidus. Aniguâmarcute violaceus est, interiûs albescit. Guaccarâcca pelle candescit, violascit carne. Sunt multa prætereà, quæ nondûm ad nos delata sunt, quibus recitâdis scio me nimitûm excitare inuidorum calcaria, qui ridebunt, si quandò ad eorum manus mea scripta deuenient, quòd ad supremè occupatum heroêm Beatitudinem tuam, cuius humeris vniuersi Christiani orbis onus inhæret, minuta mille scripserim. An Plinius, ceteriq; insignes doctri na viri, quandò huiusmodi & ab his diuersa dirigeant ad potêtes, principibus, quibuscum differebant, prodesse solû intenderunt, ab inuidis cuperem intelligere. Illustribus obscura, magna paruis, crassis minuta, commiscebant, quò posteritas, principum causâ, agnitione rerû vniuersa frueretur: particularibus autem rebus intêti, & nouarum rerum cupidi, particulares oras tractusq; ac terrarum prouentus & mores gentium naturasq; rerum intelligere quirent. Ridebunt ergò ipsi nostras curas: deridebimus nos
eorum

eorum, non inſcitiam, non incuriam, non deſidi-
 am, ſed pernicioſam ſolertiam: & eorum tortu-
 ræ pectoris miſerebimur, colubriſq; inuidorum
 edulijs eos commendabimus. Si vera ſunt quę de
 tua Sanctitate Galeatius ipſe Butrigarius & Ioan-
 nes Ruſſus, in præſentiarum Cuſentinus archi-
 præſul, nunciij tuę Sedis apoſtolicę retulerunt,
 placitura omnia non dubitauero: nec incultas ve-
 ſtes noſtras, quibus res mirandas teximus ſolũ,
 non ornauiſus: collegimus, non deſcripſimus,
 abiecturã exiſtimamus. Satis rebus ipſis factũ vi-
 deatur, quodd tua cauſa inuigilauerimus, nè peri-
 rent. Tollat hinc quiſq; ſuę crumenę quadran-
 tem monetam. De boue verueceq; à lanijs ſecto,
 propterea nihil ad veſperam ſuper eſt, quia hu-
 merus huic placet, illi femur, alteri collum, nec
 deſunt quibus & ilia ſatiſfaciant, aut crura con-
 ducant. Satis euagatum cum liuore rabido. Qui-
 bus modis naſcentes regulorum filios, reguli ſa-
 lutent: quo ve pacto vitę finem principio com-
 modent: cur ve quiſque regulus multis nomini-
 bus vocitetur, parump̃er referamus. Naſcente
 alicui regulo prole, finitimi accurrũt, reginę cu-
 biculum intrantes. Hic natam ſobolem vno no-
 mine ſalutat, alius alio. Salue lucida lampas, hic:
 Relucens, ille: Domitor hoſtiũ, alius: Fortis he-
 rois atnepos, alius: Auro ſplendidiorẽ appellat
 alius, & inania multa. Propterea vti Adiabenicus,
 Parthicus, Armenicus, Dacicus, Germanicus, Ro-
 manorum quiſq; dicebatur, pro parentum & ma-
 iorum titulis: ita hi à regulorum impoſitione,
 vtpuť Beuchius Anacauchõa, Xaragux regionis
 dominus. De quo, ſororeq; ipſius Anachaõna pru-
 dente ſcœmina, latẽ in prima decade. His nomini-
 bus appellabatur Turẽigua Hõbin, quod ſonat,

rex

*Hæredes
insularis
regni.*

*Regi mortuo
vxo-
rina conse-
peliri pa-
titur.*

rex resplendēs vt̃ orichalcum. Alius solūm Sta-
rei, id est, relucēs. Alius Huiho, hoc est, altitudo.
Duiheyrique alius, interpretatur diues fluuius.
Cum his Beuchius omnibus nominibus, & alijs
quadraginta ampliūs se ornat, quando cūquē sit
aliquid imperaturus, aut per præcones edictu-
rus. Horum si quis incuria vel negligentia vnum
prætermitteret, summa se affici contumelia rex
iudicaret. Idem de cæteris. In testamētis autem
quām fatuē sese habeant, intelligamus. Ex foro-
re prima primogenitū, si insit, relinquunt regno-
rum hæredē: si minūs, ex altera: vel tertia, si ex
secunda proles defit: quia ē suo sanguine creatam
sobolem eam certum est. Filios autem vxorū sua-
rum pro non legitimis habēt. Si ex sororibus de-
fuerint, fratribus: si fratres, tunc filijs legant. Si
filij defint, ei qui potētior habetur in vniuersa in-
sula, regnum commendant, quo suos ditionarios
ab auitis hostibus tueatur. Vxores ducunt quot-
quot placet. Ex vxoribus chariores cum regulo
sepeliri patiuntur. Anachaóna soror Beuchij Xa-
raguæ regis, qui in componendis areitis, id est,
rhythmis, vates habebatur inter egregios, iussit
formosiorē ex fratris vxoribus & pellicibus, quę
Guanahattabenechéna dicebatur, viuam cum vi-
ro sepeliri, duasq; comites. Censuerat vt plures,
nisi crepidati fratres sui Francisci, qui fortē ade-
rāt, precibus obstitissent. Guanahattabenechéna
aiunt parem nullam in vniuersa insula habuisse
pulchritudine: secum sua monilia sibiq; viuenti
gratos ornatus sepeliuit. Aquę phialam & cazáby
panis portionem cuiq; locāt in sepulcro. In huius
Beuchij reguli regno Xaraguá, & in Házúa Caiá-
bi regionis parte, in valle etiam egregia lacuum
salis & dulcium, & in Yáquino Bainóæ prouincię
regione

regione rarò pluit. Hæ habent omnes auitas fossas, quibus aquas nõ ineptiore ducunt ordine per campos irriguos, quàm nouæ Carthaginis & regni Murcienſis habitatores in Spartaria, ob pluuiidarum aquarum infrequentiam. Maguána verò regio Bainóam à Caiábo dirimit, & Zauána à Guaccaiaríma. In profundis etiam vallibus crebrioribus vexantur pluuijs, quàm opus eſſet. Urbis etiam primariæ ſancti Dominici circũuicina, plerunquè plùs æquo humectantur. In reliquis téperaté pluit. Varij sunt ergò in Hispaniola motus elementorum, vti de alijs multis legimus regionibus. De colonijs in ea poſitis, ſatis in prima decade. Villulas poſtmodùm poſuère, Portũ Platæ, Portum Regalem, Láres, Villanouam, Azuá, Saluaterram. Nunc iam de adiacétibus inſulis innumeris (quas immenſæ Tethydis Nereides diximus, eam comantes) notas deſcribamus. A viciniore, Arethuſa altera nobilitata, licèt aliàs inutilis ſit, exordior. Ad milliaria à ſuæ Tethydis litore ſex iacet paruula, à noſtris Duas Arbores, antiquo nomine prætermiſſo, appellata: quia duabus polleat arboribus tantum: quibus vicinus eſt fons, ex Hispaniola ſubter mare per latétes meatus ſcatens, vt ex Elide in Arethuſam Siculam Alpheus. Ex hóbis, id eſt, myrobalanis, & multis arboribus Hispaniolæ, folia in fonte ſalientia, quibus inſula caret, rem teſtantur. Originem capit fons à flumine Yiamiróa regionis Guaccaiarímæ, Zauánæ terræ proximo. Piſcaria tamen eſt inſula, cuius circunferentia milliare vix complectitur. Rectà ab Oriente ſancti Ioannis inſulam, veluti ianuæ cuſtodē noſtra Tethys habet. De qua multa aliàs. Auri ferax eſt, & vbertate ſoli æquè fortunata à ſua genitrix Hispaniola. Colonix ſunt

& in eam iam deducta, auroq; legendo intēditur.

Ab Occidente septentrionali tergū Tethydi seruat ingens Cuba, putata diū continens, ob suū longitudinem: longior nanq; est ipsa Hispaniola. Secat mediam ab Oriente in Occidētem cancri circulus. Hispaniola verò & reliquæ, meridionale ipsius latus seruantes, clauduntur medio ferè spatio à tropico ad æquatorem intra zonam, quam ardore solis desertam, multi veterum arbitrati sunt. Sua illos opinio fefellit. In Cuba insula ditiores reperiri aurifodinas aiunt, quàm in Hispaniola. Hac hora qua hæc scribo, coacta esse in Cuba referunt castellanorum auri centum octoginta millia conflanda: magnū opulentix argumentum. Est his australior Iamaica, læta fertilisq; insula, benignitate soli fortunatissima: vno tantū monte contenta, sationibus recipiēdis aptissima, ac belli studijs aspera. Nequeūt vniuersa quæ præmanibus habēt complecti paruo tēpore. Iamaicam aliquandò Colonus huius rei princeps, Sicilia comparauit magnitudinæ. Minorem esse, non multò tamen, qui eam exactiùs tractauēre, aiunt: de illius felicitate nil negant. Auro & gemmis expers esse creditur. Idem in initio de Cuba existimabant. Guadalupéa insula, Caraquéira prius dicta, gradus ab australi latere Hispaniolæ quatuor propior est æquinoctio. Circuit milliaria quinque ac triginta supra centum. Corrofa duobus sinibus, (vti de Britānia maiore legimus, & Calydonia, quæ Scotia nunc est) ita vt penè fiant duæ insulæ. Portubus est celebris. Id gummi reperēre ibi generari, quod pharmacopolæ Animen album vocant: ad capitis grauedinem sua suffumigatione tollendam. Cuius arbor fructum producit cariotis similem spithamalem. Aperta, farinam

rinam videtur includere dulcem. Vtî nostri rurales castaneas & huiuscemodi pleraque seruant hyemandas, itâ hi huius arboris cariotas. Est arbor ficulneæ similis. Pineas hortenses & cætera naturæ edulia cuncta, de quibus latè in superioribus, & hi assequuntur. Immodò & putât, ab huius insulæ habitatoribus alias insulas tot suauium fructuum semina habuisse. Quia Caribes vagi circunvicina omnia, homocupij causa, pertriuerunt: quicquid verò vtile peregrinû vbiqûe inueniebant, domum portabant ferendum. Intractabiles sunt, non patiuntur hospites: magna vi opus est ad hos debellandos. Sagittis vterque sexus, & his venenatis, valet plurimum. Si quandò foras viri profiscantur, ab iniuria venientium fœminæ ius suum viriliter tuentur. Indè puto creditum, insulas eo esse oceano, quæ solas mulieres ferât: vti mihi persuasit Almirâtus ipse Colonus: & in prima nostra decade diximus. Mõtes planitiesq; assequitur yberes hæc insula, & fluminibus nobilis est. Mella in arboribus & saxorum specubus nutrit: vti de Palma Fortunatarû insula, quæ mella colligit inter rubeta vepresq;. Ad Orientem ab hac insula, iuniore vocabulo dicta Desiderata, ad millia passuum octodecim, cõcluditur millibus passuum viginti, & ipsa elegans. Ad milliaria verò decem ab ipsa Guadalupea ad meridiem, circumferentiæ milliarium triginta, iacet Galanta, plana. A pulchritudine sua, appellata est Galanta: quia Hispanum idioma elegantes, galanes appellat. Ad milliaria nouem à Guadalupea, sex parux sitæ sunt insulæ ad Orientem, vocatæ Todos, Sanctos, & Barbata. Hæ scopulosæ sunt ac steriles, sed cognitu necessariæ nauigantibus. Ab hac insula Guadalupea ad septentrionem

milliaria quinque & triginta, est insula dicta Monsferratus. In gyro hæc millia passuum continet quadraginta, altissimo monte celebris. Insula dicta Antiqua, à Guadalupea millia passuum triginta, circuit milliaria circiter quadraginta. Almiratus ipse Diecus Colonus, primi repertoris filius, mihi retulit, uxorem suam, quam, venturus ipse ad curiam, in Hispaniola reliquit, scripsisse ad eum, repertam esse inter Canibalicas insulam auro feracissimam. Ad eam nondum itum est. Læuo Hispaniolæ lateri ad meridiem, Portui Beatæ proxima inheret insula, Altus bellus appellata. Mira ferunt de huius insulæ belluis marinis, sed de testudinibus præsertim. Magno ancili scuto inquiunt esse grandiores. Quo tempore genitalis & improbus eas furor exagitat, è mari prodeunt. Egesta in profundam scrobem arena, ter & quater centum oua dicitur in scrobem demittere. Geniali vulua iam exhausta, remittit arenæ tantum quantum ad oua cooperienda sufficiat, reditque ad marina pascua, de sobole nil sollicita. Ad statutos illi belluæ procreandæ à natura dies, pullulat, uti è formicario, testudinum multitudo, solo calore solis sine parentum adminiculo generata. Anserina ferè oua, inquiunt, æquare magnitudinem. Carnem testudineam vitulinæ comparant sapore. Sunt & innumeræ aliæ insulæ, quas neque benè tritas habent, neque opus est tam tenuiter farinam hanc cribrare. Satis est intelligere, paratas nobis esse terras immensas, quæ & nostras gentes & linguas & mores ac religionem, aduenientibus annorum curriculis, sint amplexuræ. Non Teucris Asiam, non Tyrii Libyam, non Græci & Phœnices Hispaniam sic repente impleuerunt. De insulis autem quæ Hispaniolæ latus septentrionale custodiunt, mentionem

tionem prætereo : quia licet piscationibus & culturis apte sint, relicte tamen sunt à nostris tanquam pauperes.

Iam valeant annosa Tethys, nymphaq, madentes

Ipsius comites : veniat coronata superbè,

Australis pelagi cultrix, re ac nomine diues.

In libello epistolari, ad Beatitudinem tuam anno superiore per proprium meum familiarè misso, quem tua Sanctitas ipsa, audientibus plerisque sacre sedis apostolicæ Cardinalibus & Amata sorore, perlegit, quo die Michaëlis archangeli festum tibi credita celebrat ecclesia: diximus Vascum Nunnez Balboam, eorum ducem qui montes arduos superauerant ad austrum, fama didicisse, iacere insulam in prospectu littorum margaritis grandioribus opimam: cuius regulus potens esset ac diues, qui bello sæpè littorales regulos infestaret, Chiapen & Tumaccum præsertim. Scripsimus & relictam fuisse intactam ob furentes tempestates, quæ mare illud australe rabidè tribus anni mēsis infestant. Nunc iam tritam habemus. Nunc mitem ex ferocissimo regulum eius effecimus. Hunc cum vniuerso eius dite regno tua Sanctitas amplectatur: quandoquidem ad baptismatis lauacrum admissus est. Cuius ducis auspicijs, quo ve modo res acta sit, haud alienum erit ab instituto nostro commemorare. Quare,

quo res acta sit ordine, tua Beatitudo serena fronte ac placidis auribus intelligat.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. OCEANEAE

Decadis tertiæ, liber decimus.

Appulso Petro Aria gubernatore, Gaspari cuidam dicto Morali, Ditem insulã adeundi prouincia demãdatur. Ad Chiapem, quem alij Chiapeium vocât, & Tumaccum, regulos australes, relictos à Vascho amicos, tendit. Amicè magnificèq; suscipiuntur nostri. Classem instituunt qua traiciât ad insulam. Hanc Ditem insulam appellant, non autem Margaritam, licet margaritis abundet, quia Margaritam vocarunt priùs aliam, quæ proxima est Ori Draconis in Paria regione, & ipsam margaritis vberem. Sexaginta tantùm traducit Gaspar armatos ad insulam. Non licuit transmittere plures, quòd essent nauigia, quæ ipsi culchas appellant, exigua. Ferox horridusq; fit nostris obuius regulus. Huius nomen non didici. Minabundus prodit cum armatorum familiarium magno comitatu. Guazzauara, in pugnae tesseram, inclamitant: & vnà vibrant missilia. Non arcubus hi pugnant. Guazzauara sonat idem, quòd certamen inimicum. Quatuor inuicem guazzauaris, id est, pugnis, confertum est. Nostri superiores euaserunt, vnà cum Chiapeis & Tumaccheis insularis reguli hostibus: quia ex insperato regulum adorti sunt. Studebat regulus cogere maiorem exercitû: sed persuasus à vicinis littoralibus, nè vltra confligeret, perniciem & florentis regni excidium illi, exëplo sui & aliorum, ostendentibus, monstrantibusq; nostro.

noſtrorum amicitiam, ſibi ſuiſq; amicis gloriam
& vtilitatem parituram. Quid Póchá, quid Poc-
chorroſá, Quaréquá, Chiapá, Tumacco, & reli-
quis conferere manum volentibus, acciderit an-
no ſuperiore, recolunt. Ceſſit ab armis regulus.
Noſtris venit obuiám. In atrium ducit. Id ferunt
miris eſſe modis ornatũ & benè regium. Noſtris,
vbì primũ ingreſſi ſunt eius regiam, caniſtrum
arte ſumma laboratum, margaritis plenũ dono-
dat. Octuncialium librarum decem ſupra cétum
ea fuit vnionum ſumma. Habitis è noſtris rebus,
fertis vitreis putà, ſpeculiſq; ac tintinnabulis ori-
chalceis, delectatus eſt: & fortè ſecuri aliqua fer-
rea, quas hi multo maioris faciũt, quàm auri cu-
mulos. Noſtros derident, qui rem adedò grandem
& vtilem pro vlla auri ſumma præbeant: cùm ſit
ſecuris ad hominũ multa cõmoda vtilis, aurum
autè ad laſciuiã tantũ faciat nõ neceſſariã. Ala-
cer ergo lætusq; noſtrorum cõmercio, manu præ-
henſum prætorem & primarios, ad eminentem
atrij turrim, qua diſpectare licebat pelagus vni-
uerſum, ducit: & oculos circunvoluens, ait: En
apertum mare infinitum, neq; ſole terminatũ: &
dextram protendit ad Orientem priùs. Verſus de-
hinc ad meridiẽ & Occidentẽ, in immẽſum diſtẽ-
di terras, quarũ vaſtæ magnorũ montium moles
videbãtur, inſinuabat. Propiũs demũ ſeſe reci-
piens, inquit: En inſulas à dextra læuaq; noſtræ
huic regiæ collaterales, noſtro imperio parêtes.
Omnia opima, beata omnia: ſi beatas eas vos ap-
pellatis terras, quæ auro & margaritis abundant.
Auri apud nos eſt parua copia: ſed margaritis ple-
na ſunt omniũ, quæ adſunt, inſularum profunda
littora. Ex his quotquot appetiueritis, à me habe-
bitis, modò in amicitia inita mecum perſiſtatis.

Prouentibus vestris magis ego fruar & delectabor, quàm margaritis. Propterea hâcquaquàm me à vestro commercio discessurum dubitetis. Hæc & huiusmodi multa inter eos acta sunt. Volentibus iam nostris indè reuerti, pacti sunt, vt quotannis præparet regi magno Castellæ donandas vnionum libras octunciales centum. Postulata suscepit libens: nec magni quidem fecit, nec se vectigalem propterea effectum putauit. Apud hunc regulum tanta est ceruorum & cuniculorū copia, vt è domibus liceret nostris, quotquot optarent, sagittis transigere. Lautè ibi vitam agunt & affluenter. Gradum vix sextum ab æquatore distat ea regia. Radicalis & maizij panis ac vini è granis & fructibus eadem est ratio, quæ Comogro: quæ cæteris tam continentibus quàm insularibus. Baptizatus, beatissime Pater, hic regulus est cum suis omnibus. Ad tuos ergò greges hæc oues additæ sũnt cum suo pastore. A nomine gubernatoris, Petrus Arias voluit nominari. Amicè conuenerunt, amicius secedunt. Suorum naualium culchis, id est, lintribus monoxylis, aliorum modo fabrefactis, nostros iuuat, quò commodiùs redirent in continentē. Comitatusq; nostros est ad litrus. Margaritas allatas, quinta parte magistratibus regijs præbita, inter se diuiserunt. Mirum in modum preciosas esse aiunt. Ecce vno argumento quanti fiant quæ ab insula Dite feruntur. Candidas & pulchrè ornatas, auellanâ & aliquid maius æquantes, multas tulerunt. Vna præcipuè margarita, quam manu Bartholdi Mediolanensis cuiusdâ affinis mei, summus Põtifex Paulus prædecessor tuæ Beatitudinis, à Veneto emit mercatore, precio quatuor & quadraginta millium ducatorum, mihi memoriâ suscitauit. Inter

nanq;

nanque allatas ex insula, vna reperta est medio crē
 æquan's nucem. Venum sub hasta posita, fuit em-
 pta precio mille ac ducentorū castellanorum
 auri, inter Darienenses ipsos. Ad manus tandē
 Petri Arię gubernatoris aduenit. Hanc eius vxor,
 de qua discedente cum marito mentionem ali-
 quandō fecimus, honoratam apud se habet. Ari-
 guimus speciosam necessariō esse debere, quæ tā-
 ti constitit in ea margaritarum multitudine, vbi
 nō iam singulæ coēmuntur, sed libratim, & quan-
 dō tenuiūs, vnciatim. Neq; Venetus ille merca-
 tor Paulinam magno emit in Oriente. Incidit de-
 mū in tempora huiuscemodi lasciua, propter-
 eā non defuit helluo margariteus. De conchyli-
 bus pauca nunc dicamus. Non præterit beatitu-
 dinem tuam, Aristotelem, Pliniumq; Aristotelis
 in hac ratiocinatione sectatorem, varia sensisse de
 margaritarum generatione. Igitur hi pedem, &
 vna in retantū, sistunt, nil assentientes in reli-
 quis: neque quod pelago vagentur, neque vllō
 vnquā tempore moueantur, ex quo natæ sunt,
 fateri volunt. Esse in maris fundo prata, gramen
 thymosum quoddam gignentia, volunt: & ea
 se vidisse affirmant. Generari, ali, coalescereque
 ibi, & vt in ostreis videmus, circum se multipli-
 ces natos nepotesq; procreare, inquit: neq; ma-
 rinorum canum commercio delectari conchyliat
 neque vno esse aut tribus, & quandō numerosius,
 quatuor vnionibus contenta prædicant. Centum
 viginti vniones fuisse vno conchyli repertos in
 insularis reguli prædijs, quos Gaspar ipse Mora-
 les dux, & commilitones eius diligenter annume-
 rauerunt. Regulo nanque placuit, nostris præ-
 sentibus, piscationem fieri per vrinatores suos.
 Gallinæ oculis quibus oua generantur innume-
 ra,

*De vnio-
 num gene-
 ratione,
 opiniones
 varia.*

ra, conchylis matricem comparant: & sic eniti conchyle. E labijs prodeuntes margaritas, vt maturas & iam genitricis oscitantis aluo egredientes, reperiabant has: alias subsequentes, vt paruo successuro interuallo soluerentur & ipsæ. In ventre medio clausas esse margaritas animaduertebant, quo prius nutritæ coalescerent, veluti surgens vbera matris in aluo infans, priusquàm è lactebris vteri vnio moueatur. Et si quæ interdum conchylia, vt ego ipse vidi ostrea in diuersis maris oceani littoribus, arena inuoluta in littore quæ viderit, ea raptata esse tempestatibus è fundo dicunt, non ipsa vltro venisse. Quod rore nitido matutino candescant, quod turbido flauescant, quod sereno cælo gaudeant, quod tonante torpescant, & cætera huiuscemodi, non sunt ab his literarum ignaris ad vnguem quæritanda. Pinguires tractanda Minerua. Maiores tamè margaritas iacere profundius, mediocres altius, minimas in supercilio, fatentur. Sed à ratione reliquorum deuiant. Non esse in insecta bellua torpenti rationem hanc arguunt. In animo sic & industria halitusque vrinatorum. Grandiores propterea nō vagari, sed creari, nutritique in profundiori loco, quod pauci, quodque raro audeant vrinatores ad eas legendas ad ima sese immergere: tum polyporum metu, inter conchas venatus causa vagantium, quia sunt carniū concharum auidi: & monstrorum formidine aliorum: tum etiam, ne deficiat in longo tractu halitus. Vnde datur conchis profundi maris hospitibus, crescendi copia. Quoque grandior concha est annosiorque, eo ferunt in eius capaciōe vulua maiores generari margaritas: propterea è grandioribus paucas adipiscuntur. Emissas in profundo maturas, putant escas

escas fieri piscium: recenter nanque solutæ, molles esse creduntur. Differunt hi etiam à maioribus in tympano. Negant esse vnionem, qui senescens conchæ cohæreat: sed esse in concha ipsa verrucam, quæ lima rasa, vna facie rotunda lucidâque contenta sit: nec preciosam quidem, putà quæ naturam conchylis habeat, non margaritæ. Pati appellat Hispanus tympanum. In scopulis se aliquas vidisse conchas fatentur cohærentes, sed raras, ac minimè vtilis. Credendum est, Indicas Arabicasque ac Erythræas aut Taprobanicas conchas eo regi ordine, quo scripsere viri adeò celebres. Neque horum sententia penitus abijcienda est: putà qui longo iam tempore in hac agitatione versati sunt. Iam satis de marinis his belluis, & earum ouis, gallinaceis & auferinis, ex humana luxuria ineptè carioribus. Particularia quædam extra tesseram memoremus. Descripsimus latè aliàs Vrabæ finis fauces, & varias intersectas ipso mari sinuali regiones, esse valdè dissonas. De occidentalibus oris, in quibus nostri domicilia statuerunt, in Darienis ripa, nil habeo de recenti quod referam: de orientali autem nupèr hoc didici. Orientalem finis regionem, inquiunt, à protento cornu in mare ac labio, venientes maris aquas suscipiente, adusque Os Draconis & Pariam, generali vocabulo Caribanam appellari terram vniuersam: quia Caribes sic appellatos à regione Caribana, in vniuerso tractu illo reperiantur. Sed vndè particularem habeant originem, vndèque natale solum deferentes, sese tam latè diffuderint, vtì morbosa contagio, dicendum est. A prima fronte producta in mare, in cuius tractu Fogedam diximus fixisse pedem, angulum

ver-

versus, iacet Caribanæ vicus ad milliaria novem, nomine Futeracá. Ab eo ad milliaria tria vicus Vrabá, vnde sinus vniuersus nomen sumplisse creditur, quia fuerit aliquandò vicus is regni caput. Ab hoc vico ad milliaria sex est Feti. A Feti ad milliaria novem Zeremæ. Ad duodecim ab eo, Soraché. Populis plenos hos vicos nostri reperere, qui omnes homocupijs inuigilant: & si hostes desint, quibus cum bella gerant, in seipsum sœuitiam conuertunt, & prostrat aut fugant. Indè tanta labes fluxit in miseros & continentis & insularum habitatores. Aliud, meo iudicio non magis tacendum, intellexi. Legum peritus quidam, dictus Corrales, Darienensium prætor urbanus, inquit se occurrisse cuidam fugitiuo ex internis occidentalibus magnis terris, quæ ad regulum repertum à se profugerat. Is legentem cernens prætorem, insiliuit admirandus, aitque per interpretes, qui reguli hospitis sui linguam callebant: En quid & vos libros habetis? en & vos characteres quibus absentes vos intelligant, assequimini? orauit unà, ut apertus sibi libellus ostenderetur, putans se literas patrias visurum. Dissimiles reperit eas esse. Mœnibus septas vrbes, & vestiri ciues aiebat suos, legibusque gubernari. Sed quid colant, non didici: recutiti tamen dispreputati, ab exemplo & sermone fugitiui compererunt. Quid hîc dices, beatissime Pater? quid sanctissimus præfagit animus tuus? sub cuius throno tempus hæc omnia subiiciet. Immisceamus nunc magnis parua quædam. Prætereunda minimè puto, quæ Ioanni Solisio acciderint, qui tentaturus australe latus putati continentis, ex portu Ioppæ, parum distanti à Gadibus in Oceano, discessit cum tribus nauigi-

js, quarto idus Septēbris anni superioris M D XV. quæ ve Ioanni Pontio, quem diximus electū ad Caribes siue Canibales anthropophagos, humanarum carniū helluones, debellandos. Quæ Ioanni Aioræ, quæ etiam Gonsalo Badaiocio duci alteri, & Francisco Bezerræ alij, atque iterū alij dicto Valleio. Solisius infauitē prouinciam sumpsit. Caput siue Frontē sancti Augustini, de qua milliēs traiecit, meridionale latus putati continentis captans trans æquinoctialem circulum. Diximus nanque septimū antarctici gradū Frontem ipsam pertingere. Sexcentum lequas processit. Reperit sancti Augustini Frontem adeò in latum distendi ad meridiem trans æquinoctium, vt trigessimū ampliùs gradum antarctici præhenderit. A tergo iam Capitis Draconis & Castellanz Pariz, iacentium ad boream & arcticū inspectantium, nauigabat, quandò incidit in obscenos & anthropophagos Caribes, de quibus latè aliàs. Hi tanq̃ insidiosæ vulpes, signa pacis videbantur innuere, sed animo lautum aliquod conuiuium gestabant: & visis à longè hospitibus, ganeonum more saliuam deglutire cœperūt. Descendit ipse miser Solisius cum socijs quotquot ingredi maioris nauigij scapham potuerunt. Salit ex insidijs incolarum multitudo ingens. Fustibus ante sociorum oculos trucidârunt omnes: scapham raptatam in ictu oculi dilacerârūt. Euaſit nemo. Trucidatos & in frustra sectos in ipso eodem littore, socijs è mari horrendum spectaculū prospicientibus, parârūt ad futuras epulas. Cæteri atroci exemplo perculsi, nō ausi sunt descendere neque de sui ducis & sociorum ultione cogitare. Crudelia hæc littora deferunt. Nauigia coccineis truncis onerant: diximus vocari ab Italis

lis verzinum, ab Hispanis brasillum, ligni genus, id, ad lanas fucandas aptum. Rediēre ceteri in patriam. Hæc breuiter mihi scribenti relata sunt per literas. Quid aliud egerint, aliquandò particulariùs intelligemus. Ioannes autem Pōtius fuit & ipse à Caribibus in insula Guadalupea, reliquarum insularum Caribium primaria, reiectus. Visi nanque nostris ab alto mari, latuerunt in insidijs Caribes, vndè descendentes quirent inspicere. In terram transmiserunt lotrices fœminas, & pedites paucos, ad subuculas & linteamina fricanda: (Neque enim ex insula Ferrea Fortunata ad eam vsque insulam, spatio milliariū quater mille ac biscentum, terram viderant vllam. Vacuus est eo spatio insulis Oceanus) quò dulces aquas assequerentur. Infiliunt ex insperato Caribes, fœminas raptant, pedites disturbant. Trepidati euadunt pauci. Territus Pontius, non ausus est impetere Caribes, venenatas veritè sagittas, quas homocupes hi nudi figunt certissimis iactibus in quencunque locum viderint. Ità re infecta, & sine lotricibus bonus Pōtius terga vertit Caribibus: quos, sub recto in tuto politus, iactanter se deleturum minitabatur. Quò indè tetenderit, quid ve noui repererit, nondùm intellexi. Solius vitam, Pontius honorem in sumptis prouincijs amiserunt. Veniat alius qui eodem & ipse anno malè rem gessit. Ioannes Aiora ciuis Cordubensis, nobili genere ortus, missus pro prætore, vt à alijs diximus, auri magis cupidus, quàm rei benè gerendæ amator aut laudis: nactus occasiones in regulos, spoliauit multos, & contra ius fasq; aurum ab eis extorsit, & crudeliter, vt aiunt, tractauit: ità vt ex amicis facti sint hostes infensissimi, & animis desperatis iam quacunquē datur

tur vi aut infidijs nostros perimunt. Vbi pacatò commerciabantur, & volentibus regulis, nunc armis agendum est. Multis auri ponderibus hoc modo coactis, vti fertur, aufugit, sumpto fur-
tìm, vt vulgò dicitur, nauigio: neque ad hanc vsque horam qua hæc scribo, quò sit appulsus, intelligimus. Non desunt, qui Petrum Ariam ipsum gubernatorem, eius fugæ assensisse arbitrentur: quia sit hic Ioannes Aiora historici regij frater, Gonsali Aioræ viri & eruditi & rei bellicæ periti, amici gubernatoris adeò, vt ferè liceat inter amicorum paria pauca ipsos numerare. Sum vtrique deuinctus & ego intima necessitudine: sed ignoscat vterque. Nil mihi equè displicuit in vniuersis oceaneis agitationibus ac istius avaritia, quæ pacatos regulorum animos ita perturbauerit. Tragicus veniat Gonsali Badaiocij ac sociorum casus: quorum prosperis inijs successus acres subsecuti sunt. Gonsalus mense Martio anni superioris M D X V cum viris armatis octoginta discessit ex Dariene. Rectà retendit ad Occidentem, neque vllibi pedem fixit, donèc partem illam præhendit, quam Grati-
am Dei diximus aliàs appellatam à nostris. Hæc distat ab Dariene millia passuum circiter cétum octoginta: dicunt lequas sexaginta. Ociosè ibi dies aliquot egit: quia neque precibus, neq; precio, aut minis potuit vnquam eius terræ regulū ad se trahere: cui rei auidè studuerat. Intereà dum sic ociatur, ad eum veniunt alij quinquaginta viri ex Dariene missi, duce Ludouico Mercado, qui ex Dariene in Calend. Maij discesserant, vt vnà tentent eius terræ interna. Vbi conuenerunt, inito consilio, traicere montes ad meridiem, & australe pelagus iam repertum, captare constituūt.

En

En mirum, in tanta vastitate longitudinis, vnum tantum & quinquaginta milliaria reppererunt interesse ad australe pelagus. Inquiunt, lequas septendecim. A milliariibus Hispani nunquam computant. Lequam tamen aiunt costare milliariibus tribus, terra dico: mari quatuor, inquiunt. In culmine montium & aquarum diuortio regulum reperiunt, nomine Iuanam. Regnum huius & ipse, Coiba dicitur, uti de Caréta diximus. Sed quia Iuanæ regio sit auro feracior, Coibam ditem eam vocitarunt: ubicunque enim fodiebant, siue in sicco, siue in riuorum alueis aquosis, egestam auro mixtam reperiiebant arenam. Aufugit Iuana nostris aduentantibus. Adduci nunquam potuit. Vniuersam ipsius regis viciniam depopulati sunt. Auri parum habuerunt. Secum namque suppellectilem omnem abstulerat. Mancipia ibi adepti sunt, acribus signata stigmatibus. Ex osse siue spina stylo confecto foramina mancipijs in faciem efficiunt: & mox pulueris quodam genere foramina inspergunt, ac nigranti succo vel rubenti madefaciunt. Tenax adeo ea est materia, ut nullo unquam tempore aboleatur. Secum abduxere mancipia. Aiunt esse succi eius acrimoniam adeo torquentem, ut præ nimio dolore non liceat mancipijs per dies aliquot comedere. Mancipiorum opera & reguli captores, & nostri utuntur atque aurum queritandum, & sementes curandas. Ex Iuanæ regia secuti delapsus aquarum ad austrum ad milliaria decem, reguli alterius ditionem intrant. Hunc senem appellarunt nostri, quia senex esset, nil de vetere ipsius nomine curantes. In huius reguli etiam regno, tam fluuijalibus quam aridis, ubique aurum reperiiebatur. Et flumina celeberrima, & tellurem vberem atque amœnam, regulus

Ius hic possidebat. Abeuntes indè, desertam reperere terram intercapedine dierum quinque. Putant intestinis odijs depopulatos eos agros, eo quod sint maiori ex parte vberes, sine habitatoribus & culturis. Quanto die duos vident ex transuerso venientes à longè incolas onustos: ad eos tendunt, capiunt, sacculos ferebant humeris maizio panes plenos. Ab his intellexere, duos esse in eis tractibus regulos: littoralem vnum, nomine Periquetè: continentè alterum, dictum Totonogà, qui cæcus erat. Duo illi piscatores erant, ad Periquetem à Totonogà rege suo missi cum sarcinis piscium: & ea permutatione panem referebāt. Prouentuum namque permutatione cōmerciantur, nō lethali pecunia. Duobus illis ducentibus, Totonogam littoralem australis pelagi, ad occidentale sancti Michaélis latus, regulum petunt. Ab hoc regulo castellanorum auri millia sex, tum rudis, tum affabrè laborati habuerunt. Inter eos rudes grumos, vnus repertus est duorum ponderis Castellanorum, qui arguit vbertatem auri. Idè litus sequentes ad Occidentem, ad regulum tendunt, qui dicitur Taracurù, à quo pesos habuerunt octidès mille. Diximus pesum appellari pòdus Castellani non decussi. Ad huius reguli fratris ditionem, qui dicitur Pananomè, transierunt. Aufugit Pananomè, neque vsquam apparuit vltra. Dite auro prædicant Pananomès regionem. Regià eius depopulati sunt. Ad sex indè lequas ad aliū, qui dicitur Tabór. Indè ad regulum Cherù. Is amice suscepit nostros, deditque libens pesos quater mille. Is Cherù salinas possidet egregias: & auro tellus eius abundat. Ad milliaria indè duodècim, ad regulum eunt, qui dicitur Anata. Ab eo pesos habuere quindècies mille: quos ipse adeptus fue-

rat à finitimis regulis bello stratis. Cōbustumq̃
erat id aurum, quia ex incendijs domorum ho-
stiliū ereptum fuerat. Sese inuicē & spoliant,
& trucidant, ac vicos sternunt, & depopulantur
vniuersa. Barbarē bella gerunt ad interniciē vsq̃,
ad vltimū excidium sēuiunt, cū vicerint. Va-
gatus est solutis habenis ad hūc vsq̃ regulum bo-
nus Gonsalus Badaiocius cum socijs, & à regulis
auri acervos cumulauit egregios. Octoginta mil-
lia castellanorum auri cōgesserat, in braculas, ve-
stesq̃ muliebres pectorales ad māmās sustinen-
das, si cadant, in elictēres ad aures, in galeas eti-
am ac torques, aliaq̃ monilia, tum rerum nostra-
rum permutatione, tum vi& armis, quia transitū
vetare ac reiicere nostros pleriq̃ tentārūt. Qua-
draginta quoq̃ mancipia, quorum opera inpræ-
sentiarū ad viaticum & reliquarū rerū sarcinas
importandas vtebantur pro iumentis onerarijs.
Ad infirmos etiā & longis itineribus atque inedia
fatigatos proderāt subleuandos. Per Scoriz re-
guli ditionē, ad reguli regiam qui Pariza diceba-
tur, veniūt. Nil tale timētes nostros Pariza ado-
ritur: circuit cum ingenti bellatorum multitu-
dine. Sternit incautos & palantes. Armorū capi-
endorum non data est copia. Septuaginta sauciat
aut trucidat, reliquos in fugam vertit. Quicquid
auri, quicquid mancipiorū fuerāt affecuti, dese-
runt. Pauci veniūt ad Darienem. Falsa esset, bea-
tissime Pater, sapientū omnium sententia, de re-
rum vicibus & inconstantia casuum humanorū,
si cuncta secundē feliciterq̃ succederēt. Ordo est
immutabilis: vt qui radicibus ēruendis inuigi-
lant, dulci modō glycyrrhizæ, amaræ modō zi-
zanizæ occurrant. Vx tamen Parizæ. Non diū se-
cursus dormitabit. Sumetur propediē de tanto
facinore

facinore vindicta. Gubernator ipse cum delectis militibus tercentum quinquaginta ad id proficiscatur: in aduersam decedit valetudinem. Eius loco progreditur cum potestate prætoria, peritus legibus Licentiatus Gaspar Spinosa, iuris dicundi Darienensibus prætor. Eodem tempore ad insulam Ditem appellatam itum est, ad exigendū margaritarum regulo impositum tributū. Quæ succedent, colligemus. Tentârūt alij duo transsinuales incolas. Per angulum sinūs & Dabaibæ fluminis fauces tranans Franciscus Bezerra, cum duobus alijs primarijs, & viris centum quinquaginta, optimè instructis, ad bellum Caribibus in ipsa Caribana gerendum, versūs vicum Turufy: de quo aliàs in aduentu Fogedæ mentionem fecimus. Instrumenta etiam bellica secum tulerūt. Tormenta quæ ouo grandiore iactât plumbeū globum tria, sagittarios quadraginta, sclopetarios etiam quinque ac viginti, vt eminūs queant Caribes ferire, qui venenatis certant sagittis. De hoc nulla mētio, quò se applicuerit, aut quid egerit: verebantur in Dariene, nè sinistris auibz iactaretur, quandò naues discesserūt in Hispaniam venturæ. Alius autem dux, nomine Valleijs, anteriorem sinūs partem præhendit: sed alia via traiecit à Bezerra. Initium nanque hic sumpsit Caribanæ, ille calcem. Valleijs regressus est: sed è septuaginta viris, quos transuexerat, octo & quadraginta reliquit trucidatos in Caribium potestate. Hæc aiunt qui ex Dariene referunt: hæc refero. Pridiè Idus Octobris huius anni, MDXVI. Rodericus Colmenares, de quo supra, & Franciscus quidam dictus Delapuenta, ad me venerunt. Franciscus hic vnus fuit è decurionibus huius cateruz, cuius erat dux Gon-

salus Badaiocius, qui è manibus Parizæ reguli profligatoris euasit. Colmenares autem è Dariene post profligatorum aduentum, ad nos venturus, discessit. Ambo referunt, hic audiuisse, ille vidisse, varias esse in australi pelago insulas, sancti Michaëlis, & Ditis insulæ sinui occidentales: in quarum pluribus aiunt, pcreari coliq; arbores, fructus gignētes eosdē quos terra Collocutea gignit. Est Collocuti, vnà & Cochini, & Camemori, Portugallensiū nūdinaria aromatu terra. Indē arguūt nō longē abesse aromatu omniū initialem tellurem. A littore illo nostro australi, plures ex ijs qui tractus eos percurrerūt, dari solū veniā postulant: impensā propria sese offerunt nauigia paraturos, & puinciam quæritandæ illius regionis aromatarizæ amplexuros. Nauigia debere fabricari, parariq; in ipso sancti Michaëlis sinu censent. Nō autē per sancti Augustini cuspidē capiendam esse viā, quæ longa nimis est ac difficilis, & mille discriminibus plena: protendiq; dicitur ad gradus antarcticos quadraginta ampliūs. Dicit idē Franciscus, laborū & periculorū cum Gonfalo particeps, se reperisse, inter discurrendū terras illas, ceruorū & aprorū agmina: cepisseq; multos, incolis demonstrātibus artē, per fossas egesta terra in eorū semitis factas, & ramis coopertas. Hoc nanq; modo incolę feras quadrupedes fallūt. Volucres autē, vt à apud nostros sit, palūbes putà, cū domestico mitiq; palūbe inter arbores volitante, ligato tamen: ad quē venientes sui generis volucres, sagittis transfiguntur. Aut in purgato arboribus solo cum retibus, esca in gyrum sparsa, palūbe medium tenente. De plittacis alijsq; volucribus idem. Sed psittacos aiunt adedō simplices esse, vt ad erocitantem psittacū ex arbore, in cuius

cuius ramis auceps latet, multitudo ingens conuolitet, capiſq; facile patiuntur: Nil enim viſo aucupe terrétur, ſed vt laqueo trahantur ad collum coniecto, expectât: neq; aufugiūt alij, vno raptato, & in mâtica qua præcinctus eſt venator, ipſis cernētibus, reposito. Aliud eſt aucupij genus inauditū hætenūſ, & narratu facetiſſimū. Apud inſulares, Hiſpaniolæ præſertim, diximus varios eſſe lacus, variasq; ſtagnâtes lacunas vadofas. Per vadofa ſtagna ſolet aquaticarū auium multitudo vagari, quia herbas in fundo gignant, & ex ea humente limofitate piſciculi, milleq; ranarū, culicū & inſectorū genera procreentur: ſolis calore ad ima ad corruptionis & generationis opificiū, ex artificis fabricatoris puidencia, facile ſubmeante. Volucrū autē per eas ſtagnantes aquas natantium diuerſa ſunt genera: anates, anſeres, cygni, fulicæ, gauiæ, mergi, & multæ huiuſcemodi. Diximus & in hortis arborē coli, magnarū cucurbitarum altricē. Ex cucurbitis igitur illis per vadofa proijciunt pleraſq; benè clauſas, nè admiſſa per rimulā, aut foramē aqua trahat illas in profundū. Perpetuò vagantes cucurbitæ, tutas reddunt volucres. It ergo auceps magna cucurbita, vt i galea, iuxta oculos pertuſata, cōtectus faciē, laruat, & ^{Aucupij} ^{genus r. m.} ^{rum.} tenuſ mento ſtagnū ingreditur (fluminibus enim aſſueti à cunabulis, minimè recuſant in aquis verſari. E cucurbitis natantibus putāt volucres vnā eſſe eam, q̄ inſidiantē incolā cooperit. Paſſim ad volucrū natantium agmen proficiſcitur auceps. Cucurbitarū palpitationē capite imitando, vndulaſq; vento agitataſ ſectando, proximè ad volucres tendit. Exerta ſenſim dextera, volucrē incautam cæco raptu præhendit pedibus, & demerſam ſubtrahit in manticam ad id paratā. Cæteræ

volucres, sua sponte subnatâsse comitê arbitratę,
 quęrendi victum causa, vti solent omnes, nil so-
 licitę suum iter prosequuntur, in aucupis & ipsę
 infidias cadunt. Aucupia, venatusq; sunt à me tra-
 cta in medium, quo stomachũ hiscẽ mitibus ser-
 monibus sedemus, à concepto cruentarũ narra-
 tionum horrore. Pauca iterũ de nouis opi-
 nionibus fluentis ad Occidentem pelagi Parientis.
 De modo etiam colligendi aurum in aurifodina
 Darienis, à me recenter intellecto. Et his duabus
 minimẽ tragicis rebus, dicemus tuę Beatitudini
 felicissimũ vale. Andreas ille nauclerus & Ouie-
 dus, de quibus suprã, me domi conuenerunt in
 oppido Matrito, quod putamus Mantuam esse
 Carpetanam. De torrente, me adstãte, orta est in-
 ter eos contentio. Quodd se inuicẽ perpetuo ne-
 xu amplectãtur hęc terrę Castellanz cum septen-
 trionalibus, à tergo Cubę atque aliarum insula-
 rum, Hispaniolę Cubęq; septentrionalium per
 Occidentem, ambo assentiuntur: sed aliter hic,
 ille aliter, contendunt accidere. Nauclerus im-
 petum illum aquarum in gremium terrę putati
 continentis, quę sic vergit, vti diximus, ad se-
 ptentrionem, vult recipi: vt obiectu illo incur-
 uato viam capiant in gyrum, & circumagãtur ad
 Cubę aliarumq; insularum latus septentrionale,
 quę cancri circulo excluduntur: vbi amplitudo
 maris venientes ex angustis gurgitibus aquas ab-
 sorbeat, petulantemq; cursum illũ reprimat: est
 namq; spatiosum illic mare ac multicapax. Aqua-
 ticis incilibus, quas dicit vulgus canales mola-
 rum, rem ego cõparo. Si ex incili angusto in am-
 plum lacum furentes eas aquas recipi contingat,
 repentẽ sparguntur aquę, & impetu sedato, lan-
 guescunt: quę paulò prius suo strepitu velle ob-
 uia

uia cuncta prostrare videbantur: nec iam, quā
fluant, intelligitur. Interrogatus à me Almiran-
tus ipse Diecus Colonus, primi repertoris Colo-
ni hæres filius, quī iam quater ea maria iens ac re-
diens verrerat, quid senserit inter nauigandum,
ait: difficilem esse reditum, si via capiatur ea qua
itur. Sed quandò vastum capitur prius mare se-
ptentrionem versùs, quàm prora in Hispaniā di-
rigatur, sensisse se, inquit, plerunq; parumpèr tru-
di ab aquis. Sed putat accidere id ex fluxu & re-
fluxu ordinario, non autem ea circumaëctione iu-
uari. Apertam esse terram & portā inter vtrāq;
putat, quā torrentes exeant ad Occidentem: quò
liceat impulsu cælorum circumagi per vniuer-
sum. Ouedus verò de clausura idē refert, quod
Andreas nauclerus: sed neque concutere terræ
occidentalis gibbum, & impelli ad vastum pel-
agus, arguit: immò ait se diligentissimè animad-
uertisse, quòd ab alto mari currant ad Occiden-
tem: proximè verò ad littora velificando cum
paruis nauigijs, asseuérat, cursum dirigere ad O-
rientem: ità quòd eodem in loco versis concu-
rant vestigijs. Hoc in fluminibus accidere sæpè
videmus: ex obiectu nanque riparum vortices
plerunq; insurgunt varij. Vndè si palea aut li-
gnorum genus aliquod proijciatur in fluuium si-
milibus in locis, quæ medio labuntur alueo, se-
cundo feruntur flumine: quæ verò in obliquos
incidunt sinus, & riparum incuruos margines,
aduerso videmus alueo vehi, donèc obuia fiant,
quæ sic vagantur, integro lapsu fluminis. Quæ
dant, accipimus: scribimus, quæ varij variè sen-
tiunt. Certam rationem tūc amplectemur, quan-
dò certam habuerimus. Opinionibus inhærendū
est, dum veniat statuta dies, punctusq; polaris,

qui secretū hoc naturę patefaciat. Satis superq̃ de torrente pelago. De aurifodinis Darienentiū pauca nos ab hoc labore liberent. Ab Dariene nouem diximus distare milliaria collium latera, planitiesq̃ aridas, in quibus aurū tum in sicco, tum in fluuiorum alueis ac ripis, legitur. Cuiq̃ auri legendi cupido, ex ordinario statuto, quadrata per metatores mensura duodecim passuum destinatur, ad eligentis arbitrium: in solo tamen haudquaquā occupato, vel iam à socijs deserto. Sic electa terrę parte, velut in templum ab auguribus lituo designatū, sua in eum icludit mācipia. Horū enim opera diximus vti Christianos ad culturam & aurum quæritandū. Partē eam retinet, quoad libuerit. Si verò exigui aut minuti auri argumenta cernit, alteram sibi assignari duodecim passuum mensurā postulat. Prima derelicta vertitur in commune. Hunc ordinem in auro legendo Darienenses seruant: putā & alios, sed nō cæteros interrogauī. Compertū est, aliquāddo duodecim passus illos, octoginta Castellanorū summam electori suo tribuisse. Sic viuatur in sacra fame auri explēda: sed quo plus effodiendo manus replent, eo auidiores efficiuntur. Quo plura foco ligna iniiciunt, eo furiosius concrepat ignis. Sic im existimans turgidus hydrops extinguī potando posse, in ardentiorē sitim demergitur. Multa prætereo, quæ ad tempus citabo, si tuæ Sanctitatis cælorū pondere pressis auribus, & in supremo humani generis fastigio positis, casura in gratiam cognouero: neq̃ enim ego hæc animi causa collegi, sed tuæ Beatitudinis obseruantia hos amplecti labores me impulit. Felices multos annos fabricatoris vniuersi prouidētia beatitudini tuæ impartiat.

PETRVS

PETRVS MAR
TYR MEDIOLANEN.
DE INSVLIS NVPER INVEN-
TIS, ET DE MORIBVS INCO-
LARVM EARVNDEN.

X mearum Decadū libel-
lis in vulgus emissis colli-
gere licet, fugitiuos quos-
dam ad vicina Darienis ap-
pulsos, nostrorum libel-
los admirantes dixisse, ter-
ras se aliquādō incoluisse,
quarū habitatores instru-
mentis vterentur eiusce-

modi, ac politicè legibus parētes viuerēt: atriaq;
ac templa lapidibus cōstructa magnificè, plateas
etiam, stratasq; vias ordine composito, vbi nego-
cientur, haberēt. Eas nunc terras nostri reperēre:
qui authores fūerint, quomodō res processerit,
attentē audiat, quisquis peregrinarum regionū
conditiones & populi mores scire desiderat. De
insula Cuba, quam Fernandinam placuit appel-
lari, Hispaniolæ occidentali proxima: septētrio-
nali tamen aded, vt Cancri tropicus mediam se-
cet Cubam: Hispaniola verò à tropico distet ad
æquatorem gradus aliquot: pauca tetigimus hac-
tenus. In hac insula sex iam sunt oppida erecta:
primarium, à diuo Iacobo Hispaniarū patrono,
nomen sumit. Natiuum est ibi aurum, & monta-
num, & fluuiale: auro suffodiendo inuigilatur.
Quo anno libelli mei portas clauserunt, tres Hi-
spani ex antiquioribus Cubæ ciuibus, Franciscus

Fernâdes Cordubêsis, Lupus Ocho, Caicedus & Christophorus Morâtes, nouas q̄rere terras instituant. Est inquietus & semper magna molîes Hispanorū animus. Tria instruūt eius generis nauigia, quæ appellat Hispanus Carauelas, pprijs impensis, habita à gubernatore Dieco Velasquen nauigandi potestate ex angulo Cubæ Occidētali, qui sancti Antonij nomē adeptus est. Altū capiūt cum centum & decē viris. Est hic angulus ad reficiēdas naues, ac aquationi, ac lignationi aptissimus. Cælo tantūm & aqua cōtenti, sex adnauigāt inter Zephyrū & Austrū dies ac dimidiū: quo tēpore sex tantūm & sexaginta se milliaria percurrisse arbitrantur. Stabāt autē in ancoris, vbicunq; sol cadens illos deprehēdebat, nè per ignotū pelagus errantes, scopulis illiderētur: aut arenosis vadis impliciti mergerētur. In insulā incidūt ingētē, noīe Lucatanā, cuius initiū incolæ Eccampi vocāt. Oppidum in littore sitū adeunt, magnū aded, vt Cairū illud nostri dixerint: hospitaliter ab incolis nostri suscipiūtur: ingressi, summa sunt repleti admiratione: turritas domos, tēpla magnifica, vias ordine stratas ac plateas, ac nūdinaria ibi agi cōmercia reperiūt: lapideæ sunt domus, aut ex lateribus & calce, arte & industria cōfectæ. Ad prima domorū impluua, & primas habitationes, per duodecim aut decē gradus ascēditur. nō tegulis tantūm, sed culmis aut herbarum fruticibus coopertæ sunt. Mutuis se muneribus afficiūt: bullas aureas & ex auro fabrefacta monilia per pulchrē formata Barbari nostris, nostri autē illis sericeas ac laneas vestes, vitreos etiā calculos, & aurichalcea tintinnabula, munera illis grata, quia peregrina, sunt impartiti. Specula floccifaciebāt nostra, q̄a illi lucidiora ex quibusdā lapillis assequūtur. Vestita est

hæc gens nō lana, quia pecudes nō habēt, sed gossipio mille modis & varijs fucato coloribus. Fœminæ à cingulo ad talū induūtur, velaminibusq; diuersis caput & pectora tegūt, & pudicè cauent, nè pes aut crus illis visatur. Tēpla frequentāt: ad quæ primarij vias ex proprijs domibus sternunt: idolorū culturæ indulgēt: sunt recutiti: summa fide negociantur, permutando tamen sine pecunijs: crines ornāt. Vndè id habuerint, interrogati per interpretes, dicunt aliqui, transiisse aliquādò virum quēdam formosissimum per eos tractus, qui eis id insigne in suā memoriā reliquerit. Alij, obijisse lucidiorem sole hominem in eo opificio: certi nihil habētur. Aliquot ibi dies commorati, iam videbātur incolis esse molesti: nullius enim hospitis est grata mora longa: com meatum capiunt: restā tendunt ad Occidentē per prouincias, Comi & Maiā dictas ab accolis. Præterlapse sunt, aquam tantū & signa ex itinere capientes. Barbari littorales nostras admirabantur naues mari innatātes, ad quas visendas & fœminæ permixtæ viris cum infantibus passim prodibant. Nam ex mari nō sine stupore illorū ædificia, sed præcipuè tēpla littoribus proxima, in modum arcū erecta prospectabant. Iacere tandē ancōras placuit ad milliaria centū decem in prouincia, cui nomen Campechium, cuius oppidū est domorū trium milliū: amicē se inuicē cōplectuntur: nauticā nostrorū artē, nauigiorū magnitudinē, vela, amplustra, resq; cēteras Barbari attoniti admirabantur. Vbi excussorū tormentorū tonitrua, fumosum ac sulphureū odorēq; ignitū senserūt, à Deo fulmina mitti arbitrabātur. In atrio regulus nostrus benignē magnificēq; hospitatus est. Post sumptas more illorū epulas, in quibus pauones habent

habent & altilia, volucres etiā mōtanās & nemo-
 rales, ac aquatiles, perdices, coturnices, turtures,
 anates, & anseres, cuniculos: vltra hæc lupos, leo-
 nes, tigres, vulpes: & quadrupedes agrestes, vt
 apros, ceruos & lepores: ducti sunt nostri cū re-
 gio comitatu ad latū cōpitū in oppidi latere sitū:
 ostēdūt nostris quadratū quatuor graduū erectū
 marmoreū, partim ex tenaci bitumine, partim
 ex lapillis, pulpitū: cui hominis inhærebat simu-
 lacrum supersculptum, adhērētibus illi duobus
 quadrupedibus ignotis, qui marmorei hominis
 vterum, vtī canes rabidi, videbātur velle dilace-
 rare. Serpens bitumine ac lapillis compacta, pedū
 longa septem & xl. vtī bos magnus, marmoreum
 leonem vorans, recēti cruore irrorata, simulacro
 adstabat. Proximi solo affixi erāt tres tigni, quos
 tres alij lapidibus suffulti transuersabāt: in eo lo-
 co reos puniunt: in cuius rei argumentum, stras
 viderunt innumeras cruore illitas & confra-
 ctas sagittas, & mortuorum ossa in vicinam cor-
 tem proiecta. Domus & hīc sunt ex calce & lapi-
 dibus ædificatæ. Regulo, Lazari nomē indiderūt:
 quia Lazari die terram ceperunt. Abeunt ad mil-
 liaria indē, ad Occidentem semper, quindecim.
 Prouinciam captant nomine Aquanil, cuius op-
 pidum Mosco dicitur, regulus Capotón, vltima
 acuta. Hostiliter inspectat nostros hic regulus,
 insidias nostris struit, petentibus aquā: trans col-
 lem proximum fontes esse innuunt, quā iter erat
 per angustas semitas. Ex mutatis in fronte colo-
 ribus, & arcuum & telorum gestamine, fraudem
 sensēre: tēdere vlteriūs nostri recusant. Palantes
 & imparatos adoriuntur nostros Barbari, mille
 ampliūs sternunt fugiētes nostros: cœnoso in lit-
 tore (erat enim ibi mare cœnoso) implicantur:
 duos

duos & viginti sagittis transfuerberatos perimūt, reliquos maiori ex parte vulnerant. Tribus & triginta, inquit, classis ipsum prætorem Franciscum Fernāden vulneribus percussum. Ferè nullus euasit incolumis. Si ad monstratos colles processissent, perempti fuissent ad vnū. Mœsti ergo redeūt, qui superfuere, ad Fernandinam insulam vnde venerant, ac cum fletu & gemitibus, ob relictos & p̄sentes vulneratos, à socijs recipiuntur. His intellectis, Cubæ Fernandinæq; gubernator Diecus Velasquen quatuor Carauelarū classē instruit cum hominibus circiter trecentis. Huic classiculę præfecit nepotem suum Ioannem Grisaluam, additis subprætoribus Alfonso Auila, Francisco Montegio, & cōmendatorio Petro Aluarado, Nauclero autem eodem Antonio Alaminno prioris classiculæ rectore. Idem iter capiunt, sed australius aliquāto ad millia fortē septuaginta: turrim ex alto vidēt, terram minimē. Ea turri duce, insulam apprehendunt nomine Cozumellam, à qua suauēs se olfecisse odores spatio trium milliariorum, vëto indē proflante, inquit. Ambitu reperiunt esse milliariorum quinq; ac quadraginta: plana est, gleba fortunatissima: aurum habet, sed peregrinum, aliundē allatum: melle abundat & fructibus hortensibus, volucribus etiam & quadrupedibus. Est horum incolarum, vt breuib; absoluam, ea œconomia & politia, quæ de Iucatana: domus, templa, viæ, cōmercia: virorum ac fœminarum gestamina ex gossipino, nō laneo vel serico: domus lapideæ, culmo constructæ, vbi sit lapidum penuria: sed vbi sit lapicidarū copia, laminis lapideis conteguntur: mar-moreos postes in plerisque, velut apud nos plerq; domus habent. Turres ibi vetustas, dirutarū vestigia

vestigia redolētes, repererūt, vnā prae ceteris gra-
 duū octodecim, vt ad illustra tēpla cōscenditur.
 Nostras sunt admirati naues, & nauticā artē: no-
 luerūt hospites primo impetu: benignē eos tan-
 dem ad miserūt: turrim cōscendunt duce prima-
 rio, quem sacerdotē credūt: vexillū in cacumine
 sistunt, regi Castellae imperiū adiudicant, Sanctae
 crucis nomen insulae assignant, q̄a ad Nonas Maij
 Sanctae crucis festo sunt insulam ingressi. Cozu-
 mellā verò, inquit, appellari à regulo Cozumel-
 lao, cuius maiores ipse iactat fuisse huius insulae
 habitatores. Cameras in turri reperere: statuis tū
 marmoreis, tum fictilibus vrforū simulacris in-
 structas, quos vnifono cantu elato inuocāt: sua-
 uibus adolēt odoribus: vt penates eos colūt. Res
 ibi diuina celebrata est: sunt recuti. Regulus hic
 eleganter ex gossipino velamine indutus, pedis
 vnus digitos abscissos habebat: natanti piscis vo-
 rax, qui Tuberondicitur, vno morsu digitos ra-
 ptauerat. Lautē copioseq; nostros aluit. Post tri-
 duū abeunt ad Occidentem semper, vidēt procū
 mōtes, Iucatana erat insula, q̄a Cozumella quin-
 que tātū millibus passuū distat. Iucatanē latus
 meridionale capiūt, putato cōtinenti proximum
 cicūeunt: illā nequeunt vniuersam, ob frequētes
 scopulos, & ob arenosa vada. Ad iam notū latus
 boreale Alaminus nauclerus naues reducit. Ad
 idē oppidum Campechium & Lazarū regulum,
 ad quē priores superiori anno, pficiscuntur: pla-
 cidē suscepti, ad oppidū inuitantur. Inuitasse pœ-
 nituit: ad lapidis iactū ab oppido nostros sistere
 iubēt: accolae abire imperāt: aquandi petunt co-
 piam priusquā discedant nostri: puteum à tergo
 relictū monstrāt: licere indē aquā haurire, aliun-
 dē minimē inquit. Pernoctatum est in vicino
 putēi

putei campo. Diffidunt Barbari: armatorum tria
circiter millia, castra locant non longè à nostris.
Pars vtraque noctem duxit insomnem: illi no-
strorum eruptionem in pagum, nostri Barbarorū
impetum repentinum veriti; tubarū clāgoribus,
& tympanorū boatu somnolētos excitabant. Vbi
illuxit, accedunt barbari, appellant interpretes
Cubenses nostros, quorum idioma, si nō idē, con-
sanguineū tamē. Face thurea inter vtrunq; agmē
accensa, minantur internecionem, nī prius abire
pperauerint, quā fax extingatur: nolle se ho-
spites protestantur. Fax cōsumitur, deuenitur ad
manus, perimunt ē nostris vnum, quem sagitta
malè scutatum reperit: multi feriuntur: ad tor-
mēta, quæ apud puteum erant locata, se reducūt
nostri, vt indē globos iaculentur in Barbaros: re-
trocedunt ad oppidum Barbari: milites feruenti
animo cupiebant illos persequi, vetuit Grifalua
prætor. Indē procedunt ad lucatanæ calcēm vlti-
mum: ducentorum reperiunt esse milliariū am-
plius productam ab Oriente in Occidentē: por-
tum petunt egregium, cui nomen dedēre Portus
Desideratus. Ad terras indē transfretant alias, &
terram prēhendūt lucatanę vicinā ab Occidente:
dubitant, sit insula, nec ne: continenti esse annexā
arbitrantur. Est ibi sinus, quē suspicātur ambitū
vtraque terra: nil certi: Caluacan, aliās Oloan ab
accolis hæc tellus appellatur. Flumē ingēs ibi re-
pertū, dat suo furore in pelagus potabiles aquas,
duorū milliū spatio: à prætore Grifaluā appellā-
rūt flumē. Admirati nostras moles mari natantes
Barbari accolæ, vtranq; fluminis ripā ad sex mil-
lia armatorū, scutis aureis, arcubus & sagittis, en-
sibus etiā latis, & hastis adustis armati obsidēt, p-
hābituri descēsum, & litus tutaturi. Stat ea nocte
pars

pars vtraq; in alis: prima luce eccè canoas circiter centū armatis plenas: (diximus aliās, Canoas esse lēbos vniligneos.) Et hīc Cubenses interpretes, & hī sat cōmodē conueniebant in lingua: pax oblata per interpretes admittitur: accedit vna canoa, reliquæ sistūt. Canoæ rector, qd nostrī quæritēt per alienas terras, percontatur: aurū cupere respōdetur, permutatione tamē, nō gratuitō aut violenter. Redit canoa, quid actum sit, regulo referunt nauatæ: accersitus regulus, venit libēs: narratu dignum: cubicularium ad se vocat regulus: cubicularia iubet afferre ornāmēta, vt prætorem nostrum Grisaluam ornet, imperat: à calceo incipit auro illū induere, ocreas, thoracē, & quicquid armorum ex ferro aut chalybe solet cataphractus noster aliquis, proditurus ad pugnam, sibi sumere, vniuersum id ex auro miris modis formato regulus Grisalux impartitur. Compensat Grisalua sericeis, laneis ac lineis vestibus, rebusq; alijs nostratibus. In huius Iucatanæ initio, quandō in Cozumellam traiecerunt, in canoam piscatoriam inciderunt: nouem inerāt hamis aureis piscantes incolæ inermes, capiunt omnes, nil rimentes. Ex illis vnū agnouit hīc regulus, se tantundem auri missurum in crastinum pollicetur ad Grisaluam, quanti ponderis vir ille reperiretur: negauit redemptionem socijs inuitis prætor, illum retinuit ac discessit, quid vltrā iaceat, recogniturus. Ad millia cētum circiter, ad zephyrum semper, sinum ingentē reperiunt, in quo tres parua insulæ sitæ erant: adeunt grandio rem. Pròh crudele facinus, pròh truculētas hominum mentes: stomacho claudat portas quisq; pius, nè perturbetur: pueros puellasq; suis dijs immolant passim: sunt recutiti: simulacra quæ colunt, par-

tim

tim sunt marmorea, quædã alia fictilia. Marmoreas inter imagines extat: leo pertusa ceruicæ, in quam miserorum sanguinem proijciunt, vt inde fluat in lacunam marmoream. Quibus, cæremonijs miserorum sanguinem litent, referamus. Nō iugulis, sed pectoribus apertis ex infausta victima cor eruūt: ex cuius calido cruore idolorum labia illiniunt, reliquum fluere patiuntur in lacunam: inde in apertum, cor & exta cōburunt, gratum fumum dijs fore arbitrantur. Ex idolis vnū est virile, quod inflexo capite lacunam sanguinariam superinspēctat, tanquā acceptans sacrificium hostiarum. Torulos brachiorum & femorum, ac surarum pulpas edūt, præcipuē si hostem bello victum sacrificauerint. Riuum concreti sanguinis, veluti ex carnificina exeuntem reppererūt. Ex insulis vicinis ad id facinoris miseros trāsportant: capita cadaueratq; ibi truncata viderunt innumera, integra etiam pleraq; velaminibus connecta. Vniuersi tractus illi auro gemmisq; abundant. Pererrans insulam vnus ē nostris in duos semisuffusos vrceos alabastrinos perpulchrē laboratos lapillis incidit, diuersorum colorum plenos. Aiunt lapillum se reperisse, qui missus est ad gubernatorem, valoris duorum millium Castellanorum auri. Sacrificij hanc insulā appellāunt. Extant & in huius Colluacanæ lateribus alię sitę insulæ, in quibus solæ mulieres habitant sine virorum commercio. Putāt aliqui Amazonico viuere more: qui prudentiūs rem ponderant, cœnobitas esse virgines, secessu gaudentes, vt̃ apud nos, & multis in locis apud veteres Vestales, aut Bonæ deæ sacræ. Certis anni temporibus traijciunt ad eas viri, non coitūs causa, sed moti pietate, campos & hortos illis compositori, quo cultu

*Cæremoniā
per
quā hor
ridum.*

quæunt vitam ducere. Fama tamē viget, esse alias
 insulas feminarū sedes, sed corruptarum, quæ
 mamillā à teneris scindunt, quō facilius queāt sa-
 gittarianā artē exercere: ad easq; traicere coitus
 causa viros, nec retinere mares. Fabulā puto. Ad
 littus ergo Colliacanz terræ se applicant nostri:
 placidè negociantur: aureū regulus cacabum,
 armillas, tōrques, bullas, multaq; p̄terea diuer-
 forum generum monilia nostris impartitus est:
 nostri cōtrā nostratibus illum alacrē reddunt. Fi-
 gere hīc pedem, & coloniam deducere cupiebāt:
 prohibuit Grifalua prætor: desperatis animis vi-
 xerunt eo tempore cōmilitonēs in prætorē. Tur-
 ritis constat ædificijs hæc prouincia, oppidis am-
 plissimis quīndecim: & alicubi viginti millium
 domorum se aliqua vidisse attestantur. Sunt non
 vbiq; cōnexę domus, hortis & cortibus interse-
 catibus: multæ distāt à seipsis: plateas habēt mœ-
 nibus circūseptas, in quibus forā nundinasq; ex-
 ercēt: vias ordinē stratas, furnos, fornacesq; cal-
 cem ac lateres coctos habēt: figulos, lignariosq;
 fabros, & artifices, mechanicarūq; artiuū omni-
 um opifices assequuntur egregios: Potanchanus
 hic regulus dicitur, regio Palmaria: eius oppidū
 regium aiunt esse domorū quīndecim millium,
 Quandō nouos hospites suscipiunt, qui pacem in
 illis terris admittunt, in amicitiz fœdus sibip̄s
 cum nouacula vel gladio lapideo sanguinis pa-
 rumpèr ex lingua vel manu, aut laterto, vel alia
 quauis corporis parte, hospite inspectante, eru-
 unt. Sacerdotes viuūt cēlibes & incorrupti. Quid
 sit coire, nemo intelligit, donēc nubat. Nefas &
 morte piandum est aliter accidere. In fœminis
 mira castitas. Licet vnicuique potenti, postquā
 vnam duxerit vxorem, habere pellices quotquot
 voluē.

voluërit: sed nupta adulterio compræhësa, venditur à marito, primario tamen principi, à quo licet mulieris propinquis illam redimere. Nemi-
ni non coniugato fas est iungi in mensa, vel ea-
dem lance vesci, aut poculo bibere, paremque cõ-
iugato se præbere. Augusto Septembriq; mense
quinque ac triginta dies abstinent, non à carni-
bus modò, quas assequuntur optimas, sed ne-
que piscibus vescuntur, aut re aliqua, quæ san-
guinem nutriat: hortensibus ac leguminibus il-
los dies peragunt. Menses, viginti dierum nu-
mero claudunt: annum verò, mensibus viginti:
aliquot ibi dies lautos egere. Abeunt, littus idem
secuti, regulum conueniunt alium, cui nomen
dedere Ouandus. Regulus ubi nostros aurum
cupere intellexit, laminas conflatas attulit au-
reas: se copiam eius metalli desiderare prætor
significauit per interpretes. Postero die aureum
hominis simulacrum, pygmæum, flabellumque au-
reum, & artificio vario laruam iubet afferri, cal-
culorumque ferta, pectoralium & bullarum copi-
am, & diuersorum generum ornamenta, & vario-
rum colorum lapillos nostris est impertitus: da-
pibus quoque lautissimis persapidè conditis sa-
turauit. In littore inuitatos properanti cursu,
frondëtibus ramis ex reguli mādato erectis, ilicò
scenis cõtegebant: inertes in ramis ferèdis fami-
liares regulus pcutiebat scepro, quod manu ge-
stabat: serui demisso vultu quæcūq; verbera pa-
tiëtèr sustinebāt. Interrogatus, vbinàm auri tâta
colligeretur copia: proximos digito monstrauit
mōtes, & flumina ab illis decurrëtia. Sunt hi flu-
minibus ac lacubus adèd assueti, vt idè illis sit na-
tare, qđ terra incedere. Mergūtur flumine, quādò
aurū placet colligere, manusque arenis efferūt plē-

nas: demùm de manu in manum cribrâtes arenâ,
aurum deligunt. Spatio duarum horarum dicunt
auro implere cannulam digitalē. De suffumigijs
& harum terrarum odoribus dulcia molliâq; di-
ci queunt, quę prætermittimus, quia magis ad ef-
fœminandos animos faciūt, quàm ad bonos mo-
res. Puerum annorum duodecim oblatū à regu-
lo recusauit prætor: puellā admisit pulchrè or-
natam, socijs inuitis puerū abiecit. Ex lapillis ab
hoc regulo habitis, vnū scribūt esse valoris duo-
rum millium Castellanorum auri. Discedunt tan-
dèm ab hoc regulo, auro & gemmis onusti. Gri-
salua prætor vnā ē Carauelis ad patruū guberna-
torē destinat ad Fernandinā, cum nuncijs & habi-
tis auro & gemmis. Littus interea secant reliqui
Occidentē versūs: vna verò propiùs ferè littus
abradebat, qua Franciscus Montegius subprætor
vehebatur: duæ per altū tendebāt in prospectu.
Admirati accolæ, rem nouā miraculo ascribunt.
Duodecim ad Montegium veniūt Canoę: per in-
terpretes colloquuntur, benignè se inuicem salu-
tant: supplices orant incolę, vt descēdant: magna
pollicentur, si regulum patriæ adierint. Precibus
eorū negat Montegius se posse annuere, quia socij
nimis à se distarēt: cōtentos tamen dimisit, datis
quibusdam nostratibus muneribus illis gratis,
quia ignota sunt. Celebre oppidum aliud adeūt:
ad littus se applicāt vnā tres Carauelæ: prohibē-
tur ab accolis descendere: scutis, arcubus, plenis
pharetris, & ligneis latis ensibus atq; hastis adu-
stis armati, ad nostros prodeūt: sagittas iaculātur
eminūs illi: torinētorū globulos in Barbaros no-
stri. Machinarū strepitū admirati, ac furore per-
territi, aufugiunt: pacem optāt. Iam commeatus
nostris deficiebāt: iam quassatæ longis itineribus
naues

naues erant. Ad insulā igitur Fernandinā, factis & repertis antedictis cōtentus Grisálua, socij haudquā reuertuntur. Nunc diuertédum est parumper, & alia nauigatio pertractāda. Hinc ad has regrediemur terras, quas nostri reperierūt. Diebus idem Velasquen gubernator, eodem ferē tēpore, quo classē eam quatuor Carauelarū parauerat, aliam destinauit vnus Carauelæ tantūm, & vno Bergantino comite, cum viris quinque ac quadraginta. Violentas hi manus in accolās exercuerūt. Idolorum sectatores sunt & recutiti, propterea licere eos trahere ad aurum suffodiendum putauerunt. Sunt littori, continentis in modum, proximæ parux insulæ multę, vbertate soli, & fortunatissima gleba beatæ, Guanapan, Guāguan, Quitilla: ex vna istarum tercentū rapiunt vtriusque sexūs accolās: (huic insulæ posuere nomē Sanctę Marinæ) in Carauelam hos inculcāt, & ad Fernandinam tendunt: Bergantinū cum socijs quinque ac viginti relinquunt, qui dent operā venationi hominum vltiori. Portus quem præhendit Carauela, Carenas dicitur: distat is ab angulo Cubæ primario diui Iacobi, millia ducēta quinquaginta. Hæc insula est longissima, porrecta ab Oriente in Occidentem, quam cancri tropicus interfecat. Miserorum vindictam quærente fortuna, è custodibus in terram descendūt quidam, pauci remanent. Naſti occasionem recuperandæ libertatis insulares, raptis nostrorum telis, ruunt in custodes: perimunt sex, defiliunt in mare reliqui: Carauela potiuntur insulares, regere illam didicerant, redeunt in patriam: sed primò in eandem insulam vicinam descendunt, Carauelam excurrunt, tela secum absportant, lembis traijciunt ad suos: relictos nostros cum Bergatino adoriūtur,

prostrant, perimūt: qui euasēre, infelices ad Bergantinum pfugiunt. Arbor est littori proxima, crucē in eius arboris cacumine locāt, & superiorē arboris corticē his verbis inscribunt: Vannuis Aldarieci. Est Dacien fluuius, in cuius ripa situm est oppidum putati cōtinentis primarium. Re intellecta, gubernator in relictorum auxilium properē mittit naues duas bellatoribus onustas. Serō sapiunt: res iam acta erat: crucē secuti, littus adunt: literas legunt arbori insculptas, nō ausi sunt fortunā tētare, cū desperatis egregiē armatis precipuē recedunt. Ex insula proxima isti tanq̃ lepores abducunt vtriusq̃ sexūs quingētos: eādē causa arbitrati iure merito posse id efficere, quia recutiti. Idē his euēnit ad Fernandinam applicatis: vnā ē nauibus ferociter aggrediuntur: acriter dimicādo, custodes Hispanos perimunt quosdā, ceteri sese ad mare proijciunt, & ad sociā, quæ proxima erat, carauelā adnatant, vnā oēs cum superflite Carauela raptatam adoriuntur. Dubia fuit quatuor horarū spatio victoria: p̃ libertate recuperanda, tam viri q̃ fœminæ rabidē pugnabāt, nē adeptā amitterēt prædā. Hispani acrius dimicabāt: vicerūt Hispani tandem, quia pertractandis armis esseht agiliores. In mare sese proijciunt victi Barbari: cum lintribus recolliguntur: tum ferro perempti in certamine, tum aquis suffocati circiter cētum. defuēre ex Hispanis pauci, ad diui Jacobi oppidum & aurifodinas trahūtur. Ad aliā dehinc tendunt ē vicinis insulis, quæ sunt ibi frequentiores, quàm in nostro Ionio symplegades, quarum congeriē Archipelagus vulgus appellat: hostiliter suscipiuntur, quotquot ē nauibus descēderunt, perempti aut percussi sunt. Putāt hāc esse insulā, quā Ioānes quidā Pōtius, vnus classi-

culæ

culę Pręfectus adiuit, & perturbatos reliquit: fugatur ab accolis: Floridãq; appellauerat, quia resurrectionis die eam insulam repererint: vocat Hispanus Pascha floridum resurrectionis diem: Sex & viginti, inquit, se vidisse insulas, sed à Colono prius præterlapsas, tanquã Hispaniã. Cubęq; custodes, in quibus venientes oceani procellę illiduntur. Natuum in plerisque granatũ aurum reperiunt: monilia & isti varia gestant, & laruis vtuntur, tũ ligneis deauratis, tũ aureis perpulchrę ornatis. Opifices sunt vbique argutissimi. Ex laruis vnã secum attulit Frãsciscus Chierę gattus, ex ea colligere licebit, quali polleat ingenio. Nouacularum structurã mirũ est videre: ex lapidibus flauis quibusdã diaphanis, vti crystal-
linis, eas formant, & cum eis radunt, haud secũs ac si egregio chalybe factę essent: sed quod spectatu dignũ est, quãdò obtusam iam habent ex exercitatione acie, non cote, nõ lapide, neq; puluere illas acuunt, sed tantũ aqua imposita tẽperantur. Sunt & apud hos instrumẽtorum & elegantiũ rerum mille genera, q̃ lōgum esset narrare. Redeamus ergò vndẽ sumus digressi. Ad Cozumellã, Iucatanã, ac Colluacanã siue Olloã, terras dites ac elysias recẽter repertas, à quibus diuẽterã, reuertor: vbi quanti sint momenti tractus illi, cognitum est. Cubę insulę habitatores Hispani, gubernatore Annuncie, nouã classẽ instruunt. Carauelarum decem, eũ viris quingentis, additis, vti leuis armaturę equis, duobus Bergantinis, quorũ opera vtuntur ad vadosa littora, frequentiu scopulorũ discrimina tẽtanda. Equos nauibus imponunt, quinq; mares, scemellas verò sedecim bello aptas. Fernãdum Cortesium, qui tunc erat prætor vrbanus, generalem eligunt clãssis guber-

natorem & prætorem: subprætores verò Alfonso Fernādum Portucarerium, Franciscū Monregium, Alfonso Auilam, Alueradum commedatarium Spatensem, Ioannem Velasquen, Diecum Ordassum: ventum sequuntur eundem, ab angulo Cubæ ultimo, ad Occidentem. Quamprimum Franciscus Fernādes Cordubensis, mox Ioannes Grisalua, ad prospectum insulæ sacrificiorum, de qua mentionē fecimus, deueniūt: insperatus acer turbo captare terrā vetuit: versis illos vestigijs ad Cozumellā Iucatanae orientalem fera tempestas transportauit. Portum habet vnicum hæc insula, cui nomen Sancti Ioānis porta, Latine indiderunt. sex oppidis tantum contenta est, & aqua puteali, aut cisternali. fluminibus caret & fontibus, quia plana. quinque tantum ac quadraginta mille passuum spatio ambitur. Aufugiunt incolæ ad sylvas nemorosas, oppida deserunt præ timore: vacuas domos ingrediuntur nostri, patrijs fruuntur cibis, domorum ornatus variorum colorum, aulae, vestesq; ac lodices, amacas appellant, ex gossipio natiuo reperiunt. Habent etiam innumeros libros. De his cum cæteris ad nouum Cæsarem nostrum aduectis latè dicemus. Perlustrant vniuersam nostri milites, compositis tamen agminibus, ne qua vis ingrueret: paucos reppererunt accolas, vna foemina comite. Per interpretē Cubensem, & Iucatanas tres alios abductos à primis Hispanis, foeminam hortatur, ut absentes accersat regulos. Foeminæ familiares erant accolæ cum ea ducti: à foemina vocati per nuncios veniunt reguli, fidem amicitiae præstant, domos patrias alacres reperūt, multa ex raptis suppellestilibus restituuntur: idololatrias & recutitos esse reperiūt: pueros puellasq; Zemib' immolāt.

Sunt

Sunt Zemes nocturnorum lemurum simulacra, quæ colunt. Interrogatus à me Alaminus nauclerus, Franciscus Montegius, & Portucarerius nuncijs, qui regi munera attulerunt, vnde immolandos habeant pueros puellasq̃. Ab insulis collateralibus, inquirunt, venû ducuntur permutatione auri aut aliarum mercium. Nusquam enim feralis monetæ dira sollicitudo in tam vasto terrarum spatio habitatores premit. Idem aiunt de reliquis nupèr inuentis insulis: è quibus duas nominant, Destam & Sestam, vbi nudi degunt: puerorum puellarumq̃ inopia, canibus litant. Canes alunt comedēdos, vti cuniculos alit gens nostra: nō sunt latrabiles, rostro vulpino, quos ad esum destināt: pullos castrāt: ad iobolē procreandam foëminarū copiā, mariū numerū exiguum seruāt, vti de ouibus pastores nostri: pinguescunt castrati vsq̃ ad quadrimestre mirū in modū. Ab his sacris nostri illos deterrēt, nefas esse ostendūt: legē petūt quam sequantur: esse Deum vnicum, qui cælum creauit ac terras, bonorum omnium datorem, sub triplici persona vnitum in substantia, facile persuadent: Zemes perfringi patiuntur: Beatæ virginis imaginem depictam à nostris præbitam, in sacro sui templi loco sistūt, templū ac eius pauimenta verrunt & abradunt: crucē ob ipsius Dei atque hominis laudem, ob salutē humani generis superimpositam recordatione, adorandam receperunt: in templi cacumine vnā ingentem ligneam locant. Conueniunt omnes, Deiparæ virginis cum tremore reuerenti figurā suppliciter veneraturi. Per interpretes significarunt hi accolæ, esse in Iucatana vicina insula Christianos captiuos septem, qui ad eam, tempestatibus raptati, appulerant. Quinq̃ tantum milliarium

spatio dirimitur à Iucatana hæc insula. Quinquaginta viros cum duabus carauelis prætor Corretius ad id negocij destinat perquisitores. Cozumellanos tres secū aduehūt, cum literis ad Christianos, si qui reperiantur: quàm egregiū facinus sint acturi, si aliquem adduxerint, ostendit: rem ardentè commendat, ab illis nanque sperat lucidiorem solè se tractuum illorum omniū notitiā habiturum. Abeunt bonis auiibus, sex dies eis assignantur ad reditum, octo expectarunt: demissos in terram Cozumellanos nuncios, trucidatos aut detentos suspicati sunt: illis relictis, redeunt ad Cozumellam nostri. De discessu ex Cozumella, cogitabat iam vniuersa classis: opposita illam vis maris detinuit. Ecce ab Occidente Canoam inspectant venientem ab Iucatana, Christianum vnum è captiuis aduehit, septennio is vitam degerat apud Iucatanos, Hieronymū Aquilarem nomine, virum Astigetani Vandalum. Quo gaudio seinuicem fuerint cōplexi, casus loquatur, Infelicē sortem suā, & sociorū vnā animiforum enarrat: auditur attentis mētibus: nec dissonum fore arbitror, nec tuæ Beatitudini molestum, si rē, vt accidit, recēsuero. In meis decadib. mentio facta est de nobili quodā Valdiuia, ab Darienensibus misso, sinus Vrabæ in putato continenti habitatoribus, ad Hispaniolā, Almirāto Colono, regi, & Senatui regis, (ad quos pertinet putati continentis remediū) significatū qua rerum omniū penuria vrgerentur. Sinistris auiibus miser Valdiuia prouinciā suscepit: in Iamaicæ insulæ Hispaniolæ Cubæq; laterali à meridie prospectu repentinus vortex in arenosas detulit syrtes. Ea voracia cæcāq; vada Hispani vocāt viperas: & quadrāter viperas, quia ibi multę naues implicatur,

tur, vtì viperina caudâ laerti. Discinditur carauela: vix Valdiuiæ & socijs triginta licuit in carauelæ scapham descendere: sine remis, sine velis miserè raptâtur à pelago defluëti: diximus nanq; in decadibus, esse ibi maria perpetuo fluxu labentia in Occidentem. Tredecim errârunt dies, inscijs quò tenderêt, nil esui aptum repererût vnquam: septē ex eis cōsumpsit fames, fuerût ipsi marinis piscibus esca. In Iucatanâ transportantur superstites, iam inedia deficiētes, in crudelis reguli potestatem inciderût. Valdiuiâ prætorē vnâ & socios quosdâ trucidauit, mox immolauit zemibus, demū cum inuitatis amicis comedit. Hostes aut, aut appulsos hospites, hi depascunt, de reliquo à carne humana abstinent. Hic Hieronymus Aquillaris, & socij sex in tertiū diem immolandi seruabantur: nocte, ruptis vinculis, truculēti manus tyranni euasēre: ad regulum huic infensum, supplices confugiunt: admittuntur, sed in seruitutē. Admirandum auditu est de huius Aquillaris genitrice: vbi rem intellexit, ilicò insaniuit præ dolore, licet in nube tantūm audiuerit, filiū in potestatem carnes humanas edentiū incidisse. Hæc si quandò carnes assatas inspectat, aut veribus affixas, clamoribus domū replet, inquiens: En matrē omnium miserrimā: en filij mei frustra. Habita igitur epistola prætoris Aquillaris per Cozumellanos nūcios, corā regulo hero, qui Taxmarus dicitur, quid Cozumellani afferât, enarrat: de potētia regis eorū, qui ad eas partes appulerunt, deq; virorū fortitudine, de illorū beneficentia in amicos, de sœuitia in detrectâtes, vel eorum postulata respuētes, multa edisserit: trementē reddidit Taxmarum. Det operam, nè hostes suâ ditionem ingrediantur, seruū rogat, sed pacato veniât animo.

Polli.

Pollicetur Aquillaris pacē, & si opus fuerit, contra hostes auxilium & fauorem. Aquillarem dimittit, tresq; illi dat familiares comites: ita iunctim traijciunt ex Cozumella in Iucatanam, ad flumen, Alamino nauclero regente, aliās reperit tendunt. Fauces eius arenis erant conclusæ, vt de Nilo Aegyptio legitur, flātibus Etesijs: propterea maioribus non licuit nauibus aduerso flumine procedere: quanuis sit aliās huiusmodi nauibus aptum suscipiendis. In Bergantinos & nauium lintres, ducētos viros in litrus exponit p̄tor. Per Aquillarem pax offertur. Quid sibi velint, percontantur accolæ: Dapes, inquit Hieronymus Aquillaris. Spatium erat ingens arenosum ad latus oppidi: illuc tendant, insinuant accolæ. Eunt. Postero die afferunt gallinas octo eorum more, quæ sunt pauonibus neq; minores, neq; insipidiore, suffusci coloris, & tantū maius, quantum vix sufficeret decem famelicis. Est autē maizium frumenti granum, quo ipsi panem conficiunt, nostro panico non multū dissimile. Protestantur vnā, vt indē discedant. Propere ingens armatorum ad nostros, discedere renuentes, multitudine concurrat, iterū, quid sibi velint per alienas terras vagantes, interrogant. Pacē se cupere, per Aquillare respondent nostri, & rerū permutatione dapes, aurumq; si aurū possidēt. Nolle se pacem aut bellū cum eis, respōdent: abeant iterū, nī mālint vsque ad vnum trucidari. Nolle abire, nostri inquirunt, non habita ciborū copia, quæ alendis militibus præsētibz sufficiat. In crastinum adferenda cibaria signāt. Mentiti sunt: manē sequenti nostris, qui castra locārant in arena, & fuerant pernoctati, tantundē afferunt epularū, & sui reguli nomine iubent abire.

re. Cupere se oppidum videre, & potiores dapes, nostri dicunt. Recusant illi, & terga vertunt submurmurantes. Inedia nostri vrgebantur, victum quærere coguntur. In terram mittit subprætores prætor cum viris centum quinquaginta. Per diuersa tendunt ad oppidana rura. E turmis vnam, obuij Barbari malè tractabant. Nō longè aberant socij, audito strepitu, laborantibus socijs opem ferunt. Alia ex parte prætor tormenta in Bergantinos & scaphas locat: ad littus se applicat cum reliquis militibus, littus tutaturi, & prohibitori descensum. Properanti cursu ad pugnam parati, occurrunt Barbari: sagittis & iaculis eminūs nostros impetunt, feriunt imparatos. Viginti circiter tormenta in hostes prætor exonerat. Strage globorū & stridore, ac flammarum eruptione perculsi, perturbantur palantes, crurū tenus in aquas se proijciunt: & nostri hostes insequuntur fugientes: vnà cum perterritis oppidū ingrediuntur: continuo cursu Barbari traiciūt, oppidum & domos deserunt. Ad fluminis ripam protentum dicunt esse oppidum, quantum non ausim dicere: mille quingentorum passuum ait Alaminus nauclerus, & domorū quinque ac viginti milliū: stringunt alij, ingens tamē fatentur & celebre. Hortis intersecantur domus, quæ sunt egregiè lapidibus & calce fabrefactæ, maxima industria & architectorum arte. Ad quarum sedes habitabiles per decem & duodecim alicubi gradus ascenditur, & spatijs interiectis secantur. Nemini quidem licet vicini murum trabibus onerare. Sunt domus omnes trium domorum intercapedine separatæ, culmis tamē & paleis cooperatæ maiori ex parte, lapideis laminis pleræque. Quadraginta hominū millia Barbari professi sunt eo

die pugnae interfuisse, victos tamen à paucis ob nouum pugnandi genus cum tormentis: & quia prætor in terram equites xvj. exposuerat, qui pugnae interfuerunt, à tergo Barbaros adorti, turmas sindebant celeri cursu, non aliter quàm si greges ouium interficerent, perimendo, feriendo à dextris & à sinistris. Miraculo perculsi miseri hæsitabant, neque exercendi tela locus dabatur: idem animal arbitrabatur hominem equo annexum, vt de centauris nata est fabula. Duos & xx. dies sunt potiti oppido: laute sub tecto nostri, sub dio Barbari esuriētes degunt, neque sunt ausi nostros adoriri: munitiorem oppidi partem, velut arce tuti elegerunt, nocturnisq; freti custodijs, suspecti semper eruptionem timentes, somno vacabant. Potanchanum dicitur ab accolis oppidum: & à victoria ibi adēpta, Victoriā nostri appellârunt. Mira etiam de atriorum ruralium ad delicias in prædijs ædificiorum magnificentia, magnitudine atque elegātia, cum solarijs impluuijs & tabulatis egregijs more nostro: vt quatuor Hispani rurale quoddā ingressi, per horas quatuor in eo vagati fuerint, anteq̃ ipsius exitum ob magnitudinem comperire potuerint. Per interpretes tandem & captos in prælio, regulum & eius primarios accersunt, vt inermes & supplices veniāt: datur opera, pārent dicto, domus quisque suas repetit, pacem illis præstant lege proposita, vt ab horrentibus humanorum corporum cæremonijs erga manes & pñciosos dæmones, quorū simulacra venerantur, abstinerent, nostroq; Deo Christo cæli terrarumq; fatori, ex virgine mundo præstito, & ad humani generis leuamen crucifixo, dirigant mentis oculos, vtq; regi Hispaniæ se subditos fore profiteantur. Pollicetur vtrunq;

quan-

quantum breuitas temporis passa est, instruuntur: restitutos nostratibus muneribus contentos reddunt. E caelo missos arbitratur viros, qui aded pauci numero, ausi sint contra ingentem multitudinem manum conferere: nostros & illi quibusdam aureis donis affecerunt, seruas etiam viginti donarunt. His ita relictis, alias eorundem littorum terras quaesituri, abeunt: finum repetunt sub Grisalua repertum ab Alamino, cui nomen dedere Bian sancti Ioannis. Bian vocat Hispanus finum. Pacatis animis veniunt accolæ. Ab littore oppidum erat distans milliare, domorum aiunt mille quingentarum, super tumulo erectum: ad oppidi hospitia inuitant nostros, dimidia oppidi partem offerunt, si perpetui velint esse habitatores secum: putant, vel Potanchanensem exemplo perterritos, ad quos iam forte fama peruenerat, vel sub talium virorum umbras sperasse in vicinos hostes fauorem & auxilium habituros. Perpetuis nanque mutuis se bellis conficiunt imperij cupiditate. Recusant æternam sedem, annuunt temporaneæ. Redeunt ad littus nostros sequitur populus, scenas illis & ramata mapalia summa cum diligentia erigunt, & tutissimis tegminibus à pluuia cooperiunt: castra ibi locant, nè marcescant focij. Prætor Alamino naudero & Francisco Montegio dat negocium, ut illius terræ Occidentem vestigare intendant, fessos interim ipse recreaturus, & curaturus faucios. In Potanchano manet ergo prætor cum reliquis: Bergantinos præbet ituris duos, homines quinquaginta. Ad hunc vique finum lenis erat decursus aquarum: vbi paulò inferius ad Occidentem adnauigârunt, ac si ex montibus altis à torrente raperentur, ita impetus illos aquo-

æquoris breui spatio ad quinquaginta à socijs transportauit milliaria. In aquarum concursum incidunt. A læua vasta maris planities sese ostendit, quæ descenditibus ad Occidentē vndis obuiabat. Vt̄ duo ingentia flumina, quandò conueniunt ex aduerso, ità videbantur à meridie venientes aquæ, tanquàm hostibus in ius alienum pedem inferentibus, primis possessoribus velle obsistere. Ex opposito terram viderunt longè, à læua & à dextra minimè: fluctuabāt inter eos cōflictus, vorticibus agitabantur in diuersa, qui ferè illos deglutierant: sine spe vitæ diū hæsitârūt, flectunt proras, aduerso torrente vndè venerant, luctantur remis velisq; innixi, superare vix poterant impetum: quandò secessisse putârunt ad minus passuum duo millia, vna nocte quatuor se fuisse retractos inuenerunt. Vicerunt tandèm illud graue certamen Deo fauente. Duos & viginti dies in eo paruo maris spatio consumpsērunt: ad socios tandèm redeunt, rem aperiunt, finem eum esse terram Colluacanæ, putatq; continentis adiudicârūt. Terram verò procūl visant à fronte, vel continenti nostro annexam, vel septentrionalibus coniungi plagis ad Baccalaos, de quibus latè in decadibus. Restat adhuc res hæc in dubio, detegetur aliquando. Dum Alaminus & Franciscus Montegius hæc secreta inuestigarent à rege prouinciæ, qui Multoxumam dicitur, per vnum ex eius proceribus prædicto imperantem oppido, nomine Quintalbitor, multis preciosis mirisq; modis laboratis muneribus aureis, argenteisq; & lapillis ornatis nostri donantur. Statuunt ad nouum Cæsarem nostrum mittere de colonia deducēda, gubernatore Dieco Velasquen inconsulto, qui eos cum mandatis miserat, vt
pro-

provincijs peragratis, & redempto auro, regrederentur. Consilium ineunt, in diuersa tendunt, errorem fore proponunt aliqui: pars maior suffragatur, nō esse de gubernatore curādum, quandoquidem res ad maius tribunal, ad regem scilicet, deduceretur: vicit populus. A benigno rege com meatum capiunt. Ad millia indē duodecim in gleba fortunatissima condēdæ colonix locum assignant: generalem eligunt gubernatorē, prætorem ipsum Cortesium: non desunt qui putent eo inuito. Is magistratus alios creat, ad condēdæ vrbis regimen, Portucarerium & Montegium: de quibus satis. Nuncios ad regem mittendos eligunt, eodē Alamino nauclero duce. Quatuor spōte sua primarij nostras visum terras veniunt, regemq; aded potentem, vt eius auctoritas tam in infinitum protendatur. Ducuntur & fœminæ duæ, quæ nostris more patrio pāreāt & obsequantur. Suffusca gens est: auricularum torulos vterque sexus perforat, gemmatosq; aureos perpēdiculos circumferunt. Sed viri, quicquid est inter inferioris labij marginem extremum, & dentium inferiorum radices, perturant: vtī nos auro digitos gestando circumligamus. In eo labiorum foramine ampliori, lamina subtili retinente interiūs prodeuntem, argenteum affigunt. Carolenum æquat eius monilis rotunditas, crassitudo digitum. Fœdius me vidisse nunquā recordor. Putant tamen illi elegātius nihil esse sub orbe lunæ. Quo exemplo, quā vanē ruat gens humana in suā cæcitatem, quāq; fallamur omnes, edocemur. Existimat Aethiops nigrum colorem candido pulchriorem: putat & candidus aliter: detonsus capillato, barbatus imberbi se credit esse spectabiliorem. Appetitu ergō vrgente, non

Z

ratio-

ratione suadente, tendit gens humana ad ineptias huiusmodi, regiturque suo sensu quæque provincia, ut inquit diuus Hieronymus: Vana eligimus, à certis & commodis abhorremus. Vnde habeant aurum, satis dictum est: sed vnde argentum, nostri sunt admirati. Montes altos ostendunt, horum cacumina perpetuis canescunt niuibus, & paucis anni temporibus verticem ostendunt, ob nubium aut nebulæ denfitatem. Plana ergò vel mitia montana, aurum procreare videntur: asperi verò montes & gelidæ eorum valles, argentum. Aurichalcum etiam assequuntur. Secures bellicas nanque ac ligones fossorios apud hos inueniunt, ferrum aut chalybè minimè. Ad munera ergò regi allata deueniamus, & à libris ordiamur. Diximus libros habere gentes has: libros attulerunt vnà cum cæteris muneribus hi Coluacanæ noui coloni, procuratores, nuncij, multos. Scriptibilia sunt eorum folia ex interiore arborum tenui cortice, sub libro superiore creato. Rarum aiunt esse: uti videmus non in saliceo aut ulmeo, sed uti cernere fas est in palmularum esui aptarum, tela dura folia exteriora interfecante: veluti retia foraminibus & maculis angustis contexta, bitumine tenaci retiacula compingunt. Ad aptatam hinc formam mollesfacta conuertunt, & extendunt ad libitum, duræque facta liniunt gypso. Putandum est autem, eos aliqua gypso consanguinea materia tabellas vidisse. Credendum est, gypso in farinam cribrato superfultas, in quibus quicquid venit in mentem, scribi potest, dehinc spongia vel pânulo deleri, ut denuò reiteretur. Ex ficu tabellis sunt libelli, quos magnarum domorum dispensatores per fora secum ferunt, styloque metallico merces emptas coaptant, deinde quædò iam in

in computatorios codices traduxerint. Non foliatim libros concinnant, sed in longum distendunt, ad plures cubitos: materias in quadratas reducunt partes, non solutas, sed tenaci bitumine flexibili aded coniunctas, vt ligneis compactæ tabellis, argenti librarij videantur manus subijisse. Quacunque pateat liber apertus, duæ sese facies inscriptæ offerunt, duæ paginæ apparent, eodidem sub illis latent, nisi protendatur in longum. *Charas*
Sub vno nanque folio multa cõiuncta folia consistunt. Sunt characteres à nostris valdè dissimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, stellisq; ac formis eiusmodi, lineatim exarati nostro more, Aegyptias ferè formas æmulatur. Interlineatim hominum, animaliumq; species, regū præcipuè ac procerum depingunt: quare credendum est, gesta esse ibi Maiorum cuiusque regis conscripta, quemadmodum nostra sit tempestate. Videmus sæpenumero eos generalibus historijs, fabulosis etiam codicibus, ipsius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupientium animos, authorum figuras interserere. Arte quoq; grata superiores tabulas compingunt: nil differre à nostris clausi videntur. Legum quoq; & sacrificiorum, cæremoniarumq; ritus, astronomicasq; annotationes & cõputationes quasdam, seminandiq; rationes & tempora, libris commendant. Annum ab occasu heliaco Vergiliarum incipiunt, & mensibus claudunt lunaribus. Mensem autem à luna nominant Tona. Cùm menses signare intendunt, Tonas inquirunt: lunam, eorum lingua tona dicunt. Dies autè à sole: vnde quot soles, tot dies. Eorum idiomate sol tonaticus dicitur: alicubi tamen aliter. Sed nulla ratione moti, annum distribuunt in menses viginti, menses autem etiam diebus vi-

*Templorum
ornatus.*

*Sacrificiū
crudele.*

ginti concludunt. Tempia quæ frequentant, aureis ornant aulæis, & supellestilibus gemmeis admixtis: die illucescente thurificāt templa, piāsque spargunt preces ante rerum initia. Horrendū facinus: in sacrificijs, & istorum tractuum habitatores omnes, pro victimis pueros puellasque sacrificant, eo modo quo suprā dictum est. Quo tempore semina iacit in terrā, & quādō iam spicatur segetes, populus seruos precio emptos, lautē depastos, & preciosis vestibus ornatos, suis Zemibus destinat sacrificandos: per dies viginti immolandos circumducunt, transeuntes per vicos oppidani suppliciter salutant, velut inter cælestes propediēm annumerandos. Acri alia pietate Zemes venerantur: suum proprium sanguinem offerunt ē lingua, hic ē labijs, ille ex auribus, aliqui à pectore vel femore, aut cruribus: multi acutis nouaculis vulnerati emungunt sanguinem, quem manu receptum, roratim proiectum cælū versūs, per templi pauimenta conspergunt: ita placatos reddi deos arbitrantur. A villa Ricca, id est, noua colonia, distat milliaria nouem oppidum domorum quindecim millium, veteri incolarum nomine Cempoal, nouo Sibylla: regulum reperiūt clausos habentem immolādos seruos quinque: abductos regulus supplex repetit, inquires: Perniciem mihi regnoque huic meo vniuerso adstruitis, si seruos immolandos mihi auferetis. Irati nostri Zemes fata omnia à gurgulionibus corrodi, vel grandinibus deturbari, aut ficcitate consumi, vel torrentibus imbribus vastari permittent, cessantibus sacrificijs. Nē desperati desciscerent Cempoalani, minus malū elegerunt, in præsentia rati non esse tempus eis inuitis prohibere, quin veteres ritus exerceant: seruos

uos restituerunt. Licet illis sacerdotes gloriam æternam, & perpetuas delicias polliceantur, deorumq; familiaritatem post huius seculi procellosos dies: mœsti tamen hæc promissa auscultabāt, maluissentq; liberari. Sacerdotes Quines appellant: singulari numero Quin: cælibes viuūt & incorrupti. Cum timore reuerenti sacerdotes venerantur. Hostiū & in bello captorum ossa, carnibus exesis, in fasciculos ligata, ad Zemium pedes suspendunt, velutī victoriæ trophæa, victorum titulis superpositis. Notandum aliud referunt. Anniculos iam pueros puellasq; cum pijs cæremonijs, sacerdotes in templis, aqua in crucē cum vrceolo capiti superiniecta, baptizare videntur: verba non percipiunt, actus & murmura licet animaduertere. Neque illi, vtī Mahumetici aut Iudæi, putant eorum templa violari, si alienigenæ legis quisquam eorum sacris interfuit. De libris, templis, ac sacrorum ritibus, satis dictum putamus: ad alia regi allata munera deueniamus. Duas attulerūt molas, vtī trusatiles, vnā auream, argenteam alteram, solidas, tenues tamen, circumferentia ferè pari, spithamarum octo & viginti. Ponderis castellanorum est aurea trium millium octingentorum. Diximus castellanā, esse monetam auream, quæ ducatum triente superat. Eius centrū occupat, velutī regis in throno sedentis, cubitalis imago dimidia, ad genu vsque vestita, genij similis, eo vultu quo nocturnos lemæres pictores nostri pingere sunt soliti: campus ramis & floribus effigiatus. Eadem est argenteæ facies. Ferè idem pondus: vtrunque metallum purum. Aurea etiam grana rudia, nō conflata, in argumentum aurinatiui, vtī ciceres aut lentes attulerunt: Torques quoque aureos dū-

os, quorum alter constat catenulis octo, quibus inserti sunt rubri lapilli, non pyropi tamen, duo & triginta supra ducentum: virides autem tres & octoginta supra centum, non smaragdi tamen. Eiusdem sunt existimationis illi, qua hi apud nostros nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinnabula pendent aurea septem & viginti, figuris quatuor gemmeis auro ligatis interfecta. Dependent à singulis aurei perpendiculi. Torquis alter est quatuor catenularum aurearum, per gyros rubris ornatarum lapillis centum duobus, viridibus autem centum septuagintaduobus, sex & viginti aureorum tintinnabulorum eleganter comptorum. In ipsius torquis medio decem sunt insertæ magnæ gemmæ auro circumligatæ, à quibus centum perpendiculi suspensi egregiè laborati. Coriaceos cothurnos diuersorum colorum afferunt fortè duodecim, hos auro, argento illos, gemmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum viridibus: à singulis tintinnabula pendent aurca. Tiaras, mitras, varijs gemmis insutas, glaucis sapphiros æmulantibus refertas portant. De cristis, zonis, & flabellis plumeis, quid referre queam, non sentio. Si quid vnquàm honoris humana ingenia in huiusmodi artibus sunt adepta, principatum iure merito ista consequentur. Aurum gemmæque non admiror quidem: qua industria, quo ve studio superet opus materiam, stupeo: mille figuras, & facies mille perspexi, quas scribere nequeo. Quid oculos hominum sua pulchritudine æquè possit allicere, meo iudicio, vidi nunquàm. Ignotarum nobis volucrum sunt pennæ lucidissimæ. Vtì pauonum aut phasianorū caudas visas admirarentur, ità & nos illorum pennas

nas, quibus & flabella & cristas conficiunt, & elegantia ornant cuncta. Glaucos, virides, flauosq; ac rubros ac candidos, suffuscos etiā colores pen-
nis inesse natiuos inspeximus: auro cūcta illa instrumenta confingūt. Galeas attulēre duas, gemmis glaucis coopertas: vnam tintinnabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinnabula sustentibus: altera gemmis eisdem, sed quinque ac viginti fimbriata est tintinnabulis aureis, cristata viridi volucre conum occupante, cuius pedes, rostrum & oculi, aurea. Singula verò tintinnabula singuli sustent aurei calculi. Fuscinas quatuor tridentes pennatas varijs coloribus intextas, quarum dentes sunt gēmei, filis aureis colligati. Eodem ordine sceptrum ingens gemmatū cum duobus aureis tintinnabulis. Aureum etiam brachiale, calceos ex corio ceruino, aureo filo confut-
tos, solea candida subiecta: ex lucido lapillo semiglaucos, vnā & candido circūseptum auro speculum: sphingem, fortē lapidem diaphanum, auro circunligatum: magni lacerti caput, & cochleas ingentes duas, anates aureas duas: & variarum volucrum species aureas. Quatuor & pisces cephalos aureos: & ex aurichalco virgam: pennis miris modis insuta omnia. Portarunt bellicas peltas, & ancilia. Scuta quatuor & viginti aurea, & argentea quinque. Mitram plumis varijs contextam, in cuius fronte media lamina insculpta est aurea, effigiata Zemi idolo. Figuram quatuor aliarū sepiunt in modū crucis aurearū laminarū, variorū animalium, leonum putā, tigrum, & luporum capita, virgis & tabellis formata animalia, ipsorum corijs superinsutis, aurichalceis tintinnabulis ornata, & diuersorum animalium corijs

integra, & egregiè confecta. Lodices varias gossampinas, candido, nigro & flauo coloribus intextas, duas auro & gemmis dites, trèsq; alias pennis & gossampino intextas scacorū ludo: quod argumentum est, & scacorū fritillos habere eos in vsu. Aliam à fronte, nigro, candido, rubroque coloribus, intrinsecùs rasam sine varietate. Alià eodem modo intextam, aliorum colorum, rota nigra medium tenente, radiata pennis lucentibus intermixtis. Candidas & alias lodices duas, peristromata, aulæa, & sagulum patrio more viri gestamen, & textas interiores, & capitis velamina varia tenuissima, & pleraq; alia pulchra visu magis quàm preciosa, quæ arbitror iam plurimorū lectorum ingenijs, quòd harum rerum cognitio parùm sit frugifera, tædiosa potiùs fore, quàm delectabilia narratu. Prætermitto & innumeras nauigantium particulas, de laboribus, egestate, & periculis, & de monstis, & aduersis multis, quibus interdùm non absque vitæ discrimine exerciti fuerunt, quæ in suis annotationibus quisq; edisserit, in nostroq; regio rerum Indicarum senatū leguntur: ex varijs & multis eorum indicibus & priuatis literis hæc pauca collegi. Munerū tamen latores & Ferdinandus Cortesius, classis ipsius præfectus, & condendæ colonix nouæ in extremis terris author, à regio Indico senatu cōtra rectum iustumq; fecisse iudicantur, qui inconsulto Cubæ gubernatore, qui eos autoritate regia miserat, prouinciam susceperint ab eius mandato alienā, quiq; venerint, licet ad regem, se insalutato. Per procuratorē fugitiuos latrones, & lēse maiestatis reos Cubæ gubernator appellat, ac in ius vocat. Illi autem se maius multo pstitisse regi obsequium, venisseq; ad maius tribunal, argu-

guunt. Petit, capite puniantur, gubernator. Petūt magistratus isti, & sumptorū tot laborum & periculorum præmium. Præmium & multa differ-
tur: vt pars vtraque audiatur, statutum & sanc-
tum est. Iam ad Darienenses Vrabæ sinūs in pu-
rato cōtinenti habitatores veniamus. Darienem
diximus esse fluuium, in occidentale Vrabæ sinūs
caderentem latus. In huius ripa Hispani coloniam,
regulo Cemaco vi armorum pulso, posuerunt.
Colonix nomen, ex voto pugnx tēpore promiss-
so, dixere, Sancta Maria Antiqua. Ad hos diximus
in calcē decadum fuisse missos eo anno quo scri-
bere delijmus, duce Petro Aria Abulensi, viros
mille ducentos, id petente Vascho Nunnez Bal-
boa, qui primus australe pelagus latēs adhuc de-
texerat, & Darienensibus præerat. Appulso ad Da-
rienem Petro Aria gubernatore cum ampla regia
potestate, diximus fuisse destinatos per diuersa,
cum varijs peditū turmis, diuersos centuriones.
Breuibus absoluam, quia horrida omnia, suauia
nulla. Ex quo nostræ decades defierunt, nil aliud
actum est, nisi perimere ac perimi, trucidare ac
trucidari. Ad voluntatē creauerat rex Vascum:
nequiuit diū ferre Petri Arię imperium: disside-
runt animis: cōfuderunt omnia: intercessit tem-
pus, Ioannes Caicedus Frāciscanæ religionis pul-
pitarius Vascho promissit filiam in vxorem Petri
Arię. Ars inter rerum duces, qua conueniant, nul-
la reperitur. Dissident multo acrius, & res ad ta-
lem casum deducta est, vt occasionem nactus in
Vaschum Petrus Arias, processu per prætores vr-
banos formato, iugulari Vascum mandauerit,
& vnā primarios quinque alios: inquires Vascum
fociosq; defectioni studuisse in mari australi, vbi
classiculam nauigiorum quatuor Vascus ipse

*Post ex-
haustos
tot ac tan-
tos labo-
res Vas-
chus mor-
te multat-
ur.*

construxerat, ad australia putati continentis lit-
tora inuestiganda: dixisse Vafchum commilito-
nibus trecentis, quos secum habebat: En quid vi-
ri tot laborum & periculorum mecum partici-
pes, alieno semper subiecti imperio erimus? Quis
terre possit iam huius gubernatoris insolentiam?
littora hæc sequamur, quò fors dederit, & inter
tot elysias prouincias tam vastę telluris vnā eli-
gamus, in qua nobis ipsis, quod vitę superest, li-
beri iam tandē viuere possimus. Quis homi-
num nos reperire poterit, aut repertis vim in-
ferre? Res ad gubernatorem delata est. Vafchum
ab austro accersit Petrus Arias: paret dicto Va-
schus: in catenas coniicitur: negat Vafchus tale
consilium cogitasse: testes quæruntur malefa-
ctorum, quæ patrauerat: ab initio dicta colligun-
tur: morte dignus censetur, perimitur. Itā labo-
ribus & periculis, quæ subiuit innumera miser
Vafchus, quandò maiores se titulos adepturum
sperabat, finem imposuit. Clasiculam Petrus
Arias ipse, vxore in Dariene relicta, conscendit,
scrutaturus littora: nondū, an redierit, intelli-
gimus: neque ipsi deest fortuna. Iam alius est de-
signatus gubernator, dictus Lupus Sosa, ex For-
tunatis insulis, vbi extitit prorex, reuocatus ab
Dariene. quid stomachi sit habiturus, si redierit
Petrus Arias, boni iudicent: nil vnquā gloria
dignum sub eo actum est: nimium remissum ab
initio fuisse, hinc arguitur: illinc autem nimis
indulgentem, & parū seuerum in corrigendis
erroribus. De hoc satis. Omīssa quædam re-
petamus de flumine ingenti Dabaiba profun-
dissimo, quem nostri ob latitudinē ac magnitu-
dinē eius immensam, Grandē vocitāunt: qui la-
bitur in vltimū Vrabæ sinūs angulū, per portas
(vt)

(vñ Nilus in Aegyptium mare) septē. Cuius copiosam descriptionem reperies in decadibus nostris. Quòd eius mōtana sint auro ditissima, ex accolarum, quos super ijs rebus accuratè interrogauimus, relatu dixi. Dabaibæ arcana scrutaturi Vascus & prætores alij, compositis agminibus aduersò flumine cum nauibus diuersarū specierum, quater conscenderunt: quadraginta millia passuū primò, mox quinquaginta, demùm octuaginta, ex transuerso aliàs. O ingens facinus, ò nostram detestandam ignauiam: gens nuda vestitā, inermis armatā in omni ferè cōflictu profligauit semper, trucidauit ad vnum, aliquandò vulneribus confecit omnes. Sagittis bella gerentes venenatis, hostem laceissentem imperunt: & quā visu hostium carnes assequuntur directas, ictum figūt certissimum. Habent & iacula, quæ pugnae tempore tam crebra iaculantur eminūs, vt more nubis solem hostibus eripiant. Habent & ligneos durefactos enīes latos, quibus cominūs certant ferociter, si ad manus deueniatur: & Vascum ipsum multis vulneribus confecerunt aliquandò. Itā flumen Dabaiba propulsantium accolarum rabie inexploratum relinquitur. Restat, vt de Hispaniola, reliquarum insularum genitrice ac ceu primaria earum, de quibus narrare instituimus, pauca dicamus. Resarcitus est in ea Senatus: quinque sunt additi iudices, qui vniuersis illis tractibus leges præbeant. Sed propediem in ea colligere aurum, licet sit auro prægnans, desinent, quia fossiores deerunt: ad exiguum miseri accolæ redacti sunt numerum, quorum opera auro legendo vsi sunt. Absumpti sunt ab initio bellis acribus, fame multò plures: quo anno radicem, qua panem nobiliū conficiebant, eruērunt,

eruērunt, & à maizio grano seminando pane populari abstinuerunt: reliquos varij morbi, ignoti haftenùs, anno millesimo quingentesimo decimo octauo, qui tanquàm morbosas pecudes contagioso halitu eos inuaserant, & vnà, nè mentiamur, auri cupiditas: in quo effodiendo, cribrando ac legendo miseros post iacta semina, ociosis ludis ac tripudijs, & piscationi, aut parui cuniculi venationi assuetos, inhumanè nimis exagitauerunt. Iam per regium vniuersum Senatum sanctum est, vt liberi reducantur in populos, & agriculturæ generationiq; indulgeant. Serui autem & aliundè empti, ad id aurifodinarum opificium trahantur. De auri mortifera fame satìs dictum. Auditum est mirandum, quantùm in hac insula coalescant omnia. Octo & viginti in ea sunt torcularia erecta, quibus magna saccari copia extorqueatur. Saccareas aiunt cannas altiores crassioresq; in hac insula creari quàm alibi vsquàm reperiantur: ad crassitudinè lacertalè, aiunt, & virilis stature ac semis altitudinè nutriri: & quod maius, Valentia Hispanæ, vbi ingens saccari copia quotannis elicitur, vbicunq; saccareis cannis inuigilatur, quinq; vel sex, aut quandò copiosius, septè phialas cannas quæque radix parturit: in Hispaniola viginti aut triginta interdum. Quadrupedum est in ea copia immensa. Auri rabida sitis à cultura Hispanos haftenùs diuertit. Triticum augetur in immensum, vt centesimum aliquandò reddidisse dicatur: vbi cura sit, in collibus aut montanis iugis, ad boream præcipuè versis, tritico ferendo intendere. Coalescunt & vites in eisdè partibus. De arboribus verò cassiam fistulam gignentibus; ex insulis putato continenti vicinis absportatis, (de quibus mentionem fecimus in

deca.

decadum libellis) quid dicemus? Tanta est iam copia, vt post paucos annos libram simus vncie loco à pharmacopolis habituri. De syluis cocchineis, deq; reliquis huius beatæ insulæ prærogatiuis, & naturæ in illam porrecta beneficentia, latis multa in decadibus. Placuit tamen pleraq; repetere, quia à grandium negotiorum mole arbitror ad huiuscemodi rerum recordationem multorum lectorum ingenia diuertisse: nec labia detorquent, quæ sunt sapida, modò materia preciosa preciosis vestibibus induatur.

FINIS.

SANCTISSIMO LEO-
NI DECIMO PONTIFICI
MAXIMO, PETRVS MART. S.

QUANDO QUIDEM beatissime Pater, è nostri orbis noui ternione partes sibi duas tua Sanctitas vendicauit, Ioanne Rufo Foroliuiensi Archiepiscopo Cōsentino, & Galeatio Butrigario, tuæ sacra sedis apostolica legatis, ac Ioanne Cursio Florentino, suæ illustris Reipub. oratore, vt ea colligerẽ, tuæ Sanctitatis nomine, poscentibus: Accipiat vnà Legationem hanc meam Babyloniam, paululum reformatam ab ea, quæ inepto charactere, me inconsulto, cum prima decade impressa vagabatur. Quò intelligat, vtrum mihi creditum à peregrè proficiscente Domino vitale talentum, in nostra religione suffoderim, an exercuerim: & an

ego de tui gregis ouibus vna, virentia tua prata depastum
 impunè fuerim. Huius legationis epistolares archetypos
 lituratos proieceram in angulum, tanquàm rem nudè
 compactam, de ipsius editione nil penitus curans. Quia
 nihil ex his quæ domi aliquandò cuderim, sine rubore ac
 metu emisi vnquàm: quoniam quid ex mea officina pro-
 dire queat, apertè cognosco. Multò enim magis occipi-
 talem eruditorum castigationem timeo, & inuidorum
 tela perhorresco, quàm amicorum applausibus erigar,
 aut vlla commendatione ob sumptos labores exhilarari
 animum sentiam. Dormitabat igitur iacebatq; in tene-
 bris derelicta mea hac à Gadibus ad Nilū vsq; peragra-
 tio, quandò Hispaniarum & Cardinalis & primas To-
 letanus archiepiscopus, noster hic patronus, Franciscus
 Ximenez inpraesentiarum Castella regnorum modera-
 tor, Carolo rege catholico absente, vi è latebris illā edu-
 cerem, efflagitauit. Prodiit eius nomine. En illam secun-
 dò chalcographorum praelis suppositam, venustioribus
 tamen characteribus fucatam, magisq; verè quàm ele-
 ganter scriptam. Quasi tam sereno vultu suscipietur,
 quàm nostri agelli primitia anno superiore, de Orbe No-
 uo, ad te, qui vicarius Dei vices in terris geris, missa, cui
 rerum omnium decima primitiaq; debentur, suscepta
 fuerunt, obtusum ac torpens ingenium meum excitabi-
 tur, & multa quæ de Orbe Nouo restant, literis man-
 dabit. Vale Pater beatissime, ante cuius sacros pedes
 animo, si nequeo corpore, prostratus, opto dicòque feli-
 citatem.

Petrus Martyr Mediolanen.

PETRI

PETRI MAR-

TYRIS MEDIOLANEN.

FERNANDO ET ELISABETH RE.

GIBVS, QVI EVM AD VENETOS

*& Soldanum, oratorem miserans,
legationis Babylonica*

LIBER PRIMVS.

REGIO à conspectu vestro, catholici principes, cum destinatus orator ad Venetos, deinde ad Soldanum Babylonicū, discessui me accingerem, vtz quæ memoratu digna sese offerrent, quæ ve mihi acciderent, vt Latine retroscriberē, imperāstis. Quamobrē vestri imperij memor, breuibus epistolis tribus ex itinere quædam ex ijs, quæ mihi occurrebant, vobis significauī. Nunc verò cum in hac vrbe Alexandria sim dies aliquot ociosus moraturus, ob galeaceas, quæ me aduexerunt, barbarorum cauillationibus implicitas, nullumq; sperem aliud posse mihi nauigiū offerri, quo me credere tutò prius queam: fuit consilium, nolle tēpus incassum terere. Præterea cum existimē accidere posse in natura, vt magnorum aliquandō regum, velut priuatorum negocia vel intercipientur, vel tempestatibus includātur, est animus scribēdis ea commiscere, quæ hactenū exarauī. Sic igitur exordiri inten-

intendo. Si memores estis, catholici principes, ex vrbe Granata, quam de Barbarorum Mahometeorum potestate bello nupèr eripuistis, Idibus Augusti, anni à salute nostra primi & quingentesimi supra millesimum, ad hoc munus oratoriū mihi demandatum à vobis dimissus sum. Cū abire iam pararem, Dominicus Pisanus, qui apud vos suam Rempub. Venetam orator refert, vt properarem, vehementi monitu persuasit. Sole re sæpius ad Orientis oras his temporibus Venetarum galeacearum classem, genus nāuium à piratarum incurſibus & tempeſtatum ac procellarum rabie tutiſſimum, tranſcere, inquit: Huius ergo verbis impulsus, longis itineribus Hispaniā vtranq; Galliam vniuerſam, quæ Herculeo mari adiacet, Italiāq; totam à Ligustico ad Adriaticū ſinum percurri: ſed per loca inuia, per montium anfractus, per deſerta ſylvarum proficiſcens, ſub dio, ad evitandum peſtis horrendæ periculū, quæ Laletanas ac Narbonenſes vrbes & oppida miſeranda contagione vaſtabat, ſæpè comedēs & qui-eſcens. Nec liber tamen ab ea cæli intemperie penitus euāſi. Tres enim ex antiquis meis familiari-bus peſtifera febri correptos à tergo mœſtus reliqui. Venetias tandē pridie calendas Octobris circiter noctē intempeſtam peruēni. Poſtero die Veneti Senatores de aduentu meo certiores effecti, nobiles, qui me ad ſe comitētur, mittunt. Per nūcios enim illis, veſtro catholico nomine quēdam me relaturum, ſignificaueram. Adiui, veſtro nomine ſalutauī, imperata retuli. Quibus auditis, delectatione affecti ſunt ſumma. Sed tunc præcipuē, cū qualis ſit erga eos futurus veſter animus aperui, ſi quid in ipſos quiſquā moliretur, aut ſi noui aliquid, de quo ſuſpicabantur, emergeret.

geret. Colloquijs vtrinquè iam peractis, regias vestras porrexiliteras, quibus ipsos, vt de me vltariùs ad magnum Soldanum Babylonicum processuro curam gererent, hortabamini, & summa cum diligentia dirigerent, rogabatis: gratissimũ vobis facturos innuentes. Literis libenter perlectis, responderunt, se per celeres tabellarios ab oratore suo qui isthic alsidet, Dominico Pisano, de mea ad Soldanum profectiõne præsciuisse. Indè vt animo sim alacri, suadent. Iter mihi tutissimum successurum prædicant. Moxq; de primarijs & senioribus vnus, his me verbis allocutus est: Ab huius nostræ vrbis initio, quæ, vtì vides, aquis vndiquè circumuallata, & intra marinos fluctus fundata, nullius rei per se copiam tenet: ità semper fuimus instituti, vt ciuium nostrorũ *Instituta Venetorum.* pars maior, maritimis commercijs intenta, exterrarum regionum, quacunque iter patèret, prouentus ad nos deportare curarent: cæteris, quibus vel senio cõfectis vires defunt, vel rerum experientia aut doctrina pollentibus prudentia inest, regendæ vrbis onus incumbit. Quarè longa nobis annorum curricula hoc genus nauium, quas nos Galeaceas appellamus, aptius, commodius, tutiusq; esse reliquis nauigijs, ostenderunt. Quibus, quicquid nobis est fortunarũ, quotquot ve nobiles nostra hæc vrbs procreat, nos posse tutò credere arbitramur. Opportunè igitur & fausto fidere aduenisti. Nouè enim scito galeaceas commercij causa, quatuor Berytum Damasci Syriæ portum, Alexandriam autem Aegyptiam quinque, destinatas. Ex his octo dudum vela in altum dedisse, ynamq; tantummodò esse in portu tibi significamus, quæ ad colligendas aliarum sarcinulas postergatas permansit: nihilq; aliud iam,

præter aduentum tuum & secundos ventos, operitur. Reliquas octo galeaceas in Polæ vrbis nostræ portu in Illyrico assequeris: in quem ligandi & aquandi gratia sese, ex veteri nostra consuetudine, recipiunt, altum ve capturæ conveniunt. Propterea te, quantocyus poteris, accingito, nè, si fortè venti consurgant optati, diutius morentur. Ingruit enim iam hyems, & durū est posthac credere se ventis: propter varias quæ ex insperato, in hoc præcipue vadoso nostro sinu, exoriuntur tempestates. Huic ego, quacunque me horanautæ vocauerint, præstò fore, respondi. His itaque peractis, eius galeaceæ, quæ adhuc stabat in ancoris, Præfectum Senatus ad se iubet accersiri: meq; illi summopere commendat: utq; honorifice & commodè tractet, imperat. Domū igitur lætus reuertor: & interea loci dum per familiares meos lecti, cæteraq; ad eam nauigationē necessaria comparantur: hunc diem, qui Calendarum Octobris est, cū salutationibus eorum qui mihi in Hispania oratores noti erant, intentus, tum perquirēdo aut exarando, cōsumpsi. Ex ijs qui ad me veteres amici salutandi gratia venerunt, cū Venetos Senatores ad principē eligendum in prætorio conclusos repererim, quo ordine is deligatur, percontatus sum. Cū primum dux eorum hominem exiit, comitia, ad quæ nobiles omnes ab anno trigésimo conveniunt, per præcones conuocantur. Neque enim de populo inter eos ad imperij habenas quisquam admittitur. Nobiles autem, circiter quingentorum supra mille numerum attingūt. His aggregatis, de argentati globuli intra pyxidem clausi, numero totidem, quot ipsi adstant, afferuntur: quibus triginta tantum deaurati cōmifcentur. Ità velut agmi-

Ordo eligendi principem Venetum.

agmine benè composito pro cuiusque ætate (homo enim inter ipsos veterum Romanorum more senibus exhibetur) ad pyxidem procedunt, manuq; propria singulos globulos latètes ex obscuro singuli extrahunt. Qui in deauratos fortè incidunt, in prætorio permanent: cæteri dimittuntur. Triginta verò hi, nouem inter se, per suamet suffragia sortiuntur: reliqui abeunt. Nouem his ità electis, de quibuscunque nobilibus absentibus vel præsentibus quadraginta, per sua suffragia liberum est præponere. Ab his quadraginta, duodecim iterùm de suomet numero deliguntur. Quibus duodecim, cæteris domum redeuntibus, alios extra se quinque & viginti nominandi potestas præbetur. Hi quinque & viginti, de seipsis nouem iterùm per suffragia deligunt. Extra suum collegium hi nouem iterùm quinque & quadraginta, quoscunque libet, sortiuntur. Ex horum turba iterùm vndecim, qui cæteris discedentibus, alios vnum & quadraginta deligunt. Hi vnus & quadraginta iam tandèm, vndecim electoribus suis domum dimissis, in prætorio permanentes, post tanta ac tam varia scrutinia, de nouè sancti Marci procuratoribus eum, quem, iureiurâdo adhibito, ad Reipub. gubernaculum aptiorem fore crediderint, du cem sibi retinent, qui in suffragiorum vnius & quadraginta benigna cessione, quinque & viginti ad se directâ suffragia habere comperietur. Ducis autè Venetorum ità electi potestas paulò maior est, mea sententia, quàm eius qui apud Romanos princeps Senatûs appellabatur. Neque enim is habet, sine decemuiratûs, qui ipsi semper assidet in rebus pertractandis, consilio, non modò vitæ aut necis, sed neque in re vlla solus aliquam potestatem,

Ducis Venetorum potestas.

Monetæ tamen huius caractere signatæ cuduntur: ipsiusq; nomine literæ conscribuntur. Non deerunt hoc loco, arbitror, catholici reges, si ad aliquorum manus hæ nostræ literæ perucnerint, qui subsannare, & meæ huic, eorum iudicio, inutili curæ detrahere præsumant, qui ad tantos ac tantis regnorum ponderibus pressos reges minuta quædam, & inculta oratione, ociosus enarrem. His ratio ipsa, catholici principes, aperta fronte respondebit: prudentum sibi ac sapientum nomina solos eos reges peperisse, qui multarum rerum scientiam continua & studiosa inquisitione indagârunt. Nec magnis principibus semper res celebres datur pertractare. Nec sola ea sunt magna, à quibus dulce aut vtile, quæ duo vitæ versant humanam, decerpantur: à parvis etiam arbutis fructus interdum non inutiles, & ab incultis rubetis odoratæ rosæ colliguntur. Propterea cum sitis mihi, sanctissimi duo cōsortes, non penitus ignoti: cum à clarissimè gestis prudētia vos viuentes omnes antecellere sit compertissimum, fuit consilium hebetare aures, & quacunque vobis satisfactum iri credidero, calamum dirigere. Redeundum igitur est ad primum institutū. Ab ijsdem qui apud me eo die versati sunt, quod genus galeacea nauigij sit, aded, vt ipsi prædicāt, tutum, quibus authoribus cōficiatur, quo ve modo regatur, sciscitatus sum. Genus autem esse triremium: nec alio à triremibus fabricari discrimine, quàm magnitudine. Impēsa verò & ærario cōmuni ab eorummet fabris nauticis, quos habēt & enutriunt cōtinua exercitatione in suis naualibus innumeros, construuntur. Venetorum naualia, principes serenissimi, pulcherrimū est videre. Vrbem munitissimam, veluti à propinquis hosti-

hostibus mirificè custoditam, se ingressum arbitratitur, qui intra eorū naualia admittetur. Mœnibus enim turritis circūsepta, prælijs & excubijs perpetuis custodiuntur: nè quis maleuolus igni supposito, vt aliquandò euenit, introëat. Ibì fabrilia omnia fiunt. Ibì malleorum strepitus vix ferre potest quisquam, cū inter fabrorum ferrariorum officinas iter sit. Alij ancoras diducūt, alij enses, hastarum cuspides, & gladiatorum omne genus formant: alij ballistas conſtant & scorpiones: alij clauos, secures, ligones, & cætera quæ ex ferro fabri fieri solēt, instrumēta cudunt. Ibì etiā fœminarū nentium textētiumq; ac omne amplustre parantium multitudo ingens degit. Ibì molæ versatiles, quibus tormentarius cōficitur ac teritur puluis. Nunquā quiescunt. Deportatas huc fabulosas Vulcanias insulas vestræ Siciliæ suburbanas, cum suis Vulcano & Cyclopibus, me perambulare quasi existimabā. In his demū naualibus omnia quæ ad nauigationē, terrestreq; bellū attinēt, cōficiuntur. Galeaceis igitur cōpactis atque etiam instructis, per præconē in compitis ac triuijs omnibus, certam galeacearum copiam ad Alexandrinam aut aliam expeditionē esse paratā, edicitur. Diuersarū enim mercium cōparandarū gratia, ad oēs has regiones Veneti quotānis quendam galeacearum numerū mittere consueuerūt. Ad Tanaim scilicet in Scythiam aliquas: alias Berytum Damasci portum in Syriam: Alexādriam Aegypti emporium alias: ad Africana littora pleraq; quasdam in Hispaniam, in Angliam Britanniam maiorem: & ad glacialis oceanus incolas etiā nōnullas mittunt: Byzantium quoq; Constantinopolim in Thraciam, priusquā Turcarū bellis vrgerentur, vndē tapetum ingentem copiam

*Quāti cas
pax sit ga
leacea.*

referebant. Audito igitur sui principis & Senatūs per præconem edicto, nobiles hisce negociationibus exercitati, in prætoriū conueniunt. Ibiq; proposita ad auctionem galeacearum locatione, singulas singuli conducunt. Facta dehinc pro ipsorum veteribus decretis diligenti inquisitione, an cuiusq; galeaceæ cōductor, idoneus sit: cū omni, vt itā dixerim, supellectili amplustriq; recēti, ad nāuigandumq; paratissimas conductoribus suis nobilibus galeaceas obsignāt. Popularium nanq; galeaceam conducere nemini licet. Harumq; conductores, patronos appellant: & à patroni cōductoris cognomine, nomen sibi quæq; galeacea in posterum retinet. Galeacearū quamlibet, cuparum quingentarum sub tegmine: in detecto autem, totidem pondus deportare, inquirunt. Cupas verò singulas, ponderis mille librarum computant. Et quoniam longè secūs, atquē onerariæ naues aut alia quæuis nauigia, gubernantur: non erit absurdum, quonam modo illas regāt, recensere. Galeacearum quælibet, ducentorum ferè hominum ministerio, stipendio cōductorum, indigere videtur. Ad remorū ac velorum administrationē, centū quinquaginta addicuntur: tot enim remos quælibet ipsarum (quanuis ob nauigij magnitudinē remis parū vtantur) affert. Nam solo tempore malaciarum, vt proximum aliquē portum ingrediantur & exeant, aut vt se in aliquam partem mutent & cōuoluant, remis agitur: quos habēt in quolibet transtro ternos: propterea triremes meritò appellabuntur. Hi centū quinquaginta, à remis remiges dicuntur. His digniores duodecim iuuenes agilimi assignantur: qui haud secūs, vbi opus est, per malos ac rudentes & antennarum cornua ascendūt, descenduntq; etiam rugi-

rugiente tempestate, ac si essent Tabrachæq; fimig,
 aut petauri leues: hi gagliardi, id est, viribus pol-
 lentes, appellantur. Quorum humeris siue indu-
 striæ & labori in fremitu tempestatû, siue in cer-
 tamine nautico, si quid occurrat, totum onus in-
 cumbit: & veluti decuriones, alios nautas regûnt.
 Sunt præterea duo directarij: quorum consilio,
 duodecim gagliardis comitibus, cura est vicif-
 sim, quacumq; puppis vertenda sit, temoné rege-
 re. Est & his superior gubernator generalis: cui
 alius addicitur consiliarius. Omnibus autem pa-
 tronus ipse galeaceæ conductor imperat. Insunt
 etiam omnium artium ad rem maritimam neces-
 sariarum opifices delectissimi, è publicis nauali-
 bus educti, in eis à teneris educati, cum suis quis-
 que ministris & fabrilibus instrumentis: vtputà
 lignarij, ferrarij, stipatores, ballistarij, arcuarij,
 tormetarij, & reliqui id genus. Sûnt & coci cõplu-
 res, dispensatores, mensarij ministri: quatuorq;
 portæ custodes vocati: qui sub vnus tabellionis
 imperio, cui merces omnes assignantur, curâ ge-
 runt eruendarû imponendarumq; merciû: ne ve-
 quis sub tegmen per portâ, nisi sit benè notus, in-
 grediatur: quoniam ibi omnia preciosa inclu-
 duntur. Sed cæteris omisissis, operæ precium est,
 nouum illud institutum, ab eorum Maioribus à
 prima vrbs origine inuentum, legeq; sancitum,
 & religiosissimè apud eos ad hæc vsque tempora
 seruatum, cognoscere. Vt labentibus pauperta-
 te nobilibus consuleretur, lege cautum est, vt ga-
 leaceæ cuiusque patronus octo nobilium paupe-
 rum filios, ad quamcunque partem proficiscan-
 tur, cum segtuaginta nummorum aureorum
 stipendio, secum ducat: illisq; victui necessaria,
 qualia nobiles habere decet, impartiantur: simul

*Afflictorû
 nobilium
 remediû.*

vt aromatum libras quater mille, sine nauli vilius solutione, & gratuito importare singulis permittat. Ità & aliena impensa hoc tempore viuunt: & multi qui egestate oppressi torpescerent, exerciti pedetentim, nî sint ignaui penitus & inertes, emergunt. Cuiq; tamen ipsorum intra galeaceam suæ stationes, ad quas tutandas vnà cum duodecim comitibus concurrant, si qua vis hostilis ingruat, obsignantur. Sed per Senatûs suffragia hi nobiles de multis pauperibus supplicantibus deliguntur. Galeaceatum ex Aegypto præcipuè vel Syria redeuntium, ducentorum interdum millium ducatorum summam singulæ reportare creduntur. Indè nanq; gemmarum, aromatum, Arabicorum odorum referunt omne genus, & quicquid lasciuix huiusmodi est in natura ad effœminandos homines: simul & medicamentorum copiam ingentem per totam Europam disseminandorum. Ex quarum rerum portuarijs & vectigalibus publicum ditatur ærarium, & eorû respublica per ciuium commercia indiès magis augeatur. Ad Syros autem & Aegyptios, vndè ista sibi, ociosorum & lautorum opinione, preciosa conquirunt, argenti & æris maxima ipsi pondera important: quæ ex vtraque Pannonia & Germania, aromatum, lapillorum, ac medicamentorum permutatione, exhauriunt. De galeaceis iam satis: de quibus, cum essent mihi inter fluctus & tempestates futuræ per vetita tempora domus, examussim me vestigare oportuit. Scio minuta quæque vos semper voluisse intelligere: hac via vobis satisfactum iri puto: de cæteris nihil mihi curæ. Quoniam verò modo suæ in ciuitatis gubernatu sese habeant Veneti, instituta Romanorû interdum imitantes, in plerisque fugiētes, nè per licentiam suorum

ciuium

ciuium animi insolecant, dignum esset memoratu. Sed quoniam temporis breuitas pauca mihi de hisce rebus cognoscere permisit, in aliud narrationem hanc differre satiùs esse duxi. Operæ precium autem est & ferè miraculosum, quantum præterlabendo à fronte tantum ista conspexerim, domorum adeò nouas structuras intra aquas, vias nauigabiles, cymbarum traducentiù multitudinem, ornatum & commoditatem, cernere: plateas in mari multas & ingentes miro labore impensaq; lateribus cõstratas intueri: templa magnificētissima innumera, ditia, in modum arcium erecta atque oculos caligantia, circumspicere. Equidem sub sole visu mirabilius, hominum industria compactum, stare nihil existimo. Nec plura his, quia monebar vt sole primū exoriente præstò essem, licuit vestigare. Sexto igitur Nonarum Octobris die mare ascensurus, ex his quædam ad vestras maiestates, nocte Calendarum vrgente, ab vrbe Venetiarum retroscripsi.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. LEGATIONIS

Babylonicæ liber secundus.

VALE mihi, catholici rex & regina, à vobis proficiscenti ex vrbe Granata iter acciderit, superuacaneum esset velle repetere. Scripsi enim ad vos quæcunq; ad eam vsq; horam, qua Venetijs discedere parabam, occurrerunt. Nunc cum Alexandriam Aegyptiam ingressus, Soldanicum cogar mandatum expectare, sitq; velox quoddam Venetum

nauigium in Europam Venetias propediem reditum, imperij vestri memor, calamū sumpsi. Sexto Nonas Octobris, vti iam significavi, Polā Illyrici maris urbem, in cuius portu galeaceæ reliquæ nostram opperiebantur, petiturus, mare conscendi. Polam, vix centum millia passuum distantem, ante diem sextum Iduum ipsius Octobris præhendere, propter aduersantes vêtos, minime potuimus. Ibiq; vnà cum cæteris omnibus qui nos expectauerant, flantibus ex aduerso nunc euris, nunc austris furentibus, interdum etiam propter malacias, continuos egimus cum ingenti molestia septem dies ociosi. Quo tempore, à duobus theatris antiquis & vetustarum rerum plurium epitaphijs illustratarum vestigijs, nobilem fuisse urbem Polam cognoui. Quapropter cum in mentem venisset, splendidissimam vestram curiam iuuenibus ingenio pollētibus, & antiquitatum studiosis, esse omni tempore ornatam, non absonum mihi visum fuit, ex epitaphijs aliqua colligere: quorum pleraque vetustate collapsa, alia fragmētata iam sunt. De manibus etiam Polensium quædam extorſi, aliqua & prætermisi. Est de Polæ urbis huius portis vnà, quæ Rattā dicitur, vbi triumphalis extat arcus, qui hoc epitaphio inscriptus est:

Saluia Posthumia Sergi. de Sua Pecunia.

Eodem in loco.

C. Sergius, C. F. AED. ij. Vir. Quinq. L. Sergius L. F. Lepidus. AED. TR. MIL. LEG. XXXX.

Eodem in loco.

SALuia POSThumia SERgi.

Post altare S. Matthæi extra mœnia Polæ.

SEX. Palpelio, P. F. Vel Histro. LEG. TI. Claudij

Claudij CAES. Aug. PROcon.

Alio in loco.

Pr. Tr. PL. x. Vir. S. T. T. L. Iu. Dic. Tr.
mil. LE G. xiiij. Germaniæ Comit. TI. CAES.
Augu. Dato Diuo. A Aug.

Alio in loco.

C. Prerius Felix Neapolitanus, Beneficij.

Apud Ecclesiam S. Germani.

I. O. M.

C. Iulius Chrysogonus Ex Voto Fecit.

In sacello Octauiani Augusti.

Romæ, & Aug. CAES. INui. F. PAT. PAT.

Aenigma in quodam tumulo.

Pater Cum Filia, Frater & Soror, Socer & Nu-
rus. Hic Tantùm Duo Iacent.

In quodam sepulcro.

Sergia FLA. Lusiana, Mihi & Q. Fla. Lusiano,
Dulciss. Nepoti Ex Filio Coniugis. Q. Meo
FR Atri. AM Antiss. Fui INTEgra, Monumen-
tum Constitui.

Eodem in loco.

Euticus, & Enoria Nata, H. Sedem S. V. P.

D. M.

A. Aëtius CA. Archiater, S. ET Iuliæ P. Con-
iugi Incomparabili, V. S. P.

Ibidem.

TOciæ Nisidius Capito, Maritus Parui Téporis.

Ad sanctum Ioannem.

Marco Lurio Hialisso Patrono, & Luriæ LIB.
ET M. Lurio Zosimo, M. Luri' Zosimus LIB. F.

Apud sanctum Martinum.

Iuliæ Chrysanthidi, Ann. xxxj. Men. iij. D.
xxxix. F. Lusidienus, Nestor, Aug. POL. CON.
Incomparabili. Cum Qua Vixit Ann. xvj. Sine
Vlla Querela. B. M.

In

In quodam sepulcro.

D. M.

Papyria Prima, Viua Sibi Posuit.

Apud sanctum Vicum.

AVR. S Oter, ET AVR. Stephanus, Aur. So-
teriz matri Pientiss. Religio. Iucife. metuenti.

Eodem in loco.

C. Basilides EQ. R. ET AVR. Vibia, Vibia-
nz matronz Parentes, FIL. Kariss. V. F. F.

In quodam monumento.

D. M.

Aurē. Rufinz, Alumnz Pientiss. & INcompara-
bili, quz vixit An. xxvij. M. x. d. II. Fide Cogni-
ta, Memor Obsequij Eius Aurelia Soteria PIET.
Plena, P.

Iuxta amphitheatrum.

D. M.

Aurelio Timacho, Aspasia Liberta. V. F.

In quodam sepulcro.

MANilia Paula, De Patrimonio Suo Sibi & Au-
relio Paulino, Compatri SVO Domū Aeter-
nam P.

In quodam horto apud sanctum Ste-
phanum.

Auidia Maximina, Domum Aeter. V. S. P. si quis
Aliud Corpus Superpo. Det Fisco ccc. mil.

Apud amphitheatrum.

Aur. Eripinus, Aur. Victoriæ. Compater Eius
De Patrimonio Suo Domum Aeter. V. S. P.

In cathedrali ecclesia.

M. Baruius Soter, BAR. Asclepidoræ Filiz Pi-
entissimæ.

In sepulcro quodam.

Iulia Matrona, Aurelio Aquilino Comp. Cum
Quo

Quo Vixit ANN. xxij. Sine Vlla Querela,
B. M. P.

Apud pratum magnum.

Donatius AVG. LIB. & Annia Primitiua, Hęc
Sedem Fructum Laboris Sui, Viui Sibi Posue-
runt.

Apud montem amphitheatri.

Vibię Athenai. DuL. HeRAcli. PA. SOCR.
P. B. M.

In domo Iacobi fabri.

LOC. MON. IN. FR. P. XVI. IN AG.
P. XX. H. M. HERES.

Sub campanile ædis Pontificię.

Imperatori CAES. Pio, Felici, Inuicto, AVG.
RES. P. POL. DN. MER.

Eodem in loco à tergo.

MAX. TRIB. P. VI. CON. II. P. P. M.
AVREL. MENophilus. ORnatus IVDicio
Eius Aequo. PVBL. Sacerdos. Tusculanus
AEDIL. POLEN. Cum Menophilo Patre
LIB. AVG. NN. EXPR Ocurat. Indulgen-
tiss. L.D.D.D.

Iuxta ædem diui Matthęi in tabula
marmorea.

C. HELVIVS Iulianus, IVLię FORTuna-
tę, CONIugi CASTiss. ET INCOMPARA-
BILI, SPLENDIDISS. ORDO Aqi-
leiensium.

Hęc dum ita conquirerē, venti iam tādēm sa-
tis placidi, nostroq; itineri non dissoni, sese nobis
ostendunt. Ancoras igitur eruimus, portu egre-
dimur. Quatuor galeaces, Berytum in Syriam p-
fecturę, discedunt à nobis. Inter quosdam nos
scopulos in huius portus faucibus eam noctem
egimus. Altero die vela damus, sed infausto fi-
dere :

*Ingress ex-
orsa nauis
bus tem-
pestas.*

dere: Nam vix ad milliare trigesimum aberamus à portu, cum aded fera tempestas exorta est, vt magistri gubernatoresq; nauium, quid consilij caperēt, penitus ignorarēt. Dum sic omnes mus-
sitant, ecce vis venti maiorem galeaceæ, qua ego vehebar, antennā nō longē à malo disrūpit. Vela à summo ad imum lacerat. Antennæ pars in ma-
re à ventis deportatur. Galeaceam ferē secū tra-
hit. Et quidem, nisi celeres illi XII iuvenes, ga-
gliardi comites appellati, parti velorum laceratæ
fortiter innixi, eam summa vi adstrinxissent, na-
uim inuertisset. Intra galeaceam igitur illi lacer-
torum viribus & robore vela reducunt perditā.
Ventorum fremitus furiosus augetur. Aliæ naues
suum iter à ventis & ipsæ raptæ prosequuntur,
nos deserunt: neque enim, etsi cuperent, labo-
rantibus nobis opem ferre potuissent. Millia pas-
sum circiter viginti retrō cedimus. In statione
quadam sub scopulo, qui nos aliquantispēr ab
vndarum incursu tutaretur, ancoras iacimus. Ibi
dies egimus duos, diūsq; teterrimas noctes, aut
rudentum aut ancorarū rupturam, vt intra sco-
pulos, quibus proximi eramus, illideremur, in
horas expectantes. Verebatur etiam, nè fluctuū
icribus nauis aperiretur. Toto enim tempore na-
uis nostræ latera non aliter vndarum tumida ra-
bie concussa tremebant, quā ab hostibus quas-
fata oppugnando tormētis hostiū mœnia. Votis
precibusq; singulis horis Deum sanctosq; omnes
fatigabamus. In nostra galeacea quatuor peregrini
nos ad diuersas orbis partes mittendos vouimus.
Plena metu omnia, omnia horrenda: sed secun-
da nox formidolotissima: sæuiebant ab alto ra-
bidi fluctus, mugiebat à profundo pelagus: vn-
darum cumuli spondas interdum superabant;
modò

modò à puppi, à prora modò vexabamur. Tertia die tandèm quieuit hyemis aliquantulùm, iterq; nostrum Dalmatiam versùs capimus. Intra cuius prouinciæ scopulos quarta ab indè die reliquas galeaceas, quæ & ipsæ maiora passæ fuerant incommoda quàm nos, errantes assequimur. Quauis afflicti, inuicèm tamen sublatis clamoribus sese è puppibus nautæ, ciues verò nutibus alacres salutant. Aduersantibus iterùm ventis Iaderam, quam appellant Veneti Zaram, Dalmaticam urbem illustrem vnà omnes retrogradimur. Ibique cùm descendissemus è nauibus, sua quisque pericula iactitabat: hic derelictas sibi, ruptis rudentibus, ancoras, ille spondarum munitiones attritas: alius remigium cum cadis remisque abrepta cōquerebatur. Sed præter cætera ex illis quatuor, quæ nos deseruérant, fracta maiori ancora, furibundus quidam vortex in aliarum conspectu vnā detorsit ab oculis omnium: illam semiabsorbēdo, concutiendo, conuoluendo in horæ momento absportauit, cæteris tribus pari ferè modo laborantibus. Hi ablatos à se miseros socios, tanquàm iam voratos æquore, desinērunt. Intra vadosa enim Apuliæ littora, quibus ipsi tunc erant proximi, proiectos procul dubiò arbitrabantur. Sed minoribus ancoris statim iactis, cum magna rudētum copia, præter omniū opinionem, violentiæ illi restitit, & euasit incolumis. Expurgatis iam languore & metu fatigatis afflictorum pectoribus, urbem perlustramus: vbi multis veterum monumentis illustratam Iaderam comperimus: ex quibus sculpta marmoribus hæc epitaphia annotaui: & multa præterea quæ non licuit colligere.

In

In vrbe Iadertina. In templo diui Donati.
Iunoni Augustæ Apuleia, M. FIL. Quinta, suo
& L. Turpilij Brochij nomine.

Iuxta portam, qua itur in agrum.

IMP. Cæsar. F. Aug. Parens Coloniae murum
& turris dedit. L. Iulius Optatus, turris vetu-
state consumptas, impensa sua restituit.

In exteriori parte templi diui Chrysogoni.

Q. Delius Q. F. Fuscus. vj. vir. Augusta. F. sibi
& suis. infr. P. xx. in ag. P. xx.

Ibi etiam beati Simeonis prophetae corpus (ut
Iadertini multis testimonijs probant) honorifice
sepultum atque adhuc integrum salutavi. Admi-
ratusque sum tanto tempore simplex, sine myrrha
aut balsamo, cadauer, quod nullo medicamen-
to fucatum est, potuisse incorruptum seruari. Al-
tero, ubi primum eluxit, die, neque enim diutius
Iaderæ morati sumus, iter nostrum, claudicando
tamen, altum capere conantes prosequimur. Ea
nocte extransuerso nauigiolum quoddam, Gri-
pus ab Adriaticis maritinis appellatus, nobis ex
Apulia obuium efficitur. A cuius nautis, qui fe-
re latus vnius ex nostris galeaceis, inuiti tamen,
abraferunt, accepimus, galeaceas Beryteas, quæ
à nobis Pola Illyrica discesserant, in Apuliam tem-
pestate abreptas transcurrisse, summaque pericula
nec nostris inferiora fuisse perpessus. Dalmaticum
tandem litus simul & Epiroticum, per ingentia
discrimina & immensos labores aut latera sem-
per aut proras ventis vertentes, præterlabimur.
Cum ex alto nos prope Dyrrachium, quam mi-
seram urbem nuper Turcarum exercitus occu-
pauerat, tempestas cõpulisset, per Butroti litus
Corcyram insulam, Alcinoi & Phæaci patriam,
apprehendimus. Neque intra diem tertium & tri-
gesi-

gestimum, quod iter sæpè intra septimū aut octa-
uum à discessu ab vrbe Venetiarum, hæ galeaceę
percurrere solebant, Corphu hanc insulam, nunc
ditioni Venetæ subiectam, appellant. Quam qui-
dem ex soli vbetrate & citrorū copia, amcenam
fuisse, veluti prædicatur, constat. Sed dignitatem
illam, quam ei antiquitas tribuit, Turcarum vi-
cinia & alienum imperium sustulerunt. In dete-
rius enim & in præceps, cū ad exteras manus de-
ueniunt, alta quæq; indiēs collabūtur & corruūt,
Authoritas autem, ornatus & opulencia, imperij
sedem sectantur. In Corcyra benè munito quidē
& duarum arcium præsidio satīs tuto emporio bi-
duum, cū omnia iam nobis alimenta deessent,
commorati sumus. Indē montes Ceraunios ver-
sus, Cimeriacos ab incolis nostra tempestate nū-
cupatos, qui à Corcyra distant passuum millia
sexaginta, nauigauimus. A quibus, cū iam illis
proximi essemus, occurrens nobis à prora rabi-
dus auster, nos intra Corcyriacos in oppidi con-
spectu quosdam scopulos rugiens reiecit. Vbi
nos aduertī flatus dies vndecim interceptos deti-
nuerunt. Indē Corcyra iam tandē per Cerau-
nia littora à tergo relicta, Cephalleniam, Vlyssis
quondam insulam, in qua Same erat, paucis an-
tē diebus per vestrum & Venetorum exercitus à
Turcarū potestate ereptā, præhendimus. Hæc in-
sula frumento, vino optimo, serico, murice, gre-
gibus atque armentis, ob ingentiā pascua, alijsq;
humano victui necessarijs prouētib; abundatis
est. Sed & ipsa nunc incurtionibus infestata, ma-
lè culta & hominibus parū frequens est. A ter-
go Sames Græciæ continentem versus, iacet Du-
lichia linusque Laertiacus: quem his etiam tem-
poribus Golphum Lartæ Veneti nominant. Post

triduum quo stetimus in ancoris in littore Samico, à ventis aduersantibus detenti, discedimus: duosq; illo die scopulos, quos dicunt Striuales, Vergilianas Strophadas, præterlabimur: Zacyntho insula, quæ nunc Zanthus dicitur, à septentrione visa, quæ sexaginta millia passuum ab insula Same distat. Sed cum à Zacyntho & Strophadibus iam circiter millia centū nauigauissemus, maris ira coacti, Zacynthum regredimur. Ibiq; intra portum qui dicitur Natte, semper fluctuantes, dies egimus in ancoris quatuor. Discedimus tandem, & littus abradimus Arcadicū, Peloponnesiacum ve & Argium, loca omnia ob Turcarum incurfiones & crudelitatem, sed nunc præcipuè, inculta, deserta & miserāda, cum Venerorum vires, expugnata vrbe Modonensi, habitotq; in deditionem Corono Græco oppido his temporibus ditissimo, perfregerint. Sic nauigando beatæ Catharinæ die, quem, vti non benè faustum, nautæ formidant, sole ad occasum vergente, in insulam Cytheræam incidimus: in qua adhuc extant celeberrimi templi vestigia. Vbi superueniens ventorum nimbus cum tenebroso ac violento pluuiarū lapsu, nos ancoras iacere vix passus est. Sequens verò dies in puppim nobis vêtos ostēdit: quare eleuatis ancoris ultimo iam Peloponnesi angulo, quem nautæ Itali Caput, antiquo nomine Maleum vocant, à tergo, Aegæoq; mari cum reliquis præterabrais, Cycladibus insulis à sinistris relictis, altum capimus. Et hora circiter eius diei meridiana, fabulosa Iouis quondam insula Creta à Cytheræa millia paulò minus centum distans, nobis apparuit. Cuius emporium vrbem Candidam intramus Nonis Decembris. Quod iter à Corcyra intra diem octauum

uum hæ galeaceæ sæpiùs peregerant. Ibiq; quan-
 uis ab omnibus pelagi minis portus sit tutissi-
 mus, tredecim continuos dies inclusos aduersi
 nos venti, nè egrederemur, detinuerunt. Interea
 loci de insulæ rebus hæc pauca notauī. Ex insule
 viridarijs rosarum & violarum manipuli, nati-
 uæ ambrosiæ alligati, cæli benignitatem testâtes,
 ad me quotidie ferebantur. Vrbs autem Candi-
 da ad Orientem sub Idæis montibus posita, vici-
 uum sibi habet alium à meridie montem altis-
 simum, qui nostra etiam tempestate mons, Iupi-
 ter ab incolis appellatur. De Minoio verò La-
 byrintho, de quo poëtæ tam multa fabulantur,
 examussim percontatus, extare illum reperi, es-
 seq; subterraneum specum cauatam intra montē:
 quinque & viginti passuum millibus in internis
 insulæ ab vrbe Candida distantem. Sed maiori ex
 parte vetustate collapsam, pluribusq; in locis di-
 rutam asserunt. Ex industria etiam plures aditus
 clausos: & lege cautum, aiunt, nè quis introeat,
 nisi illum senex aliquis indigena, qui meatus il-
 los benè cognitos habeat, accensâ face, introdu-
 xerit. At tamen quid aliud sit præter speluncam,
 quis illum struxerit, quodd ibi ex Pasiphaë natus
 Minotaurus fuerit, & manu Thesei interierit, mi-
 nimè sciunt. Natos autem apud ipsos Saturnum,
 Iouem, reliquos ve simplicis ac fabulosæ anti-
 quitatis tyrannos, ignorant. Neq; enim est quis-
 quā in tota insula qui literas didicerit: aut quic-
 quam scire aliud curet, præterquàm de vineis aut
 gregibus & armentis: ex quibus vini & casei co-
 piam exhauriunt immensam: quorum prouen-
 tum permutatione, cætera sibi iucunda aut ne-
 cessaria comparant. Sylvas Cretenses habere cu-
 pressinas ita peculiare, vt domorum omnium

*De Laby-
rintho.*

*In Creta
nullū anis
mal noxis
um.*

trabes, cōtignationes, tabulatāque omnia ex illis arboribus, atque etiam naues construant, quodq; apud eos cupressi incisæ renascantur, mihi Cretenses affirmāunt. Noxium præterea veneno aut rapax animal, utputā lupū, aut vrsū, siue vulpem, vel huiuscemodi aliud vllum (quanvis in lacunis colubrę procreentur) insulā peperisse nunquā prædicant. His paucis de insulā Creta iuxta doctorum scripta collectis, Candidæ portum sextodecimo Calend. Ianuarij iam tandē egredimur. Rhodōq; casu ac Carpatho reliquis v multis insulis adiacētibus à sinistra relictis, Alexandriam Aegyptiam versūs, quæ Cretæ australis est, proras dirigimus. Quem maris tractū quadringentorum millium passuum dimetiūtur. Id non paucioribus quā sex diebus peragrarē per tempestates licuit: ē prora enim interdū, à lateribus plerunquē, nos fatigabant. Sed eo præcipuē die quo Alexandriam attigimus, nos tumidissima procellarum rabies comitabatur. Contra Alexandrinorum omnium opinionem, plenis tectis ac pinnis nostri accessūs exitum expectantium sole ad occasum vergente, decimo Calend. Ianuarij, portū apprhēdimus. Multa ibi eo die rara nauigantibus, ex veterum nautarum sermonibus, acciderunt. Vndarum cumuli, qui sese nobis interdū eleuabāt medijs, socios à nostris, & nos à sociorum oculis surripiebāt: immō & plerunquē non modō naues, sed & nauīū malos penitus abscondebant. Salientium vndarum spondas percutientium aded magna moles interdū erigebatur, ut semel atque iterū ad aliam galeacæ partem, tanquā densa nubes, in mare caderet. Pedibus ministrare vix quisquam poterat. Vidiego præterea ac dimensus sum, fluctibus egre-

egredientibus, sinistram nostræ galeacæ spondâ duos & semis cubitos sub aqua interdum delituisse. Dextra enim ab Occidente venti furebant. Sed eius nauigij ita benè formata est & compacta contextura, vt quâ ipsamet vnda ingreditur, eâdem regrediatur. Et si tota sub aquis ipsa nauis summergeretur, velutî anguilla aut agiles delphini, eâdem vi vndarû impulsa qua obruitur, emergit. Nocte igitur superueniente, in captato Alexandrino portu nouo septentrionali (alium enim habent antiquum tutiorem, quem nemini Christiano videre fas est, occidentalem) ancoras summa cum lætitia demittimus: alacriq; animo ab Aegyptijs propter varias non minùs gratas quàm vtiles, quas ad eos merces importât, sed auri, argenti atque æris præcipuè, galeacæ recipiuntur. Ego verò, habita descendendi è nauibus ab Alexandrino prorege venia, (neque enim aliter captare terram fas est cuiquam) à Barchinonensi quodam Philippo de Paredes, Hispanorû & Gallorum in ea prouincia consule iudiciario, hospitio suscipior. Tabellariumq; celerem, vbi sum ingressus Alexandriam, ad Soldanum de aduentu meo significatum, Cairum, quæ est Babylon nunc Aegypti, Idumææ & Syriæ regiam sedem, mitto. Mos enim est, vt edictum priùs Soldanicum, quicumque eas oras attingat, expectet, quàm ad eum iter capere ausit. Interea igitur dum edictum opperior regium, tertium esse Alexandriam à Meroë iter, climata considerans, quid à nobis distet Alexandria, animaduertebam. Hyematum Alexandriam hirundines, miluos, quos regales in Hispania appellatis, cæterasque volucres, pontum, hyeme adueniente, à nostris regionibus Europæis transuolantes, tendere cognom-

Vbi hirundines alio æq; id genus volucres hyas

ui. Floridas & habebât arbores ac viridaria Decembri & Ianuario mensibus. In sextum ab ingressu meo diem, impatiens ocij, Alexandriam perambulaui. Pròh dolor, illustrem, maximam, habitatoribus refertissimam, pulcherrimâ, opulentissimamq; quondam Ptolemæorum sedem Alexandriam, collapsam, dirutâ, maiori ex parte desertâ miserando spectaculo, deploraui. Heu infelicem, quæ & quanta mœnia, quales & quàm amplæ eius vrbs strætæ viæ, quàm conspicuæ domorum frontes ad cælum tendentes, qui portarum fornices. Sed in cinerem versa domorum interna omnia prætereuntes cōspiciebamus. Vndè hæc tam lachrymosa ruina emanârit, variæ mihi sunt rationes adductæ. Alij pestiferæ contagioni rem ascribebant, alij bellis ac ciuium seditiōibus attribuebant. Sed regum sæuitiam, post transportatam trans Nilum imperij sedem, & alienigenarum tyrannidem truculentam, potissimam eius depopulationis causam fuisse nonnulli arbitrantur. Quotquot enim Soldani creantur, Alexandrinos incolas (quum sit Alexandria, excepta Damasco, regnorum omnium Soldanicorum emporium & negociorum sentina) expilant, & tanquàm mercenarias oues pro libito excoriant. Neque abest quin à plerisque per cruciatus & tormenta, delatorum susurris admoniti, pecunias extorquere soleant: nulla alia ratione media, præterquàm, Volumus pecunias. Quapropter quicūque mercatores, aut alteriusmodi incolæ diuites, eas inhabitant prouincias, die noctuq; suam perniciem ob diuitias quas possidere creduntur expectantes, tremunt, curisq; ingentibus confecti, vitam degunt infelicem. Inde est, quòd hac tempestate tenuia sint commercia,

nul-

nullæq; gemmæ vel paucæ reperiuntur: pau-
 peres enim se esse mercatores omnes simulant, &
 parcè viuunt ac vestiuntur: omnia parcius soli-
 to, nè in suspicionem incidant. De his iam satis:
 ad nos redeamus. Dum igitur edictum regium,
 quo me accersât, sollicitus opperirer: nullam esse
 Soldano curam, non modò de edicto ad me mit-
 tendo, verumetiam esse iratum, aduentumque
 meum ægrè tulisse, renunciatū est. Veritus nanq;
 est defectionem. Sed iræ causam indè nactus est,
 veram dissimulans, quòd paucis comitantibus
 me adire, nullaque dona ad illum afferre, Iudæi,
 Mauri, hæreticique à vestris regnis eliminati,
 quorum non parua copia ad eas regiones conflu-
 xerat, malo animo retulissent. Dedignatur enim,
 & se barbari illi negligi & floccifieri arbitrantur,
 si audeat vlla potètia oratores ad eos sine opimis
 muneribus destinare. Opprobrioq; & ludibrio
 fieri ducunt, nisi missus orator longo ordine co-
 mitum accesserit. Quibus intellectis, tum bene-
 uolentiæ captatione, tum perfricata fronte opus
 esse animaduerti: cùm superbissimum & summè
 barbarum hoc genus hominum esse perpende-
 rim: quapropter duos illos Franciscos fratres
 barbatos, quos viæ comites mecum habebam,
 qui meo suòque nomine Soldano talia dicta re-
 ferant, properanter mitto: O summe Maho-
 methæorum imperator, catholicorum regis &
 reginæ Hispaniarum oratori, qui iam intra tuæ
 ditionis limites terram tenet, relatum fuit, ob-
 tretractatores scelestosque ac nefarios homines,
 tum mendosis, tum dolosis animum tuum delati-
 onibus perturbâsse: teq; quòd nulla ad te mu-
 nera attulerit, quod ve paucis comitatibus ad te
 venire arbitreris, iratū esse, aduentumq; ipsius te

*Reges Bar-
 baros sine
 muneribus
 longoq;
 comitum
 ordine, ac
 cedere or-
 atoribus
 non licet.*

paruifacere, præsciuit. Sed si vtriusque rei sereno vultu & pacatis auribus rationem admiseris, fore vt tibi satisfiat ad vnguē, existimamus. Regius hic orator, potentissime rex, dona, vt alios oratores consuescere prædicatur, se non modò tanto principe digna, sed nec vlla quidem vel minima tulisse, fatetur : quoniam à suorum regū moribus cuiquam regi dona mittere, alienū esse perhibet. Quod vos honorificum esse ducitis, id inter occidentales principes pro iniuria habetur. Attamen si vestros mores, veteremq; hanc apud vos consuetudinem tantoperè viguisse cognouissent, quòd nullus scilicet orator vos adeat sine muneribus, libenti & ipsi animo opima ad te dona illi dedissent : cū vos in amoris argumentū, non autem arrogantiae vel auaritiae causā, id cupere videamini. Quòd autem perfida gens hæc, pacis & concordiae regum inimica, seditionis & discordiae seminarium, à catholicis suis regibus, velut pernicioſa contagio, eiecta, ipsum non decenter comitatum ad te tantum imperatorem venisse retulerit : inuidiosè ac falsò delatū, inquit : & nos, qui mortem potiùs subire quàm mentiri in tenui præsertim negotio sumus edocti, itidē fatemur. Vidimus enim, vidimus ipsum triginta viris ornatissimis, præter eos quos itineris longitudine valetudinarios defatigatos in diuersis reliquit regionibus, comitatum incedere. Mittito igitur, serenissime, mittito, eumq; accersiri iubeto : & si aures dictis eius faciles præstiteris, haud quidem te postea illū admisisse audiuisseq; poenitebit. His itaq; Soldano per meos nuncios relatis, ipsius Trucimano primario auidè referente, quē vestris maiestatibus deditum esse comperi, Soldanus benè persuasus, ad me, procūl habita omni

mora, edicti regij chirographum mittit, quo me
 tutò ad se proficisci posse, ne' ve quis mihi sit im-
 pedimento, imperat: cum duobus, qui me ad se
 comitentur, de suis palatinis equitibus. Quarè
 octauo Calend. Februarij, regium mihi per hos
 equites chirographum porrigitur. Nec me nun-
 ciorum meorum literæ perterruerunt: quibus
 mihi significârât, Mauritanie, totiusq; Africæ re-
 gum oratores, eiektorum Granatensium rogatu,
 ad Soldanum missos fuisse cum vehementibus
 querelis. Durum nanq; mihi in agone certamen
 paratum, & multiplicibus Alexandrinorum ser-
 monibus, & eorum qui à Soldano veniebât, per-
 ferebatur. Soldanum enim, vt me inspectante de
 Christianis grandis aliqua vindicta sumeretur,
 impellere nitebantur: meq; vestro nomine cùm
 primùm adijsssem, malè tractaret, non leuiter in-
 stabant, sese supremis iniurijs & contumelijs fu-
 isse à vobis affectos, proclamantes. Ego verò, qui
 vos fortunatissimos semper fuisse cognoui, pro
 quibus etiam mori est viuere: vestro fato omnia
 mihi benè successura confidens, contra Nili tor-
 rentem adnauigaturus, quamcelerrimè possum
 accingor. Quæ succedent, si vixero, in ter-
 tium librum concludentur. Valete in-
 terea duo hac nostra tempestate
 lumina orbis terrarū, & Chri-
 stiani nominis pro-
 pagatores.

PETRI MARTYRIS

MEDIOLANEN. LEGATIO-

nis Babylonicae, liber tertius.

EX vrbe Alexandria, Aegypti reli-
 quarumq; regionū Soldanicæ di-
 ctioni subditarum emporio prima-
 rio, catholici rex & regina, cū
 iam iter in interna prouinciæ ad
 Soldanum facturum essem, quæ mihi ab vrbe Ve-
 netiarum discedēti ad eum vsq; diem calamo di-
 gna visa fuerant, breui compendio exaravi. Nunc
 autem, quæ à septimo Calend. Februarij die, quo
 ad Soldanum accersitus pedem moui, sese mihi
 obtulerunt, quàm breuius quam ve dilucidius
 potero, prosequi studebo. Septimo Calend. Fe-
 bruarij hora antelucana Cairum, eius imperij ca-
 put, quæ aliàs Babylon est, ab incolis alterius Eu-
 phratæ Babylonis quondam habitata, profectu-
 rus, discedo Alexandria, Hispanis negociatori-
 bus omnibus, quotquot commerciorum causa
 Alexandriam conuenisse reperi, comitatus. Hos
 enim mecum adducere curavi, vt eum cateruæ
 numerum implem, quem mei nuncij, ad Sol-
 danianimum disponendum per me misi, addu-
 xisse me Soldano retulerunt. Roxetum, quon-
 dā Canopum, Nili ostium, ab Alexandria cir-
 citer quadraginta millia passuum distans (per
 iter arenosum, incultum, desertum, in quo neq;
 domicilium vllum neque arborem, præter ali-
 cubi palmas, vllam reperimus) altero die fessi
 venimus. Dum Niliaca nobis nauigia parantur,
 alimenta q; necessaria coëmuntur, circiter inte-
 grum

grum diem commorati, Nilum ingredimur. Neque enim Christiano cuiquam, propter Arabum grassationes & rapinas, terrestre iter patet. Hi nanque non modò Aegyptum, sed Africam vniuersam ab oceano Atlantico ad Niliacas ripas Asiæq; partem continuis incursionibus infestant. De quibus cùm satis ocij mihi suppetat, non ineptam fore digressionem existimans, pleraque aggressus sum differere. Gens hæc est innumera, vaga, sine domibus, sine statione, sine quiete vlla, *Arabum vagantiū vta.* sub dio semper versans, semper in motu: camelorum dorsis vxores, filios, & quicquid suppellectilis assequitur, portans: adusta solis ardoribus: bellicosa tamen, sed sine certo imperatore. Plures habent dispersi Arabes inter se duces, sed discordes & factiosos. Hinc est, quòd imperio ipsi, qui liberi sunt, non potiantur, cùm sibi inuicem capitali semper odio insidientur. Imperatorem, cui obtemperare studerent, si Arabes inter sese eligeret, de seruorum manibus sceptrum faciliè abriperetur. Est enim errantium Arabum multitudo ingès: Mameluchi verò, id est, serui regij, quorum opera Soldani ad regni gubernaculū & bellorum summam vtuntur, numerum non excedunt X millium. Sunt prætereà Arabes, omnium incolarum & eorundem Mameluchorū sententia, nobiles & industrij: Mameluchi autem maiori ex parte ignobiles, montani, à piratis è montibus vt plurimum Scythicis supra Euxinū & Mæotidem raptati, emptiq; à Soldanis & eorum principibus: vndè serui, de quibus latius infra dicemus. Nunc autem ad iter redeamus. Contra Nili fluenta pridie Calend. Februarij Bullacum Cairi suburbium cùm aduesperasset adnauigantes præhendimus: ibique in naui per-

pernoctauimus: neque enim ausi sunt duo illi comites mihi ad ductores dati palatini, me credere barbarorum perfidia. Attamen ex ipsis vnus ad Soldanum celeriter procurrit, me Bullacum aduenisse nunciatū. Quapropter cū primū eluxit, ecce Mameluchis reliquisque indigenis implentur visendi studio littora Niliaca: rarō enim ad ipsos nostratium aut diuerso habitu quisquā admittitur: prater paucos aliquando mercatores. Sed prior accedit Trucimanus, in nauimque ad me descendit, & quisnam, cuias, quōve fato huc sit appulsus, ad eumque deinde statum peruenerit, petenti mihi, enarrat. Se esse Valentini cuiusdam ciuis Ludouici Pratenfis nomine, filium: in oppidoque, ipsi vestrae Valentiae finitimo, Monblanco natum prædicabat. Tempestate autem, cū adolescentulus per ea maria patroni cuiusdam nautici famulus nauigaret, in littus cū cæteris omnibus, qui ea naui vehébatur, naufragio proiectū, ad Soldani manus, ex eius prouinciæ statutis, deuenisse. Quotquot enim per ea littora naues franguntur, ex veteri eorum instituto & consuetudine, ad fiscum cum hominibus bonisque omnibus deuoluuntur: si præsertim piratica vel alteriusmodi, non mercatoria, naus esse reperiatur. Sed triennali tandem carcere durisque vinculis & urgente inedia se defatigatum, Christum verbo abnegasse, Mahometicoque more se dispræputiari passum fuisse, & mutasse nomen, Tangaribardinumque vocari, grauiter suspirando, fatebatur. Nec abesse tamen quin catholicam fidem animo seruaret, Christumque supplex ijs quibus solebat orationibus quotidie coleret & adoraret. Ad eum autem inter eos barbaros splendorem sua industria & laboribus ascendisse, dicebat. De optimatibus enim

enim Soldanicis vnus est, cum redditibus septem aut octo millium auri drachmarū. Dum hæc mecum Trucimanus Tangaribardinus colloqueretur, primates alij duo palatini, Trucimano potentiores, ordinēq; superiores aduentant. Sunt enim apud eos tres optimatū gradus, veluti apud nos, quos vulgò dicimus comites, marchiones, duces. Tunc enaui, Trucimano duce, ad illos egredior, equumq; regium, quem ipsimet secum, Soldani nomine mihi donandum, regio apparatu ornatū duxerāt, ascendo: urbem versùs iter vnà omnes capimus: nec breuiore quàm duarum horarum spatio interiecto Trucimani domum, quæ mihi intra vrbis mœnia hospitio fuerat obsignata, attingimus. Attamen per hortos, & intersparsa prædia ac viridaria, non autem per contiguas semper domos, proficiscebamur. In Calendis igitur Februarij anni quingentesimi secundi Babyloniam Aegyptiam, à qua magnus hic barbarorum imperator Soldanus Babylonicus vulgò appellatur, à iunioribus autem Cairum nuncupatam, vrbiū populosissimam ingredior. Falsò pleriq; urbem hanc Carras appellant: quia Carrarum vrbs est in Arabia: in Assyria verò altera: in Aegypto nulla. Ibì cæteris omnibus, qui me fuerant comitati, domū dimissis, cum Trucimano quāto studio possum ago, vt det operam & incumbat totis viribus, nè meus ad Soldanū accessus differatur. Nam si forte fortuna galeaceæ, quæ me aduexerant, negociationibus suis peractis, sine me reuerterentur, fore vt serò postmodū cōmoda mihi renaugatio sese offerret: cū neq; præstò sint alia tuta in illis littoribus in Europam reditura nauigia: & Turcarum piratis sint maria referta. Trucimanus autem, cuius est, emergentia cuncta Sol-

[dano]

dano referre, obsequij vestri cupidus, paucis repetitis, ad Soldanum equitat: illi, quid petierim, referat: vt quamprimùm sibi per ocium liceat, nos audire velit, meo nomine, rogat: quive, quales & quanti sitis, patrio affectu longis sermonibus aperit. Annuit dictis Soldanus, tantorum regum oratorem visendi studio incensus: vt me, vbi crastina dies effulserit, ad se ducat, Tangaribardino imperat. Is domum lætus reuertitur: quæ acta sunt, enarrat. Postero die, qui erat Nonarum Februarij quartus, primo manè (ante ortum namq; solis, aut, cùm tardius, iam exorto, Soldani ex veteri consuetudine semper audituri prodeunt in publicum) ad regiam proficiscimur. Hæc est haud secus super edito colle oblògo ad latus vrbis erecta, quàm Romæ sacrum summi nostri Pontificis palatium: aut propiore simulaero, vestræ Granatensis Alhambræ de Maurorū manibus cum regno simul ereptæ persimilis. Vbi enim paulum ascendimus, in læuam conuersi, portæ occurrimus, altis ac inmensis turribus munitæ: in cuius vestibulo, velut in vestræ Alhambræ ingressu, è regione podium extat eminens aliquâtispèr. Ibì primùm ex optumatis quendā, cui erat arcis eius custodia, multis Mameluchis circumstipatum, sedentem inuenimus. Dextrorsum deinde nobis iter capientibus, longa sese via, stantibus vndiquè referta Mameluchis, ostendit: per quos medios cùm progredieremur, eius adeò barbarè enutritæ multitudinis ordinem ac taciturnitatem admiratus sum. Neque enim eorum quisquam obstrepuit, aut loco cessit vnquàm, vt nos vltèrius, vt in similibus sit spectaculis, auidioribus oculis intuerentur. Ità procedentibus nullum vnquàm sese nobis obtulit impedimētum. In eo ferè medio spatio

*In quali
arce quis
buiq; cu-
stodibus
habitet
Soldanus.*

spatio senes circiter triginta, imberbes, macilentos, in quibusdam foribus velut posticis sedentes conspiciens, eunuchos esse Soldanicos, vxorū eius & pellicum custodes, didici. Soldanum tandem in impluuiο grādi super tribunali quatuor graduum, reductis sub se, nostrarum fœminarū more, loco sedis pedibus, sedentem inuenimus. Totius enim gentis eius Mahometicæ mos est eo pacto sedere, ac solo velut animalia bruta capite inclinato vesci, atque sub dio ad se venientes audire. Soldanus tum sui Trucimani & meorum nunciorum verbis, tum aliorum per eius regiones commercia tractantium relatu, quanta sit vestra potentia, quā magnus in vobis animus, quā pollentes sitis virtute bellica, edoctus: gloriæ ac salutis suæ conducere non mediocriter à tantis regibus oratorem ad se mitti, cognouit: in ea præsertim fragilitate in qua ipse, vt infra dicemus, versabatur. Propterea vt ego intra tapetes à media versùs eum impluuij parte stratos, contra morem suorum maiorum, admitterer: neq; ego quater prostratus terram, vestro nomine, vt ceteri solent oratores, oscularer, æquo animo passus est. Est enim horum barbarorū, catholici reges, arrogantia tanta, vt, quoniā inuitis omnibus Christicolis, nostrę religionis initialem locū possideant, ipsos adorare, quicumq; adeant Christiani, cogantur. Tangaribardino igitur, cuius est ad Soldanum oratores ducere, eorumq; postulata interpretari, referēte, vestro nomine Soldano salutem impartior: Is gratissimū sibi fuisse nostrū aduentum respondet: seq; suaq; omnia læto vultu offert. Porrectisq; illi vestris literis, & per Trucimanum, qui optimè adhuc idioma patriū callet, apertis, iterū à Soldano ad me cum nouis

redie

Mahometica gentis sedendi mos.

redit oblationibus. Atque iterum ego gratiarum actiones, vestro nomine, quod me ita pacato animo & serena fronte suscipiat, remitto. Quid aliud quam mea dicta illi Tangaribardinus referret, propter loci distantiam percipere non poteram: à Soldano enim passus, meo iudicio, circiter viginti distabam. Sed nimirum, cum patrio adhuc amore feruens, & vestri obsequij cupidus, ad beneuolum nobis reddendum Soldanum, alia quæ eius auribus bene sonabant, meis dictis interijciebat. Id ego, quod illius sermonibus attentissimum alacrioremque paulatim fieri Soldanum conspicebam, suspicatus sum. Tertiò, atque iterum citus ad me reuertitur: ut bono hilarique animo sim: ut si qua mihi intra Soldanicæ ditionis terminos grata fuerint, petam à Soldano, reportat. Illi ego, nè ista incassum gesta sint, ne'ue ista vnquam tam inusitata apud ipsos humanitas in quenquam, de vestra memoria prolabatur, me daturum operam polliceor. Ità salutationibus gratiarumque actionibus & pollicitis vtrinque multiplicatis, temporis aliquantulum triuimus: nec aliud quicquam hoc primo conuentu peractum est. Negocia enim in diem Dominicum sequentem remittuntur. Soldanum interea, dum Tangaribardinus illum meo nomine alloqueretur, ego autem ociosus, quid relaturus esset, expectarem, diligenter inspexi. Is est

*Soldani
descriptio.*

vir natus annos circiter quinque & quinquaginta, patrio more barbatus, nec deserta tamen aut oblonga nimium barba: vultu iucundo, facie pingui suffuscula, ad spectum ferox aliquantulum, oculis reductis, paruis, graui motu, statura, uti à sedente colligere potui, plusquam mediocri. Oriundus autem è Scythia, ex montibus quos vulgò Ciar-chesos vocant. Inde nanque, & ex Ruxiæ regionibus

bus pars maior Mameluchorum raptā, per Soldanica regna venum ducitur. Indumentum verò ipsius eo die, ex glauco serico, raso, forma communī. Neque enim varias habent superiorum vestium concisuras, præterquā in manicis, quas optimates curtas & breues ferunt: cæteri autem vsq̃ ad digitorum extremum productas. Est nimirum superior illorum vestis, paruo discrimine ab ijs quas vestri Granatenses Algiubbas vocant, Hispani autem marlotas. Mameluchorū talarēs omnes, quas solo cingulo leuiter stringunt, de cætero discincti. Neque enim illis vestes interiores corpus aliter premūt, quā illa superior. Neque caligis vtuntur, sed nudis pedibus, crepidas tantum, nostrorum Franciscanorū more, gestant. Capitis autem velamina valdè diuersa. Per ea namq̃ non modò Iudæi & Christicolę Soldano subditi, qui vestium eadem genera ferunt, à populis Mahometicę legis, & à Mameluchis, sed simplicium Mameluchorum ab optimatibus, & optimatum inter se, discrimen cernitur. Mahomethæus populus velamen fert, multis gyris lineis, quemadmodum & Iudæus & Christicola, insinuatū. Sed Christicola glauco, Iudæus croceo, Mahomethæus albido, coloribus discernuntur. Mameluchi qui Soldanici sunt ministri, pileum ferunt laneum aut cymatilé, spithama altiorē, valdè ponderosum, durum, duobus confutum coloribus, viridi ab imo, à superiore nigro. Cæteri autem qui aut sunt aliorum principū, aut Soldanico tantum stipendio censiti, nec aliter ministri, galero rubro, villosō, cubitali, diademato quasi, à lateribus plano, dignoscuntur. Principū verò duorum ordinum inferiorum velamen lineum est, sed à velamento populi valdè dispar.

*Vestes.**Velaminū
capitis varietas.*

Populus enim suum simpliciter in rotundū implicat, & conuoluit: isti autem arte compactū & mirè compressum, in aliamq; formam in diadematis modum constructum, ferunt. Summi ordinis ipsorum, à quo Soldani, velut ex nostris Cardinalibus summi pōtiffices creantur, capitale tegumentum dissonū est, & maximè ridiculū. Ex linea & ipsum tela tenui, sed rhinocerotici opus cumuli. Ex sexaginta nanque & interdū septuaginta vlnis, in circumflexiones varias, in gyros diuersos, in cornua demū definens, contextū est. A sede velaminis quē infigitur capiti, cornua sex, quorum quatuor nō longiora spithama, sed magno lacerto crassiora, prodeunt: duo verò alia, velut adiacentia scopulis promontoria, de medio breuium quatuor, cubitalia ferè, in cochleæ cornuum similitudinem, surgunt. Nec, mediusediū, aliundè sibi hos barbaros, quàm à vernali cochlea, ea subsannatoria cornua sumpfisse arbitrari possum. Rem nanque alteri cuiquam similiorem conspexisse me nunquàm puto. Idem habebat Soldanus eo publici spectaculi die cornutū capitis tegumentū. Neq; enim postq̃ supremum gradum affcēdit, dissonum ab optimatū ornatu, de quorū ordine creatus est, habitum sumit. Cur tanti ponderis, tanti ve impedimenti struem sibi iniicerēt, qua impliciti vertere vix caput immoto corpore valēt, à Tagaribardino prius sciscitatus fueram. Is duas mihi rationes adduxit: nè scilicet leuiter caput mouēdo à virili grauitate fœdo aut stulto gestu aliquo discedere possint. Ne ve, illi oneri assueti, galeā postmodū quando bellum ingruat, ferre fastidiant. His ita actis & cōsideratis, à Soldano dimittor: à quo cūm domū rediturus iam terga verterē, id spatij quod

à Sol.

*Cur tam
grauia
onera im-
ponant
capiti,*

à Soldani conspectu ad primum arcis ingressum iacet, vtrinquè stantibus Mameluchis circunualatū, vt passibus metirētur, nec minùs vt adstantium Mameluchorum copiā dinumerarent, hos, qui me sequebantur, iussi. Mameluchorum numerum circiter quatuor millium affuisse: passuum autem circiter octingentorum spatium intercessisse, comperi. Neutri tamen examussim quiscquam circumspecti studio dinumeravit. Cùm autem à Soldano duas iam custodias regredientes transgissemus, quorundam hominum diuerso aliquantis pèr habitu ab Aegyptijs cuneo efficimur obuij: qui postquàm in me totius oculis, rugosa fronte, furibundo supercilio, rabida maledicta submurmurando detorserunt: Trucimano quēdā Arabico idiomate Mauritano sublocuti sunt. Quibus Trucimanus parumpèr minitans, vt tacerent, innuisse visus est. Inter eundū, quinàm essent, quid vè quæritarēt, quàm solliciti, & cur ità angerentur, mihi Tangaribardinus aperuit. Oratores esse illos Numidas & Mauritanos, de quibus in calce libri secundi mentionem fecimus, significauit. Qui quoniam non modò in me cæteros vè Christicolas Soldanum non fœuissè sensissent, verumetiā honorificè ab eo fuisse susceptum didicissent, animo cruciabantur, & mentis turbulentiam pallore vultus ostendebāt. Hi permanent in foribus mœsti: nos domū reuertimur. Intereà loci, dum negocijs pertractādis assignatus mihi dies aduētet, nè tempus vllum frustra mihi de manibus, vt vulgò dicitur, euadat, de regionis natura, de incolarū moribus, de seruatorum imperio, cæteris vè rebus, quæ memoratu mihi digna visa sunt, p tēpore scrutatus sum. Quarè neq; absonū mihi videbitur, si eorum, quæ

collegerim, pleraque breuibus enarrauero. Pro-
 uincia est Aegyptus, satis amplè lateq; à Cosmo-
 graphis & hitoricis depicta. Urbem autem, pro-
 uinciæ nostra tempestate caput, Cairum incolæ
 appellant. Hæc est in Asia trans Nilum: Alexan-
 dria verò citra, propterea in Africa. Nilus enim,
 serenissimi principes, Asiam dirimit ab Africa.
 Urbis ea primaria populosissima, ingens: decate-
 rò prouincia ciuitatibus aut oppidis infrequens:
 cum sit, præter eas quæ inundati æstate Nilo par-
 tes irrigantur, arenosa, Arabumq; cõtinuis incur-
 sionibus infestata: præcipuè tamen ob seruorum
 sæuam tyrannidem oppressa. De quorum initio
 moribusq; priusquam ad alia progrediar, pauca
 pertingam. Vndè ad seruorũ manus tam magnæ
 molis imperiũ venerit, qui Aegypto, Syria, Ara-
 biæ vtriq; ac Idumææ vniuersæ dominantur, vâ-
 ria referunt: certam verò historiã minimè se ha-
 bere dicunt. Aegyptias fœminas in maritos, defi-
 cientibus liberis, ad imperij gubernaculum sibi
 tunc seruos suffecisse, quandò procures omnes
 Iudaicum populum, Moyse duce, fugientem in-
 sequentes, cum suo Pharaone mare rubrum ab-
 sorbuisset, pleriq; autumant: neq; id publicè re-
 citare hæsitât. Sed longæ ambages. Aegyptios alij
 sua sponte, vt se accepti à Ioseph Iacobita benefi-
 cij, qui Pharaonis seruus Aegyptum vniuersam
 fame peribundâ vaticinio liberâisset, gratos ostē-
 derent, ad seruos imperium detulisse, prædicant.
 Sed priore fabula, meo iudicio, fabulosius. Qui
 verò præsentium ratione moti, de ignotis iudici-
 um faciunt, verisimilius rem differunt. Seruos
 quondam, sumptis in dominos armis, imperium
 sibi, præsentis cuiusdam exempli argumẽto edo-
 cti, occupâsse cõiectantur. Caiibeio nanque Sol-
 dano

dano viuente, qui felicissimo ductu tres & triginta annos sceptro potitus est, Mameluchorum seruos, Aethiope quodā duce, trans Nilum à dominis armatos secessisse, multorum memoria probatur. Est enim subseruorum ingens multitudo, cū nullus sit Mameluchus, qui domi nō habeat duos aut plures, pro cuiusq; gradu ministerio addictos, Indos, aut Aethiopes famulos precio emptos. Horum defectioni, magno exercitu cōparato, Caitbeius ipse occurrit, seruilemq; impetū armis oppressit. Aliter enim de ipso & Mameluchis omnibus actum ea tempestate fuisset. Prudentiores igitur, interemptis quondā dominis, imperium seruos vsurpasse pro certo habēt, cū nullus fuerit vnq; hoc Caitbeio potentior, ausiq; fuerint sub eius imperio contra dominos insurgere. Quæ verò ex varijs ego authoribus collegerim, altiùs aliquanto rem trahendo, non inutilia dictu vestra maiestas accipiat. Ab anno septingentesimo quarto à salute nostra & Christi natali, Aegyptij de Mahometico genere regem, vt se à Græcorum seruitute liberarent, sibi creârūt, qui Caliphus appellabatur. Ab huius Caliphi nomine, reliqui omnes Aegypti reges, Caliphi sunt appellati, ad annum vsq; tertium & quinquagesimum supra millesimum. Tunc nanque Almerico Christiano Hierosolymorum rege Caliphū bello vrgente, Sultani Syriæ regis auxiliū Caliphus implorat. Mittitur à Sultano Syriæ Sarraco dux militiæ. Calipho succurrit. Almericum & Christianos pellit. Ast Calipho in vincula cōiecto, regnum Sarraco vsurpat: seq; iubet Sultanum, à sui principis nomine, non regem, vocari. En Soldanorum initium, anno ab hinc nono & quadregesimo supra quadringētesimū. Est nāq; hic annus,

quo ego hæc ex itinere scribo, secundus & quingentesimus supra millesimum. Non multos post annos Sultanatus hic Aegyptius ad Melechsalam per successū venit. Is Melechsalam à Tartaris per mercatores magnum seruorum numerum, qui Comani dicebantur, in Antiochiæ finibus bello victorum, coëmit. Ità seruos Melechsalam instituit, vt eorū opera, liberis abiectis, bello & pace & in prouincijs gubernandis & pertractandis armis vteretur. Melechsalam dominum serui trucidant. De seipulis Tuquemenium Sultanū creant, & regno insident serui. Ità in seruorum seruitutem adhæc vsque tempora redacta est Aegyptus. Ex horum collegio Bondocadar Sultanus, anno octauo & sexagesimo supra millesimum ducentessimum, à Christianis vniuersam Syriam & Palæstinam abstulit: præter Ptolemaidem, quam deindè Melecastrophus Sultanus post annum tertium & vigesimum à Bondocadar victoria, Christianis ademit. Sancto tamē sepulcro omnes barbari pepercerunt. Ad Caitbeium, à quo digressi sumus, iam reuertamur. Hic est ille Soldanus, cuius auspicijs Turcarum copias ingentes parua Mameluchorum manu sæpius fusas audiui-
mus. Nec, eorum disciplina militari percognita, sum quidem admiratus. Nam vbì primū ē montibus, vtplurimum, Scythicis venum allati sunt, in quibus inedia & frigoribus assueti, penē nudi obduruerunt, in domos suas hi barbari principes rudes illos emptos adducunt: die noctūque nulla in re alia tempus vllum terere, quàm in pertractandis armis, ipsos patiuntur. Ad quos erudiendos quilibet optimatum, pro cuiusque opibus stipendio conductos domi magistros gladiatores habet, quibus nup̄r empti, velutī
fesso.

fessoribus equi domandi, obsignantur. Ex quo-
 rum ferula si in strenuos euadunt milites, in Ma-
 meluchos censentur, aliâs famulantur semper.
 Mameluchorum ordo equestris est, cum stipen-
 dio militari pinguissimò. Cuilibet enim ipsorū *Mamelu-*
 pecuniarius cēsus per singulas lunas (à luna nan- *chorum*
 que menses computant) drachmarum auri sex *stipes.*
 & quadrantis præbetur. Alimonix verò quoti- *Alimonia.*
 diana Mameluchi portio tātūm hordei est, quan-
 tum duobus equis sufficiat alendis. Carnium au-
 tem libræ, eorum more, tres in singulos diuidun-
 tur. Rotulum ipsi libram vocant: ea est nostra-
 rum vnciarum duædeuiginti. Panis verò ea da-
 tur portio, quæ ipsi & tribus ministris suppetat.
 Vndè cū nulla sit his alia præterquàm de ar-
 morum exercitatione cura, sintq; viribus pollen-
 tes, & laboribus semper cum egestate à suæ gen-
 tis natura enutriti, nec apud dominos lectis pro-
 cumbant, immò & duro solo, stria tantūm sup-
 posita, vel tapetulo aliquo veteri constrato quie-
 scant, mirari desino potuisse tales viros numero-
 siores hostium turbas aliquandò profligare. Hic
 sermo, serenissimi principes, de veteribus est Ma-
 meluchis. Iuniores nanque sunt numero paucio-
 res, neque illa, quam nunc recitauimus, militari
 disciplina instructi vigent. Veteres enim, exortis
 post Caitbeium inter principes hos factionibus,
 mutuis gladijs consumpti sunt. Recentiores verò
 ex eorum scholis, quas vocant Tabachas, nō ma-
 turi armis, vt Mameluchorum numerus aliquis
 impleatur, educuntur. Horū tamē opera, quales-
 cunq; sint, ad regnorū regimen & præsidium Sol-
 danus vtitur. Nec alteriusmodi cuiquam summa
 rerum creditur. Mameluchi ex Christianis deli-
 guntur. Hi Mahometæ sectam, abnegato Christo,

diuitiarum & imperij cupiditate pellekti, ample-
ctũtur. Ex alia gente vlla censent neminem. A Iu-
dexis nanq; fieri quenquam Mameluchum vetāt,
quoniam dolosos esse & capiendis armis minimē
aptos Iudeos putant. Ex Mahometicā quoque le-
gis viro aut fœmina genitos in Mameluchos con-
scribere prae timore recusant. Atq; id apud ipsos
suis decretis & consuetudine tantũ inualuit, vt
neq; proprios filios, quoniam ab ipsis postquā
Mahometici effecti, aut ex Mahometica muliere
orti sunt, armis instruere, vel ad honores & ma-
gistratus euocare liceat. Fas est tamen, pecunias,
domos, supellektilia quæq; aut prœdia natis lega-
re. Ex Mameluchis proceres, ex proceribus Sol-
dani creantur. Quarē quoniam pacto à Christia-
nis hoc genus hominum originem trahat, quan-
ta ve cū nostræ religionis ignominia, opprobrio
& dedecore hi barbari dominētur, catholici prin-
cipes, iam colligere potestis. Expergiscimini ali-
quandò, & rem Christianam capeffite: nō deerit
sibi Christus. Gens autem ipsa incolarum est im-
bellis, effœminata, inermis, discincta, mollis, ti-
mida: mechanicis tantũ artibus aut mercaturæ
intenta: vitam silentio præterit ingloriam. Nec
alijs legibus à Mameluchis gubernata, quā ab-
soluto iudicio. Est præterea Mameluchi cuiusuis
tanta in incolas vniuersos potestas, vt clana li-
gnea, quam manu gestat semper, quemcunq; in-
colam obuiũ ferire pro libito, vel leuissima oc-
casione sumpta, liceat: quòd scilicet ipsum trās-
euntem tetigerit, aut venienti non assurrexerit,
vel minùs honorificè salutauerit, aut nō citus lo-
co cesserit. Interdũ etiam nullam nactus cau-
sam, dum aut temulētus, aut insanus vel aliàs ira-
tus incedēs per vrbem Mameluchus occurrit in-
cola,

*Mamelu-
chorum
licentia.*

colæ, ipsum quotquot ictibus libet percutit, nec
mussitare miser audet, neque in eius auxiliū vel
labium mouere quisquā intentat: quanuis pater
filium, aut filius patrem à Mamelucho cædi con-
spiciat, æquo tamen vultu patiatur necesse est.
Nam perimere incolam in auxilium alterius, vt
ipsum de percutientis manu eruat, accurrentem,
vel percussū, clauam, nè feriat vlteriùs, manu
appræhendentem, Mamelucho impunè fas est.
Multos quippe, nisi caput illis voluminibus im-
plicitum, de quibus mentionem fecimus, fer-
rent incolæ, Mameluchi patsim occiderent: cū
neque se defendere cuiquam liceat, neque in Ma-
meluchis vlla interdū pietas vigeat. Incolæ cui-
quam arma vlla, vel gladiolum quidem acuta
cuspide vel recta, apud se habere, equo vel pe-
dibus ambulanti, vetitum est. Redituum autem,
præter ordinaria vectigalia, lex est principū vo-
luntas. Exigunt, expilant, extorquent, & ad os-
sa vsque excoriant. Propterea etsi animus ad vin-
dicandum se in libertatem à tam impia seruitute
adesset, vires tamen deficerēt: cū pecuniæ, quæ
sunt nerui belli, illis defint: exercitiq; minimè
sint armis. Fœminas vtrāq; gēs quot libet, si alen-
di facultas inest, assumit sibi. Voluptatibus omni-
fariām dediti, futurorum omni cura posthabita,
viuunt: suoq; Mahometæ se magis gratum face-
re tunc arbitrantur, quandò ardentius delectati-
onibus incumbunt. A vino tamen abstinere Ma-
hometica illis lege præceptum est: sed Mamelu-
chi cū vinum assequuntur, multò auidius quàm
nos illud bibunt. Fœminæ per vias brachatæ, viri
nudis vsque ad genua cruribus ambulant. Vestes
tamen viri ferè talaris induunt: mulieres autem
surarum tenùs tantum: sed fœminæ caligatæ. In-

sanos, deliros, lymphaticos ve homines, sanctos esse ac diuino spiritu afflatos arbitrantur, & colunt. Iudicate igitur, serenissimi reges, quàm infauisto fidere regiones hæ gubernentur, in quibus serui dominantur, liberi seruiunt, graues opprimuntur, stulti extolluntur: vbi nulla fides, nullum ius, nulla pietas, misericordia rara, auaritia immensa, in domibus summa ob multas vxores discordia, foris ingēs inter se odium. Viget enim inter ipsos principes, ob diuersas post Caitbeij mortem factiones exortas, incredibilis inimicitia: nec in re vlla magis inuigilant, vel ingenia atterunt, quàm alter præcipitio ac ruinæ alterius. Quare, vndè hæc tam diuersa in vna gente studia emanârint, vndè sibi hæc adeò rabida simulas initium sumpserit, operæ precium erit aperire. Sed aliquanto altiùs, vt res ipsa planiùs intelligatur, repetendum est. Anno, à nomine Christi, quinto & sexagesimo supra quadringentesimum ac millesimum: ab eorū verò seductore Mahomete octingentesimo sexagesimo secundo vel circiter, (ad vnguem enim colligere id nequiuimus, quoniam diuerso à nobis ordine computant annos) Imperatorem sibi Caitbeium virū Scythamhi serui, quodd antiquior, quod ve & magistratu summo & autoritate polleret, elegerunt. Hic fuit ingenio & virtute bellica præclarus, tenuitq; imperium annos tres & triginta. Quapropter ea diuturnitas imperij Mameluchos fidos illi effecit: q̃ ipsos sua pecunia ferè omnes coëmerit, suoque pane nutrierit: veteribus vel ætate, vel bello, aut varijs morbis maiori ex parte consumptis. Inter hos, vna disciplina, vno pane, sub eodem domino educatos, duo de lautioribus ac opulentioribus principibus, quorum
alter

alter Acbardinus, Campsous Campsomia alter nuncupabatur, inimicitias inter se capitales, etiam Caitbeio viutente, exercebāt. Cū enim ambo Scythæ essent, amboq; à paruulis de Ciarche-
sis vulgò montibus rapti, eodemq; pago oriundi dicerentur, Campsous Acbardinum rusticitatis arguebat, præ inuidia, quòd faciliores Acbardino Soldanus aditus ad se præstaret: quod vepotentiores quàm ipse magistratus assequeretur Acbardinus, animo Campsous cruciabatur: ita vt fit inter omnes, ventosos ambitionis afflatus affectantes: perniciem alter alteri semper machinabantur & adstruebant. Quapropter cū grauius iam ægrotante Caitbeio, inclinatos ad erigendum aduersarium suum ad imperium, ob maiores pecuniarum & magistratuum copias, Mameluchos Campsous Campsomia sentitet: Caitbeium adhuc integro sensu laborantem, mæsto vultu & obortis lachrymis, cum dictis adit huiusmodi: Imperator optime, tanta fuit erga nos oēs tua semper humanitas & clemētia, quòd nisi maiorem tuū hominem exuentis, quàm apud nos viuentis rationem haberemus, ingratisimos nos omnium seruorum, erga optimè de se merentes dominos, & summorum beneficiorum nefariò immemores fateri cogeremur. Hunc enim quantum nobilem, paupertate tamen summersum: illum è syluis, alium è pecudum custodia, ab horrendis Scythiæ frigoribus, & vrgenti fame, ac demum ex miserrimis magalibus, ad summas diuitias, ad præclara palatia, & altos rerum cardines, euexisti. Constituimus igitur, imperator maxime, nè ingratitudinis detestabile nomen subeamus, filiū tuū Mahometem, quē vtī tuī deficientis simulacrū veneraremur, in imperatorē nobis
cli-

eligere. Bonorumq; omnium hanc scito firmam esse sententiam. Caitbeius autem longa rerum experientia sapiens, Campsoi mentem apertè cognoscens, qui non sui filij causa, sed nè imperiũ ad inimicum Achardinum perueniret, talia moliretur, Campsolum à proposito diuertere conatus est. Sensit enim id potiùs filio perniciè quàm felicitatem pariturum: hortatusq; est toto ingenio Campsolum, vt imperatoris electionem ordine suo veteri, pro institutis maiorum, procedere pateretur. Se vno animo ipsos filiorũ loco habere, quos ità fidos semper cognouerit: quos ve suo pane à teneris educauerit. Paucis repetitis, Campsolum discedit. Caitbeius autem non longè post animam exhalauit. Campsolum verò Campsomnia quæ apud Caitbeium egerit, enarrans: Caitbeiumq; sibi, vt filium eligerent, dixisse ementiens, de Mameluchis, quoscunque potest, subornat. Mahometem, mameluchis auxiliantibus, in castellum, vbi regia est, locat. Imperatorem creat. Is est eo tempore adolescens, annos nondùm natus sexdecim. A summo eorum pontifice Mammetes confirmatur. Habent enim & ipsi summum pontificem, ad quem huius imperij machina, si Aegyptij homines essent, pertineret. Ius suum, vt cæteri consueuere, Mammeti Cairi regiam tenenti, trium millium auri drachmarum precio pontifex vendit. Is Califfus dicitur. E tribunali Soldano stanti pedibus, vitæ necisq; liberam potestatem præstat. Ipse descendit: seipsum spoliatur: Soldanum imperatorem induit: abijt priuatus, permanet in imperio Mammetes. Qui petulans & imprudens, tanta ve mole implicatus, lasciuiare, sanguine gaudere, pecunias optimatum sicire, necem illis moliri cœpit: occasi-

occasionem nactus, quosdam obtruncat: cæteris omnibus ficto generali conuiuiο, insidias parat. Matri consilium aperit. Ea fratrem suum, qui, Campsous Ciarchesius nomine, de optimatibus & ipse vnus erat iugulandus, monet, nè eo die, quanuis inuitatus, accedat: eius nepotis filij sui mentem detegit. Campsous Ciarchesius nepoti iratus, qui talia machinaretur, optimates conuocat. Imminens periculum enarrat: sibi conuulant edicit. Optimates vbi adolescentis animũ, quò tendat, intelligũt, Campsoo Ciarchesio magna ob propalatum facinus pollicetur. Rem dissimulāt. Acbardinus intereà & Campsous Campsonia, potentissimi duo primates, alter pecuniarium amplitudine, beneuolentia fretus amicorum alter, sese inuicem duabus pugnis aperto Marte, & collatis signis, ita prosterunt, vt vitæ tædio confectus Acbardinus mortem obierit. Campsous autem Campsonia, domo, bonis, patria, extorris lateat, incertũ an viuatur. Ab his duobus diuersa inter ipsos studia, diuersæq; factiones, quæ nunc eos exagitant, exortæ sunt. Inde q; est, vt intra sextum à Caitbeio annum quinquies iam Soldanicam sedem euacuârint: & sese inuicem Mameluchi veterani suis quique partibus fauentes, telis consumpserint. Ad iam perturbatos optimates redeamus. Per Tomumbeiũ quendam armorum ducem, interioris inter principes ordinis, cui etiam Mammetes necem fuerat minitatus, insidias Mammeti parant. Mammetem simul & duos eius amitinos, quorum consilio regebatur, structo intra tentoria castrensia conuiuiο, in agro iuxta viam, quã facturũ Mammetem iter ad quædam lasciuia pulpamenta didicerat inuitatum, obtruncat ex insperato Tomunibe-

mumbeius. Hic fuit infelicis adolescentis exitus, triennio nondum peracto, à patre, dum moreretur, præuisus. Principes verò, tum vt amicorum Mammetis animos mitigarent, tum etiam vt accepti à Campfoo Ciarchesio beneficij se gratos ostenderēt, Campsuum Ciarchesium eius auunculum, Tomûbeio nepotis interfectore tractante, coronant. Tomumbeius in prodicionis mercedem Emirchebir creatur. Is est magistratus primus post Soldanum: exercitibus nanque præest. Rebus sic stantibus, Zamballatus, qui Damasco Syriæq; præerat, creationi non assentitur: arma contra Soldanum parat: est enim eius gubernationis magna potentia. Tomumbeius sese debellaturum Zâballatum offert. Soldanus Tomumbeij proditoris versutiam noscens, quâuis timeret, dissimulat tamen: vtq; fideliter ac fortiter se gerat contra hostem, remq; peragat prudenter, hortatur, suadet, rogat, multa pollicetur. Sed incassum omnia. Colligit exercitum Tomumbeius: in Zamballatum mouet: in Syriam proficiscitur. Conuenit Zamballatum: nouam prodicionem adstruit: colloquuntur: fœdus ineunt, Cairum veniunt: Campfoo Ciarchesio regnum abripiunt. Præhendunt Alexandria intra munitam arcem: custodijs fidis traditur. Imperauit hic menses tantum viginti. Zamballatum scepro præficiunt. Nemini parcere Zamballatus cœpit. Optimatum quosdam diuersarum partium strangulat: alios in exilium mittit: plerisq; perniciem machinatur. Venetos, Genuenses, cæterosq; mercatores in Soldanicis regnis cōmercia tractantes, expilat, in carcerem & catenas trudit, tormentis, vt ab eis pecuniam extorqueat, affligit: nullum deniq; sæuitiæ genus prætermittit.

In odiū ꝑꝑterea principū & Mameluchorū oīm incidit. Quapropter eodē Tomūbeio, cuius ductu emerferat, moliente, ꝑceres à Zamballato deficiunt: intra castellū regiā domum, illū obsidēt. In diem nonū capitur. Alexandria & ipse vinctus, vt fraus fraude puniatur, custodiendus mittitur: in ipso carcere post tertiū vix mensem vita strangulatur. Imperavit hic menses non integros nouem. Regia in Tomumbeij potestaté venit. Sedē capit. Coronatur. Tomūbeius cū primū scepro potitus est, non modò in diuersæ factionis proceres & Mameluchos, quorū arma vereretur, sed etiam in populū, crudelitate media sese imperaturum existimans, sœuire cœpit: nouas exactiones excogitat: sed præter cæteras, vnā immoderatā promulgat: taxari domos omnes tam incolarum q̃ procerum & Mameluchorum imperavit: pro cuiusq; domūs valore locationem exegit semestrem: qua exacta, iterū persolui aliam voluit grauiorē. Quanto enim quælibet domus, huic rei præpositorum arbitrio, decem mensiū tempore locari, si locanda foret, cōpeteret, tantū extorsit. Audite aliud intolerandum. Hic tam suæ legis hominum, q̃ Christicolarum & Iudæorum, quoscunq; diuites fama esse didicisset, de medio tollere, quæsitis occasionibus, nitebatur. Cūque proscriptorum domos integras aliquandò deprædaretur, supellectilia bonæque omnia, quæ de miserorum thesauris rapiebat, ad mercatores & ciues diuēdenda mittebat, cū mandato, vt illa duplo coēmerent. Quod si primo edicto recusassent, non minorem in eos sœuitiam exercebat, quā si in crimen læsæ maiestatis incidissent. Consilium igitur proceres omnes iniērunt. Arma capiunt, castellum sepiūt, Tomumbeium

beium obsident. Qui die septimo, de victoria, ob scelerum conscientiam, desperans, per cuniculos è castello descendit, intra urbem aufugit. Dies latitat quadraginta: Proditus tandèm à suis met affectis, à Zamballati familiaribus, què strangulati iusserat, trucidatur. Ità octauo nòdum mense peracto, generalis perniciēs gladijs inimicorū confoditur. Conueniunt proceres vt imperatorem deligāt: omniumq; suffragijs stat, Campsolum Gaurum, qui tunc Deudarius, id est, curiæ prætor erat, imperatorem creare: tum quoniam Tomumbeio deuinctus erat intima necessitudine, vt Tomumbeig factionis perturbatos animos pacarent: tum quòd is neque vafer vir esset, neq; potentia pecuniarum pollens. Quarè deiecturos se illum facile post sedatos Tomumbeianorum furores arbitrabantur. Campsolum igitur Gaurum adeunt: sceptrum offerunt. Renuit Gaurus: vt se coronari patiatur, hortantur. Inclamitando iterum recusat. Instant hi, abijcit ille. Se nullo pacto idem onus subiturum, nolleq; se huic tanto periculo addicere, frendens prædicat. Imperitum, impotentem, ineptum se, huic tantæ machinæ regendæ, fatetur. Ex aduerso illum stimulant: & quo acrids sumere prouinciã abnegabat, eo auidius illi, vt prouinciãsumeret, persuadere conabantur. Id cùm assequi ab eò minimè possent, pensilem illum & illata vi in castellum portant. In solium locant regium. Pontificem, qui eum sceptro coronaque muniat, adducunt. Is iterum (astus & simultates collegarum ac perfidiam noscens, nihil sibi minùs quàm quod alijs acciderat, pertimescens) conqueritur cogi se, qui minimè diues sit, ad imperiũ capessendum: cùm naffacá, id est, donatium, Mameluchorum minimè

nimè potis sit persolvere. Vetus est enim apud
 ipsos consuetudo, vt quicunque assumuntur in
 regni habenas, singulis Mameluchis drachmas
 auri centum in strenas, proceribus verò pro cui-
 usque gradu diuersa millia, impartiat. Quod
 donatiuum ipsi vocant naffacá, vltima acuta. Nec
 proditiōis nota illi Mameluchi aut optimates
 taxantur, qui contra eum Soldanum arma cepe-
 rint, à quo pecuniarum hanc summam non ha-
 buerint. Quæ nummorum copia, excedens inter-
 dùm decies centena millia drachmarū auri, Sol-
 danos cogit plerunquē eas extorsiones exercere.
 Ad hoc proceres suo Mameluchorumq; priuato-
 rum nomine Gauro respondent: Bono animo sit:
 octo se menses, donè ex regnorum prouentibus
 pecuniam colligat, expectaturos suum quisque
 naffacá pollicentur. Sedet igitur quanuis inuitus
 Campsōus Gaurus. Isq; est, quem vestro catholi-
 co nomine legatus adiui: sed in regno securior
 cæteris, quod iisdem artibus sibi nō parauerit im-
 perium, quod vè ipsis benignitate præcellat. Ast,
 vtī solet in reliquis inter mortales, fortuna vices
 nostras commutauit: quandò paratissimas habi-
 turum mihi Soldani aures arbitrabar, tunc à pri-
 mo proposito longè alienū comperi. Multa enim
 tum in caput meum, tum in vestrā famā, ora-
 tores Afri (quos in foribus Soldanicis mcestos
 expectare nostrum euentū suprà memorauimus)
 cum populo & optimatibus moliti fuerant: ade-
 oq; illos suo & Granatēsium ac Iudæorum expul-
 sorum nomine subornauerant, vt primarij Sol-
 danicæ parti inhaerentes, eum turbati adierint, il-
 liq; ruinam imminere prænunciant: quia publi-
 cis vocibus, Soldanum, qui regum suæ legis ho-
 stium oratorē honorificè tractauerit, Christi colā

esse, ipsiq; Maurorū perniciem placere, per urbem populus vniuersus proclamat: Sibi suisque consulat, hortantur. Maximum esse iam inter Mameluchos, diuersarum partium præcipuè, murmur exortum: qui, vt recens capiant naffacá, rerum nouarum studiosissimi sunt: mutarique Soldanum quoto mense exoptant. Nec vehementiorem aliam emergere posse occasionē, qua promptius Mameluchi ad arma capienda, si seductor princeps oboriatur, induci queant, quam tutandæ Mahometicæ legis, vt populo gratū faciant. Soldanus his atque alijs pluribus à suis proceribus auditis, timens nè ipse quoque præceps deijciatur, quanuis inuitus, Trucimanum accersit: quæ proceres retulissent, enarrat. Vt me notū educat, nè qua populi seditio coorietur, imperat. Veniā à me petat, edicit: non posse sine suo suorumq; discrimine me hætenus admittere, dolens aperit. Proceres Trucimano, quod mihi fauere videbatur, coram Soldano mortem minitantur. Tyrannos vos esse ac violentos & fidefragos reges, intra quorum ditionem sit Trucimanus oriundus, iactatis manibus & fronte rugosa despumant. Literasq; tutelares, vestris catholicis nominibus ac sigillis insignitas, ab eis quos ob nefanda scelera eiecistis, allatas plures ostendunt. Trucimanus igitur Soldani dicto perturbatus, & procerum minis perterritus, ad me Saturni die pridie Nonas Februarij, iam declinante, reuertitur, quæ gesta sint, enarrat: vt me ad discessum accingā, Soldani nomine, iubet: tutelares Maurorum literas ostendit. Ego autem in Trucimani pallentis faciem protentis oculis parumpèr hæsitans, ex intestinis, vt aiunt, cor fabricans, frendere ac iactare dexteram, ira concitus, in Soldanum

num & suos proceres verba iacere ignominiosa
cœpi: Barbaros esse, qui primis delationibus mo-
ueantur, proclamo. Potentiam eorum esse ferè
nullam, vestram verò immensam. Posse illis, quic-
quid emergat, nocere: vobis autem neque robur
adamantinum, ostēdo. Ipsos esse numero pau-
eos, & hac tempestate imbelles: vestros incolas innu-
meros, & bello aptos esse omnes, aperio. Argu-
mentum amplitudinis vestræ à Cantabris, quos
Bizcainos: & Laletanis, quos Catalanos nuncupa-
tis, capiant. Qui cū sint vestrorum regnorum
populi quidam minutissimi, ab omni hominum
memoria illorum semper littora incursionibus
piraticis infestârunt. Mulieres etiâ interdum no-
strates, Maurorum acies profligâsse compertum
est. Eant igitur, eant tuus hic Soldanus & sui pro-
ceres, nos armis adoriâtur: & vlcisci, si qua sit per
meos reges illata Mauris iniuria, aggrediâtur. Me-
diusfidiûs, Tangaribardine, arbitror, hac nostra
tempestate, qua per reginæ nostræ dotem, & re-
gis hæreditarium patrimonium, Hispania est vl-
terior citeriori adiuncta, nullam esse humanam
potentiam, quæ nobis damnum vllum inferre
potis sit. Quod verò nos, qui in vltimis Occiden-
tis oris sedem regiam habemus, magna comple-
cti possumus, colligere hinc potestis: à Gadibus
& extremis terræ oris, adusque vestrorū littorū
prospectum, imperium nostrū protenditur. Ba-
learium enim, Sardinia, Ebusi, Siciliaq; & alia-
rum plurium insularū, catholici reges mei domi-
ni sunt. Et quod maius est, ea Neapolitani regni
pars quæ Adriatico mari adiacens Orientem spe-
ctat, in eorum potestatem nupèr venit. Quæ igi-
tur est hæc inscitia vestra? quæ cæcitas tuos istos
Barbaros obtūdit, vt regū tantorū oratorē se ab-

*Pulchre
Soldanum
sibi attens-
sum red-
dere stu-
des.*

ijcere posse, quin aliquandò pœnas luant, existi-
ment? Adito igitur iterum Soldanum, meoq; no-
mine illi hæc aperito, fore ut nō multò post me-
um reditum, quàm lōgas manus habeamus, quā-
ve potentes ad omnem à nobis iniuriam propul-
sandam simus, intelligat. Si verò meis dictis au-
scultauerit, luce clariùs illi ostendam, meū ad-
uentum salutem, imperijq; firmitatem ei præsti-
turum. De his autem, quæ illi per eliminatos à
nobis, ob eorum spurcitiam, Sabbatinos Mau-
rosq; rebelles Granatenses, ad lauacrum bap-
tismi per clementiam admissos, auribus admisere:
quanvis eorum, quæ fecimus, rationem nemini
reddere cogamur, neq; potis quisquam sit à no-
bis eam exigere: plena tamen mensura satisfaciam,
& multa, quibus principum suorum animos
sedare, ac sibi prouiores reddere faciliè poterit,
ipsi me dicturum polliceor. Quarè peruicaciam
deponat, ac ut benignas mihi aures in parua ho-
minum frequentia præstet, si illum amas, suade-
to. Postquàm autem quæ dixerimus intellexe-
rit, liberum ei quæcunq; constituerit, imperare,
non minùs quàm nūc erit. Tangaribardinus meis
dictis diligenter animo reconditis, respirans ali-
quantulum à concepto mœrore, pauca dehinc
mecum repetens, ad Soldanum, inter eundem
reputans, quibus modis nostra referēs illum no-
uo induat proposito, proficiscitur. Astu suo (est
enim sagacissimus & longa rerū experientia pru-
dens) Soldanum pacat, timorē soluit, spem præ-
stat. Ut per regiæ posticum ad eum solus ingre-
diar, contra morem maiorum, operam dat. (Au-
ditus fuit enim nullus vnquàm orator ab eis post
hominum memoriam secretò.) Statuto Domini-
co die, sole nondum exorto, admittor. Cœptū
est

est agi, de regni Granatenſis debellatu, de Iudæ-
 is eiectis, de Mauris oppreſſis multa: ſed de mu-
 tata religione multo plura propoſuit. Poſtquàm
 Soldanus conticuit, huiuſcemodi ego ſermonem
 exorſuſ ſum: Sereniſſime omnium imperator
 Mahometæorum, querelas minasq; ingêtes quas
 interpres hic tuus nudiuſtertiùs ad me detulit,
 quasq; tu præſens edicis, diligenter memoria ſuſ-
 cepi. Quare, ſi mihi, vt quæ ſentiam reſponde-
 re poſſim, venia præſtabitur, tibi & oratorio mu-
 neri meo latè ſatiſfactum iri ſcio. Aures ſe mihi
 daturum faciles pollicetur: quæcunque in men-
 tem venerint, loquendi venia impenditur. Tunc
 ſi cediffero: Granatam multasq; illius regni mu-
 nitas vrbes, catholicos reges meos tuæ legis cul-
 toribus ademiſſe: victis fidem non ſeruâſſe, per
 vim ad Chriſtum multa Maurorum millia coë-
 giſſe, conquereris: dehinc te daturum operam,
 vt ipſos facti pœniteat, minatus es. Hoc primû,
 magne imperator, vt ordine vtar præpoſtero, ha-
 beto. Catholicos regem & reginam Hispaniarû
 (qui me miſerunt, vt quædam Hieroſolymorû
 incolarum nomine à te impetrarem, non vt tibi
 de factis eorum rationem redderem) eſſe ità po-
 tentes ſcito, vt nullas humanas vires aut arma ve-
 reantur: propterea ſuperuacaneum eſt exiſtima-
 re, minas poſſe quicquâ proficere. In caput enim
 cuiuſque nos impetere volentis, eius audacia re-
 cudetur. Eſt enim illorû imperij amplitudo in-
 gens adeò, vt ab Oceano qua ſol décidit, aduſque
 ſinum Adriaticum, qua latus Italiæ tua littora
 proſpectat, per Herculeum fretum tractu per-
 petuo cum Sicilia & Calabria, quæ magna Græ-
 cia quondàm appellabatur, & Apulia, parandis
 bellis aptiſſimis, cuncta his ſubiaceant. Quàm

*Oratio
 oratoris
 ad Solda-
 num irac-
 undum.*

innumeras possint armatorum copias, quando-
 cunque opus esset, comparare: quàm strenuus
 sit quicumque Hispanias miles incolat, q̃ domi-
 nis fidus: quàm dicto parètes suos principes, qui
 potentissimi sunt, mei reges habeant, incredibi-
 le dictu est. A summo nanque ad minimum, ab
 agricola ad auratum equitem, nullus est intra or-
 bem Hispanum, qui non se tunc gloriosius viue-
 re, quandò emori pro regibus suis succurrerit, q̃
 viuere vitam, arbitretur. De his nō plura: quan-
 doquidem meo nomine Tāgaribardinus tibi cæ-
 tera cumulanter enūmerauerit. Nunc autē, quan-
 uis nec tibi, aut viuentium cuiquam à nobis ra-
 tionem exigere posse vires sufficiant: nec vt tibi
 horum, quæ nunc dicam, quicquā proponerem,
 mihi demandatum sit: cū iam satis, quanti sint
 mei reges, intellexeris: quales sint, & quàm longè
 alij q̃ tu tibi perſuadeas, audito. Regnum illud
 Granatense, quod debellatum à nobis isti cōque-
 runtur, contra ius fasq̃, Iuliano duce, qui Calpæ
 & Septæ, aliorumq̃ pluriū oppidorū in occidui
 maris faucibus dominus erat, cum reliquis Hi-
 spaniarum regnis Mauri quondam armis occu-
 pauerant. Is enim Iulianus occasione nactus, &
 Rodericus rex, qui tunc vniuersæ imperitabat
 Hispaniæ, filiam suā de reginæ nymphis vnā stu-
 prasset: Miramamolīnū Mahometicæ legis mo-
 narchā cum ingēti exercitu ex Mauritania in eam
 Hispaniæ orā q̃ Bētica dicitur, traduxit: totamq̃,
 p̃ſtigatis ter per Iulianum collatis signis Roderici
 copijs, Miramamolīnus, p̃ter pauca mōtana, op-
 pressit. Adeoq̃ postq̃ sibi Miramamolīnus Hispani-
 am vsurpauit, in Christicolas omnes sæuitum
 est, vt relictus fuerit nullus Christū recusans ab-
 negare, qui Maurorū gladijs non interierit. Trāſ-
 actis

actis annorum iam pluribus curriculis, Christicolæ tandem resipiscences, aliquantisper ab hac dira illuue sese redimere attentârunt. Pelagio quodam nobili duce de môtibus pedetentim descendunt: Maurorû copias, scœminis etiam è rupibus cum saxorum deiectione primùm, deindè cum telis adiuvantibus, profligant: retrocedere, montium radices deserere, intra munitas vrbes se recipere, cogunt. Quare paulatim Christicolarum animos necessitate, iustitia, Maurorumq; truculenta tyrannide, indiès magis ac magis excutientibus, Hispaniæ vtriusq; cæteras regiones meorum regum proavi in libertatem vindicârunt: quod verò supererat, ipsi nupèr virtute bellica domuerunt. Affecimus igitur iniuria neminem: cùm ius suum tueri, suaq; de iniuste possidētium manibus cuiq; liceat, cùm possit, abripere. Quod verò fidefragos illos, aduersa tantùm parte audita, ita solutis habenis appelles: victisq; non percipisse, conqueraris, (da veniam quæso) temerè factum est: nec decuit maiestatem tuam, nobis inauditis, in ea verba non rege digna prorumpere. Oro, attendas, imperator optime: Cùm Granatensis regni vrbes in deditionem nostram venissent, multi à meis regibus, vt in regno nataliq; solo suo cum liberis & vxoribus permanere liceret: alij, vt discedere possent, literas tutelares impetrabant: quas illis mei reges capitibus interpositis, dummodò in fide persisterèt, néve quicquam contra eorum maiestatem committerent, impartiebantur. Nunc autem hi, quorum plurimi scelerum conscij, aufugerunt: alij rationis inimici, & nouarum rerum cupidi, rebelles, seditiosi, facinoribusq; imbuti, ad te confluunt: exaratas à meorum regum clementia literas osten-

dunt: quid ipsi admiserint, occludunt, cooperiunt, tacent: fugam suam, eiectionem & perfidiam appellant. Constat nunquam, de ore meorum regum, verbum vllum vanum aut mendacem excidisse. Ad baptismum præterea Granatenses omnes vi coactos fuisse, tibi ementiti sunt: nihil à verò semotius viua vox vlla protulit vnquam. Vnde, quàm perniciosum sit, primis flagitio fori delationibus ad iram moueri, colligito. Catholici rex & regina Hispaniarum, se multo magis re quàm nomine Christianos esse profitentur. Christianum eum nos appellamus, qui Christi vestigia nititur imitari, doctrinam sequi, legem seruare. Christus neminem vnquam ad se inuitum adducere aut allicere est conatus: vim cuiquam, vt Christianus efficiatur, inferri præcepit nunquam: immò nostra lege cautum est aperte, nè quisquæ alienæ legis vllius cultorè metu aut vi impellere audeat: cuius rei tibi sint argumento Maurorum tot millia, quot per tua regna transieârunt, ac Iudæorū multitudo ingens expulsa. Hos omnes, cùm sub eorum essent potestate, nōne ad baptismum coëgissent, si per legem licuisset? Cùm igitur non eos coëgerint: cùm libera illis, quacunque federet animo proficisci, amplè sit via patefacta: quàm leuiter falsoque te Granatenses obtundant, cognoscito. Granatenses quater sumptis armis, (quæ nullo modo habere quenquam apud se ex composito & fœdere conscripto licebat) in vrbe ipsa sceptratos præfectos, in Bellefychio munito oppido plures electos milites, in Rondæ conuallibus armorū duces cū ingētibus copijs, trucidârunt. In mōtibus verò niuosis, quos Alpuxarrenses vocât, in quorū radicibus Granata vrbs iacet, locorū asperrima freti natura, ita furiatis animis de-

Nemo armis ad fidem Christi cogendus.

fecerunt, vt regem ipsum, cum centum millibus peditum, quindecim autem equitum, pertinaciter expectârint: nec cedere vnquàm, aut arma deponere voluêrunt, donèc aperto Marte profligati, plures interierint. Quibus isti supplicijs affici merebâtur? Quæ mulcta satis erat ad hæc scelera? Excoriari à vertice ad pedum plantam ipsi, vtq; filij & vxores ipsorum cum omni familia in seruitutem redigerentur, bona fisco addicerêtur, ex lege promeriti fuerant. Cùm in hæc sese pericula, sua nimirum dementia, coniectos cerneret, emissis ad cælos vocibus, Baptisma Baptisma, proclamare omnes passim cœperunt. Catholici verò domini mei, quibus est insitum à natura, esse iustos, misericordes & pios, ad eas supplicum preces commoti, tantorum facinorum illis veniam, vxoribus ac natis libertatem, bonorum remissionem, animo clementissimo sunt impartiti. Eo tamen præcipuè, quòd nostra lege, vt neminè cogere recusantem, ita neminem abijcere venientem, sancitum sit. Eia nunc optime imperator, quid, si tot ab incolis tuis, alienæ legis præsertim, in te ausu temerario commissa fuissent facinora? Satis ne animo tuo satisfactum fuisset Mahometica ipsos instituta implorâsse? minimè quidem arbitror: tanto maximè cum pecuniario damno. Eorū nanque spolia, si cum vxoribus & filijs eorum bona veni fuissent exposita, decennales tuos redditus proculdubio superâssent. Nec te prætereas velim, duo esse regna, Valentinum scilicet & Aragonium, hæreditario iure antiquissimo regibus meis subiecta: in quibus plura Mahometæorum, quàm Christianorum millia, omnium opinione, degunt. Hi habere sua templa, equis ambulare, tela, cum iter faciūt, gestare, ædificare do-

mos, agros colere, armenta possidere, non minùs liberè, atquè Christianis ipsis, permittitur: nec minores pœnas dat Christicola, qui Maurum molestiavel iniuria afficiat, quàm si Maurus Christicolâ. Quàm beatè isti sub meorû regû imperio, cùm pacifici sint, & minimè seditiosi, viuât, si scrutaberis, Granatêses meritissimas luisse pœnas iudicabis. De Iudæis autè, deterioribusq; neophytis exlegibus, quæ te cura fatigat? quid ad te? Hi sunt à meis regibus de oîbus eorû regnis, tanq̃ rabida pestis, eliminati. Pròh si scires, q̃ morbosû, q̃ pestiferû, quâq; cõtagiosum pecus istud, de quo loqueris, sit. Tactu omnia fœdant, visu corrumpunt, sermone destruunt, diuina & humana perturbant, inficiunt, prostrant, miseros vicinos circunueniunt, radicitiùs expilant, funestant: vbicunquè pecunias esse præsentiunt, tanquàm odori canes insequuntur, detegunt, effodiunt: per mendacia, periuria, dolos, insidias, per lites, si cetera non suppetunt, extorquere illas laborant: aliena miseria, dolore, gemitu & mœstitia gaudent: felicitati inuident. Perniciem notis omnibus atque etiam sibi inuicèm semper cum fremitu machinantur. Væ domibus, quarum istis secreta rimari licet. Nosces aliquândò, nosces, si longos annos tibi fata præstiterint, quod hominum genus hoc sit, cui tu patrociniû præstas, quod intra tuas oues commisces: quàm obscœnum, detestabile, vile, execrandû: quàm deniquè detrudi debeat ab omni humano commercio. Sapiētissimos viuentium tunc fuisse meos reges fateberis, quandò de tam reijculo & morbosò pecore exterminare cogitârūt. Si hos amas, hos tibi habeto. Quid vis tibi referat gens hæc abiecta? latrone aut subdolus proditor, si quem tu eiusmodi

, morte

morte dignum in exilium miseris, vel tantum flagellari iusseris, cum per alienas terras vagabitur, maiestatem ne tuam laudabit? Misericordem te propterea vel clementem appellabit? non certe: quocunque enim diuerterit, te crudelem, impium, bonorum persecutorem, se iniuste depulsum, predicabit: sua scelera tacebit. Ast si in prudentem aliquem auditorem inciderit, te iniustum esse, tua causa non audita, minimè persuasum relinquet. Quare, serenissime imperator, aduertito, nè hi nefarii delatores in aliquam te calamitatem coniungant: si tibi consulueris, tuæ posthac aures liberaque hominibus huiusmodi nunquam patebunt. De his iam satis multa. Nunc autem ut ad te iam veniam: si ea, quæ sum meorum regum nomine petiturus, impetrauero, rumores à me ipso per hanc amplissimam urbem tuæ ditioni subiectam, per Trucimantum, reliquos etiam Palatinos qui mecum versantur, spargam: aduenisse me, fratrum foedus te cum meis regibus iniisse, easque classes quas in Apuliæ Calabriæque portubus habent, cum delectis militum copiis, præstare fore, si qua in te defectio exoriat, aut bellica vis ingruerit, ut huc volitent in auxilium tibi, predicabimus. Itaque in hac tuorum principum inconstantia, & imperandi cupiditate, nostræ, etsi fictæ, amicitie fama, cum simus mari & terris adeo potentes, maximam tibi poterit utilitatem parere. Temperatius nanque de insurgendo in te, armisque capiendis, tui aduersæ partis principes, si hoc suspicantur, cogitabunt. Finitimi præterea reges, qui Syriæ felicissimæ prouinciæ tuæ inhiant, seriùs te bello tentare audebunt, si nos in tuum auxilium venturos verebuntur. Aperito igitur mentis oculos, serenissime imperator,

& for.

& sortem, quæ sese tibi obtulit, opportunam apprehendito: libentiq; animo ea perficito, quæ mei reges exoptant: & fortè sedes hæc tua, quæ subtili vitro fragilior est, in adamantinum robur ex hoc nostro commercio conuertetur. Quæ autem petimus, summe imperator, factu quidem facilima, tunc tibi aperiam, quandò pacato ab ista iracunda perturbatione animo ad te ipsum te rediisse cognouero. Hæc ego. Soldanus verò, inter eà dum ego ista recensebam, ex ore meo, quanuis ea minimè caperet, meos motus tamen tum iracundos, tum placidos, acutos, interdum graues colligens, pendebat: scire iam, quæ dixissem, maiorem in modum affectabat. Tangaribardinus interpres inter nos tertius, qui non minùs, quàm ego ipse, vestræ gloriæ cupidus esse mihi visus est, auido Soldano, affectu non minore, non inferiore animo, lingua nō timidiore, suo idiomate quæ proposueram, refert. Inflatus interdum de vestra potentia rubicundo vultu edisserit: placido interdum sermone ac ore subrisibili solertissimè, de vestra erga bonos benignitate recenset: atque etiam interdum, quàm virtute bellica felices sitis, enarrans, minabundos oculos attollit. Gaudebam ego, Soldani intentum animum, nutusq; dicta cōcipientes inspiciens. Postquàm igitur Tangaribardinus finem sermoni suo fecit, Soldanus sese amicis oculis ad me conuertit: & multa iterum de vobis, de regnis vestris, percontatur: an vera sint, quæ ego de vestra in rebelles Mauros clementia argumentatus fueram, interrogat. Vero esse omnia veriora quæ dixissem, affirmo: posseq; id illi facile fieri compertissimum, si ad vos oratores vel secretò exploratores miserit, aperio. Quod si fecerit, quanti sint momenti res vestræ, quan-

quantum 've stabilitati ipsius simulatæ nostræ societatis sparsus vulgò rumor cōducere potis sit, ipsum cognosciturum, enuncio. His atq; alijs pluribus ab ortu solis adusque meridiem ità discussis, confirmatis, confutatis, conclusis, vestra mandata aperio. Soldanus ad ea omnia perficiēda, quæ vestro nomine petiero, animum disponit: me dimittit. Principes propter metum concitatæ multitudinis perturbatos, ad se iubet tā fictos quàm amicos die postero accersiri: nè facilè improborum susurris Iudæorum, & profugorum Granatensium querelis moueantur, monet: periculosum esse quacunque in causa, altera partium tantum audita, iudicare. Iudæorum fraudes, nequitiam, hostilitatem in omne genus hominum, meis verbis proponit. Nè sit illis de tam fœtido, despecto, liuido, scabiosoq; pecore sollicitudo, suadet. De Maucorum autem leuium Granatensium conquestibus, inconstantiam, defectiones, crudelitatem ipsorum, vestrorum verò ducum ac militum interneccionem, edisserit. Quid foret interrogat, si talia per suos subditos in se vlllo tempore emerfissent facinora: aut si sumptis armis tot in ipsos Christianorum millia defecissent, quot Maucorum in vestram coronam defecerunt. De vestrorum regnorum amplitudine, de potentia, felicitateq; vestra, multa ipsemet enarrat: quantā possit regum tantorum amicitia sibi & ipsis vtilitatē afferre, pronunciat. Horrescunt proceres exempli simulacro: vos admirantur, quæ ipsos angebat, curam eiiciunt. Soldano vnanimes omnes, quòd sibi ipsisq; adèd prudenter prouideat, assurgunt, gratias alij fictas, ex corde imò alij depromptas, agūt. Soldanus deindè proceribus benè persuasis, domumq; dimissis, Trucimano accersito
impe-

imperat, vt famulos à manu regios ad me ducat:
 vt quæcunque ordiner ego, ipsi contexerent: chi-
 rographa quæcunq; vellem, conscriberent: ad se
 postmodum sua manu signanda perferrent. Man-
 datum Trucimanus exequitur: ad me veniunt chi-
 rographarij. Consilium ego & Hierosolymitani
 templarij, qui ad me per cursores acciti venerat,
 animus. Petitiones vestras conscribimus: (qua-
 rum prætextu vos me, catholici reges, ad iram ho-
 rum Barbarorum pacandam, qui se Christicolas
 omnes orientales demersuros vestra causa mina-
 bantur, oratorem misistis) Vt Hierosolymis ve-
 rustate collapsa reficere, vt ea quæ ruinam minan-
 tur, à nostris maioribus ad Christi memoriâ ædi-
 ficata, resarcire permittatur: quæ Mahometæi sa-
 cerdotes nullo vnquâ tempore ab imperio Chri-
 sticolis erepto renouare passi sunt. Soldanis enim
 præteritis, Mahometæa lege vetitum id fuisse, sa-
 cerdotes persuaferat. Neq; in ipsa vrbe solum, sed
 in Beryto, Rama, Bethleem, cæterisque locis, qui-
 bus extant aliqua de Christi gestis monumenta,
 modò velitis, iam licet reficere. Prætereà vt nouæ
 exactiones & recentia tributa tollantur, quæ per
 Soldanicos magistratus in peregrinos ad intole-
 randum iam cumulum adaucta fuerant, & per-
 soluere nemo iam quiret: utq; ignominijs in pe-
 regrinos illatis prouideretur: ad vetera maio-
 rum tributa, peregrinorum persolutiones redi-
 gantur: si quis peregrinum posthac molestia vel
 ignominia confecerit, grauiter puniatur, effla-
 gito. Hæc breuibus, Christianissimi duo con-
 sortes & clara orbis lumina, nè grauibus impli-
 citos longa nimis oratione fatigem. Ad alia igitur
 deueniamus. Intereà dum chirographa per
 famulos à manu expediuntur, negocijs iam ex-
 lutus,

Iutus, si quæ sint Aegyptiorum veterum adhuc per ea loca monumenta, perquirens, duas pyramides miræ magnitudinis trans Nilum in agro Babylonico, ad milliare tamen circiter vigesimum extare cognosco: ab vrbe nanque ipsa Cairo apparent. Quarè vt mihi liceat conuicina lustrare, à Soldano per Trucimanum exposco. Placere sibi summoperè Soldanus respondet. At tamen nè sine tuto comitatu vlllo pacto exeam domo, imperat: propter populum ab oratoribus Afris, à Iudæis, à neophytis exlegibus, & à Granatenlibus ad iram impulsam. Confestimq; duos ex Palatinis sibi charioribus principibus accersit: vt ad me veniant, nè me vnquam deserant, nè detrimenti quid mihi aut molestiæ accadat, edicit. Trucimanum, qui nobis erat dux futurus, vt omnia diligenter inspectet, periculis omnibus prouideat, vt incolumes ducamur ac reducamur, cum animi angore & ingenti solitudine monet: se curam non depositurum, donec nos rediisse præscierit, enunciat. Postero die, qui erat septimus Iduum Februarij, hora antelucana, facibus accensis præeuntibus, ad visendas pyramides iter capturus exeo, Trucimano & duobus aulicis optimatibus cum ingenti comitatu me circunsepientibus. Ibi ciuitatis eius longitudinem esse immensam hoc argumento collegi. Trucimani domus, quæ mihi hospitio fuerat obsignata, mœnibus vrbis inhærebat: à latere tamen vrbis initio aduerso Nilo stadia circiter quatuor. Nec vrbis ipsius vltimum suburbium, quod adhuc Babylon ipsi appellant, percurrere desieramus, quandò iam sol ab horizonte nihil minus horis duabus emererat: alicubi tamen sine domorum frequentia plerisque

risque spatiolis interiectis. Vrbe igitur à tergo relictâ, cùm primùm Nilum tranauimus, inter palmeta, quæ visum adhuc nobis parumpèr præpediebant, sese nobis instar montium elatæ in planitie vasta pyramides offerunt. Has adimus: visas admiramur. Tunc Bilbilitani vatis Hispani vestri Martialis carmen de pyramidum miraculis non ineptè prolatū iudicauī. Sunt quidē inauditæ molis, ingens structura: nec iam, quæ de viginti millibus hominum, cum viginti annorum labore, cum inenarrabili panis, ceparum ac porrorum numero & pondere, ab historicis edisseruntur, fabulosa esse contenderem. Ipsarum tamē altera grādiior est, sed forma pares. Sunt namque pyramides omnes orthogoniæ, æquilateræ, amplæ, ab imo in acutum semper ad verticem usque leniter tendentes. Est earum altitudo ingens adeò, quòd in radice stantibus quicunque ascenderit, dimidio minor videatur. Per ipsarum ego rupturas, quæ fuerunt ad alia intra urbem ædificia construenda excoriata, ex meis familiaribus iussi quosdam ascendere: qui caligari sibi despicendo oculos, mariaq; ac terras sese sub pedibus habere existimasse, retulerūt. Ab imo in modum turbinis acui videntur: sed lapideam tabulā triginta hominum capacem, quæ totū claudit opus, in culmine maioris iacere, qui ascenderāt, nobis enarrârunt. Huius ego ipse grandioris circumferentiam dimensus, de quatuor lateribus vnū reperi quindecim supra tercentum meis passibus constare. Quare quod extra solum patet, esse passuum in gyro circiter tercentum supra mille colligitur: sed longa vetustate, saxorumq; fragmentis tellurē ibi plures cubitos creuisse, subrutamq; nunc esse pyramidem, & multo quondam fuisse

spatio-

tiorem, compræhenditur. Nec his contentus, solidâ ne sit, aut cõcaua pyramis, interrogo. Tunc sic ex principibus alter sermonē orditur: Ex quo structuram hanc, quisquis veterum illam condiderit, absoluit, incolarum nemini constitit vnq̃: aditum habere, aut concauam esse præsentit: neq̃ enim magnæ nobis curæ est huiuscemodi secreta indagare: nostra verò tépestate ignotus quidam ex Mauritania vobis finitima, qui sibi peritiâ antiquitatis arrogabat, ad nos venit, Soldanū efflagitat, vt ostium pyramidis huius, quod se didicisse prædicabat, aperire liceret: inuenturum sese absconditos thesauros inquiens. Venia impenditur: huc venit; pyramidis huius latus æstiuum orientale perquirat: ostium clausum paulò differentē à cæteris inuenit: claudentem ostium lapidem tollit, qui iacebat in ipsius lateris medio, ab imo dimetiendo ad summū. Nec vir iste vsquàm gentium apparuit vltrà. Pyramidē igitur lustrauimus: & quâ Maurus ille aditū patefecerat, latus capimus: ex meis comitibus iussi, cum facibus accēsis, silicēq̃ parato ad ignem, si facēs extinguerentur, excutiendum introire. Ego autem & vnâ mecum principes ex ostij faucibus despectamus. Est via leniter decliuis, lubrica, marmorea, angusta, passuū clxxv. vtī aiunt, qua vix genibus flexis, aut si pedibus, inclinato ad vterum capite, descendere liceat: descendunt igitur, quid ibi sit, quæritant: forniceam cameram passuum fortē duodecim testudineā, atq̃ penetralia duo maiori camerę inherētia in cõcauo reperiunt: ibi grandem tumulū & paruula sepulcra iacere animaduertunt. Illustrem aliquem virum cum aut vxorum, aut pellicum, aut filiorum turba fuisse illic humatum, existimârunt. Pyramides enim sepul-

cralia veterū habitacula fuisse legitur. Structura
 verò ipsius molis, ex lapide marmoreo flauo ali-
 quantisper, non autem albido, æqua ferè mensu-
 ra conciso: quadrangulares enim singuli, sed non
 penitus sunt orthogoni, cū ab latitudine longi-
 tudo paululū distet, à longitudine verò nihil
 differt profunditas. Lapidē ex illis nullū dimen-
 sus ex incuria sum: sed septipedaes longitudine
 esse arbitror. Ex quodā deindē elato tumulo are-
 noso, cū Oriētem australem versūs oculos fle-
 xissem, plurimos colles ad milliare circiter quin-
 quagesimum aduerso flumine à nobis prospicere
 visus, quid illud esset, interrogo. Pyramides oēs,
 atq; ex illis grandiores aliquas eis quas pertracta-
 uimus, esse didici: ibiq; illustis vrbis adhuc ex-
 tare vestigia, sed diruta, serpentibusq; tantū ha-
 bitata retulerunt. Quare Memphim eam fuisse,
 pyramidum miraculis celebratam: non autem
 Cairum vrbem, nunc prouinciæ caput, vt̄ pleri-
 que autumant, existimo: cū hīc duæ tantū,
 illic innumeræ sint insignes magnitudine, lōgeq;
 distent hæ à Cairo. Pyramidibus itā perlustratis,
 ad milliare circiter dimidiū ducor: vb̄ marmo-
 rei colossi corpus truncum, cui iam vetustate au-
 res erant narēsque collapsæ, à pectore iacebat.
 Cuius fuerit quondā simulacrum illud, mini-
 mē t̄itur. Id ego caput dimensus, octo & quin-
 quaginta passus eius esse circumferentiam reperi.
 His itā conspectis, domū reuersuri, per alias
 eius Niliacæ planitieī pratorum semitas virenti-
 um, inter equorū & camelorum copias innume-
 ras, & Mameluchorum tentoria castrensia dispo-
 sita, regredimur. Quidnā sibi vellent ea castra tot
 iumentis circūsepta, eo præsertim anni tempore,
 cū octaua Februarij esset Idus, percōtatus, hæc
 à Tru-

Caput
 marmo-
 reum 58.
 passuum.

à Trucimano, qui mores adhuc Hispanos, in hisce rebus memoria tenebat, habui: Soletis in Hispania vos Aprili & plerisque in locis Maio mensibus equos herbatum mittere: nos autem Ianuario & Febuario mensibus iumenta nostra in pascuis habemus: illis enim temporibus sicca sunt iam apud nos prata omnia. Nilusq; ripas iterum tempore illo superare, atq; provinciam omnem inundare incipit. Expectatum igitur fluminis incrementum, præsens herbarum, quas adeò virentes ac floridas in hac vasta planitie conspicias, oportunitas: cumq; hîc nullo vnq; tempore frigus ingens vigeat, sub dio in agris iumenta nunc habere coguntur. Tétoria verò, in quibus nostri ad iumentorum curam serui destinati sese noctù recipiant, quotannis ità erigimus. Hæc ille. Ego autem inter eundum, quod opere præcium est inspicere, quem ordinē in iumentis pascendis, nè quid de pascuis pedibus dispergatur, seruent, delectatus sum cognoscere. Vbi primum suæ quisq; partis marginē per camelos & equos tutudit: in solo iam vacuo suis quisque seruus iumētis ad infixas terræ vacerras sudales adustas, pedes alligat posteriores, vt vix protento rostro dentibus herbæ queant appræhédere. Ea verò quæ proximior est depasta, vacerris euulsis, pedetentim ad herbam iumenta propiùs applicant. Singulisq; ità fit diebus, donèc ad vltimos herbaturæ suæ terminos perueniant. Portiones enim ex illis pascuis à Soldano Mameluchis pro cuiusque gradu per pedatos distribuuntur, veluti cùm intra urbē sunt de collecto ex horreis hordeo. Ità sole ad occasum vergente Nilum traicimus, domūq; reuertimur. Postridiē verò ab his, quibus fuerat à Soldano de me cura demādata, peto, vt me ad eum locum

*Mamelu.
chori pa-
bulandi
modus.*

vbi Christus latuerat, interea loci dum Herodes Hierosolymis moraretur, perducerent: tum vt loci numé colerem, tum etiam quoniam ibidem balsami arbuſta confederant, id exoptabam. Eum locum noſtra tempeſtate Mataraxâ incolæ appellant: qui ab vrbe Cairi paſſiuũ millia circiter decé diſtat. Mercurij igitur die, ſexto Idus Februarij, q noſtræ Quadrageſimæ primus eo anno fuit, vbi primũ eluxit, Mataraxam verſũs proficiſcimur: palatium primo adſpectu & prima fronte regali mole conſtructum ingredimur, in internis autem dirutum: eò quòd deſertum, ex quo balsami arbuſta interiére. Illuc enim, quo tempore balsamum colligebatur, Soldani, relaxãdi animi gratia, ſeſe quotannis conferebant. Pròh dolor, adeò preciòſi arbuſta liquoris interiére: ſed incertum, an cuſtodũ incuria, an fraude dolóve & inuidia, an religione & pietate laxa, id acciderit. Quidam enim, viridarij cuſtodes, terrã irrigando malè temperãſſe aiunt. Ex fonte nanque viuo, puteali tamen, in eo loco ſcaturienti aqua exhauſta, arbuſta illa rigabãtur: eumq; liquorem, quo balsamum condiebatur, nutriebant: neque enim ex ſimplici illa materia balsamũ conſtabat: quod non aliter ex perſractis aut conciſis ramis per ſtirias & guttas cadentes colligebatur, quàm ex vitium putaturis lachrymales guttæ cadunt, cùm apud nos verno tẽpore palmites inciduntur. Sed nullam præter eius fontis aquam, tranſplantatis balsami arbuſtis ad hoc vt naſcerentur, aut adultis vt coaleſcerent, profuiſſe vnquàm, longo experimento comprobatum eſt. Immodò & cùm in aliud ſolum transferrẽtur, eadem etiam aqua inde abſportata, parũm viguiſſe. Rex enim quondam Cyprius, nomine laches, Caitbeio Soldano permittente, arbuſta pauca cupaſq; ipſa aqua ple-

nas, quibus illa irrigaret, in Cyprū afferri iussit: vbi neque balsamum procreabant, neq; frutices diū vixerunt. Qui verò fraudem intercessisse suspicantur, mulierem custodis ipsius horti vxorē, consultò interiorē textam multiciam, mēstruo illitam, fonte immerfisse, referunt: menstrualisq; veneni vim aded̄ atrocem fuisse, vt aqua infecta arbuſtorum radices omnes, cū per illas riuuli deducerentur, concremauerit. Ast qui læsam pietatem fuisse credunt, itā prædicant: Cautum fuit semper priscorum regum Soldanorum decreto, nè Iudaicæ peruicaciæ balsametum quisquam ingrederetur: nè quid ignominiosum in loci numen perpetrarent: cū in eo fonte paruuli Iesu, quo tempore in Aegypto latitauit, pānos quibus inuoluebatur, Maria virgo lauerit: vbiq; arbuſta germinabant, ibi soli siccandos exposuerit. Beatā nanque virginem Mauri obseruant, eiusq; nomen religiosissimè venerātur. Incautos igitur ad horti custodiam Soldani œconomos, Iudæum, qui se Maurum profitebatur, admisisse inquiunt: Iudæamq; vxorem suam quam intromisit, paruulum vtriusque filium, linteaq; infantuli, in opprobriū loti Christi, in ipso fonte immerfisse, ac lintea ibidē siccanda protendisse, volunt. Quare terram, cuius virtute arbuſta germinabāt, fontēq; cuius vigore rigata nutriebātur, ilicò post contumeliā, vim suam amisisse inhæſitanter inquiunt. Vt cunquē sit, omnia illa arbuſta radicitus interiēre, nec vllū ex eis extat vestiigiū. Ea in roseti modum aucta, intra quinquenniū senescebāt: sed ipsorū rami in idem solū transplātati, faciliē ad suū genus instaurandum pullulabant. Est autem id balsameti spatium passuum longitudine numero circiter ducentorū, latitudine verò non multo plus

dimidio: terreis aggeribus sine calce ac lapidibus circumseptum. Dum interea ego ista perquirere, sub vicino quodam tuguriolo, in quo infantulum Iesum virgo latens lactabat, sacris dicendis mihi altare paratur: quibus per eum, qui Hierosolymis cœnobij beati Francisci in monte Sion Guardianus summi pōtificis pro Christicolis occidentalibus vicem gerit, ritè peractis, duo summę pietatis in hominibus aduersę legis argumēta annotavi, quę prætermittenda minimè duxi: Extat in prædicto tugurio intra murum cauata quædam in modum armarioli fenestella, in qua paruulum infantem curiosa virgo, dum sibi aliquandò foris victum quæriraret, recondebat: ibi ardentem perpetuè lampadem Mauri seruant. Tenet & aliam, funiculo traiecto illi arbori, quam sese aperuisse, transeuntiq; Iesu celsisse, populus credit, appensam: arboremq; ipsam reuerenter obseruant, ficulneam: ipsi Pharaonis arborem appellant. Ea verò est, quę à nostris sycomorus dicitur, terrę illius arbor peculiaris. Ex hac ego ipse ficulnea, quę ingens est, tres carpsi fœtus, quorum forma, mediocris est piri, sed mollitię ac gustu insipidi, ficum æmulantur: nec, vt cæteri omnes fructus arborei, ex recentioribus ramulis huius arboris fœtus nascuntur, sed ex veterum ramorum truncis procreati vbertim exiliunt: veluti ex vno interdum ramulo compressa profiliunt multa pruna. Tres eas, quas collegi, bac̃tras ad vos ferendas, licet siccas, seruo. Prandium interea dum ista perlustramus paratur, sub dio tamen, in putealis eiusdem fontis margine, qui balsametum infelix irrigabat quondam. Discumbimus solo vnà, ex ipsius Guardiani oriëntalis ore, vice pontificis nostri, venia, Mahometæi & Christicolæ: sed carnes illi,

illi, nos pisces epulabamur. Minuta hæc, vt quòd
 eo die post sumptas epulas de illius aquæ bonita-
 te periculum fecerim, inferere queam, recenseo.
 Cum ex piscium varij generis satietate ingens me *Aqua fons*
 sitis vrgeret, (quanuis ex medicorū consilio aqua *in Balsam*
 mihi esset, ob quasdam valetudines, interdictū & *mei*.
 piscibus) ter ad saturitatem vsque, quismam in eo
 fonte lotus fuisset, memor, ex aqua illa ità plenis
 faucibus potavi, vt hydropico similis, turgidus
 effectus, cingulum soluere coactus fuerim. Ili-
 coq; sentī, mihi summo perē profuisse. Totā præ-
 terea illius anni Quadagesimam cum pisciū vsu
 Nili fluminis aquā solam interdū, interdū vi-
 no commixtā, bibi: nec stomacho vnq̃, qui me se-
 pissimè fatigabat, aut alicui corporis parti iactu-
 ram mihi attulisse cognoui. Est prætereā leuitatis *Aqua Nili*
 ac saporis aqua Niliaca, meo iudicio, laudabilis.
 Quas dotes illi aquæ ex feruore radiorum solis,
 quibus per torridæ zonæ furentes æstus labens
 decoquitur, arbitror contingere. Neque enim du-
 bium est, siue de lunæ mōtibus vltra æquinoctia-
 lem iacentibus, siue aliundè Nilus deueniat, quin
 per Aethiopum regiones Nili fluenta decurrant:
 ex quorum montibus Nilum sumere incremen-
 tum incolæ prædicant. Nam cū ad nos diē pro-
 ducturus, æquinoctialem circulum per arietis
 cornua sol trāsiens ascendit, niuales Aethiopum
 adurens montes, niues liquefacit: quas ad imas
 valles cadentes Nilus recipit, & æstate præter cæ-
 terorum fluminū naturā intumescit, Aegyptios
 agros arenosos irrigat, ac fertiles reddit, qui aliās
 ob terræ siccitatem nullum producerent fructū:
 pluit enim rarò. Sapientum omniū de ortu atq;
 incremento Nili accuratè disceptationes perlēgi:
 sed ortus ipsius ità incertus ab indigenis relin-

quitur, veluti ab illis hætenus. Allocutus enim
 sum diuersarum Indiæ regionum incolas Aethio-
 pesq; plures, quorum ingens multitudo in Cairo
 vrbe negociatur: nec eorum quisquam, cum per
 ipsorum terras labi Nilus dicatur, credibile quic-
 quam refert: fabulatur tamen multa. Incremen-
 ti autem certam esse atq; vnicam eam, quam attu-
 limus, rationem, rerum experiētia prudētiores,
 & qui prouinciarum naturam indagârunt, affir-
 mât. Neq; arenas in ostijs Nili boreali statu aggre-
 gatas, aut Etesijs, vt pleriq; volunt, aut aliam vl-
 lam de allegatis historicis rationibus causam esse,
 quod Nilus retrocedat, dici patiuntur. Nunc ve-
 rò, quandoquidem in huius fluminis mētionem
 incidimus, non erit absolum de ordine ab Aegy-
 ptijs circa Nili tumores seruato, nouisq; Nilia-
 corum crocodilorum casibus mihi per incolas
 enarratis, pauca recensere. Cairi ciuitas oblonga
 est, sed angusta, ad Nili ripam protenta. Intra
 Nilum autem vrbi insula adiacet duorum circi-
 ter milliarium, cuius initium, impetum Nili sus-
 cipiens, muris in acutum incipientibus, & se in
 latum statim porrigentibus, munitum est. In
 cuius acuta proiectura turris extat lapidea, in
 qua per alnas eorum, quas piccos appellant &
 quartas ac digitos, signa sunt circuncisa. Est eo-
 rum alna, vestrâ Hispanâ, quam varam vester po-
 pulus vocat, spithamâ grandi minor. Columnæ
 huic, æstate iam aduentante, multi assident: vt
 qui primus Nilum crescere denunciauerit, pin-
 guem strenam assequatur. Itidemq; fit quotidie,
 donèc tumescere desinat. Ast fluuio ad altitudi-
 nem quatuordecim piccorum, id est, alnarum, sur-
 gente, superare ripas Nilus, & per campos ac fos-
 sas manu factas sese protendere, prouinciâque
 inundans irrigare incipit. Est Nili vtilis inunda-

tio, ad mensuram vsq; illius columnæ piccorum duorum & viginti: si verò eam exuperet, id rarò tamen accidit, damna potiùs quàm vtilitatem affert. Caiteius propterea Soldanus is, quem senem dicunt, de quo suprà mentionem fecimus, fossam eduxit nouam, quæ incrementum illud, si quandò accadat, in se recipiat: & ad desertas alias regiones superuacaneam aquam abducatur, ac fertiles eo anno reddat. Infra urbem verò per fossas diuiditur Nilus antiquus, (quarum aliquas Cæsarem construxisse memoria proditum est) munitissimis aggeribus à fronte, nè torrentis aquæ impetus illas disrumpat, constructis. Quælibet autem fossarum suum habet ad mare Aegyptium exitum. Prouincias, per quas incrementi tempore aquæ Niliacæ fluunt, irrigant & pingues faciunt. In omnibus prætereà fossarum alueis auium pisciumq; multifariam generatur multitudo, aliturq; sed præcipuè in paludibus maxima. Varia præter pisces & aues monstra in eius alueo nutriuntur: inter q̃ Crocodilus quadrupes tã aquaticum, quàm terrestre. Quòd nō habeat vnde egerat, præterquàm peros: quòd solus inter bruta lachrymetur: quòd fugiat, si recto illum oculo quis inspexerit: sequatur verò, si meticulosum obuium senserit, ac interimat: aliaq; huiuscemodi multa multi retulère: propterea missa hæc omnia facere cōstituo. Quæ autem ego inter nauigādum ab accolis nautis noua perdidici, mens est differere. Ab vrbe Cairo ad mare vsque, non semper noxios esse crocodilos referunt: ab vrbe autem aduerso Nilo, quanto altiùs versùs montana nauigatur, tanto violentiores ferocioresq; aqua & terris esse aiunt. Plerasque eius rei causas mihi interroganti adduxerunt in medium: Primum,

De crocodilis scitu digna.

mum, quòd ea Nili pars, quæ inter urbem & mare iacet, piscibus, tum in Nilo enutritis, tum ex mari prodeuntibus, quibus crocodili vescuntur, semper abundet: propterea piscibus contentos, in terram illos non longè à ripa descendere, hominibus aut quadrupedibus damna illaturos, prædicant. Cum autem & inferiores crocodili, & piscatorum ingens multitudo, piscium turbas ad superna trāsire, quin illos retibus intercipiāt, paucas patiantur: crocodili qui superiores Nili partes incolunt, atrociori fame urgētur: ita famelica rabie arreptos, in terram descendere illos, inquit, adoririq; ac perimere quicquid obium sit. Quædā præterea præmij spes magnos crocodilos capientibus proposita, facit, ut multo pauciores audeant à Nili ripis longius prodire: cuique enim ad urbem Cairum crocodilum grandiorē afferenti, aurei nummi de fisco præbentur decē. Quamobrem crocodilis grandibus circa urbem, ut alibi leonibus, vrsis, ceterisque brutis animalibus violentis ac rapacibus, dulci habendæ pecuniæ spe, multæ insidiæ parantur. Tunc autem crocodili noxiores sunt, damnaq; ad vicina rura exeuntes maiora inferunt, quādo rediit ad alveum Nilus: cum nanque sint eo tempore Nili ostia magis arenosa, ob humiliores aquæ in ipsis faucibus profunditatem, minor marinorum piscium copia per fluentia Nili ascendit. Inde fame compulsos, cum Niliaci pisces illis ad saturitatem non suppetant, victum ipsos terra quærere aiunt. Hic evenisse prædicant accolæ, quòd Nilo ad alveum deducto, sæpè lateāt in insidijs obuoluti cœno crocodili in ripæ ora, in eorum locorum vicinia, ad quæ Niliaci rurales, aut oppidani fœminas aquæ capiendæ gratia mittunt: immissoq; per ancillam cantharo in aquæ de-

Varij cro-
codilorum
astus.

decursum, crocodilum, inquit, transilire, & foeminam dentibus, quos habet rapacissimos, manu, qua cantharum immisit, rapere, ac in fluuium in caput tractam dilacerare. Camelum, equum, iuuecam, & quodcunque genus quadrupedis ei occurrit, cum in terram famelicus exit crocodilus grandior, ictu caudæ adeo acriter ferit, ut illud, cruribus fractis, prostret, ac demum interimat. Tanta est enim illius caudæ vis, ut fregisse quatuor vno ictu grandioris animalis crura repertus sit aliquando. Emergit aliud imminens periculum decrementi tempore Nilum pernauigantibus. Cum enim contra Nili torrentem ascenditur, deficiente vento, sæpius contis quam remis agitur: nauemque ascendentem crocodili latenter sequuntur: & nautam, cum crocodilus videat conto ad expungendam nauem totum fixo pectore inhærere, ictu caudæ conto acriter discussus, præcipitem cadere in fluuium facit: ac vix delapsum rapit, & vorat. Sponda etiam manibus apprehensa ingressum plerunque tentasse, aut nauim deuoluere fuisse conatos, asserunt. Tanta est eorum rabies fame urgente. Est crocodilorum alia à quadrupedibus in progressu natura: cum enim è Nilo in terrâ longius proficiscuntur, alia nesciunt regredi via, quæ per ea vestigia, quæ in arena venientes reliquerunt: propterea cum descendisse crocodilum incolæ præsentiant, celeri cursu cum ligonibus & ramorum fascibus accurrunt: in eaque semita fossam profundam effodiunt, ac ramis illam superimpositis arena contegunt, nè rediens crocodilus insidias sentiat: dehinc per vestigia crocodilum queritant: sic repertum, strepitu & lituorum æneorumque tinnitu

tu in fugam versum insequuntur. Ità in foueam delabentem aut perimunt, aut laqueis irretitum ad urbem portant. Diximus enim, decem aureorum præmium, esse grandes crocodilos viuos afferenti propositum. Paucis antequàm ego adijissem diebus, vnum allatum fuisse viuum mihi retulit magnus interpres, quem vix duo possent cameli simul, vtì boues araturi, coniuncti, tergo sufferre. Alius eodem tēpore magnæ molis crocodilus in regione quæ Nilo adiacet, nomine Sætum, tres infantes in quodam rure Niliaco è cunis raptos deglutiuit. Captus tamen, modo quo diximus capi solere, fuit interemptus: euulsosq; infantes vix adhuc exanimis fuisse sepultos, referebatur. Iisdem diebus ex vtero alterius irretiti ac trucidati arietem ferè integrum voratum, ac vnam dilaceratæ mulieris manum, armilla adhuc extante ænea, se extraxisse quidā accolæ perhibebant. Habitos enim, quando cunq; curæ nō sit ad urbem eos afferre, excoriant: cūm vtile ad multa medicamenta crocodilorum abdomen esse didicerint. Nec desunt etiam, qui corium illorum quæritent, quod est adeò durum, vt neque sagitta transigi possit. Testudinei nanque conchylis ferè duritiem æmulatur: quanquàm non eam habeant à natura corporis formam: est quippe crocodilus lacerto, quem vestrum idioma Lagartum appellat, persimilis, sed rostro porcino, collo reductissimo, dentibus albertibus, feris, oblongis, dorso squamis (vt diximus) durissimis armato, cauda breui, crassa, in turbinem à corpore desinenti, non vtì in cæteris quadrupedibus, sed vtì in piscibus cernimus: lacertis breuib; vnguibus rapacissimis: vrsinas diceretis crocodili manus, pedesq; nisi huic essent squamæ, illi autem villosi: colore flauo, ventre verò

subalbido, nec tantæ duritie. Crocodilos prætereà zelotypos & amantissimos vxorum, aiunt Aegyptij: quod hoc experimento comprobârunt. Iisdem ferè temporibus, quibus ego regiones illas peragrabam, nautæ quidam ad nauigando cum cernerent crocodilos coeuntes in insula Niliaca, quam fluuij decrementum siccam reliquerat, ad eos cum ingenti strepitu ac minitantibus similes descendunt. Indè masculus primo impetu perterritus, relicta vxore resupina, sese præcipitem in fluuium dedit. Resupinat enim illâ masculus, & in ventrem deuoluit: cum ipsa ob crurum breuitatem per se minime queat, atque ita relictam eius vxorem nautæ interimunt, auferuntq̃. Cum verò masculus rediisset, vxore non reperta, conspectoq̃ in arena sanguine, peremptâ & ablatam coniectatus, ad nauim aduerso Nilo ira concitus, veluti rabidus, despumans natando percurrit: ratem vnguibus tenacissimè comprehêdit, omni conatu nititur sui oblitus, nautas perempturus, intra nauim proflire. Verùm enim fustibus ac telis nautæ illum in caput alij, alij in digitos quibus sese suspendebat, ita concusserunt, vt attritis manibus, capite quassato, relinquere prouinciam, quâ sumpterat, coactus fuerit. Timuere tamen nautæ non mediocriter. De crocodilis & incremento Nili, iam nimis multa. Quare vt ad iter, vnde vagans exilieram, rediens, epistolam claudere tandem valeam, quid mihi post hæc cum Soldano successerit, exarabo. Nono Kal. Martij in summa populi corona & Mameluchorū spectaculo, ad Soldanū tertio vocor. Accedentem me humanissimè ac serena fronte cōpellat: sese denuò, suaq̃ omnia palàm offert: vestem cōcordiæ signum mihi iubet afferri: oratoribus nanque omnibus à Sol-

à Soldano ex ipsius arce discedentibus, ex more gentis, vestis exhibetur. Sed cymatilis tātūm, aut ex simplici serico, linea tela supplicato. Mihi autem, vt fraternum insolubile fœdus, me iacente, vobiscum inijsse adstantes suspicarentur, ex auro intexto mirâque arte, vtî videbitis, cum Arabicis literis insutis laboratam, arminijsq; candentibus magno emptis suffultam, dono dedit. Aulicis deindè suis, vt sic indutum per vrbem adusque meum contubernium comitarentur, imperavit. Per latam quandam planitiem ex industria inter principum Mahometæ legis sepulcra, quæ nemini Christiano perambulare licet impune, ab ipsismet ducor. Illa non pyramidea, vt Aegyptij quondam construere solebāt, sed haud secus ac generales suæ Meschitæ structura fabricantur. Intra hæc suo & ipsi Mahometæ, quem paracletum à Christo vaticinatum garriunt ac fabulantur, sacerdotes instituunt, qui suo ritu sacra ibi in ipsorum peragant memoriam. Circumeunt autem superba hæc dominorum sepulcra, clientum ac filiorum & pellicum sub dio tumuli: ad suorumq; quisque sepulcra quotototodie Veneri signato (is enim est Mahometæorum dies festus) sacra pro ritu eorum dicturus graditur: sepulcrâque asspersione frigentis aquæ, cum ramis frondentibus & odoratis herbis, defunctorum vmbris hæc profutura credentes, suo more salutant. Ego igitur ea via domum rediens, expedita per famulos à manibus, quæcunque postulaueram, chirographa recepi. Ad discessum me iam accingo. Impensa Soldani, nauigia parantur. Nilum Alexâdriam versùs denauigaturus, tertio Kal. Martij, lætus, ijsdem qui me adduxerant, mecum redeuntibus, conscendo.

do. Alexandriam quarto nonas Martias perrexi. A prorege honorificè suscipior. Id enim per præcursores à suo principe in mandatis habuit: aliter nanque eam minimè curam fuisset complexus, cùm nihili penitus faciant omne Christianorum genus: seseq; solos viuere in orbe terrarum qui strenui sint atque imperio digni, arbitrentur: ludibrioq; sibi cedere ducant, Christiano cuiquam honorem exhibere. Sed attendite catholici principes, cur nos Barbarum ac syluestre ab incunabulis hoc genus hominum ita parvipendat, quibus ve argumentis innixa gens hæc imperita, nullius virtutis particeps, immersa cœnosæ libidini, detestandis erroribus implicita, rationis penitus expers, hoc de se, illud de nobis, sibi posse persuadere existimet. Quater parua manu ingentes Turcarum copias Mameluchi profligârunt: propterea de se nimium sibi credunt. Christicolas autem omnes duabus rationibus penitus cõtemnunt. Cùm nanq; mercatores, qui ad eos assidue cõmeant, ingentesq; opû acervos inutilium aromatum & effœminantiû viriles animos gemmarû permutandarû gratia important, opprobriosa ferre passim ludibria, ignominias, contumelias, iniurias, lucri gulosa rabie captos videant: cùm nacti occasionem quamcunq; leuem, nobiles etiâ Venetos (quos Barbari, quia ex vicino ceteris negociatoribus opulētiores esse cognoscunt, Christianorum principes arbitrantur) catenis, carceribus, tormentisq; interdum, vt eos expileut, quotidie premant: patienterque omnia lucri causa tolerare conspiciant, viles esse ac nullius momenti homines, Christianos omnes autumant. Sed tum præcipue, quod in Christianorum principum dedecus cedit, fronte

rugo-

rugosa nasoq; adunco quantulumcūque plebeij, prætereuntibus nobis irrident ac sublannant, & eam quam sibi imbiberunt arrogantiam confirmant, quandò ipsis subit in mentem, se nostrę fidei domum initialem, nobis inuitis & silentibus, sub sua ditione per tot iam secula impunè, indiès collabentem, retinuisse: nec ausos vnquàm Christianos fuisse, de illa è manibus eorum redimenda, cogitare. Iure igitur merito nos, qui rerū domini quondam esse solebamus, ab immanissimis & truculentis Barbaris ita negligimur. Hæc volui, catholici principes, in epistolæ calce recensere: non quò putem orationis meæ calcaribus addere quicquam posse vobis, qui à primis vnguiculis de expurganda, tutanda, protendendaq; quam profitemini, religione sentetiam induistis. Nulli enim alteri rei magis vnquàm, post intra Europæ limites stratas Maurosum vires, inuigilastis, quàm de traijciendo in Mahometæos in Africam exercitu: fecissetisq; iandudum, si per aliorum insatiabilem & inexhaustam imperij cupiditatem licuisset. Sed ira concitus, cū ista videam nostra accidere desidia, remq; Christianam indiès magis ac magis intestinis seditionibus in deterius labi conspiciam, impatiens euomo. Intercludatur tandē exundās nimium hic noster riuulus. Galeaceas adhuc stare in ancoris easdem, quæ me transmiserant, reperi. Dum hæc sua peragunt cōmercia, in Europā renaugante Venetias versūs nauigiolo, cui me credere nō fuit consilium, tertiā hanc ad catholicā vestrā maiestatem do. Cætera ego ipse viua voce, si per piratas, per maris irā, per incolumitatem licuerit, corā relaturus. Felicibus interea viuam aubus, precor. Ex vrbe Alexādria Aegyptia, quarto Nonas April. M. D. II.

DAMIANI

DAMIANI

A GOES EQVITIS LV-
SITANI OPVSCVLA ALL
QVOT HISTORICA, LECTV
IVCVNDISSIMA,
VIDELICET,

De Fide, Religione, moribusq; Ac-
thiopum.

Epistolæ aliquot Preciosi Ioannis,
Paulo Iouio, & ipso Damiano, in-
terpretibus.

Deploratio Lappianæ gentis.

Lappiæ descriptio.

Bellum Cambaicum. I.

Bellum Cambaicum II.

De rebus & Imperio Lusitanorū, ad
Paulum Iouium disceptatiuncula.

Hispaniæ vbertas & potentia.

Pro Hispania aduersus Munsterum
defensio.

NOS Dēcanus cæterique sacræ Theologicæ facultatis doctores, in hac celebri Louaniensi vniuersitate Regentes, Vniuersis & singulis cuiusuis ordinis ac religionis, salutem & Christi seruatoris nostri pacem. Notū vobis facimus, librum, quē D. Damianus à Goes, eques Lusitanus, de Fide, Religione, moribúsq; Aethiopum Latinum fecit, à nobis, ipsomet domino Damiano petente, cū adhuc impressus non esset, visitatum, examinatumque diligentia omni adhibita, fuisse. Cuius lectio hīc per nos approbata fuit, cū liber ipse contineat narrationem eorū quæ cognitione digna sunt. Et quoniam hæc verā sunt, denuò hac nostra approbatione, cui sigillū facultatis nostræ quoq; adiunximus, iterū testamur eundem ipsum librum talē esse, qui sine aliqua oppositione passim per totum orbem legi & deportari possit. Datum Louanij, Anno à natiuitate Domini M. D. XLI. Mensis Iulij die xij.

Iohannes van Houe, dictæ sacræ
Theologicæ facultatis Bedellus
& Notarius.

DAMI.

DAMIANVS A GOES

459

EQVES LVSITANVS, PAVLO

PONTIFICI ROMANO, TERTIO

S. P. D.

N V L L A haud dubiè est res, in qua vberius niti debeamus, quàm vt totus terra orbis (si id aliter fieri non poterit) labore, sumptu, martyrio, ac omniũ nostrũ cruciatibus, ad Christi fidem alliciatur: allectusque, vt sub vnũ ordinẽ & viuendi ritũ redigatur. Cuius rei cura, tibi Paule Põtifex Maxime, qui vt primus Episcopus, & Christi vicarius, eius vniuersali Ecclesiæ præsides, cæteris nobis omnibus magis debetur. Quamobrẽm tuũ est officium, (quod etiã iam cum magna spe omniũ incepisti) calamitatibus, quotidie ipsius Christi ouili occurrentibus, mederi, & opera & studio tuo efficere, vt ipsi soli Christo totus mundus pareat, ac credat: cùm verò crediderit, vt tibi monitisq; tuis, veluti Petri successori, in omnibus qua ad salutem animarum spectant, obediat. Quod cùm euenerit, dicemus te authore, prophetiam vnus pastoris & ouilis adimpletam esse. Cuius rei palmã si obtinueris, quis profectò Pontificũ, te vel honore, vel felicitate, vel merito anteibit? vel cui triplicem tiarã maiori iure cõcedemus, quàm tibi? quum vt consequaris, tempora licet alioquin infelicia, magnas tibi occasiones nunc præstant: infelicia, inquam, ob eas calamitates, quas in Europa medendas habes. Quæ vt vicina, maiori certè periculo Ecclesiæ imminet. A nemine acrius impetimur, quàm à vicino hoste. Nunc verò, vt has molestissimas curas, quæ tibi (vt scio) perpetuò cordi sunt, omittamus: ad alias miti-

Ioann. 10.

ores veniamus, quæcum magna spe coniunctæ sunt, ut alter & nouus quodā modo orbis, cum Christi fide, tua Sanctitatis maiestatem & dignitatem agnoscat. Quas si pro tua prudētia ita tractaueris, ut te quasi gubernatore Ecclesia, tum Europæ, tum Aethiopica, vitæ periculis & naufragijs, in portum salutis veniat, de te canemus illud Prophetici Sapiientia canticū, Penetrabo oēs inferiores partes terræ, & inspiciā omnes dormiētes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. videte, quoniā nō soli mihi laboraui, sed omnibus exquirētibus veritatem. Ad quæ omnia perficiēda, adest iam demū tempus hoc, in quo huiusmodi vaticinia per te adimpletū iri cōfidimus. Adsunt hīc modò Aethiopes, gens magna & Christi audīssima, cuius sanctissimus Imperator amicitiam Europaorū Christianorū cupiens, ad te, & ad inuictissimos Reges Lusitania, legatos misit, per quos, ut ex eius epistolis appāret, non tantū sibi Christianam amicitiam & charitatem cupit à Principibus Europæis impertiri, verū etiā eosdē (quos assidue in acerbissimis discordijs nouit versari) ad Christianā concordia pientissimè adhortatur. Res sanè, ob quā omnes pudore affici debemus. Surrexit verò iam regina Saba, & vocat nos in iudiciū, errata nostra reprahēdens. Adimplētur, Christi prophētia, & quos ipse elegit, paulatim ab ipsius cōsortio dilabūtur, eiusq; præcepta & promissa deuoluuntur ad eos, qui Ethnici & à Christo alieni reputabātur. Is enim Aethiopū Imperator, cum omnibus suis regnis, ut ex nostra enarratione apparebit, sub tua disciplina viuere cupit, nec quicquā magis optat. Nec etiam ignorat ex Apostolorū doctrina, quā in octo libris digestam habet, Episcopo Romano, omniū Episcoporū totius orbis principatū deberi, cui planè sancteq; parere vult, ab eoq;

in Christi Ecclesia institutis, benè & sanctè instrui, & ad id insuper viros doctos sibi dari orat, atq; exorare auide affectat. Nec eo contentus, vt suarū etiā postulationum in posterum extet memoria, petit, vt huius rei fides maneat in Pontificū Annalibus, vt sic ab historia Ecclesiastica, eius epistola ac p̃ssima optata illuminetur, & posteritas intelligat, quo tempore, sub quoq; Pōtifice hæc gesta fuere. Viros autē doctos, sacrarumq; literarum disciplina & aliarū artiu benè instructos, non dubito, quin tua Sanctitas iam ad eum trāsmiserit, aut omnind sit missura. Quorū doctrina & industria, simul cum sermone & labore nonnullorū, quos iam serenissimi Reges Lusitania Emanuel & Ioannes eius filius miserunt, facies, vt omnes Christiani in Aethiopia & India degentes, sensim legibus & institutis Romanorū Episcoporum (quos Christi vicarios non reformidāt fateri) pareant. Quibus tandem tua opera nobiscū per verā religionem coniunctis, ac in vno ouili simul & sub vno pastore Christo congregatis, intelligemus super nos omnes Domini misericordiam confirmatam, & eius regnum omnium seculorum, & dominationem eius omniū generationum esse, & tunc omnis caro benedicet nomini sancto eius in secula. Et nè prolixior sit exhortatio mea, quàm oportet, præsertim ad eum, cuius vita ac doctrina omnes imitatores sumus, & esse debemus, ad exordium enarrationis me conferam, quam aliquātuld aliū repetam, vt sic clariū ostendam, quibus principijs hæc sanctissima Preciosi Ioannis, & Regum Lusitania amicitia & fœdera inita sint, sperans me, dum quæ vera & legitima sunt, enarro, animos legentium incendere posse, & ad huiusmodi munera allicere, quo Christi fides vberius in omnibus terra angulis propagetur, prædicetur, colaturq;.

FIDES, RELI- GIO, MORES'QVE ÆTHIOPVM.

ANNO ab ortu Serua-
toris humani generis
Christi 1433. vita functo
Ioâne Lusitaniæ Rege ei-
us nominis primo, co-
gnomento bonæ memo-
riæ, qui Lusitaniam à Ca-
stellanorum incursionibus,
oppugnationibusq̃,
quibus eam fermè totam
populauerant, liberauit: inter alios, quos reli-
quit filios, Henricus cæteris omnibus, in discipli-
nis præcipuè Mathematicis, doctior fuit, qui pro-
pter sola astrorum studia cèlebs vixit, ac vt cur-
sus stellarum accuratiùs meditaretur, vitam in
sacro promontorio, quod caput S. Vincentij di-
citur, egit: quem locum propterea, quòd in eo
cælum rarò turbidum efficitur, elegit, nè nubi-
bus interpositis, instrumentis, quibus ad rationē
eius muneris vtebatur, consideratio cælestiū cur-
sum impediretur. Is autem Henricus, vt fru-
ctus studiorum suorum capefferet, id quod iam
ex multis vigilijs compertum habebat, nempe
Atlanticum Oceanum, in Indicum, rursus Indicū
in Atlanticum profluere, nauibus proprijs suis ac
sumptibus constituit inuestigare. quibus iterū
atq̃ iterū missis, bonam partem litoris Atlan-
tici penetrauit, in quo oppida & ciuitates, insu-
læ que permultæ repertæ sunt. Quibus in locis
omni-

omnibus Christi fides, eius opera innotuit, inibiq; templa quoq; erecta sunt, præsertim in insulis olim desertis, quarum prima insula Lignorū, quæ vulgò Madeira vocatur, nūc celeberrima & frugifera est. Tandem vt sunt res mortalium instabiles, anno salutis nostræ 1460. die 24. Octob. morte interceptus, has nauigationes, quoniā ex pers matrimonij erat, ad coronā regni, tanquā fundum hæreditariū transmisit. quæ per manus traditæ, ad tempus Ioannis secundi eius nominis, sine aliqua externorum Regum ac principum æmulatione aut inuidia, deriuatæ sunt. Quo Rege viuentē, Colūbus Genuensis, vir nauticæ artis peritus, ab ipso Rege, cui Occidentalium Indiarum nauigationes ostendere pollicebatur, repulsus, ac inauditus, dimissusq; auxilio, auspicioq; Ferdinandi & Elizabeth Regum Castellæ, illud iter feliciter tentauit, ac prouincias illas amplissimas, & magni emolumēti primus repperit, & qua nauibus adiri poterant, commonstrauit. Is autem Ioannes cū diū animo voluisset res Orientalium Indiarum, de quarum vbertate scriptis antiquorum, multa & varia prodita erāt, inter alios immensos labores, & sumptus, quibus non pepercit, viros aliquot lingua Arabica edoctos, ad illas prouincias, præsertim ad Preciosum Ioannem mittere decreuit. Quorum duo fuerunt, Alfonsus à Paiua, natus ex Albo Castro: Alter verò Ioannes Petrus à Couilham, vterque Lusitanus. Ij Schalabitano, septimo die Maij, Anno à Seruatoris CHRISTI ortu millesimo, quadringentesimo, octogesimo sexto, iter suum facere auspicati sunt, & mercatores se semper simulantes, primū Barchinona, inde Neapoli, postea Rhodo, demū Alexan-

dria iter facientes, Cairum peruenerūt: ibi mercatorum sodalitiū nacti, versūs Thor iter ceperunt. In quo loco naui conscensa, ad quandam urbem, nomine Cuaquen, in littore Aethiopico sitam appulerunt. Postea Adenem nauigant. inde Alfonsus iterum in Aethiopiam ad Preciosum Ioannem, Ioannes verò Petrus in Indiam proficisci inter se constituunt. Ioannes autē Calicutio, Goa, ac toto Malabarorum littore peruestigato, Zofalam nauigauit. Inde rursus Adenem, hinc rectā Cairum profectus est, ut sodali suo inuento, in Lusitaniam ad regem redirent, (statuerant enim, cum Adene disceisissent, certo quodam tempore, ad eundem Cairi locum conuenire) quò cum reuerterentur, à duobus Iudæis Lusitanis, quorum alter Rabbi Abraham vocabatur, Beienfis, alter Ioseph Lamecenfis, literas Regis Ioannis accepit, ab eisq; intellexit, collegam suum Alfonsum inibi vitam morte commutasse. Iisdem literis præceptum erat, nè in patriam redirent, nisi Oromuziā perlustrata, ac Precioso Ioanne salutato, de cuius statu Rex avidissimè cupiebat: certior fieri, Qua de causa Ioannes Petrus, ignorans quæ Alfonsus eius collega, dum viueret, gesserat, iterum Adenem, Rabbi Abrahami socio, repetit: Iosephum verò cum literis, quibus itinera sua, actaq; significabat, ad Regem remittit. vnde quadam naui conscensa, in Oromuziam nauigauit. In quo loco Abraham Iudæo relicto, cui literas quoque ad Regem tradidit, Mecham versūs nauigare constituit, quam cum iam in oculis haberet, cupidō eum incessit montis Sinai videndi. inde discessum est Thor: Rursus nauigatione vsus, faucibus maris Erythræi transmissis, Zeilam peruenit: reliqua de-

deindè itinera, vsque ad aulam Preciosi Ioannis, pedibus emensus est, qui tunc temporis Alexander vocabatur: cui, humanissimè acceptus, literas quas habebat à Ioanne rege, tradidit, eiq; topographiam, quam vulgò mappam vocât, quo nostras nauigationes perspiceret, in manus dedit. Is autem Alexander cùm statuisset eum remittere, nè id faceret, morte prœuentus est. Quo mortuo, frater in eius locū successit, cognomento Naü, sed ab eo nunquàm idem Ioannes Petrus potuit facultatem in patriam redeundi impetrare, eoq; extincto, idè illi à filio Dauide, regni herede, denegatū fuit. Donatus igitur amplissimis muneribus, quæ illi ad patriæ desiderium leniendum concessa fuere, (quandò exire prouinciam non licebat) vxorē nobilem duxit, ex qua quamplurimos filios suscepit. Hunc nostri oratores, in ipsa aula Preciosi Ioannis inuenerunt, & allocuti sunt. A qua discedentes, anno M D XXVI salutis nostræ, eum libenter in patriam reduxissent, atque ipse quoquè ed redeundi percupidus erat, sed id à Dauide obtinere nunquàm valuērunt, respondēte ad ipsorum preces, se illum virum, vnà cum regnis suis, à patre Naü accepisse, eumq; pari curâ & amore cum ipsis regnis seruare velle, nec debere illum tædere Aethiopicæ vitæ, apud quos tum à patre, tum ex sua liberalitate amplas diuitias & ditiones accepisset. Is, vt nostri asserūt, omnium hominum fermè linguas callet: qua de causa, & præcipuè ob eius eximiam prudentiam, tam auidè ab Aethiopiæ Imperatoribus retentus fuit. vndè res Lusitanicæ eorumq; nauigationes exactissimè cognouerunt: quibus sæpiùs recensendis, vt doctus & eloquens erat, Aethiopū nationem nobis conciliauit. Postmodum Ioanne

secundo Rege mortuo, in eiusq; locū Emanuele felicissimo succedēte, classe, cui præerat Vascus à Gama, anno millesimo, quadringentesimo nonagesimoséptimo, Vlyssippone soluēte, capiteq; Bonæ spei primò superato, ad Indiam Orientale nostrī tandem peruenēre. In qua varia bella gerētes, multas prouincias ac ciuitates, sub nostrū imperium redegerūt. Quæ cū in Aethiopia, tum per finitimos, tum per aliquot Lusitanos, qui ad aulā Preciosi Ioannis tunc temporis ex India uenerāt, renūciata essent, Helena Dauidis auia, quæ ob tenellam ipsius Dauidis ætatē, administrationē regnorum habebat, quendā Matthæum Armeniū, virum multarū rerum atq; linguarum peritū, in Lusitaniā ad Emanuelē Regē misit, & quo maior authoritas & fides legationi esset, quendam nobilem iuuenē Abesynum misit, quos ego sæpius in aula nostra cōueni, & familiariter allocutus sum. Is enim Matthæus varijs itineribus Goam ad Alfonso Albuquerque Proregem peruēnit, à quo humanissimè acceptus ac liberaliter dimissus, nostris nauibus, anno millesimo quingentesimo decimotertio, Vlyssipponem appulit. Is, corā Emanuele legatione sua exposita, crucem concinnatā ex eo ligno, in quo Christus pepēdit, Regi dedit: quam crucem frequentissimè vidi, & veneratus sum, dum frater meus Fructus à Goes, Regis cubicularius, eam in sua custodia haberet. Literæ autem sui principis, quas secum ad Emanuelē Regem tulerat, sic loquebantur.

*Epistola Helenæ auie Dauidis Preciosi Ioannis
Æthiopū Imperatoris, ad Emanuelē Lu-
sitānorum, &c. Regem, scripta*

Anno 1509.

IN nomine Dei patris, & filij, & spiritus sancti, vnus solius in tribus personis Dei, salus, gratia, & benedictio Domini nostri, & redemptoris Iesu Christi, filij Mariæ virginis, nati in domo Bethlehemitica, sit super dilectum fratrem nostrum Christianissimum Regem Emanuelem, dominatorem maris, victorem ferorū incredulorumq; Maurorum. Dominus Deus te benè fortunet, tibi victoriam de inimicis tuis donet, tuæq; regna & ditiones, per deuotas preces nunciorū redemptoris Christi, nepe quatuor Euangelistarū, sancti Ioannis, Lucæ, Marci, & Matthæi, longè lateq; dilatet & extendat, quorum sanctitates & orationes te seruent. Certiorem te facimus, perquam dilecte frater, ad nos vsque appulisse ex magna illa vestra & eximia aula duos nuncios, quorum quidem alteri nomen erat Ioannes, qui se presbyterum aiebat, alteri verò Ioannes Gomez, petisseq; à nobis commeatum & milites. Quare nos mittimus nostrum Oratorem Matthæum, fratrem nostri seruitij, cum venia patriarchæ Marci, qui nobis dat benedictionem, mittens presbyteros Hierosolymā, qui est pater noster, ac omnium nostrarum ditionum, columna fidei Christi, & sanctæ Trinitatis. Is de nostro mandato misit ad magnum vestrum ducem eorum, qui pro fide nostri seruatoris Iesu Christi militant in India, ad illi significandum, nos esse promptos ad mittendum tum cōmeatum, tum milites, si necesse fuerit. Proindè fama accepimus principem Cairi cogere magnam classem aduersus vestras copias, nimirum vt sese vindicer de iniurijs damnisq; per militiæ tuæ (quam in India habes) duces, si bi (vt verè nobis constat) sæpè illatis, quod Deus sua sancta bonitate indiēs magis magisque for-

Fuit olim princeps Cairi Sultanus, quā ciuitas tē nunc occupat magnus Turca.

tunare

tunare dignetur, vt cuncti tandem increduli, penitus sub iugum mittantur.

Babel, Mēdel, loci, ad ostia maris rus hrasunt.
Iuda & Thor, sunt ciuitates maritime ad suum Arabicū, quo Lusitani quotannis in Barbaros excursus faciunt.

Nos itaque aduersus illorum insultus missuri sumus militum copias, quæ maneant ad fretum Mechæ, scilicet Babel, Mendel, aut certè, si id tibi commodius videbitur, ad portū Iudæ, aut Thor, vt tandem auferas perdasq; huiusmodi Mauros, & incredulos à facie terræ, ita vt dona & oblationes, quæ afferuntur ad sanctum sepulcrum, deinceps non vorentur à canibus.

Adest iam tempus illud promissum, quod, vt aiunt, Christus & mater eius Maria prædixere, quod scilicet in postremis temporibus oriturus esset è regionibus Franciscis Rex quispiam, qui aboliturus esset vniuersum Barbarorum & Maurorum genus, & hoc ipsum quidem nunc tēpus est, quod Christus benedictæ suæ matri futurum promisit.

Franciscus, i. Christianus Europæus. Indi enim & Mahometani ferè omnes, Christianos nos Euros pagenes valè nominè Fracos vocant.

Porrò quicquid Orator noster Matthæus, vobis dicturus est, id velut à nostra ipsorum persona profectum accipite, eiq; fidem adhibere. Est siquidem vnus inter nostræ aulæ præcipuos, atque ob id illum ad vos mittere voluimus. Cōmissimus autem hæc vestris nuncijs, quos huc legastis: sed cepit nos metus, nè nostra negocia, nō ex nostra sententia vobis nota forent.

Mittimus ad vos per hunc nostrum Oratorem Matthæum, crucem vnā, factam haud dubiè ex frusto ligni, in quo Seruator noster Iesus Christus crucifixus fuit Hierosolymis. Id autem sacrosancti ligni frustum, ex Hierosolymis ad nos allatum est. Porrò ex eodem duas fecimus cruces. earum altera quidem apud nos manet, alteram verò dedimus isti nostro Oratori, ad vos perferendam. Lignum nigri coloris est, pendetque

détque ab exiguo argenteo annulo.

Cæterùm si vobis visum fuerit, aut vestras filias matrimonio iungere nostris filijs, aut nostros filios dare vestris filiabus, id & nobis in primis pergratum erit, & vtrisque vtile, & fraterni inter nos initium fœderis, quod quidē nuptiarū connubium, cū inpræsentiarū, tum etiam in futurum, tecum inire percupimus. Reliquum est, vt & salus, & gratia nostri Redēptoris Iesu Christi, sanctæq; nostræ Dominæ Mariæ virginis, se extendat tum super vos, tum super filios, filias, vniuersanq; vestram domum, Amen.

Ad hæc autem vos certiores facimus, si bella, exercitusq; coniungere velimus, satis virium nobis futurum esse ad (diuino accedente auxilio) abolendum vniuersos nostræ sanctæ fidei inimicos. Verùm nostra regna & ditiones sic sunt in mediterraneis sita, vt nusquàm in maria possimus erumpere. Quare nihil nobis est potentie in mari, in quo (Deo laus) vos omnium estis potentissimi. Iesus Christus sit vobis auxilio, res enim quæ in India per vos gestæ sunt, sunt profectò magis miraculosæ, quàm humanæ. Quòd si mille velis armare naues, nos & com meatum dabimus, & cuncta, quæ ad eam classẽ opus erunt, abundè suppeditabimus.

Hanc epistolam cum aliquibus fidei, religionis, morum, statûsq; Aethiopum articulis, quos Matthæus coram Rege Emanuele, & eius cōcilio explicuit, hortatu Ioānis Magni Gothi Archiepiscopi Vpsaliæ, in regno Suediæ, cum quo in Prussia non vulgarem contraxi amicitia, ex idiomate Lusitanico, in quo eam conscriptam habebā, Latinam feci, quæ postea cum ipsis quoquẽ articulis, me inscio, Antuerpiæ excusa est.

His

His ex legatis Aethiopum cognitis, Emanuel, ut erat & prudētissimus, & propagāde fidei Christianę audidissimus, legationē instituit grauissimis & ornatissimis viris instructam. cuius capita fuere Eduardus Galuanus, vir non minū ætate, q̃ prudentia, ac rerū vsu grauissimus, & Franciscus Aluarez, sacerdos, ac Regi à sacris, & is quoque senex, & moribus incul patis. quos vtrosq; de facie nouimus. Ij cum Matthæo, sub Lupo Soarez Prorege, ad Indiam nauigant, ac tandē Didaco Lupez à Sequeira, Prorege, qui Lupo Soarez successerat, cum instructa classe, quā aduersus Turcas parauerat, ad portum Arquicum nomine, in litore Erythræo, ac in ditione Preciosi Ioannis situm, deducuntur. ad quem locum appulsa est classis, anno salutis millesimo quingentesimo vigesimo, die secundo Aprilis, in quo itinere, in Camara, maris Erythræi insula, vita defunctus est Eduardus Galuanus, in cuius locum susceptus est Rodericus Limius, qui ab ipso Arquici portu, vigesimonono eiusdem mensis, cum socijs eiusdē legationis, duce simul ac comite Matthæo, (nā Abesynus ille iuuenis, de quo superiūs mentionē fecimus, è viuis iam discesserat) ad aulam Preciosi Ioannis contendere cœpit. in quo itinere quoque mortuus est Matthæus, ac in quodā celeberrimo cœnobio, nomine Bisayn, à nostris sepultus. Post cuius funebre officium, ad institutam profectiōnem redeunt, ac post maxima itinera, labores infinitos, ingentia pericula, ad aulam Preciosi Ioannis perueniunt, à quo Rodericus cū collegis honorificè excipitur, ac tandē peractis mandatis, & acceptis, ad Emanuele Regem remittitur. Is cum suis Arquicū profectus, classē, cuius prætor Ludouicus Menesius erat, & quæ ea de causa appu-

appulerat, vt eos reduceret, non inuenit, quæ illos, quòd seriùs aduenerant, expectare nō potuit propter ventorū importunitates, qui in illis plagis, miro naturę arcano, sex perpetuos menses, ex vno cæli climate, deindè alteros illos sex menses ex aduerso spirant. Arquici literas inuenit apud Præfectum oppidi, à prætore Ludouico relictas, ex quibus Regis Emanuelis mortem cognoscit. Quamobrèm iterùm in aulam Preciosi Ioannis redeundum esse constituit: quo reuerso, Preciosus Ioannes ad Romanum Pontificem scribit, literasq; Fràncisco Aluarez Romam ferendas commisit. Ij omnes iam spatio sex annorū in illis prouincijs commorati, tandèm cum legato Aethiopico, quem Preciosus Ioannes ad Regē nostrum mittebat, Arquici aliam classē regiam, quæ eorū causā iterùm venerat, conscendunt, idq; anno M D XXVI, mense Aprili. Indè soluētes, Indiam petunt, ac tandèm lōgis nauigationibus, Vlyssipponem ad Regem Ioannem, anno millesimo quingentesimo vigesimo septimo, mense Iulio redeunt, qui oratorem Aethiopicum ob certas eius legationis causas, apud se ad annum millesimum quingentesimum trigésimum nonū vsque retinuit, Franciscumq; Aluarez ad Clementē Pontificem septimum cum literis Preciosi Ioannis, cuius orator ex Aethiopia venerat, misit: quas ipse Pontifex ex manibus eiusdem Francisci Aluarez Bononiæ, anno salutis millesimo quingentesimo trigésimo tertio, mense Ianuario, Carolo quinto Imperatore præsente, accepit. Quarum & aliarum ad Emanuele & Ioānem Reges interpretatio, Paulo Iouio viro erudito debetur, qui eas ex Lusitanico sermone, in quē tum versæ erant, Latinas fecit, vt iam hīc videre licet.

Literæ

*Litteræ serenissimi Daudidis Æthiopiæ Imperato-
ris, ad Emanuelem Portugalie, &c. Regem,
scriptæ anno millesimo quingentesimo
vigesimo primo, Paulo Iouio
interprete.*

IN nomine Dei patris, vti semper fuit, cui nō inuenitur principiū. In nomine Dei filij vni-
ci, qui est similis ei, antequàm sit visum lumen
stellarum, antequàm poneret fundamenta maris
Oceani: alio autem tempore conceptus fuit in
vtero virginis, sine semine virili, & sine nuptijs.
in hunc enim modum scientia erat officij eius. In
nomine paracleti spiritus sanctitatis, qui scit cun-
cta secreta, quæ sunt, vbi antea fuit, omnium sci-
licet altitudinū cæli, quod sine columnis, & absq̃
vllis fulcimentis sustinetur, qui amplificauit ter-
ram, quæ antea non erat creata, nec cognita ad
omnes partes ab ortu ad occasum, & à septétrio-
ne ad austrum. Nec iste est primus, vel secundus,
sed est trinitas coniuncta in vno æterno creatore
rerum omnium, ab vno tantum consilio, & vno
verbo, per secula seculorum, Amen.

Has litteras mittit Athani Thingil, id est, thus
virginis, quod nomen est à baptismo, nunc ve-
rò in ipso suscepti regni initio, assumplit nomen
Daud, dilectus à Deo, columna fidei, cognatus
stirpis iudæ, filius Daud, filius Salomonis, filius
columnæ Sion, filius seminis iacob, filius Manûs
Mariæ, filius Naû per carnem, Imperator magnæ
& altæ Æthiopiæ, magnorū regnorum, & ditio-
num, & terrarum Rex de Xoa, de Caffate, de Fa-
tigar, de Angote, de Baru, de Baaliganze, de Adea,
de Vangue, de Goiame, vbi Nilus oritur, de Da-
maraa,

maraa, de Vaguemedri, de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym, vnde fuit Regina Saba, de Bernagaes, & dominus vsq; ad Nobiam finem Aegypti. Hę literę diriguntur Regi potentissimo & excellētissimo, semper victori Domino Emanueli, qui habitat in amore Dei, & firmus permanet in fide catholica, filio Apostolorum Petri & Pauli, Regi Portugallię & Algarbiorum, amico Christianorum, hosti, Iudici, Imperatori, domitori Maurorum, & gentium Africę & Guinę, à promontorio atque insula Lunę, Maris rubri, Arabię & Persidis, & Armutiæ, magnę Indiæ, & omnium locorum earum, & omnium insularum, terrarum adiacentium, profligatori Maurorum, & fortium paganorum, domino arcium & altorum castellorum & murorum, propagatori fidei Iesu Christi. Pax tibi domine Rex Emanuel, qui Dei fretus auxilio, Mauros occidis, & tua classe, tuo exercitu, & tuis ducibus vndiquę tanquàm infideles canes expellis. Pax sit cum Regina vxore tua amica Iesu Christi, serua Marię virginis matris, ipsius Saluatoris totius mundi. Pax sit filiis tuis, nunc vt in virenti horto, & florentibus lilijs, mensa esculentis parata. Pax filiabus vestris, quę sunt indumentis ornatę, sicut palatia aulęis exornantur. Pax affinibus tuis, ex sanctorum semine procreatis, sicuti dicit sacra scriptura, filij sanctorum sunt benedicti, & magni foris & intra domum. Pax sit consiliarijs & officialibus tuis, potestatibus, & ius dicentibus. Pax ducibus tuis castrorum & confinium & omnium rerum munitarum. Pax omnibus gētibus, populis, & vrbibus, & cūctis inhabitantibus, præter Mauros & Iudeos. Pax oībus parochijs, & omnibus Christo & tibi fidelibus. Amē.

Cognoui domine Rex, & mi pater, quòd cùm ad te nominis mei fama, per Matthæum oratorē nostrum fuisset delata, statim Archiepiscoporū, & Episcoporum, ac Prælatorum magnum numerū aduocari iussisti, qui de ea legatione Deo Christo gratias agerent, ipsumq; Matthæum summo cum honore, & hilaritate fuisse susceptum: quade re mirificè sum lætatus, & gratias pariter Deo egi, & hoc deuotè fecit etiam populus meus. Doli autem cùm ab his intellexi ipsum Matthæum in reditu suo dum intraret fines meos, in monasterio de Bisayn fuisse mortuum: eum autem ego non miseram, quoniam adhuc puer eram vndecim annorum, vixdū suscepto regni sceptro, post mortē patris, sed Helena Regina, quam loco matris colebam, & regnum pro me gubernabat. Is Matthæus mercator erat, Hābraham vocatus, sed sibi nouum nomen idcirco imposuerat, vt securiùs per fines Mauroꝝ iter faceret. Verū is in Dabul à Mauris pro Christiano agnitus, in carcerem fuit coniectus. Quod cùm significāssset vestrorum exercituum Præfecto, is misit fortes viros, qui Christianum hominem è teterrimo carcere liberarent, maximè cùm didicisset eum esse legatum meum. Itaque illum ereptum è manibus inimicorū, curauit vestris nauibus, ad conspectum vestrum transuehendum. Is Matthæus meo nomine, tibi Regi mandata exposuit, rescriptiq; se honorificè susceptum fuisse, & cumulatè omnis generis muneribus honestatum: quod & nuncij pariter vestri affirmabant, quos magnus vestræ classis Præfectus Didacus Lupez de Sequeira ad nos misit, qui literas præsentārent, quas affere debuerat Eduardus Galuanus, qui in insula Cameronis diem obiērat, quibus conspēctis

Atis literis, magnoperè sum gauisus, & Deo egi gratias, & tum magnam cepi voluptatem, cùm pectora vestrorum nunciorum crucibus insignita conspicerem, & experirer percontando eos, ritus tenere fidei Christianæ, qui essent verissimi, & illud me singulari deuotione iniecta vehemèter permouit, quòd intelligerè iter in Aethiopiam inuentum esse, non sine miraculo. Nam referebant, Præfectum classis, quum diù per mare Arabicum errâisset, & propterea de inueniendo nostro portu desperâisset, re infecta, redire in Indiam voluisse, maximè propter sæuas maris tempestates: sed in aurora opportunè rubram crucè in cælo apparuisse, qua salutata, à nautis proras in eam partem esse conuersas, monstranteq; Deo repertum esse portum nostrum, quæ res mihi pro miraculo visa est: & certè is classis Præfectus Deo debet admodum esse dilectus, postquam tantam ei felicitatem cōcessam videmus, quantam nemo ante eum à Deo impetrare potuerit. De hac autè mutua legatione antiquitùs prædictū fuit à Propheta in libro de vita & passione sancti Victoris, & in libris sanctorum Patrum, quòd Rex magnus Christianus, cum Rege Aethiopiæ esset cum mutua pace conuenturus, sed hoc nequaquam futurum existimabam diebus vitæ meæ. Verùm Deus certum sciebat, vt laudetur nomen eius, qui nuncium ad me detulit, vt ego pariter id mittere possem ad te patrem meum in Christo, & amicū, vt simus in vna fide, postq̃ à nullo alio Rege Christiano nuncium aut certam notitiam habuerim. Haftenùs circùm me Mauri erant, filij Mahometis, & Gentiles, & reliqui sunt serui, qui Deum non agnoscunt, & alij qui ligna & ignem venerantur, & alij qui solem adorant, &

alij qui serpentes deos esse putant. cum his nunquam pacem habui, quoniam ad veritatem venire recusant, & frustra his prædicabam fidem: nunc verò cōquiesco, & Deus quietem dono mihi dedit cum hostibus meis & tuis. Nā in finibus meis cū armatus contra eos progredior, ipsi faciem & terga vertunt, & duces & milites mei, per campos de his victorias consequuntur. Neque mihi Deus irascitur, vt dicit Psalterium, & Deus vota eorum Regum implet, qui iusta petunt, nec hoc ad laudem nostram pertinet. Nam Deo agende sunt gratiæ. is est qui mundum vobis dedit, & terram Gētilium perpetuū concessit, ac aliorum terras, quæ sunt à finibus vestris, ad initium Aethiopiæ. propterea ingentes Deo gratias ago, & prædico summam eius potentiam, cū sperem eorum populorum filios, qui in tuam ditiationem venient, procul dubio fidei veritatē esse cognituros. quamobrem do gratias Deo, & spero quod filij vestri, & ego, & vos, de felicibus earum rerū successibus, abundē lætabimur. & vos Deo debetis continuē supplicare, donec gratiam vobis det potiundi templi sancti in Hierusalem, quæ est in potestate hostium Christi, Maurorum, & Gentilium, & hereticorum. & si hoc perfeceris, caput tuum omni laude plenissimum erit. Ceterum ex numero legatorum, qui ad me veniebāt, cum prædicto Matthæo, tres periēre, & Præfectus magnus vestræ classis deuenit apud * Macua in colloquium cum Rege de Bernagais, qui est imperio meo subiectus, & statim legatos ad me misit, & munera ingentia, quæ mihi charissima fuerunt. Verūn nomen vestrū omni gemma, & thesauro mihi preciosius videtur. Sed hæc trāscamus, & agamus inter nos, quo modo inuade-

re &

* *Arguic*

re & capere possumus alias infidelium terras. Ego certè dabo milliès centena millia drachmarum auri, & totidem millia militarium virorum. Itemq; materiam & ferrum, & cuprum, in vsum ædificandę & ornandę classis, magnam etiã com-
 meatũ copiam. amicè vnà conueniemus, & quoniam non est consuetudinis & dignitatis meæ, ad petendam pacem legatos mittere, & tu primus à me eam syncerè quæsiuisti, ad verificanda Christi verba. Nam scriptum est, Beati pedes, qui por-
 tant pacem. Et ego propterea sum ad id paratus, Nauis L.
 more Apostolorum, qui erant vnanimes, & vnus cordis. O rex, & pater mi Emanuel, vnus Deus te sospitem velit, & seruet, qui est Deus cæli, & semper vnus substantiæ, nec iuuenescit, nec senescit. Is qui à te nuncium attulit, Rodericus Lima vocabatur, legationis optimorum virorum princeps, & cum eo Franciscus Aluarez, quem propter vitę probitatem, & singularem religionem, & iustitiam valdè charissimum habui, maximè quòd verissimis verbis, cùm esset interrogatus de fide, aptissimè respondebat. Et ità debetis eum exaltare, & magistrum appellare, & dare ei officium conuertendi populos de Macua, & de Dalaca, de Zeila, & omnium insularum maris rubri, quoniam sunt in finibus regnorum meorũ, & ego ei concessi crucem & baculum, in signum potestatis, & ità vos iubete, vt hæc ei concedantur, & creetur Episcopus illarum terrarum, & insularum, quoniam hoc meretur, & idoneus est in hoc officio administrando, & tibi Deus plurimũ benefaciet, vt semper sis fortis contra hostes tuos, & eos cogatis ad pedes vestros procidere, & Deus tibi vitam prolonget, & participè faciat regni cælorum in optimo loco, sicut

ego pro me optaré. Audiui autem auribus meis multa bona de te, & oculis video, quæ videre nequaquam credebam, & Deus cuncta de bono in melius succedere velit, & ibi sit vester locus supra lignum vitæ, vbi est locus sanctorum, Amen.

Ego sicuti filius paruulus, quæ iussistis, feci, & faciam, si venerint legati vestri, vt inuicem mutuis opibus adiuuemur. Singulis autem Oratoribus vestris, qui venient, sicut tum fecistis ad Mazua, aut Delacam, & ad portus intra angustias maris Rubri, ea tribuam, tribuiq; curabo, quæ fienda significabitis, sicuti maximè desidero, vt in consilio & rerû actione, prosperè coniungamur. Nam cum ad ea littora copiarum vestrarum peruenerint, mature & ego cum meis exercitibus adero. Et quoniâ in finibus meis nemo est Christianus, neq; templa Christianorum visuntur, concedam vestris hominibus habitandas illas terras, quæ sunt proximæ Maurorum ditioni: propterea opus est, vt cœptis vestris debitum finem asseratis. Interim mittite ad me viros eruditos, atq; etiam celatores imaginum auri & argenti, & fabros cupri, & ferri, & stanni, & plumbi. item artifices, qui literis nostræ linguæ, pro Ecclesia libros imprimant, item alios quos qui ex auro bracteolas facere, & cum his inaurare alia metalla sciunt. Hi erunt in domo mea honestissimè tractati, & si discedere voluerint, laborum suorum eis amplam mercedem soluam. Iuroq; per Deum Iesum Christum Dei filium, me eos liberè, cum voluerint, esse dimissurum. Hoc autem peto fidentissimè, quoniam mihi vestra virtus spectata est, & bonitas maximè agnita, & scio me amari abs te plurimum. & hoc agnoui certius, quod Matthæum mei gratia honorificè & liberaliter suscepistis, & remisistis. Et idèd
admi-

adnitor ea impetrare. neque hoc vobis pudorem afferat, nam omnia persoluam. Et id quod filius petit à patre, negari non debet. & tu es pater meus, & ego filius tuus: & simus coniuncti simul, sicut laterculus cum laterculo in pariete copulatur, ità duo in vno corde, & amore Iesu Christi consentimus, qui est caput mundi, & qui cum eo sunt, assimulantur laterculis in muro coniunctis. Amen.

*Litteræ eiusdem Davidis Æthiopie Imperatoris,
ad Ioannem huius nominis tertium Portugal.*

liæ, &c. Regem, scriptæ Anno

M D XXIIII. Paulo

Iouio interprete.

IN nomine Dei patris omnipotentis, creatoris celi & terræ, & omnium rerum factarum, visibilium, & inuisibiliū. In nomine Dei filij Christi, qui est filius, & consilium, & propheta patris. In nomine Dei spiritūs sancti, paracleti, Dei viui, æqualis patri, & filio, qui locutus est per os Prophetæ, spirando super Apostolos, vt gratias agerent, & laudarent Trinitatem perfectam in cælo & in terra, in mari & in profundo semper, Amen.

Mitto has litteras & nuncium ego Thus virginis, quod est mihi nomen à baptismo, nunc vero cum Imperij sceptro assumpsi nomen David, dilectus Deo, columna fidei, stirps Iuda, filius David, filius Salomonis Regum Israël, filius columnæ Siō, filius seminis Iacob, filius de Manu Mariæ, & filius Naü per carnem, maximo & potentissimo, & altissimo Ioanni Regi Portugalliæ,

& Algarbiorum, filio Regis Emanuelis. Pax sit tibi, & gratia Domini nostri Iesu Christi sit semper tecum, Amen.

Eo tempore quo ad me relatum est de potentia Regis patris tui, qui Mauros foedissimi Mahumetis filios debellabat, Deo gratias ingentes egi, propter incrementum & magnitudinem, & coronam conseruationis in domo Christianitatis. Similiter summam cepi voluptatem ex legatorum aduentu, qui verba ipsius Regis ad me detulerunt, ex quibus singularis amor, & notitia, & amicitia inter nos effecta est, ad eradicandos, expellendosq; malignos Mauros, & incredulos Gentiles, qui habitant inter tua meaq; regna. Dum essem in hac lætitia, audiui tuum meumq; patrem, prius esse vita defunctum, quàm hinc legatos ad eum mitterem. Quamobrèm gaudium meum in mœrorem subitò cōuersum est, ità vt in hoc cordis mei dolore, necum etiam aulæ nostrę proceres & Prælati Ecclesiastici, & qui in monasterijs sunt, omnesq; demùm subditi nostri vehementissimum luctū fecerint, ità vt voluptas primi nuncij, cū tristitia huius nouissimi exequaretur. Domine, à principio regnorum meorum hætenùs nulla legatio, nullusq; nuncius, vel à Rege, vel à regno Portugallię ad me peruénit, nisi dum viueret Rex, tuus pater, qui duces suos ad me misit, & proceres cum Clericis & Diaconis, qui totum solennium Missarum apparatus attulerunt. Et propterea maximè sum lætatus, & eos honorificè suscepì, & non multò pòst eos dimissi, vt reuerterentur cum honore & pace, & postquàm peruenerunt ad portum maris, qui est in finibus meis, in mari Rubro, non inuenère magnùm Præfectum classis, quem pater tuus miserat: is enim non expectauit,

pectauit, & de hoc me fecerat certiozem, quoniam non poterat expectare, cum esset moris vestri, de triennio in triennium magnū classis Praefectum creare. Interim alius nouiter creatus aduenit: qua de causa longiorem, quā opus esset, moram legati contraxerunt. Nunc verò mitto mandata mea per fratrem Christophorum Licanati, cui nomen à baptismo est Zaga Zaho, nempe gratia patris, qui desideria mea coram vobis explicabit. & item ad Papam Romanum mitto Franciscum Aluarez, qui nomine meo praestet obedientiam vti iustum est. O domine Rex, frater mi, attende, & da operam amicitiae, quam inter nos pater tuus aperuit, & crebrò mitte nuncios & literas, nam eas magnoperè videre desidero, vti à fratre meo: nam id æquum est, cum ambo simus Christiani. & Mauri, qui mali sunt, semper in sua secta concordēs existunt, & nunc profiteor me nolle in posterum legationes Regis Aegyptij admittere, nec aliorum item Regum, qui ad me sæpè legatos mittebāt, sed solū celsitudinis tuæ, quos venire maximè opto, quoniam reges Mauri me loco amici non habent, propter religionis dissensionem: sed amicitiam simulāt, vt tutius & liberius mercaturam in nostris regnis exercent, inde magnum commodum consequuntur. Ingenitum enim vim auri, cuius sunt auidissimi, è regnis meis exportant, cum parū mihi sint amici, & commodā eorum nullam mihi afferant lætitiā, sed hoc tolerandum fuit, quoniam superiorum regum nostrorum vetus est institutum, & si eis nequaquā bellum infero, & penitus profligo, temperandum in hoc mihi esse arbitror, ne illi contrā sanctum templum in Hierusalē violent, & diruant, in quo sepultura est IESV Christi,

quam Deus in potestate fœdissimorū Maurorū reliquit, & pariter solo æquarent alia templa, quę sunt in Aegypto, & Syria, & hæc causa est, cur eos non inuadā & debellem, cuius rei me plurimūm tædet. Etiam hoc mihi facilius persuadeo esse faciendum, quum neminem Christianum Regē habeam finitimum, qui me adiuuet, & cor meū exhilaret. Ego, mi Rex, nequaquam lætari possum de Christianis Europæis Regibus, cū eos audiā in vno corde minimē cōsentire, vigereſq; inter eos bella. Estote simul omnes in vna concordia vnanimēs. Deberetis enim inter vos certo fœdere esse contenti. Et certē si mihi Christianus Rex finibus esset coniunctus, nunquam vna hora ab ipso discederem, & de hoc non planē scio quid dicam, aut omninō faciam, cū hæc à Deo ordinata esse videantur. Domine mi, mitte, obsecro frequentes ad me nuncios. nā cū literas tuas video, vultum certē tuum intueor: quoniam maior amicitia oritur inter longinquos distantes, quā inter eos qui propinqui iunt, propter desiderium quo tenentur. Nam is qui recōditos habet thesauros, cū eos oculis non videat, corde semper, & quidem vehementissimē diligit, sicut Dominus Iesus Christus in Euāgelio dicit, Vbi thesaurus tuus, ibi cor tuum: itā cor meum apud te est, quū tu ipse meus sis thesaurus, & tu pariter me, tuum thesaurum debes efficere, & cum meo tuum cor syncerē copulare. O Domine frater, serua verbū hoc. names prudentissimus, & (vū audio) patri in sapientia similis, & de hac re cognita, statim Deo gratias egi, abiectoq; dolore, gaudium à me susceptum est, & dixi, Benedictus sit filius sapiens & magni capitis, filius Regis Emanuelis, qui sedet in cathedra regnorum suorum. Domine mi,

caue

Matt. 6.

caue nè defatigeris, cùm sis fortis nõ secùs ac pater tuus: nec ostēde debiles vires aduersùs Mauros & Gentiles. Nam eos cum Dei auxilio, adiuvante virtute tua, facilè debellabis & destrues. & non dicastibi esse à patre tuo vires exiguas. Nam ea sunt certè satis magnæ, & Deus semper opem feret. Mihi adsunt viri, aurum, commeatus instâr arenæ maris, & stellarum cæli. Nos simul coniuncti, totam Maurorum barbariem destruemus. neque aliud à vobis peto, quàm peritos viros, qui meos milites in prælijs ordines servare doceant. Et tu Rex vir integræ ætatis existis. Rex Salomon duodecim annorum ætatis, imperium suscepit, habuítque magnas vires, & patre sapientior fuit. Ego quoquè, cùm Naû pater meus excessit ab humanis, puer vñdecim annorû remansi, ingressûsque sedem patris, Deo dante ampliores opes & vires eo sum consecutus. Nam in manu mea omnes finitimi & Regni Gentes existunt. proptereà ambo gratias Deo agere debemus tanti accepti beneficij. Præbe mihi aures, frater & domine. Nam hoc vno verbo à vobis postulo, vt viri docti, atque etiam artifices mihi mittantur, qui imagines, & libros impressos, enses, & omnis generis arma militaria fabricare sciant. Itémque architecti, fabri lignarij, & Medici, qui pharmaca componere, & vulnera curare didicerint. Cupio etiam eos habere, qui aurum in bracteas extenuare, & aurum & argentum egregiè cælare valeant, ac etiã aurû & argentum è venis terræ éruiere, & metallorû omnium fodinas exercere sciât. Præter hos, apud me etiam chari erunt, qui plumbeas tegulas ducent, & tegulas ex creta facere docebunt. omnes deniquè
artifi-

artifices mihi vsui erunt, & præsertim sclopetorum Adiuua me, obsecro, in his rebus, sicuti frater fratrem: & te Deus ita adiuuabit, & ab omni malo liberabit. Deus exaudiat orationes & petitiones tuas, sicuti recepit sancta sacrificia in omni tempore, & in primis sacrificia Abel, & Noë quando fuit in arca, & illud Abraham, quando fuit in terra Madian, & illud de Isaac quando discessit à fossa iuramèti, & illud Iacob, in domo Bethleem, & Moylis in Aegypto, & Aaron in monte, & Ieson filij Nau in Galgala, & Gedeonis supra plagam, & Sampsonis, quando sitim habuit in terra sicca, & Samuelis in Rhama prophetæ, & Daud Nacira, & Salomonis in ciuitate Gabeon, & Helix in monte Carmelo, quando suscitauit filium viduę mulieris è Richa supra puteum, & Iosaphat in prælio, & Manasse quando peccauit, & ad Deum est conuersus, & Danielis in spelunca leonum, & trium sociorum Sidrach, Misach, Abdenago in camino ignis, & Annæ ante altare, & Nehemiæ, qui fecit muros cum Zorobabel, & Mathathiæ cum filijs supra quartam partem mūdi, & de Esau, supra benedictionem. Ità domine, Deus recipiet tua sacrificia, & supplicationes, & te adiuuabit, & erit pro te contra omnes peruersitates in omni tempore, & singulis diebus. Pax sit tecum, & ego te amplector sanctitatis brachijs, & similiter singulos amplector, qui tibi sunt à consilijs sanctis Regni Portugalliæ. Itemq; Archiepiscopos & Episcopos, Sacerdotes & Diaconos, virosq; pariter & mulieres. Gratia Dei, & benedictio virginis Mariæ matris Dei, sit tecum & omnibus, Amen.

Litteræ

Literæ eiusdē serenissimi Davidis Æthiopiæ Imperatoris ad Pontificem Romanum, scriptæ anno millesimo quingentesimo vigesimo quarto, Paulo Iouio interprete.

IN nomine Dei patris omnipotentis, creatoris cæli & terræ, visibilium, & inuisibilium. In nomine Dei filij IESV CHRISTI, qui est idē cum ipso à principio mundi, & est lumen delumine, & Deus verus, de Deo vero. In nomine Dei spiritūs sancti, Dei viui, qui processit ex Deo patre. Has literas is ego Rex mitto, cuius nomen leones venerantur, & Dei gratia vocor Athani Thingil, id est, Thus virginis, filius Regis David, filius Salomonis, filius Regis de Manu Mariæ, filius Nahu per carnem, filius sanctorum Petri & Pauli per gratiam, Pax sit tibi iuste domine, pater sancte, potens, pure, sacrate, qui es caput Pontificum omnium, & neminem metuis, cum nemo tibi possit maledicere, qui es vigilantissimus supra animas curator, & amicus peregrinantium, consecrate magister, & prædicator fidei, & earum rerum hostis, quæ conscientiam offendunt, amator optimorum morum, vir sanctus, quē omnes laudant, & benedicunt. O felix sancte pater, ego tibi reuerenter obedio, cum sis pax omnium, & cuncta bona merearis, & ita æquum, ut omnes tibi obedientiam præstent, sicuti sancti Apostoli præcipiunt apud Deum. Hoc verē vestrum est, ita etiam præcipiunt, ut veneremur Episcopos, Archiepiscopos, & Prælatos. Similiter ut te loco patris amemus, & loco Regis vereamur, & tibi uti Deo fidem habeamus. Propterea dico ego humiliter, ad terrā genibus flexis, tibi pater sancte,

syn-

syncero admodum corde, quod tu pater meus es, & ego filius tuus. O pater sancte potētissime, cur neminem vnquam ad nos misisti, vt certius de vita, salutēq; mea cognosceres, cum tu sis pastor, & ego ouis tua. bonus etenim pastor sui gregis nunq̃ obliuisceretur, nec tibi à regionibus vestris nimium semotus debeo existimari, vt nuncij ad me nequeāt peruenire, cum ex remotissimis terrarum regnis Portugallæ Rex Emanuel filius tuus, Oratores ad nos commodissime miserit, & si Deus eum ad se in cælum euocare distulisset, ea quæ tum agitabamus, procul dubio felicem exitum habuissent. nunc verò maximè opto prospera & salutaria de Sanctitate vestra, per certos nuncios audire. neque enim vnquam à Sanctitate vestra verbum recepi, quum aliqua tantum à nostris, qui ex voto peregrinantur, audierim. Sed hi cum neque meo nomine proficiscantur, neque quicquam literarum à vobis afferant, incerta fide nobis percontantibus, dicunt se ab Hierosolyma, deinde solutis votis, ad visitanda Apostolorum limina, Romam peruenisse, cum intelligant ea loca facile peti, quod à Christianis teneantur, & certè summam capio ex eorum sermonibus voluptatem, quoniam dulcissima cogitatione sancti vultus tui imaginem intueor, quæ mihi Angeli formæ similina videtur, & illā sicuti angelicam me diligere, venerariq; fateor. Sed profectò mihi esset gratius atque iucundius, verba tua, tuasq; literas deuotissime contēplari. Atq; ita nunc te oro, vt nuncium tuum cum benedictione ad me mittere velis, ad exhilarādum cor meū. nam cum in religione & fide consentiamus, id mihi ante omnia videtur expetendum: suppliciterq; item oro, vt amicitiam meā, ad instar angelicæ,

nuli, quem induis in digitum, & torquis aurei, quem humeris imponis, in intimum cor reponere velis, vt mei memoria nunq̃ ex animo vestro deleatur. Gratis etenim verbis & literis amicitia maximè crescit, cùm eam sancta pax complectitur, è qua omnis humana lætitia facile prouenit. Quemadmodùm enim is, qui vehementer sitit, frigidam maximè aquam desiderat, vt in sacris scripturis habetur: ita animus meus ex nuncijs & literis, quæ ex remotissimis terris deferuntur, incredibile gaudium concipere solet. neque tantummodò de Sanctitate vestra, si aliqua audiero, verùm si certa de singulis terræ Christianæ Regibus referentur, mirum in modum lætabor: sicuti his accidit, qui præliando opima spolia reperiunt & legunt. hoc enim faciliè fieri potest, postquàm Rex Portugalliæ totum id iter aperuit, qui ad nos iam pridem legatos suos misit cum strenuissimis equitibus. Dum autem pater meus esset in humanis, neque tum, aut demùm à quocquam alio Rege Christiano, vel ipso Pontifice, aut nunciū, aut omninò literas recepimus. Quancquàm in Archiuis proauis nostri seminis Iacob earum literarum memoria conseruetur, quas Papa Romanus nomine Eugenius, ad has literas misit, cùm ipse semen Iacob regnaret, Rex regum in vniuersa Aethiopia, Rex metuendus. Præscriptio autem literarum hæc erat:

Eugenius Romanus Pontifex, filio dilecto nostro Regi, ex semine Iacob, Regi Regum in vniuersa Aethiopia, maximè metuendo, &c. In summa autem literarum significabat, filium suum Ioannem Palæologum, qui biennio antè esset mortuus, Regem Regum Romanorum, ad sacrosanctam synodū celebrandam, euocatū fuisse,
&

& cum eo Iosephum Patriarcham Constantinopolitanum venisse cum magno numero Archiepiscoporum, & Episcoporum, & omnis generis Prælatorum, in quibus etiam fuissent Procuratores Patriarcharum Antiocheni, Alexandrini, & Hierosolymitani. Qui omnes se cum sanctæ fidei & religionis amore firmiter coniunxissent, constitutaq; unitate Ecclesiæ, sublatas fuisse antiqui temporis difficultates, non sine diuino auxilio, quæ erroneæ, & religioni contrariæ videbantur: quibus rebus ritè sancitis, & constitutis, ipse Papa omnibus singularem lætitiā peperisset. Hūc autem librum Papæ Eugenij ad vos mittimus, quē incorruptum seruauimus: totum etiam Pontificiæ benedictionis ordinem & potestatem misissemus, nisi harum rerum nimis magnum volumē esse videretur, quum magnitudine librum Pauli ad gentes omnino superet. Legati verò, qui hæc à Pontifice ad nos detulerunt, fuere Theodorus, Petrus, Didymus, & Georgius, serui Iesu Christi. Tu verò, sanctissime pater, rectè feceris, si euoluisti vestros libros iusseris, ubi harum rerum, de quibus scribimus, uti faciliè arbitror, aliqua memoria reperiatur. Itaque sancte pater, si aliqua ad nos perscribes, firmiter existimato, cuncta in nostros libros diligentissimè fore conscripta, ut posteris nostris earum rerum sempiterna memoria relinquatur. Et certè is mihi beatus esse videtur, cuius memoria custodita literis in vrbe sancta Roma, & in sede Sanctorum Petri & Pauli conseruatur. Hi enim sunt domini regni cælorum & totius mundi iudices. Et quoniam ita credo, propterea has mitto literas, ut mihi gratia paretur apud Sanctitatem vestram, & vestrum sanctissimum Senatum, ut inde sancta benedictio mihi pro-

proueniat, & bonorum omnium incrementum. Obnixè etiam precor Sanctitatè vestram, vt mihi mittere velit aliquas Sanctorum imagines, & præcipuè beatæ Mariæ Virginis, vt sæpissimè sit in ore atque memoria mea nomen vestræ Sanctitatis, & continuam ex muneribus vestris capiam voluptatem. Idcirco etiam vehementer postulo, vt mihi viros sacrarum literarum doctos atq; etiam artifices mittatis, qui imagines fabricent, atq; ita enses, & arma bellica omnis generis, iteq; cælatores auri atque argenti, & fabros lignarios, præcipuè architectos, qui domos ex lapide construant, & tegulas ex plumbo, cuproq; ducere sciunt, quibus domorum tecta protegantur: ad hos etiam nobis admodum chari erunt, qui vitrum conflare, organaq; musica scitè facere, & doctè pulsare sciât, itemq; fistulatores, & tibicines. Hos verò artifices ex domo vestra præcipuè mihi mitti vellem. velsi horum domi vestræ exigua erit copia, ab alijs regib. filijs vestris, eos Sanctitas vestra poterit impetrare. quoniam vestris imperijs & nutibus facillè obediunt. Hi cum ad me peruenierint, pro meritis summo in honore habebuntur, ex liberalitate mea mercedem amplam accipient. & si domum aliquis redire concupiscet, præmijs abundè ornatus abibit, quandò nec inuitum quenquam sim retenturus, cum fructum aliquem ex eius industria percepero. Nunc ad alia transeundum est, & iam à te postulo, sanctissime pater, cur non hortaris Reges Christianos filios tuos, vt arma deponant, & vt fratres decet, concordēs inter se esse velint, postquam ipsi oues tuæ sunt? & tu ipse pastor earum? Optimè quidem tua Sanctitas nouit, quid Euangelium Matt. 12. præcipiat, quod dicit: Omne regnum in se di- Luc. 11.

Hh

uisum,

uisum, desolabitur. Nam si reges animis & fœdere certo consentient, facilius Mahumetanos omnes delebunt, & pseudoprophetae sepulcrum felici irruptione disturbabunt & diruent. Ob hanc rem da operam, pater sancte, ut inter eos bona pax fiat, & certum fœdus amicitiae percutiatur: hortareque eos, ut mihi adesse, atque opem ferre velint, cum in regnorum meorum finibus à Mahumetanis Mauris pessimis hominibus sum ex omni latere circumdatus. Ipsi autem Mauri Mahumetani, inter se mutuis auxilijs utuntur, Regesque cum Regibus, & Regulis cum Regulis, aduersus nos syncerè & constantissimè cōueniunt. Mihi Maurus quidem admodum vicinus est, cui finitimi alij Mauri arma, equos, atque instrumenta bellica suppeditant. Hi sunt Reges Indiae, Persidis, Arabiae, atque Aegypti. Quibus de rebus singularem animo indies capio molestiam, cum hostes Christianae religionis, fraterna charitate inter se coniunctos pace frui conspiciam: Reges verò Christianos, fratres meos, nihil omnino istis iniurijs commoueri, neque ullam mihi opem asferre, ut certe deceret Christianos, postquam fœdissimi filij Mahumetis, inter se mutuis opibus adiuuantur. Neque ego is sum, qui ad id militares copias postulem, cum milites mihi supersint. Orationes, & supplicationes tantum peto, locumque gratiae apud Sanctitatem vestram, & reges fratres meos exopto. Quærenda enim mihi est hæc vobiscum amicitia, ut copiose his rebus, quas supra postulavi, ad terrorem Maurorum sum instructus, & Christiani nominis hostes vicini mei, intelligant Reges fratres meos, singulari studio mihi fauere, atque opem ferre, quod certè ad commune decus pertinet, postquam in una religionis & fidei

veri-

veritate consentimus, & in eo cōsilio sumus permansuri, quod firmum atq; absolutum erit cum eo, quod vtilius eueniet. Deus itaq; desideria vestra impleat, super laudibus IESV Christi, & Dei patris nostri, quem omnes laudāt per omnia secula. Et tu, domine pater sancte, complectere me cum omnibus sanctis IESV CHRISTI, qui sunt Romæ. & pariter in hos amplexus recipiantur omnes incolæ regnorum meorum, & qui Aethiopiam inhabitant, & reddatur gratia Domino IESV CHRISTO cum spiritu vestro. Has verò literas Sanctitastua accipiet, de manu fratris mei Ioannis Regis Portugalliæ, filij potentissimi Regis Emanuelis per Oratorem nostrum Franciscum Aluarez.

Aliæ literæ eiusdem Davidis Aethiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, scriptæ anno millesimo, quingentesimo vigesimoquarto, Paulo Iouio interprete.

Felix sancte pater, qui à Deo effectus es Gentium consecrator, & sancti Petri sedem obtines. Tibi datæ sunt clauēs regni cælorum, & quodcunque ligaueris, vel solueris super terram, erit ligatum, vel solutum in cælis, sicut dixit Christus, & ita in Euāgelio Matthæus scribit. Ego rex, cuius nomen leones venerantur, & Dei gratia Athani Thingil, id est, Thus virginis, vocor, quod nomen est à baptismo, nunc verò in ipso suscepti regni initio, assumpsi nomen David, dilectus à Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iuda, filius David, filius Salomonis, fi-

Matth. 16.

lius columnæ Sion, filius seminis Iacob, filius de Manu Mariæ, filius Naü per carnem, Imperator magnæ & altæ Aethiopiæ, magnorum regnorum & ditiorum, & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigar, de Angote, de Baru, de Baalinganze, de Adea, de Vangue, de Goiame, vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Vagemedri, de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym, vnde fuit regina Saba, de Bernagaes, & dominus vsque ad Nobiam, finem Aegypti. Hæ prouinciæ omnes in mea potestate sunt, & pleræque aliæ magnæ, & item paræ, quæ nunc à me nequaquam numerantur, neque regna & prouincias suis nominibus expressi, veluti superbia & vana gloria inductus, verum ob id, vt summus Deus magis ac magis laudaretur, qui singulari benignitate, tot amplissimorum regnorum Christianæ religionis, superioribus meis regibus, imperia tribuisset, sed profectò me clariore gratia, inter alios reges dignum fecit, vt religioni continuè inseruirem. Quoniam me Adel dominum fecerit, hoste Maurorum & Gentilium, qui adorant idola. Mitto ad deosculandos pedes Sanctitatis vestræ more cæterorum Christianæ fidei Regum, fratrum meorum, quibus neque religione, neq; potentia sum inferior. Ego etenim in regnis meis sum columna fidei, neque externis iuuo auxilijs, cum in solo Deo spem & opem reponam, qui me sustinet & gubernat ab eo tempore, quo Angelus Dei allocutus est Philippum, qui fidem doceret Eunuchum potentis Reginæ Candacis, Reginæ Aethiopiæ, quæ ab Hierosolyma Gazam pergebat. Philippus tum baptizauit Eunuchum, & Eunuchus demum Reginam, cum magna parte familiæ, & populi eius, qui nunquam desierunt esse Christiani,

Acto. 8.

ani, omniq; sequenti tempore perstiterunt fortes in fide. Prædecessores verò mei, nulla alia ope adiuti quàm diuina, fidem in latissimis regnis propagârunt, quod & ego quotidie efficere contendo. Maneo etenim inter maximos regnorum meorum fines, vt leo ingenti sylua circumdatus, & septus aduersùs Mauros obsidentes, & alias nationes fidei Christianæ inimicissimas, quæ nolunt audire verbum Dei, neque cohortationes meas, & ego gladio accinctus eos persequor, & paulatim extrudo, diuino scilicet fretus auxilio, quod nunquàm mihi deest, quod secùs accidit regibus Christianis. Nam si regnorum suorum fines extendunt, id facile possunt assequi. quoniam alter alteri opem ferre posset, & auxilia subministrare, iunariq; benedictione vestræ Sanctitatis, cuius particeps ego sum, cùm in libris meis habeantur literæ, quas superioribus temporibus Eugenius Papa cum benedictione misit, ad Regem sèmen Iacob. Qua accepta, tradita per manus benedictione ego fruor, & magnopere lætor. Cæterùm ego in magna habeo veneratione sanctum templum in Hierusalem, ad quod sæpissimè mitto oblationes debitas, per nostros peregrinantes. Et multo plures & pinguiores mitterem, nisi itinera à Mauris & infidelibus obsiderentur. Nam præter illud, quòd dona nostra & thesauros nuncijs eripiunt, etiam eos liberè pertransire non sinunt. Quòd si paterent itinera, in familiaritatem & commercium Romanæ Ecclesiæ deuenirem, vtì sit à cæteris Christianis Regibus, quibus in religione Christiana non sum inferior. Et ità vt illi credunt, vnā fidem rectam, & vnā ecclesiam confiteor, credoque syncerissimè in sanctā Trinitatem, & in vnū Deū,

& virginitatem Dominae nostrae virginis Mariae, & articulos fidei teneo & obseruo, vti ab Apostolis conscripti fuerunt. Nunc Deus optimus manu potentissimi & Christianissimi Regis Emanuelis iter patefecit, vt per legatos conueniremus & in fide coniuncti Christiani, cum Christianis Deo inferuiremus. Sed dum in aula mea eius oratores essent, allatum est, eum vitam cum morte commutasse, filiumque eius, fratrem meum Ioannem, paterni regni sceptrum accepisse. Vnde sicuti ex patris morte summum senseram dolorem, ita ex filij felici in regnum assumptione mirifice sum lætatus, adeo vt sperem nos communibus copijs & viribus per regiones Maurorum pessimorum, terra marique iter aperturos, atque eos, magno terrore illato, sedibus & regnis esse depulsuros, vt commodo pacatoque itinere Christiani Hierosolymitanum templum petere, & liberè commeare, possint. Atque ego in primis, sicuti vehementer exopto, Diuini amoris particeps esse possim in templo Apostolorum Petri & Pauli. Cupio autem ingenti desiderio consequi sacrosanctam benedictionem à vicario Domini nostri IESU CHRISTI. Nam procul dubio Sanctitas vestra, Dei est vicarius. Et cum à peregrinis, qui ex regionibus nostris ad Hierusalem atque inde Romam non sine miraculo eunt, & redeunt, multa de Sanctitate vestra ab his audio, quae mihi incredibilem afferunt voluptatem & gaudium. Sed multo maiorem omnino caperem lætitiā, si mei Oratores breuiore itineris compendio vti possent, & noua referrent. Sicuti antequam moriar, aliquando allaturos spero non sine gratia Dei omnipotentis, qui vos in sanitate & sanctitate conseruet, Amen. Exosculor autem
pedes

pedes sanctos, & supplex oro, vt benedictionem mittat. Has quoque literas Sanctitas tua accipiet de manu fratris mei Ioannis Regis Portugalliae, per eundem Oratorem nostrum Franciscum Aluarez.

Has epistolas à Paulo Iouio versas, huic nostro opusculo ob maiorem huius historiae cognitionem adiunximus, nec in eis aliquid mutauimus (quanquam in quibusdam locis mutatione indiguissent) præter pauca, quæ ex Arabico & Abyssynico idiomate, in Lusitanicum sermonem, omnino malè interpretata, mutato epistolarum ordine, fuerunt. Idem Iouius quoque in harum epistolarum enarratione, volumen quod Franciscus Aluarez de situ, moribus, cultuque Aethiopum composuit, in quo etiam totum suum iter explicat, pollicitus est Latinum facere, cuius voluminis vnum exemplar penes me habeo. quod si Iouius à vertendo supersedeat, non abhorrerem ab eius rei tractatione. quanquam id provinciae non libenter susceperò, nisi id iuis, sanctissime pater, mandatis mihi imperatum cognouerò, quo tutior esse possim aduersus calumniosos, quibus videri possim non studio Reipublicæ Christianæ, sed æmulatione gloriæ Iouianæ hoc onus subiisse. Ad quod cum fide tractandum, me non parum instructum arbitror. Nam cum perfunctus Germanicis & Sarmaticis legationibus, è Belgica ad Regem meum Ioannem eius nominis tertium redeo, cuius plurimam in me excipiendo & humanitatem, & munificentiam expertus sum, Vlyssippone in colloquium Aethiopici legati incido, viri & Episcopali dignitate venerabilis, & fide, doctrina, ac eloquentia Chaldaicæ & Arabicæ linguæ admirabilis,

& in summa idonei, qui à potentissimo Aethiopum Imperatore, ad maximos principes de maximis rebus mitteretur. huic aut nomen fuit Zaga Zabo, cum eo post initā inter nos firmissimā & constantissimam amicitia, sæpius sermonē miscui, variasq; disputationes habui, præsertim de moribus & religione Aethiopū Christianorum, capiebā enim eas res nō ex verbis interpretantiū peregrinorū, sed ab indigena, coram & ore tenus cognoscere. Inter cætera epistolā quoq; per Matthæum legatū in Lusitaniam missam, ei ostendi, quam ego iam pridem cum articulis, quos coram Rege Emanuele exposuerat, in linguā Latinā (ut dictum est) transtulerā, multaq; ex illius admonitu castigavi, vbi interpretatio nō plenē rei fidem aut indolem assecuta erat: quod tum mihi, tum Iouio non rarò accidisse affirmabat. habebā enim iam mecū ipsius Iouij epistolas, quas summa cum diligentia cōtulimus. Postmodum vigente inter nos iam vera Christi charitate, & amicitia, ausus sum ab eo petere planam & legitimam Aethiopū fidei & religionis enarrationem, eamq; sua manu describi, quod mihi summa cum alacritate concessit, illamq; statim describere incepit, sententiā summa fide in Latinā linguā refudi, ut ex sequentibus patebit. Id verò, conscientia urgente, eo ardentius aggressus sum, q non ignorē, si hæc apud me periissent, à nemine mortalium vnq; in lucem proditura fuissent. Indè quòd sic digesta & cōposita ad phrasim Chaldaicā & Aethiopicā essent, ut vix à quopiā intelligi potuissent, nisi à me, qui ea omnia tam ex ore, q̄ ex scriptis ipsius Aethiopici Oratoris, per multam familiaritatem consequi iam poteram,

IN NOMINE DO-

MINI NOSTRI IESV

CHRISTI AMEN.

*Hæc sunt, quæ de fide & religione apud nos
Æthiopes habentur & ob-
seruantur.*

CREDIMVS in nomen sanctæ Trinitatis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, qui vnus est Dominus: tria quidē nomina, vna diuinitas: tres facies, vna verò similitudo: æqualis trium personarum coniunctio, æqualis, inquam, in diuinitate: vnum regnum, vnus thronus, vnus iudex, vna charitas, vnum verbum, & vnus spiritus. Verbum autem patris & filij, verbum spiritus sancti, & filius est idem verbū, & verbū apud Deum, & apud spiritum sanctum, & apud semetipsum, sine defectu vllō, aut diuisione, filius patris, & filius ipsius patris sine principio, nepe primo sine matre filius patris. Nemo enim nouit secretum, & mysterium eius natiuitatis, nisi pater, & filius, & spiritus sanctus. Is autem filius in principio erat verbum, & verbum erat verbum apud Deum, & Deus erat verbum. Spiritus patris, spiritus sanctus, spiritus filij, spiritus sanctus est. Spiritus autem sanctus, spiritus sui, sine vlla diminutione, aut augmentatione. is etenim spiritus sanctus, paracletus, Deus viuus, qui ex patre & filio procedit, locutus est per os Prophetarum, & in flamma ignis descendit super Apostolos in atrium Sion. Qui per totum terrarum orbem denunciauerunt, ac prædicauerunt verbum patris, quod ver-

*Hoc pos-
sè expli-
cat.*

*Huius no-
stri orato-
ris scripta
in hoc loco
ambigua
habebant
significa-
tionē: eā,
quæ magis
catholica
ecclesia cō-
gruit, te-
xtui infer-
ruimus, alio
am h'c in
margine
explicādo
duximus.*

*que se-
quens est:
Sine dese-
ctu vllō
aut diui-
sione filius
patris, &
filius sui,
& princi-
pium sui,
nempe pri-
mò sine
matre fi-
lius pa-
tris, &c.*

bum erat ipse filius. Præterea neque pater est
 primus inde, quod pater sit, nec filius postre-
 mus inde, quod filius sit: sic spiritus sanctus ne-
 que primus, neque postremus est. Tres personæ
 vnus Deus, qui videt, & à nemine videtur, qui
 vnico suo consilio cuncta creauit. Postea verò fi-
 lius spontè propter nostram salutem, ipso patre
 volenti, spiritu sancto consentienti, ex altissimo
 suo domicilio descendit, & incarnatus est de spi-
 ritu sancto, ex Maria virgine, quæ Maria duplici
 ornabatur virginitate, vnâ spirituali, altera verò
 carnali. Et natus est sine aliqua corruptione, ipsa
 Maria matre post partum virgine permanenti,
 & magno cum miraculo & arcano igne diuini-
 tatis afflata, sine sanguine & doloribus peperit
 filium suum Iesum Christum, qui homo inno-
 cens & sine peccato fuit, & perfectus Deus, &
 perfectus homo, vnum solummodò habens ad-
 spectum. Adoleuit sensim vt infans, sugens lac
 Mariæ virginis matris suæ. & cum attigisset tri-
 gesimum annum, baptizatus est in Iordane. Et vt
 cæteri homines, ambulauit, fuitq; lassus, sudauit;
 esuriuit; & sitiuit. Hæc omnia passus est spontè &
 voluntariè, plurimaq; fecit miracula. Atque per
 suam diuinitatem cæcis visum restituit, claudos
 sanauit, leprosos mundauit, mortuosq; susci-
 tauit, ipseq; postremò volens captus est, & fla-
 gellatus, ac colaphis verberatus, & crucifixus,
 & languit & mortuus est propter peccata no-
 stra, & sua morte vicit mortem ac diabolus,
 & sua viuæ ægritudine dissoluit peccata nostra,
 & languores nostros tulit, & baptismo sangui-
 nis sui, qui baptismus mors eius fuit, baptiza-
 uit patriarchas & prophetas: descenditq; ad in-
 feros, vbi erat anima Adæ & eius filiorum, at-
 que

que anima ipsius Christi, quæ est ab Adam, quam animam Adæ ipse Christus accepit ex sancta Maria virgine, & in splendore & potentia diuinitatis suæ, & crucis fortitudine fregit æneas ac igneas inferorum portas, & catenis ferreis satanam colligauit, & redemit Adam & eius filios. Hæc omnia Christus fecit propterea quod plenus diuinitate erat, & ipsa diuinitas erat cum ipsius anima, & crateriam cum ipsius sanctissimo corpore, quæ diuinitas virtutem dedit cruci. Quam quidem diuinitatē, is cum patre in Trinitate & vnitatē semper habuit, & habet communem. Nec enim ipse Christus obambulans in terris, caruit oculi momento diuinitate, vel dignitate sua. Tum demum sepultus, tertia die ipse Iesus Christus, Princeps resurrectionis, Iesus Christus dulcissimus, Iesus Christus, princeps sacerdotum, Iesus Christus Rex Israel, cum magna potentia & fortitudine resurrexit. Et postquam omnia fuerunt adimpleta, quæ sancti Prophetæ prædixerunt, ascendit in cælum cum gloria, & sedet à dextra patris, & venturus est cum gloria, ferens ante faciem suam crucem, & in manu gladium iustitiæ, iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Credo vnam sanctam catholicam, & Apostolicam ecclesiam, credo vnum baptismum, qui est remissio peccatorum, spero resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi, Amen. Credo dominam sanctam Mariam virginem. virginem (inquam) spiritu & carne, quæ ut Dei mater, charitas omnium gentium est, sancta sanctorum, & virgo virginum, quam modis omnibus veneror. Credo sanctum lignum crucis, lectum ægritudinis Domini nostri Iesu Christi filij Dei esse, qui Christus salus nostra est, propter quæ salui sumus, Iuæis quidē 1. Cor. 1, scan.

scandalum, Gétibus auté stultitia. Nos verò prædicamus & credimus fortitudinem crucis Domini nostri Iesu Christi, quemadmodum sanctus Paulus doctor noster præcepit. Credo sanctū Petrum petram legis esse, quæ lex ædificata est super sanctos prophetas, fundamentum & caput Ecclesiæ catholicæ & Apostolicæ Orientalis & Occidentalis, vbi est nomen Domini nostri Iesu Christi, cuius Ecclesiæ potestaté Petrus Apostolus habet, ac claves regni cælorum, quibus claudere & aperire, soluere & ligare potest. Is autem sedebit cum alijs Apostolis eius socijs super duodecim sedes, cum honore & laude apud Dominum nostrum Iesum Christum, qui in die iudicii sententiam est de nobis laturus. Quæ dies gaudij quidē sanctis, doloris autem & stridoris dentium, peccatoribus erit, cū deijcientur in ardentem flammam inferni cum eorū patre diabolo. Credo sanctos Prophetas & Apostolos, Martyres & Cōfessores, veros Christi imitatores fuisse, quos cum sanctissimis Dei Angelis veneror & honoro. pariq; modo etiam omnes illorum sectatores complector & deosculor. Deindē confessionem vocalem omnium meorum peccatorum credo faciendam esse apud sacerdotem, cuius precibus per Christum Dominum nostrū, salutē animæ meæ spero me consecuturum. Prætereà Pontificē Romanum tanquā primum Episcopum & pastorem ouium Christi agnosco, ac omnes Patriarchas, Cārdinales, Archiepiscopos, Episcopos, quorum ille caput est, quibus tanquā ipsius Christi ministris pareo, ac obedio.

Hæc est fides & lex mea, & populi Aethiopiæ, qui est sub ditione Preciosi Ioannis, quæ fides atq; Christi amor, ita sunt apud nos confirmata, vt ea
nec

nec per mortem, nec per ignem, nec per gladium, fretus auxilio Saluatoris nostri Iesu Christi, vnquam sim abnegaturus, quam fidem omnes portaturi sumus in die iudicij ante faciem eiusdem Domini nostri Iesu Christi.

Iam his enumeratis, erit nobis explicanda disciplina & doctrina ac lex, quæ Apostoli in sanctis Synodorum libris & Canonum (quos Manda atque Aethilis vocamus) nobis præceperunt. Sunc enim ij sanctæ Ecclesiæ legum libri octo, quos oēs Apostoli Hierosolymis congregati, scripserunt. De quibus habita inquisitione, cum quibusdam doctoribus, postquam in Lusitaniam veni, neminem reperi, qui horum memoriã teneret. Observationes verò, quas sancti Apostoli nobis in his libris præscripserunt, hæ sunt: Primò oportere nos ieiunare singulis diebus Mercurij in memoriam consilij Iudæorum, quo die ab eis decretum & consultum fuit, Christum occidendum esse. Prætereà ieiunandum esse singulis diebus Veneris, quo in die Christus Iesus crucifixus & mortuus est, p peccatis nostris. Et in his duobus diebus præceptum est ieiunare vsque ad occasum solis. Quadraginta verò diebus quadragesimalibus, pane & aqua ieiunandum iniunxerunt. Septē diei ac noctis horis incumbere rebus diuinis. Ex ijs edictis quoque tenemur & sacrū celebrare diebus Mercurij, ac Veneris tēpore vespertino, quoniam tunc expirauit Dominus noster Iesus Christus in sancto ligno crucis. Diebus autem Dominicis, omnes vnanimiter vt congregaremur in sacra & de hora tertia diei ab ortu solis ad legendum & audiendum Prophetarum libros voluerunt, atq; postea, vt sanctum Euangelium prædicemus, sacrum quoque faciamus. Prætereà nouem dies festos

festos in Christi memoriam celebrandos constituerunt, scilicet, Annūciationis, Natiuitatis, Circūcisionis, Purificationis siue Candelarum, Baptismi, Transfigurationis, Dominicę Palmarum, vsq; ad octauam Veneris sancti, (vt vocamus) qui dies duodecim sunt. Ascensionis quoque atque Pentecostes cum suis etiam ferijs. Et ex horum librorum pręceptis, sine aliqua exceptione, à festo Paschę vsque ad Pentecosten singulis diebus vescimur carnibus, nec per hos dies, vsq; ad octauam Pentecostes ieiunare tenemur, id quidem propter maiorem venerationem & honorem Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi. Itē voluerunt vt diem mortis & assumptionis Marię virginis, cum omni honore celebraremus. Pręterea pręter Apostolorum pręcepta, quidā Preciosus Ioannes nōmine Semen Iacob, constituit in honorem eiusdem beatę virginis, singulis annis triginta supra tres dies etiam celebrandos. Deinde propter Christi Saluatoris natiuitatem, celebrari iussit de vnoquoque mense diem vnū, qui dies vigesimus quintus semper est. Constituit quoque ex singulis mensibus, vnum diem propter sanctum Michaelē celebrandum. Vltērius ex indiēto Synodorum Apostolorum, diem martyrij sancti Stephani, ac aliorum martyrum celebramus. Ex institutione quoque Apostolorum celebrare tenemur duos dies, scilicet Sabbati & Dominici, in quibus non licet nobis aliam rem facere, ne minimam quidem. Diem verō Sabbati ob id, quōd Deus in eo, mundi perfecta creatione, quieuiisset, seruamus. quem vt vocari voluit, Sanctum sanctorum, itā planē videretur contra eius voluntatem & pręceptum fieri, qui cęlum & terram potiūs, quā iunū verbum perire

perire vult, si cum magno honore ac religione is dies non celebraretur, præsertim cum ipse Christus non ad soluendum legem, sed ad implendum venerit. Quapropter non ad imitationem Iudeorum, sed iussu Domini nostri Iesu Christi, & Sanctorum Apostolorum, eum seruamus, quorum Iudæorum gratia in nos Christianos translata est. In quo die Sabbati, excepto tempore quadragesimali, carnes semper comedimus. Id tamen in regno Bernagaes, ac Tigri Mahon non seruatur, quorum duorum regnorum indigenæ ex veteri consuetudine, carnibus in diebus Sabbati & Dominici quadragesimalibus vescuntur. Diem autem Dominicum, vt cæteri Christiani, in memoriam Christi resurrectionis celebramus. Diem tamen sabbati ex legis libris, & non ex Euangelio, celebrandum esse scimus. Nihilominus Euangelium, finem legis ac Prophetarum esse, non ignoramus. In quibus duobus diebus credimus animas piorum defunctorum, in Purgatorio minimè cruciari. Quam quietem Deus in his sanctissimis diebus, animis concedit, donèc indè (finito termino suarum pœnarum, pro facinoribus in hoc seculo meritaram) penitus emergant. Ad quas pœnas minuendas, ac earum cruciatûs tempus attenuandum, elemosynas pro defunctis factas, credimus ipsis animis in Purgatorio degentibus maximè prodesse. Ad quarum animarum remissionem Patriarcha nullas dat indulgentias, id ad solum Deum, ac pœnarum temporis constitutionem credimus spectare. Nullos quoque dies indulgentiarum Patriarcha concedit.

Ex Euâgelij lectione, sex tantùm tenemur seruare præcepta, quæ Christus ore proprio ita expla-

- Matt. 25.* planauit: Esuriui, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: Hospes erā, & collegistis me: Nudus, & operuistis me: Infirmus, & uisitastis me: In carcere eram, & venistis ad me. Quæ uerba Christus in die iudicij solummodò
- Roman. 3.* est prolaturus: quoniam lex, teste Paulo, peccata nobis ostendit, quam legem, excepto Iesu Christo, nemo custodire potuit. Ipso Paulo quoque
- Roman. 5.* teste, Omnes ex peccato nati sumus, propter Eug-
 matris nostræ transgressionē, & propter eius maledictionē. Præterea inquit ipsemet Paulus, nos propter Adam mori, & propter Christi vitam uiuere, qui Christus ob suam immensam misericordiam, nobis hæc sex præcepta dedit, ut cum uenerit in sua maiestate, iudicatum uiuos & mortuos, saluemur. Quibus uerbis ac præceptis, in ipso tremendo iudicij die bonis gloriam sempiternam, malis ignem & perpetuam damnationem denuntiabit. Et quinque tantum peccata mortalia (ut uocant) annumeramus, id quidem ex ultimo Apocalypsis capite, ubi dicitur: Foris autem canes, & uenefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. Item constitutum est à sanctis Apostolis, in Synodorum libris, clericos uxores licere ducere, id quidem postquam cognitionem aliquam habuerint rerum diuinarum. Deinde inito matrimonio, in ordinem presbyterorum recipiuntur, in quē nisi post annum trigesimum nemo recipitur, nec spurij, nec nothi aliqua ratione ad eundem sacratissimum ordinem intromittuntur, qui ordines à nemine, nisi ab ipso patriarcha dantur. Mortua tamen prima uxore Episcopi aut clerici aliam ducere non possunt, nisi patriarcha ad id dispensauerit (quod aliquando indulgetur magnatibus pro-

propter publicum bonum) nec habere concubinam, nisi se voluerint à sacris abdicare: quod si fecerint, res diuinas amplius tractare nō possunt. Et hoc tam strictè seruatur, vt ij presbyteri, qui secundò vxorem duxerint, ne candelam quidem vnā Ecclesiæ consecratam, in manum auderent accipere. Quòd si inuentum fuerit, Episcopū aut clericum filium spurium habere, ab omnibus beneficijs ac sacris ordinibus abdicatur, quorū bona, si sine legitima prole discedant, ad Preciosum Ioannem, & non ad Patriarcham, veniunt. Et id, quòd presbyteri apud nos vxores possideant, ex Paulo accepimus, qui mauult clericū & laicum nubere, q̃ vri. Is quoq; inquit, oportere Episcopū virum vnus vxoris esse, & irrepræhensibilē, sobriū: pariq; modo vult esse diaconos. Atq; etiā, vt Ecclesiastici perindè atq; seculares, proprias vxores ex legitimo matrimonio habeant. Monachi tamen vxores non ducunt. Et tam laici quàm clerici vnā tantū possidēt vxorem, & matrimonium nō contrahitur, pro foribus sacræ ædis, sed in priuatis domibus Paranymphorū, Ex sanctorum Apostolorum constitutione habemus, vt si sacerdos fuerit compræhensus in adulterio, homicidio, latrocinio, vel falsum testimonium tulerit, vt à sacris ordinibus destituatur, ac vt ceteri malefici puniatur. Rursus ex eorum Apostolorum instituto: Si aliquis siue ecclesiasticus, siue laicus cum vxore cōgressus fuerit, vel in somnis pollutus fuerit, spatium quatuor & viginti horarū templum non ingreditur: nec id quoque menstruatīs mulieribus licet, nisi septimo quoq; die à mēstruo, id quidem omnibus vestibus ablatis, quibus tempore menstrui utebatur, ipsaq; benè lota, atq; à sordibus repurgata. Item mulieri pa-

1. Cor. 7.

1. Tim. 3.

rienti masculum, non conceditur venire in templum nisi post quadragesimum diem: parienti verò fœminam, post octogesimum. Hanc cōsuetudinem ex veteri lege, ac ex noua Apostolica habemus, quas leges, instituta ac prœcepta diligenter in omnibus, quatenùs fieri possit, obseruamus. Deindè prohibitum est apud nos, nè aut gentes, aut canes, aut alia huiusmodi animalia, in templo nostra intrent. Item non datur potestas nobis adeundi templum, nisi nudis pedibus, neque licet nobis in ipso templo ridere, obambulare, aut de rebus prophanis loqui, nec spueri, aut screare in ipso templo. Quia Ecclesiæ Aethiopiz non sunt similes terræ illi, vbi populus Israel comedit agnum paschalem, decedens ab Aegypto, in quo loco Deus iussit eos comedere indutos calceamētis, & zonis accinctos propter terrę pollutionem. Sed similes sunt monti Sinai, vbi Dominus locutus est Moysi, dicens: Moyses Moyses, exue calceamenta tua, quoniam terra, quam pedes tui premunt, sancta est. Et hic mons Sinai parens nostrarum Ecclesiarum est, ex quo suam acceperunt originem, ità vt Apostoli ex Prophetis, & nouum testamentum à vetere. Præterea nec sacerdoti, nec laico, vel alij personæ cuius cōditionis sit, assumpta venerabili Eucharistia, licet expuere, à tempore matutino vsq; ad occasum solis: & si spuerit, grauissima pœna mulctatur. Item in memoriã Christi baptismi, singulis annis, omnes in Epiphanijs Domini baptizamur, id quidem facimus, non quòd ad salutem spectare credimus, sed propter Seruatoris nostri laudem ac gloriã. Neq; vberiùs atq; refertiùs spectaculis, iocis & cæremonijs, vllum aliud festum celebramus. quoniã in hoc die primò manifestè apparuit sanctissima

ma Trinitas, cū Dominus noster Iesus Christus baptizaretur in flumine Iordane, cū spiritus sanctus in specie columbæ super caput eius descenderit, & vox de cælo dixerit: Hic est filius *Matth. 3.* meus dilectus, in quo mihi complacuit. Qui spiritus sanctus appārens in specie albę colūbę, cum facie & figura patris & filij apparuit in vna diuinitate. Pariq; modo Christus visus est à sanctis Prophetis per multas similitudines & formas. Primum in specie arietis albi, ppter salutē Isaac *Gen. 22.* filij Abrahæ, eōq; modo nominauit Iacob, Israel: *Gen. 32.* & Iacob, Iudam catulū leonis, cui super alios fratres potestatem tribuit, dicens: Ad prædam, fili *Gen. 49.* mi, ascendisti: requiescens occubuiisti vt leo, & quasi leona, quis suscitabit eum? Item manifesta- *Exod. 3.* uit se Mosi in monte Sinai in specie flāmæ igneæ, ostendit se sancto Danieli prophete in similitudine petræ. Ezechieli quoq; filio hominis apparuit, & Isaïæ in forma infantis. Manifestauit etiam se Regi Dauidi, & Gedeoni in rore super vellus. Præter has recensitas formas, in multis alijs visus est à sanctis Prophetis. Tametsi tam varijs formis fuerit visus, semper similitudinem patris & spiritus sancti repræsentauit. Et cū Deus etiam creāssset mundum, dixit: *Gen. 1.* Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & fecit Adam ad suam imaginem & similitudinem. Propterea nos dicimus patrem, filium, & spiritū san- *Hic expli-* ctum, esse tres vultus in vna similitudine & diui- *cat qua in* nitate. Habemus quoque à temporibus Reginæ *principio* Saba circuncisionem, quam ad hunc vsque diem *de tribus* seruamus. Erat autem huic Reginæ Saba nomen *faciebns* proprium Maqueda, quæ more Maiorum cole- *et vna* bat idola. Ad cuius aures fama sapientiæ Salomo- *similitudo* nis cū peruenisset, quendam virum prudētem *dine duxit*

Hierosolymam misit, ut re omni explorata, certior de Regis prudentia redderetur. Quo reuerso & re explanata, subito se ad iter Hierusalé versus componit. Atque cum eo peruenisset, præter multa alia, quibus à Salomone erudita est, legem ac prophetas didicit, eaque in patriam (facultate impetrata abunde) proficiscens, in itinere filium, quem ex Salomone conceperat, peperit, qui vocatus est Meilech, quem ipsa Regina in Aethiopia usque ad vigesimum ætatis annum apud se educauit, ac postea ad Salomonem eius patrem remisit, ut ab eo scientiam & sapientiam disceret, quem per literas obsecrauit, ut filium Meilech coram arca fœderis testamenti Domini, regem Aethiopiæ cōsecraret, ac crearet, neque ulterius fœminæ ius regnandi in Aethiopia haberet, ut tum in more erat, sed ut recto tramite masculi in regnum succederet. Qui cum Hierosolymam venit, à patre facile matris postulata obtinuit, ac pro Meilech vocatus est Dauid, quem iam abunde in lege, atque in alijs disciplinis edoctum, pater Salomon constituit ad matrem remittere, id quidem cum maiore ornatu, Regioque apparatu. Ad quod munificentius conficiendum, comites illi, nobiles ac primorum virorum filios, tradidit, qui ei pro Regio more inferuissent. Præterea decreuit cum eo mittere Azariam principem sacerdotum, filium Sadoch principis quoque sacerdotum. Quod cum Azarias intellexisset, Dauidem hortatus est, ut ei à patre impetraret potestatem sacrificandi pro successu itineris, ante arcam fœderis Domini. Quare à Salomone impetrata, Azarias subito tabulas, quam secretissimè potuit, ad imitationem tabularum fœderis Domini, dedolare curat. Quibus perfectis, ad sacrificandum se componit, in ipsoque

sacri-

sacrificio clanculùm, atque mira arte, veras fœderis Domini tabulas ex arca surripuit, pro eisq; adulterinas, quas secum portauerat, reposuit, se solo, ac Deo conscio. Hæc narratio apud nos Aethiopes sanctissima & probatissima habetur, vt ex historia ipsius Regis Dauidis (quæ iucundissima lectu est) appâret. Cuius historię liber tantæ crassitudinis est, quantę omnes Pauli epistolę. Ceterùm cùm iam Dauid ad fines Aethiopię peruenisset, Azarias eius tentoriũ ingressus, id quod semper apud se occultum tenuerat, ei reuelat, nēpe tabulas fœderis Domini penès se esse. Quare audita, subitò Dauid ad tētorium, vbi Azarias tabulas fœderis Domini habebat, accurrit: ibiq; præ nimio gaudio, ad exemplum aui sui Dauidis, ante arcam, in qua tabulæ erant, incepit saltare. Quo à suis viso, & re intellecta, omnes pari modo gaudia & lætitiā ingentem celebrauerunt. Tandem peragrata magna Aethiopię parte ad suam matrem peruenit. Quæ statim ei imperium omnium prouinciarum detulit, omnemq; administrandi regni curam in eius humeros reclinauit. Et ab eo tempore fermè iam indè vsq; in hunc diem, elapsis interim bis millenis sexcentis annis, regnũ Aethiopiæ recto tramite, de masculo semper ad masculum transfertur. Et ab his temporibus legem Domini, & circumcisionem seruamus, vt antè dictum est. Ab eodem quoquē tempore hucusque ministeria, quæ Salomon filio suo Dauidi ad aulam suam gubernandam ordinauit, in eo ordine ac familijs, quo tunc temporis erant, conseruantur, nec aulica ministeria ex alia stirpe deligere fas habet, vel ipse Imperator. Insupèr iussu, & decreto ipsius Regina Maquedæ, mulieres quoquē circunciduntur. Ad id ea ratione de-

ducta est, vt quemadmodum viri præputiū habent, eodem quoque modo mulieres etiam quam glandulosam carnem, quam Nympham vocant, in genitalibus habent, non ineptam accipiendo characteri circumcisionis. Id quod fit tam in masculis quàm in fœminis ad octauum diem. & post circumcisionem, masculi baptizantur ad quadagesimū diē, mulieres verò ad octogesimū, nisi aliqua interuenerit ægritudo, vt opus sit festinatione. quòd si ante tēpus constitutū baptizentur, infantibus nō licet lacte matris lactari, sed nutritis tantum, id quidem donèc matres purificetur. Et aqua in qua baptizantur, exorcismis cōsecratur & benedicitur: & ea ipsa die, qua pueri baptizantur, venerabile corpus Domini accipiunt, sub exigua specie panis. Nos fermè prius ceteris Christianis omnibus, baptismum ab Eunuchis Candacis Reginae Aethiopiae, cui nomen erat Indich, accepimus, ita vt in Actis Apostolorū traditur, quē vnā cum circumcisione (quam tum temporis, vt prius dictum est, habebamus) sanctè & Christianè obseruamus, & Deo adiutore sumus perpetuò obseruaturi. Nec quicquā præter ea, quæ in lege & Prophetis, & in Euangelio, atq; in libris Synodorum Apostolorum sunt, seruamus, aut admittimus: & si quæ alia præter hæc recipimus, ea seruantur interim, quòd ad ordinem & pacem Ecclesiæ videntur spectare, id tamen sine aliquo peccati vinculo. Quamobrè circumcisionis nostræ immunda non est, sed lex & gratia data patri nostro Abrahamæ est, quam à Deo tanquam signum accepit, non vt propter circumcisionem saluus fieret, aut filij eius, sed vt ipsi filij Abrahamæ, à ceteris nationibus dinoscerentur. Et id quod symbolo circumcisionis latenter ostenditur, eximie seruamus,

uamus, nempe vt corde circuncisi simus. Nec ob circuncisionem gloriamur, nec etiã cæteris Christianis putamus ob id nobiliores, nec Deo acceptiores esse, apud quem nulla est acceptio personarum, teste Paulo, qui etiam ostendit nos saluos fieri non propter circuncisionem, sed propter fidem, quia in Christo Iesu nec circuncisio aliquid valet, nec præputium, sed noua creatura. Is autem Paulus non prædicauit ad destruendam legem, sed ad stabiliendam, qui circuncisus quoquẽ fuit, & ex semine Benjamin. is quoquẽ Timotheum iam Christianum factum, ex matre Hebræa & ex patre Gentili natum, circúcidit, sciens Deum circuncisionem ex fide, & præputium per fidem iustificare. Et vt ipsemet ait, factus est omnibus omnia, vt omnes faceret saluos: Iudæis, tanquã Iudæus, vt Iudæos lucraretur: his qui sub lege erant, quasi sub lege esset, cùm ipse non esset sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrificeret: His qui sine lege erant, tanquã sine lege esset, cùm sine lege Dei non esset, sed in lege Christi, vt lucrificeret eos, qui sine lege erant. Et factus est infirmus, vt infirmos lucrificeret: id quod fecit, vt ostenderet nõ ex circuncisione, sed ex fide, nos salutem cõsecuturos. Vndè cùm in Hebræis prædicasset, tanquã Hebræus varijs sermonibus locutus est, dicens: Multifariẽ, multisq; modis olim Deus locutus est patribus nostris in Prophetis, ostendens eis ex ipsis Prophetis, Christũ ex semine Dauidis secundũ carnem: deindẽ Christum eis prædicauit, cum patribus nostris in tentorijs, in deserto fuisse, eosq; in terram promissionis introduxisse, per manum Iosua. Præterea idẽ quoquẽ Paulus inibi testatur, Christum principẽ fuisse sacerdotum, ac in nouum tentorium intrasse,

Rom. 2.

Gala. 2.

Eph. 4.

Act. 16.

1. Cor. 9.

Heb. 1.

quod est sanctum sanctorum, & sacrificio sui corporis & sanguinis, sanguinē hircorum ac taurorum, quo nemo accedentium poterat iustificari, aboleuisse: & sic multis modis locutus est Iudæis, multis quoque ritibus, sancta & incorrupta fide, se à suis coli patitur. Præterea apud nos habentur semichristiani pueri illi, quos hīc audio Paganos ab Romana Ecclesia vocari. Qui quoniam sine baptismo moriantur, semichristiani debent appellari. quoniam filij sacrati sanguinis parentum ex baptismo, & ex spiritu sancto, & ex sanguine Domini nostri Iesu Christi nati sunt, ex quibus tribus testimonijs omnes Christiani reputantur. Quoniam tres sunt, qui testimonium

1. Ioan. 5. dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis, teste Ioanne in sua prima Canonica, etiam ut Euangelium dicit, bona arbor fert bonos fructus, mala vero arbor, malos. Ideoque filij Christianorum non sunt, ut filij Gentilium & Iudæorum, atque Maurorum, qui sunt arbores aridæ sine aliquo fructu. Christiani autem sunt electi in utero matrum suarum, ut sanctus Hieremias Propheta, & sanctus Ioannes Baptista fuerunt. Insup̄er infantes Christianarum mulierum, sunt electi & cōsecrati ex corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi communicatione. Nam fœmine grauidę, cūm assumunt venerabile corpus Domini nostri Saluatoris Iesu Christi, infans capiēs indē nutrimentum, fit sacratus: Quoniam sicut infans existens in utero, ex eius matris affectibus contristatur ac lætatur, sic etiam ex matris nutrimento nutritur. Et ut ipse Dominus ait in suo sancto Evangelio, Si quis comederit corpus meum, & biberit sanguinem meum, non gustabit mortem in æternum. Rursus, Si quis gustauerit meum corpus,

& bi-

& biberit meum sanguinem, erit mecū. Ad hæc Paulus doctor gentium ait: Vir infidelis iustificatus est per mulierem fidelem, & mulier infidelis sanctificata est per virum fidelem, alioquin filij vestri immundi essent. nūc autem sancti sunt. Quod si ita est, vt filij matris infidelis, sanctificentur in patris fidelitate: multo sacrationes esse debent illi, qui ex patre & matre fidelibus nati sunt. Ob quam rem longè magis pium erit, vocare infantes, antequàm baptizati sint, semichristianos, quàm paganos. Id quoq; dixerunt Apostoli in suis synodorum libris: Omnes qui habent fidem, & non acceperunt baptismum, meritò possunt dici semichristiani. qui etiam dicunt in memoratis libris, Si Iudæus, Maurus, Gentilis fidem accipere voluerit, non esset illicò admittendus, sed voluerunt eum prius venire ad valuas templi, ibiq; audire conciones & verba Seruatoris Christi, vt qui prius ad fidem incitatus, ac quasi arreptus fuit, iugum legis cognoscat, quod cū fecerit, vocari possit semichristianus, quanquàm baptizatus non sit, quemadmodum Euangelium docet, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Et est etiā moris apud nos, vt mulieres grauidæ ante partus tempus semper confiteantur, ac vt corpus Dominicum confessæ accipiant. & eę quæ hoc non faciunt, ac puerorum patres, si eas ad id non impulerint, habentur impij & mali Christiani. Præterea sciendum, apud nos Confirmationē & Chrisma siue extremam olei Vnctionem, pro sacramento non haberi, nec in vsu esse, vt video hic ex Romanæ ecclesiæ consuetudine fieri. Item ex lege Mosi ac Apostolorum instituto, non licet nobis cibos immundos comedere. id facimus ad omnē

1. Cor. 7.

Mar. 16,

legis ac scripturarum obseruationem, quarum octoginta & vnum libros, tam veteris quam noui testamenti annumeramus, scilicet ex vetere quadraginta & sex, & ex nouo triginta & quinque, quem numerum singulorum librorum computatione expressum habemus ab ipsis Apostolis, quibus libris veteris & noui testamenti nihil addere, nec minuere licet, quanquam angelus de cælo id nobis persuadere conaretur. Et qui talia auderet tentare, per anathemate reputaretur. Quare nec Patriarcha, nec Episcopi nostri, per se, nec in concilijs putant, aut opinantur vllas leges se condere posse, quibus ad mortale peccatum obligari quis possit. In ipsis etiam Synodorum libris constitutum à sanctis Apostolis est, oportere nos confiteri, atque quam pœnitentiam pro magnitudine singulorum peccatorum à confessore accipere debemus. Instruunt quoque nos, quomodo orandum & ieiunandum sit, & charitas exercenda. Præterea hoc familiarissimè vtimur, quod statim ad pedes confessoris, cum peccatum commissum est, accurrimus, & hoc faciunt omnes tam masculi, quàm fœminæ, cuiuscunque conditionis sint. Et quotiescunque confitemur, assumimus corpus Domini, & id quidem sub vtraque specie, in pane azymo triticeo. Quod si singulis diebus confiteamur, singulis quoque diebus accipimus venerabile Sacramētum, & id tam apud clericos, quàm apud laicos in vsu est. Et sacramentum Eucharistiæ non seruatur apud nos in templis, vt fit hic apud Europæos, nec ægroti corpus Dominicum accipiunt, nisi dum conualuerint. id fit, quoniã omnes tam laici quàm clerici, consueuerunt illud, ad minus bis in hebdomada accipere, & omnes idem volentes facere, templum acce-

accedunt. quippe nemini datur nisi in ipso templo, nec id conceditur Patriarchæ, nec ipsi Precioso Ioanni. Vtimur etiam semper vno confessorre, nec alium accipimus, nisi eo absente: quo reuerso, ad ipsum redimus. Et confessores omnium peccatorum dant nobis ex Ecclesiæ potestate absolutionem, nullo casu Episcopis, aut Patriarchæ reseruato, quanuis grauissimo. Vltèriùs presbyteri non possunt audire confessionem eius, cui confitentur. Præterea presbyteri & monachi & oēs Ecclesiæ ministri, apud nos suo labore viuunt. Quippe ecclesia nullas habet decimas, nec accipit, habet tamen prouentus & agros, quos ipsi clerici & monachi fodiunt, aut sua aut aliena opera colunt, & nullas alias habent eleemosynas, præter eas, quæ gratis in templis offeruntur pro exequijs mortuorum & alijs pijs rebus. nec eis licet vicatim mendicare, nec à plebe aliquid eleemosynarum extorquere. Item in nostris templis singulis diebus, vna tantum celebratur Missa, quam sacrificij loco habemus, nec plures ex veteri instituto celebrare licet. pro qua quidē Missa, nullū precium aut mercedē accipimus, in quo ministerio sacramentum Eucharistiæ non ostenditur, vt hinc video fieri. inibiq; omnes Sacerdotes & Diaconi, Subdiaconi, & templum accedentes, corpus Domini accipiunt, & nullā pro remissione animarū facimus Missam, sed mortui cum crucibus & orationibus sepeliuntur in certo loco, super quos mortuos, præcipue inter alias orationes, initium Euāgelij Ioannis dicimus, & sequēte die à sepulto mortuo, eleemosynas p̄ eis offerim⁹, id etia postea facimus certis diebus, in quibus omnibus epulis funebribus indulgemus. De fide ac religione nostra diximus. Nunc verò quoniā postq̄ in Lusitaniam

niam venimus, crebras disputationes ac contentiones cum doctoribus quibusdā, præsertim cum magistris nostris, Didaco Ortyfio, episcopo insulæ sancti Thomæ, atq; Regis sacelli decano, & Petro Margalho, de delectu ciborum habuimus, de hac re aliquid dicere non erit incōgruum. Primum sciendum est, nos ex veteri testamento delectum ciborū seruare, qui delectus ab ipso verbo Dei constitutus est, quod verbum postea natum ex Maria virgine, & ambulauit atq; versatū est cum suis Apostolis. Id quoq; verbū Dei semper viuum, integrum, inuiolatum sermonem, ac verbum habuit. Nec id quod olim ex immunditia phibuit comedere, postea in aliquo sui Euangelij loco dixit esse comedendum. Id verò quod in Euāgelio ait, Quod per os intrat, hominem nō coinquinare, sed ea quæ ex ore procedunt: non ea de causa dixit, vt frangeret id quod antea constituerat, sed vt refutaret superstitionem Iudæorum, qui arguebāt Apostolos, quòd illotis manibus panem manducarent. Imindò nec Apostoli id temporis, quandò versabantur cum Domino nostro IESV Christo, vnquàm vsi sunt immundis, nec gustauerunt ea quæ in lege prohibita sunt, nec vllus eorum eam trāsgressus est. Nec ijs temporibus, quæ passionem Domini infecuta sunt, cū Euangelium cœperunt prædicare Apostoli, vllis apud nos scriptis probari potest, eos edisse, aut occidisse immunda. Verum tamen

1. Cor. 14. est, Paulum dicere, Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Postea, Si quis vos vocat infidelium ad cœnam, & vultis ire, omne quod vobis apponetur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Rursus, Si quis autem dixerit, hoc im-

mo-

molatum est idolis, nolite māducare propter eū qui indicauit, & propter conscientiā, &c. Omnia hæc dixit Paulus, vt placeret ijs, qui in fide non erant admodū confirmati, quoniam inter hos & Iudæos variæ consurgebant disputationes ac contentiones, quas vt sedaret, Christianis non quā satis confirmatis indulgentiū morigerabatur & acquiescebat. Id tamen faciebat, non quod legem frangere vellet, sed vt plures, itā in cæremonijs relaxandis gratificando, ad fidem alliceret. Idem Apostolus quoq; ait, Is qui manducat, non man- Rom. 14.
ducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet: quoniā is qui manducat, Domino manducat: & qui non manducat, Domino non manducat. Quamobrēm indignum est, peregrinos Christianos tam acriter ac hostiliter repræhendi, vt ego de hac re, & de alijs quæ minimē ad veram fidem spectabant, repræhensus fui. Sed multo consultius erit, huiusmodi Christianos homines, siue Græcos, siue Armenios, siue Aethiopes, siue ex quauis septem Christianorum Ecclesiarum, in charitate & Christi amplexibus sustinere, & eos sine contumelijs permittere, inter alios fratres Christianos viuere ac versari, quoniam omnes filij baptismi sumus, & de vera fide vnanimiter sentimus. Nec est causa, cur tam acriter de cæremonijs disceptetur, nisi vt vnusquisq; suas obseruet, sine odio & insectatione aliorum, nec commercijs Ecclesiæ ob id excludendus est, si peregrē in alienis prouincijs domesticos ritus obseruet. Id p̄terea quod in Actis Apostolorū habemus, nempe quo pacto Petrus Act. 10.
vidit cælum apertum, & vas descendere quoddā, velut linteum magnū, quatuor inijs submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia

dia & serpentina terræ, & volatilia cæli. Cui vox dixit: Surge Petre, occide & manduca. Cui Petrus: Absit, Domine, quoniam nunquam manducaui omne commune aut immundū. Cui vox iterum: Quod Deus purificauit, tu commune nē dixeris. Quod ubi cū tertid repetitis vicibus contigisset, statim illud vas in cælum receptum est. Quibus peractis, spiritus misit eum in Cæsaream, ad Cornelium virum piū, & timentem Deum. Apud quem loquente Petro, cecidit super omnes, qui verbum Dei audiebant, spiritus sanctus: quo spiritu sancto accepto, Petrus totam familiam Cornelij baptizari iussit. Quod cū cæteri Apostoli, ac fratres qui in Iudæa erāt, Cornelium esse baptizatū audiuiſſent: Petro, quod dedisset baptismum & verbum Dei Gentilibus, succensere cœperunt, dicentes: Quare introisti ad viros præputiū habentes, & manducaſti cum illis? Qui à Petro tota visione exposita, placati sunt, atq; Deo gratias egerunt, dicentes: Ergo & Gentibus poenitentiam dedit ad vitam, & recordati sunt verbi Domini, quod in cælum ascēdens, dixit, Ite per omnem terram, & prædicatē Euangelium omni creaturæ. qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Tunc Apostoli cœperunt prædicare Euangelium per totum mundū omni creaturæ, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, atq; per omnem terram exiuit sonus eorū. Et hanc visionem, in qua munda & immunda apparēbant, itā in Aethiopia exponimus, munda animalia fuisse populum Israel, immunda autem populum Gentilium. Ideò verò Gentiles sunt vocati immundi, quod idolorum cultores essent, & inseruirent operibus diabolorum, quæ immunda sunt.

Mar. 16.

da sunt. Quod aut vox illa dixit, Petre occide: id apud nos in hunc modum interpretatur, Petre baptiza: & quod dixerit, Petre comede: interpretamentum habet, ac si dixisset, Doce & prædica fidem, & legem Domini nostri Iesu Christi, populo Israel & Gentibus. Ad hæc certissimum est, nullibi in scripturis reperiri, Petrum aut alios Apostolos immunda occidisse, aut comedisse, post hanc visionem. Porro sciendum est, cum scriptura loquitur de pane, non intelligendum esse cibum, nec corporale nutrimentum, sed explicationem ac expositionem Christi, & scripturarum doctrinæ. Consultum profectò esset, omnes doctores & prædicatores de hoc linteo, quod ostensum fuit Petro, sublimia & alta docere, & non illa quæ infima sunt, & quæ nihil ad salutem videntur pertinere, ac non inde documenta aucupari, quasi fas & licitum esset nobis immunda comedere, quando ex scriptura id minimè colligere possunt. Quid quod ipsi Apostoli in suis Synodorum libris præceperunt nobis, ne comedamus animalia suspensa, suffocata, lacerata, neque semesa ab alijs bestiis, nec sanguinem? quoniam Dominus amat munditiam & sobrietatem, & odit gulam & immunditiam. Et plurimum etiam eos Dominus diligit, qui abstinēt à carnibus: & multo magis eos, qui ieiunant pane & aqua & herbis, ut Ioannes Baptista eremita ultra Iordanem fecit, qui semper usus est herbis. Et sanctus Paulus eremita, qui octoginta annis semper ieiunans, commoratus est in deserto, atque sanctus Antonius, & sanctus Macarius, ac plurimi alij filij eius spirituales, qui nunquam gustauerunt carnes. Ideoque, fratres mei, non oportet nos contemnere, neque insectari proximos nostros, quoniam Iacobus

ait:

- 1ac. 4.* ait: Qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. Paulus quoq; docet, melius esse vnumquenq; viuere contentum suis traditionibus, quàm cum fratre Christiano de lege disputare. Rursus non plus sapere, quàm oportet, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique, sicut Deus diuisit mensuram fidei. Quapropter indecens est, cum fratribus de lege aut de delectu ciborum disputare, quòd esca nos non commendat Deo, præsertim cùm ipse Paulus Apostolus dicat, *Rom. 14.* Nec si manducauerimus, abundabimus: nec si non manducauerimus, deficiemus. Idcirco alia & cælestem cibum quæramus, & has infimas & inanes disputationes omittamus. Hæc omnia quæ de traditionibus scripsi, nō ad disputationem, nec cōtentionem scripsi, sed vt meos, quatenus fieri potuit, protegerem ac defendere contra acerbissimas multorum repræhensiones, quibus nulla fuit reuerentia, quo minùs potentissimum Preciosum Ioannem, ac nos eius subditos conuicijs proscinderent, ac Iudæos & Mahumetanos appellarent, eò quòd circumcisione seruamus, & Sabbatū sanctificamus vt Iudæi. Deinde, quòd veluti Mahumetani, ad occasum solis vsq; ieiunamus, id hominem Christianum minimè decere asserentes. Id quoq; acerbissimè obijciunt, sacerdotum coniugia, vt laicorum, licita esse apud nos. Præterea nec id sine morsu omittitur, q̃ primo baptismo quasi diffusi, singulis annis rebaptizamur, quòd præter viros etiam mulieres circūcidantur, more nec apud Iudæos quidem recepto. Deniq; quòd delectum ciborū sanctissimè obseruatum volumus. Postremò, quòd infantes, qui ante baptismum Pagani vocari solent, semichristianos nuncupemus. Quibus ob-
- trectati-

tractationibus coactus sum talia dicere, vt nostros purgaré ab huiusmodi calumnijs, & vt doctores sacræ Ecclesiæ Romanæ, redderem nobis affabiliore. A quibus (nescio quàm piè) mihi interdictum est sumere corpus Dominicum, postq̃ in Lusitaniam veni, quod spatium est septem annorum, & (id quod non sine dolore ac lachrymis dicam) reputor inter fratres Christianos, tãquàm Ethnicus & Anathema. De quibus rebus ille, qui omnia vegetat, videat, cuius iudicio omnia committo. Ego autem non sum missus à potētissimo domino meo, Imperatore Aethiopum, ad Romanum Pontificem, & Serenissimum Ioannem Lusitanæ regem, ad disputationum & contentionū rixas, sed ad amicitiam & societatem contrahendam, non autem ad traditiones humanas vel augendas, vel diminuēdas. Sed vt de erroribus Arij principis hæreticorum diligenter exquirerem, & intelligerem, an Europæi Christiani cum nostris, ad huius hominis opiniones deuincendas, conuenirent. Propter cuius errores, Niceæ sub Iulio Papa congregatum fuit concilium trecentorum octodecim Episcoporum. Ac deindè vt sciré, an id apud Europæos Christianos seruaretur, quod Apostoli in suo Synodorum libro præcipiunt, scilicet, vt singulis annis bis in Ecclesia Christi concilium celebretur, in quo de rebus fidei rationem habendam statuerunt. Quorum primum voluerunt cogi ad festum Pentecostes, secundū, decima die Octobris. Deindè vt intelligerem, quomodd inter nos conueniret de erroribus Macedonij, cuius causa, sub Damaso Papa congregatum fuit Constantinopoli concilium centū quinquaginta Episcoporum. Præterea de erroribus Nestorij, propter quem sub Cælestino Papa con-

gregatum fuit in Epheso concilium ducentorum
 Episcoporum. Postremò vt etiam scirem de quar-
 to ac magno cōcilio Chalcedoniensi, in quo pro-
 pter errores Eutychis cōgregati fuerunt sexcen-
 ti trigintaduo Episcopi, quo tempore Pontifica-
 tum obtinebat Romanū sanctus Leo, ex quo con-
 cilio varijs disceptationibus habitis, & nihil ad
 concordiam Ecclesiæ constituto, atque re infe-
 cta, omnes discesserunt, vnusquisque suam reti-
 nens opinionem. Quarum Synodorum libros, &
 aliarum, quæ postea celebratæ fuere, potentissi-
 mus dominus meus Aethiopum Imperator, pe-
 nès se habet, & de hac zizania, quam aduersarius
 veritatis diabolus seminauit inter Christianos,
 dominus meus plurimùm dolet, vnà cum omni-
 bus suis subditis Christi fidelibus. Nostri certè ab
 exordio primitiuarum Ecclesiæ Romanum Pontifi-
 cem, vt primum Episcopum agnouerunt, cui eti-
 am hodierno die, vt Christi vicario paremus. In
 cuius curia frequentissimè essemus, nisi obstarèt
 magna itinerum interualla, ac multorum Mahu-
 metanorum regna interiecta, quæ transitum im-
 pediunt, ità vt susceptis maximis periculis, ni-
 hil tamen efficias. Quanquàm prudentissimus &
 inuictissimus Rex Emanuel felicitis memoriæ, qui
 primus non sine cælesti numine itinera Orienta-
 lium Indiarum suis nauigationibus aperuit, ma-
 gnā spem præbuit, id in posterum commodius
 futurum. Is enim, superato Oceano, Rubrū ma-
 re suis classibus edomuit, nihil deterritus ma-
 gnitudine sumptuum, quo & Christi fidem au-
 geret, & ad vsum nostræ amicitiae, quasi viam pa-
 tefaceret: & id quoniam iam factum est, & vtraq;
 gens alterius opibus vti potest, breuè speramus
 fore, vt ab Lusitanis, vnà cum nostris, armis
 omnes

omnes Mahumetani, cæterique Ethnici, ex toto mari Erythæo, ac vniuersa Arabia, Perside ac India depellantur. Itidem & illud futurum confidimus, pace inter omnes Europæos Christianos composita, vt etiam ex Mediterraneis locis, Ponto, alijsq; prouincijs, inimici Crucis profligantur, vt sit iuxta Christi verbum, super faciem terræ vna lex, & vnum ouile, & vnus pastor. *Ioan. 10.* Cuius rei oracula duo habemus, alterum ex prophetia S. Ficatoris, alterum ex sancto Synoda eremita, nato in extremis Aegypti cautibus, quorum neutrum ab altero dissentit. Et ex quo dominus meus potentissimus, legatos serenissimi & prudentissimi Regis Emanuelis accepit, videtur fides oraculorum, ad euēta properare. Certè iam inde noster princeps nihil magis cogitat, consilijsq; & armis meditatur, quàm vt Mahumetani de facie terræ deleantur. His de causis, alijsq; quas coram serenissimo Rege Ioāne Emanuelis filio exposui, istuc missus sum à domino meo potentissimo, nō ad friuolas & inanes disputationes. Atque vtinā instituta atque conatus Principis nostri, pro quibus legatus sum, Deus optimus maximus ad finem optimum, & ad suam gloriam perducatur, Amen.

His omnibus explicatis, obiter & breuissimè aliquid de statu nostri Patriarchæ, ac Imperatoris exponam. Primùm sciendum, solenni ritu Patriarcham nostrum ab Hierosolymitanis Monachis nostris, qui ibi apud sepulcrum Domini habitant, suffragijs creari, idque hoc modo: Vita defuncto Patriarcha, statim Imperator noster Preciosus Ioannes nunciū aliquem expeditū mittit Hierosolymam ad Monachos ibidem agentes, vt dictum est: qui, nuncio accepto ac mu-

neribus, quæ Imperator dominus noster ad sanctum sepulcrum dono mittit, continuò aliū Patriarcham suffragijs plurium eligunt. Sed fas nō est, alium, quàm Alexandrinum, eligere, ac moribus incorruptū. Quo creato, suffragia sua obfignant, eaq; legato, qui ad id venit, in manibus tradunt. Is statim Cairum contendit. quò ubi ventum est, Patriarchæ Alexandrino, qui ibi semper sedes habet, creationem illam legendam porrigit. Cognito autem, quem ex Alexandrinis delegerunt, virum tantis honoribus destinatum, cum legato in Aethiopiam mittit, qui ex veteri instituto Monachus ordinis diui Antonij eremite debet esse, cum quo in Aethiopiam confestim nuncius proficiscitur. ubi cum magno gaudio & honore ab omnibus excipitur. In quo negotio aliquandò annus vnus & alter transigitur, interimq; Preciosus Ioannes de prouentibus ipsius Patriarchæ pro libitu dispensat. Præcipuum autem Patriarchæ officium est, sacros ordines dare, quos nemo, ipso excepto, aut dare, aut auferre potest. Cæterū nullum Episcopatum, aut Ecclesiæ beneficium in vllos confert. id solum ad Preciosum Ioannem spectat, qui omnia pro suo arbitrio dispēsat. Mortuoq; Patriarcha, cuius ditiones ac puentus amplissimi sunt, ex solido omnium illius bonorum fit hæres. Est prætereà Patriarchæ munus, excommunicationibus aduersus contumaces procedere, quarum tam arcta obseruatio est, vt præuicatori pœna perpetuæ inediæ vsque ad mortē infligatur. Indulgētias nullas dat, neque concedit. Nec pro vllo delicto, quantumcunque magno, cuiquam Sacramenta Ecclesiæ interduntur, nisi tantum propter homicidia. Ipsum nomen Patriarchatus, nostro idiomate Abunna dicitur. Cæterum

terum qui nunc hoc soliū tenet, proprio nomine, quod ex baptismo accepit, Marcus vocatur, vir centum annorum, aut vltra. Sciēdum etiam, apud nos Calendis Septembribus annum incipere, quid dies semper incidit in vigiliā Ioannis Baptistæ. Reliqui dies festi, vt natalis Domini, Paschæ, alijq; deinceps eodem tempore apud nos celebrantur, quo in Ecclesia Romana. Id quoque dissimulanter prætereundum non est, apud nos diuū Philippum Apostolum, Euangelium & fidem Seruatoris Christi prædicasse. Quod si libeat sciscitari de agnominē nostri Imperatoris, is sibi persuasum habeat, illum perpetuò appellari Preciosum Ioannē, & non Presbyterum Ioānem, vt hic falsò passim iactatur. Scribitur enim nostro

sermone his characteribus **Ⲙⲟⲩⲁ** : **ⲡⲓⲛⲁ** quod sonat Ioannes Belul, hoc est, Ioannes Preciosus, siue Altus, & in Chaldaica lingua sic scribitur, **Ⲙⲟⲩⲁ** : **ⲡⲓⲛⲁ**, quod est, Ioānes Encoe, id si interpreteris, etiam Ioannis Preciosi, siue Alti significatum habet, nec est nominandus, vt Matthæus falsò indicauit, Imperator Abesynorum, sed Aethiopum. Matthæus enim, quoniam Armenius erat, non poterat res nostras perspicuē scire, præsertim eas, quæ ad fidem spectabant. Idcirco multa coram prudentissimo felici memorie Rege Emanuele exposuit, quæ minimè apud nos habentur. Id autem fecit, nō quod mentiri voluerit, quippe vir bonus erat, sed quod in rebus religionis nostræ non admodum erat edoctus. Regnorum autem & Imperij successio, non in filiū maximū natu transmittitur, sed ad eum, in quem pater id conferre vult. Et is qui modò Imperium tenet, ordine nascēdi tertius est, quod

pia quadam reuerentia emeruit. cū enim filij à patre moribundo, in regijs solijs sedere iuberentur, cæteris id facientibus, solus id facere recusauit: absit, inquit, id mihi tribui, vt in cathedra domini mei sedeā. Qua pietate à patre circumspecta, ei regna ac Imperium tradidit. vocatur is autem Dauid. Cuius imperij ditiones tam Christianorum, quàm Ethnicorum, miræ amplitudinis sunt. In quibus multi Reges & reguli, comites, barones ac proceres, multaq; nobilitas inest, ad eius mandata obtemperatissima. In cuius omnibus ditionibus, nulla præter peregrinam habetur moneta. Aurum verò & argentum pondere datur, ac accipitur. Oppida & ciuitates apud nos permultæ sunt, sed non tales, quales hîc in Lusitania videmus. id magna ex parte inde venit, q̃ Preciosus Ioannes semper in castris & tentorijs versetur. Quæ cōsuetudo ideò recepta est, vt Nobilitas continuè & perpetuò, se in rebus militari- bus exerceat. Nec illud prætereundum videtur, nos ab omnibus lateribus circūdatos esse, ab hostibus nostræ fidei, cum quibus crebrò confligimus, semper secundo Marte vsi, quas victorias numinis auxilio imputamus.

Ius autem scriptū apud nos in vsu non habetur, nec litigantium querelæ libellis, sed ore peraguntur: id fit, nè lites auaritia iudicū & patronorum in longum protrahantur.

Id quoque admonitione dignū videtur, Matthæum non fuisse ab Imperatore nostro Dauide missum, ad inuictissimum, potentissimumq; Regem Emanuele, felicitis memoriæ, sed ab Regina Helena vxore Imperatoris, cognomento Manus Mariæ, qui huius Dauidis, de quo loquimur, auus fuit, quæ tunc temporis, ob tenellam

Da-

Dauidis ætatem, regnorum gubernacula administrabat, mulier haud dubiè prudentissima & sanctissima. Eadem ista Helena duos composuit libros sermone Chaldaico, vt erat doctissima. Quorū vnus dicitur Enzera Chebaa, id est, Laudate Deum in organis, in quo de Trinitate doctissimè disputat, & de matris Christi Mariæ virginitate. Alter vocatur Chedale Chaay, hoc est, Radius solis, in quo acutissimè de lege Dei disceptationes habet. Omnia hæc de fide, religione, ac patriæ nostræ statu, ego Zaga Zabo, quod gratia patris interpretatur, Episcopus & sacerdos, ac Bugana Raz, nèpe miles, ac Prorex prouinciæ, quæ Bugana dicitur, nec tibi in Christo filiolo meo charissimo Damiano petenti, nec vlli homini talia flagitanti denegare potui, aut negare licuit duabus de causis. quarum prior est, quòd in mandatis habeo à potentissimo domino meo Precioso Ioanne Aethiopum Imperatore, omnibus me interrogantibus de fide, religione, ac prouincia nostra, nè quid clàm haberem, sed ex fide veritatem rerum, scriptis & verbis exponerem. Secunda, quòd opere precium existimarè, mores, ritus, instituta nostra, & locorum situs in publicam notitiam venire. Quas res nemini adhuc vsque diem scripsi, nec verbis exposui, non quòd ad id laboribus meis parcere vellem, sed quòd nullus Christianorum hominum, postquam in Lusitaniam veni, à me talia cognoscere appetiuit. De qua re non potui, nec possum satis mirari. Te verò, quem rerum nostrarum cupientissimum multis argumētis iudico, per Christi plagas ac Crucem oro, vt hanc nostram fidei, ac religionis confessionem, in linguam Latinam conuertas, vt per te liceat omnibus pijs Euro-

pais Christianis, ritus ac integritatem morū nostrorum intelligere.

Porro si tibi inter tuas peregrinationes Romā petere contingat, tunc nomine meo Pontificem, ac venerandos Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, cæterosque bonos Christi cultores, per IESVM Christum, in osculo pacis (quæso) salutes, petasq; ab ipso Pontifice, ut ad me remittat Franciscum Alvarez, literis illis suis instructum, quibus domino meo potentissimo Aethiopum Imperatori respondeat, quò tandem in patriā redeam, meosq; lares inuisam. nimium enim diū hīc detētus fui, ut ante obitum meum, qui ex nimio senio pro foribus est, mandata perferam, reliquias deindē vitæ, transacta hac legatione, Deo consecrem, diuinisq; rebus totus vacem. Cæterum te oro, si aliqua in nostris scriptis non fuerint satīs composita aut ordinata, ut ipse tu id ad phrasim Latinam coaptēs, sed itā, ut nihil de sensu immutes. Postremò te obsecro, ut intervertendum exquiras diligenter vetus & nouum testamentum, ut intelligas ex quibus locis meas authoritates excerpti, quò certius veritas. Quòd si omnia non fuerint tam feliciter tractata, quàm forsitan aliquis curiosus, aut scrupulosus exigat, id condonandum erit inopiæ & penuriæ librorū Chaldeorum, quos penès me non habeo. quos enim habui, iniquitas fortunæ in itinere perdidit. Quamobrem destitutus omnium librorum auxilio, nihil, nisi quod recēs memoria adferebat, dictare potui, sed ea omnia certissima fide. Vale, filiule in Christo dilectissime. Vlyssippone, vigesimoquarto Aprilis, Anno salutis nostræ millesimo, quingentesimo, trigesimoquarto.

Postquàm hæc omnia scripsi, venit mihi in
mentem

mentem locus ille, vbi dico Christum descendisse ad inferos, pro anima Adæ, atq; pro anima ipsiusmet Christi, quam ipse Christus acceperat ex sancta Maria virgine matre sua. De qua re habemus testimonium verissimum in libris quos Regiminis vocamus, quos Christus Iesus Seruator noster Apostolis tradidit, in quibus habentur hæc verba, quæ mysteria doctrinarum appellantur. Quorum autoritate, & testimonio, omnes sine vlla hæsitazione, in hac sententia versamur. Ego tamen postquam in Lusitaniam veni, depræhendi Theologos diuersâ tradere, contra nostrum omnium opinionem, quæ tam certa est, vt non hoc solum, sed etiam omnium hominum animas ab Adam profluxisse asseramus, & vt caro nostra est ex semine carnis Adæ, ita quoque anima nostra, quasi lucerna in anima Adæ accensa, originem suam & naturam ex Adam trahit. Ex quo apparet, nos omnes semen esse Adæ ex carne & anima.

*Hiscæ characteribus, manu propria ipsius
Oratoris omnia supra scripta,
subsignata erant,*

†

ገጽ : ልጽጽ : ልጽ : ግህ ልጽ : ጸጽ
ጸጽጽ : ጸጽጽ : ጸጽጽ : ጸጽጽ : ጸጽጽ : ጸጽጽ
ጸጽጽ : ጸጽጽጽ

DEPLORATIO LAP- PIANAE GENTIS, DAMIANO A GOES AVTHORE.

NON indignum puto, Pontifex maxime, in calce huius nostri opusculi, quoniã ad fidem & vnionẽ Ecclesiæ hæc quoquẽ spectant, Ioannis Magni Gothi, Archiepiscopi Vpsaliæ in regno Suediæ (vt ab eo ad miserandam Lappianam gentem veniamus) aliquam mentionem facere. Is autem Ioannes Magnus Gothus, vir est optimis parentibus ac diuitibus natus, sacrarum literarum non vulgariter peritus, probitate vitę spectatissimus, Ecclesię Romanę ita addictus, vt eius causa amplissimum Vpsaliæ archiepiscopatum cum prouentibus plũs minũs quadraginta millium aureorum in singulos annos, vnã cum fundo paterno amiserit. cuius dignitatis ac bonorum iactura, ab fluctibus fortunæ agitatũs, in Prussia, Gedani diũ tenuiter victitans delituit. Vbi (interim quod mihi regis mei negocia in illis Germaniæ partibus tractanda erant) cum eo, ac cum Olao Magno Gotho eius fratre, indissolubilem contraxi amicitiam. Hos inopinatẽ postea Vincentiæ reperi multo tenuiũs, quàm antea, degentes, quem locum ex illis vltimis terrarũ oris, propter promulgatum Concilium, ex quo non nihil spei sibi ac suis calamitatibus conceperant, adeundũ esse proposuerant. Concilio tandẽ intermisso, ij boni viri iam à suis facultatibus planẽ destituri, quibus, dum ampliores essent, sæpiũs in aquilonaribus illis partibus, pro Romana Ecclesia pugnauerant, & adhuc (si res successisset)

fisset) pugnaturi essent, Venetias emigrant, vel aliena liberalitate, vel suis laboribus, præsertim docendo, ac instituendo, victum quaesituri, nullis enim alijs subsidijs niti poterant, nisi quòd in numinis auxilio totam spem reposuerant. Quòd cum peruenissent, solùm ab Hieronymo Quirino Patriarcha Veneto, in ipso patriarchatu humanissimè accepti hospitantur, vbi ad hunc vsq; diè dilatum Conciliũ expectantes hærent. Sub huius Vpsaliensì Archiepiscopatu, pars illius vastę Lappianę prouincię habetur. Cuius indigenę Christi Seruatoris nostri leges minimè nôrũt, id quidem vt à multis, tum bonis, tũ fide dignis viris, dum in illis prouincijs versarer, ob turpissimum prælatorũ & nobiliũ quęstum ac auaritiam, accidere intellexi. Nã si Christiani essent, liberi essent ab illis vectigalib; & tributis, quibus ipsi vt Ethnici mulctantur, nobilitas contrà cum Episcopis ditekuit. Vetât igitur eos Christianos fieri, nè subditi suauì iugo Christi, aliquid lucelli eorũ tyrannidi & rapacitati subducãt, & aliquid ex vectigalibus decrescat, quibus gens illa miserãda, ab ipsis Monarchis, turpiter & insatiabiliter premitur & torquetur. qui impatiētissimè ferunt, si illi Christiani facti, non longè plus vectigaliũ ipsis penderet, quàm cæteri Christiani suis principibus pendunt, ac proinde deformem istum & sacrilegum quæstũ, fidei ac religioni Christianę, contempta tot animarum salute, anteponunt, verè habentes clauēs, quibus nec ipsi intrant, nec alios intrare sinunt. Auaritiam sanè inexplabilem, & impietatem intolerabilem, ac à pijs pectoribus, armis, & scriptis, deniquè totis viribus expugnandam, quam proculdubio sopitam hoc tẽpore habuissimus, si hic bonus vir in pristinum suum honorem

rem restitutus esset. nihil enim magis cupit, nihil acrius meditatur, quàm quo pacto hæc gens ad Christi fidem reduci possit: nihil flebilius deplo- rat, quàm quòd se authore (id quod sæpè animo voluerat) hæc miserandæ pecudes adhuc propter impiam religionem, per Christianam fidẽ Chri- sti oues factæ non sint. nec tam queritur se ab Ar- chiepiscopatu vel bonis auitis depulsum, quàm quòd careat neruis, auxilio, & facultatibus, qui- bus hanc Lappianam plagam, & medicari, & sub Christi iugum mittere, & Romanæ Ecclesiæ con- iungere possit. Id quidem postea mihi sæpius per literas confirmavit, quibus nondum ipse placatus, acrem huius negocij, in fine illius primæ Pre- ciosi Ioannis legationis (quam ipsi Ioanni Magno Gotho consecraui) mentionem feci, ne tum qui- dem mihi ipsi in hoc negotio satisfeci, sed cum Erasmo Roterodamo meis literis egi, vt causam istius rei scriptis commendaret. Postmodum in illius contubernio agens, quod mihi cum eo Fri- burgi Brisgoiæ, ad quinque menses fuit, præsens cum præsentē verba super eodem negotio feci. Quibus rebus impulsus, cōstituerat de hac re iu- stum volumen emittere. mortis tamen interuen- tu, operis materia, quam iam congesserat, disso- luta est. Nihilominus in suo Ecclesiaste tam nefan- dam impietatem non obticuit, quæ sanè talis est, vt omnes Christianos, quibus potentia & doctri- na à Deo cōcessæ sunt, posset quodammodò reos facere, & ab eis in vltimo iudicio, coram Christo iusto iudice vindictam petere. Videant iam Chri- stianorum Monarchæ, quam rationem, quẽ cal- culum tantarum perditarum animarum, in no- uissimo die ad Christi tribunal, vbi nec gratiæ, nec indulgentiæ locus est, nec blandimenta, nec assen-

assentationes recipiuntur, reddituri sint. Tu tamen, Pontifex maxime, is iam solus es, qui huic morbo mederi potes. Tu iam is es, qui huic Genti vias Domini demonstrare potes, & vt rectè in ijs ambulent, dirigere. Tu solus eas de inferno inferiore redimere valebis. per te paruulis Christū accedere licebit, & in virtute dexteræ tuæ à dæmonū catenis ac insidijs liberari, & copiosa Christi in hoc, & in alio seculo redemptione frui. Vide quam palmam obtinebis, si meis illa multa, te operario, in horreum Christi comportetur. Nec dubium est, quin comportabis, modò incipias. Sunt hodierno die cum Gostauo Suediæ & Gothiæ rege aliquot Magnates, ab ecclesia Romana recisi. Sunt in ipsis quoquē regnis, qui omnino ex diametro dissentiunt, possis ad vtrosq; literas pro tua dignitate & pastoralis officio dare. eousq; per Christi plagas (hunc enim omnes, quam ab ipsa Romana Ecclesia dissentiūt, filium Dei, & Seruatorem nostrum fatentur) obtestari, vt hanc orientalem & occidentalem Lappiā, cum Fimmarchia, Scricfinia, & Biarmia amplissimis prouincijs, quarum maior pars Christum non nouit, ad eius suauissimū iugum venire permittant, ab eisq; tantum aucupentur & extorqueāt, quantum alij Christiani principes à suis subditis, vel iure postulare, vel precarijs exactionibus obtinere consueuerunt. Ad id non tantū literę, sed viri quoquē docti, & sanctitate vitæ probati, mittendi videntur, vt hæ prouinciæ, Romanæ Ecclesiæ per Christi fidem coniungantur. Quibus per te vnā cum Aethiopica gente, ad veram Christi legem adductis, & si populi irascantur, Dominus sedēs super Cherubim regnet, & terra moueatur, ipsaq; exultet, & insulæ multę latentur. Vale Pontifex

tifex maxime in Christo Iesu, Amen. Ex Louanio
Cal. Septemb. Anno 1540.

LAPPIÆ DESCRIPTIO.

L Appia, mari Botnico interiecto, in orientalem & occidentalem diuiditur, cuius equorise extremū, Tornia est. Ab oriēte lacum album tangit, ad septentrionem varias prouincias amplectens, ad incognitū se extendit. Ad occidentem Islandiam respiciens, parti Noruegię est contigua. Ad meridiē, ab altera Noruegię parte, Suedia, Finlandia, ac ab vtraq; Botnia cingitur. Lappia enim oriētalisi Ecclesiā Diui Andreę in gradu eleuationis poli octogesimoquarto habet, quę magnifico & sumptuoso templo, ac doctis & sacrarum literarum eruditis viris ornatur. Ecclesia hæc Archiepiscopo Vpsaliēsi obedit & obtemperat, sub cuius diœcesi sita est. Nihilominus eius circunvicini, siue incuria, siue auaritia Prælatorū & Magnatum (vt dictum est) Christum nō agnoscunt. Lappia Latino sermone interpretatur ineptia siue secors prouincia. nomen puto inditum inde, quod ex nimio & intēso frigore, solum tanq̃ stupidum, minimē aptum sit, nec ad recipiēdum, nec ad procreandū fruges. Indigenę istius prouincię, neruosi & mediocris stature sunt, mirē dexteri & agiles in arcubus & sagittis vtēdis. quā artē iaculandi ab incunabulis sic exercēt, vt puero à scopo erranti cibus non detur tantispēr, donec in eum rectē sagittam dirigat. Pellibus nō ineleganter contextis loco vestium præcipuē vtuntur, quibus se à frigoris iniuria tutātur. Quod itā etiam pati assueuerūt, vt dum opus sit, id sine aliquo pellium munimine expugnare valeāt. In tabernaculis habitant, nec domus eis alicui vsui sunt,

sunt, quippe sæpiùs hinc indè migrant. Aliã viuendi rationem, quàm venationis, aucupij & piscationis, non habent, in quibus plurimùm præstant. Est enim prouincia illa istarum rerum feracissima. Agrum non colunt, nauiculis vtuntur sine aliquo ferreo clauo cõpactis, quibus piscibus aëre exiccatis, ac pellibus onustis ad vicinos nauigant, vt permutatione tantùm annonam & pecuniã, nullo sermone adhibito, sed solis nutibus agentes, acquirant. Id solùm accidit ob linguæ barbariæ & asperitatē, alioquin in suis permutationibus sagaces & expertissimi sunt. Gens bellicosa & animosa est. Loco equorum vtuntur animalibus, quæ Raingi suo sermone vocāt, magnitudinē & colorē asini, ungulas bifidas, formã atq; cornua ceruorū habentibus, sed cornua lanugine quadã cooperiūtur, & humiliora & ramis rariora cerui (vt ipsi vidimus) sunt. hæc tantę sunt velocitatis, vt spatio duodecim horarū, vehiculum ad triginta milliaria Germanica præpianc. In quorum progressu, lento vel celeri, ex tibiarū articularū agitatione, ad instar nucū collisionis crepitus auditur. Religio istius gentis est, & ignem & statuas lapideas pro dijs habere. Ex quauis re animata eis manē occurrēte, totius diei euentū iudicāt & augurātur. Matrimonium obseruant, & mirę sunt zelotypi. Incantamentis sic pollent, vt inter multa alia dictu mira, quæ prætermitto, naues in medio cursu retineant, sic vt nulla vi ventorum amoueri possint. Quod malū solo virginū excremento foris nauium ac transtris illitis, curatur, à quo spiritus illi, vt ab incolis accepi, natura abhorrēt. Lege Saxonē Grammaticū, & mira de sagis & incantamentis Aquilonaribus videbis.

DIEN-

DIENSIS NO-
BILISSIMAE CARMA-
NIAE SEV CAMBAIAE VRBIS
OPPUGNATIO, DAMIANO
A GOES AVTHORE.

*Damianus à Goes Eques Lusitanus, Petro Bem-
bo sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ
Cardinali, S. P. D.*

VID tibi pro tua assidue erga me,
dignissime Cardinalis, humanita-
te gratiarum referam, reperire ne-
queo, nec præsens tempus faculta-
tè adfert, sed pensabimus aliquan-
dò pro nostra facultate. Nunc verò mitto id, quod
gratum scio tibi fore, historiæq; nobilissimæ Rei-
pub. Venetæ, quam cum maxima in futurum glo-
ria, in manibus habes, forsân etiam non incômo-
dum. Quantum delecteris gestis nostrorum Lusi-
tanorum, non me fugit, præsertim illis, quæ pro
bono sacrosanctæ fidei nostræ geruntur. Id sanè
quod facis, vt bonus fidusq; Patricius Venetus fa-
cis, non ignorans antiqua nostratum cum vestris
fœdera, amicitias, & beneficia hinc inde vicissim
collata. Vtinàm cæteri Christiani homines in tuâ
sentetiam irent, & ex animo magis rebus nostris,
quàm faciunt, fauerent ac opitularentur. quin vt
omittamus opitulationem, saltem non officeret,
ac tantum, quod Rex nostriq; cupiunt, ociosos se
spectatores præberent, interim dum nostri cum
Mauris

Mauris Turcisq; strenuè depugnant. Sed absint querimoniarum & infausarum ominibus, & presenti negotio incongruæ: ac, quod in manibus est, tractemus.

DVM agerem Patauij, ubi me tua humanitate mirè totum deuinxisti, inter cætera, quæ ex Lusitania ad me perferebantur, accepi de bello Cambaico nonnulla, quæ (vt petisti) ex Lusitanica lingua in Italicum sermonem conuersti. Postmodum mors illius Regis Cambaie, de quo tam multa ac miranda retuleram, insecta est. à nostris enim ob proditionem, quam in Nunnium à Cunha Proregem nostrum meditabatur, ex quadam triremi deiectus ante muros Dij, fortissimè ipsius Cambaie regni ciuitatis, à quodam nauta, hasta inter natandum perfossus est. Ex cuius cede omninò ipsa ciuitas iam imperio nostro subiaceret, id quod antea facere reluctabatur, quamquam in eius faucibus littoris arcem munitissimam haberemus. Quare peracta, nonnulla deinde inter capedine temporis, classis Turcica ad eandem ciuitatem appulit, vt nostros inde expelleret. Quam classem Imperator Turcarum innumerabilibus sumptibus in sinu Arabico instrui iusserat. idq; maximè istius Regis quem dixi, adhortatu & opera, vt postmodum compertum fuit, & ex sequentibus latius intelliges. Iure autem belli ipse Turcarum Imperator Cairum, cæterasq; Sultani prouincias (vt nosti) occupauit, atque vnà cum regno curam, qua perpetuò Sultanus agebatur, suscepit, nempe vt Lusitanos omni cōtentione ex India profligaret. Ad id materiam ex longinquis plagis colligi iussit, illamq; sumptu inæstimabili ad mare rubrum vehendam curauit. Atque in Suezij portu eiusdem sinûs, naues ædi-

ficare instruereq; apparat, cui negotio Archite-
ctus quidam Genuensis præfuit, huius artis (ut
fertur) peritissimus. Habebat etiam multos ali-
os opifices Christianos, quos hinc indè muneribus
pellegerat. Classi verò præfecit quendam
Bassam Præpositum Cairi, nomine Solimanum,
peritissimum exercitus ducem. Quæ autem clas-
sis sexagintatribus triremibus constabat, in sin-
gulisq; triremibus vigintifex transtra, inter re-
liquas naues aderant sex Rostratæ, quas Galle-
ones vocant: aderant quoque sex biremes, hol-
cades dux, actuariæ viginti, celoces quampluri-
mæ. Classis præterea instructa viginti millibus
militum fuit, præter nautas & bombardarios:
quorum quatuor millia Genicerorū, quos Rho-
meos etiam appellamus, erant. Insupèr arma-
batur classis maximo tormentorum numero, in-
ter quæ erant quadraginta, quos basiliscos appel-
lant, qui globum ferreum emittunt nonaginta
librarum. Soluit itaque hæc ingens, & ad omnem
naumachiam ornata classis Suezio, versùs In-
diam sub finem Iunij anni millesimi quingente-
simi trigesimioctavi, & vi interceptis aliquot
mercatorum nauibus, quibus commeatu onera-
tis, atque ex eis nonnullis nautis ad remigium
edoctis, (tyrannide triremibus damnatis) quin-
to Iulij Adenam contendit, quæ ciuitas adiacet
freto sinûs Arabici, & decimoquinto eiusdem
mensis, ad quendam locum aquationi idoneum
appulit, quadraginta millibus passuum distan-
tem ab Adena. Ibidem ancoris fixis, Solimanus
Baxa clasis Præfectus, literas Imperatoris Tur-
carum de pace ad Regem Adenensem mittit, atq; ex
aureo panno talarem vestem, legatisq; in manda-
tis dedit, Regi ut dicerent, ipsum Turcarum Im-
pera-

peratorem classem illam ei dono mittere, quam suo imperio consilijsq; gubernari volebat, scēq; ea de causa Indiam petiturum, vt Lusitanos inde excluderet, homines Maomethanæ fidei infensissimos, ad quam expeditionem se nihil aliud ab illo postulare, quàm carnes & ligna. Quippe cæteris rebus atque com meatibus classis abundè instructa erat. Hæc omnia Rex Adenensis (quantum Regis tunc nostri Lusitanix tributarius esset, cui singulis annis, fœdere percusso ab Hectore à Sylueira, decem millia ducatorum persolvebat) gratissimo animo accepit, legatisq; respondit, eius aduentum sibi peroptatum esse, cui liberè omnia, tum ad classem, tum ad militem necessaria pollicitabatur. His spatio septem dierum trāsactis, ancoris iussu Solimani sublati, ad portum Adenensem classis depulsa est, inibi sub ancora moram faciens, applaudentibus omnibus, tanquàm verus amicus accipitur. Rex ad eum Magnates aliquot mittit, vt aduentui eius gratularentur. Qui ex mandato, Solimano significauere, gratissimum fore Regi, si in terram descenderet, vt à ciuitatem sibi obtemperatissimam oculis cerneret, vbi pro dignitate atque officio eum in sua Regia tractare posset. Ad hæc Solimanus: Dicite, inquit, Regi, me non despicere magnifica eius oblata. Veruntamen nausea sentinæ, & nauigationis molestia, ità adhuc me affligi, vt ante biduum nihil de me audeam polliceri. at vbi conualuero, rectà ad eius amplexum proficiscar. Ità dimissis legatis, mox à tergo sequuntur trecenti milites, prætextu visendæ ciuitatis. Postea Solimanus, vt ad finem telæ, quam mente orsus erat, perueniret, familiarem quendam suum ad Regem mittit, indicans se scire militum in-

solentiam. Et quoniam ij trecenti qui per ciuitatem vagabantur, nisi receptui canere iuberet & vela daret, quod tum illi nefas erat, crederet se ad naues recipere nō posse. Submissurum ilicō centum veteranos, qui sua autoritate, reliquorum militum insolentiam cohiberent. His Rex, nihil mali suspicans, corporis sui atque regiæ custodiā commisit. Sequenti verō die duo millia militum ē classe, dissimulata proditione, ciuitatem petūt. Qui vbi ciuitatem perspectam atq; eius fortiora loca explorata haberent, veteranis se adiunxere, quæ res ilicō animum Regis perculit. Postero verō die ante diluculum legatus venit maioribus copijs instructus, qui Regem prætextu amicitiae hortaretur, vt cum aliquibus suorum magnatū, Solimanum adhuc ægrotum visat, atque saluter. Id tamen periculum & infidias ante oculos ponere videbatur, coactus est facere. Itaque ad Solimanum ducitur, cæteris militum copijs in ciuitate iam pro præsidio remanētibus. Is igitur prætoriam naue ad Solimanum perductus, regia planè libertate in dicendo vsus est: Dic, quæso, Solimane, cur me tantum principem, Imperatori tuo, tibiq; deditissimum, ad te fraude, technisq; tanquàm maleficum, iussisti captiuum adduci? Cui Solimanus, superbia præsentis potentiae elatus: Non te pudet, me Proregem potentissimi Turcarum Imperatoris, ante ciuitatem tuam stationem facientem, per totum triduum non inuisere? Ad hæc Rex: Si Turcarum Imperator hic adesset, nec ego defuissem officio meo, nec ipse (itā vt est clemens) in me vteretur fraude, calliditate atque virulentia, qua tu modò vteris. Habes me modò in tua potestate, quod sanè non euenisset, si phaleracis verbis tuis me, regnumq;
meum

meum non commissem. Est enim Adena ciuitas, quæ hostem armatum aperto Marte non metuit, at à fraude calumniæve quis præcauere posset? Satia te homo priuate, fortunæ casu ad honorem prouecte, sanguine regio, ab Atauis regibus edito. Peribit modò (vti video) infidelis tyranni iussu, regium fidumq; corpus, attamen virtus Adenensium, stirpsq; eorum nobilissimorum Regum, nunquàm te viuente peribit. Hac eum libertate vsum, extemplò Solimanus in antenna naus suspendio tradi iussit, adiunxitq; illi eodem supplicio quatuor Regni proceres, qui vnà cum Rege ad colloquia vocati fuere. Id se in mandatis à Turca habere, eò quòd Adenenses non solum fœdera iunxissent cum Lusitanis, sed etiam tributum soluerent, quam gentem & eorum socios prorsus ex India exturbare volebat. Post Regis necem ciuitas illa opulenta & pulchra, prædæ & cædi, nullo resistente, patuit. Sumpto deinde commeatu abnauigaturus, populum alloquitur, debere ipsos lætissimos esse, vindicatos scilicet à tyrannide Lusitanorum, ac proinde admonere se, vt fidem & obsequium Imperatori Turcarum seruarent, domino proprio ac clementi, ipsorumq; fidei vero cultori. In digressu verò duomillia armatorum pro præsidio reliquit. Deinde altum petens, cursum in Indiam instituit, in qua nauigatione octo vel decem biremes, atq; actuaras naues, propter hyemis tempestates (est enim in illis prouincijs hyems eo tempore, quo apud nos æstas) amiserunt. quarum pars periit, pars fluctibus ad litus Indicum, Mallabarem versus est expulsa, quæ ab aliquibus nostris nauibus depræhensæ, partim interceptæ, partim euersæ fuerunt. Hæc autem quæ hactenùs narrauimus,

nostri à quibusdam Turcis, quos in ipsis nauibus viuos ceperunt, intellexere. Est verò Mallabar prouincia, in qua sita sunt Regna Calecutij, Cananorij, & Cochini, & alia. cuius litoris Regnorumq; descriptionem, in historia rerum Indicarum iam ab origine nostratum in ea loca aduentis, luculenter, si Deo ità visum fuerit, sumus tradituri. Ità igitur nauigando, Solimanus Dium pridie Nonas Septemb. cum classe sua appulit. & cum ad iactum bombardæ muris se proximum constituisset, exonerari circiter viginti magna tormenta iubet. Nostri par pari referentes, duas triremes Turcarum euertunt. Qua repentina clade consternati, subito illinc pedem retulere, & ad quēdam fluuium sedecim millia passuum distantem à Dio, cui nomen Marafabaris portus est, se recepere. Inibiq; expectauere classem atq; militem prouinciæ Cambaia, quam occisus Rex ad nostros ex Dio profligandos, ante suam cædem in aduentum Turcarum curauerat parari. Mercatores atque oppidani subito se fugæ mandârunt, ità vt intra biduum ciuitas tota Dium, facta sit deserta. Lusitani, qui iam soli per ciuitatem vagabantur, in arcem confugerunt. Dux arcis nomine Antonius à Sylueira, vir summo loco natus, magni animi, ingenijq; (virtute verò & prudentia fratre suo, Ludouico à Sylueira Comite à Sortelha, non inferior) omnia ad defensionē obfidionis necessaria disponit. Habebat milites Lusitanos septingentos, inter quos ducenti viri nobiles erant. Nihil deerat defensionī, præter bombardicum puluerem, cuius tātum sexaginta millia pondo habebat, & tria vasa pulueris manualiū (vt vocant) bombardarum. Deerāt etiam pro tantis hostium copijs milites, nisi nostri suorū paucita-

citatem virtute pensauissent. Interea loci, duo duces regni Cambaia, Solimano associati sunt, singulicū quadraginta nauibus, remige & milite ad dimicandū optimē instructis. Eccē adhuc alius dux terrestrium copiarū, comitatus viginti milibus militum, nomine Coie Coffarus, natus matre Turca, & patre Christiano orto in Xio insula, cuius opificiū fuerat, rimas nauium obturare. Fuerat autem hic Coie, Regi Cambaia, dum viueret, dilectissimus. His copijs terrestribus naualibusq; cum Turcis coniunctis, ilicō Solimanus admoueri classem, & ante muros Dij, ad ictum bombardæ figi ancoram iubet, atq; subitō ex nauibus quinq; millia militum præmittit, & cētum quinquaginta tormenta bellica, inter quę viginti basilisci erant, & quinq; alia, lapideum globum septem palmorum crassitudine eicientia. Interim dum tormenta vehūtur, vnum in litoris arena submersum est, nec ampliū apparuit. Cū primū in terram descendissent milites, ilicō se exercitui Coie Coffari adiunxere. Sequenti die nullo adhuc timore territi, sed fiducia multitudinis elati, nullo ordine seruato, prope muros arcis aliquot domos, in quibus adhuc habebant nostri magnam frumentorum copiam, veniunt depredatum. Dux noster Antonius à Sylueira cū eos perspexisset in loco cædi commodo, tormenta aliquot directa in eam partem, qua grassabātur, exonerari iussit, quo stratagemate desiderati sunt ultra centum & quinquaginta, cæteri subitō se ex eo loco receperant. Exemplō Turcæ cum Coie militibus terreum aggerē prouoluūt, quæ moles instar montis paulatim magis ac magis fossę arcis adinuebatur, & sine noxa vlla hostes in proximo sistebat, atq; confestim latissimū vallū erexerunt.

runt. quod tignis bombycisq; sarcinis, quas in ciuitate inuenerunt, suffultum, ab ictibus nostrorum tormentorum asseruabatur. Super hoc erectæ sunt turres octo, quibus arx à terrestri parte cingebatur. Has munierunt omni genere tormentorum. Obsidione igitur instructa, viribus, machinisque omnibus adhibitis, arcem à stationibus, tum à naualibus tentare cœperunt hostes: nostri contrà, defendere. Habebant nostri citra arcem in ipsa ciuitate turres duas, quarum vna in scopulis litoris iuxta arcem, altera verò in noua ciuitate quæ Rhomæum appellatur. Nomen inditum est Rhomæis, quasi Rhomanis, vocantur enim in tota India Rhomæi ij, quos nos communi nomine Geniceros vocamus. His enim Rhomæis siue Geniceris reges Cambaïæ hanc urbem construxêre, eamq; à veteri vrbe muro discluserûnt, quò mercatores, aduenæq; ibi versarentur, nec oppidani militum insolentijs inquietarêtur. Prima verò turris seruabatur quinquaginta militibus. Secūda autem, sexaginta. Erat vtraq; munita omni re, & ad victum & defensionem necessaria. Ab illa nouæ vrbis turri, cui sexaginta milites præsidio erant, hostes lacessiti, vt illa molestia liberarêtur, ante eam vallum extruunt, ac duas turres, quod vt commodius facerent, ædes magnificas quasdam, quæ turri adiacebant, ictibus tormentorum deijciunt, atq; subito turrim, machinis, tormentis, amphoris, & globis igneis petunt. quo certamine turris ab vno latere finditur, atque ruinam minari cœpit. Nostrorum eo die desiderati sunt quinq; ex hostibus plures. Sequēti verò die, certamine redintegrato, vi tormentorum ictuum turris in duas partes ita fissa est, vt inoffensè tela per mediam turrim

turrim euaderent. Quare ab hostibus perspecta, subito præmittunt duo millia selectorum militum, ut turrim expugnarent, qui à nostris non sine magna eorum clade & dedecore repulsi sunt. Dum hæc aguntur, tormentis arcis, euersæ sunt duæ hostium triremes. Ex quibus solum tres Turcæ natando euaserunt. Tres etiam aliæ triremes ita globis perforatæ fuere, ut nisi euestigiò aliæ eis succurrissent, funditus periissent. Iam cum viderent hostes spem defendendæ turris in nostrorum animis magis atque magis vigere, nè ab ipsorum globis maiorem cladem acciperet, ad eos legatos de deditioe mittunt, eisq; vitæ & bona salua pollicentur. Qua legatione audita, triginta eorum (labes Lusitanorum sanguinis) se dedidère, qui, violata à Turcis fide, in triremes vincti ad æternam seruitutem dati sunt. Cæteri verò ut boni sacrosanctæ fidei nostræ propugnatores, repudiata conditione, alijsq; quòd se infideliter deseruissent, repræhensis, dimicando & (ut viros Lusitanos decebat) multos Turcas interficiendo, oēs ad vnum occubère.

Dum hæc agerentur, Antonius à Sylueira, celocem ad Proregem Indiæ Nonium à Cunha, expedit, qui tunc temporis Goæ agebat: (distat enim Goa à Dio ultra octingenta millia passuum) In quo statu res essent, per literas ostendit, puluerem tormentorum maximè deficere affirmat. Quæ celox à naualibus arcis soluta, classem hostium penetrans, à quibusdam celocibus insectationem patitur. Quarum vna cæteris agilior, & sexdecim millibus passuum antecedens, nostram contendebat compræhendere. Nostri verò, eam tanta distantia ab reliquis semotam vidètes, reflexo cursu rectà obuiam tédunt: omnesq; quotquot erāt,

dimicando interficiunt, excepto vno ex Apulia, qui à fide nostra descuerat, quem secum captiuū duxerunt, ac celocem perforatam euertūt. Cū Goam appulissent, statim se Prorex ad subsidiū componit: celocem remittit, indicans se (Deo adiutore) breuī forti militum & nauium manu adfuturum, & vt omnem casum (itā vt prudens erat) infortuniumq; præueniret, quippe totā classem subito parare nequibat, sedecim liburnicæ subito ex arido in mare ducuntur, quibus singulis, nobilem & selectum ducem præfecit, & præter remiges & tormentarios, quindecim triarios milites, vnicuiq; duci tradidit, quos omnes multis muneribus affecit, plurāq; ijs, si viui euaderēt, pollicens: sin minùs, filiis, vxoribus, amicisque ipsorum, omnia promissa, sanctè iurauit conseruaturum esse. Itaq; omnes ilicò ad iter compositæ, onustæq; solummodò puluere & incendiarijs funibus, quibus flammæ bombardis iniiciūt, è litoribus soluunt. Pridiè verò Nonas Octobris acriùs solito Turcæ arcem oppugnauère, terra mariq; operibus & machinis vndiq; inuadentes, quæ pugna vsque ad trigésimum eius mēsis diem semper magis magisq; recrudit, nihilque laxamenti datum obsessis, sed noctes & dies continuata oppugnatio est: nec vlla transijt dies, qua non hostes in arcem exonerauerint trecentiēs, vel quadringentiēs sua bellica tormenta. Ad hæc singulis diebus nostros extra arcem ad pugnam prouocabant: nostri quanquā numero multo inferiores erant, virtute tamen eos superare nitentur, rursus ac rursus per arcis anfractus, ad vallum, & ad eorum turres vsque exilientes, cuniculis eos oppugnabant, plurimos interficientes. Intereà temporis ex assidua tormentorum iacu-

culatione, omnes arcis pinnæ turriumque collabuntur, ita ut nostris supernè locus non esset, unde tutò in hostes iacerent lapides, pila, aliæque tela. Postea verò una ex arce turris ad imum vique còncidit. qua parte cùm nullæ munitiones obstarent, hostes omni adhibita diligentia, arcem ingredi omnibus viribus satagebant. Nostri autem repugnantes, trabibus, tignis, vallisque vallum pro defensione diruti loci erigunt, propugnaculaque super mœnia instruunt, quibus rebus nostri utcunque se tuebantur. Hostes enim omnem opem contrà moliri, munitiones nostras subruentes, viribus redintegratis, conabantur, globos, sagittasque igneas in vallum demittere, ipsi etiam sæpius ad vallum, nostris acriter obfistentibus, perumpentes. Quæ oppugnatio singulis diebus bis agebatur, manè & vespere. Dux Antonius à Sylueira, assiduam pertinaciam hostium considerans, in ruderibus collapsæ turris tabulatum, pro defensione compactum erigit. A tergo ilicò ignem ex picea materia, aridisque lignis struit, qui magno incendio, nocturno, manè, vespereque ardebat, interdiu minimè incendebatur, quippe ardor solis, & calor combustæ materiæ, satis per se ingressum hostibus intercludebat. Qui considerantes ignis rapidissimum ardorem, harpagonibus ferreis ad focum cõtendunt, & omnem materiam, quam nostri alimentis ignis tradebāt, ea opera eripiebāt. Antonius Dux cõtà alios harpagones excogitat, longissimis hastilibus affixos, his Turcarum harpagones pari industria apprehendit. Turcæ igitur videntes se nihil perficere, ab hoc oppugnationis genere desistunt. Nulla fuit dies post turris lapsum, quin ex nostris quinque sexve cecide-

ciderint, præter vulneratos, & ab igne læsos. Ex hostibus (vt postea compertum est) supra ter mille desiderati sunt, vulnerati, & ab igne ambusti quamplurimi. Decimotertio autem Calend. Nouemb. ante ortum solis ecce speculatores nostri aliquot magnas scaphas, quas barchas appellat, quæ remis agebantur, ante muros turris nostræ, quæ quinquaginta militibus asseruabatur, vt antea diximus, ex arcis pinnis animaduertunt: præterea octo triremes, quæ naues omnes instructæ erant milite, scalisq; & alijs machinis, ad turrim oppugnandam appositis. Dux arcis Antonius à Sylueira, subito ab illo latere, cui turris proximior erat, nonnulla magna tormeta iussit deportari, inibiq; ducentos Arcubutarios, vt vocant, disposuit. Ex quo loco, cum primum hostes turrim oppugnare cœperunt, ictibus tormentorū, quatuor scaphæ à nostris euertuntur, atque iaculationibus iclopetorum multi hostium interficiuntur. Milites verò quinquaginta, qui turri præsidio erant, fortiter resistentes, multos interficiunt: ex quibus vnus tantum desideratus est, duodecim vulnerati. Illo die cum nihil pmouissent Turcæ, postridiè fortiore militum manu reuertuntur, constipati trigintatribus scaphis, decem triremibus, & multis machinis oppugnationi accōmodis. Milites qui designati erant ad muros turris conscendendos, (quorum numerus ingens erat) omnes vestiebatur rubro panno, vt ex cæteris dignoscerentur. Incepto autē prælio, mira arte studioq; turrim conscendere conabantur. Rursus ij, qui ex quinquaginta pro propugnaculo integri adhuc seruabantur, fortiter obstabant, hostes de scalis, quas iam affixas muris habebant, præcipitan-

pitantes. Præterea nostri ex arce, opportunitate perspecta, tormenta exonerant, vnamq; triremē, & multas scaphas funditus euertunt, ex qua clade ferme oēs scalæ & machinæ dilaceratę sunt, q̄ postea à nostris super aquas fluctuantes receptę fuere, & in arcem comportatę. Hostes videntes ob oculos præsentem stragem, mareq; sanguine suorum tinctum, atq; multos læsos, & igne combustos, exanimati planè, à certamine destitère, & de loco pedèretulère. Interea temporis aliquot nostrorum ex arce ad ostium, per quod ad mare itur, erumpunt: paruasq; scaphas conscēdunt, vt hostium spolia per aquas fluctuantia, exciperēt, inter quæ tres milites Turcas, præter alios quos in ipsis aquis iactatos hastis perfoderunt, viuos capiunt. Ex quibus Dux Antonius à Sylueira, nonnulla hostium secreta percepit. Illis duobus diebus interfecti sunt plures quàm octingenti Turcæ. Ex nostris (Deo gratia) pauci fuerunt vel occisi, vel vulnerati. Interim arx è stationibus Turcarum, globis sagittisq; petebatur. Quorum valla tam propinqua erant nostris muris, vt de turribus in ea sphæras cupasq; nostri deuoluerint. Triduum postea à turris dimicatione, Antonius à Sylueira, videns tempore pomeridiano ex arcis muro hostes, siue ex lassitudine, siue ex solis ardore, ab opere solito remissiores, quietiq; se mandantes, subito centum & quinquaginta selectos milites, per fossæ secretiora loca emittit, qui tanta astutia & diligentia vsi sunt, vt ad eorū vsque castra peruenerint, pluresq; ducētis & sexaginta hostium inibi occiderint, multosq; spathis, globulis, hastisque vulneribus affecerint. Deniq; toto exercitu commoto, & ad vim propulsandam consurgente, in arcem se receperunt.

Desi-

Defiderati sunt ex nostris inter innumerabilem illam hostium promiscuam cædem, tantum tres, vulnerati fuerunt sex. Eo die inuenta sunt in fossa arcis diuersorum instrumetorum genera, quæ præterita nocte Turcæ ibidem repoluere ad muros in sequentem oppugnationem educendos, refodiendosq. Qua re perspecta, subito Antonius à Sylueira sub pluteis in ipsam fossam quadraginta Arcubutarios producit, qui magnâ cladē hostibus exilientibus inferebant. Itaq; illa pars fossæ defendebatur, nec in eam defilire aliquis hostium ad tempus ausus est.

Dum hæc aguntur, dux Antonius à Sylueira vidēs discrimen in quo versabatur, ex arcis æstuarijs aliam celocem productam ad Proregem Nonium à Cunha mittit, subsidium implorat, affirmans (itâ vt res erat) circiter centum milites iam perijsse, ducentos verò aut vulneratos, aut igne ambugstos esse. Quo nuncio accepto, Gratianus à Naronha, qui 3. Idus Septemb. in Indiâ iam Prorex designatus appulerat, cui Nonius à Cunha iam cesserat loco, nolens ampliùs expectare classes, quæ in litore ad regionem tutandam Charmandelij & sinûs Persici versabantur, subito aliquibus nauibus, ex eis quas secū ex Lusitania duxerat, associatis illis, quas Nonius à Cunha ante ipsius aduentum instruxerat, se ad nauigationem componit. Nauium autē catalogus hic erat: Duodecim magnæ onerariæ, siue holcades, sedecim rostratæ, quas Galleones vocamus, quarum nonnullæ ingenti forma, & admodum validæ erant, viginti & quinque agiles naues, quas Carauellas dicimus, quo genere nauium soli Lusitani vtuntur. viginti & nouem triremes, habentes vnaquæque viginti & sex transtra, quindecim
actua-

actuaria, & viginti celoces. hæ omnes ad dimicationem paratæ erant, atque ingenti numero tormentorum instructæ. Aderant & aliæ quæ commeatum ferebant. Habebat præterea præter nautas & remiges, milites Lusitanos quinquies mille, & nobiles Mallabares, quos Naiares vocant, octies mille in arte gladiatoria versatissimos. Quibus cum copijs, ancoris sublatis, Diu versùs nauigare cœpit. Nonius à Cunha postea illinc soluit, in Lusitaniam nauigaturus: in itinere verò, iniquo fato apud Caput bonæ spei diem suū obit. Piscibus, turgidoq; mari eius cadauer, qui vltra decennium Imperiū Orientis, nomine Regis sui gesserat, traditur. Quæ mors nō illi fuit noxia, quoniam sciebat se ad feliciorē vitam migraturum, sed nobis Lusitanis. Etenim amabatur ab omnibus, & tanq̃ vnus regni oculus deosculabatur. Antequam ex portu solueret Gratiānus à Naronha, literas Emanuelis à Brito, ducis Chalijs ciuitatis in regno Calequi sitę accipit, quibus significabat aduentasse ad Regem Calecutij, celocem, cum legato Soliman Bassæ ducis Turcarum classis, qui à Maomethanis in ipso regno agentibus, miris honoribus fuerat acceptus, præsertim à quodam duce ipsius Regis Calecutij Maomethano, nomine Paquemaquaro, qui eum ad Regem vsque comitatus est. In cuius conspectu concisa oratione ita orsus est: Rex inclyte, Solimanus Bassa, à potentissimo inuictissimoq; Turcarum Imperatore, Prorex modò super Indos designatus, te plurimum saluere iubet, indicans te hac sola de causa, huc nomine principis sui venturum, vt natione Lusitanorum deleta, si eius insignia, fidemque suscipere velis, nomen regnæque tua in imensum dilatet. Hæc locutus,

cutus, ei nomine Turcarum Imperatoris talarem ex aureo panno vestem, brachas, atque pileum in signum fœderis offert. Tunc Rex toruo, truculentoq; adspectu, inquit : Nec moris, nec consuetudinis Imperatorû Calecutij fuit, (vocant enim antiquitus se Reges Calecutij Imperatores) nec erit, dona accipere, sed dare: nec Regna sua peregrinis copijs dilatare, sed proprijs, atque expulsos Régés, regnis suis restituere. Proindè, nobilitatem adstantem respiciens, Voshunc proripite, eumq; cum Duce Paquemaquaro, præcipientem in ergastulum protrudite, inibiq; stultitiæ, superbixq; sui Imperatoris & ducis pœnas luant. Qua re gesta, ilicò Rex legatos ad Ducem Emanulem à Brito mittit, per quos pacem, quam frequenter antea violauerat, petit, eamq; se sanctissimè deinceps culturum promittit : quam impetratâ, per omnes suę ditionis ciuitates promulgari iubet. Quæ res omnibus nostris & grata & perutilis fuit, præsertim tempore tam dubio, in quo ab ipso, vt à vicino & potente hoste, potius erant expectanda incommoda, quàm emolumenta. Est autem iste potens Calecutij Rex nobis persæpè infestus, raro atq; tenuiter amicus, idq; aded propter infractam amicitiam inter nos & Regē Cochini (ipsius antiquum hostem) à primis annis, ex quo nostri Indiam inceperunt frequentare, initâ. Est enim Cochinum oppidum, vndè totum regnum nomen capit, in qua Proreges Lusitaniæ Regis, diuturniorē sedem habent, & inibi omnes naues in Lusitaniā, siue in alias prouincias proficiscentes, instruuntur. Hic igitur Rex Cochini, cum primū aduentum Turcarum in Indiā intellexit, omnes sui regni nobiles, quos Nauares vocant, ad se accerfi iubet. Quibus congregatis,
omnes

omnes in vnum eorum sacratius tēplum (quod Pagodes nominant) venire edicit. ibi veterem fidamq; Lusitanorum amicitiam in mentem eis redigit, commodatq; non tantum ab ipso peculiari-ter, sed à toto quoq; regno accepta, enumerat. Concioneque facta, omnes ad vnum vsque iureiurando, manus super quoddam Idolum (quod pro summo numine habent) ponentes, se vnanimiter, sancteq; Lusitanis inseruire, paratos esse affirmant. Qua fide à Rege perspecta, illis totius Regni æraria communicaturum se pollicetur. Idemq; parique modo fecit Rex Cananori. Hostes verò, vt ad historiam reuertamur, qui arcem Diensem oppugnabant, videntes se nihil proficere, omni adhibita diligentia, alia ratione, alijs vestudijs, eandem expugnare contendunt: aggerē producunt, & vallum asseribus, tignisque, quod versùs vestitum, quem tātā altitudinis constituunt, vti ex eo facile erat intrò prospicere, & quæ nostri agerent, speculari. Hoc, quò illæsum aduersùs ignem tormentaq; existeret, omni genere materiz communiērunt. Addunt pontes, aliasq; machinas, quibus in arcem descenderēt. Hęc omnia à nostris, quatenùs fieri dabatur, perturbabantur. Tandem tertio Calend. Nouemb. Turczæ prospicientes ex omni certamine cōtinuam sibi cladem illatam, quasi desperatione deducti, ad extremam pugnam penitùs se componūt. In cuius diei nocte, de secunda vigilia à nostris, præter solitum, gressus, rumor, & hominum è castris ad vallum accedentium, continui aditus audiuntur. Quod vbi animaduersum est, magnis ignibus factis, prospiciunt ingentia mancipiorum agmina scalas machinasq; in vallum comportare. Quæ omnia indè ad radices murorum, tacito susurro,

Mm

humil

humì reclinata deponebant. Quæ insolita signa
fatìs indicabant acriorem solito dimicationem
sperandam esse. Qua re perculsus Antonius à Syl-
ueira, milites omnes ilicò conuoceat, quibus fidè,
natiuum solum, Regem, vxores, filios, parentes,
amicos, patriæ longinquitatem, atq; Turcarum
perfidiã, pauloantè omnibus perspectam, in
mentem redigit, singulatimq; ab atavis gentili-
tia omnium facta commemorat. Pro quibus
omnibus deprecari cœpit, vt potius mori māl-
lint exemplo suorum Maiorum, quàm in manus
cruentorum hostium se dare. Quo sermone ad-
ducti omnes ad infimum vsque, sacramento se
obstringunt, officio atq; fidei suæ nunquàm de-
futuros. Oratione autem finita, mox vnique,
opus quod facere tenebatur, imponit, & quem
quisq; locum tueri deberet, indicat. Commea-
bant interea quotidie crebræ Solimani de dediti-
one legationes, quæ non solum ab ipso Antonio
receptæ non fuere, sed ne auditæ quidem. Illa ve-
rò nocte nostrorum oculi somnū minimè acce-
pere, nec vigiliæ distributæ fuere, sed vnusquisq;
de animæ ad superos migratione, vel de vitæ de-
speratione deniq; meditabatur, & omnia ad defen-
sionem instruebat, quatenus fieri poterat, & tem-
poris ratio ferebat. Sub diluculum eius diei, quæ
Calendæ Nouemb. erant, considerantur à nostris,
secundum fluuiū tacito remigio præterlabi quin-
quaginta magnæ scaphæ, quæ rectà ad turrim, quā
in faucibus litoris (vt dictum est) habemus, con-
tendunt. Hæc (vt postea scitum est) simulabant
hostes, vt nostris illius lateris turris defensionē
incumbentibus, à terrestri parte in arcem pro-
ruerent. Quarum cogitationum spe adducti ho-
stes, militem in insidijs à tergo valli tempore no-
cturno

Æurno constituunt, vt citius nostris inopinantibus proflirent. Postea verò duodecim triremes arcem versùs, remigium facere conantur, simulantes arcis oppugnationem, & fluuij ascensum. At Dux noster Antonius à Sylueira, hostibus sagacior, iubet vt à parte terrestri, omnia diligenter obseruentur, & quòd à maritima, nemo in scaphas, nec in triremes ictum paret, nisi ipso impetante. Illuciente die, circiter tria millia hostium, subito clamore atque tubarum clangore, in arcem irruunt, murosque conscendunt. At nostri sese fortissimè obijciunt, eosq; de mœnibus acri conflictu deiiciunt. Habebant illi multa vexilla rubra, viridia, & aliorum colorum, inter quæ vnũ quadratum albi coloris erat, boum caudis ornatum, quod nomine prophetæ sui Maomethis gestabant. Perseuerauit hæc dimicatio ad spatium vnus horæ, quo tempore hostes à nostris grauiter læsi fuere, quorum multi igne cuparum am busti, rabie quadã capti, in mare spontè sese conijciebant, qui vel ab aquis oppressi, vel ex nostris turribus arcubutorum ictibus transuerberati, ad vnum vsque interempti sunt. Hac militum manu dissipata, cui, extante dimicatione, nullum subsidium missum est, subitò alia ex castris, paulò imbecillior numero mittitur, virtute tamen exercitationeq; longè præstantior, quæ strenuè nostros aggressa est. Milites etiam, vt alij, vexilla diuersorum colorum ferebant. Dux Antonius à Sylueira, videns hostium virtutem, & latus, in quod impetum fecerant, admodum infirmum, ilicò Pium Rodricum ab Arauio, cui secundus locus à dignitate prætoria, in arce tribuebatur, iubet ex fortiore turri, cui præerat, se illuc celerrimè transferre, vt locus fer-

mè iam oppressus, ab ipso defenderetur. Qui stipatus quadraginta militibus, & cæteris, qui locum defendebant, admistus, in hostes audacter inuolat, multosque repellendo, feriendo, ac necando, ictu vnus arcubuti percussus, subito ad pedes suorum concidit, quod Ducis Antonij auditui grauissimum fuit: attamen repente ad eundem locum subsidio mittit Emanuel à Vasquogoncelos, quem triginta milites comitabantur. Nostri verò iam in magno discrimine versabantur: multi interfecti, ac complures icti, & igne læsi erant. Inter mortuos verò Martinus Vazeus Pachequus, & eius nepos Gabriel Pachequus, & Antonius Métius à Vasquogoncelos, & alij viri illustres annumerabantur, & ipsemet præfectus eius turris, in qua oppugnatio agebatur, quæ eadem illa est, quam prius ostendimus ictibus tormentorum concidisse. Is igitur Emanuel vbraduenerat, se nostris miscuit, ac simul cõglomeratim impetum in hostes faciunt, eosq; de turri, super quam diù steterant, magna ipsorum strage deturbant. Interea temporis tormenta nostra, tam in vallum & castra, quàm in triremes ac alias naues, quæ à parte maritima, turrim & arcem miris modis impetebant, exonerabantur, quorum ictibus & quasi fulminibus magnam cladem hostes accipiebant. Pugnatum est vndiquaque ab hostibus, & quasi corona in orbem dimicatum vsque ad tempus pomeridianum. Quo conflictu cùm à turri depulsi essent, subito duplicato numero, arcem aliz hostium copię aggrediuntur, qui omnes Geniceri, & veterani milites Turcæ, & regni Cambaie erant, numero verò vltra sex millia, in quibus reliquum spei arcis expugnandæ reposuerat Solimanus.

Dux

Dux Antonius à Sylueira, qui omnibus arcis angulis præstò erat, huc, illuc, viginti tantùm militibus circumstipatus, audit hostes non solùm arcem aggressos, verùm etiam muros, atque turris repagula superâsse. eò dum omni celeritate festinat, suos atque hostes promiscuè non super mœnia, sed in ipsa arcis area dimicantes, vel potiùs tumultuantes, aut fluctuantes inuenit.

Quo viso, elatus animi magnitudine, voce sublimi, inquit: Mei Christiani, Lusitanique milites, mementote fidei, patriæ, parentum, mecùmque corpora instar martyrum constanter pergite sacrificare. His dictis, velut leo ore cruore pleno, vibrato ense, in medium cateruq; se protrudit, huc illucque iter aperiens, suosq; velut oues ex faucibus luporum eripiens, hostes, tanquàm pilam, eò, vndè venerant, breui temporis spatio reiecit. Interim à parte litorali tormentis nostris tres trirèmes euertuntur, vnusq; puppis confringitur. Qua clade accepta, hostes à nauali oppugnatione abstinuère, interim tamen terrestre certamen magis magisq; vigebat, & magna contentione iterùm in nostros impetus fit hostium. Deniquè extitit atque perseuerauit dimicatio hæc ad spatium quinque horarum, eo modo, vt sæpiùs nostri ab hostibus ad extremum areæ repellerentur, contra hostes à nostris reijcerentur ad turrim vsque, per quam ingressi erant, quam nè transirent, duo hostium duces, à calce ad verticem vsque armati, ad eius radices versabantur. A quibus omnes sui milites è turri desilientes, aut aggredi eam recusantes, spathis, quas vtrâque manu gerebant, trucidabantur. Ij tamen à nostris ex arcis pinnis, ictibus arcubutorum sæpè petiti, tandèm op-

pressi sunt. Ab alijs etiam lateribus, in arcem
pila & globos igneos hostes deuoluebant, à
quibus mirè nostri læsi fuissent, nisi prouiden-
tia Ducis Antonij liberati essent, qui nocte pri-
diana, hoc timens, super testudines turrium, ma-
ximam aquæ copiam infundere iussit. In qua
nostri versantes, plantas pedum ab ardore ignis
illæsas referuabant. Aded promiscua fuit hæc
pugna, vt ex nostris multi, glande arcubutorum
in hostem emissa, arcubuto ipso per capulum
arrepto, capita hostium assiduis ictibus feri-
rent. Qua dimicatione, sine aliqua intermissi-
one durante, compertum est, vnum tormentum
quod camelum vocamus, vnum supra viginti
ictus emisisse. Arcubutarius erat, etiam inter
nostros, qui nonagiès supra centum globos in ho-
stem eiecit. Tandem, Deo fauente, nocteque in-
terueniente, prælium dirimitur. Hostes se in ca-
stra, magna strage accepta, recipiunt, nostris in
arce non minore iuxta numerum clade affectis.
Desiderati nostrorum eo die fuère septuaginta
milites, inter quos decem nobiles numeraban-
tur, trecenti vulnerati, alijque igne tacti, ità vt du-
odecim tantum remanserint à læsione immunes.
Ex hostibus, vt apparuit, circiter tria millia supra
quingentos cecidère, præter vulneratos & igne
læsos. In quibus sepeliendis, tota illa nocte, &
die sequente hostes incubuère, quod nostri liberè
permittebant, nullo ictu tormentorum emisso,
vt fœtore cadauerum carerent. Erat autè res in-
credibilis dictu, videre dissecta capita, cerebra,
brachia, tibias, intestina, cæteraque corporis
membra, quæ in arcis fossa prostrata iacebant.
Prælio finito, iam profunda nocte, Dux Antoni-
us à Sylueira, cum vidisset hostes iam ad arcem
expu-

expugnandam ampliùs non niti, nec ad eam aliquam machinam admouere, custodijs dispositis, omnes suos superstites cibo refici curauit, qui à cœna superioris noctis, ad horam illam vsque, integrum cibum non sumpserant, quod spatium erat fermè vigintitrium horarum. Refectis autem ijs, & vulneribus ipsorum religatis, mortuisque opere mancipiorum, quæ in arce captiua habebant, sepultis, se nobilioribus, quas habebat, vestibis induit, cæterosque itidem facere iubet. Quo facto, canere atque saltare incipit, cæterisque insequentibus, magnum clangorem & vocum & tubarum per totam noctem excitant. Id quidem agebant, vt hostes crederent ipsos eo animo atque virtute adhuc esse, qua in principio dimicationis fuerant, inter quas choreas & tiliarum concentus, non risus aut cachinni, sed lachrymæ profluebant, hostias se futuras in proximum haud dubitantes, si denuò oppugnatio tentaretur. tandem finita saltatione iuratum est, se in proxima dimicatione ea obstinatione animorū pugnatuuros, vt si Turca loco potiretur, non antea pugnandi, quam viuēdi finem facturos, nec vnquàm passuros, vt viui in hostiū potestatem venirent, cēdibus & stragibus vltionē suæ mortis petituuros, eamque victoriam hostibus luctuosissimam futuram: non enim se in spem vitæ, sed ad vindictam mortis certatuuros. Interim nostris in huiusmodi saltationibus & cantilenis impeditis, Dux certis hominibus, quibus maximè fidebat, iussit vt ex tormentis maritimæ parti adiacentibus, vbi semper minùs (quippe latus illud natura erat munitum) imminabat periculi, puluis adimeretur, vt ex illo cupas & globos igneos implerent, quo in sequen-

tis diei dimicationem partem eam, qua arx terram spectat, munitiorem tutioremque haberet. Omni iam maiorum tormentorum puluere carebant, præter eum, quo tum tormenta instructa erant, quo deficiente, nulla amplius spes defensionis erat. Hanc pulueris penuriam Dux Antonius semper penès se secretam habuit, paucissimis exceptis, nè ab aliquo mancipiorum ex arce fugienti, hostes eam intelligerent. Hac nocte quidam Venetus nauta, pietate veri Christiani affectus, se ad nostros furtim in arcem contulit, qui indicauit, Solimanum ob ingentem furorum ac classis iacturam constituisse, nisi illo die, quo ter arcem tentauerat, eam superaret, castra amouere, nauésque conscendere, & Meccham versùs nauigare. Quod iam magis cogeatur facere, ob atrocè acceptam stragem. prætereà narrabat, ipsum Solimanum mirè succensuisse Coix Cossaro occisi Regis Cambaix Duci, à quo asserbat se circumuentum esse, qui sæpiùs & coràm, & per literas affirmasset, arcem minimè firmam futuram aduersùs ipsius potentiam, seq; vltèriùs habiturum omnes Reges Indix aduersùs Lusitanos promptissimos socios. Nam illos vnanimi sententia ipsi pecunias ac copias venienti mittere constituisse. Quæ omnia falsa ac fraudulenta depræhendit. Sed & multo plura dixit bonus ille transfuga, quæ postea vera inuenta fuere. Attamen nostri, pro temporis ratione, eius verbis non magnam adhibebat fidè, tametsi hæc audiètes, animo nonnulli refocillarentur, ac aliquid ab extrema illa desperatione remitterent. Proindè à suo opere non desistebant, vt si fortè rursùs hostes ad pugnam redire euenisset, se defenderent. Nocte præterlapsa, dieq; progrediente, hostes (vt priùs dictum

ctum est) in suis medendis & sepeliendis occupati
fuere, nec ipsi à nostris, nec nostri ab ipsis, petiti
sunt. Sequenti verò nocte (Dei opera) ecce sex-
decim illę Liburnicę, quas Nonius à Cunha Pro-
rex miserat, aduentāt, quę quatuor millibus pas-
sum a classe Turcica adhuc distantes, ducū con-
silio, in vnaquaque quatuor luculentas faces eri-
gunt, quę ob noctis obscuritatem visum hostium
quadruplo fallebant, existimantes, pro igniū nu-
mero, multitudinem naviū respondere. Hoc stra-
tagemate vsi, magna celeritate, clamoreq; edito,
ac tormentis omnibus crepantibus, impetum in
classē hostium faciūt, ac nullo incommodo ac-
cepto, arcis nauale magna omniū alacritate ingre-
diūtur. Quo insperato subsidio Solimanus longē
plūs perterritus, nullo seruato ordine, omnia tor-
menta, commeatum, castraq; integra relinquēs,
se eadē nocte in naues cum suis contulit. Et tanta
celeritate nauigare cōpit, vt orto sole, nullū eius
classis vestigium appareret. Milites regni Cam-
baizę hęc videntes, se extra insulam, fluuium tra-
nantes, conferunt. Tantus fuit omnium terror ac
timor, vt relictis plūs millibus hominum vulnē-
ratorum, ac igne læsorum in castris, insupēr mil-
libus aliorum, qui prędandi gratia paulō antē ex
castris discesserant, fugerint, qui omnes ad vnum
postea ab incolis, vt nobis gratificarentur, & vt
turpia in ipsos perpetrata facinora, vindicarent,
trucidati sunt. Nostri ex ea pugna, ingētia spolia,
pręter omnia tormenta bellica, quę circiter cen-
tum & quinquaginta numero erant, obtinuerūt.
Fuga itaque hostium facta, confestim Antonius à
Sylueira, celocem ad Proregē Gratianum à No-
ronha mittit, etq; res ibi gestas indicat, quę illum
cum tota classe, circiter centū & sexaginta milli-

bus passuū tantū à Dio distantem iam inuenit. Quo nuncio exultātes, omnes gaudio magno affecti sunt, quanquā Gratianus doleret se hostes ante portum non reperisse, nec eorum classē oppugnare posse, atque gloriam liberatæ arcis reportare. Nihilominus hæc dum accepit, exemplo versū marē rubrum cursū ea intentione dirigit, vt profugos hostes, aut terra, aut mari aggrederetur.

DE REBUS ET IMPERIO LUSITANORUM, ad Paulum Iouium Damiani à Goes disceptatiuncula.

Huiusmodi multa sunt, doctissime Bembe, quæ quotidie à nostris in Africa, Asiaq; pro sacrosancta fide catholica aguntur, quæ si Paulum Iouium Nouocomensem, virum (vt fatear) doctum, non latuissent, ea quæ in sua Moschoniatarum legatione, deceptus cuiusdam Pauli Centurionis Genuensis verbis, scribit, nunquā in lucem dedisset. Vbi eundem Paulum iniurijs Lusitanorum accensum, ita asserentem introducit: Lusitanorum nauigationibus, non solū itinera reliquis nationibus in Indiam intercludi, verū etiam omnia aromata, inibi comparata, ingenti quæstu Vlyssippone, bona dum seruant, corruptaq; prostituunt, venundari. Id autem non dabimus Pauli verbis, vt hanc imposturam agnoscamus. Siquidem singulis annis, à Regis nostri negociatoribus, omnia ad vnum aromata, quæ ex India deportata fuerint, diueduntur. Nunquā enim inde tantum aromatum aduehitur, quin facile vertente anno ab Europa absumatur, præter piper, quod in multos annos sine corruptione seruari

feruari potest. Nec credo Paulum illum Genuensem, ob publicum bonum talia blaterare, sed proprio cōmodo ad * istius verba incitari, pro-^{* fortè,}
 pter quod & cæteræ quoquē nationes, nostræ in-^{istiusmodi}
 uident nauigationi, potius suum lucrum affe-
 ctantes, quàm propagationem religionis. Porro
 nos, id quoquē quod cōfiteri nefas non est, emo-
 lumentum etiam & opes ex nostris peregrina-
 tionibus quærimus, sine quo vix tota Europa su-
 stinere posset sumptus, quos quotidie facimus.
 Certè vel ob id laudari debemus, quòd non vt in-
 ermes negociatores ad quæstum tantummodò
 aromatum per Oceanum oberramus, vt multæ
 nationes Italix, Hispanix, Gallixq; antiquitus fe-
 cère, & modò faciunt, sed exercitibus & classibus
 instructi maximo cum metu hostium, non tam
 pomœria nostræ ditionis, quàm Christianæ fi-
 dei prorogamus. Nec, vt falsò multi opinantur,
 ex omnibus nostris nauigationibus lucrum eli-
 cimus, sed ex pluribus, pro religione dimicādo,
 magnam hominum ac pecuniarum iacturam fa-
 cimus, vt in Mauritania & Atlantico litore, vbi
 donitis, & in mancipiorum genus redactis Mao-
 methanis omnibus, qui Lusitaniam occupabant,
 idq; multis annis confligendo, paucis nostro-
 rum copijs. Deindè Castellanis, eorumq; socijs
 omnibus ac Gallis, vnico prælio ad Scalabita-
 num denictis, ac ex regno depulsis, subitò Aby-
 lam siue Ceiptam, celeberrimā ciuitatem in fre-
 to Herculeo sitā, occupauimus. Postea verò * Re^{* fortè,}
 ges Fez & Hesperidum multis conflictibus sub-^{Regibus}
 actis, Tingidem, Argillam, Alcacerem, Tutianū,
 Alaphium, Castellum Regale, ac Assamorum,
 Titium & Massaganum, istorum Regum patri-
 monia expugnauius, & alia oppida, quæ exci-
 dijs

dijs deleta sunt. Ex quibus locis omnibus non solum nihil cōmodi Regi nostro accrescit, sed etiā ingens sumptus impenditur, idq; cū iactura multorum nobilium, quos ibi perpetuò in præsidio habet. Vtinàm doctissimus ille Iouius ista vnà cū ijs, quæ in Aethiopia à nostris gerūtur, perspecta habuisset, vbi nostra opera & sermone potētissimus Rex Manicongri cum toto suo regno (quod in longitudine tria millia milliū passuum habet, in latitudine vltra duo millia millium) fidē Christi accepit, eamq; indiēs magis magisq; colit. Deindē vtinàm & id quoque cognitum habuisset, quomodò in omnibus Guineæ ac Nigritarum regnis, quæ plurima sunt, & ad montes Lunæ fermē vsq; atque in regnis Zofalæ, Bennamataxæ, Mocambiqui, Quilloe, Monbacæ, Melindi, & in alijs, atq; in insula diui Laurentij, & vsq; ad Arabicum finem, liceat eandem Christi fidē per nos prædicari, atq; in latissima Australi Brasiliæ plaga, vbi multas colonias nūc habemus. In quibus Regnis, multi ad ipsam religionis veritatem à nostris concionatoribus perducti sunt. Prætereà nostris quoque armis & classibus fit, vt liceat (idq; nostris magnis sumptibus) Oratores potentissimi Preciosi Ioannis Aethiopum Imperatoris, tutò in aulam Romanam cōmeare, ac principis sui verbis, Romanū Pontificē vt supremū Episcopum agnoscere, subditorūq; obsequia polliceri, id in mandatis habētes, vt se catholicæ ecclesiæ coniungāt. Quæ res adeò præclara, vt gratulatione, nō odio, psequenda esset, si verē Christi cultores essemus. Iam vt omittam, quo pacto nostri, sæpius finem Arabicum pererrātes, Suezium vsq; peruenerint, omnesq; fermē eius litorales ciuitates euastauerint, ac templa Maomethanorum incendijs absumpse-

sumpserint, nec id quidē sine ingentibus sumptibus, ac magna nostrorum iactura conficitur, quæstu propè nullo. Rursùm, quodd regnum Adenense nobis tributarium cum Fartaquorū regno fecerimus, sinumq̃ Persicum in ditionem, iusq̃ nostrum ferè totum redegerimus. Vbi regnum & insula Oromuziæ, iam tanquàm Lusitanię legitima patrimonialia sita sunt. Ad hæc regnum quoquē Cambaiæ, à nobis hoc tempore domitum est, & eius firmissima ciuitas Diu occupatum. In quo loco ingens classis Sultani Babylonix, milite etiā Christiano instructissima, ac trecētis Regis Cambaiæ nauibus, quas Attalaias vocamus, & quadraginta Regis Calecutij, quas Parahos nominant, à Prorege Fráncisco de Almeida anno 1509. profligata est, plerisq̃ nauibus aut captis, aut demersis cum ingenti hostium clade. Quid hinc referā Dacam, Cheul, Dabul, Bandā, ac Insulam Goæ, quæ tota iam Christo patet? Postremò, quodd ad Reges Narfingæ, Honori, Batecallæ, Otisæ, Deli, Cananori, Callequi, Calecutij, Cochini, Coulani, insulæq̃ Seylani, & vltra Gangem ad reges Bengallæ, Pegui, Syani, & ad magnam Malachæ ciuitatem, quam primò Alfonso de Albuquerque Prorex, ditioni nostræ adiecit, (cui etiam debemus Oromuziæ, ac Goę imperium) & ad insulam Samatræ: ad lauam quoquē minorem & maiore, & ad insulas Bandę, Moluqui, & ad Borneum: postremò ad Chinam, ad Lequios deniquē nationē vix antehac cognitam, fidem Christi propagatam esse, quod nostri non æstimandis laboribus atque sumptibus obtinuerunt: quorum Reges & plures alij, quos omitto, multi se seruos Regis nostri vocant, nonnulli tributarios & confœderatos, alij amicos: apud quos, siue ex fœderatorum genere sint,

sint, siue ex numero deditiorum, ab Herculeis columnis vsque ad Chinā & Lequios, per omnes prouincias maritimas, nobis authoribus, fides Christi celebratur: ita tamen, vt alibi id liceat colloquijs & sermonibus, alibi publicis concionibus, nonnullis in locis phana quoque & templa religioni Christianæ dedicentur. Nunc certè *Psal. 18.* in omnem terram exiuit sonus, & in fines orbis terræ verba eorum: & spes est, longiùs sensim ad mediterranea, fidem Christi propagatum iri & Christo fautore, & nostrorū prædicatione. Quibus rebus omnibus consideratis, & quòd Rex noster à principio nauigationis nostræ in Indiam, cogatur perpetuò alere, tam in Mauritania, quàm in ipsis Indijs, & in alijs quoque prouincijs, ordinarium & perpetuum exercitum, viginti fermè millium militū, quos sumptus domesticis opibus tolerat, nullis ad hoc ab amicis auxilijs corrogatis. His adijce classẽ plusquàm trecentarum omnis generis nauium, quas nūquam ociosas, sed in perpetuis expeditionibus occupatas habet, vt iam non enumerem extraordinarios sumptus, quos ad subita bella facere cogitur. nam quæ superiùs recensui, impensę pacis & tranquillitatis sunt, non bellorū, quæ subindè alijs ac alijs in locis gerenda sunt, dum aut fines tueretur, aut socios protegit, aut fines imperij promouet. Quis piorum Christianorum nō desinat nos maledictis laceßere, considerans ad tot sumptus sustinendos magnum omninò requiri lucrum? Quod sanè nobis inuidere non debent, sed potiùs augere, aromata nostra cariùs emendo, (quàm à nostris semper viliùs vendita sint, quàm olim à ceteris nationibus vendebantur) vt ea pecunia Maomethani de facie terræ (quandò alij

Chri-

Christiani principes inter se dimicando Christianam ditionem neglectui habent) deleantur, & sacrosancta fides passim ac tutò prædicetur. Hæc omnia si ille bonus ac doctus Paulus Iouius sciuisset, nunquàm aut de quæstu nostro inuidiam mouisset, aut corruptam aromata pro integris vendi asseruisset, quippè cum edicto Regis, placitisq; totius regni, mucida, adulterinaq; semper crementur, id quod, dum puer ab intimis cubiculis prudentissimi Regis Emanuelis essem, sæpiùs vidi Vlyssippone fieri. Cæterùm, si qua istius rei culpa est, ea apud solos istos tabernarios propolas & institores hæret, quibus nihil sancti, nisi quod cum lucro coniunctum est: in quos animaduertendum esset, nam ij omnium generum mercimoniorum corruptela verissima sunt. Hæc si Iouio comperta fuissent, non nostras laudes arrosisset, sed benigna prædicatione celebrasset, quod illi ob tersissimam eloquentiam & facile, & expeditum fuisset. Hæc ad Diensem oppugnationem, de nostrorum Lusitanorum gestis, obiter adieci, vt per te (cuius amplitudo summa est) gratiam aliquam, & commédationem huic disceptatiunculæ nostræ conciliarem, quo illa ex tua authoritate maiorem vbiquè fidem emeretur. Vale.

PETRI

PETRI NANNII

ALCMARIANI ELEGIACVM IN

DAMIANI A GOES EQVITIS LV.

litani, viri non minùs humanitate, q̃
 literis exculiti, commentarios,
 de rebus citra Gangem
 in India gestis.

Non hìc bella leges Italù pugnata sub oris,
 Aut quorum Tybris conscius esse queat.
 Non Europais conserta hac pralia campis,
 Non cade hac rubuit terra Lybissagraui.
 Non regna vlla Asia stragem hanc videre cruentam,
 Quacungq; Euphrates, Tigris, Araxù obit.
 Extra orbem est, quodcungq; leges, tellure sub ipsa.
 Quaparte Arctophylax sydera nulla tenet.
 Feruet vbi aestiuo gelidissima bruma calore,
 Atq; vbi sub Cancris sydere regnat hyems.
 Hìc Lusitani, gens flumine diuite diues,
 Queis Tagus auriferis fuluus inundat aquis:
 Antipodas pariter, pariter Mahumetia castra
 Vicere, & victis imposuere iugum.
 Hac si scire velis, adeas Damianica scripta.
 Singula nam pandent ordine gesta suo.
 Nil ille ad fingit, nil detrahit, omnia certa,
 Nixa fide scriptis integer inseruit.
 Ille ducum fraudes, & furti bella recenset,
 Pralia per terras, naumachiasq; refert.
 Quas habuit vires, quæ pectora miles vterque,
 Quæ forma armorum, militiaq; genus.
 Qui numerus castris, quot in agmine quengq; secuti,
 Quangq; diu, & quoties pralia consliterint.

Quid

Quid cladem attulerit, qua re sint parva trophaea,
 Singula per causas explicat ille suas.
 Inde fit, ut discas bellare, hac bella legendo,
 Et sis pugnator, qui modò lector eras.
 Hac ego lectori tibi nunc loquor optime Bembe,
 Orbis honor, seculi gloria Bembe tui.
 Quo viuo viuit Cicero post fata superstes,
 Atq; ex ore tuo verba animata sonat.
 Ille tuos artus vegetans, mentemq; sonumq;
 Inspirans, solito detonat eloquio.
 Hinc mihi Pythagoræ doctrina haud vana videtur,
 Qua docet alterius membra subire animam.
 Ipse erat expertus, expertus & Ennius ipse,
 Ille sui Euphorbi, Meonidæ iste memor.
 Tertius est testis Cicero in te Bembe renatus,
 Durum est tam sanctis credere nolle viris.
 Frustrà hoc abnueris, quod de te credimus omnes,
 Tullius ut non sis, ne Cicerona sones.
 Te tua vox prodit, frustra q; modestia dotes
 Disimulat, soli lux sua semper adest.
 Quid si te nolis totum Cicerona vocari,
 Corpore sis Bembus, Tullius ingenio.
 De vultu Arpinas ciuem te vendicet, an non,
 Iudicet? ex scriptis Tullius argueris.
 Hoc quoq; testatur Damianus amicus amico,
 Quis scate: eulogijs plenus ubiq; tuis.
 Ille tuos mores omni virtute beatos
 Prædicat, & viuis pingit imaginibus,
 Quamq; modesto animo sis hoc in culmine rerum,
 Quam pura à vitijs pectora sancta geras,
 Quam facilis cunctis, doctos doctissimus ipse
 Quantum ad aures, quantum sedulus vsque iuues.

Cuncta docet, dignusq; fide est, grauis author, & ipsa
 Non aliter de te publica fama canit.
 Quod scribo ignoscas, huc me Damianus adegit,
 Paruimus iussu, culpa mea obsequij est.
 Noluit ille prius nostris obsistere votis,
 Et facili nostras audyt aure preces.
 Nam premere hunc librum, tenèbrisq; addicere certus,
 Admonitu nostro destitit occulere.
 Victus amore pudor, qui (vt scis) est magnus in illo.
 Indulsi nobis, morigerusq; fuit.
 Cumq; meo suasu sua scripta hac publica fecit,
 Scribere me illius par fuit arbitrio.

DAMIANI

DAMIANI A
GOES EQVITIS LVSI-
TANI, DE BELLO CAMBAICO
SECVNDQ, COMMEN-
TARII TRES,

Serenissimo Principi Ludouico
Lusitaniæ Infanti, Damia-
nus à Goes, S. D. P.

MIRVM est, quàm semper cum atate
accrescant labores, & deficiētibus pau-
latim viribus, maiora negocia incum-
bant, siue id arcano quodam natura mo-
tu, numiniq, imperio contingat, siue vo-
luntate nostra id vltro suscipiatur, vix certum constitui
potest. Mihi certè euenire video, quo propior ad senectū-
tem vergo, eo plura offerri, qua scriptis ad aternitatem
commendari debeant. Ea enim sunt facta praeclara no-
stragentis, ea magnitudo varietasq, rerum, ea nouitas
insularum climatūque, vt si denud aliquis Homerus
exurgeret, posset non incōmodè ex rebus Lusitanicis, &
Iliados & Odyssea argumentum non fabulosè, sed ex
vero cōponere. Sed hac fortassis aliàs tentabimus. Nūc,
qua proximè acta sunt ad Gangen in tuenda arce Diēs,
describere propositum est. Ex quo enim tua humanitas,
Princeps clarissime, & in bello gerundo Dux strenuissi-
me, nobis recitauit literas Ioannis Mascaregne Diens
arcis Praefecti, laureatas, & triumphorum argumentis
Nn 2 plenas:

plenas : non potui mihi imperare, quin arrepto calamo,
 ocioq³, excusso, eius rei commentarios conficerem. Quem
 laborem meritò, fortassè ob nonnullas lucubratiunculas
 subterfugere potuissemus, quippe qui iam pridem emise-
 rimus (quod mihi non ad iactantiam ingenij, sed ad tes-
 timonium laboris dictum velim) priorem illam Dien-
 sem oppugnationem, vbi in fine opusculi adiuncta est
 nonnulla disceptatiuncula cum Paulo Iouio viro diser-
 tissimo. Deindè fidem, mores, potentiamq³, Aethiopum
 (qui sub Ioanne Precioso) siue (vt nunc loquimur) sub
 Ioanne Presbytero degunt, scripto prodidimus. In quo
 libello, vice Coronidis, deplorandam Pilapiorum ad gla-
 cialem Oceanum degentium calamitatem, Paulo ter-
 tio Pontifici proposuimus. Praterèà Hispaniarum vires,
 opes, fecunditatemq³, libro complexi sumus. Hisce com-
 mentatiunculis, licèt quasi fatigatus rudem mihi, etsi
 non in perpetuum, saltem ad tempus postulare possem :
 tamen vbi noua gloria nostra gentis de Turcis parta,
 meum animum denud accèdisset, in re noua nouum ve-
 getumq³, animum ad scribendum indui. Quòd si nobis
 pro animi alacritate par ingenij vis & eloquentia copia
 suppeteret : meliùs sese proderet hominibus rerum ge-
 starum amplitudo, quam fortassè alius aliàs prestabit.
 Nos contenti erimus, vt summa fide rem tradamus, vt, si
 lector non audiat ex nobis, quanta sit claritas magnitu-
 doq³, istius victorie, animo saltem cōcipiat, & vtcunq³
 imaginetur. Caterùm hoc quicquid est libelli, tibi dica-
 tum volumus, Princeps inclyte, cuius felici consilio, bel-
 lica hac negocia domi forisq³, rectissimè tractantur.
 Quod sanè iam antea satis te declarasse in Tunetensi
 expugnatione, omnibus compertū est, vbi Carolo Quin-
 to, cognato & sororio tuo, in difficilioribus negocijs pra-
 stò sem-

sed semper adfuiſti, & præſens tuam animi excellentiam, virtutem, & rerum bellicarum peritiã vniuerſo orbi innotefcere voluiſti. Quum igitur id & à te & à clariffimis fratribus tuis Ioanne Tertio, inclytiſſimo Rege noſtro, & Henrico Cardinale reuerendiſſimo agatur, vt æternum in India ſit Luſitanorum imperium: non putaui hunc librum de rebus Indicis, tibi iniucundum futurum, præſertim ſi in mentem veniat, vt inter legendum neceſſum eſt venire, quam fortunam auſpiciũ Regis, quas vires tua in bellis peritiã, quid tutela, Cardinalis in prouidendo ſagacitas, ad hanc victoriam contulerit, & quid in poſterum iſdem effici & ſperari poſſet. Accipias igitur ſereno placidoq; vultu hanc noſtri deuoti pectoris operam, quod te faciendum pro tua humanitate nequaquã addubito. Vale.

DAMIANI A GOES
EQVITIS LVSITANI, DE BELLO
CAMBAICO II. COMMEN-
TARIVS PRIMVS.

Ollatorum beneficiorum, pluma leuior eſt, gratia: contrã, offenſarũ memoria, tenax & diuturna, obliuionẽ non finit obrepere: nec tam expendit, iure ne an iniuria ſit leſa, ſed vulnus tantummodò ſuũ adſpicit, & acri dolore ad vindictam, per æqua, per iniqua, contendit. Cuius rei euident exemplum patuit in gente Cambaica, quæ à noſtris hominibus, multis affecta beneficijs, oppreſſa earum rerum memoria, cladem (quam ſub Antonio Syl-

uerio sua culpa acceperant, dum Dienſe præſidium, cui ille per id tempus præerat, infelicibus armis tētant) quaſi acceptam iniuriam noua oppugnatione vlcisci ſtatuerunt: id quò meliùs ſuccederet, belli conſilia, quantum poſſent, tēgere, arma opesq; ad id clām comparare, vt imparatis vel per inſidias obreperent, vel aperto Marte, ex præparato grauiùs adorirentur. Sed Ioannes Maſcaregnas, cui arcis cuſtodia demandata erat, vir non minùs ſagaci, quàm forti pectore, omnia olfacere ac procùl ſentire, eorum cōſilia conatusq; explorare, omnia pro tēporis anguſtia compor- tare ac præparare, quæ ad vim hoſtium propulſandam neceſſaria exiſtimabat.

Author porrò cōſtatorq; iſtius belli, Coius Sopharus fuit, homo natione Italus, ſed qui ſpreto Chriſtiani nominis ſacramento, Mōhumaticæ ſectæ ſe addixerat, dux veteranus, ac inprimis belli peritus, conſilio manuq; promptus, cuius mētionem in ſuperiori oppugnatione Dienſi fecimus. Hic adoleſcentē Mamudiū Sultanū ad arma inſtigare, nec ſinere eius animum, à cōmemoratione occiſi ad Diū auunculi, conquieſcere. Fuit autē iſ, Baduris Imperator Cambaiæ. Non debere eius manēs inultos relinqui, & eius (vndē regnum acceperat) mortē negligi, pertinere id ad ipſius ignominia & familię dedecus, ac totius gentis infami- am: exiguam manuſ Lufitanorum, facilē poſſe per bellū ſinibus excuti: Indignū prorsùs, maxi- mū regē premi ſeruitute alienigenarū, dominatū cōſpicere in regia, regnū deniquè & religionē in periculū venire: ſe, quicquid haberet viriū, quæ profeſſò exiguę nō eſſent, libēter huic bello aſſociaturū. Vincitur hiſce admonitionibus iuueni- lis animus, ac de ſententia ſuorū, bellū decernit,
belliq;

belliꝫ summa Sopharo commendatur. Is clanculum, partim ex regijs opibus, partim ex suis, magnos exercitus cōparare, neqꝫ ius religionēꝫ fœderis, initi ab interfecto Badure cū Prorege Gratiano Noregna, quicquā curare. Principio igitur finitimos reges legationibus ad societate vocare, spesꝫ periculaꝫ ostētare, quorū pleriqꝫ nostrum imperium peroli, arma iungunt, alij magna promittunt, alij se integros ad euentū belli seruant.

Quæ dum maximo silentio ex vtriusque consilio aguntur, fingit Sopharus Diensium ciuitatē sibi ab Imperatore Mamudio dono datam esse. Quæ res eō verisimilior videbatur, quod & alia in ditione Cambaia oppida, vel gratia vel precio obtinuerat, ē quibus vnum est Surrato, munitissima ciuitas ac propemodū inexpugnabilis: idēqꝫ intuenti reliquā eius viri amplitudinē & gratiam, absurdum nō videbatur, talē dōnum in virum, tātoperē apud suos excellentē, collatū fuisse. Cuius impetratio idēd facilior apparebat, qꝫ ea ciuitas subindē nunc Turcarū, nunc Lusitanorum armis expugnata, incerti fluctuātisꝫ dominij esse videbatur: spesꝫ erat, si Sopharo tradita fuisset, eius industria & viribus faciliē contra alienas opes defendi posse. Rebus ad istum modum constitutis, Sopharus literas ad Ioannem Mascaregnam mittit (cuius amicitia valdē familiariter utebatur) de sua felicitate, tanquā indē magnoperē gauisurū: indicabatꝫ, se iam nō animo tātūm, sed corpore quoquē cū amico summo cōiunctiorē fore. Simul Legatis opera data est, vt vires nostras copiasꝫ exploraret, hominēꝫ oraret, vt ipsius pace liceret aliquot cohortes in urbem introducere, vt in rebus nouis ea manu sibi principatū cōfirmaret, populūꝫ in officio cōtineret,

neret, nè vel contra se, vel contra Christianos aliquid molirentur. Ipse interim clam militem accersere, bombardasq; noctu in urbem couehere: Mascaregnas contra, rem frumentariam expedire, necessariaq; in arcem comportari iubere, Lusitanosq; qui in oppido agebant, clam admonere, vt com meatum & quicquid haberet, vnà secum in arcem deueherent. Dum igitur insidiæ altrinsecus vel instruuntur, vel cauentur: nuncij aduenientes referunt, totum regnum Cambaie esse in armis, ingentes exercitus cogi Arabum, Abessinorum, Phartachorum, Mogorum, & Turcarum, ad quadraginta millia: machinas item bellicas bombardasq; omnis generis, inter quas erant quinque basilisci, (vastæ id magnitudinis tormentum) ad arcis expugnationem cõportari. Mascaregnas contra (vt est homo rei militaris peritus) omnia dissimulare, ac per literas Sopharo gratulari, q; Regi ex merito charus esset: se probè cognoscere, quæ ipsius essent beneficia in regnum Cambaie, ac in primis gaudere, ipsius virtutes debitis premijs, si nõ ad plenum, (nam maiora esse illius merita) saltem aliqua ex parte compensari: De milite in oppidum introducendo, se illius iuri nõ intercedere, tantum caueret, nè id sibi Christianisq; perniciosum esset. Cæterum, vt de tempore constet, acta sunt ista sub finem Martij, anno 1546. Pauca igitur cohortes palam, cæteræ clanculum in urbem intromissæ sunt. Mese Aprili maior adhuc copia armatorum superuenit, quorum pleriq; Turcici generis erāt. Enimuerò iam Sophari animo res matura videbatur, neq; differēda vterius initia belli, dum hyemis intemperie, quæ per ea tempora sæuire incipit, nulla subsidia Christianis à proregē Indiæ summitti possent. Mascaregnas
autem

autem (magis ac magis se quotidie aperiente bello) de hoc tumultu, summa celeritate ad Ioānem Castritium proregem Indiæ (qui id tēporis Goiæ agebat) nuncios mittit, vt cognosceret, quo in metu res constitutæ essent: se contra tantam vim nō nisi ducentos quinquaginta milites in præsidio habere. Eadem indicantur Hieronymo Menesio, & Antonio Sosæ, Bazaini & Chaulij præfectis. Liburnica quæ eos deueheret, ad id negocij expedita, simul in mandatis datum, vt com meatu quē hostis ex illis locis deuecturus esset, interciperet, ac naues ea causa illuc missas retinerent. Sopharus porro quinque millibus Turcarum, Abessinorum, aliarumque gentium, urbem ingreditur: quē circiter triginta millia latomorum, calorum, lixarum, cæterorumque qui Castræsis vñbus mercenariam operam præstant, in sequebantur. Aderat etiam Rumecanus Sophari filius, quem rex Mamudius bombardarum omnium machinarum, tormentorumque negocijs præfecerat. Statim igitur ab ingressu suo nuncios ad Mascaregnā mittit, orans, nè de subito eius aduentu, copiisque militum, aliquid sinistri opinaretur: rebus duris & regni nouitate ad talia consilia compulsus esse, ægrè ferre oppidanos mutationem principis, nec imperium sibi in tanta maleuolentia, sine armis tutum esse posse, ipsumque aded scire, quàm scelerata ingenia incolarum essent, quàm prona ad seditionem: Testari igitur illius conscientiam, oraque, nè, quod pro se necessariò faceret, contra amicū fecisse crederetur: Se inter bonas suas fortunas, hanc pro summa computare, quod tam charum caput, iam non ex longa intercapedine, sed de proximo visurus esset. Quod si per suspiciones à colloquio arceretur, ipsum tamen experi-

mentis cogniturum, quod fortassè iam persuaderi non posset: scilicet, quàm sanctum illi sit ac religiosum ius veteris amicitiae.

At Mascaregnas his nuncijs auditis, tamen si doli non ignarus, dissimulatione tamen pro tempore utendum arbitratus, Simonem Pheum virum solertem, prudentemque ad eum per speciem gratulandi mittit, sibi que aduentum eius gratum esse, causamque tanti satellitij probam videri renunciat, seque nunc auidè expectare, ut desiderata toties familiaritate, iam nunc deinceps multo frequentiusque vni sese explerent. Sopharus hominem magnifice excipit, exceptumque cum ijs mandatis remittit, unde nihil praeter causas belli affectare videbatur: in foedere esse scilicet, quod Mamudius cum Prorege Gratiano Noregna percusserat, ut liceret murum excitari ex aduerso arcis, qui iniurias militum praesidiariorum ab oppidanis intercluderet, quo quiescentibus hinc inde offensis, pax bona conservari posset. Tentatam esse quidem eius muri edificationem, sed armis Emanuelis Sosa opus prohibitum fuisse: nunc cupere se, quod ex foedere liceret, bona eius gratia absolvere: Sin secus animatus esset, se contra vim arma oppositurum. Ad haec placere suo Regi, ut liberum sit ius nauigandi, tam in rebus exportandis, quam aduehendis, & ut cuique integrum sit, merces suas deferre quod vellet, neque eiusmodi commeandi auctoritatem à Lusitanis petendam esse: Non enim regem potentissimum eam indignitatem seruitutis amplius sustinere posse: scire Lusitanos, quae vires essent eius imperij, ipsum tamen potius per gratiam ab illis petere, quod armis obtinere posset: proinde ne grauentur amicitiae dare, quod necessitati fortassè dandum esset. Magnificere Regem

gem Lusitanos, ac dempta seruitute amaturum quoque, sociumque ad omnes necessitates futurum: alioqui ius sibi armis ereptum, armis quaesitum esse. Viderent igitur, ne, dum iniqua retinent, omnia amittant: se hoste, omnia circumcirca hostilia futura: ipsos esse interclusos hyeme ab omnibus suorum subsidij, manum exigam esse intus in arce. Hæc se denunciare regis sui nomine, se (quod amici est) Mascaregnam admonere, ne bellum perniciosum in se suosque excitet: vitaret eam flammam, quæ semel exorta, Lusitanicas res in India in cinerem absumat. Quod si æqua negentur, deos hominesque testes facere, se inuitum, ruptis fœderibus, ad bellum cogi: proinde faceret ipsum quamprimùm certiozem, ut quod in manibus esset quamprimùm conficeret. Mascaregnas, ad Sophari postulata, optimum quæque usu & ætate prudentissimum, in consilium adhibet, de quorum sententia tale responsum per Simonem remittitur: Ea quæ ad innouandas vel mutandas pacis leges spectarent, ad se suamque cognitionem nihil pertinere: proinde ab ipso ea petenda non esse, ad quæ concedenda nullum ius haberet. Solummodò id imperio Proregis statui posse, quod ipsum pro diuturna cum Lusitanis consuetudine minimè omnium latere posset: rogare igitur, ut Mamudius legatos super ea re ad Proregem mittat, nec ante responsum (quum dubium sit, an quod velit impetraturus sit) arma moueat. Proregè id temporis Goæ agere, neque longè distare, non longam in medio moram futuram. Quod ad muri ædificationem pertineret, se mirari, quid cum tanta manu ad hoc negocij à Mamudio sit missus: Posse enim
eius

eius rei curam quæstoribus vrbis committi, quibus ne ipse quidem suam operam subtrahaturus esset, modò ijs locis construatur murus, quibus inter Mamudium & Gratianũ cõuenisset. Quòd si designanti limites obseruentur, rectè illũ facturum: sin vel duos digitos vltra fundamenta opus promouerit: se non solũ illi, sed ipsi quoquẽ Imperatori Mamudio impedimento futurũ. Verũ vt constaret, quantoperẽ abhorreret à causis belli, fœderibusq; violandis, superesse exemplar scriptarum de pace legum, idq; se nũc ei per Simonem legendum mittere. Simon igitur cum istis mandatis in castra venit, antigraphũque Sopharo in manus offert. Quod quum ille legisset, statim cum magna animi vultusq; indignatione in plurimas partes discerpsit. Legatũque contra ius gentium in vinculis afferuari iuber, neque vlteriũ oppugnationem differendam censeret: quocirca ad vigesimam primam mensis Aprilis, magna vi arcem aggreditur. Diensis autẽ arx rupibus & cuneata fronte in littus procurrit, ab vna parte fluuij, ab altera verò sinu maris alluitur: Reliqua aditum habent ab oppido, quã validissimis aggeribus fossisq; quaquauersũ à fluuij ad mare vsque cingitur. Porro in fluuij alueo turris munitissima consistit, eoq; inexpugnabilior, quòd nisi summo & incitatissimo maris estu adiri nequeat, tum enim tenues vndas ad arcem perferri: Difficultatẽ loci ea quoquẽ parte bombardæ adiuuant, quæ hostilem classẽ aduentantem, facillè crebris iaculationibus deprimant. Ex alio verò latere, limoso solo & humili aqua circuncingitur, vt neque pedibus, neque nauculis, immò ne lembis quidem possit adiri. Intermediũ arcis, turrisq; spatium solummodò nauigationibus

bus idoneum est, sed obnoxium vtriusque munitio-
nis bombardis.

Ab ea igitur parte, qua demonstrauimus arcem
ad oppidum respicere, & perpetuo dorso conti-
nuari, quæ sola obsidioni opportunior videtur,
summa vi Sopharus oppugnationem tentat, ac
in tumultu arcis vicino, (ex quo maxima ipsius
pars arcis conspicitur) ex congestu aceruisq; lapi-
dum, sine calce vallum miræ crassitudinis ere-
xit, & ad imas operis radices, apertis inibi fene-
stris relictis, bombardas apposuit, supernè pro-
pugnaculum istud corona pinnarum amplexus est,
iustoq; præsidio protinùs instruxit, & vt tutum ab
iniuria nostrorum iaculorum asseruaret, gossi-
pinis sarcinis vndecunq; muniuit. Quo opere in-
genti festinatione intra vnam noctem cōfecto, al-
bente iam in diem cælo, arcem omni genere telo-
rum oppugnare cœperunt.

Dum hæc aguntur, Ioannes Mascaregnas, ser-
uos, mulieres, ac pueros, militari operæ inutiles,
nauib; quorundam mercatorum Lusitanorum,
Bazainum & Chaulium euntibus, auchêdos tra-
didit. Naues item duas (quas Indi Catures vo-
cant) summa celeritate armari iussit, vt orâ ma-
ritimam legentes, hostes commeatu prohiberēt.
Quæ mandata impigrè facientes, obnauigatis lit-
toribus, non lōgo deindè temporis spatio reuer-
sæ, etiam in hostiū oculis quatuordecim naues,
mercibus & commeatu onustas, intercipiūt. Quo
factum est, vt iniquiore multò annona aduer-
sarij vterentur. Et vt res suo ordine, certisq; fun-
ctionibus ageretur: arcis stationes Mascaregnas
hoc pacto distribuendas existimauit. Ioannem AL-
meidam turri & ppugnaculo diui Iacobi (quod
in superiori oppugnatione, crebris Turcarum iacu-
cula-

culationibus corruerat) tutorem assignauit: Lodouicum Sofam, turri D. Thomæ: Aegidiū Cortinium, turri D. Ioannis: Antonium Pezannam, turri D. Georgij, quæ supra nouam arcis portam sita est: Ioannem Verzeanum, mesopyrgio minori: Alphonsum Bonifacium, turri, quæ D. Iacobi propugnaculo imminet: Antonium Rodericum regium quæstorē, mesopyrgio maiori: Antonium Frærum legatū, turri supra veterem portam sitæ: Singulis fermè istorum, ad stationū custodiam, viginti traditi milites sunt. Nam tunc tēporis arcis maiores defuere copix, & militū inopia summoperè laborabatur. Præfecti autē isti, ea quæ ad arcis, suarumq; turriū defensionē pertinere existimabant, summa cura & studio pro virili die noctuq; faciebant. Eodem tempore paulò supra illud vallū, quod hostes excitauerant, non minori firmitudine aliud quoq; versùs mare excitârunt, cui etiam aliud simile adijcitur: eoq; flexu anfractuq; murus, deducitur, vt opus magis labyrinthicum, quàm alterius generis esse videretur. Idq; eò factū est, vt septis illis flexuosis à nostrorum telorum iniurijs protegerentur. Et quanq̃ nostri hostium conatus omni perseuerantia contentioneq; impedire contendissent, nihilominus eo muro curuo sinuosoq; progressi ad manūs iactum, proximè arcis mœnia consistunt.

Indè ex congestis lapidibus aliud opus faciunt, tredecim pedū crassitudine, sed à tergo validissimo aggere suffultū, quod à ripa ad ipsum litus deducunt, castellisq; communiunt. Indè (vt loci natura ferebat) ex castello in castellum continuatis munitionibus, arx penitus vallo circumdatur, in ijsdemq; castellis omne telorū bombardarumq; generis imponitur. Itaq; opere finito,

acrius

acrius solito arcem sæpè tentabant. Intereà Mamudius Regio comitatu stipatus, ciuitatē (operis visendi gratia) ingressus est. Dum hæc ab utraque parte agebantur, per exploratores certior fit Mascaregnas, decreuisse Sopharū, tūrrim, quā nostri in fluuio, vt demonstrauius, sitam habēt, inuadere: collectis ad id ratibus, vnā cum naue oneraria perquā magna, cuiusdam sectæ Mahometanæ mercatoris, quam in portu ad eos vsus retinuerat. In qua tabulatum eius altitudinis, quod turris supremum tabulatum æquare posset, extruere curauit, quod circumquaque pluteis (vt nostrorum iacula repelleret) sic cōfirmavit, vt nisi summa ope expugnari posset. Re cognita, Mascaregnas Iacobo Lacteo, quem nauibus illis duabus, quarum antea meminimus, præfecerat, negocium committit. Is maximo silentio, tacitoque remigio oppidum versū naues suas noctū eduxit. Verū antea quā immineret onerariæ naui, quam incendio delere proposuerat, aquarum strepitu & murmure, quem remi excitabant, cauere non potuit, quin insidias suas excubitores hostium perciperent. Quare clamore sublato, totus exercitus in armis profiliuit. Id quum à nostris esset animaduersum, celeri cursu in nauem impressionem faciunt, ignēque iniiciunt. Sed quum incendium ex voto non succederet, & hostes impetum in nostram, classē facere conaretur, viginti circiter milites ex nostris hostium nauem conscendūt, funibusq; ancorarijs præcisīs, remulco, vno solo milite læso, nauem ipsam ereptam (hostibus contrā nitentibus) antea arcem deducunt, ibiq; igne iniecto, penitus absument. Quæ res Sophari animum non parū fregit. Nam proposuerat eam tūrrim antea capere,

vt

vti facilius arcem, loci eius commoditate adiutus, expugnaret. Neque sanè temerè eius rei concepta spes, quoniam capta turri illa, subsidiariæ nostræ naues ad arcem appellere, non nisi cum summo discrimine & labore valuissent. Hæc ea nocte, quæ diem Paschæ Seruatoris nostri præcedit, acta fuere. Nostri igitur, dum de redempto humano genere salutiferum diem, & iam de hostium clade lætum festiuumq; miris gaudijs ouationibusq; celebrauere, spe omninò erecti sunt, tanquàm in ceteris quoq; victores futuri. Quum igitur negotium in eo statu esset, & perseueräter hostes in arcem impetum facerent, idq; non sine vtrorunque clade, ob tormentorum assiduâ iaculationem, & hyeme instante nostri de subsidio fermè desperarent, decima octaua Maij, Proregis filius nati minor Ferdinandus Castrius, cū octo minoribus lōgis nauibus, (incolę Catures vocāt) difficilioribus vsus tempestatibus, ante portum apparuit. Nauiū præfecti, Georgius Vascogoncellus, cui duas ex eo genere nauium Prorex ad littus Cambaicum explorandum commiserat, Franciscus Almeida, Petrus Lupius Sosa, Antonius Cugna, Diodocus Siluius, Diodocus Reinofus, cognomento Soto maior. Quibus appulsis, frustrà se obijciente hoste, per pseudothyron siue clancularium ostiolum, quod in minori brachio muri ad apertum fuit, nullo accepto damno, læti in arcem, cum ingenti omnium gaudio, recipiuntur. Post quorum aduentum, militem iubet Mascaregnas recenseri. Inuenti sunt fermè quadringenti quinquaginta, omnes ferè illustri loco nati, manu strenui, & ad vsus bellicos satis commodè instructi. Pro copia igitur auxiliorum, plures stationarios singulis locis deputat, omni-

omnibusq; quid agendum ibi, quæve ratione excubandum esset, exponit. Post Ferdinandi Castrij aduentum, Mamudius & Sopharus naues instruunt, quibus, nè aliud subsidium ad arcem accederet, prohibere nitebantur. Hæ aliquot ex nostris commeatum in arcem deportantes, interceperunt: nonnullas etiam fugæ se mandare, coegerunt. Verùm huic hostili classi, ingruere iam atque adeò ingrauescente hyeme, necessariū fuit portus obsidionē relinquere, vt subducta in terram, à procellis tuta esset. Superiùs demonstratū est, Mamudium Cambaïæ regem, muro absoluto, turribus vallisq; instructo, operis visendi causa in oppidum venisse. De cuius aduentu certior fit Mascaregnas, per captiuum quendam, quem sex milites nostri à Ferdinãdo Caruallo, præfecto illius turris quæ in fluuio est, ad hostilia castra exploratum missi, in ipsis aggeribus interceperunt. quare ob aduentum regium ingétia signa lætitiæ, bombardarum tonitru, tubarumq; classico edita fuere. Rex autem vigesima quinta Iunij, manè ante solis ortum, oppidum ingressus est. Qua hora tres iustæ magnitudinis testudines, nostri super hostium vallum erectas, dubijs oculis vtcunquè animaduertynt, subterq; eas ingentis formæ basiliscos tres, munitiones quoquè ac castella quoquersùs ad confligendum, noua ratione composita. Quibus vix, dilucescente crepusculo matutino, plenè cognitis, confestim hostes ad turres diuorum Thomæ Iacobique, & ad murum ijsdem turribus interiectum, effusissima glandium iaculatione contendunt. Mascaregnas autem, quum quorsùm ij animum applicuissent, animaduertisset: eas turres vnà & murum, intrinsecùs aggeribus validis obuestiri curat, turriq; di-

ui Thomæ, quam cuniculatim suspicabatur hostem euertere constituisse, transuersis cuniculis, incredibili labore industriâque succurrit, ac ex ipsa turri, hostium testudines, basilisci leonisque ictibus impetere iussit. Quæ res summum detrimentum aduersarijs intulit. Verûtamen ad quinque dierum spatium, iaculatione hostium continua, telorumque assiduitate concussa turris Thomæa, tandem finditur, pinnaeque Iacobæ ferme omnes mutilatæ. Neque id tamen sine hostium exigua noxa. Nam qui turri D. Thomæ præerant, hostium duobus basiliscis deturbatis, tertium in partes frangunt. Nec id rursus absque nostrorum periculo factum, quum nullo intermisso tempore, in ipsam turrim tanta globorum copia deuoluere-tur, ut ex ijs qui stuppam ignitam bombardis ad-mouent, nemo præ metu id ad muneris se præstare exhibere auderet. Neque id mirum, quum tanta dexteritate hostes ineuitabilibus ictibus iacula-rentur, ut si quem nostrorum ad bombardarum fenestras intuerentur, subito quinque sexve globos rectâ in illum conijcerent. Præterea tormentum, quod in sublime globos euomit, (mortarium vulgò dicitur) tantæ erat magnitudinis, ut glandes torqueret octonum in ambitu palmorum. Hoc eregionè turris D. Ioannis, loco declini collocauerunt. Huius impulsu & concussione tantus terror à nostris conceptus est, ut quoties globus desuper in arcem irruere inspicere-tur, de se quisque actum esse, animo prælagiret. Is enim cuius industria negotium hoc tractaba-tur, eius artificij erat, ut nullum vnquam iacu-lum frustra emitteret, sed omnia introrsum in arcem reciderent. Quo artifice (ut ex captiuis postea scitum est) ictu bombardico à nostris inter-empto,

empto, hostes in demortui locum, alium suffi-
ciunt, de cuius opera idem sperabant, sed frustra,
Nam quum arte careret, globi quos in nostros
dirigebat, imperitia mittentis, in ipsorum castra
corruebant. Quo errore imperitiæque mitten-
tis, ex suis tribus occisis, à mortarij iaculatione
in totum superfederunt. Præter hæc omnia,
hostes duas testudines nouo rursus labore, eregi-
onè turris D. Ioannis, quæ cæteris angustior in-
firmiorque erat, excitauerunt, à qua ad Iacobæ-
am vsque, totius belli vires applicare constitue-
rant. Quibus singulis singulos basiliscos, ac alias
item machinas bellicas accommodanteo nume-
ro, quem necessitas ipsa requirere videbatur.
Itaque opere constructo, eodem die acriter vl-
trò citròque prælio dimicatum est. Inter pu-
gnandum, globus ex arce emissus, iuxta pedes
regis Mamudij, quendam eius cognatum occi-
dit. Quare territus rex, vndecimo ab aduētu suo
die, castra deseruit, ad Madabam regiam ciuitatē
se conferens: indè militem & necessaria exercitui
expediturus. Ipse autē siue timore, siue alia de cau-
sa, postea reuerti noluit. Discedens verò, Iuzar-
cano viro & potenti, & virtute summa, summæque
prudencia prædito, (cuius consilio & solerti ope-
ratum in re bellica, tū in rebus alijs plurimis vte-
batur) regiam legionem attribuit, & belli vnà cū
Sopharo negocium commisit. Post regis disces-
sum, hostibus adhuc in continuo labore perseue-
rantibus, globorum assiduitate, D. Thomæ Io-
annisque turres vnà cum mesopyrgio euertun-
tur. Cuius molis ruderibus fossa oppletur. In co-
vallo (cuius antè meminimus) turris vndequaq;
cratibus vimineis circumsepta, intus oppleta sa-
xis & cespitibus, (nonnulli frondeas, alij corbi-

tas vallares appellât) ab hostibus in sublime educitur. Hanc iuxta arcis fossam ea erigunt magnitudine & altitudine, ut liberè, quid intùs ageretur, conspicerent. Quamobrèm nullibì nostris tutò consistere aut versari licebat. Cui detrimento Mascaregnas ut succurreret, tum quòd ob fossæ profunditatē cuniculis obrepere, suffodereq; eam non poterat, tum etiam quòd saxa rupesq;, in quibus illa arcis pars extructa est, impediébāt: introrsum (ut locus patiebatur) turriculā ad eam altitudinem ædificat, qua hostium turrim nostri manualium bombardarum globis commodè impetebant. Indè utranq; turrim nostri qua poterant virtute defendebant. Huic turriculæ Antonium Pezannam curatorem esse voluit, qui sua annona, suoq; sumptu, quadraginta milites sibi ad eam custodiam attributos, alebat. Stationem autem, quam antea asseruabat, Ioanni Verzeano commisit. Eo tempore non pauci desiderati, & permulti in arce vulnerati fuere. At hostes, quū se interdiū non satìs utiliter manus operi admoliri viderent, noctū quicquid poterant, exstruebāt. Quem eorum successum Mascaregnas, cadelabro ad id ingenti accenso, impediébat, cuius splédo-re omnes qui vel vallum aggrediebātur, vel materiam portabant, conspicui facti, ictibus bombardarum patebant. Intereà loci tumultus ingens, terra, cespite, lapideq; cōstipatus, in templi atrio excitatur, cui basiliscum, tutelæ alioqui portūs destinatum, superimponunt: cuius iaculatione turris cratea intantum quassabatur, ut nemo hostium ad eam accedere ampliùs auderet: veruntamen quum ipsorū numerus indiès augetetur, vicit multorū ac integrorū semper recens labor, paucorū & ex cōtinuo opere exhaustorū exiguitatem,

tatem. Itaque vallo ad ipsam arcis fossam, quo per gyrum ab utroque cornu cingebatur, absoluto, cuniculis instar muscutorum, quos palmarum truncis frondibusque argilla permixtis desuper contegebant, ne à flamma videretur, ad fossæ crepidinem perueniunt. Cui operi per sexaginta dies summo studio & labore hostes incubere. Eoque vigesima Iunij finito pro voto, cuniculatim ad fossam pertingebant. Inde exasseribus appellis canales deriuant, quos ne nostri bombardis saxisque dissiparent, tignis duplicatis corijsque contextis integunt. Qua contignatione inoffense die noctumque rudera, lapides, & omnis soluta materies in mediam fossam, turribus Diuorum Thomæ & Iohannis interiectam, defluebat: idque ea arte, ut nostri præter effluentem materiam, neminem ibi conspiciere possent. Quin neque illi qui fossam ipsam opplebant, quenquam inferne superneve videre poterant. Intermedijs istis temporibus, nocturno assidue ex stationibus hostium atroces iniuriæ verborum nostros prouocabant, ignauiam illis obijcientes: Quur, si strenui fortesque milites sint, conclusi tanquam pecora inter munitionum septa teneantur, idque ad imperium imbellis ignauique ducis? Nam Antonium Silueriam, si eiusmodi militibus, tamque rei militaris ex tam longa assuetudine bellorum peritis, præfuiisset, nunquam passurum fuisse, quin aperto & libero Marte, singulis contra singulos dimicantibus, suam quenque virtutem ostendere permisisset. Contrà, sub hoc duce, superiore arcis oppugnatione nullum egregium specimen à quoquam ipsorum præbitum esse: conclusum tantum murorum obicibus, quicquid egerint, ex insidijs dolose, non vera virtute, egisse. Quousque tandem imbellem hunc ducem pateretur? Quas ver-

borum iniurias Mascaregnas prudenter dissimu-
 lantérque ferebat, suorū militū raritatē, & quor-
 sūm hostes tenderēt, faciliē cognoscens. At tamen
 nē prorsus responso carerent, in eam partem, qua
 voces audiebantur, missilia omnis generis quo-
 cunque euentu dirigi iubebat. Erat in imo arcis
 vestigio posticum secretum, iussu Diodocij Lupi
 Sosæ iam pridē constructum, ex quo ad fossam
 latentes aditus aperiebātur, id sub ruderibus tanq̃
 inutile, obrutum obrectūmque iacebat. Hoc nō
 segniter Mascaregnas purgari & refodi imperat,
 foribus postibusq̃ robustissimis communiens.
 Indē materiam collapsam, quo poterat silentio,
 furtim subripiebat: atq̃ itā hostium per totas no-
 ctes continuum laborem, sola diurna opera fru-
 strabatur. Qui cū in fossam respicere nec pos-
 sent, nec auderent, bolide per canalem demissa,
 cumulum explorabant, cuius eminentior pars
 fermē iam ad canalis ora peruenerat. Hoc cumu-
 li fastigium, summa diligentia, nē corrueret, Ma-
 scaregnas prouidebat, nē furtum suum palām fi-
 eret, vtī hostes eo labore impediti, nullas alias
 rationes oppugnandi tentarent. Tantū astu co-
 natus ipsorū eludens, rudera ex tumuli base suf-
 furabatur. Quæ quum multorum studio & labo-
 re agerentur, assiduitate absportandi fodiendiq̃,
 fieri non potuit, quin ipsius cumuli fastigiū sen-
 sīm collaberetur. Ob id factum, quum ab hosti-
 bus bolis postea demissa esset, & funis quo appen-
 debatur, latius solito sese distenderet: animadu-
 terunt se tandē miserē frustrari. Qua re attoni-
 ti, cumulum oculis (omni periculo posthabito)
 contemplari constituunt. Ibī nostros in ipsa fos-
 sa occupatos vident, visosq̃ protinus telis desu-
 p̃r incessunt, Vbī inter alios Antonius Frærius le-

legatus, iaculis confossus, occubuit. Acerrimè igitur vtrinque, donèc nox superueniens conflictū dirimeret, ad fossam dimicatum est. Senescente sub tenebras pugna, secundum posticū Mascaregnas lapideum musculum vsque ad rudera per noctem producit, quem trabibus asseribusque desuper impositis, terraque accumulatis, ea ratione firmavit, ut tutò reliquam in fossa materiam inde auerherent. Itaque vnius noctis instanti opera, laboreque continuo, munitione illa absoluta, quā manè ab hostium excubitoribus cerneretur, rei nouitate turbati, ad Sopharum concurrūt, remque ei omnē aperiūt. Ille stupefactus, nostrorumque pertinacia solertiaque admirabiliter attonitus, se cum omni celeritate ad stationes proripit. Ibi, ut rem oculis contēplaretur, capite (ut postea cōpertum est) super manum dexteram reclinato, extramurum gutture tenus emicuit. Stupefactus deindè, & desperatione æger, suique immemor, dum longius quàm sibi expediebat, deliberabundus subsistit, bombardæ globus fortè fortuna ex arce demissus, ipsius manum integram vnà cum sincipite raptim abstulit, ipse verò subitò ex vallo mortuus cōcidit. Cuius mors, uti suis funebris & calamitosa, sic nostris perque optabilis fuit. Erat enim Sopharus (ut si quis alius) prudens, sagax, cautus, vaser, rerum gerendarum peritissimus, militaribus verò stratagematis nemini suo tempore cedens. His naturæ dotibus, infestissimum in nos odium coniunxerat, virisque suas quotidie augebat, quum eum intelligerēt vero animo, deserta religione Christiana, ad Mahumetū defecisse. Nec dubiū, quin si diuturnior ei vita contigisset, nobis victoriam difficiliorem impeditiorémque fecisset.

DAMIANI A GOES
 EQVITIS LVSITANI, DE BELLO
 CAMBAICO II. COMMEN-
 TARIVS SECVNDVS.

Oio Sopharo interfecto, aliquot diebus languidius hostes in opere versabantur. Variæ enim sententiæ militem distinebant. Nam pars castra mouēda sentiebat, nec temerè amplius bello pernicioso incumbendum esse iudicabat. Alij verò de ducis electione hæsitabant, nec Rumecano Sophari filio parendū arbitrabantur: Cæteri regis voluntatem suffragiumq; expectandum censebant, vt quē ipse vellet, ducem constituerent. In quam sententiā tandem est itum. Itaq; protinùs ad regem hac de re nunciij dimittuntur, eoque iubente, Rumecanus præpositus exercitui, & belli imperator pronunciatur. Qui celeriter, summaq; diligētia & continenti labore, quinq; subterraneos musculos fodit, quos in eam partem, ex qua nostri per posticum (vt demonstratum est) de fossa rudera furabantur, nouo fabricandi ordine ac ratione dirigebat. Sed quum per vim tormentorum, opus à nostris impediretur, eximijs palmarum truncis ad ruinas illius turris (quam crateam vocauimus) duas ligneas turres tænijs intertextas cū tabulatis extruxit, quibus testudines binas apposuit, & sub testudinibus singulis singulos basiliscos collocauit, quorū iaculis deturbatis nostris, hostes ex aduerso postici ad labra marginesq; fossę penetrarunt. Eò quū ventū esset, super musculū, per quem
 no-

nostri materiam in fossam deiectā subripere consueuerant, tantā lapidū saxorumq; vim prouoluunt, vt penitus muscoli cōpages dissolueretur. Quo labente, territi nostri, saucijsq; nonnulli, pedem referre coacti sunt. Hostes indē liberiūs, fossa superata, omnem rudenum lapidumq; colluuiem in eam proijciebant. Itaque negotio multorum, laboreq; assiduo, semper manu maiore ad opus confluente, posticum omninō obrutum sepelitur. Quo obstructo, quum nostris ampliūs vsui non esset, maiore hostes vsi libertate, fossam rudere adimplebāt. Eo ipso tempore, quum permulti ex nostris, vulneribus ægritudinibusq; affligerentur, & non pauci morte confecti essent, Maicaregne aliam celocem expedire necessarium visum fuit, cui Ioannem Cēlium arcis sacerdotē præfecit, eijsq; literas ad Proregē & Præfectos præsidiorum Bazaini Chaulijsq; dedit, quibus subsidiarias copias omni celeritate mittendas esse indicabat. Alioquē, si festinationem adhibere desisterent, nostro Indico imperio summum periculum imminere. Hostium enim numerum indies augescere. Eodem ipso tempore, quo nauis illa cum nuncijs euecta est, quatuor millia selectorū regis Cambaiæ militum in castra venēre. Quorū aduentu læta festiuaq; ibi omnia, & hominū tympanorumq; strepitu vndiquē personare, copiasq; illas (quasi recenserent) sub oculis nostris in acie disponere, ac tandē agmine composito circummunitiones immani clamore ac barbaro, quasi si victoriam in manibus certam haberent, ad arcem contendere. Sed ictibus tormentorum pessimē accepti, impetum temerarium represserunt. Interea dum ista fiunt, ab incepto opere nihil remissum est, sed continuo labore illam fossæ partem,

tem, quæ ad turrim D. Ioannis pertingit, (quã diximus Aegidio Cotinio commissam esse) lapide, rudere, omniq; materia complere, atq; iuxta Thomã turrim malos eius altitudinis erigere, vt cacumina eorũ nostras munitiones excederẽt, ijsq; malis asseres scãdulãsq; loco scalarum ex aduerso clauis affigebãt, atq; itã sursũ ascendere cõniti. Nostri verò ignibus & acri pugna illis occurrere. At hostes cõtrã, harpagonibus materiã valli nostri diripere, magnõq; periculi contemptu scalas cõplere. Contra istã hostilẽ pertinaciã, nostri aliã rationẽ defensionis instituũt. Fasces ligneos caudicales ferro cõnexos, catenisq; colligatos, commixta interiũs pice, refinaq; aliãq; omni materia, quẽ ignẽ faciliẽ corripit, & diutiũs alit, alios super alios supernẽ iniiciebant, ijsq; ignibus permultos ex hostibus combussẽre. Quod tamen sæpiũs hostes fieri viderẽt, æquẽ tamen in labore persistentes, pro nihilo nostrorũ conatus facere: reiectoq; timore, suos qui ibi aut iãti, aut deusti cadebant, de fossa deducere: alios protinũs in demortuorũ locũ sufficere. Et quoniã opus multorũ subsidiũ requirebat, oppidanos mulierẽsq; etiã ad id negociũ cõgere, materiãq; ad fossam cõportare. Quo operarũ cõtinenti labore, (nam numerus quadraginta millia excedebat) tumultũ ex terra palis lignibusq; eo studio inuehunt, vt quanq; ex arce persæpẽ globis hastisq; impeterẽtur, tamẽ istiusmodi cladibus ab incepto deterreri nequiverint. Itãque post id tẽporis per supremã musculorũ partẽ ligneas testudines duplicibus elephantorũ corijs conglutinas promotas, super quas (quum iam ex materia, quã hostes accumulauerãt, protectũ essent) per tumultũ, quẽ demonstrauimus palis deportatũ esse, aliã meant testudines, quibus defensũ,

Defensi, ex fossę labro in murum concurrere satıs cõmodè valebant. Cui insupèr operi à lateribus duos hincindè fortissimos pluteos instàr parietũ obijciũt, quorũ munitione iacula ac cætera misilia turriũ Diuorũ Ioãnis Thomæq; cohibebantur. Quo tẽpore tam assiduè ex hostiũ munitionibus iaculatũ est, vt nostri tum ob incredibiles labores, tum propter immensas vigilias, resistere nulla ampliũs ratione possent. Sed antea q̃ hi plutei excitarentur, Mascaregnas suspicione permotus, hostes cuniculatim velle ambas has turres subuèrtere, transuersis cuniculis periculũ rei anteuerit. Hostes deniquè quũ propinqui sub mœnibus agerent, ad propugnaculũ D. Ioannis, specum inter durissimas rupes malleis excidũt, per quem deni pariter viri non incommodè ingredi valebant. Priori Commentario diximus, Mascaregnam inter duas prædictas turres interiũs aliã subsidiariam cõstruxisse, ex qua quadraginta milites telis spiculisq; commodè ambabus succurrere possent, atq; huius custodiã Antonio Pezannæ tradidisse, & ea quę illi priũs commissã fuerãt, Ioanni Verzeano concredita esse. Nam is suis militibus, quos adhuc integros fermè omnes habebat, & turri illi, & minori mesopyrgio subuenire poterat. His ergò ità in suis stationibus manere iussis, Antonium Rodericum quæstorem Ferdinando Castrio, qui infirmiozem arcis partem tutandam susceperat, socium adiunxit, vt simul vigilias & hostium impetum alacriũs sufferrent. Hostes verò nouo astu, & muro (vt diximus) disrupto, arcem segniũs solito infestabant. Senescente igitur in ea parte hostili contentione, noctũ Simonem Phæum hastenũs in vinculis habitum, ad munitiones nostras producũt, qui alta voce

voce Rumecani nomine, rerum statum, & quàm proximi cladi esset, declararet. Quapropter si dederè se vellent, & arcem sine sanguine inoffensè tradere, Rumecanum omnibus liberum exitum commeatumq; permissurum: Naues etiam (si nobis eius rei penuria esset) bona fide daturum: Sin secùs animati essent, esse in proximo omnium interitum: eligerent, vtram partem mallèt. Quòd si belli potiùs, quàm pacis, fortunà approbarent, se sequenti die arcem, omnibus collatis copijs, inuasurum. At Mascaregnas (his auditis, eum statim discedere iubet, & in comites deductoresq; si pedem referre nollèt, omnes bombardas sese exoneraturum minatur. Diceret igitur Rumecano, ipsius aduentum assultumq; quocunq; in tempore optatum expectatumq; fore. Hoc sermone habito, omnia hostes tormentorum globis cõplere: quorũ improuisis ictibus, duo de nostris (qui, vt Simonem Phæum rectiùs audirèt, murum ascenderant) interempti sunt. Itaque hostes nullo tempore remissa contentione, decimanona Iulij sub occasum solis, arcis muros, quos penitus suffoderant, denuò impetunt, idq; tanta animi præsentia & obstinatiõẽ, vt nostros de salute sua prope modum in desperationem adduxerint. Sed ope & opera Ferdinandi Castrij, illi qui murum conscenderat, erant autẽ numero triginta, omnes viri nobiles, vt ex habitu apparuit, interfecti sunt. Quod videntes hi qui istos sequebantur, morte ruinaq; suorum consternati, ab oppugnatione refugiant. Qui tametsi sæpè à mœnibus reiecti essent, magnis acceptis calamitatibus, nihilò tamen minùs tempus, quod oppugnationi idoneum existimarent, remittebant, sed cõtinuo labore opus illud (quo cõfecto, arcem omnium simul imperu aggredi

aggredi proposuerant) absoluebant. Eo itaq; pro
ipiorum arbitrato finito, fossaq; sic ad votum ex-
æquata, adeò vt nullo negotio ex munitionibus
in muros rectà pergere liceret, per omnia oppidi
phana noctù sacra faciunt, seq; suamq; vità Ma-
humeto ad omnia pericula deuouent, deierantq;
se, nisi capta arce, redituros non esse. In his sacri-
ficijs, vt ex voto litarent, per summam religio-
nem copiosè luminaria per vicos omnes & com-
pita incenderunt. Quo ignium splendore Ferdi-
nandus Caruallus turris illius Præfectus, quam in
fluuij alueo habemus, quū homines cateruatim
ad templa concurrere animaduertisset, rei noui-
tate permotus, ad Mascaregnam eodem momēto
scapha clāculum traiecit. Qui, re cognita, omnes
admonet, præsentiq; vt sint animo, adhortatur.
Vigilias distribuit, eosq; tota nocte in armis esse
iuber. Ea nox D. Iacobi vigilijs sacra erat. Sequēti
igitur die, quæ fausta ac benè ominata hominibus
Hispanis erat, propter Hispaniarum patronū D.
Iacobum Apostolum, duabus horis ante luciferi
exortum mœnia inuaduntur, impetusq; ab hosti-
bus in arcem fit, quapropter protinùs signo dato,
ad muros concurritur, D. Iacobum per summam
alacritatem multa acclamatione celebrātes. Ibiq;
maximo armorū strepitu & acri pugna dimica-
tio incēditur, in qua Ludouicus Sosa iuuenis stre-
nuus, Thomæ turris Præfectus, aliquot de suis
militibus impigrè pugnantes amisit: nam illū lo-
cum omnibus rationibus expugnare decreuerāt
aduersarij. Sed iuuenis tum maiorum suorū ex-
emplis, tum generosa suamet indole erectus, locū
inter summa pericula cædesq; promiscuas, ma-
gna animi præsentia, vitæ sanguinisq; contemptu
defendit. Interea loci, quū Mascaregnā, vt omni-
bus

bus locis succurreret, rei necessitas huc illuc versaret, vigilēs qui ad maritimum arcis latus excubabant, quum loco ob scopulorum asperitatem minùs tingerent, relicta custodia (vt dimicantibus interessent) ad prælij locum sese conferunt. Quo tēpore, siue casu, siue quodd solitudinem animaduērterant, quum æstus defluuium, mareq; decrescens hostibus commodè inseruiret, qui vbiquè locorū excubabant, Iuzar cani milites selectiores numero sexaginta, in scopulis tacitè positis scalis, rupem conscendunt, iisdemq; sursùm in murum translatis, omni silentio profiliunt. Quos quum duo milites qui per arcem cōcursabant, splendore ignis conspicerent, protinùs ad Mascaregnam procurrunt, quem vnico puero signum anteferente comitatum reperiunt, eiq; alta trepidāq; voce arcem ad litoralem partem ab hostibus occupari vociferantur. Quibus silentio imposito, nè re cognita qui prælio aderant, animo deijcerentur, ad eum locum quem hostes occupārant, sese proripuit: ex ijsq; qui nuncium attulerant, alterum socium assumpsit, alteri imperat, vt omnes quos in arcis plateis inueniret, ad se remitteret. Itaque quum ad occupatum locum ventum esset, hostes ad sexaginta intra mœnia depræhendit. Quos vix discernere licuisset, nisi globi & amphoræ ignitæ, quæ vltrò citròq; ad aliud arcis latus iaciebantur, splendorem aliquem præbuisent. Iam eorum fermè viginti supradomorum tecta conscenderant, ibique duobus militaribus signis erectis assidebant. Cæteri verò domos ingressi, quicquid obuiū erat, diripiebāt, cūmq; mulierculis animo consternatis (quasi iam rerum potiti) minaciter colloquentes, pecunias exigebant. Quarum nonnullæ virilem animum ex
necessi-

necessitate induentes, correptis in manus hastis, iam nō muliebriter eos extra tecta pellere cōtendebant. Mascaregnas autē nōnullis militibus iam stipatus, in hostes impressionem facere, omnesq; qui tecta cōscenderant, humi detrudere: Illi contrā, coacta manu, acriter pugnare: tandē plurimis interfectis, vno viuo capto, de mœnibus sese præcipites dare, sed scopulis acutis, præruptisq; saxorum inter cadendū excepti, omnes miserē dilaceratis membris interiēre. Hac re ante diei crepusculū gesta, ptinūs se Mascaregnas ad stationes cōtulit, inibiq; quū iam ad nostros victoria inclinaret, sed præ lassitudine languidiūs aliquanto agerent, nouos illis spiritus sua oratione iniecit. Quare prælio redintegrato, pugna denuō recrudescere cœpit. Tādē hostes, remissiūs solito resistentes, receptui canunt. Sed quū lucente die suorum cladem oculis discernērēt, quorum per multa cadauera, trūcata & miserē lacerata, in fossa iacebant: dolore & ira perciti, tanquā vefani furentēsq; denuō in nostros inuolant, eodemq; quo cœperant impetu, ad quartā diei horā dimicatū fuit. Sed tandē nostri ad plenum victores euaserunt, quanq̃ non sine multo suorum sanguine. Nec solūm viris ea victoria, verū etiam muliebri audacię attributa fuit: Nā inter eas matronas, quæ militibus ad stationes (oppugnatione durante) necessaria apportabant, non paucæ inuentę sunt, quæ sagittis alijsq; missilibus læsę, tragulas & spicula propria manu euellerent, ac vulneribus obligatis, cruentę etiamnū, ad eadem munia quasi integrę intactęq; recurrerent. Hoc certamine circiter mille hostium, præter vulneratos, cecidisse constat. Inter quos etiam occubuit Iuzarcanus dux. In cuius locum fratrem eius

eius natu minorem, Mamudius gratitudinis & liberalitatis ergô, suffecit, eiusdemq; dignitatis nomen actiulum attribuit, vt luzarcanus vocaretur, Marchionem ipsorum linguâ significâte hoc vocabulo: omnem insupèr fratris ditione ei concessit. Ex nostris aut saucij quàm plurimi fuêre, desiderati septem tantum, quos Mascaregnas tubarum clangore, sonituq; tympanorum, necnon hominum cantu, festa solennitate potiùs quàm lugubri mœstitie in templû deportari sepeliriq; curauit: partim, quòd de religione Christiana ita meruerant, vt mors illorum in conspectu Domini preciosa, epinicia & martyru hymnos potiùs quàm lugubres exequias & tristes nœnias requirere videretur: partim, vt militum animos erigeret ista in tam arctis rebus alacritate, & in mortuos gratitudine. Simul vt intelligeret hostis, rem sibi cum hominibus esse, qui non modò suorum mortibus animo non conciderent, verùm etiam mortem huiuscemodi, charam optatamq; haberent. Secunda ab hoc prælio die, pomeridiano tēpore, hostes iterum ab illa ipsa parte, quam antea oppugnauerant, arcem inuadunt: sed alacriter obfistentibus Ferdinâdo Castrio & Ludouico Sosa, non absque nostrorum tamen iactura & sanguine, repulsi fuêre: qui etiam supra trecentos de suis, quum de loco recederent, vulneribus confossos, mortuosq; reliquerunt. In istis angustiis quum nostri de subsidij mora admodum quererêtur, quarto Calendas Augusti, celox quâ Mascaregnas Calium sacerdotem Bazainû & Chaulium suppetias petitû emiserat, arcis æstuaria penetrauit, atq; per nouem strenuos milites qui in ea venerant, intellectum est, literas quas ad Proregem scripserat Mascaregnas, omni sedulitate per

per certum nunciū Goam esse transmissas. Huius celocis aduentu, quum hostes id quod erat suspicarentur, nimirum, subsidiū breuī expectari: celeritate vtendum esse, ante aduentum nouarū copiarum, iudicauerunt. Quarē sequēti die circa meridiem, quum nostri à continuis laboribus interquiescerent, & qui in excubijs erant, minū cautē stationibus inuigilarent, hostes de improviso in arcem incursionem faciunt, mœniaq; tanta celeritate ac promptitudine conscendunt, vt nostri, ferē perterritis omnibus, finem totius belli adesse existimarent. Sed Franciscus Almeida, cui excubias agēdi cura ad Thomæam turrin obuenerat, non ampliū quā viginti quinque militibus succinctus, imperiū hostiū viriliter admodū sustinuit. Tandē nostris accurrentibus, tam atrociter tribus aut eo plūs horis pugnatū fuit, vt nunquā antea atrocius. Tandē supra octingentos ex hostibus iugulatis, receptui, Rumecanus dux summi in eo exercitu imperij, canere iubet, atq; insigni hac accepta clade, in castra se recepit. De nostris verō aliquot interfecti sunt, vulnerati & igne ambusti non pauci. Hoc tempore omni victus genere nostri angustē admodū utebantur, præsertim carniū, quarum tanta erat inopia, vt gallina vna in ægrotantium dietam, decem aureis ducatis venundaretur. Eodem ipso tempore, Mamudius certior factus, quā sinistrā sui in omnibus oppugnationibus fortunā habuerant: Moiatecanum, qui à se primum dignitatis locum in regno Cambaico obtinebat, cum quatuordecim millibus selectorum militum Diū mittit. Post cuius aduentum, hostes consilio inter se habito, cuniculis omni materia incendiaria repletis, arcē funditus euertere statuerunt. Sed summa & vis

consilij in hoc erat, nè nostri, quid ab ipsis ageretur, persentiscerent. Ergò in Thomæâ turrim, & in alterâ D. Ioannis, quæ vltra veterē fossam producta, hostiū munitiōibus erat vicinior, cuniculos agere cœperūt. Et vt nostros res ea lateret, hoc astu & strategemate sunt vsi: latomorū multitudinē sub testudinibus, ad frontē eius, pugnaculi agūt, vt fundamēta murorū cōtinuò indefatigabiliq; labore excauarent, strepituq; maximo agerent, malleorumq; fragorem, stridoremq; feramentorū summum ederēt, nimirum vt nostrum militē ista fallaci specie circūuenirent. Existimabant enim, nostros, quum eam rem tantis studijs agi viderēt, eò omnes cōcursuros, animosque ab dissimulata oppugnatione verisq; periculis ad inanem ostentationē discriminis auersuros esse. Nec eos sua fefellit ratio. Nostri enim, hostilis cōsiliij ignari, eos qui turrim à fronte malleis acutis proscindebant, qua poterant vi proturbabāt: sed quum ea defensio, summa pertinacia & clamore vndiquē ageretur, factum est, vt per summū strepitum obtuso auditu, quæ infernē agebantur, nec audire, nec percipere nostris licuerit. Itaq; quum pro voto ab hostibus cuniculi acti essent, decima Augusti, qua die D. Laurentij martyriū Christi ecclesia celebrare consuevit, hostes tubarū clangore tympanorūque vehemēti sonitu sese mutuo adhortantes, agmine composito, signis militaribus præcedentibus, in arcis mœnia prorumpunt, ac vehemētius solito, globos amphorasq; igneas intrò proijciunt. Nostri verò ad oppugnatum locum protinùs concurrunt. Ibì quum tandiū pugnatum esset, quo ad animaduenterent hostes, penē potiorem militum partem ad mœnia conuenisse, simulato timore, receptui canū,

ac

ac de fossa & mœnibus in castra se recipiunt. Qua festinata fuga, vt insueta, & si malleorum antea facta de industria concussio, fragorque ferramentorum ostendisset, potiùs hostes viam latiorẽ in arcem aperire velle, discussis mœnibus, quàm cuniculis denuò aditus tentare, quum id pauloantè ad Thomæam turrin infeliciter tentauerant, vbi cuniculi eorum transuersis cuniculis excepti subrutique à nostris erant: Mascaregnas tamen suspicione adductus, Lusitanis qui super Thomææ turris testudinem consistebant, (ad cuius radicem ipse dux defatigatus adsidebat) imperat, vt nulla vsi mora; indè vniuersi abscedant, ac expedito nuncio eos qui supra muros turris Diui Ioannis agebant, monet, vtì protinùs se de loco amoueant, suspicari se, nouos cuniculos esse instructos, quibus ignem iniicere confestim hostibus propositum sit. Qui dicto non audientes, sed prudentissimi ducis spreta monitione, conclàmant plus sibi animi, maiorem rei militaris experientiam esse, quàm illi, qui per summum timorẽ eos ad discessum hortaretur. Itaque quum detestabilis temeritas eos cunctabundos exitiabili mora implicaret, hostes ignem in eo loco vbi cratea turris constructa fuerat, pulueri tormentario imponunt. Qui recto tramite, sicut dispositus erat, viam relegens ad cuniculos, quum fauces intimas penetrasset, vbi omnis incendiaria materia recondebatur, vniuersam fabricæ molem vno momento dirupit, ac per summam vim, ipsam Diui Ioannis turrin integram ab ipsis fundamentis in altum proripuit, ac omnes quos ibi infasta fortuna retinuerat, in sublime elatos, tanquàm minutulos filices disiecit. Quo miser-

rimo euentu circiter septuaginta strenui milites interiêre, quorum pars in fossam, pars in hostiũ stationes, fermè omnes fracti dilaceratiq; ceciderunt. Insuper ij, quos infelix casus in hostiũ castra integro corpore traiecerat, quanquàm igne fœdati omninò, & exanimis vitæ incommodis cessissent, minutissimè tamé ab hostium gladijs hastarumq; mucronibus, tanquàm eam pœnam sensuri essent, dissecti fuêre. Hoc horrèdo spectaculo, illud memoria dignũ visum est, illis quos pulueris & ignis vis in aërem expulerat, hastas clypeosq; nò antea de manibus defluxisse, quàm deficiente, ac omninò euanescente anima, cadauera ipsa deorsum præcipitata relaberêtur. ex ijs porrò qui super turrin in hac calamitate cõstiterât, viginti tantum ignibus ambusti, viui remanserunt. Notos equites Lusitanos desideratos esse constat, Ferdinádum Castrium Proregis filium, adolescentem summa spe, summaq; indole præditum, Ioannem Almeidam, Ludouicum Mellũ, Diodocum Soto maiorem, Antonium Rodericũ quæstorem, Aegidium Cotinium, Diodocũ Reinofum Soto maiorem, Aluarum Ferrariam, Rodericum Sofam, Laurentium Fariam, Ioannem Brandanum, Georgium Almeidam, Tristanũ Sofam, Franciscum Lupium, Gratianumq; Ferracium. At Mascaregnas (qui, vt demonstratum est, iuxta Thomæ turris radices assidebat, quũ incendium, ruinam, & occasum turris D. Ioannis momento temporis conspexisset, summa celeritate, quindecim militibus comitatus, eò se proripuit. Quò quum ventum esset, ne vestigium quidẽ veteris illius formæ deprehendere potuit. Nihil ibi in oculis, nihil sub conspectu, nisi parietũ rudera lapidesq; permixtĩ puluere membrisq; mutilatis,

latis, ac sanguine humano tincti. Inter quæ promiscuè nonnulla corpora adhuc exhalantia, & cum morte conflictantia, non absque mœrore & horrore intuentium conspiciebantur. Quæ dum subitò indè eximere nostri satagunt, vt pro ritu Christiano sepelirentur, derepètè hostes per eundem ipsum labefactatum locum, impressione faciunt. De quo tam vehementer vtrinquè cominùs pugnatum est, vt sola nox prælium diremerit. Qua nocte, et si plures de nostris iam occubuerant, permulti faucij, omnibus verò & defatigatis, & de accepto infortunio mœrentibus: Mascaregnas tamen, virorum mulierumq; opera, murum subitarium sexdecim palmorum crassitudine, in veteris turris ruinis ex soluto lapide construxit, quem absolutum ante solis ortum, hostibus conspiciendum non sine magna admiratione obiecit. Illi contrà, alio erecto muro, Thomæam turrin deinceps cuniculis, quando ea res benè successerat, deijcere cõtendunt. Sed quum nostri alijs obiectis cuniculis, illorũ conatibus obuiam ijsset, re intellecta, in alterũ turris latus se transfutlère, quò nostri cuniculi pertingere non poterant, & suffosso turris frõtis picio, quatenus à nostris præpediri nequibant, ignem operi nondum perfectò, apposuerunt. Quo incendio quartã ferme turris partem euerterunt, ac protinùs in dirutum locum inuolãtes, de superioribus rudera ad se ferreis hamis attrahebant, quibus sensim defluentibus, angustior multò fiebat locus, quẽ nostri supernè adhuc retinebant. Quod quũ à Mascaregna animaduersum esset, bõbardas quæ ibi reliquæ erant, indè tolli iubet. Sed quum vix centum milites illæsos integròsque haberet, eosq; in vnum aliquẽ locũ aliundè euocare periculosum

esset, omnium stationibus hoste imminente, eò factum est, vt basiliscum ac leonem quadraginta virorum diurno nocturnoq; labore indè extrahere nunquàm valuerit. Hoc tempore tria mancipia ex arce profugerunt, hostibusque indicium fecèrè, quàta nostrorum esset raritas, quantàque omnium frugum & annonæ penuria premerentur. Quorum perfugarū sermonibus, nouo concepto spiritu, iacobzā tūrrim cuniculatim, igne ad suppositam materiam adiecto, penitus euertunt, quæ in prouum vergens, tota versùs hostium stationes ruinam traxit. Hostes igitur protinùs per ruinas se proripiunt, vbi, quanquàm nostri egregiè resisterent, locum tamen euincunt: ac militaribus signis ibi erectis, arcis areā transscendunt, templiq; D. Iacobi partem mediam præoccupant, ibiq; aliquot diebus ea sorte cominùs dimicatum est, vt modò templum penès nostros, modò penès hostes fuerit. Sed quum de singulari propriòq; domicilio, ac de ipsis aris & focis ageretur: viribus omnibus adhibitis, nostri in sacrij fornice, murum construxerunt. Atque ità templo diuiso, alij ab alijs intersepti, in ipso templo quisque pro suo ritu sacra faciebat, religionemq; numinū colebat,

DAMIA

DAMIANI A GOES

EQVITIS LVSITANI, DE BELLO

CAMBAICO II. COMMEN-

TARIVS TERTIVS.

Iteris Mascaregne, opera Hieronymi Menesij præfecti præsidio Bazaini, Goam delatis, quibus arcis discrimen nunciabatur: Ioânes Castrius Prorex, omni studio quatuordecim minores longas naues expediti iussit. Cui classi Aluarum Castrium filium suum præfecit. Is diui Iacobi solenni die è portu soluit. Et quanquam hyemis vis illic eo tempore asperius sequit, nihilominus tamen secundo vento Bazainum enauigauit. Quo in loco Franciscum Menesium reperit, qui bis infeliciter iter auspicatus, difficilioribusque visus tempestatibus, in portum remeârat. Quod iter, collatis in unum classibus, quam sæpius tentatum esset, nec pro voto successit: iubet Alvarus Castrius, (quum, in quo statu res Diæses versarentur, probe sciret) ut classe dissociata, nullo seruato ordine, seorsim unusquisque Diu, qua posset ratione, peteret. Itaque separatim illis nauigantibus, ventis plerunque obstantibus, primi omnium vnica naue Antonius Monizius & Gratianus Rodericus Tabora, Diensem portum ingrediuntur. A quibus, de propediem affuturo subsidio magno, cum gaudio factus certior Mascaregnas, protinus eandem ipsam nauim Alvaro Castrio obuiam remisit, in qua paulopost ad portum Ludouicus Mellus Mendoza applicuit, quem Eduardus Menesius Pereira, Comitæ Feriensis filius, iuuenis impiger ac strenuus

nus subsequutus est. Post quorum accessum, ad turrim D. Thomæ (cuius potior pars, vt demonstrauimus, corruerat) acriter bello dimicatū est. Sed præualentes hostes, loco potiti sunt. Quamobrēm infensus Mascaregnas, per omnia discrimina insequenti die hostium vires ad eundē locū tentare fortioriꝝ manu inuadere proponit. Itaqꝫ selectis militibus, de improviso impetum fecit. Deturbati igitur hostes, saucijꝫ nonnulli, inter fugiendum classico suis signum dedēre. Quo audito, protinūs ex castris & ex oppido totus exercitūs conturrit. Ac quanuis pluuia & imbribus subitò ingruentibus, impedirentur: hastis tamē, gladijs, sagittisꝫ dimicatū est, propemodūm ad vespēram, quo tempore quum se nimbi remisissent, ad bombardas & igneam materiā itum est. Sic vtrobiquē clade copiosē illata & accepta, quū septem fermē horis pugnatū esset, nostri tandē locum recuperant. Per id temporis, duæ celoces appulerunt, ducibus Ioanne Athaidio, & Fráncisco Guillermo. Hostes porrò post hāc repulsam, igne deinceps per sulcos cuniculares immisso, murū, qui turri Antonij Pezannæ contiguus erat, funditus euertunt. Contrā Mascaregnas omni ope resistens, in hostes cameli iacula effundit, alterūque statim firmiorem murum intrinsecūs excitauit, etiā ipse humeris lapides materiāꝫ comportans. Id hostes animaduertentes, eregiōē & ipsi aliū extruūt, quo nostris ad se accessum inhibebant. Hoc die Rodericus Ferdinādus Chau-liensis municipij quæstor, cum viginti militibus nauī minore longa portum tenuit, & indē alij atꝫ alij duces singulis diebus aduentabant. Hostes intereā super illam turris partem quā occupabant, truncatim parietes cōstruunt, ac indē afsiduē in
nostros

nostros tela coniiciebant. Dum in his angustijs adhuc Lusitanorum fortunæ versarentur, vigesima octaua Augusti Aluarus Castrius & Franciscus Menesius, cum potiore classis manu portum ceperunt. Numerus nauium haftenus appulsarum, viginti quinque. Quæ quum minores pleræque essent, non plures quàm 400. milites aduexerunt. Reliquæ contrarijs ventis agitæ, Bazainum coactæ sunt repetere. Sed postea secundiores tempestates nactæ, mense Septembri, ad Diësemporium, & istæ quoq; applicuere. Post Aluari Castrij aduentum, quum hostes ex D. Thomæ turri rudera & collapsam materiam eximendi nullum finem facerēt, leo ille bombardicus deorsum cecidit, & basiliscus fune suspensus in ruderum mole subsedit. Quarè milites qui postremò venerāt, tenui adhuc illarum rerum experientia, aut potius temeritate adacti, id non ferentes, imprudenter nouas res moliri incipiunt, iactantes ubi tanta murorum strages extaret, tamq; patētes viæ ad arcem inuadendam capiendamq; hostibus præbitæ essent, certis rationibus duci sese, vt crederent, hostium vim non in milite, sed in bombardarum iaculationibus solummodò constitisse: ducisq; nostri timore potius q̃ prudentia effectū, vt quum liceret hostē in suis castris vincere, ipsi vltro hostium obsidione teneantur. Hisce verbis, debacchantes, non pauca item alia iactitabāt, quæ imperita multitudo, furore agitata, euomere consuevit. Qua factione reliquos, qui à primordio belli, mira obedientia eousq; imperata fecerant, in suam sententiam contaminatos pertraxerunt. Ad id, leonis & basilisci amissio, cumulum irarum adijciebat. Quamobrēm cōgregati, vnanimiter Mascaregnam adoriuntur: ab eo incre-

dibili tumultu ferocitatēque, erumpendi facultatem, castrāque inuadendi copiam sibi postulare: Nulla iam re obsidionem, q̄ ipsorum ignauia, perdurare: vile hostium vulgus, occisis iam ducebibus & selecta omni iuuentute, ad primam eruptionem profugiturum. His inconditis clamoribus quatenus fieri potuit sedatis, quanta maxima valuit ratione prudens imperator ostendit, quanta clade sibi cognita esset hostiū pertinacia & potentia, quam se pro militum raritate, nec vincere, nec sustinere posse, satis exploratum haberet. Quare ad castra potestatem eundi nunq̄ se illis spontē sua facturum, nec præterea consilium daturum, quod omnibus postea perniciosum foret: Orare, vt in tanto rerum discrimine, prudentius quā audaciū bellum tractarent. Aliās per audaciam minū peccaturos: nunc vel minimū errorem, Indiē imperio perniciosissimum fore. Nam quod rebatur, vile illic vulgus ac gregariū obsidiōi incubare, & multo minores q̄ pro fama, copias esse: in eo ipsos magnopere falli. Quin potius adesse ibi totius imperij Cābaici vires. Quod si sprete militari disciplina, iniussu imperatoris, eruptionem facere molirentur, se minimē gentium eos in tāta vecordia subsequuturū. Sin (quod melius rectiusq̄, & quod ipsis, vt fortibus & prudentibus viris potissimū conueniat) ducis imperium cōsiliūq̄ respicerēt: se inprimis auctorem esse, vt eousq̄ expectetur, donec hostiū quēpiam interciperent, à quo hostilis exercitū magnitudinem viresq̄ cognoscāt. Interim verò alijs atq̄ alijs, quas quotidie expectabāt, nauib⁹ in portum appellētib⁹, fortiore postmodū manu se hostes aggressuros. Quāobrem iterū atq̄ iterū omnes oratos velle, vt suis monitis obtemperarent,

rent, quibus nihil, nisi quod rectū sanctumq̃, ac omnibus salutare esset, præcipiebatur. Hac concione utcunquē permotis pacatisq̃ militibus, ut cum Alvaro Castrio & Francisco Menesio, de negotio conferret, se ad suas ædes contulit. Ea deliberatio quū inter ipsos versaretur, fortē hostes in basiliscū, quē suspensum in parietinis relictū fuisse demonstrauius, ancorariū funem iniiciunt, ut in sublime attraherent. Tum verò milites quū id animaduertissent, per occasionē acceptē in oculis iniuriæ, ad Mascaregnā concurrunt: Indignam rem, sic se ab hostibus ludibrio haberi, quum coram, in omniumque oculis, talia auderent tentare. Itaq̃ æstuantes, dissono clamore ædes complent, potestatemque castra aggrediēdi, omni ferocitate pertinaciāq̃ postulant. Inter quos quidā seditiosius, q̃ par erat: Patiemur ne, inquit, amplius tali parere duci? Nōne honestius luteæ cuiuspiam obtemperabimus statuæ, quàm huic socordi? Cui Mascaregnas tam prudenter, quàm ironicē, Fortasse, inquit, ô miles, statua lutea ob inertiam imbecillitatemque haberi debeo, ac prope modum me talem agnosco. Sed illud etiam scio, te in hoc temerario prælio, quod tantopere inire cupis, omnium primum in arcem refugiturum. Nec vaticinium fefellit. Nam feroculus ille, primus omnium fugam cepit. Hoc tumultu Mascaregnas commotus, & quod neminē omnium in suam sententiam descendere videret, cessit bacchantium furori, nè seditionem etiam intus concitare videretur. Ire igitur ad arma iubet, centum militibus ad arcis præsidium relictis. Primā aciem Alvaro Castrio, alterā Francisco Menesio ducendā tradit. Ipse (licet inuitus) cū reliquis copiis subsequitur est. Igitur correptis celer-

leriter armis, & habita breui concione, peractisq; sacris, erumpunt, aggeres transiliunt, indè superatis munitionibus, excubitoribusq; de stationibus depulsis, in castra prouolant. Hostes verò, cognita eruptione, sublato clamore, signoq; dato, in nostros protinùs inuehuntur: qui quum hostiũ vim sustinere non valerent, eadem quã venerāt, retrò abeunt, summa & incondita trepidatione. Itaq; insequentibus hostibus, centum circiter de nostris desiderati sunt, inter quos noti equites Lusitani, Franciscus Menesius, Franciscus Almeida, Lupus Sofa, Rodericus Ferdinandus Chaulienfis municipij quæstor, Franciscus Guillermus, Nonius Pereira, Eduardus Menesius Pereira, Ferienfis comitis filius. Qui omnes fortiter pugnando, oppetuerunt. Is, quem dixi, Ferienfis comitis filius, hostium impetum postremus ferens, sauci-
us grauiter, nec loco tamen cedens, indolem suã, clarissimorumq; natalium decus, egregiè ostendit, summumq; virtutis suæ testimonium reportauit. Nam cæteris fugam ignominiosam exhibens, eos omni ratione reuocare nitebatur, voce magna inclamãs: Subsistite commilitones, & pectus frontemq; in hostem obuertite: neque tam probrosè fugiatis, qui paulò antè erumpendi facultatem per seditionem extorsistis. Testor vestram fugam, & istam Lusitanicæ gloriæ maculam, me aut hîc in vestigio moriturum, aut dilapsis omnibus, non nisi vltimum rediturũ. Quod & ipsum factò præstitit, nam dictorũ fidem, morte ibidè fortissimè excepta, adimpleuit. Fugientium pars statim in ipso certamine interiit, pars vulnere vi postea extincta est. His tantis malis circumuentus Mascaregnas, quatenus tempus ferebat, disperforum fugam reprimere conabatur,

vt vnà collecti, cedentiq; acie, minore iactura se-
se in arcem reciperent. Sed quos timor agebat,
virtus aggregare non poterat. Nam singuli suz
quisque saluti consulentes, nullo seruato ordine,
fusi dispersique ad stationes recurrerant. Aluarus
verò Castrius maceriem in redeundo conscende-
re adnitens, à funditore in capite grauitèr ictus,
subitò retrorsum in præceps abiit. Quod Mascaregnas animaduertens, protinùs cadenti succur-
rit, & ex hostium manibus ereptum, in arcem com-
portari curauit. Eo in loco, dum Aluaro Castrio
subuenitur, iuxta Mascaregnam, bombardæ ma-
nualis iaculo Franciscus Almeida, cuius superiùs
meminimus, traiectus occubuit. Itaq; hisce acce-
ptis damnis, in arcem redire Mascaregnas com-
pellitur. Hæc Calendis Septembribus acciderunt.
Porro casus hic tantum terrorem nostris iniecit,
vt deindè hostibus inuadentibus, quod singulis
quibusque diebus fiebat, ad muros accedere for-
midarent. Quem istorum timorè vix ducis for-
titudo animiq; præsentia imminuere valuit. Ho-
stes contrà, victoria hac elati, maiores spiritus
concepere. Quapropter acriori peruiacia arcem
euertere conuisi, turrin illam quæ superioribus
temporibus sub Antonio Silueria, in Rhomæorū
siue Thracum oppugnatione profcissa fuerat, re-
ctis cuniculis deiecerunt, ac turrin etiam nouā,
quæ supra decumanam veterem portam cōstru-
cta erat. Potiorem quoquè muri partem demo-
liuntur. Ad hæc, muro, qui turribus Diuorū Io-
annis Thomæq; interfitus erat, superato: duas bō-
baldas supraponunt, quarum iaculationibus no-
stri intus per arcis plateas versare prohibebantur.
Prætereà basilisco ac leone ex Thomæa turri de-
ductis, stationem in ipsius turris frōte cōstituunt,
atq;

atq; indè bōbarda ac duabus machinis adductis, domorū tecta miris modis cōquassabant. Mascaregnas verò quum his difficultatibus premere-tur, bombardis tormentisque bellicis ad necessa-ria loca dispositis, hostium violentiam, quatenus fieri poterat, reprimere meditabatur. Quare ere-gione expugnatae turris D. Thomæ, nouā turrim excitauit, ex qua & maior arcis pars protegeba-tur, & hostes ita cohibiti sunt, vt neq; extra mu-rum caput efferre, neque in arcem iacula emitte-re, nisi cum summo periculo, vltiūs possent. Interea temporis super fluuium ad Rhomæorum oppidum vsque, pontē hostes deduxerunt, opus admirabile, cōtra aquarū rapidissimos accessus & recessus, per quē ex insula in continentē plau-stra vehibus impositis, ac totus exercitus ad ne-cessaria deportanda inuehendaq; commeabant.

Dum hæc ad Diū agebantur, mense Septem-bri nuncius Goam ad Proregem defertur, de Fer-dinandi Castrij sui filij morte, & clade illa, quæ ad decimum Augusti ignis vi obtigerat, quam sub finem secundi Cōmentarij retulimus. Quo nun-cio etsi dolore cruciaretur, nè tamen militum ani-mos segniores suo luctu redderet, ad Diensem ex-peditionem, subsidiāque ferenda: simulata ani-mi alacritate, festiuis purpureisque vestibus in-dutus, ciuitatem lustrauit, omnibūque palām testatus est, se non tam grauitè ferre interitum fi-lij, quàm magni facere, quòd honesta morte dignaque suis natalibus occubuisse: Verùm ma-gno staturum hostibus fortissimi adolescentis funus, & oppugnatam Diū, inter minas iacti-tabat. Itaque protinūs Aluarum Cugnam cum celoce emittit, cui diplomate ad id dato, colli-gendi omnes nostras naues, quæ per littus Indi-cum

eum dispersæ vagabantur, potestatem fecit, imperatque, quotquot eo mense aggregasset, ilicd̄ Diu secum abduceret. Is itaque quinque celocibus cum mediocri hominum manu, sub ipsius mensis finem, in portum Diensem recipitur. A cuius aduentu, militum delectu habito, mille ducentorum copiam numerus excedebat. Per hunc scripsit Prorex ad Mascaregnam, nè ante eius aduentum, quenquam extra arcis mœnia amplius cum hostibus conflagere pateretur. Postea dimisso Goa Alvaro Cugna, per summam festinationem quadringenti milites, quinque nauibus imponuntur, inter quos aliquot architecti & latomi fuere. Ij variis vti tempestatibus, Diensia æstuaria intra paucos dies tenuerunt. Bello itaque promiscuis cladibus sæuiente, nostri aliquot hostium naues, quæ ex sinu Arabico in Cambaiam enauigabant, interceperunt, quarum pars potissima mercibus nobilissimis onusta erat. In iisdem erat consanguineus quidam Coij Sophari, quem Sopharus ipse dum viueret, Cairum (militis colligendi gratia) amandarat, & is nunc exercitum bene magnum, & ad rem bellicam egregie instructum, secum ducebat. Sed acri nauali prælio superatus, ferè omnes suos amisit. Solus enim duntaxat Sophari consanguineus cum aliquot nobilibus, cæteris interfectis, viuus reseruatus est. Verum & ij quum in arcem deducti essent, iugulati sunt, ac eorum capita secundo aquarum refluxu, in hostium castra ad oppidum præterlabi defluerèque sinuntur, vt, agniti à suis, luctum in castris ac desperationem facerent. De nostris permulti in hac nauali dimicatione vulnerati fuere, mortui quoque non pauci. At Prorex, qui Goæ reliquam classem instruebat, tempus

pus idoneum nactus, cum septuaginta circiter nauibus è portu soluit, ac difficilimis tempestatibus vsus, Bazainum tenuit. Quo in loco vniuersam classem, quæ ventorum asperitate dispersa, simul appellere non potuit, expectare proposuit. Ibì autem commorans, nè tempus tereretur, Emanuelem Limicum cum minoribus aliquot longis nauibus ad Surraticum littus inuadendum misit. Qui strage hostium non vulgari, cum ingenti nauium præda, littoribusq; popularis, Bazainum reuertitur. Reuerso Limico, Prorex, qui, quandiu clasis in statione littoris ventis aduersis retēta fuit, nunquam voluerat in terram descendere, post sexdecim dies q̃ venerat Bazainū, ancoris sublatis, Dium versùs nauigauit, interq; nauigandū, iterū Emanuelem ipsum Limicum ad finem Cambaicum explorandum vexandumq; præmisit. Qui aliquot hostium nauibus submersis, pagis attegijsq; incensis, insupèr cæde non minima quaquauersum edita, Brammaluci tamen benè de nostra amicitia meriti ditionibus intactis, ad Mortuorum insulam se Proregi coniunxit. Indè rebus omnibus ordine dispositis, velodato, felicibus auspicijs septima Nouembris, vniuersa classe salua, cum mille sexcentis militibus Lusitanis, ad portum Diēssem applicuit, quo iam appulerat Laurentius Petreius Tabora, dux eius clasis, quam Lusitania singulis quibusq; annis in Indiam mittere consuevit. Is enim ubi Cochinū venit, & quæ ad Dium agebantur, resciiuit, classe illic integra relicta, Proregis aduentum vno die anteuenterat. Cuius prouida diligentia, indubitata nostri de futura victoria opinionem conceperunt. Prorex igitur arcis æstuaria ingressus, ancoris iactis, nauibusq; per ordinem dispositis, Ma-

fca-

scaregne per nuncium iniungit, vt quamprimum ad se veniat. Qui posteaq̃ aduenit, & de belli gerendi rationibus inter ipsos vtrò citroq̃ habitus sermo fuerat, in arcem reuertitur. Postero verò die, in ea parte qua mesopyrgion illud maius mare respicit, binæ scalæ, iubente Mascaregna, apponuntur, per quas nostri sese in arcē, æstu recedēte, cōmodè recipere poterant. Atq̃ etiam per omnes arcis turris, necnon in ea quæ in alueo fluuij posita est, bombardæ nouo ordine disponuntur. Cui negotio naues aliquot adhibentur, ex quibus omnibus die noctuq̃ omni contentione in hostiū castra tela emittebantur. Qua iaculatione, ea ruina est facta, quæ postea magno vsui nostris fuit. Nam per ea loca, quasi reuulsis repagulis, castra tentari primū cœpta sunt. Hostes verò his rebus minimè perterriti, alacri, erectoque animo, futurum prælium expectabant. Ergò ad munitiones tuendas, selectiores milites bombardis manualibus instructos apponunt, quibus & alij præstò erant, ad id collecti, vt igneos globos & amphoras igneas in nostros proijcerent. Insup̃r in turribus, quas super flumen in murorum angulis antea erexerant, hīc illic patefactis foraminibus bombardas admouent, vt ex ea parte nostros in terram descendere prohiberent. Nam per eum locum suspicabantur Proregem castra inuasurū. Quamobrē quindecim millia militum ad descensum prohibendū eodem in loco vnā cum excubitoribus constituunt, qui sacramento militari addicti, deierauerant, nostrorum impetum quibuscunque se rationibus laturos, repressurosque esse. Atq̃ ita reliqua, quæ ad defensionem pertinere videbantur, suo ordine & serie, tanta prudentia disponunt, vt ea in re magis veterano-

rum Romanorum experiētiam imitari eos dices, quàm temeraria barbarorum consilia. Prorex igitur nona Nouembris clàm in arcē descendit, ibiq; rebus gerendis ordine dispositis, istiusmodi strategemate hostes ludificatus est. Nam vt falso numero eos deciperet, nautas, latomos, calones, lixasq; de tertia vigilia nauibus littus impetere, singulosq; binas erectas hastas in manibus gestare iubet: Remigibus verò imperat, vt dextra remos agant, sinistra bombardicos funes igne incensos teneant, ac vt vehementi tympanorum sonitu, strepituq; tubarum immenso, & quāto possent, edito clamore, illam partē, qua hostes opinabantur illum descensurum, simulato lentoque cursu (quum signum ex arce daretur) impetere se fingerent. His ità decretis, arcis custodiam iusto praesidio Antonio Corrigia Bazainenfi quaestori commisit. Ac postero die, ipso iubente, ex omnibus arcis portis valux adempta, ac procūl semota, nè nostri in fuga vllam spem reponerent. Orto iam sole, sacrisque peractis, & signo nauculis dato, Lusitani ad duo circiter millia & quingentos, erumpunt, hostium muros inuadunt, ac inde agminibus in ordinē digestis, ad stationes hostium contendunt. Illi porrò quibus nauale negocium commissum fuerat, signo accepto, in illam partem, in qua potior hostium manus nostros opperiebatur, naues eo ordine vt imperatū erat, dirigere se simulant. Hostes verò vbi vexillum regium, insigniaq; militaria conspexēre, ac quò classis tenderet, animaduenterunt, illic totius exercitus vim adesse existimantes, magna ex parte stationibus desertis, cōfertissimi sese ad litus proripiunt. Quamobrēm nostris exeundi minori periculo potestate facta, Mascaregnas (cui
prima

prima acies concredita erat) quadringentis militibus constipatus, primo loco eruptionē in castra fecit. In eo conflictu concursūque ad muros, de nostris circiter quinquaginta desiderati sunt. Sed succurrentibus confestim alijs, hostes retrocedere & animum remittere cœperūt. Quod ubi ab ijs qui ad litus classi nostræ obuiam iuerant, est animaduersum: protinūs ipsorum selectior manus ad eum locum, ubi dimicationem vigere cognouerant, se contulit. Ibiq; prælio conferto, ancipiti Marte eousquē pugnatum est, donēc à Prorege periculo cognito, milites qui subsidio irent, ilicō mitterentur. Ipse autem Prorex cum Laurentio Petreio Tabora inter illud flexuosum & multis sinubus ambagiosum vallum procurrens, turrim quandam expugnat, ex qua nostri, antequā caperetur, multa infesta patiebantur, omnibus ibi hostium præsidijs ad vnum interfectis. Id tamen non absq; discrimine. Nam Eduardus Barbutus vexillifer, bis in cacumen euadens, bis inde deiectus est, sed terciò, nouo impetu factò, pertinaciter irrumpens, vexillum tandē ad pinacula affixit. Expugnata turri, ac custodibus tradita, per tramites istius sinuosi valli iterū recurrentes, aliquot ex hostibus interficiunt. Ceteri, loco deserto, fuga in castra conuolabant. Interim hostium manu subsidijs firmata per Rumecanum, maximi inter suos imperij ducē, tam vehementer in Mascaregnam impressio fit, vt nostri impetum sustinere ampliùs non valerent, & ordine turbato, resilire occiperent. Id ipse Mascaregnas animaduertens, conclamat, suosq; ad restitutum hortatur: Vrgerēt victoriam, quam iam propemodū adepti essent, non superesse victis vlla suffugia, exarmatam esse arcem, ab-

latis valuis, quicquid munitionis fuit, non iam minùs hosti, quàm ipsis patère, adesse omnia auxilia, quæ à suis sperari possent: aut his copijs esse vincendum, aut pereundum: meminerint se non minùs pro vita, quàm pro imperio pugnare. Si pedem referret, nec victis vitam, nec mortuis sepulturam immanissimum hostem concessurum esse.

His ducis vocibus experrecti, tanta animi præstantia in hostes se referunt, vt quanquàm per summam pertinaciam hostes resisterent, impetù tamen nostrorum ampliùs sustinere non possent: effusaq; fuga, terga verterunt. Quarè dispersim palantes, alij per pontem, alij per vada, natando currendoq; se, quotquot potuère, extra insulam eijciunt. Itaq; oppido capto, castrisq; superatis, in omnem sexum ferro igneq; scutitum est. Quæ à conflagratione fortunæ casus immunia inuiolataq; seruârat, iubente Prorege, diruta eueriâque prorsùs fuère. Hic exitus amplissimæ ditissimæq; Diensis ciuitatis fuit. In castris verò & in oppido videre licuit triclinia mensasq; stratas, cibariâque igni apposita, inuentaq; in foro etiam esculenta, tanquàm pacis tempore venû exposita. Nō enim de tam subita fortunæ mutatione quisquam eorum vel cogitârat. De nostris hoc prælio circiter centum quinquaginta occubuère, inter quos noti equites Lusitani, Georgius Soza, Ioannes Emanuel, Franciscus Azeuedus, Baptista Persona, Cosmus Paiua, Balthazar Georgius, Eduardus Rodericus Nazinus, Vascus Ferdinandus, Arius Gometius Quadrus, Iulianusq; Ferdinandus militum censor, qui omnes cum summa gloria acriter pro fide pugnando, mortem oppetière. Ex hostibus supra quatuor militum millia eo die cecidisse

disse compertum est. Rumecanus verò, quem loco Sophari patris à Mamudio rege, exercitûs ducem maximum fuisse constitutum, differuimus: euadere connitens, insignibus imperatorijs detractis, quum à nostris ad oppidi fossam cognitus esset, fortissimè resistens, interfectus est. In eodem quoque loco Audecanus, qui pridie quàm prælium commissum esset, cum quinque millibus militum in castra venerat, vnà cum Hidalcano externorum militum duce occisus est. Alij præterea quatuor regis Cambaie strenui duces ibi desiderari sunt. Iuzarcanus iunior pro virili dimicans, viuus captus est, & magna cum reuerentia Proregis iussu à custodibus seruatur. Solus autem ex ducibus præcipuis Moiatecanus equum nactus, per pontem, citato cursu euasit. Regium Cambaie vexillum, atque plura militaria signa ad Proregem delata sunt. Iam promiscuæ multitudinis, virorum mulierumq; & puerorum intersectorum numerum immensum & miserandum fuisse constat, quibus rabies militum & suis antea malis, & nunc sociorum mortibus iritata, nulla ratione parcere sustinuit. Quippe non solum non ab infantibus, aut grauidis mulierum vteris, sed ne brutis quidem animantibus ferrum abstinuit militaris furor. Relicta sunt ab hostibus omnia tormenta bellica, inter quæ etiam leo ille & basiliscus fuere: qui ad Thomæam turrin ab hostibus erepti, causam tantæ cædis non ita pridem nostris attulerant. Vniuerso hoc bello, compertum est, cecidisse de nostris militibus, tam ad Dium, quàm in naualibus prælijs, circiter mille sexcentos. Prorex autem, victoria parta, quos vltimo hoc prælio desiderauit, sepeliri quàm honorificentissimè iussit, sauciosque reficiendos

614 DE BELLO CAMB. II. COMMEN. III.
curavit. Indè militibus congiario stipendiòque
dato, ac virtute singulorum pro cuiusque meri-
tis honorata, arcem protinùs à fundamentis no-
ua ratione ædificare occepit: Laurentius verò
Petreius Tabora, rebus omnibus ex animi sen-
tentia transactis, Cochinum ad clas-
sem reuertitur. Indè nauibus à
terra solutis, saluus Vlyf-
sipponem appli-
cuit.

TERTII ET VLTIMI COMMEN-
TARII DE BELLO CAMBA-
ICO II. FINIS.

HISPA-

HISPANIA

DAMIANI A GOES

EQVITIS LVSITANI

DAMIANVS A GOES
EQVES LVSITANVS, PETRO NAN-
NIO, LATINO APVD LOVANIENSES PRO-
FESSORI DIGNISSIMO, AMICO QVE
NON VVLGARI, S. D.

CVM sæpenumerò rerum Hispanicarum
mentio inter nos, amātissime Nanni, incidis-
set, multis argumentis cognoui, te nondum ijsdem
satiatum, ampliorem earū notitiam è scriptis no-
stris expectare. Quamobrè optatis tuis paren-
tes, hæc tali lege tibi cudere voluimus, vt si arri-
serint, legas, amicis que tuis huiusmodi re-
rum notitiam cupientibus communices:
sin minis, Vulcano tradas.
VALE.

CLARISSIMO EQVI-
TI, ERVDITIONE ET HVMANI-
TATE INSIGNI, D. DAMIANO A
GOES, PETRVS NANNIVS
S. P. D.

LIBEL LV M tuum, amplissime Dami-
ane, eo animo accepi, vt si mihi ingens
thesaurus oblatuſ fuisset, nec alacrior, nec
hilarior esse potuissem. Sūt mihi à te alia
præclara munera, sed nequaquàm pari
honore æstimanda, cū illa tantummodo præci-
tudine, dignitatem habeant, iste de ingenij tui præstan-
tia venerationem mereatur. Admirabilis ibi ordo, sin-
gulaq; res in suas classes distributa sunt, quā rationem
scribendi maxime videtur Suetonius adamasse. Habent
in tuo libro singula suā peculiarem stationem: hic Re-
gnorum vires, illic Episcoporum & Satraparum opes
describuntur. Habent suum catalogum Sancti Hispani,
habent viri eruditi, Duces quoque bello clari in
sua à te legitima acie constituti sunt. Habent merces
sua fora, quas Hispania vel accipit, vel donat. Denique
Antipodum munera, quæ duplici ratione Hispanorum
sunt, vel quod ipsi hunc orbem inuenerunt, vel quod so-
li inde omnia deportant, in suas apothecas à te digerun-
tur. Quid multa? nihil omitto quod ad laudem Hispani-
æ pertinet. Quamobrēm, quæ olim de Hispania lege-
bam, potius admiratione quàm fide proſequebar: nunc
tua auctoritate efficit, vt me non ampliùs admiran-
tem solū, sed & credentem habeant. Non mihi iam
figmentum videtur, auro Tagum turbidum fluere,
equas ex fauonio subuentaneum sortum concipere, me-
ritoq;

ritoq, mihi fecisse videtur Vespasianus, quòd vniuersa Hispania ius Latij donarit, rectumq, etiam iudiciũ Plinij existimo, qui Hispaniam censuit proximam esse Italia laudibus. Enumerantur enim à te innumerabiles opũ frugumq, thesauri, vt Plutus & Ceres non alibi quàm in Hispania, aut certè peculiariter sedes habere videantur. Obstrepunt hìc quadam verba nouitia, sed fastidioso lectori. æquo enim æstimatori non venia, sed laude dignus habebis, quòd res nouas vetustate incognitas, nouis vocabulis, vt intelligi possint, explicueris. In apologia acrior es, sed stimulis de amore patria profectis. amabit tuum pectus, quisquis pietatem amat, & patria studium inter virtutes adnumerat. Librum igitur tanta utilitatis, quem tu aut Vulcano tradi, aut amicis tantummodò communicari iubebas, pralo subieci. Nefas enim putauì id intra paucorum manus contineri, quod tanto vsui publicè esse posset. Quòd si singularum prouinciarum eodem modo vires & opes descriptæ essent, magnum profectò instrumentum haberent docti ad historias cõdendas, quum nerui bellorum pecunia sint, earumq, inopia vel copia multiplices causas & cladium & victoriarum adferat. Fieri non potest vt quis rectè in historia versetur, nisi vtriusq, partis opes & copias cognitas habeat, & lectori exponat. qua in re vtinàm aliquot Latini scriptores diligentiores essent, eaque in parte Thucydidem imutarentur. Tantum igitur mihi in rebus tuis, te inconsulto, permisi, nec offensam timui ex hac mea audacia, qui quiduis in Nãnio tuo & ferre & probare soles. Nec vt iniquior sis, ius habes exposulandi, si, quod meum esse voluisti, utar pro meo arbitrio.

Bene vale ampliss. & eruditiss. Da-

miane. Louanij.

HISPANIAE, CVIVS
NOMINA, VARIi VARIIS NOMI-
*nibus amplectuntur, hæc sequens est am-
plitudo, potentia, vbertasque.*

DE eius situ, latitudine, longitudine, atque poli eleuatione, cùm id satis inter Cosmographos constet, nihil hîc dicturi sumus: ea autem, quæ rariora sunt, explicabimus.

Nec etiam id tacituri, quod antiqui scriptores testatum olîm reliquerunt, eam adhuc auri, argenti, cupri, stanni, plumbi, ferri, omniumq; metallorum fodinis abundare, necnon argenti viui, salis quoque vberimam esse.

De frugibus non est quod multùm disceptetur, cùm omninò ferax vini, olei, mellis, lactis, frumenti, fructuumq; omnium sit.

Abundat etiam ouibus, bobus, equis generosissimis, piscibusq; diuersorum generum. Ferarû quoque & auium mira copia.

Sunt quoque in ea diuersis in locis calidi & frigidi fontes, ad diuersos morbos efficaciam mirabilem habentes.

DIVIDITVR HISPANIA IN
duodecim Regna, nempe,

Castellæ antiquæ & nouæ.

Leonis.

Aragonix.

Portugallix.

Nauarræ.

Granatæ.

Valentix.

Toleti.

Toleti.

Gallitiæ.

Algarbiorum.

Murtiæ.

Cordubæ.

Quorum regnorum vectigalia vt pro cōperto habetur, magna sunt. nec enim figillatim quid ex vnoquoq; regno Regibus Hispaniæ accrescat, auderem dicere, cū dubitem, id ne eis gratum futurum sit, an non. Sed hoc scito, Reges istius Hispaniæ, quæ à nonnullis imperitis hominibus factis temerè sterilis nuncupatur, annuè vltra quinquagies centena millia ducatorum aureorum, præter exactiones, indè accipere.

DE regnis diximus, modò ad clerum veniamus. In cuius reddituum computu Luciū Marinæū Siculum sequemur, qui feliciùs id, quàm Principum Hispaniæ prouentus explicuit.

Archiepiscopus Toletanus, Castellæ Cancellarius, habet annuè plùs minùs 150000 aureorū ducatorum, habet etiā in suos familiares conferendos circiter

100000

Archiepiscopus Hispalensis

24000

Archiepiscopus S. Iacobi

20000

Archiepiscopus Granatensis

10000

EPISCOPI.

Episcopus Burgenfis

20000

Episcopus Ciguntensis

20000

Episcopus Cunquefis

16000

Episcopus Placentinus

15000

Episcopus Palétinus, Comes Perniēfis

13000

Episcopus Ianenfis

10000

Episcopus Segouienfis

14000

Episco-

Episcopus Auillensis	8000
Episcopus Camorensis	12000
Episcopus Cordubensis	12000
Episcopus Ofinensis	10000
Episcopus Leonensis	8000
Episcopus Calahorensis	12000
Episcopus Salmanticensis	10000
Episcopus Badaiocensis	6000
Episcopus Ouidensis	6000
Episcopus Cartagenensis	5000
Episcopus Asturgensis	4000
Episcopus Corienfis	8000
Episcopus ciuitatis Rodrigenfis	4000
Episcopus Malagenfis	10000
Episcopus Calixensis	8500
Episcopus Guaditanus	2000
Episcopus Almeriensis	1500
Episcopus Mondonensis	1500
Episcopus Tuiensis	2000
Episcopus Lugensis	1500
Episcopus Orensis	3000
Episcopus Canariensis	8000
Archiepiscopus Caragucensis	20000
Archiepiscopus Valentinus	13000
Archiepiscopus Tarragonensis	8000
Episcopus Taraconensis	5000
Episcopus Huescensis	3000
Episcopus Segorbiensis atq; Albarrazinensis	3000
Episcopus Barchinonensis	5000
Episcopus Leridensis	5000
Episcopus Tortosensis	8000
Episcopus Gironensis	4000
Episcopus Vrgellensis	7000
Episcopus Vicquensis	2500
Episcopus Euniensis	1500

Episco-

Episcopus Pamplonenſis 6000.

Sunt & alij permulti Episcopi nouarū prouinciarum, Indiarumq; Occidentaliū, nup̄r inuētarum, ex collatione siue iure patronatūs quoquē Regis Castellæ, quos hīc non exprimo.

REGNORVM PORTVGALLIAE

& Algarbiorum.

Archiepiscopus Bracharēsis, qui propter antiquitatem cum Toletano Archiepiscopo ad hūc diem vsque de primatu (vt vocant) totius Hispaniæ disceptat, habet 24000

Archiepiscopus Vlyssipponensis 16000

Archiepiscopus Funchalensis 8000

Episcopus Eborensis 20000

Episcopus Viseensis 8000

Episcopus Guardensis 5000

Episcopus Colimbriensis 12000

Episcopus Portensis 4000

Episcopus Lamecensis 6000

Episcopus Syluensis 4000

Episcopus Cæptensis 2000.

Præter hos sunt adhuc alij Episcopi Indiarū Orientalium, Africæ & Aethiopiar, & multarum insularum ex collatione Regis Portugalliæ, quos hīc prætereo.

Volui autem hīc omnes Episcopales ciuitates Hispaniæ mihi saltē cognitās, cū putem adhuc plures esse, proprijs huius temporis nominibus, ob maiorem cognitionem, recensere.

Sciendum quoquē, omnis Hispaniæ cleri prouentus (Abbates excipio) duplo maiores, quā Episcoporum esse. Idq; præter aliquot decimas & primitias, quæ in multis locis Regibus atq; magnatibus, ex Pontificum indultis colliguntur. Ex quibus

quibus quidem redditibus iure omnes simul tenentur vnicuique ecclesie suum animarum curatum, ut aiunt, siue pastorem alere, qui ex pacto & consuetudine, omnia ecclesie sacramenta populo gratis, siue in templo, siue extra templum, siue in priuatis domibus, administrat. Quod utinam in cæteris prouincijs fieret, ubi ita pastortus venduntur, ut pastores pro vitæ alimento, ac pensione soluenda, sacramentorum administrationem sæpè inuiti cogantur nundinari.

Est præterea innumera Abbatiarum & monasteriorum copia, quarum prouentus non solum cleri redditus æquant, sed etiam superant, inter quas sunt nonnullæ habentes decem, duodecim, quindecim millia ducatorum annuè, permultæ inter quatuor, & decem millia fluctuant: innumerae rursus ab hac summa declinant: ita tamen, ut sine aliqua controuersia ij qui se cultui diuino dedere, habeant in Hispania singulis annis ultra quadragies centena millia ducatorum, præter id, quod Cômendatarij, & eorû magistri possident, quæ summa etiâ ingès est. Ex quo facile apparet, quàm religiosi semper fuerint Hispani, & quàm dediti cultui diuino, cum tã liberaliter suas elemosynas Christi ecclesijs impartiti sint.

Habet vlteriùs Regnû Castellæ quatuor Magistrosequitum, seu (ut vocant) ordinû, qui magnos admodum habent redditus.

Quorum primus S. Iacobi est.

Secundus, Calatrauz.

Tertius, Alcantaræ.

Hæc tria officia dignitatum, temporibus Ferdinandi & Elizabeth catholicorum Regum Castellæ, cum consensu Pontificis ad coronam Regni deuoluta sunt.

Quartus

Quartus est Magister equitum Rhodiensium, ordinis diui Ioannis.

Ordo sancti Iacobi ornatur duobus cōmendatarijs primis, quorum vnus dicitur Commendatarius maior Castellensis, alter Leonensis.

Ordines Alcantaræ & Calatrauz, habent singuli suum Commendatarium maiorem & suum clauigerum, sub quibus maioribus commendatarijs ingens commendatariorum equitum est copia, habentium magnos redditus.

Aragonix, Valentix, & Catellonix Regna vnū habent equitum magistrum ordinis Montefix, magnos quoque habentem redditus.

ORDINES REGNORVM PORTUGALLIÆ & ALGARBIORVM.

Primus est magister ordinis Christi, qui magister ipse Rex est, cuius ministerij prouentus admodum magni sunt, inde, q̃ huic ordini omnes prouinciæ inuentæ, tam in Africa, quàm in Asia & Brisilia, cum omnibus insulis, atque Orientalis Indiæ annexæ sint.

Secundus est ordinis sancti Iacobi.

Tertius ordinis, qui de Auis dicitur.

Habēt quoque hi ordines suos maiores Commendatarios & Clauigeros, sub quibus etiam est magna equitum Commendatariorum copia, magnos redditus possidentium.

Quartus est magister equitum Rhodiensium, ordinis sancti Ioannis, qui Prior à Crato dicitur, qui tres magistri magnos etiā redditus possident.

MAGNATVM HISPANIAE INDEX.

Et primū de Regnis Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Nauarræ, Granatæ, Valentie, Toleti, Gallitiæ, Murtiæ, Cordubæ.

Princeps

Princeps Asturiarum.

Dux de Arfona.

Comestabilis Castellæ, Dux Friensis, primus
Regis cubicularius.

Archithalassus Castellæ & Granatæ, vulgo Am
miraldus, & Dux de Medina, de Rio Sequo.

Dux de Beiar.

Dux de Scalona.

Dux de Medina cæli.

Dux de Medina Sidonix.

Dux de Arcos.

Dux del Infantazgo.

Dux de Alua.

Dux de Naiara.

Dux de Maqueda.

Dux de Albuquerque.

Dux de Cardona, Comestabilis Aragonix.

Dux de Segorue.

Dux de Gandia.

Dux de Villa formosa.

Dux de Luna.

Archithalassus Aragonensis Marchio.

Dux de Sauiole.

MARCHIONES.

Marchio de Oristan.

Marchio de Gotiano.

Marchio de Villena.

Marchio de Astorga.

Marchio de Tarifa.

Marchio de los Velez.

Marchio de Zenete.

Marchio de Comares.

Marchio de Aiamonte.

Marchio de Gibrleon.

Marchio

Marchio de Moya.
 Marchio de Logolludo.
 Marchio de Zaara.
 Marchio de Sentillana.
 Marchio de Marchena.
 Marchio de Coria.
 Marchio de Elche.
 Marchio de Cuellar.
 Marchio de Lombay.
 Marchio de Molina.
 Marchio de Mondeiar.
 Marchio de Poza.
 Marchio de Denia.
 Marchio de Alcanifas.
 Marchio de las Nauas.
 Marchio de Tanara.
 Marchio de Cerraluo.
 Marchio de Cagnete.
 Marchio de Villanoua.
 Marchio de Montemaior.
 Marchio de Graial.
 Marchio de Villa Franca.
 Marchio de Monte Claros.
 Marchio de Sarria.
 Marchio de Aquilar.
 Marchio de Barlangua.
 Marchio de Camarassa.
 Marchio de Pliego.
 Marchio de Falces.
 Marchio de Cortes.
 Marchio de Valle.

COMITES.

Comes Cataloniæ.
 Comes de Roissillon.

R-r

Comes

Comes de Lampurdam.
Comes de Pincerdam.
Comes de Vrgel.
Comes de Benauente.
Comes de Vregna.
Comes de Feria.
Comes de Cabra.
Comes de Velalcacer.
Comes de Miranda Castellæ.
Comes de Salinas.
Comes de Ribagorza.
Comes de Lemos.
Comes de Oropesa.
Comes de Alcandet.
Comes de Medellin.
Comes de Syrnela.
Comes de Real de Mancanares.
Comes de Saldagina.
Comes de Melga.
Comes de Haro.
Comes de Vaninares.
Comes de S. Stephano de Gormaz.
Comes de Niebla.
Comes de Valentia.
Comes de Treuigno.
Comes de Ledesma.
Comes de Altamira.
Comes de Pallares.
Comes de Ampurias.
Comes de Lerin, Comestabilis Nauarrensis.
Comes de Traftamara.
Comes de Tendilla.
Comes de Lerma.
Comes de Villalua.
Comes de Castañeda.

Comes

Comes de Oforno.
 Comes de Ribadeo.
 Comes de Castro.
 Comes de Astudillo.
 Comes de Niena.
 Comes de Aquillar.
 Comes de Ognate.
 Comes de Saluáterra.
 Comes de Paredes.
 Comes de Montereí.
 Comes de Orgaz.
 Comes de Ribadauia.
 Comes de Pliego.
 Comes de Luna.
 Comes de Monte agudo.
 Comes de Coregna.
 Comes de Fuenfalida.
 Comes de Cifuentes.
 Comes de Aluadelista.
 Comes de Benalcazar.
 Comes de Santa Martha.
 Comes de Buendio.
 Comes de Teua.
 Comes de Palma.
 Comes de Vagñares.
 Comes de Palamos.
 Comes de la Deleitoza.
 Comes de Miranda Nauarra.
 Comes de Baylen.
 Comes de Gelues.
 Comes de Oliuares.
 Comes de la Puebla.
 Comes de Santo Stephano, del Puerto.
 Comes del Castellar.
 Comes de Cocentayna.

Comes de Albaida.
 Comes de Aranda.
 Comes de Oliua.
 Comes de Gallada.
 Comes de Fuentes.
 Comes de Belchit.
 Comes de Sastago.
 Comes de Morata.
 Comes de Lagumera.
 Comes de Quirre.
 Comes de Aithona.
 Comes de Almenara.
 Comes de Punoenrostro.
 Comes de Chinchon.
 Comes de Baraias.

VICECOMITES.

Vicecomes de Altamira.
 Vicecomes de Chelua.
 Vicecomes de Peralda.
 Vicecomes de Ebol.
 Vicecomes de Bas.
 Vicecomes de Blanes.
 Vicecomes de Valduerna.
 Vicecomes de Gaiano.
 Vicecomes de Sterlie.

PORTUGALLIAE MAGNA- tes & Algarbiorum.

Comeftabilis, qui nunc est infans Ludouicus,
 Regis frater, ac Præfectus regnorum confinium,
 qui vulgò Fôteiro maior dicitur. is enim Ludo-
 uicus magister quoque equitum Rhodiensiu est.

Dux Brigantiz.

Dux Colimbriensis.

Dux

Dux Viseensis.

Dux Trancossensis.

Dux Barcelensis.

Dux Aueriensis.

MARCHIONES.

Marchio de Villa Real.

Marchio de Tores Nouas.

Marchio de Monte Maior.

Marchio de Ferreira.

COMITES.

Comes de Marialua.

Comes de Tentugal.

Comes de Penella.

Comes de Alcontim.

Comes de Portalzgre.

Comes de Feira.

Comes de Lonle.

Comes Monsancto.

Comes de Faro.

Comes de Arganil.

Comes de Abrantes.

Comes de Vimiofo.

Comes de Villa noua.

Comes de Linhares.

Comes de Vidigeira, Nauarchus, vulgò Amiraldus.

Comes de Sortelha.

Comes de Castanheira.

Comes de Prado.

Comes de Redondo.

Vicecomes de Lyra.

Regni Archithalassus, vulgò terræ Amiraldus.

Baro de Aluito.

Rektor, siue Prætor, omnium Regnorum, vulgò Regedor.

Hi Hispaniæ magnates mihi tantum cogniti sunt, puto adhuc alios extra meam notitiam esse, quos hîc adiungat, quisquis eos me melius nouerit. Quorum prouentus viritim non exprimo. Id enim curiosus lector apud Luciû Marinæum Siculum requirat, qui rem nō omnino infelicer tentauit. Ego autē perspicies eum quibusdam istorū Principū plus, alijs minus diuitiarū, quā possident, tribuere, & sciens q̄ difficile sit alienas facultates ad vnguē enumerare, volui potius silere, q̄ rem non satis appensam euulgare. Id etiam veritus, ijsdem ipsis principibus non satis placitū iri huius rei singularē propalationē. Inter quos autē (nomina fileo) aliquot sunt (vt verissimū est) centū, octoginta, septuaginta, sexagintaq; millia ducatorum aureorum annuē possidentes. Nō pauci quinquaginta, quadraginta, triginta. Multi viginti, quindecim, decemq;. Cæteri omnes hac summa inferiores, ad minimū triū millium redditus habent. Sic, vt sine mendacio asserere quis possit, Hispaniæ magnatum annuos prouentus vigesies centena millia ducatorum attingere, vel vltra.

Sunt præterea in Hispania non pauci nobiles titulis, vel dignitatibus obscuri, decem, quindecim millia ducatorum annuē habentes, estq; aliorum ingens numerus, qui à millibus ad decē millia ducatorum vsque annuē possident.

Sunt etiam Reguli, quos pastores Hispani vocant, triginta, quadraginta, millia ouium, & magnā bouum, equorum, mulorumq; multitudinē possidentes, quorū familiæ amplissimæ sunt. Ex quo apparet non frustra dictum, in Hispania talentari precio arietes admissarios emi, asinos quoque admissarios, & asinas ad fœturam, xl. sesterijs.

Ornatur etiam Hispania maximo Sanctorum numero,

numero, quorum Martyrum tātū Indicem hic scribere nobis non indignum visum est, ceteros propter prolixitatem omittimus.

	Vincentius.	
	Laurentius.	
	Victor.	
	Fronto.	
	Istitius.	
	Apodonius.	
	Linxius.	
	Successus.	
	Fauftus.	
	Martianus.	
	Vrbanus.	
	Publius.	
	Matutinus.	
	Cassianus.	
	Felix.	
	Ianuarius.	
Sanctus	Primitius.	
	Quintilianus.	
	Enorus.	
	Cæcilianus.	
	Frontonius.	
	Optatus.	
	Seruandus.	
	Germanus.	
	Facundus.	
	Primitius	fratres.
	Felix.	
	Cericus.	
	Anastafius.	
	Fauftus.	2.
	Ianuarius.	2.
	Martialis.	

	Speratus.
	Natalius.
	Cerinius.
	Beturius.
	Felix 3.
	Aquilinus.
	Lætarius.
	Ianuarius 3.
	Florentius.
Sanctus	Fructuosus.
	Augurius.
	Eulogius.
	Claudius.
	Lupercus.
	Victoricus.
	Emetherius.
	Celedonius.
	Eugenius primus Archiepiscopus To
	Zoilus. (letanus.
	Eugratia.
	Leocadia.
	Eulalia.
	Christeta.
	Sabina
	forores S. Vincentij.
	Iulitta, mater S. Cerici.
	Digna.
Sancta	Generosia.
	Bessa.
	Donata.
	Secunda.
	Eurosia martyr & virgo.
	Centolla.
	Helena.
	Nunilonia
	Alo dia forores.

Hi omnes Christi Martyres, vt ex eorum vitis appáret, fuerunt. Est autem aliorum ingens copia, quam, nè lectoribus tædio simus, prætermittendam duximus.

Habet hoc tempore Hispania has yniuersitates, opulencia & professoru eruditione celebres.

- 1 Salmanticensem.
- 2 Complutensem.
- 3 Colimbriensem.
- 4 Pincianensem.
- 5 Siguntinensem.
- 6 Oscensem.
- 7 Ilerdensem.

Quibus viris doctrina præclaris Hispania quoque fulget, accipe.

Fronto Præsul & Martyr.

Fulgentius Præsul & Martyr.

Audentius Præsul.

Ioannes Præsul.

Sanctus Isidorus Archiepiscopus Hispalensis.

Sanctus Leander Archiepiscopus Hispalensis.

Colimpius Præsul.

Pacianus Barchinonensis Episcopus.

Paulinus Præsul.

Sanctus Victor Præsul.

Vilerius Præsul.

Antonius Præsul.

Sanctus Vincentius Martyr.

Zoilus Martyr.

Sanctus Dominicus Calaguritanus, ordinis Prædicatorum author.

Matorianus vir præclare doctus.

Auitus presbyter.

Sanctus Illefosus Archiepiscopus Toletanus.

Sanctus Iulianus Archiepiscopus Toletanus, cui-

	Speratus.
	Natalius.
	Cerinius.
	Beturius.
	Felix 3.
	Aquilinus.
	Lætarius.
	Ianuarius 3.
	Florentius.
Sanctus	Fructuosus.
	Augurius.
	Eulogius.
	Claudius.
	Lupercus.
	Victoricus.
	Emetherius.
	Celedonius.
	Eugenius primus Archiepiscopus To
	Zoilus. (letanus,
	Eugratia.
	Leocadia.
	Eulalia.
	Christeta.
	Sabina sorores S. Vincentij.
	Iulitta, mater S. Cerici.
	Digna.
Sancta	Generosia.
	Bessa.
	Donata.
	Secunda.
	Eurosia martyr & virgo.
	Centolla.
	Helena.
	Nunilonia
	Alodia sorores.

Hi omnes Christi Martyres, vt ex eorum vitis apparet, fuerunt. Est autem aliorum ingens copia, quam, nè lectoribus tædio simus, præmittendam duximus.

Habet hoc tempore Hispania has vniuersitates, opulencia & professoru eruditione celebres.

- 1 Salmanticensem.
- 2 Complutensem.
- 3 Colimbriensem.
- 4 Pincianensem.
- 5 Siguntinensem.
- 6 Oſcensem.
- 7 Ilerdensem.

Quibus viris doctrina præclaris Hispania quoquè fulget, accipe.

Fronto Præsul & Martyr.

Fulgentius Præsul & Martyr.

Audentius Præsul.

Ioannes Præsul.

Sanctus Isidorus Archiepiscopus Hispalensis.

Sanctus Leander Archiepiscopus Hispalensis.

Colimpius Præsul.

Pacianus Barchinonensis Episcopus.

Paulinus Præsul.

Sanctus Victor Præsul.

Vilerius Præsul.

Antonius Præsul.

Sanctus Vincentius Martyr.

Zoilus Martyr.

Sanctus Dominicus Calaguritanus, ordinis Prædicatorum author.

Matorianus vir præclare doctus.

Auitus presbyter.

Sanctus Illeſonſus Archiepiscopus Toletanus.

Sanctus Iulianus Archiepiscopus Toletanus, cui-

us meminit Magister Sententiarum lib. 4.

Sanctus Antonius Vlyssipponensis, qui Paduanus dicitur.

Paulus Episcopus Burgēsis, vir pręclare doctus, & Iudęus natione, spōteq; Christianus factus, scripsit non pauca Theologica, nec indocta.

Tostatus Episcopus Ebulensis, scripsit in nouum & vetus instrumentum.

Rabbi Abenezra doctissimus Iudęus, magnus Theologus.

Rabbi Moyſes Iudęus Theologus & Medicus insignis.

Rabbi Dauid Chimhi, insignis Theologus.

Moyſes Cordubensis Theologus Iudęus.

Rabbi Camora Theologus.

Hugo de Folieto.

Arnoldus de Villa noua, Raimundi Luli p̄ceptor.

Raimundus Lulus.

Aquilius Seuerus.

Gualterus.

Ioannes Toletanus.

Iouentius Cardinalis.

Vincentius Monachus.

Duo fratres Coroneles, insignes Theologi.

Franciscus Ximenus, Cardinalis, qui Academiam Complutensem instituit.

Sotion Philosophus Peripateticus.

Auicenna Medicus pręclarus & Philosophus.

Auerrois quoq; Medicus & Philosophus.

Rasis Almanzor.

Mesalac Medicus Astrologus.

Habramus Astrologus.

Albumazar Astrologus.

Cacutus Iudęus Lusitanus, magnus Astrologus.

Fortunius Gratianus Iurisconsultus, cuius ope-

rarara, sed absolute scripta, extant.

Alfonfus Rex Castellæ, huius nominis decimus,
Romanorūq; Imperator, magnus Astrologus.

Henricus Infans Portugalliæ, Mathematicus insignis, qui primò nouas terras suo studio & industria reperit.

Seneca Orator magnus, & Philosophus Stoicus.

Anneus Gallion Seneca, Senecæ frater.

Lucius Anneus Seneca Tragicus, Annei Gallionis Senecæ filius, Senecæq; oratoris nepos.

Columella.

Dexter.

Theodosius Cæsarensis.

Iulius Higinus.

Portius Latro, Orator insignis.

Lentus Cornelius, præfectus Cæsaris.

Paulus Orosius.

Quintilianus Orator insignis.

Pomponius Mela.

Iustinus historicus.

Lucius Latianus Orator.

Seuerius.

Silius Italicus.

Henricus Marchio de Villena, magnus magicus.

Ioannes Ludouicus Viues Valentinus, Orator.

Damasus Pontifex maximus, insignis Poëta.

Aurelius Prudentius Poëta.

Iuuencus Poëta.

Arator Poëta.

Sedulius Poeta.

M. Anneus Lucanus, L. Annei Melæ filius, qui Melæ frater Senecæ & Gallionis fuit.

M. Valerius Martialis.

Sextilius Hæna Poeta.

Ruffus Festus Anienus Poeta.

Dec.

Dec. Iunius Iuuenalis, oriundus ex Aquino Vol-
scorum.

D. Georgius Nanrique, Poëta insignis.

Henricus Caiadus Poëta Lusitanus & Menesius, de
quibus Erasmus in suo Ciceroniano meminit.

Laurentius à Caceres Lusitanus, Poëta & vir non
vulgariter eruditus.

Ioannes de Mena Poëta.

C. Julius Higinus Augusti libertus, Grammati-
cus insignis.

Antonius Nebriffensis eximius Grammaticus, &
variæ eruditionis vir, vt Erasmus in suo Cice-
roniano testatur.

D. Garfias Lasso à Veza, Poëta insignis.

Alfonfus Viruefius Episcopus Canariëfis, Theo-
logus insignis.

Gomeffius peritus iuris, scripsit super Instituta.

Hi omnes, præter alios nonnullos, quos, cum
adhuc viuant, silentio prætereo, Hispani fuere,
ex quo apparet, nostrates non tam infelicitè di-
scere, nec verbositate & simulatione sapientiam
ostentare, vel tam multis nominibus & consue-
tudinibus barbariem colere, quàm Munsterus
in suo nouo Ptolemæo prædicat, vbi ad imitati-
onem cuiusdam Michaëlis Villanouani, hominis
mihi incogniti, & hac in re non mediocriter la-
psi, Hispanorum & Gallorum comparatione in-
duxit. puto eum, cum Basileæ profiteatur, Gallis,
ad quos reliqua Basilea spectat, excepta tertia fer-
mè parte, qua secundum Rhenum Germaniæ ad-
hæret, potius quàm Hispanis adblâdiri voluisse. quâ-
obrem vt doceat ita esse, quod dicit, opus est, vt
nobis depromat vel vnum Senecam, Quintilia-
num, Portium Latronem, Auicennam, Lucanum,
Prudentium, Iustinum, Columellam, Orosium,
Melam,

Melam, Silium, Martialem, Iuuenalem, & alios
 istis similes, & tum damnet Hispanicam indolem,
 eamq; Gallicis & Germanicis ingenijs postponat.
 quòd si nec Germani, nec Galli istos, quos suprà
 recitavi, viros adæquent, (Erasmum & Budæum
 excipio) quid est, quod conuicium nostræ genti
 de stupore faciat? Fateor aliud seculum, alio
 florentius, nec nunc esse laudem eam eruditionis
 quæ olim Hispaniæ fuit, non tamen bruta est illa
 terra, quæ talia ingenia produxit, nec quia ali-
 quandiũ talia non produxit, in omne æuum effœ-
 ta habenda est. Quòd si nunc non tot chartas ob-
 linunt Hispani, quot nonnulli faciunt, nec eden-
 dis alienis libris plagium committunt, nihilo de-
 teriores illis, qui se furtis librorum venditant, ex-
 istimandi sunt. Edunt fortassè Hispani pauca, sed
 edunt sua, nec falsarij hac in parte, nec fures. estq;
 nobis ista modesta scribēdi ratio cum Italis com-
 munis. Non incesso vllā gentem, quorundā vitia
 tantũ attingo, & qui de vitijs suis, genti suæ glo-
 riam, alijs nationibus probrum cōcinnant. Habu-
 it hac tempestate Gallia Budæum, & Fabrum Sta-
 pulensem, & alios viros doctos, sed habuit. Cō-
 uixerunt etiam istis nōnulli Hispani illorum eru-
 ditione non planè inferiores, quorum nomina,
 cū cognita sint, prætereo. Habuit quoq; Ger-
 mania Erasmum, sed habuit, habuit Longo-
 lium, ambos Batauos, quam prouinciam non-
 nulli nec in Germania, nec in Gallia constitu-
 unt. Sed sit Germaniæ vel Galliæ, fuerunt isti vi-
 ri ornamenta incomparabilia suarum gentium,
 sed fuerunt. ità nobis quoquē Quintiliani, Sene-
 cæ, alijq; innumeri fuere. Præteriti temporis est,
 quod vtrobiq; pro gloria iactatur, nisi nobis alle-
 gent Philippum Melanchthonem, columen Ger-
 maniæ.

*Lögolius,
 ut ex qua-
 dā epistola
 Erasmi
 adhuc no-
 strum Dam-
 mianũ à
 Goes ap-
 paret pu-
 rus putus
 Hollædus
 est, Scho-
 nomia na-
 tus,*

maniz. Fateor eum hoc tempore cum illis antiquis Hispanis in arenam descendere potuisse, si se Theologiæ ac fidei negocijs non implicuisset, quibus dum incumbit, contabescunt studia illa, ob quæ nostro ævo inclaruit. Nec defuissent Hispaniæ ab hinc annis plûs mille præclara illa ingenia, quæ semper enutrire solita fuit illa prouincia, si à Gothis, Alanis, Saracenisq; incultis hominibus, ab omniq; genere disciplinarû abhorrentibus, nō fuisset tam diù occupata. nunc verò hac barbarie utcunquē expulsa, non dubitet Munsterus, quin Hispani posthac, ad laudem eruditionis nō segni gressu sint progressuri.

INDEX DVCVM HISPANIAE.

Veriatus Lusitanorum Dux, cuius facinora Romanorum historiæ latè prædicant.

Megara Dux Numantinorû, Romanorû temporibus p̄clarus, vt testatur L. Florus lib. 2. ca. 18.

Rex Pelaius, qui ob vitæ sanctitatem, Dei miles vocabatur. Is enim Hispaniam Cantabricam à Maurorû incursionibus immunem fecit, eosque ex regno Leonis, ciuitate accepta, expulit.

Bernardus à Carpe, Dux præclarus & vir eximius, qui Carolum Magnû Imperatorem & duodecim Franciæ Patres apud Ronces valles deuicit, quanquàm Gallorum Annales Hispanis hanc victoriam denegent.

Ferdinandus Gonzalues, Comes Castellæ eius quæ nunc regnum est, & antiqua Castella vocatur, in cuius historia latè patet, quantæ virtutis vir fuerit, atque filius eius Gartias Ferdinandus & Santius nepos.

Rodericus Diaz de Biuar, cognomento Gid, qui bonam partē Hispaniarum ex tyrannide Maurorum liberauit, cuius nomen inter Mauros terri-

sibile, & magnæ venerationis fuit.

Ferdinandus cognomento Sanctus, Rex Castellæ, qui ex Vaudalucia, mira virtute Mauros fugauit, prouinciamq; sibi obtinuit.

Iacobus Rex Aragoniæ, qui regnū Valentiz & Baleares insulas à tyrannide Maurorum liberauit.

Alfonsus primus Rex Lusitaniæ, qui ex toto fermè regno Mauros expulit, cuius gesta magis videntur diuina, quàm humana.

Ioânes huius nominis primus, Rex Lusitaniæ, qui cùm inops & abiectus esset, ppria arte & virtute, Castellanis, maioreq; parte Lusitanorū etiā reluctante, totum regnum sibi vendicauit.

Comes Nonius Alvarez Pereira Lusitanus, qui Regis istius temporibus vixit, cuius insignia gesta historiæ nostræ latè prædicant, vir sanè magnanimus, & supra hominum vires in bello strenuus, ex quo duces Brigatiæ originem suam ducūt.

Ferdinandus Infans Castellæ, q postea fuit electus Rex Aragoniæ, q miras victorias cōtra Mauros in ipsa Hispania obtinuit, vt testatur historiæ.

D. Franciscus ab Almeida Lusitanus, qui ingenti classe Babyloniz Sultani, atq; multorum Indiæ orientalis Regum deuicta, Turcas ex ipsa India expulit, cuius Ludouicus Ro. in suo itinera-rio amplam facit mentionem.

Alfonsus de Albuquerque Lusitanus, qui fermè totam Orientalem Indiam sub imperium nostrum reduxit.

Ferdinandus à Vallo, Marchio de Pescara, qui Gallos apud Ticinum debellauit, eosq; ex Italia fugauit, quo in prælio Frâciscus Gallorū Rex interceptus fuit, & in Hispaniâ captiuus adductus.

Ferdinandus Cortesius, Marchio de Valle, qui in Indijs occidētalibus magnam Temysticam ciui.

ciuitatem & regnum, non sine incredibili admiratione Regno Castellæ edomuit.

Franciscus Picarrus, qui in ipsis Indijs occidentalibus Imperatorem Atabalipam deuicit, & supplicio tradidit, eiusq; ditiones atque aliorum principum, sub Castellæ imperium redegit.

Antonius à Leiuā, vir præclarus, qui arte & virtute Italos sæpè armis superauit, & pondus tuendi, contra ipsorum Italorum ac Gallorum potentiam, Mediolanensem Ducatum ad extrema vsque suspiria sustinere valuit.

Antonius à Sylueira Lusitanus, qui postremò apud Diu Turcas ex India oriëntali iterum pfligauit, & magnū Cabaia regnū Lusitanis subiecit.

Goncallus Ferdinandus Cordubensis, qui regnum Neapolitanū nostris temporibus edomuit, idq; sub imperium Hispaniarum redegit.

Eduardus Pachecus, vir Lusitanus, qui aduersus Regis Calecutij potentiam, prolixum cruentumq; bellum gessit, in quo diuersas & incredibiles victorias obtinens, ipsum regem fuga salutem petere coëgit.

Habuit & habet Hispania alios præclaros Duces, quos prætermitto, & hos tantum, qui virtute cum Cæsare & Alexandro certare possint, pono.

Videtur etiā Hannibal potiùs Hispanus, quàm Pœnus fuisse, si Floro fides aliqua est, cum libro 2. cap. 6. asserat, ipsum Hannibalem alitū, educatum, & enutritum fuisse in Hispania.

IMPERATORES GESTIS PRÆ-
clari, nati & oriundi Hispani.

Vespasianus.

Titus Vespasianus.

Nerua.

Tra-

Traianus.

Adrianus.

M. Antoninus philosophus.

Theodosius Magnus.

Archadius.

Honorius.

Theodosius Minor.

Alfonfus huius nominis decimus rex Castellæ.

Maximilianus.

Carolus V. Rex Castellæ.

Ferdinandus infans Castellæ.

PONTIFICES HISPANI.

Damasus historicus scriptor & Poeta.

Ioannes XXI. Medicus insignis, Lusitanus.

Benedictus XIII. doctissimus vir.

Calixtus III. Iuris prudentiæ peritissimus.

Alexander sextus.

Vernacula, quæ nostra tempestate ex Hispania in Galliam, & alias prouincias adferuntur, hæc sunt, nec scitu indigna, præter nō pauca, quæ cum in ipsa prouincia his tēporibus absumatur, utputa frumentum, argentum, cuprum, plumbū, glastum, rubia tinctorū, gossipium, & multa alia, vel quod magni momenti non sint, in ipso catalogo referre nolimus.

Vehuntur nauigio Brugas ciuitatē Galliæ Belgicæ, singulis annis quadraginta millia lanæ sarcinarum, quas saquas vocant, quarum vnaquæque ut minimū precium viginti ducatorum aureorum, vel æquat, vel superat.

In Italiam quoque ac in alias Galliæ ciuitates, viginti fermē millia sarcinarū vehuntur, quarū q̄ in Italia cōsumūtur, q̄ selectioris lanæ sint, quadraginta, qnquaginta ducatis aureis singulæ vedūtur.

Sericum & panni serici, quæ tam in Galliā, q̄

ss in

in Italiam, Angliam, aliasq̃ prouincias euehuntur, precio innumerabili constant.

Deferuntur etiam, vt summatim dicam, ex Hispania in Galliam Belgicam, & alias prouincias vina multorum generum.

Oleum.

Saccarum.

Cera.

Mel.

Oriza.

Crocum.

Vux passę.

Ficus passę.

Sal.

Alumen.

Murex, siue purpura.

Coccum.

Smegma, siue sapo.

Mala Medica, siue aurea.

Mala Citria.

Mala Granata, siue Punica.

Cydonites, siue (vt barbarè dicitur) codignatū.

Oliuę conditę.

Limones.

Capparę.

Pruna passa.

Amygdala.

Pinei.

Castaneę.

Glycyrrhiza.

Anisum.

Caruis.

Anethum.

Cuminum.

Corianon, siue coriandrum.

Thynni

Thynni saliti.

Balenę salitę, atq; earundem oleum.

Suberum codex.

Gallę.

Bacca laurina.

Hyacinthi.

Gagates.

Hiaspis.

Alabastrum.

Corallum.

Coria hircina.

Spartum.

Pelles multorum animalium, ad vestes suffulciendas.

Aurum.

Ferrum.

Chalybs.

Stannum.

Minium.

Argentum viuum.

Fructus quoq; diuersorū generū, saccharo cōditi.

PRO HISPANIA ADVERSVS

Munsterum defensio.

EX hoc, charissime Nanni, videre est, Hispanię fertilitatem, quā hisce verbis Munsterus egregius Michaelis Villanouani imitator, ad Gallię comparisonem itā describit. qua in re facit, vt suspecti iudices, inuidia vel muneribus, vel odio obcecati, soliti facere sunt, qui vera cū intelligant, falsa tamen pronunciant, dum inquit in suo Ptolemęo, vt eius verba referā: Mercatores ex Hispania, in Galliam deferūt sericū, & omnis generis pannos, lanas, crocum, saccharum, orizani, oleum, alumen, grana tinctorū, &c. Ex Gallia in

Hispaniam frumentū, lineas telas, filum, pastel, libros, & minutiora alia mercimonia plurima, vt gladios, specula, acus. Concedamus Galliam mittere frumentū, (quāquā id rarò contingat) cūm potius id Germaniæ orientali debeat, cuius frumētum nauibus Batauorum ad littoralem Hispaniam, eamq; oceano attiguan subuehitur. hi enim inuectitia annona ab hinc annis 25. plūs minūs vsi sunt. Ad mediterranea Hispaniæ exoticum frumentum non peruenit, certē pro singulis culeis ex Gallia, singulę Holcades frumento onustę ex Hollandia appulerunt. Tamen demus hoc Munstero & præceptori suo Villanouano, vt vera sint, quę dicunt: quid, an non ex ipsorū verbis appāret, Hispaniam Galliæ plus impertire, q̃ Galliā Hispaniæ? Miror autem, cur, dum agrorum fertilitatem vtriusq; prouincię inter se confert Munsterus, asseuerat Hispaniā vini, frumenti, & carniū copia à Gallia vinci. Vbi (vt de hac Galliæ vbertate disceptemus) auditum est, aut visum ex Gallia in Hispaniam vinum deportatum esse? nisi fortē ad confinia Cantabrię, & id rarò, quippe cūm ij magis amplectuntur Hispanicum, etiam dilutum, q̃ Gallicum merum. Prodeat nūc Gallia Belgica, ac Anglia, Irlādia & Scotia, simul cum Noruegia, Dacia, Suedia, Moschouia, Russia, Liuania, Lituania, Prussia, ac tota Oriētalī Germania, necnon Hollandia, & testentur quid vini Hispanici in ipsarū finibus absumatur. Deindē si iam ex Gallia in Hispaniam frumentum, vt vult Munsterus, inuehitur, id non ex natua malignitate soli, sed ex adpectu, vt aiunt, astrorum accidit, quę hostiliter ab anno 1516. ad hunc vsque diem, morbis, cædibus, calamitatibus, prouinciā affligerunt, alioquē fertilis est Hispania, vt testatū

antiqui scriptores reliquerunt. Et vbi hæc sæuities siderum mitigata fuerit, petent à nobis Galli frumentum, vt antea soliti fuerunt facere. Hoc credo ignorasse Munsterum, Gallos à nostris crebrius, q̃ nos ab ipsis, olim frumentum expetisse. Nec hoc tempore peregrino frumento indigeremus, si omnes (vt in Gallia & alijs prouincijs fit) Hispaniæ partes, quæ coli possunt, colerentur, cuius enim vbertas tanta est, vti maiori anni circulo mediastini atq; plebeij homines, ex syluestribus fructibus, melle, herbisque lautè victitare possint, quæ res eos parùm ad agriculturam propensos efficit. Accedunt ad hoc nouæ Orientalium, Occidentaliumq; Indiarum nauigationes, continuum quoque bellum Africanum, atque Italicū, quæ nostri magis amplectuntur, quàm aratri labores. vnde euenit non solùm apud nos agriculturam negligi, sed etiam metalla, quorū venis adhuc Hispania abundantissimè ornatur, ex visceribus terræ non effodi. Cætera quæ Galliarum sunt, veluti lineæ telæ, filum, glastum, facile iudicabis an ea tanti sint, vt cum Hispanicis frugibus conferri possent, quanquàm maior pars telarū & filicabacei, quæ in Hispaniam apportantur, Batauiæ solum producat. Quod ad carnes autem spectat, verius ipsa veritate est, non tantùm in Galliam ex Hispania boues, sed magnam quoq; mulorum copiam educi, equos etiam, sed furtim, ob Regum edicta. Reliqua autem quæ sequuntur, futilia sunt, indignaq; tanta comparatione. Nec hoc contentus Munsterus, vt per omnia suum authorem Villanouanum sequeretur, stomachum in Hispanos euomit, credo re vera, eum nonnuncquàm ab aliquo Hispanorum iniuria aliqua laceratū fuisse, cum sic in eos verbis debacchetur.

Ait enim, frugalis vitæ Hispani, sicut & Itali (etiā Italos noluit immunes à suo temerario iudicio) nec tantum cibi & potûs, vt Galli & Germani, absumentes, nisi sint inuitati, nam tunc se ad saturitatem explent edulijis, quia rara eis & maiore auiditate accidunt conuiuia. Elegans scomma, & dignum quod topographijs prouinciarum inferatur, quasi Gallorum & Germanorum conuiuia, splendida planè & opipara sint habenda. satîs ibi ciborum & potûs, sed externi homines nō de copia cōqueri solent, sed de lautitia & elegantia. Sed finamus vnumquenq; patrio more viuere, a trum panem, stipulis furfuribusq; vnà pistis commistum, fœtidam cereuisiā, carnesq; salitas, ter quaterq; recoctas, assasq; sibi suisq; familiaribus administrare, vel aquā & herbarum placetas. Quod si de numero conuiuiorum disputādum est, vincunt Germani & Galli. Si de magnificentia, splendore, lautitia, elegātia, multis modis Galli & Germani ab Italis & Hispanis vincuntur. Ceterū laudes conuiuiorum si quæ sunt, non ab Hispanis Hispaniæ, nec à Germanis Germaniæ vindicandæ sunt, sed id iudicium exteris hominibus commitendum est. exitus certè & finis conuiuiorū, honestior in Italis & Hispanis, quum Germani & Galli eo animo conuiuia aggrediantur, vt vino se adimpleant, refarciantq; : quo feruente, animus, sensus, iudiciū, ratio, reuerentia, grauitas, sedulitas, prudentia, & alia multa amittuntur : iniuriæ, cædes, luxus, stupra, clandestinæ locutiones, consiliorum Principū, amicorumq; effusiones, vulnera, plage, insidiæ, pditiones, aliæq; infinita perpetrantur. Itali & Hispani contrā, sic ad cōuiuia se ornant, vtî benè saturi, & cibis referti, à mēsa discedant. Hic tametsi corporis salus repletionē grauetur,

uetur, animus tamen & ratio, vt accidit in ebrijs, minimè lèditur. Ità fit, vt qui vinū intemperāter ingurgitant, animū, conscientiā, corpus, honorē, vitā labe tingant. Qui autē cibi voraces sunt, corporis tantū saluti noxij sunt. Istis perpenſis, iudicet æquus eſtimator, penès quos laus iſtius rei conſiſtere debeat. Nec mihi ideò iſta dicta ſunt, q̃ magni eſſe momenti putem hac in parte vel vinci, vel vincere, ſed q̃ ferre non potui, Hiſpanos tanq̃ famelicos & cœnipetas, nunq̃ niſi de alieno ſaturos, à Muſtero deſcribi. Neq̃ mea dicta à Muſtero accipi volo, velut à re criminationem, ſed ad monitionem, vt cautiùs poſthàc & ſynceriùs in ſuis ſcriptis agat, virū enim cum bonū ſciò, & aliquo vſu familiaritatis mihi cognitū habeo. Nec prætereundū puto id, quod deinceps idem dicit, cum re non intellecta, multorū etiam ſit opinio, q̃ duriſſe & inciuiliter aquod Hiſpanos aduenē excipiantur, adeò, vt itinere deſeſſi, cibum ſibi viciatim quærere cogantur. Res ſic ſe habet: Olim pandochei Hiſpaniæ, ad quos viatores tam peregrini, q̃ incolę, diuertere ſolebāt, fures atq̃ latrones erāt, ſicut Germaniæ, Galliæ, aliarumq̃ prouinciæ hodierna die non pauci ſunt: quales ſi non eſſent, nō tam ſubitò in immēſum diſceſcerēt. Hęc perpēdentes catholici Ferdinādus & Elizabeth Caſtellę & Aragoniæ Reges, lege ſanxerūt, ſub magna mulcta, nè quis cauponum, pandocheorumq̃ quicquam præter domesticū ſeruitiū, & cibi coquendi operam, adueniētibus præberet. Pro equis autē, hordeum, auenam, ſcœnum, ſtramen tantū venderet, quarum rerum preciū, publica eſtimatione iſtis foribus diuerſioriorū inſcriptū eſt, ità vt barbariſſimus, & ſimplex homo cuiuſcunq̃ nationis, tacilè intelligat, quid pro domesticō ſeruitio, qd

pro equorū alimēto, sine aliqua licitatione hospiti dandum sit. Hospes præterea tenetur cum aduena in forum, & ad propolas procedere, vel aliq̃ ex suis eò mittere, cuius opera vtatur externus in eduliorū emptione, quæ empta, in diuersorio parantur, parataq̃ ipsis, strata mensa, apponuntur, sic fit, vt discedente aduena, nihil rixarū oriatur, nihil ei auferatur, nihil extorqueatur, cū ipsemet cibos sibi emat, sibiq̃ ex tabulis diuersorio affixis constet, quid hospiti annumerandum sit. Hæc autem in ciuitatibus & oppidistantū sunt: in pagis & villis, vbi propolæ defunt, licet pandocheis edulia vendere pro arbitrio, cetera ex tabularum tessera indicantur. Hæc immanitas non tam fera videtur, q̃ à Munstero depingitur. Deindē si ad humanitatem Italogum Hispanorumq̃ respicias, hæc inuenies, cū ad eorum ciuitates ueneris, Amicitia contracta, officiū suum vnusquisque gratis offeret, quicquid dignū visu sit, ostendet. circumspectis, visisq̃ omnibus, te ipsi in hospitium tuum deducunt. At si quenquam illorum, dum gratus esse cupis, in prandio, vel in cœna retinere volueris, vix ab eis illud impetrabis, id præcauentibus ipsis, nè homini peregrino, & sumptui, & molestiæ sint. tādēm ex viginti, si tot comites habueris, vix vnum aut alterum retinebis, nec id efficies, donèc clarè intelligant, ex animo, & non fictè, eos tibi cōuiuas velle. Galli cōtrā & Germani, vt verū est, & experti sumus, humanissimi in peregrinos sunt. qcquid visendū in suis ciuitatibus habēt, ostendūt, omneq̃ officiū benignè exhibēt. Sed peractis spectaculis, vbi diuersorium repetis, siue frigidè, siue ardēt ipso inuitas, faciles eos habes, nec opus est magna cōtentione precū, idq̃ laudo, est enim illud ingenuæ

cuiusdam & candidæ simplicitatis, nihil fictū existimare in verbis inuitatoris. sed sunt nōnulli improbiore, qui se vltro tuæ mensæ ingerunt, idq̃ magno numero, quos antea nec noueras, nec videras, istq̃ non quia amici sunt, sed se amicos aliquandō futuros sperant, pro Pythagorica lege omnia futurorum amicorum cōmunia credunt, homines, me hercle, non malè ad vētre philosophantes. Postremò in Italia, Hispaniaq̃, dūm templa, arces, armamentaria, ædificia, huiusq̃ generis alia inspexeris, vel à domo amici alicuius tui, apud quem hospitabaris, discesseris, si custodibus, vel operarijs, aut amici famulis, aliquam gratuitam pecuniolam dare coneris, efficies pro amico, vt inimicus abeas, Tanta est eorū magnanimitas, vt peregrinis hominibus, gratis officiū suum exhibere contendant. Et si aliquandō talia munera istis accipere contingat, id vi coacti, & omninò reluctantes faciunt. At Germaniæ Galliæve famuli arcium, armamentariorum, templorumq̃ custodes multò contrà, nulla humanitate nec decore seruato, non tantū nō recusant, quod facere non nouerunt, sed antea quàm offeras, præbent ipsi manus, sic vt qui sub arcis præfecto meretur, ianitor, custos, pincerna, pistor, lo-trix, cocus, omnes demū quotquot sunt, prædam inter se, antequàm des, calculis diuidant. Pariq̃ modo in familijs amicorū sit, à quibus enim amicis antea quàm discedas, omnes famuli inter se computatione, lucrum aduentantis liberalitatis diuidunt. quæ res ità increbuit, vt pro dedecore iam non habeatur. Ad istum modum humanitate, vrbανitateq̃ hæ nationes differunt.

Nunc iudicet Munsterus, & ferat ipse sententiā, & dum mores gentium scribere conatur, edat ea

tantum, quæ ipse viderit, & certissima habuerit. Mutantur quotidie ciuitates, oppida, mores, viuendiq; hominum rationes, nec iam Germania Galliaq; tales, quales nobis à Cæsare depinguntur, nec tam barbaræ sunt, quod idem estimare licet de cæteris nationibus. Quid enim hoc tēpore minus verum, quod olim verissimum fuit, mercaturam Germanos ob ferocitatem nō exercere, cum hoc tempore nullibi magis Mercurius colatur? Aut eis Solem, Vulcanum & Lunam deos ascribere, eisdemq; ad annum vigesimum vsque pubertatem inuiolatam esse? Non ne si quis id dicat, vaniora dixerit, q̃ si quis etiamnum Druīdes adhuc apud Gallos sacrificia administrare, eosq; pro victimis vel alios homines, vel seipsos immolare, aut Lusitanos lineis thoracibus in bello uti, aut ex intestinis captiuorum hominum futura prædicere, vel hordeaceum vinum bibere, & pro oleo butyrum in conuiujs consanguineorū vsurpare, cum hæc omnia iam euanuerint, & alia viuēdi ratio introducta sit? Demum si Munsterus novos nostri temporis hominū mores describere velit, inuisat prouincias, ut ipsi fecimus, ac tunc ea quæ experiētia viderit, scribat. quod si fecisset, non oleo carere Baleares dixisset, non Hispaniam sterilem, nō eius incolas immanes, atq; in discendo rudes, non Nerium promontorium Celticum vocasset, & in Algarbe, cum in Gallitia sit, pronuntiasset, nec multa alia vana, quæ prætermitto, suo Ptolemæo inseruisset. De his latè, nè videar incaudescere, aut minutias rerū non satis minutè tractare. Tamē sciat Munsterus, hanc ipsam Hispaniam, de qua nunc loquimur, eandem esse, quam ex omnibus prouincijs Cæsar ab initio quæsturæ suæ, semper chariorem & electiorem habuit, in qua
nullo

nullo tempore, ob hominum magnanimitatem, & militaris disciplinæ industriam, Romani desierunt legiones habere, teste Hirco. Quam etiā Vespasianus tanti fecit, vt ei ius Latij tribuere non formidauerit. Hæc numero deuicta à Romanis, vt Cicero de respons. Arusp. asserit, nunq̃ fuit, sed pietate & religione, quam Romani tunc temporis sibi soli tribuebant. Huic vt cederet terra Cretensis, Iouis incunabulis elata, Plinius iunior in suo Panegyrico voluit, cuius, inter alia, hæc verba sunt: Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaq̃ omnia vel fructibus plena, vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poetarum auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gētibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula, nec iam excutio veritatem: sint, vt scribitur, Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento, Campania censeatur mōte Gargano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ vni, quidquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc faciendissimos oratores, hæc clarissimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum est, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit imperio. Huic te debet imperium. cedat his terris terra Cretensis, parui Iouis gloriata cunabulis. De hac etiā maxima ductus admiratione Budæus lib. 4. de Asse, cū multorum antiquorū auctoritates in medium attulisset, ista loquitur: Ingentia sunt hæc testimonia de opulētia Hispaniæ. Vltèriùs ait: Multa adnotauimus, quæ fide caritura sunt, vt opinor, præsertim apud eos, qui omnia & præterita, & futura præsentis temporis modulis metiuntur &c. Infinita enim sunt, quæ hîc de laudibus

dibus Hispaniæ scribere potuissem, nisi timerem lectori molestâ fore lectionis prolixitatē. Quod si quis latiùs intelligere cupiuerit, legat id quod Polidonius, Polybius, Strabo, Iustinus, Solinus, vterq; Plinius, Liuius, P. Velleius, Paterculus, Vegetius, Florus, Pomponius Mela, Stephanus de Urbibus, Philostratus, Diodorus Siculus, Martianus Capella, Cælius de antiquitatibus, atq; Budæus testatû de Hispania reliquerunt, apud quos & alios nonnullos tales ipsius Hispaniæ laudes reperiet, vt faciliè iudicaturus sit, nos de hac re plura veratq; dicere potuisse: quod & fecissēmus, nisi obiectiones nimij in patriam amoris, à maleuolis & infestis hominibus timuissemus.

*Aduectitia, quæ ex Asia, Africa, nouaq; terræ
prouincijs, Regibus Castellæ & Portugalliæ
subditis, quæ innumera sunt, in Hispaniam
aduehuntur, ac inde per
totam Europam.*

Primùm in Castellam, ex nouis, vel occidenta-
libus Indijs, Hispalim magna vis auri deportatur.
Argentum.

Aurea vasa & argentea, mira dexteritate operata.

Vniones. Margaritæ.

Smaragdi. Cyanos, vulgò Turquinæ.

Casia. Guaiacum lignum.

Dactyli.

Indidēm ex insulis Canariæ & alijs locis, saccarū,
coria bubula & hircina, psitaci, simix, atq; vestes
pennis auium miro artificio contextæ, & alia ad-
miratione digna.

*Quæ in Portugalliam ex prouincijs sibi
subditis aduehuntur, hæc sunt:*

Singulis

Singulis annis ex Nigritarum regnis deducuntur Vlyssiponem 10. 12. millia mancipiorū, præter alia ex Mauritania, India, Brisiliaq; aduecta, quæ singula passim decem, 20. 40. 50. aureis ducatis venduntur.

Præterea ex Nigritarum prouincia apportatur magna auri copia.

Gossipium.

Ebur, ex eodemq; vasa non ineleganter exculpta, atq; imagines.

Hebanum.

Mala Getulica, vulgò paradisi grana, seu mala geta.

Coria boum, hircorumq;.

Panni, mira arte ex palmarum folijs cōtexti, nec non ex Gossipio.

Piper longum.

Oriza.

Zibelli (vt vocant) musiones vel feles.

Dactyli palmarum.

Ex Brisilia, lignum quod Brisil vocatur, & vestes auium pennis contextæ, ac lecti pensiles, ex gossipio, instar retium connodati, & saccarū optimū.

Ex India Orientali & Cathaio.

Piperis annuè triciēs, quadragiesq; cētena millia pondo, cuius centum libræ venduntur Vlyssipone 34. ducatis, supra quartam ducati partem, quæ summa minimū est, duodecim, aut tredecim, aut quatuordecim centenū millium aureorum ducatorum.

Zingiber.

Muscata myristica, atque eorum flores.

Cynamomum.

Gariophyllon.

Reubarbarum.

Myrobalani omnium generum.

Casia.

Dactyli Indici, siue Tamarindi, & omnia aromaticum genera.

Crocum Indicum.

Lignum

Lignum aloës.

Sandali rubri & albi.

Lacha.

Hebanum.

Item gemmæ omnium generum preciosissimæ.

Vniones.

Vasa aurea & argentea, mira industria facta.

Panni serici, & aurei.

Telæ Gosipinæ.

Sericum.

Styrax siue styrace, storax vulgò.

Laserpitium, vulgò Belzoi.

Ambar, gris, vt vocant.

Musculus.

Nuces Indicæ.

Scutellæ mira arte ex calce concharum factæ, quas porcellanas vocant, quarû nonnullæ precio 50. & 60. & 100. ducatorum venduntur, & alia infinita apportantur, quæ ob prolixitatem omitto.

Elephantes quoque quinque vel sex tempore felicis Regis Emanuelis inde allati sunt, quorû, dùm puer iptius prudentissimû Regis ab intimis cubiculis essem, treis simul vidi, atque Rhinocerotem vnum, qui omnes Regem ipsum equitantem præcedebant. Certamini etiam vnus istorum Elephantum cum Rhinocerote, interfui: spectaculû sanè admiratione dignum, in quo elephas succubuit. Quem ludû Rex ipse felicissimus Emanuel Vlyssipone præbuit, Anno (si benè memini) 1515. vel 16.

Ex Insulis Madeira Hesperidû Sancti Thomæ, principis, atq; alijs magna saccari copia. Glastum quoque & gosipium ac frumentum ex his insulis vehitur.

Ex Brisilia, ac Nigritarûm prouincia, psittacorum, cercopithecorum, simiarum, aliorumq; miraculorum, ingens turba apportatur.

Hæc

Hæc sunt quæ de fertilitate, opibus, nobilitateq; Hispaniæ, à me, Nanni doctissime, scire petisti: quæ, te volente, iubenteq;, ea lege scripsimus, vt omnibus ius faceremus castigandi, mutandi, augendi, quod mirificè exoptamus, haud ignari, plurima esse à nobis omissa, quibus Hispania ornatur, & celebrari possit. Tu interim viue, & vale, boniq; consule. Louanij 12. Cal. Decemb.
Anno 1541.

F I N I S.

77

Handwritten text, mostly illegible due to fading and bleed-through. Some words like "The" and "of" are visible.

1 1 2 1 5

INDEX RERVM AC VERBORVM PECVLIARIS IN PRAE- CEDENTIA ALIQVOT DAMIANI A GORS OPVSCVLA.

A Festo Paschæ vsq;
ad Pentecosten,
quotidiè vesci car-
nibus Aethiopes. 494
à Leone X. quid potissimū
expetierit Aethiopum
rex. 481
Abesynus quidam, vndè le-
gatus in Portugalliam
missus. 458. & vbi mor-
tuus. 462
abstinētes à carnibus, à Do-
mino diligi. 511
abunna, Aethiopicè quid
sit aut signet. 516
Actuarijs quot qua in clas-
se contra quos Turca
vsus. 530
Adena vrbs vbi sita. 530. &
quàm sit potens. 533
adenēsis rex Lusitanorum
tributarius, quàm faci-
lè ab eis, suo maximo pe-
riculo, defecerit. 456.
531. 532. 533
adulteria sacerdotum siue
clericorū qua pœna in-
ter Aethiopes punian-
tur. 497
Aegrotis aut moribundis

cur nō exhibeatur apud
Aethiopes Eucharistia.
506
æthiopes qd de Prophetis,
Apostolis, Martyribus
& Cōfessoribus sentiāt.
492. quali de tabularum
Dñi furto sibi applau-
dāt. 501. quādò & q̄ sēpè
confiteantur. 506. vndè
cur aut Iudæi, aut Mahu-
metani traducantur. 512
æthiopum Imperatori seu
Regi quàm doleant zi-
zania inter Christianos
dispersa. 514. Regina
quantum subsidij obtu-
lerit Emanueli Portu-
gallēsi regi aduersūs
Mauros. 461. Regis titu-
lus qualis aut quantus.
464. 465. Rex quanta
Emanueli Portugallen-
si regi oblatum se
promiserit. 469. Rex
quomodò inter infide-
les multos perstet Chri-
stianus. 485. opinio de
animarū humanarū tra-
ductione ex Adā, qualis.
Tt 521.

INDEX IN PRAECEDENTIA

521. amicitia & fauor erga Catholicos, quanti momenti res sit. 556
- æthiopes, quandò ieiunāt, ad vesperam siue occasum solis vsque ieiunare. 493
- æthiopes nō ieiunare à Pascha vsque ad octauam Pentecostes. 494
- æthiopes, quotiēs cōfidentur, totiēs & Eucharistiam accipere. 506
- æthiopia regna duo quid sibi præ cæteris omnibus priuilegiij assumant in re ecclesiastica seu diuina. 495
- æthiopia vndiquē cinctam infidelib. hostibus, semperq; cum eis feliciter pugnare. 518
- æthiopia fidei de S. Trinitate, explicatio. 489. 490
- æthiopia ecclesię cur cui terrę dissimiles. 498
- æthiopici Patriarchæ munus seu officium quale. 516. eligendi authoritas penes quos sit. 515. 516
- æthiopicus rex quales sibi artifices & architectos ex Europa mitti exoptet. 475
- æthiopici Patriarchæ & Preciosi Ioannis conuentia seu concordantia murua qualis. 516
- æthiopico regi non solum Christianos, verum Ethnicos etiam subesse. 518
- æthiopicorū regū siue Imperatorū titulus qualis. 484
- æthiopicos reges vniuersos iam indē à Meilech Dauide, Salomonis ex regina Sabæica filio, semper ad hæc vsque tempora, mares genuisse ac regnasse. 501
- Aggeris, valliꝝ mirè excellent, descriptio. 545
- aggerem terreū paulatim magis ac magis puolutum, arcib; Diensi propius admotum. 535
- agros in Lappia non colit. 527
- agros quī suos clerici ipsi apud Aethiopes colant seu exerceant. 507
- Alexander & Nauī fratres, quomodò fuerint Preciosi Ioannes. 457
- alexandrinus Patriarcha quī electum Patriarchā Aethiopum quod & per quos mittat. 516
- alexan.

alexandrini quid qua in re
apud Aethiopes habeant
priuilegiij. 516

Amicitia Sophari Turce &
Mascaregnæ Lusitani,
quo demum eruperit.
567. 568

Animam hominis, perinde
vti carnem, ex traduce
Adæ, iuxta Aethiopes af-
feri. 521

animalia munda, aut im-
munda, secundum quos,
quid signent. 510

animalibus qualib. vtatur
Lappiani pro equis. 527
annone interceptæ lepidū
stratagemata. 573

Antonius à Sylueira, qua-
lis quantus ve arcis Di-
ensis defensor. 534. 546.
549

antonij Syluerij præstan-
tia & diligentia. 549.
550

antoniani Monachi quid
ubi qua in re authorita-
tis habeant. 576

Apostoli inter Aethiopes
quomodo estimati. 492.
quid de confessione, pœ-
nitentiæ accipiēda sta-
tuerint. 506. qualia aut
q̄ vetuerint nobis eden-
da. 511

apostolorum dogmata in-
ter Aethiopes quæ qua-
lia. 493.

apostolos dixisse aut do-
cuisse alicubi, secun-
dum Aethiopes, quinam
merito dici possint se-
michristiani. 505

apostolos cum Christo de-
gentes, non vsos cibis
in lege prohibitis. 508

aprilis & Maius, ubinam
sint menses hyemales.
576

Aqua consecrata & bene-
dicta Aethiopicos infan-
tes baptizari. 502

Arca testamenti sub Salo-
mone, quali per quem
furto maculata. 500.
501

archiepiscopatus Vpsaliē-
sis in Suecia quantus.
522

archiepiscopi Vpsaliensis
exulis animus seu affe-
ctus erga suos subditos
quàm sincerus ac pater-
nus. 524

archiepiscopi Hispaniæ
quot. 619

archiepiscoporum & epi-
scoporum caput Aethi-
opibus quod aut quis.
492

Tt 2 arcu-

INDEX IN PRAECEDENTIA

arcubutariorū quorūdam
mira industria. 578

argēti & auri apud Aethi-
opes expensio qualis.
518

aromata cur potiùs à Lusitani-
cariùs, quàm à nati-
oib; alijs, viliùs emi
debeant. 558

aromata quæ cur quotan-
nīs à Lusitanico rege ex-
aminētur & castigētur.
559

aromata omnia quæ singu-
lis annis ex India afferā-
tur, quotannis iussu re-
gis distrahi, non seruari.
554

arquicus portus quis vbi
celebris. 462

arrij hæresis quo in Conci-
lio damnata. 513

artifices quales desideret
Aethiopum rex. 475.
481

arx Diensis quoto Augu-
sti die quā oppugnata.
594

Assumptio seu mors beatæ
Mariæ, quā ab Aethiopi-
bus celebretur. 494

Atabalipas Imperator In-
dicus, vnde non ita pri-
dē deuietus. 640

atani Tinghil, alibi Atha-

ni Thingil, cuius sit re-
gis nomenclatura pe-
culiaris, & quid pro-
priè sonet aut signet.
464. 477. 483

attalaia quid. 557

Auaritia & impietas præ-
sidum aliquorū quan-
ta. 523. 524

authorum veterū de lau-
dibus Hispaniæ, catalo-
gus. 652

Azarias princeps sacerdo-
tū sub Salomone, quali
se Tabularum Domini
furto, si credere fas est,
fœdārit. 500. 501

B Abel, Mendel, Iuda,
& Thor, qualia sint
loca seu oppida ad
rubrum mare in sinu
Arabico. 460

balsami in Aegypto deper-
diti occasio & descri-
ptio. 436. 437

baptismus quandō & quā
quotannis apud Aethio-
pes à quouis repetatur.
498

baptizatis apud Aethio-
pes infantib; mox post
baptismum Eucharistiā
dari. 502

barcha quid sit aut sonet.
540

basilisci

- basilisci quot cui classi
Turcæ aduersum Lusitanos adfuerint. 530.
quale sint tormētorum
genus. 568
- basiliscos sub testudinibus
in vallis, quasi latere.
577
- Beatus, Precioso Ioanni
quis videatur aut sit.
480
- belul quid Aethiopicè so-
net. 517
- benedictionem Papalem
quāto perē expetat Pre-
ciosus Ioannes. 486.
487
- Biganis sacerdotibus ne
candelam quidem sa-
cram attingere licere.
497
- biremibus quot qua in clas-
se contra quos Turca
vsus. 530
- bisayn cœnobium quale,
cuius legati morte ac se-
pultura illustratum.
462
- Bombardæ quales & quot
à Turcis contra Dium
siue Diēssem arcem ad-
ductæ. 535
- bona presbyterorum, abs-
que legitima prole de-
cedentium, cui nā apud
- Aethiopes obuēniant.
497
- boreales prouinciæ qua-
les aut quot, quāmsint
etiāmnū à Christo alie-
næ, quāve id fiat ratio-
ne. 525
- botnia quāmsit Lappianis
propinqua. 526
- Brachia, capita, cerebra,
manus, pedes, & cætera
disiecta videre, quale
quid. 550
- Brugæ quid cur debeāt Hi-
spanis. 641
- Budæi, de opulentia Hispa-
niæ, testimonia. 651
- bugana, qualis Aethiopiæ
prouincia. 519
- C**ælestinus Papa I.
aduersus quem hæ-
reticum cui Conci-
lio præfuerit. 513
- cæremoniarum quæ inter
quos habenda vbiuis sit
ratio. 509
- cairi princeps quis olim,
quis verò iam nūm. 460
- cairi quis Patriarcha suam
habeat sedem. 516
- cairum qui Turca occupā-
rit. 529
- calecutani regis aīus, qua-
lis, potētiaq; quāta. 544
- calecutij Rex cur Lusita-
nis

INDEX IN PRAECEDENTIA

- nis minùs faueret. 544
 calecutienses naues quo pe-
 culiari vocentur nomi-
 ne. 557
 calumnia qualis à Paulo
 Iouio Lusitanis falsò in-
 gesta. 554
 Camara rubri maris insu-
 la, cuius viri aut legati
 morte illustrata. 462
 cambaie rex quomodò an-
 te muros Dij in aquis
 transfixus. 529
 cambaiensium militum, fu-
 giente Solimano, terror
 ac metus à Lusitanis
 quantus. 553
 cambaiorum ex Dio pro-
 fligatio. 612
 cambaica Indiae gens quàm
 se ingratam benè meri-
 tis Lusitanis exhibuerit.
 565
 cambaiensium copiarum quantæ
 Turcis ad Diu sub-
 sidio venerint. 535
 canales qui quomodò ad-
 uersum bombardas te-
 ãti. 581
 candacis Aethiopum regi-
 narum quomodò Preciosus
 Ioãnes se agnoscat semè
 & imitatore esse. 485
 carauellis qualibus soli
 Lusitani vtantur. 542
 cardinales, cuius loci aut
 honoris sint Aethiopi-
 bus. 492
 castris præ India, quo-
 modò filij sui mortem
 tulerit. 606
 catholicæ & Apostolicæ ec-
 clesie per Aethiopum re-
 gem professio. 491
 catures Indis qualia sint na-
 uigia. 573. 576
 Celox vna Diensium, quo
 strategemate celocem
 Turcicam interceperit.
 537. 538
 celocibus quot qua in clas-
 se contra quos Turca
 vsus. 530
 Chalcedonense Concilium
 quantum, & cuius hæ-
 reseos causa collectum.
 513
 Chedale Chaday, quid Ae-
 thiopice aut Chaldaice
 sonet. 519
 Christus qualibus in for-
 mis & similitudinibus
 Patribus aut Prophetis
 visus. 499
 christus quomodò Patri-
 archas ac Prophetas san-
 guine suo baptizãrit.
 491
 christi fidem aut baptismum
 suscipere volentes, cur
 non

- non statim, & qui de-
mum, admittendi. 505
- christum Hebræos per ma-
num Iosux in terram
promissionis introdu-
xisse. 503
- christum fuisse principem
sacerdotum, sanguinemque
taurorum & hircorum
aboleuisse. 503. 504
- christianæ fidei hostes, fra-
terna inter se charitate
coniungi, quid princi-
pes ipsos Christianos
doceat. 482
- christiani exteri, quales-
cunque sint, quomodo
tractandi. 509
- christiani quantum Lusi-
tanis bene merentibus
debeant. 528
- christianorum filios, etsi
nondum baptizatos, lō-
gè aliud, quàm gentiliū,
Iudeorum aut Mauro-
rum filios, esse. 504
- circuncisio & lex Domini
per Mosen edita, quàm
sit diu apud Aethiopes
seruata. 501
- circuncisionis Aethiopice
obseruatio quàm sit ve-
tus ac celebris. 502
- circuncisionem vndenam
habeant Aethiopes. 499
- circuncisionem qui suam
& carnaliter & spiritua-
liter Aethiopes seruent.
502. 503
- Classis Turcica, contra Lu-
sitanos quot triremibus
cōstaret, quōtve trāstra
singulis ijs inessent. 530
- classis Turcica ex Arabico
sinu Indiam petens, quo
successu intercepta. 607
- claves quas aut quales ha-
beat Petrus, & quid eis
possit. 492
- Clementi Papæ VII. quid
Imperator Aethiopum
scripserit. 483
- clericis, iuxta Aethiopes,
vxores ducere qui lice-
at. 496
- clericis viduis apud Aethi-
opes alteras nuptias in-
terdictas, dispensatione
singulari excepta. 496.
497
- Cochinum, oppidi & re-
gni vocabulum esse. 544
- cochini rex quē fuerit ami-
cus Lusitanis. 545
- coie Coffarus, qualis ex
Chio Turcarum præfe-
ctus. 535
- coie Coffaro cur demū p
Turcis occiso, Turcarū
præfectus infensus. 552

INDEX IN PRÆCEDENTIA

- coius Sopharus Mameluchus ex Italia, cuius belli Indici contra Lusitanos incensor. 566. 567
 colūbi Genuensis, aliās Coloni, commendatio. 455
 comitum Hispaniæ catalogus. 625. 626
 concilia bina quotannis haberi decreta, quo pontificum anni tēpore seruari debuerint. 513
 conciliorū quatuor principalium decreta, quanti Aethiopum regi habitata. 514
 concubinæ quæ pœna sacerdotibus aut clericis apud Aethiopes interdicitur. 497
 confessio vocalis quanti fiat apud Aethiopes. 492
 confessores cum sanctissimis Dei angelis quo habeant locū Aethiopes, 492
 confessores aut confessarios apud Aethiopes, absolutionem omnium peccatorū habere ac dare, nullo etiam grauissimo excepto. 507
 cōfirmationem & Vnctionem extremam, Aethiopice sacramenta nō esse, 505
 conflictūs acerrimi obsidentium & obsessorum descriptio. 600
 coniuges qui aut quæ, cur impij aut mali Christiani habeantur. 504
 constantinopolitanū Concilium primum, cuius hæresis causa habitum, 513
 contentum quī suis viuere queng debeat. 512
 cōiugia seu iniuriæ verbales hostium mutud quī fiant. 581
 conuiuia quæ quibus laudabiliora. 646. 647
 corbitæ vallares quid. 559
 Crux qualis Emanueli Portugalliæ regi dono missa. 458
 crucis sanctæ lignum, egri tudinis Domini Iesu lectum fuisse. 491
 Cuaques vrbs vbi sita, 456
 cuniculi q quomodd alijs cuniculis transuersis impediuntur. 595
 cuniculorū bellicorū qualis qualis descriptio. 581
 cuniculos. obsidētium, cuniculis obsessorum per di. 597
 cuniculis qualib Lusitani in arce Diensi vsi, 578
 cultq.

custodū Dominici sepul-
cri apud Ierusalem au-
thoritas quanta 515.

D Amasus Papa I. cui-
nam synodo cōtra
quem hæreticum
præfuerit 513.

damiani à Goes quam cru-
cem Lusitaniæ regi do-
natam, quī videre me-
ruerit 458.

damianus à Goes, q̄ cui le-
gato Aethiopico fami-
liaris fuerit 519.

damiani à Goes Lusitani
equitis per Nanniū cō-
mendatio 560.

danieli quā forma aut si-
militudine Christus ap-
paruerit 499.

Delectus ciborū inter Ae-
thiopes qualis aut vn-
dè 508.

Dictū illud Christi, Quod
intrat per os, non coin-
quinat hominem: quī
secūdum Aethiopes in-
telligendum. 508

dictum illud in Actis, Pe-
tre occide, Petre come-
de: secundum Aethio-
pes quī exponendū. 511

dies iudicij vltimi, quibus
seu inter quos quā di-
uersus sit futurus. 492

dienſis arx quanta pulueris
tormētarij iam indè ab
initio obſidionis, labo-
rārit penuria. 534

dienſis obſidio quo appa-
ratu ac tenore inchoa-
ta. 535

dienſis arcis anguſtia & ne-
ceſſitas quanta. 538. 539.
540

diēſis arcis deſcriptio. 572

dienſis arcis rebus prope-
modū desperatis, vn-
dè tandē primò per
tempeſtatem illic hye-
malem ſpes aliqua af-
fulſerit. 599.

diſciplina ſeu doctrina ſyn-
odica, quanti Aethiopi-
bus habita. 493

diſputare qbus de rebus,
cur minùs ſit decorum.
512

dium, q̄ mox poſt Turcice
claiſſis aduentum, & ci-
uibus & mercatoribus
exteris exoneratū. 534

dium vrbs Cambaiæ, quī
tota in Luſitanorum di-
tionem deuenerit. 529

dium ingreſſu primo quot
bombardarum exone-
ratione à Turcis velut
ſalutatū. 534

dium quī & vndè p̄ Rho-

INDEX IN PRAECEDENTIA

- meis siue Geniceris stru-
ctum. 536
- Dominicum diem cur Ae-
thiopes vt cæteri Chri-
stiani obseruent. 495
- dominicus diebus singulis
quid agant in templis
Aethiopes. 493
- ducum seu præfectorū ali-
quot, Diensibus obses-
sis subsidio venientium,
descriptio. 576
- ducū Hispaniæ catalogus.
624. 638
- E**cclésiæ quæ vndè su-
am acceperint origi-
nem. 498
- ecclesiās Aethiopicas non
habere decimas. 507
- Eduardus Galuanus quan-
tus vir ubi in legatione
obierit. 462. 466
- eduardi Galuani & Fráci-
sci Aluarez legatorum
Lusitanicorū encomia.
462
- eduardi Barbuti vexilli-
feri facinus ac pericu-
lum. 611
- Electio Patriarchæ Aethi-
opici, quāti sit negocij.
516
- eleemosynæ pro mortuis
inter Aethiopes quī fi-
ant. 507
- eleemosynæ quales cleri-
cis Aethiopicis tantum
licitæ. 507
- eleemosynas pro defunctis
in Purgatorio existentibus
factas, maximè ani-
mabus illis pdesse. 495
- Emanuel Lusitanie Rex
quo titulo ab Aethio-
pum regina honoratus.
459
- emanuel Vasquogoncelos
cum quibus alijs nobi-
libus qd qua in pugna
gesserit. 548
- emanuelis Lusitanorū Re-
gis commendatio, na-
uigationum lōgissimarum
gratia. 514
- Encoë, quid Chaldaicè sit
aut signet. 517
- enzera Chebaa, qd Chal-
daicè sonet aut signet.
519
- Ephesinum Conciliū pri-
mum cuius hæresis cau-
sa congregatum. 513
- epiphaniæ dies cur tam so-
lennis habeatur apud
Aethiopes. 498. 499.
- episcoporum aut presby-
terorū spurios habentium,
pœna strictissima
quæ. 497
- episcoporum Hispaniæ ca-
talo-

talogus. 619. 620.

episcopos aut prælatos ecclesiasticos apud Aethiopes, non posse legem aliquam statuere, qua non seruata, quis mortali peccato obstringatur. 506.

Equitum aliquot Lusitanorum, vi pulueris nitrati in aëra subleuatorum, miserrimi interitis descriptio. 596

equitum aliquot seditiosorum, siue inter seditiosos fugiētes cæforum, descriptio. 604

Erasmus Roterod. qualis aut cuias fuerit 637.

erasmo Roterodamo qd per Damianum à Goes, iniunctum. 524

eremitę qui qualibus cibis suis in ieiunijs vfi. 511

erythreō ex mari expellēdi per quos Mahometani. 535

Esaie qua forma Christus apparuerit. 499

eucharistia cur non seruetur apud Aethiopes in templis. 506

eucharistię sumptio cur Aethiopibus, alioqui pijs & eam petentibus,

denegetur apud Catholicos. 513

eucharistiam sumēti, quousq; deinde expuere excreare venon liceat. 498

eucharistiā non dari apud Aethiopes cuiquā, nisi in templo: idq; strictim adeo seruari, vt nec patriarchę, nec regi aliter accipere liceat. 506. 507

Eugenij III. literas ad Preciosum Ioannē, quanto-perē efferāt posterius eius. 479. 480

eunuchus ille Candacis reginę, quid pprij nominis habuerit. 502

eutychis seu Eutychetis error hereticus, quo in concilio damnatus. 513.

Excremēti virginei quantitas in quas incantationes efficacia. 527

expeditio Turcica in Cambaiam, ob exigendos inde Lusitanos, quāti cōstituerit. 529

Ezechieli quo modo Christus apparuerit. 499

In cibis qbus aut qlibus vnde quī Turcæ deiecti. 586

Ferdinādi Castrij facinus insigne quo euaserit. 588
feri-

INDEX IN PRAECEDENTIA

feriensis Comitatus Lusitani
animus quantus, mors
eius qualis. 604
ferijs septennatim quibus
aut quotieiunia seruent
Aethiopes. 493
festa in Christi memoriam
celebrada, quae aut quot.
494
festorum dierum apud Ae-
thiopes ratio quae. 517
Ficator quidam sanctus Ae-
thiopibus quanti habi-
tus. 515
fides aut lex preciosi Ioan-
nis seu regis Aethiopi-
ci. 492
fide Christi quae regna per
Lusitanos adepta. 557
558.
fidem & legem Christianam
quam firmiter se tene-
re aut seruare asserat rex
Aethiopum. 492. 493
finlandia quam sit propin-
qua Lappiae. 526
Foeminae grauidae suos quomodo
foetus sacros reddant. 504
Fraterius (alibi Frerius) le-
gatus ubi quomodo in-
terceptus. 582. 583
francici reges, Turcis aut
Sarracenis qui. 460
francisci Almeidae facinus

insigne contra Rumeca-
num. 593
fraus aut frustratio inter
hostes mutua quae, qui
tandem depraesata. 582
Friburgum Brisgoiae, qua-
lium virorum hospitio
insigne 524
Frodoe vallares quid. 559
Fructus à Goes, Damiano
nostro quis fuerit. 458
Furtum verarum Domini
tabularum, adulterinis
suppositis, unde qui &
quando perpetratum.
500. 501
Galleones quae naues
ita vocentur. 530
gallinam unam ali-
cubi decem aureis du-
catibus constituisse. 593
Gedani quantus ex Suecia
exul quam misere vitam
aliquandiu traxerit. 522
gedeoni quomodo se Chri-
stus manifestarit. 499
genicerorum qualis inter
Turcas aestimatio. 548
genicerorum (alias Ianize-
rorum) quot millia classi
Turcicae contra Lusita-
nos adessent. 530
gentium aliquot ignotarum
contra Lusitanos insur-
gentium, conspiratio. 568
genu-

genuensis quidam archite-
ctus quo in apparatu
contra Lusitanos Tur-
cæ seruiērit. 530

Goa à Dio, seu Dium à Goa
quot millibus passuum
distet. 537

goensis Prorex quī Diensī-
sibus obsessis opem tu-
lerit. 538

goensis classis Diensibus
obsessis opē latura, quā-
ta. 542. 543

goiame Nilum oriri. 464
Grauidis mulieribus, quid
cur speciatim apud Ae-
thiopes iniunctum sit.
505

HAbrahā quidā mer-
cator, Matthæus
aliās dictus, quan-
ti Aethiopico regi æsti-
matus 466. 467.

hannibalem potius Hispan-
num, quā Pœnū, fu-
isse. 640

Hebræos cur calceatos, &
zonis accinctos, edere
agnum Paschalem, &
exire Aegyptum oport-
uerit. 498

helena Aethiopum regina,
qualem legatum in Lu-
sitaniā miserit. 458

helena quædam regina Ae-

thiopū, quales aut quā-
tos libros Chaldaicè
scripserit. 519

helenæ auix paternæ Dau-
dis Preciosi Aethiopum
Imperatoris, ad Èma-
nuelem Lusitanix regē
epistola. 459

henrico Portugallix regis
filio cælibi quid quan-
tū ve studiosi rerū ma-
rinarū debeant. 454. 455

Hieremię & Ioannis Bapti-
stæ instar electi qui sint.
504

hieronymus Quirinus pa-
triarcha Venetus, quī
Vpsaliensem archiepi-
scopum exulem tractā-
rit. 523

hierosolymitanū templū
quā sit Aethiopū regi
venerabile. 485

hispaniæ descriptio. 615.
618. & deinceps.

hispaniæ in regna duode-
cim diuisio. 618. 619

hispaniæ Gallijs, an Galliæ
præstent Hispanijs. 644

hispanorum patronus sin-
gularis quis. 589

Holcadibus quot qua in
classe contra quos Tur-
ca vsus. 530

homines alicubi instar fili-
cum

INDEX IN PRAECEDENTIA

- cum in altum puluere tormetario rotatos. 595
 horis diei ac noctis quot incumbant rei diuinæ Aethiopes. 493
 hospitiorū quales mores aut leges inter Hispanos 647. 648
 hostium immanitas in exanimis mortuos. 596
 Hyemem apud Indos in nostra media ætate esse. 598. 599
Iacob vnde quī dictus sit Israel. 499
 Ieiunantes quales aut quā Dominus diligit. 511
 ieiunare vsq; ad occasum solis, quibus sit peculiare. 512
 ieiunia hebdomadatim inter Aethiopes seruāda, quæ aut qualia. 493
 Imagines quales expetat Preciosus Ioannes. 481
 imperatores Rom. ex Hispania orti seu oriundi qui. 640. 641
 Indich, proprium esse nomen Eunuchi illius, à Luca in Actis recordati. 502
 Indulgentias nullas ab Aethiopico Patriarcha dari. 516
 indulgentiarum apud Aethiopes vsus aut ratio quæ. 495
 inedia pœna quæ cui prauaricatori q̄ strictè infligatur. 516
 infantes Aethiopicos octauo suæ ætatis die circūcidi, pōst baptizari. 502
 infidelis vir aut mulier quomodò per fidelem sanctificetur. 505
 iniuriæ quæ cur vndè prouideret ac commodè dissimulandæ. 582.
 infidiæ quæ quī remorum strepitu detectæ, quantam vbi turbationem excitārint. 575
 institoribus quibus quæ vitiosorum aromatū culpa imputanda. 559
 Ioannes Castrius prorex Indiæ Lusitanus. 569
 ioannes Mascaregnas quantus Diensis ad Gangem arcis præfectus. 563. 564
 ioannes Portugalliæ Rex, cur quōs viros ad Preciosum Ioannem miserit. 455
 Islandiam esse Lappianis occidentalem. 526
 Iudas quis vnde cur dictus catulus leonis. 499
 Iulius

Iulius Papa I. cui quantoq;
concilio contra quē he-
reticum præfuerit. 513
ius scriptum cur Aethio-
pibus in vsu non sit. 518
iuzarcanus qd sonet. 592
iuzarcanus quidam quan-
ti Mamudio regi habi-
tus. 592

iuzarcanus qua in pugna
interierit. 591

iuzarcanus iunior quomo-
dò captus & seruatus.
613

L Appia quibus alijs p-
uincijs barbaris affi-
nis. 525

lappia quid sonet aut signi-
ficet, & cur regio eius
nominis, ita sit dicta 526

lappiæ gentis deploratio.
522. 523. ac deinceps.

lappiæ ecclesia vna diuo
Andreæ dedicata, quàm
sit insignis. 526

lappiani cur à nobilibus q
eis præfunt, in idolola-
tria detineantur. 523

lappianorum vestitus qua-
lis. 526. religio & zelo-
typia. 527

lappianis quanta sit sagit-
tandi peritia. 526

lappianos in tabernaculis,
nō ædibus, habitare. 526

lappianos esse incantatio-
nibus maximè deditos.

527. nullis verbis in ne-
gocio aliquo cum exte-
ris, verùm nutibus tan-
tùm & signis, vti. 507.
quauis ex re sibi manè
occurrenti, negocia sua
iudicare seu augurari.

527. aucupio, venatio-
ne, piscatione tātùm vi-
uere. 527

laurentius Petreius, navi-
gationis annuæ ex Lusitania in Indiam præ-
ses, quo successu Diuum
venerit, 608. & saluus
in Lusitaniam redierit.
614

laurentij martyris festum
qua Diensis arcis op-
pugnatione turbatum.
594

legatio solēnis Lusitanica
ad Aethiopū reginā. 462

legationes & sollicitationes
Turcarū quī per Lusita-
nos reiecit. 546

legatus quidam Aethiopi-
cus vndè cuius inscitiae
traducatur. 517

legatus Aethiopicus quis
cur q̄ secreta Aethiopū
dogmata in linguā La-
tinā cōverti petierit. 519

quid-

INDEX IN PRÆCEDENTIA

- quidnā idem adhuc in Lusitania degens, Papæ curiæq; Romanæ insinuârit, ab eisq; vnicè petierit. 520. qd idē interpreti Aethiopicorū dogmatum Damiano singulariter iniūxerit. 520
- legatus Aethiopum qualibus characteribus sua scripta subsignârit. 521
- legato cuidam Aethiopico cur in Portugallia, aliqui grato illic hospiti, Eucharistiæ sumptio sit interdicta. 513
- legatorum ex Portugallia ad Preciosum Ioannem itinera per mediterraneum, qualia. 455. 456
- legis petra quæ. 492
- legem puerperarū quam strictè obseruent Aethiopes. 498
- Leo Papa I. cuinam Concilio aduersus quē hæreticū per legatos præfederit. 514
- leoni X. Papæ quid scripserit Dauid Aethiopiæ rex. 477
- lex super quos ædificata 492
- Libris qualibus aut qbus cur nihil vel addēdum, vel demendum. 506
- liburnicæ Nonij à Cunha, quo stratagemate Turcas frustratæ, obsessos in arce Diēsi liberârint 553
- lignū Crucis Christi, quāti Aethiopibus habitū. 460
- lignorum insula, quo alio nomine vocetur, qualis ve ipsa sit. 455
- linteū illud ē cælo demissum, ac Petro ostensum, quī tractandum, & quod non trahendum. 511
- litteras Papales quantoperè cupiat Preciosus Ioannes. 479
- litigantium querelæ cure ore solo, non libellis, agantur. 518
- Loca seu oppida Christianis celeberrima quæ. 478
- longolius qualis aut cuius fuerit. 637
- louaniensis Vniuersitatis approbatio pro Damiano à Goes &c. 450
- Lusitani cur qua in tristitia se lantos hostibus simulabant. 551
- lusitani quanta ex fugientibus Turcis adepti spolia. 553

lusi-

Iusitani quanta nō tam pro
lucro suo, quā pro fi-
de Christiana peragant.

555

Iusitani qua aliquandō cla-
de apud Dium quanto-
perē afflicti. 605

Iusitanorū odio quī Turca
quasi hæreditario labo-
ret. 529

Iusitanorum qua in re qua-
lis conspiratio. 551

Iusitanorū gesta, talia tan-
tāq; esse, vt ea sola nouo
alicui Homero, p noua
Iliade & Odyssæa suffi-
ciant. 563

Iusitanorum victoria apud
Dium aduersus Turcas
quanta. 564

Iusitanorum, oratione Du-
cis incensorū, qualis in
hostes irruptio. 611. 612

Iusitanis cur vndē fauen-
dum, nō inuidendum.
528

Iusitanis cur quæ nationes
aliæ inuideant. 555

Iusitanis qui reges aut re-
giones subiectæ. 555

Iusitanis cur vel fauēdum,
vel non inuidendū. 555

Iusitanis quantum debeāt
& ipsi Aethiopes, & Ca-
tholici propter Aethio-

pes. 156

Iusitanos triginta, ex turri
quadam se Turcis tra-
didisse: reliquos forti-
ter pugnādo, ad vnum
omnes occubuisse. 537

Iusitanis propē desperatis
quanto commodo qui-
dam Venetus, à Turcis
deficiens, fuerit. 552

Iusitanicus rex quantas co-
pias extra regnum suū
quotidiē sustineat. 558

Macedonij hærelis
quo in cōcilio da-
mnata. 513

madaba, qualis sit Cam-
baæ ciuitas. 579

magistri equitum seu Or-
dinum sacri quot. 622
623

magnatum Hispaniæ in-
dex siue catalogus. 623
624

magnatū Portugalliæ &c.
catalogus. 628

mahumetani principes cur
qua in re imitandi prin-
cipibus Christianis. 482
mahumetani quibus ex o-
ris per quos expellen-
di. 515

maomethani qbus in oris
aut domiti, aut profligati. 555

Vv maomethani

INDEX IN PRAECEDENTIA

- maomethanorum odio,
cur Lusitani amore pro-
sequendi aut fouendi. 558. 559
- mahumeti vndè quì cur
supplicatum, factaque
sacra. 589
- maiotecanus quanti apud
regem Cambaiz mo-
menti. 593
- mallabar prouincia Indiz
quanta. 534
- mallabaris regina què aut
quanta. 534
- mallabares nobiles, quo
alio vocentur nomine.
543
- mameluchorum in oppu-
gnatione perseuerantia
seu pertinacia, quò eis
cesserit. 588
- mamudius Sultanus vndè
quì còtra Lusitanos in-
citatus. 566. 567
- mamudius rex qua in pu-
gna quàm sit perterri-
tus. 579
- mamudij regis & Sophari
præfecti mutuus contra
Lusitanos in arce Dienfi
conatus. 577
- mancipiorum millia quot
quotànìs venalia Vlyf-
sionè adducantur. 653
- manda & Abethilis qd Ae-
thiopibus vel sint, vel
ab ipsis vocentur. 493
- manicongri regem seu re-
gnum, per Lusitanos
Christi fidem accepisse.
556
- manus Mariè, cuius sit Ae-
thiopice reginè cogno-
men. 518
- mappa quid vulgò voce-
tur. 457
- maqueda, cuius fuerit q̃-
celeberrime reginè no-
men. 499
- maquede reginè iussu mu-
lieres etiam circumcidi
in Aethiopia cœpisse.
501
- marafabaris portus quàm
sit prope Dium. 534
- marchionem quo nomine
vocent Cambaieñ. 592
- marchionum Hispaniè ca-
talogus. 624
- marchionum & Comitū
Portugallensium cata-
logus. 629
- martyres & Confessores
quales aut quanti inter
Aethiopes habeantur.
492
- martyrum diès festos quì
seruent Aethiopes. 494
- martyrum aut Confesso-
rum sanctorum Hispani-
cè,

- nię, catalogus. 631. 632
 mascaregnas qua dissimulatione contra simulationem vsus. 570
 mascaregne prefecti Lusitani peritua qualis. 568
 matrimonium apud Aethiopes in priuatis edibus, non pro foribus ecclesię, contrahi. 497
 mattheus quidam Armenius, reginę Aethiopice legatus quid muneris Emanueli Lusitano regi attulerit. 458
 mattheus Aethiopum legatus q̃ in itinere mortuus ac sepultus. 462
 mattheus Aethiopici regis legatus, vbi mortuus, & quis aliās vocatus. 466
 mattheus ille Armenius, vnde ad Lusitanos vti legat Aethiopicus, missus. 518
 mauricorum principū exemplo quid conari deberent Principes Christiani. 482
 Mecha (seu Meccha) quā non sit longē à Sina aut Sinai. 456
 mecham (seu Meccham) qua desperatione Turcarū exercitus se à Dio receperit. 552
 meilech, Salomonis ex regina Saba filius, Aethiopicorum regum origo. 500
 meilech iste à matre sic dictus, quī postea Dauid à Salomōe vocatus. 500.
 meilech seu Dauid Aethiopicus quomodo exultarit, audiēs veras Dominici fœderis tabulas in Aethiopia esse. 501
 melanchthon qualis aut inter quos habendus. 637. 638.
 memoria beneficiorum, & iniuriarū quā sit diuersa. 565
 medicare clericis apud Aethiopes non licere. 507
 menstruis mulieribus quādiu ab introitu ædis sacrae abstinendum. 497
 merces in Belgium quales & quā preciosę ex Hispania adferantur. 642
 mercurij aut Veneris dies cur quali ieiunio honorent Aethiopes. 493
 Michaëlis archangeli causa, singulis mensibus diem vnum celebrem Aethiopibus esse. 494

INDEX IN PRAECEDENTIA

- militum quot millia clas-
 si cōtra Lusitanos Tur-
 cice inessent. 530
 miri quiddam de ventorū,
 alioquē inconstantium,
 constantia. 463
 miri quiddā de militibus
 vi pulueris in aërem le-
 uatis ac mortuis. 596
 missa tātummodò vna quā
 Aethiopicè peragatur.
 507
 Monachorū sepulcri Do-
 minici apud Hierosoly-
 mam custodum autho-
 ritas quanta. 515. 516
 monarchæ præsides ve q,
 quid vbi tandē luere
 debeant. 524
 moneta Aethiopica qualis
 518
 mortalia tantū Aethio-
 pibus peccata, q̄t sint.
 496
 mortariū quod genus tor-
 menti bellici itā voce-
 tur. 578
 mortui quōmodò cū cru-
 cibus & orationibus
 apud Aethiopes sepeli-
 antur. 507
 mortui aliquot pauci cur
 q̄ celeberrimè, tubis ac
 tympanis sonātibus, se-
 pulti. 592
 morum diuersitas inter
 quas nationes quanta
 648. 649
 mosi quōmodò, vbi, &
 quādo Christus appa-
 ruerit. 499
 Mulieres etiam Aethiopi-
 cas circuncidi, & quo-
 modò id fiat. 501. 502
 mulierum in oppugnatio-
 ne aliqua facinus clarū
 591
 multitudo quæ, qualē exi-
 guitatem vincat facile.
 580
 munsteri in Hispaniam ca-
 lumnix refellūtur. 643.
 644
 murus quantus aut quā
 crassus per quales aut q̄
 paucos nocte vna ere-
 ctus. 597
 murum & turres intus ag-
 geribus vestiri. 577
 N Aiares, Indicè quid.
 543. 544
 natalis Christi gra-
 tia singulis mensibus diē
 vnum, eumq; vigesimū
 quintum, celebrare sem-
 per Aethiopes. 494
 naues medio in cursu, flan-
 tibus etiam ventis secū-
 dis, per incantationes si-
 sti. 527

Nemi-

Neminem piè Lusitanis su-
um lucrū inuidere pos-
se. 558

nestorij hæresis quo in cō-
cilio damnata. 513

Nicenum concilium pri-
mum, cuius hæreseos
causa habitum. 513

nigritarū prouincia quas
quales ve merces infe-
rat Hispaniæ. 653

nilum in Aethiopia oriri.
464

Nobilitas Aethiopica quī
se exerceat. 518

nobilium aliquot equitū,
vi pulueris in aërem ia-
ctorum, catalogus. 596

nobiliū qui Lappianis præ-
sunt, quāta in subiectos
auaritia ac tyrannis. 523

nocturnus labor quī quā-
m facīle impediatur aut
frustretur. 580. 582

nocturni apparatus Turca-
rum quales vbi quo-

modò à Lusitanis ani-
maduerfi. 545

nocturnæ technæ hostium,
quibus alijs quī præue-
tæ. 546. 547

nonius(alibi Nunius)à Cū-
ha, vbi demum interi-
erit, & qualis quantusq;
vir ille fuerit. 543

noruegiæ qbus à partibus
Lappia contigua. 526

noui & inexperti milites,
quid subindè mali de-
signent. 601. 602

O Bambulare in tēplis,
apud Aethiopes li-
citur nō esse. 498

obsessi in arce Dienfi Lusi-
tani, quī demum libe-
rati. 553

Opificib. Christianis, quā
in re Turca vsus. 530

oppida Aethiopica qualia.
518

Oracula duo inter Aethio-
pes qbus de rebus quan-
ti habita. 515

ordines sacros à solo Patri-
archa inter Aethiopes
dari. 496

ordinem presbyteratus nō
nisi post annum ætatis
sux trigessimū, cuiquā
apud Aethiopes dari.

496

ordines regnorum Portu-
galliæ &c. 623

oromuzia fin' Persici vrbs,
quā non sit procul à
Mecha. 456

oromuziæ (aliās Ormu-
tiæ) & Goæ imperia quī
Lusitanis obtigerint.

557

INDEX IN PRAECEDENTIA

Osculandos sibi Pontificis
summi pedes etiam rex
Aethiopum profitetur.
484. 486

Pacem et amicitia qua-
lem inter Christia-
nos Reges exoptet
Aethiopum Imperator.
482

pagodes quid sit aut sonet.
545

paius Rodricus suppretor
qua in pugna qui peri-
erit. 547. 548

pandocheorum mos aut
lex in Hispania qualis.
647

panis cum metio fit in scri-
pturis, quid signet aut
sibi velit. 511

pane tantummodò & aqua
& herbis qui sancti ie-
iunârint. 511

papæ quatuor insignes, qui
& quatuor claris syno-
dis præfuerint, qui. 503.
504.

papæ autoritas ac pote-
stas quanta. 525.

paquemaquarus dux ali-
quis in Calecutio, qui
curâ rege suo occisus.
544

parahos quid vocent Ca-
lecutiani. 557

passiones seu affectiones
humanas Christus qui
passus. 490

patriarcha Aethiopum unde
qui creetur. 515. 516

patriarcha Venetus quis,
quid de exule archiepi-
scopo Vpsaliensi pro-
meritus. 523

paulus cur Timotheum cir-
cunciderit. 503

paulus qui aut cur dixerit,
Omne quod in macello
venit, manducate. 508.
509

paulus Iouius qui aut quo-
modò quibus Lusitano-
rum calumnijs superse-
disset. 559

paulum Iouium, si res Lu-
sitanas verè cognitas ha-
buisset, non tam falsa de
eis scripturum fuisse.
556

paulo III. Papæ dicatum
Opusculum Damiani à
Goes de moribus Ae-
thiopum. 451

paulum Iouium, virum ali-
oqui insignem, sed me-
dosè persuasum, de Lu-
sitanis falsa scripsisse.
554

Peregrini qui cur quibus
de rebus non reprehèn-
dendi.

dendi. 509
 peritia, imperitia ve quæ
 quanti qua in re sit mo-
 menti 578. 579
 petra quæ aut qualis sit S.
 Petrus. 492
 Philippum Apostolū Ae-
 thiopibus prædicasse.
 517
 Plinius quantoperè laudâ-
 rit Hispaniam. 651
 Plutei qui cui operi instar
 parietum obiecti. 587
 Pontifex summus aut Ro-
 manus quanti sit aut fi-
 at apud Aethiopes. 492
 pontifices Romani ex Hi-
 spania qui & quot. 641
 portugalliæ Archiepiscopi
 & episcopi quot. 621
 portugallensium Regis ti-
 tulus, ab Aethiopibus
 illi ascriptus. 465
 postici alicuius secreti vsus
 quis aut quantus. 582
 potentatibus quibus quid
 cur vbi demum formi-
 dandum. 524
 Præcepta regis Aethiopici
 siue Preciosi Ioannis ec-
 clesiastica, quæ quomo-
 dō statuta aut seruanda.
 494
 Preciosus Ioannes, cuius

imperatoris nomencla-
 tura quæ. 517
 preciosus Ioannes cur ferè
 semper in castris & ten-
 torijs agat. 518
 preciosus Ioannes quid cui
 legato quàm rationabi-
 liter præceperit. 519
 presbyteratū nemini apud
 Aethiopes, nisi post an-
 num, ætatis suæ trigesi-
 mum, conferri. 496
 presbyteros nō posse inter
 se mutuo, alteros alte-
 ris, confessionem face-
 re. 507
 presbyteros, monachos,
 & clericos omnes, Ae-
 thiopice labore suo vi-
 uere. 507
 Proceres quot cum rege
 suo Adenensi ex nauis
 antenna suspensi. 533
 prophetæ quomodo Ae-
 thiopibus habiti seu esti-
 mati. 492
 Pseudothyrrion quid. 576
 Pueri absque baptismo
 morientes, cur semi-
 christiani vocentur.
 504
 puerperis quibus quid qua
 tantum cautione per-
 missum. 497. 498

INDEX IN PRAECEDENTIA

pulueris tormētarij penuria quibus vbi quanta. 552

purgatorium, iuxta Aethiopum doctrinam, quibus & quot diebus hebdomadatim parcat animabus, alioquin in eo cruciandis. 495

Qua dragesimale ieiunium quanto strictius, quam nos, seruent Aethiopes. 493

quaestus praesidium quorundam borealium ex vetigalibus quam sit iniquus. 523. quantaque lucri causa agant. 524.

qualia aromata aliunde Hispanis aduecta, Europaeis communicentur. 652

qualis colubae specie Spiritus sanctus super Christum in baptismo eius descenderit. 499

quantillo pulvere bombardico arx Diensis contra copias hostium tantas defensa. 534

quatuor haeretici insignes, propter quos damnatos Concilia quatuor insignia sunt habita, quae sint, & quam ipsis etiam Aethiopibus inuisi. 513. 514

Quindecim nobilium Lusitanorum, vi pulueris nitrati in altum iactorum, descriptio. 596

quinque tantum peccata mortalia, iuxta Aethiopes, esse, quae videntur ea. 496

Quot soli ex turri in altum vi pulueris leuata, licet ambusti, viui permanserint. 596

quoties quotidie Diense castrum exoneratas bombardas Turcicas sustinuerit. 538

Rabularum forasium auaritiae quam obuietur apud Aethiopes. 518

raingi, qualia sint animalia & quam velocia, & quibus in rebus asino, bovi, & ceruo conferatur. 527

raingos, spatio horarum duodecim, triginta milliarum Germanica curriculum trahere. 527

raz quid Chaldaice sonet. 519

Reges Christianos a Papa monendos ad mutuam concordiam, quam optaret Preciosus Ioannes. 481. 482

reges

reges quot aut quāti se regis Lusitanici seruos ac tributarios agnoscant.

557

reges seu regiones q̄ à Lusitanis expugnatae. 555

reginae illius de Saba, quae Salomonē inuifit, quid proprii nominis habuerit. 499

reginam illam Saba, grauidam à Salomone recessisse, filiumq̄ pōst genuisse &c. 500

regionum seu regnorum, quibus Aethiopū rex siue Preciosus Ioannes p̄sident, catalogus. 464. 465

regna aliqua duo, Aethiopiae subiecta, cur priuatim etiā Sabbatis quadragesimalibus carne, p̄ter morē Aethiopū cōmunem, vescantur. 495

regna quae & qualia, p̄ Lusitanos ad fidem Christi perducta. 556

regna q̄lia & quāta, Lusitanis tributaria facta. 557

regum aut regnorum compluriū, Lusitanis parentium, catalogus. ibid.

rei Venerae etiā in matrimonio reos, aut in somnis pollutos, quamdiū

extra ecclesiam manere oporteat. 497

Rhinocerotis cū elephantocertamen quale, ubi & quandō habitum. 654

Rhomaei inter milites Turcicos qui dicti. 530

rhomaeorum noīe qui soli ab Indis vocentur. 536

Ridere in templis, apud Aethiopes illicitū esse. 498

Romanus Pontifex quanti Aethiopib. habitus. 514

rostratae naues quo alio iā nomine vocentur. 530

Rubrum mare, alioquē celeberrimum, quo apparatu Turca nō itā pridem celebrius reddiderit. 529. 530

rubri maris accolae vnde haud itā pridem domiti. 514. 515

rudera ab hostibus ingesta, quali furto ubi surrepta. 582

rumecanus quibus rebus à Mamudio p̄fectus. 589

rumecanus vnde in patris locum suffectus. 584

rumecani caedes. 613

S Abbati diem cur obseruet adhuc Aethiopes. 494. 495

INDEX IN PRAECEDENTIA

- sabbatico die quolibet, excepto tempore Quadragesimali, carne vesci Aethiopes. 495
- sabbaticū & Dominicū dies duos q̄ gnauiter obseruent Aethiopes. 494
- sabbaticum diem, nō imitatione Iudeorum, sed iussu Domini & Apostolorum eius, strictim seruare Aethiopes. 495
- sabbaticū diē iuxta Aethiopes ex lege, non Euāgelio, celebrari. 495
- sacerdotem furē, adulterū, aut homicidā, instār furum, adulterorum, homicidarum secularium poenis affici. 497
- sacramenta ecclesie nullis interdicuntur, nisi homicidis. 516
- sacrarum scripturarū vtriusque testamenti volumina libri v̄e quot. 506
- sacrū aut Missam celebrare vesp̄i, quibus tantū diebus oporteat Aethiopes. 493
- sagittarij qui, quā sint industrij. 526
- sapiendum quī iubeat aut vetet Paulus. 512
- sarcinarū lanæ millia quot in Flandriā vndē quotannis veniant. 641
- Screare aut sp̄uere in templis, inter Aethiopes licitum non esse. 498
- Seditionis temerē cōptē exitus qualis. 604
- seditio cōpta, & aliquātulum sedata, quī rursum eruperit. 602. 603
- semichristiani apud Aethiopes qui habeantur aut sint. 504
- septingentis solū Lusitanis arcē Diensem cōtra copias Turcarū multas defensam. 534
- septuaginta Lusitanos q̄dā in pugna, Turcas ter mille, & ampliū cecidisse. 550
- septuaginta strenuos milites momento temporis vi pulueris nitrati extinctos. 596
- sex tantū p̄cepta, iuxta Aethiopes, ore Christi proprio explanata, seruanda quæ. 495. 496
- Simoni Ph̄eo tanq̄ legato Mameluchorū qd à Mascaregna resp̄sum. 588
- simone Ph̄eo capto Lusitano, ad quid Mameluchi vsi. 587. 588

simu.

simulatio q̄ vbi quid faciat
aut profit. 594. 595

sinai cur quæ templa quo-
modò sint similia. 498

Solimanus Cairi Præposi-
tus, sit exercitûs Turcici
aduersùm Lusitanos
dux. 530

solimani Præfecti subdole
blanditiæ. 531. 532

solimani Turcarū præfecti
legatio, quī à rege Cale-
cutij excepta fuerit. 543

sopharus Mameluchus qd
sibi falsò cōtra Lusita-
nos finxerit. 567

sopharus quot millibus vr-
bē, cuius arcē Lusitani
obtinebāt, ingressus. 569

sopharus quī demùm, mi-
nus cautē se custodiens,
globo transfixus. 583

sophari erga Mascaregnam
simulatio ac technæ. 569

sophari blanditiæ insidio-
sæ quales. 571

sophari in legatū violētia.
572

sophari quanuis Mamelu-
chi, præconiū quale. 583

sophari mors quanto Ma-
meluchis dolori fuerit.
584

sophari cognatus quidam
Mameluchanus quo suc-

cessu ē sinu Arabico In-
diam petierit. 607

Speṡtaculū miserabile se-
ptuaginta militum, vi
pulueris nitrati in aërē
proiectorum. 596

speṡtaculi miserrimi de-
scriptio. 597

Spuriū aut nothū aliquē,
ad presbyteratum apud
Aethiopes non admitti.
496

Strategemate quali Prorex
Indiæ contra Cambaios
vñs. 610

Successio regnorū Aethio-
picorum qualis. 517. 518

Sultanus à Turca victus &
occisus, quali aut quo-
rum odio ipsum here-
ditarit. 529

surrato, quale Cambaie
oppidum. 567

Synodas quidam eremita
inter Aethiopes quanti
habitus. 515

TAbulæ Dñi verē, qua
techna, quāddò & per
quē ex arca clām sur-
reptæ, & in Aethiopiam
abspōrtatæ. 500. 501

Technę seu fallacię hostiū
inter se, quæ quales. 594
tēpli ingressus, qb̄ hoībus
& bestijs īterdictus. 498

tem-

INDEX IN PRAECEDENTIA

- templorum introitum ne-
mini apud Aethiopes,
nisi q nudis incedat pe-
dibus, concedi. 498
- tēplo in vno eodēq, sed in-
tersepto non nihil, Chri-
stianos & Mahumeta-
nos, vno eodemq, tem-
pore, sua quosque sacra
celebrasse. 598
- testamenti vtriusque apud
Aethiopes libri quot.
506
- testudines turriū, cur vbi
copiosa aqua perfusæ.
550.
- testudines super vallū eri-
gi. 577
- testudines quæ quī dupli-
cibus elephantorum co-
rijs conglutinatæ. 586
- Thus virginis, quale cuius
regis sit nomen. 472.
480. 483
- Timothei per Paulum cir-
cuncisione quid Aethio-
pes approbent. 503
- titulum cur suū vel expri-
mat, vel nō penitus ex-
primat Aethiopum rex.
484
- Tormentū seu bombardā
vnā vnica in pugna plu-
res quā viginti ictus
emisse. 550
- Transfuga quidam ē Tur-
cis, quāti Lusitanis in ar-
ce Dienſi obſeſſis ſola-
tio fuerit. 552
- tranſtra quarum triremiū
quot. 542
- Trecētas omnis generis na-
ues Luſitanicum regem
ſemper in expeditione
habere. 558
- Trigintatres dies annuē in
honorem B. Mariæ cele-
brare Aethiopes. 494
- trinitas ſanctiſſima quī &
quandō primū appa-
ruerit. 499
- triremes quot Turcicæ à
Luſitanis ex arce Dienſi
mox, vt viſæ, euerſæ. 534
- triremes Turcarū quot ex
arce Dienſi euerſæ, ſolis
tribus natando euaden-
tibus. 537
- triremium ex Goa Dienſi-
bus ſubſidio miſſarū nu-
merus, earumq, trāſtra
quot. 542
- triremib⁹ quot qua in claſ-
ſe contra quos Turca
vſus. 530
- Turca qua occasione Luſi-
tanos ex Dio pellere ad-
ortus. 529
- turcæ cur Dio viſo, mox
aliquo vſque retro ceſſe-
rint.

INDEX IN PRAECEDENTIA

rint. 534
 turcæ quot vbi temporis
 momēto desiderati. 535
 turcæ segniùs aut infelici-
 ùs pugnantes, vbi quo-
 modò etiā à suis truci-
 dati. 549
 turcæ cur suos mortuos
 noctū sepelire permissi.
 550
 turcæ quī demūm quasi
 desperabundi, clam ob-
 fidionē Diensem lique-
 rint. 553
 turcæ aliquot circiter tri-
 ginta qd facinoris, au-
 si, qua mercede soluti.
 588
 turcæ vbi quomodò se vi-
 tamque suam Mahume-
 to deuouerint. 589
 turcarum supplicationes q̄
 quomodò fiant. 589
 turris vimineis cratibus
 vndique circumsepta,
 qualis. 559
 turcica classis benè instru-
 cta, quibus primūm ca-
 rere cœperit. 531
 turcicæ classi, aduersum
 Lusitanos præfectus qs.
 530
 turris aliqua vrbs Diēsis,
 quī à Turcis fissa. 536
 turrim aliquam arcis Di-

ensis, puluere tormen-
 tario in altum proie-
 ctam. 595
 turres Dienses quæ quī cō-
 cussæ ac fissæ. 578
 turres Dienses quæ, quorū
 custodiæ traditæ. 574
 turribus quot arx Diēsis à
 Turcis quī cincta. 536
 turriculæ intra arcem, con-
 tra maiore foris extru-
 ctam, vsus quis. 558
V Allum quale quan-
 tumq̄ à Turcis ad-
 uersus arcē Dien-
 sem erectum. 535. 536
 vasculum à Gama, cuius expe-
 ditionis Lusitanicę Præ-
 fectus. 458
 Venetiarum quorum & quan-
 torū hospitū, etsi exu-
 lum, hospitio dignatæ.
 523
 venetus quidam nauta q̄
 opportunè è Turcis ad
 Lusitanos defecerit.
 552
 vêtos alicubi totos sex mē-
 ses constantes esse. 463
 verba quæ aut qualia, vbi
 & vndè quī retundenda.
 582
 vestes ac lecti quales vndè
 venales afferantur. 653
 vexillum militare Turcis
 facer-

- facerrimum, quale. 547
 vexilla Turcarū qualia & quā diuerſa. 547
 Vicecomitū Hispaniæ catalogus. 628
 viduis ſacerdotibus apud Aethiopes iterū nūbere non licere, niſi diſpēſatione ſpeciali. 496.
 497
 vincētia Venetorum vrbs quantum aliquando hoſpitem, ſed exulem, miſerē ſuſtentārit, quantumq; vrbs eadem Paulo Papæ tertio debeat. 522
 virgineum excrementum, quantē in quas incantationes ſit virtutis. 527
 virginitate duplici B. Mariam ornatā fuiſſe. 490
 virginum ſanctarū Hispaniæ, catalogus. 632
 virorum doctorū & ingnium Hispaniæ, catalogus. 633. 632
 viſionū S. Petri de linteo Aēt.X. quomodō intelligant & exponāt Aethiopes. 510
 Vnicam tantū vxorē clericis apud Aethiopes habere licitū. 497
 vnico quī vtatur quiſque apud Aethiopes confefſore aut confefſario. 507
 vniuerſitates Hispaniæ quot & quæ. 633
 Vpſalienſis archiepiſcopus quis, ad quid Damianū à Goes, hortatus. 461
 vpſaliēſis archiepiſcopi Ioannis Magni exulis encomium. 522. & deindē. vpſalienſis archiepiſcopus exul, cur Vincentiā demū adierit. 522
 Vultus tres in vna ſimilitudine ac diuinitate, qd. 499
 Vxoꝛes cur aut vndē clericis apud Aethiopes licitæ. 497
Zaga Zabo, quis itā in baptiſmate dictus. 473
 zaga Zabo, qualis fuerit regis Aethiopum legatus. 488
 zaga Zabo, quid Chaldaicē ſonet. 519
 Zibelli quid. 653.
 Zofala & Adene, cuius ſint tractūs aut oræ oppida. 456